

POLİSLİK

FAALİYETLERİNİ ANLAMAK

İnsan hakları savunucuları için bir kaynak

Anneke Osse

POLİSLİK FAALİYETLERİNİ ANLAMAK

İnsan Hakları Savunucuları için bir Kaynak
Anneke Osse

Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi

Keizersgracht 177
P.O. Box 1968
1000 BZ Amsterdam
Hollanda
www.amnesty.nl
amnesty@amnesty.nl

Kapak ve sayfa düzeni: Onck Graphic Design www.onckl.nl
Polis şapkalarına dair tüm fotoğraflar, IPA Groningen & Regiopolitie Groningen tarafından 2003 yılında Hollanda'da basılan Internationale politiepettenverzameling (Uluslararası Polis Şapkaları Koleksiyonu) adlı yayından alınmıştır. Bu konuda özellikle Sayın H. Buurma'ya teşekkür ederiz.

Basımevi: Drukkerij Giethoorn ten Brink, Hollanda
Her hakkı saklıdır.
İlk Basım: 2006
© 2007 Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi
ISBN: 90 6463 175 1
ISBN-13: 978 90 6463 175 7
Özgün Dili: İngilizce

Türkçe İlk Basım: Mart 2015

ISBN: 978-605-87393-1-4

Sertifika No: 20182

Çevirmenler:

Tuğba Andaç • Zeynep Başer • Banu Dökmecibaşı • Fatih Gençkal

Zeynep Gültekin • Nagehan Gürbüz • İlknur Urkun

Son okuma ve düzelti: Işıl Demirakin • Pınar İlkiz

Baskı ve Ciltleme: Bion Matbaacılık Ltd. Şti.

Orta Mah. İbrahimağa Cad. No:18 Kismet İş Merkezi B Blok K:3/8

Bayrampaşa, İstanbul - Türkiye

Tel: +90 212 567 62 62 • Fax: +90 212 567 06 16

bionmatbaa.com

Bu yayının hiçbir kısmı, yayıncıların önceden verilen izni olmadan elektronik, mekanik, fotokopileme, kayıt ve/veya diğer biçim ya da yöntemlerle yeniden üretilemez, saklama sistemlerine depolanamaz ya da aktarılamaz.

Önsöz

Polis, insan haklarını ihlal edebileceği gibi insan haklarının korunmasında önemli bir rol de oynayabilir. Bu nedenle polislik geniş bir yelpazedeki insan hakları söylemlerinin merkezinde yer almaktadır. Polisin insan hakları örgütleri tarafından algılanış ve ele alınış biçimlerindeki gelişmeler daha geniş ölçekte insan hakları söylemindeki gelişmeleri yansıtmaktadır: Devlet görevlilerini hedef alan, olay temelli odaklanma yerini insan hakları ihlallerini önleme arayışında Devlet görevlileri ile birlikte çalışmaya daha fazla önem vermeye bırakmıştır.

İnsan hakları ihlallerini önleme stratejileri karıştıktan işbirliğine çeşitlilik gösterebilir. Polise insan hakları koruyucusu olarak yaklaşılması insan hakları ve polisliğin elele gittiğine dair ortak bir anlayışa dayalı ortak çıkar alanları arayışında işbirliğinin artırılması için fırsat sunmaktadır. İnsan hakları polisliği engellemez, aksine polise kanuna uygun biçimde yetkilerini kullanması ve hareket etmesi için bir alan sunar. Polis insan hakları savunucularının karşısı değil benzer amaçları elde etmeye çalışan ortakları olmalıdır.

Kaynak niteliğindeki bu kitap, insan hakları örgütlerinin benimseyeceği ve polisin endişe ve gerçekliğini tanıyarak polis dilini anlayan bir yaklaşımın kendini ayıran ve kenardan eleştiride bulunan bir yaklaşıma kıyasla daha etkili olacağı varsayımına dayanmaktadır. Elbette bu yaklaşım; insan hakları açısından endişelere ve gerektiğinde insan haklarına dayalı reformlara açık bir polis örgütünün varlığını gerektirmektedir.

Uluslararası Af Örgütü, insan hakları ilkeleri doğrultusunda polis reformu programlarının desteklenmesi ve güvenlik üzerine söylemin geliştirilmesi konularında önemli bir işlev görebilir. Bunun elde edilebilmesi için güvenlik sektörünün ve işleyişinin daha iyi anlaşılabilmesi gerekmektedir. Bu kaynak kitap, böyle bir anlayışa katkıda bulunma umuduyla yazılmıştır.

Eduard Nazarski
Yönetici
Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi

Teşekkür

Bu kaynak kitap, çok sayıda kişinin katkıları olmaksızın hazırlanamazdı. Dünyanın farklı bölgelerinden tanınmış uzmanların oluşturduğu bir grubu her bir bölüm üzerine yorumlarını ve geri bildirimlerini hazırlama konusunda uzun zaman harcadı.

Ralph Crawshaw	İnsan Hakları Merkezi Araştırmacısı, Essex Üniversitesi, Birleşik Krallık
G.P. Joshi	Polis Programı Koordinaörü, Devletler Topluluğu İnsan Hakları Girişimi, Hindistan
Rachel Neild	Açık Toplum Adalet Girişimi, ABD
Gillian Nevins	Uluslararası Sekreteryası Uluslararası Af Örgütü Birleşik Krallık Şubesi
Piet van Reenen	Utrecht Üniversitesi/ Danışman, Hollanda
Lars van Troost	Dış İlişkiler Bölümü Başkanı, Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi

Bu kişilere ek olarak, Uluslararası Af Örgütü bünyesindeki bir dizi kişi ile birlikte polis ve akademi çevrelerinden kişiler bu Kaynak Kitap'a katkıda bulunmuştur. Bütün bu katkıların ne kadar değerli olduğunu anlatamayız. Özellikle de Otto Adang, Tim Cahill, Francis Campbell, Claudio Cordone, Quirine Eijkman, Rob Geurtsen, Denise Graf, Karl-Heinz Grundböck, Kees Hindriks, Martha Huggins, Alenka Jerse, Gebrig Klos, Blaz Kovac, Marco Leidekker, Philip Luther, Liz Mottershaw, Vivienne O'Connor, Tim Parritt, Collette Rausch, May Rayner, Ed Rees, Darius Rejali, Brian Ruane, Rob Ruts, Gita Sahgal, Cristina Sganga, Niels Uildriks, Koosje Verhaar, Jos Verpaalen, Doris Weidig, Lucia Withers, Walter Witzersdorfer, Brian Wood ve Katarina Zidar'ı anmak isteriz. Son olarak, bu kaynağın edisyonunu yapan Emma Gardner'a özel olarak teşekkürlerimizi sunarız. Kaynak Kitap'ın bu ikinci edisyonunda bazı küçük değişiklikler ve güncellemeler yapılmıştır.

Bunun gibi bir kaynak kitabın asla tamamlanmış sayılamayacağı açıktır. Yararlı bilgi ve belgelerin derlenmesi devam eden bir süreçtir. Polisliğin iyileştirilmesi için dünyanın her yerinde yeni çalışmalar yapılmakta ve sürekli projeler yürütülmektedir. Bu Kaynak Kitap ile bu türden girişimlere katkıda bulunulacağı umut edilmektedir. Kaynağın kullanıcılarını, bizlerle deneyimlerini paylaşmaya ve kitapta yer almayan yeni girişimler hakkında bilgileri varsa temasa geçmeye davet ediyoruz; böylelikle bunları sonraki edisyonlara ya da ayrı yayınlara ekleyebiliriz. Bize amnesty@amnesty.nl adresinden ulaşabilirsiniz.

Anneke Osse
Amsterdam, 16 Kasım 2007

Türkçe Baskı için Önsöz

Polislik faaliyetleri, insan hakları savunucularının hem en zorlu çalışma konularından, hem de ne yazık ki sayısız ihlalle karşılaştıkları en önemli mücadele alanlarından biri. Ancak, polis sadece insan hakları ile ilgili ihlallerin olası faili olarak değil, aynı zamanda insan haklarının “savunucusu” olarak da role ve görevlere sahip olarak değerlendirilmeli. Bu açıdan, insan hakları ve polislik faaliyetlerinin ayrıştırılamazlığını dikkate almak gerekir. Diğer yandan, günümüzde doğru polislik faaliyetlerinin ancak insan haklarına uyumlu olanlar olarak değerlendirildiğini de göz önünde bulundurmak durumundayız. İlk basımı 2003 yılında Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi tarafından yapılan “Polislik Faaliyetlerine Giriş” kitabı bu konuda yazılmış önemli başvuru kaynaklarından.

Polislik faaliyetleri ve bu faaliyetlerin insan hakları savunucuları için etkilerini, yıllardır alanda çalışmakta olan bir Uluslararası Af Örgütü şubesi olarak gözlemliyoruz. İnsan hakları savunucuları, hangi özel alanda çalışırlarsa çalışsınlar polisle sıklıkla yüz yüze gelmekte. Bu sebeple, gerek bu faaliyetlerin insan haklarına uyumluluğu ile ilgili, gerekse ihlale yol açan davranışlar konusunda başvurulacak ve konu üzerine açıklamalara yer vermiş detaylı kaynaklara ihtiyaç duymakta. Türkiye’de ve aslında pek çok ülkede polislik faaliyetlerinin insan hakları standartlarına ve bu konudaki düzenlemelerin uluslararası normlarla uyumluluğuna dair sorunlar oldukça önemli. Özellikle, Türkiye gibi ülkelerde, uluslararası standartlara yasal düzeyde belli düzeyde uyumluluk olsa dahi, uygulamada karşılaşılan pek çok sorun, polislik faaliyetlerinin insan haklarıyla uyumsuzluğuna ve sayısız ihlale yol açıyor. İnsan hakları savunucuları açısından, sadece polislik faaliyetlerinin uygun hale getirileceği uluslararası insan hakları standartlarını anlamak yeterli değil. Bunun yanı sıra, polislik faaliyetleri ve uygulamadaki zorlukların farkında olarak, bu faaliyetleri gerek yasal olarak gerekse uygulamada insan hakları perspektifinden değerlendirilebilmek, bu konuda bilginin ve kapasitenin artırılması, ortaya çıkacak ihlallerle mücadele açısından da büyük önem taşıyor.

Kitabı Türkçeleştirme ve bu alana kazandırmaktaki ilk amacımız, polislik faaliyetlerinin insan hakları savunucuları için uluslararası standartlara uygun haliyle anlamını ortaya koymak, insan hakları ile uyumlu polislik faaliyetleri ve bu tarz uygulamalarla ilgili doğru bilgileri bulabileceğiniz bir kaynak edindirmek.

Ancak daha da önemlisi, Türkiye’de çok temel yasa değişikliklerine ihtiyaç duyulan bir alan olarak polislik faaliyetlerindeki hatalı uygulamalar sonucu yıllardan bu yana süregelen ihlallere dair mücadele alanının

genişlemesi. Özellikle ihlallerle mücadelede insan hakları savunucularının elinin ve kapasitesinin güçlenmesini sağlamak, kitabı Türkçeye kazandırmamızda en etkili neden oldu.

Şüphesiz, her ülkede, polislik faaliyetleri genel uluslararası insan hakları standartlarına ve yasalara uygun olarak gerçekleştirilmeli. Ancak, ulusal yasal çerçeveler ve dolayısıyla polislik faaliyetlerinin tabi olduğu yasal kurallar ve uygulamalar ülkeden ülkeye ciddi ve derin farklılık gösterebilmekte; kaçınılmaz olarak bu durum da kitabın terminolojisine yansımakta. Bu açıdan, kitapta kullanılan terminolojinin temel olarak uluslararası insan hakları standartlarına dayandırıldığını ve dolayısıyla Türkiye'deki yasal çerçeve ve terminolojiyle kısmi farklılıklar gösterebileceğini dikkate almakta fayda var.

Ciddi bir emek ve ekip çalışması sonucunda Türkçeleştirilen kitabın, düzeltmelerinde ve basılmasında emeği geçen tüm dostlarımıza, Uluslararası Af Örgütü adına bir kez daha teşekkür ediyorum. Ayrıca, Uluslararası Af Örgütü Hollanda şubesi çalışanlarının gerek kitabın Türkçeleştirilmesinde gerekse kitap temel alınarak hazırlanan eğitimlerde bizlere verdikleri katkıya da bir kez daha minnetlerimizi belirtmem gerekiyor.

Son olarak bu kitabın, Türkiye'de polislik faaliyetlerinin insan haklarıyla uyumlu hale getirilmesi için mücadele yürüten insan hakları savunucularına bir katkı sunacağına dair umudumuzu yinelemek isterim.

Ruhat Sena Akşener
Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi
Kampanyalar ve Savunuculuk Direktörü

İçindekilerin Özeti

Önsöz	5
Teşekkür	7
Türkçe Baskı için Önsöz	9
İçindekiler	13
'Polislik Faaliyetlerini Anlamak' çalışmasına bir giriş	21
Özet	26
Sonuçlar	36
Kısım I: Giriş	39
1. İnsan Hakları ve Polis	41
Kısım II: Asayiş Hedefine Ulaşılması	51
2. Devletin Asayiş ile ilgili Yükümlülüğü	55
3. Polisin Görevleri	79
4. Operasyonel Bağımsızlık	111
Kısım III: Polisin Yetkileri	121
5. Polisin Güç Kullanımı	125
6. Tutuklama ve Gözaltı	145
7. Ceza Soruşturması	163
Kısım IV: Polisin Profesyonelliğinin Artırılması	177
8. Polisin Hesap Verebilirliği	181
9. İşe Alma, Seçme ve Eğitim	219
10. Polislikle Angajman	243
Ekler	267

İçindekiler

Önsöz	5
Teşekkür	7
Türkçe Baskı için Önsöz	9
'Polislik Faaliyetlerini Anlamak' çalışmasına bir giriş	21
Giriş	21
Kaynak kitabın amaçları	22
Kullanılan kaynaklar	23
Bu kaynağın nasıl kullanılacağı	23
Bölgümlere genel bakış	24
Özet	26
Sonuçlar	36
Kısım I. Giriş	39
1. İnsan Hakları ve Polis	41
1.1. Giriş	41
1.2. Polis mi? Kolluk mu?	41
1.3. Polis ve insan hakları	45
1.4. Polis ve insan hakları savunuculuğu	48
1.5. Özet	50
Kısım II. Asayiş Hedefine Ulaşılması	51
Asayiş Hedefine Ulaşılması: Giriş	52
2. Devletin Asayiş ile ilgili Yükümlülüğü	55
2.1. Giriş	55
2.2. Kamu Düzeni	55
2.2.1. Güvenlik hakkı ve düzenin korunması görevi	55
2.2.2. Hukukun Üstünlüğü: Düzenin ön koşulu	58
2.3. Devletin Sorumluluğu	59
2.4. Güvenlik ve Adalet Sistemleri	61
2.4.1. Giriş	61
2.4.2. Güvenlik Sistemi	62
2.4.2.a. Ordu	60
2.4.2.b. İç Güvenlik ve İstihbarat Kurumları	65
2.4.2.c. Özel Güvenlik Hizmeti Sağlayıcıları	67
2.4.3. Ceza adaleti sistemi	68
2.5. Düzen mi, kargaşa mı?	70
2.6. Olağanüstü Hal	71

2.6.1.	İnsan haklarından olağanüstü hal nedeni ile ayrılma	71
2.6.2.	Ayrılma mı, sınırlama mı?	73
2.6.3.	Mutlak Haklar	73
2.6.4.	Terörizm	73
2.7.	Özet	75
3.	Polisin Görevleri	79
3.1.	Giriş	79
3.2.	Polisin görevleri	80
3.2.1.	Polisin temel üç görevi	80
3.2.2.	Polis görevlerini işlevsel hale getirmek	81
3.2.3.	Ek Görevler	84
3.3.	Polisin görevlerinin düzenlenmesi	84
3.3.1.	Merkezileşme ve polis görevlerinin birleştirilmesi	85
3.3.2.	İnsan Kaynakları	88
3.3.2.a.	Sayılar	88
3.3.2.b.	Polis görevlerinde temsiliyet	89
3.3.3.	Finansal Kaynaklar	91
3.4.	Polislik Felsefeleri	93
3.4.1.	Kriz zamanında polislik	94
3.4.2.	Otoriter polislik	94
3.4.3.	Toplum Destekli Polislik	95
3.4.4.	Problem Odaklı Polislik	102
3.4.5.	Bilgi/İstihbarat Temelli Polislik	103
3.4.6.	Polislik felsefeleri hakkında görüşlerin toparlanması	104
3.5.	Özet	107
4.	Operasyonel Bağımsızlık	111
4.1.	Giriş	111
4.2.	Polislik siyasi bir faaliyettir	111
4.2.1.	Dikey bakış açısı: Polis ve Devlet	111
4.2.2.	Yatay bakış açısı: Polis ve Halk	112
4.2.3.	Polislik dengelemektir	114
4.3.	Operasyonel bağımsızlık	115
4.3.1.	Giriş	115
4.3.2.	Operasyonel bağımsızlık ve hesap verebilirlik	115
4.3.3.	Takdir yetkisi	117
4.3.4.	Operasyonel bağımsızlığa yönelik tehditler	117
4.4.	Özet	118
Kısım III. Polisin Yetkileri		121
Polisin Yetkileri: Giriş		122
5.	Polisin Güç Kullanımı	125
5.1.	Giriş	125

5.2.	Güç ve ateşli silah kullanımı ile ilgili temel insan hakları ilkeleri	126
5.3.	Standartlarda belirtilmeyenler	129
5.4.	Güç türleri	130
5.4.1.	Giriş	130
5.4.2.	Kısıtlayıcı/Etkisiz hale getirici teknikler/ekipmanlar	131
5.4.3.	Tahriş edici spreylər	132
5.4.4.	Plastik mermi ve plastik fişekler	132
5.4.5.	Elektroşok silahları	132
5.4.6.	Köpeklerin kullanımı	133
5.5.	Gücün meşru kullanımı	133
5.5.1.	Giriş	133
5.5.2.	Polisin güç kullanmasında taktiksel unsurlar	134
5.5.3.	Memurların seçimi, eğitimi ve nitelikleri	135
5.5.4.	Ateşli silah kullanımı	136
5.5.5.	Ateşli silahların saklanması	137
5.5.6.	Raporlama usulleri	138
5.5.7.	Bir olayın ardından soruşturma	138
5.6.	Toplumsal gösterilerde polislik - kamu düzeninin yönetilmesi	139
5.6.1.	Kamu düzeni yönetimi ile ilgili insan hakları temel ilkeleri	139
5.6.2.	Standartlarda belirtilmeyenler	140
5.6.3.	Kamu düzeni yönetimi nasıl uygulanır	140
5.7.	Özet	143
6.	Tutuklama ve Gözaltı	145
6.1.	Giriş	145
6.2.	Tutuklama ve gözaltı ile ilgili temel insan hakları ilkeleri	146
6.2.1.	Temel ilkeler	146
6.2.2.	Uluslararası ve bölgesel denetim	149
6.2.3.	İrksal veya Etnik Profillemenin yasaklanması	150
6.3.	Standartlarda belirtilmeyenler	151
6.3.1.	Tutuklamaya dair	151
6.3.2.	Gözaltına dair	151
6.4.	Önleyici ve idari gözaltı	152
6.5.	Uygulamada yasal tutuklama ve gözaltı	153
6.5.1.	Giriş	153
6.5.2.	Yasal bir tutuklama nasıl yapılır	154
6.5.3.	Yasal bir gözaltı nasıl yapılır	155
6.6.	Özet	159
7.	Ceza Soruşturması	163
7.1.	Giriş	163
7.2.	Ceza soruşturması ve şüpheli sorgusu ile ilgili temel insan hakları ilkeleri	164
7.3.	Standartlarda belirtilmeyenler	165
7.4.	Ceza soruşturması nasıl yapılmalı	166

7.4.1. Giriş	166
7.4.2. Soruşturmanın Amacı	166
7.4.3. Soruşturmanın başlaması	167
7.4.4. Soruşturma yöntemleri	169
7.4.4.a. Bilgi toplama	169
7.4.4.b. Adli tıp	169
7.4.4.c. Suç mahalli (Olay yeri)	170
7.4.5. Ne zaman ne yapmak gerektiğine karar verirken	171
7.5. Şüpheli sorgusu nasıl yapılmalı	171
7.6. Özet	176

Kısım IV. Polisin Profesyonelliğinin Artırılması 177

Polisin Profesyonelliğinin Artırılması: Giriş	179
---	-----

8. Polisin Hesap Verebilirliği	181
8.1. Giriş	181
8.2. “Çok aktörlü dengeli bir sistem”: Hesap verebilirliğin dört alanı	184
8.3. Standartlar hesap verebilirlik hakkında ne diyor	187
8.3.1. Hesap verebilirlik ve telafi hakkı	187
8.3.2. BM Davranış Kuralları ve Temel İlkeler	187
8.3.3. Avrupa Polis Etiği Kuralları	189
8.3.4. Standartlarda belirtilmeyenler	191
8.4. Polis hesap verebilirliğinin dört alanı	191
8.4.1. İç hesap verebilirlik	191
8.4.1.a. Emir komuta zincirinin sorumluluğu	191
8.4.1.b. Raporlama usulleri	192
8.4.1.c. Halktan şikayetlerin alınması ve işleme konması için mekanizmalar	193
8.4.1.d. Disiplin usulleri	194
8.4.1.e. Ceza usulleri	196
8.4.1.f. Disiplin ya da ceza usulleri?	197
8.4.1.g. Muhabirlik	198
8.4.2. Devlete karşı hesap verebilirlik	199
8.4.2.a. Yürütme	199
8.4.2.b. Yargı: Yasal hesap verebilirlik	201
8.4.2.c. Yasama: Polis üzerindeki parlamento denetimi	202
8.4.3. Halka hesap verebilirlik	204
8.4.3.a. Toplumun ihtiyaçlarına duyarlılık	204
8.4.3.b. Medya, Sivil toplum kuruluşları (STK) ve akademisyenler	205
8.4.4. Bağımsız dış hesap verebilirlik mekanizmaları	206
8.4.4.a. Ulusal İnsan Hakları Kurumları	207
8.4.4.b. Polise özel denetim organları	209
8.4.4.c. Diğer bağımsız denetim biçimleri	212
8.5. Polisin hesap verebilirliği: Bütüncül bir resim	212
8.6. Özet	214

9. İşe Alma, Seçme ve Eğitim	219
9.1. Giriş	219

9.2.	İşe alma, seçme ve eğitim konularında standartlar ne diyor?	220
9.3.	İşe alma ve seçme	222
	9.3.1. Giriş	222
	9.3.2. İşe alma	222
	9.3.2.a. Genel ilkeler	222
	9.3.2.b. Polis liderlerinin belirlenmesi	224
	9.3.2.c. Reform durumlarında işe alma	224
	9.3.3. Seçme	225
	9.3.3.a. Genel ilkeler	225
	9.3.3.b. Güvenlik incelemesi	227
	9.3.4. Terfi/kariyer gelişimi	228
9.4.	Polis eğitimi	229
	9.4.1. Giriş	229
	9.4.2. Uygulamada polis eğitimi	229
	9.4.2.a. Uygulamada temel polis eğitimi	229
	9.4.2.b. Güç kullanımı eğitimi	232
	9.4.2.c. Soruşturma becerileri eğitimi	233
	9.4.3. Polis eğitiminin insan hakları bakış açısıyla değerlendirilmesi	234
	9.4.4. Temel eğitimin takibi	239
9.5.	İşe alma, seçme ve eğitimin etkileri	239
9.6.	Özet	241
10.	Polislikle angajman	243
10.1.	Giriş	243
10.2.	Uygulamada Uluslararası Af Örgütü	244
	10.2.1. Giriş	244
	10.2.2. Bilgi toplama: Araştırma ve kendi ülkesinde çalışma	244
	10.2.2.a. Uluslararası Sekretarya tarafından yürütülen araştırmalar	244
	10.2.2.b. Uluslararası Af Örgütü şubeleri ve yapıları tarafından yürütülen araştırmalar	244
	10.2.3. Kampanyalar ve eylemler	245
	10.2.3.a. Giriş	245
	10.2.3.b. Müttefik olarak polis	245
	10.2.3.c. Polis davranışlarını hedef almak	246
10.3.	Polisle angajman	248
	10.3.1. Uluslararası Af Örgütü'nün polisle angajmandaki konumuna kısa bir tarihsel bakış	248
	10.3.2. Angajmanda karşılaşılan ikilemler	251
	10.3.3. Olası çözümler	253
	10.3.4. Yerel insan hakları STK'ları ve angajman	256
	10.3.5. Polis reform girişimlerinde angajman	260
10.4.	Eğitim ve insan hakları öğretimi (İHE) yoluyla angajman	261
10.5.	Polise yaklaşım nasıl örgütlenir ve ne yapılacağına nasıl karar verilir?	264
10.6.	Özet	266

Ek A: Bağlam Analizi ve Değerlendirmesi Aracı	269
Giriş	269
Bilgi edinme	270
Durum Analizi	272
Mevzuat	273
Hesap verebilirlik yapıları	274
Polisin iç yapısı	276
Polis operasyonlarının analizi	278
Güç ve ateşli silah kullanımı	278
Kamu düzeni yönetimi	279
Tutuklama ve gözaltı	280
Cezai soruşturmalar	281
Bağlam analizinden sonra	283
Ek B: Kaynakça	285
Ek C: Uluslararası Af Örgütü Raporları	293
Ek D: İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Standartları	297
Ek E: Terimler Listesi	299
Ek F: Kısaltmalar	305
Ek G: Konuyla ilgili internet siteleri	307
Ek H: Karışıklıklar, gerilimler ve silahlı çatışmalara yönelik uluslararası hukuk	309

'Polislik Faaliyetlerini Anlamak' çalışmasına bir giriş

Giriş

Polis, Uluslararası Af Örgütü (UAÖ) ve diğer pek çok insan hakları örgütünün eleştirilerine hedef olan temel Devlet teşkilatlarından biridir. Uluslararası Af Örgütü, 2003'te yayımlanan *Shattered Lives. The case for tough international arms control* adlı raporunda bu konuda "Kanıtlar (işkence) mağdurlarının çoğunun ya sanık ya da ceza yargılamasında hüküm giymiş kişiler olduğunu güçlü bir biçimde göstermektedir. İşkencecilerin çoğu ise, mağdurlarını alıkoymak için silahlı tehdit ve şiddet kullanmış olan polis memurlarıdır"¹ açıklamasını yapmaktadır.

Polisin, hizmet etmesi gereken insanların temel haklarını ihlal edilişyle ilgili, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelelerden, toplantı yapma ve dernek kurma konularındaki yasal haklarını engellemeye, adalete eşit erişim hakkını tehlikeye atmaya ve özellikle kadınlar ve çocuklar gibi savunmasız grupların temel haklarını koruyamamaya kadar sayısız örnek belgelenmiştir. Polis, dünyanın tüm bölgelerinde yaşam, özgürlük ve güvenlik gibi temel haklara saygı göstermeyi ihmal ve göz ardı etmekte ve yerine getirmemektedir.

Bunun tam tersi de doğrudur: Polis insanların haklarından tamamen faydalanabilmelerine de olumlu anlamda katkıda bulunmaktadır. Polis suçların işlenmesini önlemekte, insanların hakları için güvenli bir şekilde gösteri yapabilmelerini sağlamakta, yumuşak siyasi geçişleri kolaylaştırmakta, herhangi bir suç işlemiş olan meslektaşlarını soruşturmakta, gerektiğinde üstlerine itiraz etmekte ve gerek siyasi gerekse yasal reformların destekçisi olmaktadır.

Bu nedenle polisin hem insan hakları ihlalcisi hem de koruyucusu olmasıyla, insan hakları örgütleri (Uluslararası Af Örgütü dahil) ile polis arasındaki ilişki muğlak olarak nitelendirilebilir. İnsan hakları savunucuları, çoğu kez polisle ilgili konularda biraz rahatsız hisseder ve yukarıda verilen alıntıdan da anlaşılacağı üzere sıklıkla doğru gerekçelerle bu hissi besler. İnsan hakları savunucuları, gelecekte olabilecek ihlalleri önlemek amacıyla polisi güçlendirmek yerine poliste görevi kötüye kullanma üzerine odaklanırlar. Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi tarafından yapılan ve Uluslararası Af Örgütü'nün polislik üzerine önerilerinin yeniden ele alındığı bir çalışmaya göre, bunların çoğu hala "daha geniş bir konu olan demokratik hesap verebilirliğe gönderme yapmadan, yalnızca polisliği belirli operasyonel açılardan ele almaktadır."² Bunu yapmak "polisli" bir kurum, ve "polisliği" de bir işlev olarak deneyimlemeyi gerektirir: bu kaynak kitabın katkıda bulunmayı umduğu konu da budur.

1) AI, 2003, *Shattered lives. The case for tough international arms control*, s.27.

2) Uluslararası Af Örgütü, Hollanda Şubesi 2004, *Uluslararası Af Örgütü'nün polislik üzerine önerileri. Bir değerlendirme ve rehber*, s.7.

Kaynak kitabın amaçları

Polisliği Anlamak, polislikle ilişkili pratik kavramlar ile birlikte uluslararası ve diğer standartları açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır. Böylece belli ülkelerdeki polis teşkilatlarının değerlendirilmesini kolaylaştırmaya çalışmaktadır. Bu tür değerlendirmeler, insan haklarına saygıyı geliştirme ve uygulamayı uluslararası düzeyde tanınmış insan hakları standartları çizgisine getirme aracı olarak işlev görecek ve polisliği etkileyecek etkili araştırma ve kampanya stratejilerinin geliştirilmesinde esastır. Bunlar, aynı zamanda bu gibi amaçlara ulaşmak üzere polise birlikte çalışmanın uygun olup olmadığına karar vermek açısından da önemlidir. Bu kaynağın hedefi, Uluslararası Af rgt'nün erevesi altında çalışanlardır. Ancak kaynak, aynı zamanda daha geniş bir insan hakları topluluğunu da hedeflemektedir.

Polislik Faaliyetlerini Anlamak, hem profesyonel polislik ve hem de insan hakları paradigmasını bir araya getirmeyi ve her iki art alana da ait bilgi kaynaklarına bir giriş olanağı sağlamayı amaçlamaktadır. Polislik ve insan hakları bazen sanki iki ayrı alanmış gibi algılanır. Gerek akademik gerekse polis uygulamaları ve insan örgütlerinin çalışmalarına dair literatür, bu iki alandan yalnızca birine odaklanarak aralarındaki doğal bağlantıyı ihmal etme eğilimi gösterir. Bu kaynak kitap, bu iki farklı alanı bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Dahası, *Polisliği Anlamak*, insan hakları savunucuları toplulukları ile polis arasındaki iletişimi sık sık engelleyen dil farklılıklarını açıklığa kavuşturmayı amaçlamaktadır.

Polislik Faaliyetlerini Anlamak, bu çeşitli kaynaklardan polis teşkilatlarının insan haklarına dayalı bir değerlendirmesi için ortak bir dil tanımlamaya ve kıstaslar belirlemeye çalışmaktadır. Bu kıstaslar, doğrudan polislikle ilgili öneriler oluşturmaya yönlendirmekten çok belirli bir ülkede polisle ilgili bir araştırma yürütürken veya polis kurumlarının insan hakları standartlarına uyma konusunda neden başarısız olduklarını tespit etmek üzere bağlamsal analizler yaparken akılda bulundurulması gereken bir dizi soru ve öneriye doğru yönlendirmektedir. Bu kaynak kitabın arındaki temel varsayım, polis uygulamaları konusunda etkili bir müdahalede bulunabilmek için, polisliğin kendisini kapsamlı olarak anlamanın şart olduğudur.

Polise, ulusal şartları göz ardı ederek sanki her yerde aynıymış gibi davranmak yanlış bir yönlendirme ve uygunsuz olur. lkeler, hem kaynakları hem kültürleri bakımından farklılık gösterirler ve bu da polisliğin biçimini etkiler. Bu kaynak kitap, polisliğin neye benzemesi gerektiğini tarif etmek yerine, polisliğin bir toplum içindeki temel işlevlerini ve bunun asgari lde hangi standartlar ve ilkelere uyması gerektiğini anlamaya yardım etmeyi amaçlamaktadır. Bazıları için, bu kitap, polis teşkilatlarının iyi kaynaklara sahip olduğu ve insan hakları doğrultusunda yenilikçi davranış biçimlerini zmsemis kültürel ortamlarda çalıştığı görülen sanayilemiş ülkeleri esas alıyor gibi görülebilir. Daha açıkça belirtmek gerekirse, bazılarına göre bu kaynak kitap tarafsız bir bakış açısı yerine Anglo-Sakson bağlamına odaklanmaktadır - Ancak, biz bu kaynak kitapta tartışılan değerlerin, kaynaklar veya kültürel bağlamlardan bağımsız olarak, evrensel olduğuna inanıyoruz. Polis, tüm dünyada uluslararası insan hakları standartlarına bağlıdır.

Bu standartlar, Birleşmiş Milletler tarafından küresel değerler ve ilkeleri temsil ederek uyarlanmıştır. Finansal ve diğer kaynaklardan yoksun ülkelerdeki polisliğin belirli temel zorluklar içinde olduğuna ve bazı standartların uygulanmasının bu tür sorunları olmayan ülkelere kıyasla çok daha farklı olduğuna dair şüphe olmamasına karşın, uluslararası standartlar küreseldir ve dünyadaki teşkilatların insan haklarına uyumunun değerlendirilmesinde gösterge olarak kullanılacaktır.

Kullanılan kaynaklar

Polislik Faaliyetlerini Anlamak, Uluslararası Af Örgütü'nün bugüne dek yürüttüğü çalışmalardan oluşan bir yelpazeye dayanmaktadır. Halihazırda yayımlanmış olanları tekrarlamaya niyetli değiliz ama Uluslararası Af Örgütü hareketinde var olan raporlar ve malzemelere sık sık değineceğiz. Bu kaynak, örgütün bu alandaki etkisini ve anlamlılığını daha da artırmak için, tüm hareket çapında var olan araştırma, eylem ve işbirliği deneyimini ve uzmanlığı bir araya getirmeyi ve bunların üzerine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.

Bu kaynak kitap, sahadaki insan hakları aktivistleri için pratik bir araç olarak tasarlandığından, öteki sivil toplum kuruluşları ve diğerlerinden okunmasında fayda gördüğümüz başka raporlar ve belgeleri de topladık. Mümkün olduğunca internetteki faydalı kaynakları da belirttik.

İnsan hakları standartları ile ilgili, BM araçlarına odaklandık ve bölgesel standartlara işaret etmedik; Avrupa Konseyi, 'Polis ve İnsan Hakları Programı' da dahil bu alanda hatırı sayılır miktarda ilginç malzemeler yayımladığından, bunun tek istisnası Avrupa Konseyi yetki alanında kabul edilen standartlar oldu. Bu noktada, 1979 tarihli 'Polise ilişkin Bildirge'ye dayanan 'Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği'ne özellikle başvurulmaktadır. Kolluk Kuvvetleri için BM Davranış Yönetmeliği, Herhangi bir Gözaltı ya da Hapislik Durumunda Olanların Korunmasına İlişkin Temel İlkeler, ile Güç ve Ateşli Silahların Kullanımına İlişkin Temel İlkeler benzeri doğrudan polislikle ilgili çoğu BM standardının tamamı 'yumuşak yasa' olarak adlandırılırlar, yani bağlayıcılığı olmayan bildirge ve ilkelerdir.

Polislik Faaliyetlerini Anlamak kitabı yasal bir bakış açısı takınmak yerine uygulamada insan haklarına uygun polisliğin olanaklarını ortaya koyduğu dikkate alınmalıdır. Bu uluslararası standartların ötesine geçileceği anlamına geliyor. İnsan hakları savunucularının polis teşkilatları üzerine analizleri için en iyi örneklerin ilgilerini çekebileceği varsayımıyla, standartların nasıl uygulanabileceğine bakacağız. Ayrıca odak noktamız polisliğin insan hakları standartları ile uyumu olduğundan, polis suiistimallerine değinmeyeceğiz. Ek olarak odağımız 'genel olarak polislik' olacaktır. Özel dikkat isteyen, kadınlar, göçmenler ve çocuklar gibi gruplar ayrıca ele alınmayacaktır.

Bu kaynağın nasıl kullanılacağı

Herkesin bu kaynak kitabı baştan sona okumayabileceğini tahmin etmekteyiz. Ancak okuyucuların 'Özet ve Sonuçlar' (bunda sonraki bölüm) ve 'Bağlamsal analiz ve değerlendirme' (Ek: A) bölümlerine özellikle

dikkat etmelerini tavsiye ederiz. 'Bağlamsal analiz ve değerlendirme', hedef ülkede polisin değerlendirmesini yaparken okuyuculara yardımcı olacak bir araç içermektedir.

Bu kaynak kitabın Kısım I, Kısım II ve altındaki bölümleri okumanın önemi üzerinde durmak isteriz. Polisin dahil olduğu sorunları ele almayı amaçlayan insan hakları stratejileri sıklıkla polisin daha büyük bir güvenlik ve adalet sisteminin parçası olduğunu, dolayısıyla tamamen sorumlu tutulamayacaklarını göz ardı eder. Benzer bir şekilde, insan hakları stratejileri bazen, polisin asayiş durumlarına nasıl karşılık vereceğine karar verilebilmesi için (belirli sınırlar dahilinde) bir özerklik derecesi gerektiren ve Devlet, halk ve polis arasındaki cereyan eden etkileşimin karmaşıklığını tam olarak kavrayamaz. Bu konuların ikisi de kaynak kitabın bahsedilen iki kısmında ele alınmıştır.

Kaynak kitap boyunca, insan haklarına uyumlu polisliğin doğru anlaşılmasına yarayacağını düşündüğümüz terimler ilk kullanıldıklarında koyu yazılmıştır. Bu terimler, bazıları muğlak olmakla beraber, bu kaynak kitapta yer alan Ek E' deki Terimler Sözlüğü'nde açıklanmıştır.

Bölgümlere genel bakış

Bu Kaynak Kitap kaleme alınırken tutarlı bir format izlemeye çalıştık: Gereklikçe, BM insan hakları standartlarının belirli bir konuya yönelik ne dediğini araştırarak işe başladık. Ancak kurallar ve düzenlemeler, polis eylemlerini tamamen kapsayamaz ve kapsamamalıdır. Bu nedenle, uygulamada polis eylemlerine hangi meslek standartlarının rehberlik etmek için geliştirildiğini araştırmaya başladık, çünkü bunlar polisin değerlendirilmesine için gösterge olarak kullanılabilirler.

Bu Kaynak Kitap dört kısma bölünmüştür. Kısım I, konuları tanıtmakta ve polislik ile insan hakları arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. 1. Bölüm, 'İnsan Hakları ve Polis' üzerine bir değerlendirme sunmaktadır. Polisi tanımlamakla başlıyoruz, polis ve insan haklarının birbiriyle nasıl ilişkili olduğunu, ayrıca insan hakları savunucularının polisliği nasıl algılama eğiliminde olduklarını ve insan hakları mücadelesinin polisi hedef alırken bundan nasıl etkilendiğini tartışıyoruz.

Kısım II, polisin hangi bağlamda çalıştığını tarif etmeye çalışmaktadır. Devletin en temel olmasa bile ana işlevlerinden biri düzenin devamlılığıdır. Bu nedenle 2. Bölüm'de, 'düzen' ve 'düzensizlik' kavramlarını keşfederek, polisi, geniş bir güvenlik sistemi içinde düzenin korunmasından sorumlu birkaç Devlet teşkilatından, ki etkili olabilmesi sivil toplumun kabullenmesi ve işbirliğine bağımlı olan, yalnızca biri olarak tanımlayarak başlıyoruz.

3. Bölüm'de ise polise verilen hedeflere ve bunları elde etmek için polise sağlanan kaynaklara (personel, finansal) ve kullanılan felsefelere daha yakından bakacağız. Halihazırda kullanımda olan, kasten veya doğal olarak gelişen, bu felsefeleri tartışacağız. Özellikle, tam olarak ne anlama geldiğine dair kayda değer bir belirsizlik olmasına karşın, polis ve insan

hakları savunucuları tarafından gittikçe daha fazla kullanılan, toplum destekli polislik kavramına odaklanacağız. Hedeflenen ülkelerde toplum destekli polislik projelerini değerlendirenlere yardımcı olmak için önemli başarı unsurları içeren bir liste sunuyoruz. Polislik felsefelerinin özet bir değerlendirmesi de sunuluyor.

4. Bölüm'de polisin bulunduğu siyasi çevre ile nasıl bir ilişki içinde olduğuna bakacağız. Polis eylemlerinin dikkat çekici ve sıklıkla da tanımlayıcı unsuru, polisin operasyonel kararlarında göreceli özerkliğe sahip olmasıdır.

Polisliğin ana hedeflerini incelenmesinin ardından, Kısım III, bu hedefleri gerçekleştirmek için polise verilen yetkiye odaklanmaktadır. 5. Bölüm, güç kullanma yetkisi konusuna; 6. Bölüm, tutuklama ve gözaltı yetkilerine; 7. Bölüm, (özellikle şüpheli sorgusuna odaklanarak) adli soruşturma görevine değinmektedir. Bunlar insan haklarının en sık ihlal edildiği alanlardır.

Son olarak Kısım IV, polisin insan hakları ilkelerini uygularken nasıl desteklenebileceğine bakıyor. Polise verilen özel yetkilerin, insanların haklarından tam olarak faydalanmalarında ciddi etkileri olabileceğinden, polisin yetkilerini kullanmaları konusunda hesap verebilir olmaları son derece önemlidir. 8. Bölüm, iç ve dış hesap verebilirlik mekanizmalarını tarif etmekte ve hedeflenen bir ülkede polisin hesap verebilirliğinin değerlendirilebilme tablosunu sunmaktadır.

Eğitim ve işe alım politikalarının iyileştirilmesi, sıklıkla polis icraatlarını iyileştirmenin bir yolu olarak görülür. 9. Bölüm, bu insan kaynakları araçlarına ve bunların insan hakları bilinçlenmesine nasıl katkıda bulunabileceğine yakından göz atmaktadır. Ayrıca bunlara aşırı güvenilmemesi için de uyarıda bulunmaktadır. Bu bölüm, polisin nasıl işe alınma, seçilme ve eğitime eğiliminde olduğunu anlatmakta ve bunların iyileştirilmesi için önerilerde bulunmaktadır. Temel polis eğitimlerinin insan hakları açısından değerlendirmesini yaparken yardımcı olabilecek bir sorular listesi hazırlanmıştır.

Son olarak, 10. Bölüm, insan hakları sivil toplum kuruluşlarının (STK) polisin çalışmalarını nasıl etkileyebileceğine ve bunların insan haklarına uyumunun nasıl artırılabilirliğini incelemektedir. İşbirliği konusuna yani insan hakları savunucularının polise nasıl yaklaşabileceğine, hangi sorunların çıkabileceğine ve bu sorunların nasıl çözülebileceğine özellikle dikkat çekilmektedir.

Bu kaynak kitabın okuyucuya insan hakları bağlamında polislik konularına dair altyapı bilgisi sağlayacağını umuyoruz. Dahası, bu kaynağın insan hakları savunucularına ilham vereceğini, polis üzerine çalışmaya yapmaya ve bazen de polisle birlikte çalışmaya başlama konusunda heveslendireceğini umuyoruz.

Özet

"İnsan haklarının, etkili polisliğin önünde bir engel oluşturmadığını güçlü biçimde söylememiz yeterli olmaz, asıl yapılması gereken bunun etkili polislik açısından hayati olduğunun vurgulanmasıdır."¹

Polislik ve insan hakları dinamik ve sürekli evrilen bir çalışma alanıdır. İnsan hakları söylemi son yıllarda ilgi alanını genişleterek, Devletin ve teşkilatlarının bir insan hakları ihlalcisi olarak yalnızca olumsuz işlevlerini değil aynı zamanda olumlu yükümlülüklerini de ele almaktadır. Bu polis için bir insan hakları koruyucusu olarak görülme fırsatı sunmaktadır. Aynı zamanda, insan haklarının yalnızca polis de dahil Devlet görevlileri tarafından değil, aynı zamanda Devlet-dışı aktörler tarafından da ihlal edildiği düşüncesi gelişmiştir. Polis ve insan hakları savunucuları, güvenli ve asayiş ile vasıflandırılmış toplumlar için, polis ve STK'ların birbirlerine karşı olmak yerine birlikte çalışma olasılığı için çabalamaktadırlar. Polis ve STK'ların birlikte çalışması fikri zorluklarıyla endişe vericidir. Polis memurları insan hakları savunucularının çoğunluğundan farklı bir bakış açısına sahiptir. Bazen aynı konuyu konuşurken bile farklı bir dil kullanırlar ve neden ve sonuçlar ile ilgili farklı çıkarımlara varacaklardır. Bazen bu toplum içindeki farklı rollerinin beklenen sonucudur; bazen de basmakalıp varsayımların sonucu olabilirler. Bu kaynak kitap polislik üzerine çalışma başlatmaya niyetli insan hakları savunucularına bir arka plan bilgisi vermeyi amaçlıyor.

Asayiş hedefine ulaşılması

Tüm ülkelerin bir veya birden fazla polis teşkilatı bulunur. Genelde tüm bu ülkelerde polislik düzenin muhafaza edilmesi ve suçun ortaya çıkarılması ve önlenmesini kapsar. Ancak polis bu alanda çalışan tek Devlet teşkilatı değildir ve bu hedeflere ulaşmak polisin tek ve asli sorumluluğu değildir. Bu daha çok kendi yetkili alanında etkili kontrole sahip Devletin temel sorumluluğudur. Devletler, düzen ve güvenliğin insanların ekonomik, sosyal, kültürel, medeni ve siyasi haklarından tam anlamıyla faydalanabilmeleri için esas koşullar olmasına dayanarak, uluslararası yasalar uyarınca bundan sorumludurlar. Dahası Devletler, düzenin muhafazasından sorumludurlar çünkü bu Devletin devamlılığı için hayattır; kargaşa, nihayetinde Devlet'in varlığını bozacak bir tehdit olabilir. Güvenlik hakkı, BM İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nde belirtildiği üzere, güvenliği sağlamak ve düzeni korumak Devletin görevidir. Devletler, kendi memurlarının insan hakları standartlarına uymasını (örneğin görevlerini yerine getirirken ellerindeki gücü kötüye kullanmalarını önlediklerinden) ve insan haklarının korunmasını (örneğin, Devletin etkin yetki alanı içindeki herkesin fiziksel ve zihinsel güvenliğinin sağlandığından ve temel hak ve özgürlüklerini özgürce kullanabilmesinden) sağlamaktan sorumludur.

1) Independent commission on policing for Northern Ireland, 1999, *A new beginning: policing in Northern Ireland*. Kuzey İrlanda için polislik üzerine bağımsız komisyon raporu (para.4.4).

Düzen ve kargaşa tamamen tarafsız kavramlar değildir. Bir Devlet ve halkı düzen ve kargaşayı neyin oluşturduğu üzerine anlayamayabilir. Ancak Devletin düzeni nasıl sağlama alacağı ve kargaşa ile nasıl başa çıkacağına ve hangi polis uygulamasının tutarlı olması gerektiğine dair temel ilkeler uluslararası hukukta belirlenmiştir. En fazla dikkat edilmesi gereken düzenin hukuk kurallarına dayanmasıdır. Hukukun üstünlüğünün tesisi ve devam ettirilmesinin meşruluğun birinci koşulu olması Devletin düzeni sağlamak zorunda olması anlamına gelir. Hukukun üstünlüğünün gözetilmesi, hükümetin yasayla bağlı olduğu ve bu açıdan kanun önünde eşitliğin olduğu, öngörülebilir ve etkili yargı kararlarının bulunduğu ve insan haklarının ayrılmaz bir bütün olduğu anlamına gelmektedir. Bunu başarabilmek için, Devlet, kapsamlı yasalar, iyi işleyen mahkemeler, bağımsız yargıçlar ve kolluk teşkilatlarını barındıran sistemler ve kurumlar oluşturur. Polis de dahil olmak üzere, bu güvenlik ve adalet yetki alanında çalışanlar, zaman zaman hukukun (ve insan haklarının) çalışmalarını kısıtlayıcı olarak algılarlar ama aslında bunu tersi geçerlidir; hukuk işlerini yapabilmelerine olanak tanır.

Güvenlik sektörü, bazen işlevleri polisle çakışan teşkilatları da içerir; bilhassa askeri güçler ve gizli servis teşkilatları. Polisle ordunun açıkça ayrı olması gibi farklılıkların iyi tanımlanması önemlidir. Güvenlik sektörü, aynı zamanda Devlete ait olmayan, özel güvenlik hizmetleri gibi aktörleri de içerir. Ceza adalet sistemi; adli soruşturma, kovuşturma ve yargıdan olduğu kadar verilen cezaların infazından da sorumludur. Ayrıca polis, savcılık, denetimli serbestlik ve cezaevi benzeri kurumlarını içerir.

Güvenlik ve adalet sistemlerinin bir bütün olarak etkililiği, bünyesinde yer alan farklı bileşenlerin niteliğine bağlıdır; zincir ancak en zayıf halkası kadar güçlüdür ve hepsi polisliği doğrudan veya dolaylı etkiler. Farklı teşkilatların, münferit hedeflerine yönelik açık rehber ilkelerinin ve talimatnamelerinin olması güvenlik sistemlerinin etkililiği için hayattır. Bunlar, ayrıca teşkilatların birbirlerinden farklı konuları ve hesap verebilirlik yöntemleri ile birlikte arayüz noktalarını belirtir (polisin işlev ve sorumlulukları genellikle bir Polis Kanunu'nda belirtilir). İnsan hakları savunucuları, araştırmalarının ve kampanya eylemlerinin hedeflerini etkili olarak belirleyebilmek için, düzeni sağlamak amacıyla kurulmuş sistemlerin içerisindeki çeşitli güvenlik ve adalet teşkilatlarının görev ve sorumluluklarının farkında olmalıdırlar. Polis operasyonlarını değerlendirebilmek ve insan hakları açısından başarısızlıklardan sorumlu olanları tespit edebilmek için, gerek kanun, düzenleme ve politikalarda nasıl belirlendiği gerekse pratikte nasıl uygulandığına bakılarak polisin içinde çalıştığı ve dayandığı sistemin tamamının anlaşılması ve değerlendirilmesi esastır. Polis, güvenlik ve adalet alanındaki diğer 'ortakların' sorumluluğuna giren görevi kötüye kullanma, kurumsal iletişimsizlik, koordinasyon eksikliği, politika boşlukları vs. gibi konulardan sorumlu tutulamaz ve tutulmamalıdır. Öte yandan polis bu süreçteki rolü için hesap verebilir olmalıdır.

Güvenlik ve adalet alanında çalışan tüm birimler, ulusal otorite uyarınca ve ulusal egemenlik sınırları içinde çalışırlar. Bunların çoğu (buradakilerin açık bir istisnası özel güvenlik hizmetleri sunanlar olmakla birlikte onlar da ulusal kanunlara bağlıdır), ulusal (veya bölgesel ya da yerel) gerçeklikleri,

siyasi kültürü, tarihi, insanları ve ekonomiyi yansıtan Devlet kurumlarıdır. Aynı şekilde, siyasi ve kültürel gerçeklikler polisliği şekillendirmektedir. Devlet sisteminin demokratik değerleri benimsemediği hallerde polisin bu gibi değerleri savunması pek olası değildir. Polis, polislik yaptığı bir toplumdan geldiğinden benzer tutumları benimser ve gösterir; örneğin bu tutumların haktan belirli kişilere yönelik olumsuz olması halinde tavırlar ise polisin de bu tutumu paylaşması beklenebilir. Bu tür sorunlarla uğraşmak, polisten fazlasının dahil olmasını gerektirecek zorlu bir iştir.

Güvenlik ve adalet sisteminde polis, güvenliğin sağlanmasından ve düzenin korunmasından sorumlu öncelikli teşkilattır. Polisliğin genellikle üzerinde fikir birliğine varılan üç ana işlevi:

- Suçu önleme ve bulma,
- Kamu düzeninin devamlılığını sağlamak,
- Kamuya yardımın tedariki.

Bazen bu işlevler, bir dizi birbirinden ayrı teşkilata dağılırken (örneğin bazı ülkelerde Adli ve Araştırmacı Polis'in ayrı olması), bazen de hepsi tek bir merkeze toplanmakta ya da ademi merkeziyetçi bir polis teşkilatına verilmektedir. İnsan hakları odaklı polislik, (polisin bunlara ek olarak itfaiyecilik, sınır kontrolü, diplomatların korunması gibi bazı ek işlevleri de üstlenebilmesine rağmen) halkın en azından yukarıda anılan bu üç polislik işlevine ulaşabilmesini gerektirir. Bunun için, polisin finans ve personel konuları dahil yeterli kaynağa ihtiyacı vardır.

Bu işlevleri yerine getirmek için polis, farklı polislik felsefelerinde de yansıtılan, farklı metodolojileri benimseyebilir. Bu felsefelerin temelini oluşturan geniş kapsamlı iki bakış açısı vardır. Bir bakış açısı, polisin Devlet kontrolünün bir aracı olduğudur, buradaki varsayım Devletin kendi alanlarını düzgün bir şekilde kontrol etmesinin "asayiş" ile sonuçlanacağı ve böylece yetki alanındaki insanların güvenliğini teminat altına alacağıdır. Bu 'güçü esas alan bakış açısı' veya dikey bakış açısı, pek çok polis teşkilatınca uygulanan otoriter polislik tarzında açıkça görülmektedir. Diğer bakış açısı ise polisin kendi bölgelerinde topluluklara hizmet sunan kişiler olduğudur. Bu 'hizmeti esas alan bakış açısı' veya yatay bakış açısı 'toplum destekli polislik' ve türlerinde görülür: Soruna yönelik ve istihbarat öncülüğünde polislik (sonucusu otoriter polislikte de görülebilmektedir). Kriz polisliği ise, Devletin esas görevi olan düzeni korumadaki yeterliliğinden çok yetersizliğini yansıtmaya açısından diğerlerden ayrılır.

Toplum destekli polisliğin ana özelliği, polisin tek başına yeterli olmayacağı anlayışına dayanarak, toplulukların suç ve kargaşa sorunlarının belirlenmesine ve çözülmesine dahil olmasıdır. Pek çok ülke için bu, polisin görev, sorumluluk ve yeteneklerinin algılanmasında tamamen yeni bir yoldur. Bu, suçun tespitinden çok önlenmesine odaklanmak, halkın neden polisi aradığını anlamak ve belirtiler yerine altında yatan nedenler ile ilgilenmeyi hedeflemek üzere, polisin içinde bulunduğu toplulukla ile etkin işbirliği yapmasını gerektirir. Ancak, aynı zamanda, emir komuta yapısının ve karar verme işlevlerinin merkeziyetçi olmadığı (sonuçta, topluluklara cevap verebilirlik tek bir merkez seviyesinden geliştirilemez) ve toplum güvenliğini sağlayan

diğerleri ile işbirliğinin geliştirildiği ortamlarda, örgütsel bir dönüşüm gerektirir. Bu temel örgütsel sonuçlar, sıklıkla, söz konusu felsefenin uygulamasındaki sorunların nedenidir. 3. Bölüm'de, toplum destekli polisliği değerlendirmek için kullanılacak başarı etkenlerini listeledik. Bunların içinde öncelikli olan; düzenin korunması ve suçun önlenmesinde toplulukları dahil etmeye çabalanırken, güvenin gelişmesi için gerekli bir önkoşul zamandır. Dahası, polis ve toplulukların arasındaki güvenin geliştirilmesi, polis liderlerinin olduğu kadar politikacıların da tam ve gözle görülebilir uzun vadeli desteklerini gerektirir. Toplum destekli polislik, toplulukların polislik işlevlerini üstlenmeleri anlamına gelmez. Tersine, rollerini, sorumluluklarını çok iyi anlamış olan, karar verirken rehberlik edecek bilgiyi toplayabilecek ve seçebilecek, iyi eğitilmiş uzman memurlara ihtiyaç duyulur.

Toplum destekli polislik, toplulukların ihtiyaçlarına cevap verebilirliğe vurgu yapmasından dolayı, sıklıkla, en fazla 'insan hakları dostu' olan polislik olarak algılanır. Bu kavram sık sık özensizce kullanıldığından ve bir şekilde anlamını yitirdiğinden, pratikte durum her zaman böyle değildir. Pratikte halktan herhangi biriyle herhangi bir bağlantı kurulmasını kasteden herhangi bir polislik, toplum destekli polislik şemsiyesi altına sokulmaktadır. Buna karşın (ya da bu sayede), son zamanlarda öncü polislik felsefesi haline gelmiştir.

İnsan hakları savunucuları, toplum destekli polisliği övmek yerine, hukukilik ile birlikte hizmet sunulan topluluklara cevap verebilirlik ve hesap verebilirlik gibi insan hakları ilkelerine odaklanmalıdır. Otoriter polislik ve hatta militarize polislik, insan hakları dostu polisliğin düşmanı olmak zorunda değildir. Aslında, bazı ülkelerde (toplum destekli polisliğin tersine) militarize polislik, (polis, halkın çıkarları yerine yandaşlarına veya diğerlerine hizmet ettiğinde ortaya çıkan) yolsuzluk ve insan kayırmacılığı içeren insan hakları ihlallerine karşı muhtemelen daha iyi bir beklemdir. Çünkü bu tarz polislik tek tek memurlar üzerinde daha sıkı bir denetime sahiptir. Ancak otoriter polisliğin pek çok ülkede çok daha fazla şiddete eğilimli olduğu da dikkate alınmalıdır.

Hukuk, polisin işlevlerini yürüteceği çerçeveyi çizer ve polisliğin öncelikleri (yerel) güvenlik politikaları ile belirlenir. Bunların ikisini de halkı temsil edenler belirlemektedir. Bunun gibi, polis daima siyasetle ilişkilidir ve polislik Devlet adına toplumdaki farklı çıkarları dengeleme arayışında olan siyasi bir etkinliktir. Polis, bazı yandaşlar, etnik veya dini grupların çıkarlarına hizmet için değil, kamu çıkarına hizmet etmek için vardır. Bu yüzden, tarafsızlık ve yansızlığı güvence altına almak ve bu sayede polisin keyfi olmayan ve kanuna dayalı profesyonel kararlar vermesini sağlamak için, polis liderliğinin (yönetim kademesinin), hukuk ve belirlenmiş politika sınırları içinde, hangi sorunlara hangi kaynakları harcayacağına dair bir özerklikle yetkilendirilmesi şarttır. Bu, operasyonel bağımsızlık olarak adlandırılmaktadır. Polis liderliğinin operasyonel bağımsızlığı, alt kademe memurlar için ise takdir (veya takdir yetkisi) anlamına gelir. Görev başındayken bir polis memurunun geniş bir takdir yetkisi vardır ve hangi olağan dışı davranış üzerine harekete geçip geçmeyeceğine bireysel olarak karar verebilir, bu karar elbette ulusal hukuk ve politikada belirtilen sınırlar dahilinde olmalıdır.

Her ne kadar tüm ülkelerde bu operasyonel bağımsızlık ilkeleri tanınmasa da, bunlar polisliğin merkezinde yer almaktadır. Polisin sahip olduğu yetkileri ve belli oranda takdiri ne zaman kullanacağı etkin bir polislik için hayatidir. Polisin çalışması, hiçbir zaman, tamamen ve kesinlikle ne zaman ne yapacağını tanımlayan kurallar ve düzenlemelerle sınırlandırılmaz. Polisin, her ne kadar her zaman hesap verebilir olması gerekse de, pek çok çıkarın olduğu bir çevrede çalıştıklarından, bu çıkarları dengeleyebilmeye ve kendi profesyonel yargılarına göre davranabilmeye ihtiyaçları vardır. Polis, "operasyonel bağımsızlığını", meşru ve keyfi olmayan bir şekilde yürüttükleri toplum hizmetleri ve kamunun güven duymasını sağlayacak etkinlikleri ile kazanmalıdır. Kamunun güven duyması, büyük ölçüde polisin ne yaptığı ve nasıl yaptığını dair şeffaf ve hesap verebilir olmasına bağlıdır. Kamunun güveni, operasyonel bağımsızlığın ön koşuludur – ama tersi de doğrudur: Operasyonel bağımsızlık halkın polise güvenini pekiştirir. Ne yazık ki pek çok ülkede gerçek farklıdır; polis zor koşullar altında profesyonel yargılamada bulunmak konusunda yetersiz; karar ve eylemlerinin hesabını verme konusundaysa isteksizdir. Benzer şekilde pek çok ülkede siyasi seçkinler, polisi kendi çıkarlarını korumak için kullanır ve polis üzerinde yasalara uygun ve etkili ancak ihtiyatlı bir denetim uygulamakta beceriksiz veya isteksizdir.

Polis yetkileri

Polise, insanların hayatlarını büyük ölçüde etkileyebilecek geniş yetkiler verilmiştir ve kötü niyetli kullanıldıklarında ağır insan hakları ihlallerine neden olabilirler. Bu nedenle insan hakları standartları bu yetkiler üzerinde sınırlamalar getirmiştir. İnsan hakları yönelimli polislik, bu standartlara uyumlu polislik anlamına gelir. Bu, güç kullanmaktan kaçınmaya çalışılacağı anlamına gelir; gücün, yasalar dahilinde ve mutlaka gerektiğinde orantılı biçimde kullanılması ve sonrasında da hesap verebilir olunması için istek gösterilmesidir.

Polisin, yetki alanlarına göre değişen, farklı güç kullanım biçimleri vardır. Polisin büyük çoğunluğu, kelepçe, cop ve/veya silah gibi hareketi kısıtlayıcı malzemeler taşır. Günlük polislikte, öldürücü silahların kasıtlı kullanımına ihtiyaç duyulan durumlar çok nadir olur; aslında, çoğu polis çalışması güç kullanımı gerektirmez. Güç kullanımı gerektiğinde, polis en az şiddet içeren yöntemle başlamalı, kesinlikle yalnızca meşru bir polislik hedefine ulaşmak için gerektiğinde aşama aşama güç artırımına gitmelidir. Silah kullanımı daima rapor edilmelidir.

Gücün herhangi bir şekilde kullanımı daima meşru olmalıdır. Yasal çerçeve içerisinde, taktiksel hususlar, belli bir durumda ne çeşit ve ne kadar güç kullanılacağına dair yol gösterir. Polis, güç kullanımı konusunda olduğu kadar, güç kullanımını en aza indirmek için şiddet azaltıcı teknikler (iletişim becerileri dahil) üzerine de düzenli olarak eğitilmelidir. Bu özellikle çok sayıda insanın dahil olduğu durumlarda önemlidir.

Gösteriler, mitingler, yürüyüşler gibi kamusal toplantılarda polislik -diğer adıyla kamu düzeni yönetimi- özel bir polislik durumudur. Barışçıl toplantı yapmak ve dernek kurmak, polisin kolaylaştırıcılık yapması gereken

temel haklardır. Gösterilerde ve diğer kamusal etkinliklerde polisliğin asıl önemli unsuru hazırlık aşamasıdır. Polis, öncesinde katılımcılar ve hedefleri hakkında bilgi toplamalı ve mümkün ise etkinliği düzenleyenlerle ilişkiye geçerek riskleri ve gerilim nedenlerini henüz artmadan önce tespit etmeye çalışmalıdır. Hazırlık ayrıca, ne giyileceği, hangi iletişim malzemelerini yanlarına alacakları ve ek polis kuvvetlerinin (köpek eğitimcileri ve atlı polisler gibi özel birimler dahil) konuşlandırılmasının uygun olup olmadığı gibi taktiksel konuları da içerir.

Güç kullanımı sıklıkla polisin takdirine kalmıştır. Ne kadar gücün orantılı olduğuna karar vermek kolay değildir ve aslında bağımsız bir değerlendirme gerektirir. Ciddi yaralanmalar veya ölüme neden olma gibi durumlar her zaman rapor edilmelidir ve bağımsız otoriteler (örneğin bağımsız bir polis şikayet birimi veya adli makamlar) tarafından gözden geçirilmelidir. Amirlerin, risk altında bulunan memurlar olarak adlandırılan memurlarında aşırı veya gereksiz güç kullanımı eğilimini tespit edebilmesi ve bunu denetleyebilmesi için, bireysel polis memurlarının güç kullanımı ile ilgili kayıtlarının, tutuklamaya şiddet kullanarak direnme, halk-polis temasında yaralanma ve ateşli silah kullanımı gibi vakaları da içermesi gerekmektedir.

İnsan hakları odaklı polislik, gerektiği zaman tutuklama ve gözaltına alma anlamına da gelir. Bu daima insan hakları ilkeleri doğrultusunda olmalıdır, bunların en önemlileri ise, keyfi olmamak, masumiyet karinesi, 'adil yargılama' ve işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ile ilgili mutlak yasaktır. Tutuklanmış veya gözaltındaki kişinin polis tacizine en fazla maruz kaldığı dönem tutuklama ve gözaltını izleyen dönemdir. Bu nedenle bağımsız bir komitenin gözaltı yerlerini düzenli olarak ziyaret ederek yapacağı gözetim çok önemli bir önleyici unsur olarak düşünülmektedir. Tutuklama ve gözaltı ancak hukuk çerçevesinde uygulandığında meşrudur; polisin fazladan bir zarara yol açması (örneğin pranga kullanımı) veya ek cezalar uygulaması (örneğin kişinin dini inançlarına aykırı olan bir yemeği yemeye zorlamak) yasaktır, çünkü kişi hala masum farz edilir ve ancak devam eden soruşturma için gerekli olan kısıtlamalara tabi olunabilir.

Bazı vakalarda gözaltı, idari (örneğin kamu düzeni) ve/veya önleyici nedenlerle uygulanır. Bu 'idari gözaltı' olarak bilinir. Son yıllarda, terörle mücadele adına, idari ve önleyici gözaltını kolaylaştıran yönetmeliklerdeki artış endişe vermektedir. Bu, sıklıkla tecrit (*in communicado*) ile beraber uygulanmaktadır ve insan hakları ihlaline yol açmaktadır.

Polis bir suçu durdurmaz veya önlemezse başkalarının, en önemlisi de mağdurların haklarını ihmal etmiş olur. Suçun tespit edilmesi polisin temel işlevidir. Adli soruşturma ile ilgili insan hakları ilkeleri; masumiyet karinesi, işkence ve diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele yasağı, kendi aleyhine ifade vermeme hakkı ve özel yaşam hakkını içerir. Adli soruşturma yani belli bir suç hakkındaki gerçeği arama sırasında, bilgi toplama amacıyla, ev arama, telefon dinleme ve gözetlemenin benzeri bir dizi araştırma yöntemi kullanılabilir. Bunlar insanların özel yaşamına ciddi müdahaleler içerebilir. Genelde polis, şartlara göre en az müdahale içeren yöntemleri kullanmaya çalışmak anlamına gelen 'yerindelik' ilkesini

izlemelidir. Müdahale derecesi arttıkça giderek katlaşılan bir teminatlar derecelendirmesi olmalıdır. Adli tıp, bir suç hakkında, diğer soruşturma yöntemlerini gereksiz kılan, faydalı ve tarafsız bilgi sağlayabilir. Adli tıp verileri genelde olay yerinde bulunur ve zarar görmemeleri için polisin olay yerine müdahale becerileri çok büyük önem taşımaktadır. Hangi soruşturma yöntemlerinin kullanılacağına dair kararlar öncelikle kanunla belirlenmektedir ve bazı yöntemler yasa dışı kalmaktadır. Yasal çerçevede içinde, hangi yöntemin ne zaman kullanılacağına dair taktiksel kararlar daha sonra verilir. Ancak, polis belirli bir yöntemi profesyonelce ve yasalara uygun olarak nasıl kullanacağını bilmelidir. Hem sosyal hem teknik beceriler önemli 'soruşturma araçlarıdır'. Bu, her ne kadar polisler arasında sanık görüşmelerinde 'iç seziye' sahip oldukları veya yalan söyleyen birini anlayabildiklerine dair ısrarlı ama yalan yanlış efsaneler olsa da, özellikle de sanık görüşmeleri için geçerlidir. Araştırmalar bu varsayımları doğrulamamıştır. Sanık görüşmeleri, bir adli soruşturmadan elde edilen bilginin profesyonelce ve akıllıca kullanımını gerektirir, bu da şüpheli üzerinde usulsüz baskıyı gereksiz hale getirir. Sanık görüşmesinin suç ile ilgili bilgi aramak dışında bir amaç için, örneğin bir şüpheliyi cezalandırmak veya korkutmak amacıyla kullanmaya niyetlenmek, ne profesyonelce ne de meşrudur ve bu tür davranışlar önlenmelidir. İnsan hakları ihlallerinin önüne geçilmesi ve adli soruşturmalarda profesyonelliğin geliştirilmesi amaçlandığında, insan hakları standartlarına uygun yasalar ve kurallar ve yeterli eğitimle birlikte uygulamaların sürekli gözetim ve denetimi temel esaslardır.

Polis profesyonelliğinin artırılması

En küçük cürümlerden kapsamlı insan hakları ihlallerine dek, polisin görevi kötüye kullanması hiçbir zaman cezasız kalmamalı ve tekrarlamaması için de gereken önlemler alınmalıdır. Polis, eylemlerinden sorumlu tutulmalıdır ama eşit oranda da insan hakları standartları çizgisinde ve profesyonelce eylemlerini yerine getirebilmesi için yeterli 'hazırlık' (tüzükler, eğitim ve malzeme dahil) temin edilmelidir. Böyle bir 'hazırlığın' yokluğunda, polisi yeterli derecede hazırlanmış olanlar (polis eğitimcileri, yöneticiler, ve politikaları yapanlar) da sorumlu tutulmalıdır. Hem bireysel olarak polis memurları için hem de polis kurumu için etkili hesap verebilme mekanizmaları oluşturmak hayattır.

İnsan hakları savunucuları tarafından sıkça üzerinde durulan hesap verebilme, pek çok paydaşı içine alan karmaşık bir konudur. Bu kavramın pek çok dile tercüme edilememesi, konu edilirken özellikle dikkat edilmesi gerektiği anlamına gelir. Başka yetki alanlarında hesap verebilirlik sistemlerinin uygulanması talebi, ele alınan bir başka ülkede her zaman faydalı olmayabilir ve hatta ters etki yapabilir. Hesap verebilirliğe dair yararlı gelişmelerde bulunabilmek için, insan hakları savunucularının, yönetimin işlevselliğini ve yapısını ve hedeflenen ülkedeki hesap verebilirlik sistemini anlamaları gerekir. Hedef ülkede hesap verebilirlik yapısına dair herhangi bir değerlendirme, sorunları çözmek ve tekrarlanmalarını önlemek için faydalı olabilecek önerilerde bulunmadan önce, hangi mekanizmaların kullanıldığı ve ikincil olarak bunların ne kadar etkili olduğunun bir ön değerlendirmesinin yapılmasını gerektirir.

Etkili hesap verebilirlik, dahil olan çeşitli oyuncuların arasındaki bir güç ve etki dengesi olmak zorundadır. Nasıl ki tüm güç ve takdir yetkisinin tamamen polise tanınması ve tamamen onların profesyonel yargısına bırakmak kabul edilemez ise, polisi kontrol etmek yetkilerinin tümünün de siyasi seçkin, yürütme, toplum veya başka bir grup olmasına bakılmaksızın tek bir başka kurum veya teşkilata verilmesi kabul edilemez, Böyle bir şey sadece güvenin odağını yer değiştirir; idari organların, veya politik kurumların, meclisin, toplum forumlarının vs. (örneğin yandaşları, özel çıkarları ya da mensubu olduğu grubun çıkarları lehine değil kamu yararına hareket etme açısından) polisten daha güvenilir olduğunu nasıl bilebiliriz? Tam da bu yüzden gözetim ve denetimin, topluluklar ve temsilcileri, yürütme ve yargı kurumları (hukuk dahil) ve polisin kendisi arasında dağıtılması gerekir.

Hesap verebilirlik mekanizmaları, polislikle ilgili politikalar, düzenlemeler ve yasalara uygunluğu sağlama alan araçları bünyesinde barındırır. Bu nedenle bu politikalar, düzenlemeler ve yasalar olabildiğince açık ve tam olmalıdır. Hesap verebilirlik araçları, ayrıca görevi kötüye kullanma iddiaları halinde başvurulabilecek şikayet usulleri ve disiplin ya da adli başvuru usullerini de içerebilir. Hesap verebilirlik, polisliğin öncesi ve sonrasına dair unsurları da kapsamalıdır; yani bir operasyon öncesinde polisin yönlendirilmesinin ve aynı zamanda sonrasında da polisin nasıl izlendiğinin ve denetlendiğinin değerlendirilmesi gerekir. Bunların hepsi, teoride de pratikte de, polis yönetimi tarafından desteklenmelidir. İnsan hakları için bir saygı ortamı oluşturmaya adanmış bir liderlik ve etkili komuta zincirleri, insan hakları standartlarını sürdürmek için bir gerekliliktir. Dış hesap verebilirlik mekanizmalarının etkili olabilmesi için, özellikle de amirlerinin liderliğinde polis bünyesindeki taahhüt gerekli bir ön koşuldur.

İnsan haklarına uyumlu polislik, polis memuru olmak üzere doğru insanları seçilmesi ve insan hakları değerleri ve davranış biçimlerini koruyamayacak olanların dışarıda bırakılması ile başlar. Bazı özelliklerin, en çok da yüksek ahlak standartları ve değerlerin, bireylerde doğuştan olması beklenirken; başta pratik beceriler ve bilgi olmak üzere diğerleri ise kolaylıkla öğretilir. İnsan haklarına saygılı ve bunu savunacak bir polis teşkilatı oluştururken, işe alma, seçim ve eğitim eşit oranda önemlidirler.

Toplumun temsili bir bölümünü işe alma ve bunların içinden yüksek ahlak standartlarına ve değerlerine sahip olanları seçmek, polis örgütleri için temel ve zorlu görevdir. Temsiliyet, polis teşkilatı içinde tüm seviyelerde olmalıdır. Temsiliyete ulaşmak için, etnik grupların, azınlıkların ve kadınların işe alınmaları için hedefler belirlenmeli ve korunmalıdır, ayrıca azınlıkların ve kadınların işe alımalarının düşüklüğüne dair nedenler değerlendirilmelidir. Gerçekten de, işe alım politikaları ve seçim kriterleri kadar polis kültürü ve sembollerinin olası ayrımcı etkileri, farklı toplulukların mensuplarının başvurularının önünü açmak için değerlendirilmelidir.

Yeni alınan polislerin eğitimleri, hem teoride hem de pratikte, insan hakları ilkelerine uymalıdır. İnsan hakları açısından eğitim programlarının değerlendirilmesinde aşağıdakiler gözetilmelidir:

- Tüm polis memurları temel polis eğitimini almalıdır.
- Temel eğitim öğrencilerin bilgi, beceri ve davranış biçimlerini sindirebilecekleri yeterli uzunlukta olmalıdır.
- Eğitim, geleceğin polis memurlarından beklenen ile uyuşmalıdır. Halkın ihtiyaçlarına cevap verebilirlik önemli görülüyorsa, adayları yerel topluluktan tamamen yalıtım ve yalnızca polis memurları ile görüştürmek anlamlı olmayacaktır.
- Yasalar ve kurallar üzerine verilen eğitim, polis memurları eğitimlerini bitirdiklerinde bunları günlük çalışmalarıyla ilişkilendirebilecekleri biçimde düzenlenmelidir.
- Polis eğitiminde çeşitli konular ele alınmalıdır. Bunların arasında, toplumsal cinsiyet ve kültürel farkındalık, ayrımcılık yapmama ve polisin toplumdaki rolü yer almalıdır.
- Polis eğitimi, temel eğitimden sonra da devam etmelidir. Polis memurları, başta güç kullanımı olmak üzere, polislik becerileri ile ilgili düzenli olarak tekrar değerlendirilmelidirler.

Toplumun tüm kesimlerini hedefleyen işe alım yöntemleri kullanmanın, insan hakları ilkelerine saygılı seçim kriterlerinin belirlenmesinin ve insan hakları odaklı beceri, teori ve davranış biçimlerini ele alan eğitimler vermenin önemi ve olası etkisi azımsanmamalıdır. Ancak, büyütülmemelidir de. Gerek polisi desteklemekle ilgilenen uluslararası bağışçılar gerekse insan hakları savunucuları, işe alım, seçim ve eğitimin hem etkinliğine hem de önemine fazlasıyla değer vermektedir. Aynı zamanda insan hakları ihlallerindeki kurumsal nedenleri görmezden gelme eğilimi de vardır. Kurumsal sorunlar ile mücadele etmek ve başa çıkmak çok daha zordur ve uzun vadeli taahhüt ister, oysa eğitim kolaylıkla uygulanabilecek kestirme bir çözüm gibi görünür. Eğitimin gerçekten etkili olabilmesi için uygulamada da desteklenmelidir. Polis adaylarının polis yetkilerinin meşru kullanımına dair eğitiminde, operasyonel usullerin insan hakları standartlarına uyumlu olması ön koşuldur. Ancak bu bir eğitim konusu değildir. Polisin insan hakları ihlalinde bulunduğu durumlarda sorulacak soru, eğitimin değişim için en etkili başlangıç noktası olup olmadığıdır. Eğer öyleyse, alt rütbelilerden önce, polis liderliğinin eğitimi ile başlamayı düşünmek gerekir. Bu soruyu doğru bir şekilde cevaplamak için elbette ilgili durumun dikkatli bir analizi gerekecektir.

Polisin profesyonelliğini geliştirme çabasındayken, STK'lar belirgin bir rol oynayabilir. Bunun nedeni tam da STK'ların Devlet hiyerarşisinde yer almaması ve çoğunlukla toplumun sıkıntılarını ve endişelerini anlamalarıdır; polisin ihtiyaçlara cevap verebilme becerisini ve kapsamlı insan haklarına uyumunu iyileştirme için, STK'lar önemli paydaşlar olabilir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, polis ile insan hakları STK'ları arasındaki ilişki güvenden çok uzlaşma üzerinden tanımlanmıştır. Ancak polis, insan hakları temelli reforma açık olduğunda, insan hakları STK'ları ile polis, 'birlikte çalışma' yoluyla ortak bir gündem yaratabilirler. Polisle STK'ların birlikte çalışmasına örnek olarak genellikle STK'ların polis eğitim programlarına katılması verilir.

Birlikte çalışma, STK'lar için yeni ikilemler yaratmıştır, bunlardan en önemlisi eleştiri yapmayı sağlayacak yeterli mesafeyi korurken birlikte nasıl çalışılabileceğidir. Uluslararası Af Örgütü'nün tecrübelerine dayanarak şu dersler çıkarılmıştır:

- Tüm birlikte çalışma çabaları bilgiye dayalı olmalıdır: amaçları ve etkinlikleri tanımlayan bir strateji ve proje planına dayalı düzgün bir içeriksel analiz her zaman başlangıç noktası olmalıdır. Bu değerlendirme, aynı zamanda diğer STK'ların bu alanda ne yaptıklarına dair bir analizi de içermelidir.
- Dostça ama eleştirel bir ilişki kurmak zaman ister.
- STK açısından üyelerine ve diğer STK'lara yönelik şeffaflık, direnç ve karşı çıkmayı önlemek adına şarttır.
- Bağlantıların kurumsallaşabilmesi için üst düzey polis mercilerinin taahhüdü açık olmalıdır. Pek çok ülkede bu ancak açıkça İçişleri ve/veya Adalet Bakan'ının net bir taahhüdü olduğunda mümkün olabilmektedir.
- Polisliğin anlamak bir ön koşuldur.

Polislik üzerine çalışmalar, müdahale stratejisinin geliştirileceği temel kaygıları formüle etmek için içerik analizi ve öz-analizi de içeren sağlam bir analize dayalı olmalıdır. İnsan hakları ihlallerine doğrudan odaklanmanın daha ötesine geçebilecek bir analizin hazırlanması, müdahale etmeye istekli olan insan hakları savunucuları için her zaman kolay olmayabilir. Gerçekten de, insan hakları savunucuları için başlangıç noktası, iyi giden şeyler yerine kötü gidenlerde yatacaktır. Bu kitapta, çoğu durumda insan hakları ile ilgili kaygılara dayanarak polislik konularında çalışma başlatmaya karar verildiğinde önerilen; 'bir adım geriye gitmek' ve (polisi yöneten ulusal mevzuat ile diğer standart ve kurallarda belirtildiği şekilde) polisin ne yapması gerektiğine, hangi adli ve toplumsal bağlamda çalıştıklarına ve iç örgütlenmesinin neye benzediğine odaklanan bir analiz ile başlanmasıdır. İnsan hakları savunucuları, bu analize ve kendi kaynaklarının gerçekçi bir tahminine dayanarak, araştırma yapma, kampanya yürütme ve birlikte çalışma olasılıklarına yönelik bir strateji geliştirebilirler.

Bu kaynak kitap, insan hakları eylemcilerine bir analiz hazırlamak konusunda polis kurumu ve polisliğe dair genel arka plan bilgisini veren bir araç sunarak, bu değerlendirmeleri yapmalarında onlara yardımcı olmayı amaçlamaktadır.

Sonuçlar

Polislik ve insan hakları birbiriyle ilişkili iki konudur. İnsan hakları ihlallerinin olduğu ülkelerde, neredeyse her durumda öyle ya da böyle polis dahil olur. Polisin dahil olduğu insan hakları ihlalleri, bir yandan polis yetkilerinin suiistimalini (yasa dışı güç kullanımı, yasa dışı tutuklama ve gözaltı) içerirken, diğer yandan polislik hizmetini yerine getirirken gereken özenin gösterilmemesini içerir. Polis, yolsuzluğa bulaşmış, isteksiz, ilgisiz, eğitimsiz vs. olabilir; bunların tümü de polis teşkilatının kendi meşru hedeflerine gereken titizlikle ulaşmalarını becerememelerine ve/veya bu konuda isteksiz olmalarına yol açar. Yine de Uluslararası Af Örgütü'nün ülke raporlarının pek çoğunda belgelendiği üzere, polisin kapsamlı eğitim aldığı, gelişmiş işe alım ve seçim yöntemlerinin geliştirildiği ve bol kaynaklara sahip olduğu ülkelerde bile insan hakları ihlalleri hala olmaktadır. Bu neden olmaktadır? İnsan hakları savunucuları, polise müdahale ve polisle birlikte çalışma konularında nasıl etkili ve uygun stratejiler geliştirebilir?

İlk soruyla başlayalım; insan hakları ihlalleri nasıl olur ve nasıl devamlılık gösterirler? Cevap değişik gerçeklikler nedeniyle ülkeden ülkeye farklılık gösterir. Bu nedenle polis görevi ile ilgili bir müdahale girişimi, her zaman içeriksel bir analiz ve değerlendirmeye dayandırılmalıdır. Genellikle uluslararası bağışçılar tarafından tutulan uluslararası danışmanlar ve eğitimciler, polislikle ilgili sorunları ele alırken sıklıkla sadece 'memleketlerinden' bildikleri sistemi ihraç ederler. Halbuki polisin her açıdan Devlet sisteminin bir parçası olduğu anlaşılmalıdır. Ülkenin tarihi, kültürü, ekonomisi vb. mevzuat ve politikalarında, operasyonel uygulamalarında ve hatta kullandığı dilde yansıtılmaktadır. İnsan hakları ile uyumlu polislik, insan hakları uyumlu ortamda çalışılmasını gerektirir. Bu basit gerçeğin göz ardı edilmesi, polisliğe müdahale etme arayışının etkili olmasını engeller. Bu düşünceyle, polisliğin geliştirilmesini amaçlayan insan hakları müdahaleleri ve bunların nasıl daha etkili olabileceğine dair dört gözlemi paylaşmak istiyoruz.

Birincisi: Güvenlik ve adalet sisteminin sadece bu unsurunu değiştirip diğerlerine dokunmayarak insan hakları durumunu iyileştirmek mümkünmüş gibi, çoğunlukla polis yalıtılarak analiz edilmektedir. Teoride sıklıkla bu noktanın farkına varılsa da, pratik önerilerde bunun ele alınması çok nadirdir. Gerçekten de, gerek danışmanlar gerekse uluslararası bağışçılar, güvenlik ve adalet sisteminin tamamı yerine sadece bir unsuruna odaklanma eğilimi gösterir ve farklı kurumların aralarındaki ilişkiyi gözden kaçırlar. Pratikte polisliğin sorunlarını yalıtarak ele almak, polisliğin bir bütün olarak iyileştirilmesinde nadiren etkili olur. Etkili olma arayışındaki herhangi bir insan hakları stratejisi her zaman daha kapsamlı bir güvenlik ve adalet sistemi değerlendirmesi ile başlamalı ve ardından polisin bundaki rolünün analizi yapılmalıdır. Bunun içinde, daima, polisin ve diğer güvenlik ve adalet teşkilatlarının içinde çalıştığı ve bu teşkilatların çeşitli amaçlarını ve operasyonel sınırlarını belirleyen mevzuat ve politika çerçevesi üzerine bir analiz olmalıdır. Bu aynı zamanda söz konusu teşkilatların idari ve/veya siyasi otoritelerinin değerlendirmesini de

içermelidir. Tüm polis reformları için polis otoritelerinin taahhüdü gerekir; eğer etkin bir taahhüt olamıyorsa bile en azından harekete geçilmesi için bir izin şarttır.

İkincisi: Polislikle ilgili insan hakları müdahaleleri, sıklıkla insan hakları ihlallerinin en çok yaşandığı polis operasyonlarına odaklanır. Polis reformu programları çoğunlukla yeni felsefelerin ve/veya metodolojilerin uygulanmasına odaklıdır; genellikle bir tür ‘toplum destekli polisliği’ dahil edilmesini ve/veya yeni ekipman ve silahların alınmasını ve çok sıklıkla eğitim aracılığıyla yeni uygulamaların yaygınlaştırılmasını içerir.¹ Ancak çelişkili bir biçimde, polis operasyonlarına odaklanma insan hakları ihlallerinin kurumsal nedenlerini ve kalıcılıklarını göz ardı etmeye eğilimli olduğundan, bu tarz müdahalelerin etkisi çok azdır. Daha çok bu, düşük rütbeli memurlara ve polisliği nasıl yürüttüklerine odaklanarak polis amirleri ve polis otoritelerini etkilemede başarısız olan müdahalelere yol açar. Sonuç olarak bu tür reform programları ve müdahaleler, günlük uygulamalarda insan haklarına saygı üzerine çok az etki etme eğilimindedir.

Üçüncüsü: Polisliğin kurumsal bağlamı ile uğraşma arayışındaki müdahaleler, hesap verebilirliğin altını çizme eğilimindedir. İnsan hakları savunucuları ve uluslararası bağışçılar hesap verebilirliğin, tam olarak ne olduğunu açıklamaksızın, önemini vurgulamaya yönelirler. Hesap verebilirlik, kolaylıkla yanlış anlaşılabilir ve başka dillere çevrilmesi (olanaksız değilse bile) zordur. İnsan hakları savunucuları, bazen dış hesap verebilirlik mekanizmaların başarısının, başta üst düzey polis mercileri olmak üzere, polisin iç taahhüdüne bağlı olduğunu sonradan anlama pahasına, bu tür dış hesap verebilme ve gözetim organlarının önemini vurgular. Dışardan hesap verebilirlik, her zaman içerden hesap verebilirliğe eşlik etmeli ve iç hesap verme mekanizmasına yansıtılmalıdır. Polis için terfi etme ve rütbe indirme olasılıklarını, maaşlarını ve diğer imkanlarını etkileyen bu iç mekanizmaların etkisi daha fazla olabilir, çünkü (çalışma) yaşamlarını daha fazla etkileyecektir. İnsan hakları ihlallerinin devam ediyor olmasının nedeni çoğunlukla etkili bir iç düzeltme mekanizması bulunmamasıdır; ‘sessizlik duvarı’ ile betimlenen bir polis kültürü, insan hakları suiistimallerinin bilinmesini ve araştırılmasını engeller. Ancak aynı zamanda, dış mekanizmaları göz ardı ederek sadece iç mekanizmalara odaklanması, insan haklarına uymayanlar da dahil, (bunlarla mücadele etmek yerine) iç normların daha da fazla pekiştirilmesi riskini yaratır.

Cevap, etkili ve insan hakları odaklı polislik için iç ve dış paydaşların dahil olduğu dengeli bir hesap verebilirlik sistemine ihtiyaç olduğunu. Bu riskleri göz ardı etmek hesap verebilirlik sistemlerini etkisiz hale getirir. Dış hesap verebilirlik mekanizmaları tek başına cevap değildir ve kendileri belirli çıkarların araçları haline gelebilirler; dolayısıyla bir hesap verebilirlik yapıları çıkmazına dönebilecek çalışmalarının gözetimi gerekir. İnsan hakları savunucuları, iç hesap verebilme mekanizmalarının bunları değerlendirmekte oynayabileceği rolün ve atabileceği adımın önemini kabullenmelidirler. Bu iç mekanizmalarının ele alınması konusunda Uluslararası Af Örgütü de dahil olmak üzere insan hakları savunucuları arasında geleneksel bir tereddüt vardır. Ancak, bunları ele almaktadır

1) Son dönemde polis reformu programlarının, giderek artan oranda, Devletlerin teröre karşı kendilerini nasıl daha iyi savunabileceklerine odaklandığı, mevzuatın polis yetki ve görevlerini genişletmeye yönelik değiştirilmesini kolaylaştırdığı ve bazen böylelikle reform programlarının asıl amacı olması gereken polis-toplum ilişkilerini geliştirme konusunu gözardı ettiği unutulmamalıdır.

başarısızlık, hesap verebilirlik meselesiyle başa çıkmak üzerine stratejiler geliştirmeyi riske atar ve sorunların kökten nedenlerinin göz ardı edilmesine yol açar.

Dördüncüsü: İnsan hakları müdahaleleri kaçınılmaz olarak her durumda eğitimi içerir. Polis; yeni operasyonel metodolojiler, yasal konular, insan hakları, azınlıklar vs. konularda eğitilir. Öneriler, görünüşe göre eğitimin bütün hastalıkları çözebileceği inancıyla, tekrar tekrar, eğitimin iyileştirilmesinin önemine vurgu yapmak üzere formüle edilmektedir. Ancak eğitim birden çok nedenden dolayı sorunları çözemez. Her şeyden önce, ve en önemlisi, birçok insan hakları sorunu, tek başına yetersiz eğitimden dolayı değil, daha çok eğitimin temelinde olması gereken yeterli standartlar ve kuralların eksikliğinden ortaya çıkar. Bu, eğitim kurumlarının değil, düzenlemeler ve politikaları geliştirmekten ve bunları standart operasyonel standartlara uyarlamakla sorumlu olanların, pek çok ülkede İçişleri ve/veya Adalet Bakanlığı'nın, sorumluluğudur. Eğitimin tek başına etkili olamamasının bir başka nedeni ise, eğitimin polisin üst düzey kademeleri yerine alt rütbeli memurları hedefliyor olmasıdır. Eğitim nadir olarak polis liderliğinden başlar, oysa gariptir ki eğitimin uygulamaya geçmesinden sorumlu olanlar da liderlerdir. Polis liderliğinin insan hakları adına bir saygı ortamı yaratma becerisi, ve bunun tüm polis kültürü üzerindeki etkisi, hiçbir zaman küçümsenmemelidir. İşe alım, seçim, ve eğitim hiç kuşkusuz ki çok önemli araçlardır, ama polisin eğitimi sırasında öğrendiği bilgi ve değerleri görev başındayken ne kadar koruduğu, büyük ölçüde bu kişinin eğitimin ardından maruz kaldığı sosyalleşme süreci tarafından şekillenir. Yeni adayların işbaşındayken ne gördükleri ve tecrübe ettikleri, onların düşüncelerini ve davranışlarını şekillendirir. Geniş bir çerçeveye iliştilirilmemiş; takibinde uygulamaya geçirilmemiş; ve polis yönetiminden gözle görülür bir destek alamayan bir eğitim, etkisiz olmaya mahkumdur.

Öyleyse eğitim konusu neden bu sıklıkla insan haklarına saygıyı artırmak için bir çözüm olarak sunulmaktadır? Buna verilecek alaycı cevap muhtemelen şudur: Çünkü eğitimi hedef almak, köktenci polislik politikalarını sarsma ihtiyacı duymaz, günlük gerçekliklere dokunmaz, (hem bağışçılar hem de destek alanlar için) siyasi olarak risk taşımaz ve çok masraflı değildir, aynı zamanda insan haklarına taahhüt bulunduğu dair bir izlenim yaratır (bu nedenledir ki eğitim alan polis sayısı vurgulanır).

Polisliğin ele alınması ve polisin davranışlarını etkileme çabası, polisi ve içinde çalıştığı ortamı derinlemesine anlamayı gerektirir. Polisi ve konuyla ilgili tüm zorlukları anlamak için, polislik kavramları ve standartlarının anlaşılması, hedeflenen ülkelerde daha zengin analizler yapmaya ve etkili ve kapsamlı araştırma, kampanya yapma ve/veya birlikte çalışma stratejisi geliştirmeye yardımcı olabilir. Böyle bir analiz, polis davranışını değiştirmek, mevzuat değişiklikleri, veya adli takibatta değişiklikler, veya polisi etkileyen başka unsurların değişmesinde çok daha verimli sonuçlara yol açabilir.

© REUTERS / Australian Defence Force / Gary Ramage WB

Kısım I Giriş

© AFP PHOTO / Tim Sloan

Kamu düzeninin sağlanmasında kolluk kuvvetlerinin işlevlerinin doğasının ve bu işlevlerin yerine getiriliş biçiminin gerek bireylerin gerekse bütün olarak toplumun yaşam kalitesi üzerinde doğrudan etkisi olduğu unutulmamalıdır.

BM Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları'nın kabul edildiği Genel Kurul Kararı
No. 34/169, 17 Aralık 1979

1. İnsan Hakları ve Polis

1.1. Giriş

Gerek insan hakları örgütleri gerekse akademisyenler için “iyi polislik” çoğu zaman uluslararası insan hakları standartları ile uyumlu bir şekilde gerçekleştirilen polislik uygulamaları anlamına gelmektedir. Her ne kadar bu anlayış bir düzeyde doğru olsa da, polisin gündelik hayattaki uygulamalarının bütünü düşünüldüğünde uluslararası insan hakları standartlarının ancak belirli alanlara rehberlik edebileceği unutulmamalıdır. Aslında ne kadar çok veya ayrıntılı olursa olsun kurallar ve yönetmelikler iyi polislik uygulamalarını tam olarak yansıtamaz. Polisin işlevini yerine getirmek için ihtiyaç duyduğu ve gerekli olan **takdir yetkisi**, polisin davranışlarının ölçülmesini sağlayacak açık normların bulunmasını tercih eden insan hakları savunucuları için sorun oluşturmaktadır. Öte yandan, insan hakları savunucularının bu yaklaşımı polislerin bir çoğu tarafından en iyimser tabirle ‘naif’ bulunmaktadır; polisler en azından teorik düzeyde de olsa savunucuların polislik işinin gerekliliklerini anlayamadıklarını, bu nedenle de polislerin sırtına gerçekçi olmayan bir iş yüklediklerini düşünmektedir. İnsan hakları savunucularına göre ise polislerin bu yaklaşımı kendilerine yöneltilen eleştirilerden kaçmak için kullandıkları birer bahanedir.

Polis ve insan hakları, haklar ve güvenliğe ilişkin farklı bakış açılarını yansıtan iki ayrı alandır. Bu iki alan arasındaki ilişki ilk bakışta bariz gözükse de, her iki alanın referans aldığı kaynaklar ciddi yanlış anlamalara mahal verme riski taşımaktadır. Bu bölümde bu iki alanın, polisliğin ve insan haklarının, birbiriyle nasıl bir ilişki içerisinde olduğuna bakacağız. Her ne kadar polisten bahsederken zaman zaman “kolluk güçleri” dense de, polislik işinin kapsamının daha geniş olması nedeniyle biz “polis” terimini kullanmayı tercih ediyoruz. Bölüm 1.3’te polislik ve insan hakları alanına odaklanarak bu alanda geçmişten günümüze yaşanmış gelişmelere bakacağız. Bu alandaki gelişmelerin her iki alanı temsil eden kesimler üzerinde yıllar içinde önemli etkileri olduğu muhakkak. Bu konuya da Bölüm 1.4’te değineceğiz. Bu bölüm kısa bir özet ile son bulacak.

1.2. Polis mi, Kolluk mu?

BM Kolluk Kuvvetleri İçin Davranış Kuralları’nın (Davranış Kuralları) birinci maddesinin gerekçesinde kolluk kuvvetleri için şu tanım yer alır: “Kolluk kuvvetleri” ifadesi, seçilmiş ya da atanmış olmasından bağımsız olarak kanunu uygulamakla sorumlu tüm yetkilileri, özellikle de bunlardan yakalama ve gözaltı yetkilerine sahip olanları kapsar. Polislik yetkilerinin üniformalı ya da üniformasız askeri yetkililer ya da Devlet güvenlik güçleri tarafından kullanıldığı ülkelerde kolluk kuvvetleri tanımı bu görevlileri de kapsamaktadır.”

BM tanımı, adı ister Güvenlik Güçleri, ister Jandarma isterse Askeri Polis olsun, yakalama ve gözaltına alma yetkilerine sahip olan tüm görevlilerin kolluk kuvveti olarak değerlendirileceğinin, dolayısıyla Davranış Kuralları'nda belirlenen normlara tabi olduklarının altını çizer. Bu ilke aynı zamanda 'Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları'nın Etkili Uygulanabilmesi için Rehber Kurallar'da da geçmektedir.¹

BM Davranış Kuralları'ndaki tanımın, polisin toplumu oluşturan bireylere karşı (barış zamanında) kullandığı yetkilerden açıkça bahsetmediğini belirtmek gerek. Güç kullanma yetkisi çoğu zaman polisliğin tanımlayıcı özelliklerinden biri olarak kabul edilir: Toplumun diğer üyelerinin çoğunlukla ancak kendini koruma amaçlı güç kullanmasına müsaade edilirken, polis düzeni muhafaza etmek amacıyla yasalar dahilinde güç kullanabilir. Bu durum, barış zamanlarına mahsus olmak üzere polislerin sahip olduğu "güç kullanma tekeli" olarak da anılır. Polise, Devlet yapılanmasında özel ve hassas bir konum sağlayan ve dolayısıyla yetkilerin suiistimalinin engellemesi amacıyla yeterli denetim sistemleri geliştirilmesini gerekli kılan durum da tam olarak bu gücü kullanma tekelidir.

Polisin güç kullanmasına ilişkin bu belirli yetkilerden Avrupa Polis Etiği Kuralları'nda söz edilmektedir. Burada, herkesin tam olarak hangi kurumdan bahsedildiğini anlayabilmesi için polisten "geleneksel polis" olarak bahsedilmekte ve "Avrupa'da mevcut olan tüm kamu polisi kurumlarına biçilmiş olan asli nitelik, sivil toplumda asayışı koruma amaçlı güç kullanma yetkisidir"² denmektedir. BM Davranış Kuralları'ndan farklı olarak, sivil toplumda asayışı koruma amacı taşıyanlar dışında kalan polislik yapılanmaları (örneğin, askeri polis, infaz memurları, gizli güvenlik servisleri ve özel güvenlik şirketleri) Avrupa Kuralları'nın dışında tutulmuştur.³

Literatürde "polis" ve "kolluk görevlisi" terimleri değişimli olarak kullanılmaktadır. Ancak uluslararası insan hakları standartlarında ikinci ifade daha sık geçmekte ve dolayısıyla insan hakları savunucuları da çoğunlukla bu ifadeyi kullanmaktadır. Polisin kendisi ise, kolluktan farklı olması sebebiyle "polis" terimini tercih ediyor. Polis memurları her koşulda kolluk gücünün bir parçasını oluştursa da, çoğu ülkede kolluk yetkilerine sahip olup da polis olmayan, sınır muhafızları ya da gümrük memurları gibi yetkililer ve ilgili kurumlar da bulunmaktadır. Daha da önemlisi, polisin işlevleri çoğu zaman, kolluğun asli görevi olan "yasa koruyuculuk"tan fazlasını kapsamaktadır. Genel olarak kabul görmüş olan **Polis işlevleri** aşağıda yer almaktadır:⁴

- Suçun tespiti ve önlenmesi,
- Kamu düzeninin muhafazası,
- Topluma destek hizmetlerinin sağlanması.

Polislik terimi pek çok farklı anlamda kullanılıyor olsa da, bunlardan en yaygın olanı polislik işini her anlamda 'yasalara uyulmasını sağlamaya yönelik' süreçler olarak ele alan kullanımdır. Elbette böylesi bir işin sadece polis ile sağlanamayacağı açıktır. Bundan dolayı polislik işine ilişkin süreçler, polis teşkilatından farklı diğer kurum ve yapıları da

1) 16 Aralık 1989 tarihli, 44/162 sayılı Kararla Genel Kurul tarafından onaylanan 1989/61 sayılı ve 24 Mayıs 1989 tarihli Ekonomik ve Sosyal Konsey Kararı.

2) Avrupa Polis Etiği Kuralları. Düzenlemenin kapsamına dair açıklama.

3) A.g.e.

4) Örneğin, bkz: Rover, C. De, 1998, *To serve or to protect*; Crawshaw, R., e.a., 1998, *Human rights and policing. Standards for good behaviour and a strategy for change*; Avrupa Polis Etiği Kuralları.

içerebilir ve hatta Devlet tarafından yürütülen profesyonel bir görevin de ötesinde sivil toplumun katılımını da içeren sosyal süreçler olarak da tanımlanabilir. Ancak böylesi bir yorum, 'polislik' teriminin farklı dillerde farklı anlamlara geldiği de göz önüne alındığında lüzumsuz bir karışıklığa yol açma riski taşımaktadır.

Bir Kavram olarak 'Polis'in Tarihi

"Polis" kavramının oldukça uzun bir geçmişi bulunmaktadır. Bu kavramın en özgün özelliklerinden biri, geçmişten günümüze giderek daralarak gelmiş olmasıdır. İlk bakışta da anlaşılabilirliği üzere "polis" (police), "politika" (politics) ve "politikalar" (policy) kavramlarıyla doğrudan ilişkilidir. Bu kelimeler Latince sivil idare ya da devlet anlamına gelen "politia" kelimesinden türemiştir. Kelimenin kökeninde Yunanca'da "şehir" anlamında gelen "polis" ile "devlete ve kamuya ait olan" anlamında kullanılan "politikè" kelimesi yer almaktadır.⁵ İlk halinde "polis" kelimesi, Devletin tüm sorumluluklarını içine alan bir anlamda kullanılıyordu ki buna dini meselelere ilişkin konular da dahildi. Sonraları bu kelime, önce devletin sadece seküler işlevlerini içerecek şekilde, daha sonra ise devletin ancak belli başlı sorumluluklarını kapsayacak şekilde daraltılmıştır.⁶ Polisliğin, devletin sadece tehditlere karşı koruma rolünü vurgulayacak şekilde tanımlanması ise ancak 19. yüzyılda gerçekleşmişti. Polislik işlevi daha eskiye dayansa da, bugün bildiğimiz haliyle polis kurumlarının epey yeni olduğunu söyleyebiliriz. Bildiğimiz haliyle kurulmuş olan ilk modern polis teşkilatı 1829'da Sör Robert Peel tarafından kurulan Londra Metropolü Polisi'dir. Diğer ülkelerde polis teşkilatlarının kurulması da ancak bunun ardından gerçekleşmiş ve gelişmiş demokrasilerden bir çoğunun polis teşkilatına kavuşması ancak bu tarihten 100-150 yıl sonra gerçekleşmiştir. Geçmişte sömürgeleştirilmiş ülkelerin çoğunda polis, sömürgeci devletler tarafından kurulmuştur; buralarda polis yerel halkın değil, sömürgeci güçlerin çıkarlarına hizmet etmiştir.

Polis ulusal sınırlar içinde, ulusal iktidarların kontrolü altında görev yapan bir devlet kurumudur. Çoğu kişi ve kurum için Polis, devleti en görünür temsil eden kurumdur. Merkezi ya da adem-i merkezietçi bir yönetim sisteminde faaliyet gösterebilir; federal düzeyde, devlet ya da iller düzeyinde örgütlenebilir; adli ve üniformalı görevlilerden oluşabilir. Polis her zaman Devlete ve o Devletin vatandaşlarına tabidir; her zaman için içinde bulunduğu toplumun (veya bölgesel ya da yerel halkın) kültürel, tarihsel, toplumsal ve ekonomik niteliklerini yansıtır. Bu en son yaptığımız basit tespitin aslında oldukça önemli sonuçları bulunmaktadır. Tabii olunan siyasi gerçeklik polisliği de şekillendirir: Eğer ki Devlet yapısı demokratik değerlerin benimsendiği bir yapı olmaksızın uzak ise, polisin de böylesi değerleri savunması beklenebilir. Polislerin kendileri kaçınılmaz olarak toplumun içinden gelirler ve toplumunkine benzer değerleri benimserler - elbette bu polisin toplumun ihtiyaçlarına karşı her zaman duyarlı olması gerekliliği ile karıştırılmamalıdır. Eğer bir toplumda o toplumun belli kesimlerine yönelik saldırgan yaklaşımlar mevcutsa, polisin de bu yaklaşımları paylaşması oldukça olasıdır. Eğer ülkede yolsuzluk, madde bağımlılığı, fiziksel şiddet, vb. önemli birer sorun ise bunların polislik kurumunu da etkilemesi beklenebilir; böylesi

5) Sözcük İngilizce'de ilk olarak 1530 civarında 'policy' yani sivil yönetimin eşanlamlısı olarak karşımıza çıkmaktadır. 19. yüzyıl ortalarına dek, İngilizce'de 'police' sözcüğü hem 'civil administration' (sivil yönetim) hem de Fransızca'dan ödünç alındığı haliyle 'administration of public order' (kamu düzeni/asayiş yönetimi) anlamında kullanılmıştır. Online Etymological Dictionary: www.etymonline.com.
6) Örneğin, bkz: Cachet, A., 1990, *Politie en sociale controle*.

bir durumda büyük olasılıkla bu sorunların polis müdahalesiyle çözümünü ciddi bir zorluk olarak ortaya çıkabilir ve polis dışındaki aktörlerin çözüm sürecine dahil edilmesini gerektirebilir. “Profesyonel polis standartları (hukukun üstünlüğü, hesap verebilirlik, karar alma süreçlerinin şeffaflığı, vs.) büyük ölçüde evrenseldir. Ancak polis kültürel sınırlar ve ekonomik gerçeklikler çerçevesinde hareket eder.”⁷ Bu kaynak kitapta da belirtilen, polis hakkındaki genel ifadeler her zaman için, ve pek tabii değerlendirme standartlarında bir indirime gitmeden, odaklanılan ülkenin gerçeklerine göre değerlendirilmelidir.

Devletin ve devlet görevlilerinin rollerine ilişkin farklı bakış açıları

Devletin kendine bağımlı olan öğeleriyle ilişkisine dair genel olarak iki bakış açısı bulunmaktadır.⁸ Napolyonik olan ilk bakış açısı, Devletin sınırları içindeki kişilere güvenlik sağlama yetisi konusunda güçlü ve otoriter bir karakteri olduğu varsayımı üzerine kuruludur. Buna göre kamu çıkarlarını en iyi devlet savunup koruyabilir. Devlet görevlileri, hangi kurumda yer alırlarsa alsınlar, görevlerini profesyonel ve tarafsız bir şekilde yerine getirmek zorundadırlar. Bu bakış açısına göre güvenlik kavramını “güçlü ulus-devlet” çerçevesinin dışında düşünmek oldukça zordur.⁹ Bunun en iyi örneği Fransa’dır, ancak Avrupa’daki diğer ülkeler ile Güney Amerika’daki pek çok ülke de bu bakış açısını paylaşır. Polisliğe ilişkin ikinci bakış açısı ise Anglo-Sakson bakış açısıdır. Bu bakış açısı, güvenlik sorunlarının kamusal yönetimi konusunda eleştirel ve hatta şüpheli bir yaklaşıma sahiptir. Devletin güvenlik sağlamadaki rolü diğer devlet dışı aktörlerin rolleri ile eşit sayılır. Buna göre devlet görevlileri birlikte çalıştıkları toplumlarla etkileşime geçmeli, onları temsil etmeli ve böylece kamu çıkarları doğrultusunda çalıştıklarının teminatını vermelidir. Bu bakış açısı, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ile bu ülkelerden etkilenmiş olan diğer ülkeler tarafından benimsenmiştir.

Bir ülkede hangi polislik bakış açısının benimsendiği büyük ölçüde o ülkenin tarihi geçmişine bağlıdır ve kullanılan yargı sistemlerini de etkiler (Sorgulayıcı ya da çekişmeli yargı sistemleri için bkz. Bölüm 2).

İnsanların devleti nasıl algıladığı, polisin rolünün ne olduğuna ilişkin algılara da önemli ölçüde yön verir. İlk sistemde (Napolyonik) polis Devletin güçlü bir kolu olarak algılanırken, Anglosakson gelenekten beslenen sistemde polis büyük ölçüde topluma hizmet etmekle yükümlü bir kurum olarak algılanır. Her iki bakış açısı da meşru bakış açılarıdır. Teoride her ikisi de insan hakları ilkelerine uygunluk ya da ayrırlık konusunda eşit derecede bir tutarlılık içerirler. Ancak insan hakları alanı, benimsediği hizmet odaklı adem-i merkezietçi polislik tercihleri nedeniyle önemli ölçüde Anglo-Sakson bakış açısından etkilenmiştir. Bu bakış açısının insan haklarına uygun bir polislik pratiği oluşturulması aşamasında yararlı olacağı mutlak olmakla beraber bunun bir ön şart olmadığını da unutmamak gerekir. İnsanlarına daha mesafeli bir yaklaşım belirleyen daha resmi bir devletin de insan haklarına uygun bir polislik geliştirilmesi konusunda önemli potansiyeli vardır. Dahası bir sistemden diğerine aktarmak üzere kavramlar ve yöntemler geliştirmenin oldukça zorlu olduğu da unutulmamalıdır.

7) Das, Dilip K., 1997, “Challenges of policing democracies: a world perspective.” S. 628

8) Ferret, J., 2004, “The State, policing and old continental Europe: managing the local/national tension.”

9) A.g.e. s.50

Burada önemli olan, devletin oynayacağı rol konusunda bu iki bakış açısı arasındaki farkın bilincinde olmak ve kendi pozisyonunu da bu çerçevede değerlendirmektir. Belli başlı tüm uluslararası insan hakları kurumu Anglo-Sakson çerçeveden esinlenmiş oldukları için devletin görevlerine ilişkin de böyle bir bakış açısını muhafaza etmektedirler.

Bu kaynak kitap bir yandan uluslararası insan hakları standartlarına bağlı kalırken, diğer yandan bu konuda tarafsız bir konum almayı amaçlamıştır. Gerekli yerlerde polisliğe ve polisliğin sonuçlarına ilişkin farklı sistemlerle ilgili tartışmalara başvurulacaktır.

Yukarıda ortaya konduğu üzere, polislik sadece kolluk görevinden ibaret değildir. Dolayısıyla bu kitapta “kolluk” yerine “polis” terimi kullanılmaktadır. “Kolluk görevlisi” ifadesi ancak BM Davranış Kuralları’ndan bahsedilirken kullanılacak. Bu kaynak kitapta, göç, iltica ve mülteci politikaları ve uygulamaları, sınır kontrolü, ıslah etme ve (polis haricindeki) gözaltı ile savaş dönemlerinde ve mülteci kamplarında polislik uygulamalarına değinilmemektedir.

1.3. Polis ve insan hakları

İnsan hakları standartları başlangıçta, güçlü olan Devleti ve Devlet aygıtlarını kontrol altına almak ve bireyleri Devletin gücü suiistimali karşısında korumak amacıyla oluşturulmuştur. Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR) ve insan hakları çerçevesini oluşturan tüm diğer kanunlar bu ilkeyi yansıtır. Polisle ilgili uluslararası insan hakları standartlarının polisin yetkilerine odaklanmasının sebebi de budur. Uluslararası hukuk, polis yetkilerinin meşru kullanımına ilişkin standartları belirler. Bu uluslararası insan hakları standartları, polis tarafından hareket alanlarını daraltıcı olarak algılanmaktadır. Bu durum tamamen tesadüfi değildir, aslına bakılırsa insan hakları savunucularının yapmak istedikleri tam da budur.

Polislik genel olarak devletin negatif görevleriyle birlikte anılır; polis yetkilerini meşru bir şekilde insanların hak ve özgürlüklerini sınırlamak için kullanabilir. Çoğunlukla polisin yetkilerini kullanımına ilişkin meşruiyet ancak bu yetki kullanımının ardından değerlendirilebilir; bu durum polisin harekete geçip geçmeme, geçerse ne zaman ve nasıl geçeceğine ilişkin sahip olduğu (ve olması gereken) **takdir yetkisinden** kaynaklanır. Böylesi bir sistem oldukça iyi ve şeffaf işleyen bir **hesap verebilirlik** mekanizmasını da gerekli kılar. Hesap verebilirliğe ilişkin meseleler insan hakları savunucuları açısından oldukça önemli bir konudur; hatta hesap verebilirliğin artması çoğu kez insan hakları sorunlarının çözümü yolunda en önemli etmenlerden biri olarak ele alınır.

Bununla beraber son yıllarda insan hakları camiasının dikkati giderek artan derecede devletin olumlu işlevlerine ve dolayısıyla polisin diğer rollerine kaymıştır: yani polisin, toplumun tüm bireylerinin tüm (sivil, siyasi, ekonomik, sosyal, kültürel) haklarından yararlanabilmesini desteklemek yoluyla insan haklarının koruyucusu ve (polisin düzen olarak adlandırdığı)

istikrarın muhafaza edilmesinin kilit aktörlerinden biri olmasını sağlayacak olan rollerine bakılmaktadır. Gerçekten de, uzun bir süre boyunca polis, insan hakları konusunda tek-yönlü ve negatif şekilde bir inceleme konusu olmuşken, kısa süre önce polisin oynayabileceği pozitif rol potansiyeli de takdir edilmiş ve hem insan hakları savunucuları hem de polis için ortak çıkarları düşünmeyi mümkün kılan bir anlayış ortaya çıkmıştır.

Geçmiş yıllarda insan hakları hep güçlü olan ve gücünü kötüye kullanan Devlet ve karşısındaki zayıf bireyin bakış açısından ele alınmıştır; buna göre toplumun, haklarını açıkça ihlal eden Devlete karşı korunmaya ihtiyacı vardır. Böylelikle insan hakları ihlalleri yalnızca kamusal alanda gerçekleşen bir durum olarak görülmüştür. Oysa yakın zamanda insan haklarına ilişkin vurgulanan konularda bir değişim olmuş ve insan hakları alanının yalnızca devlet görevlilerince topluma yönelik gerçekleştirilen davranış ve eksikliklerden oluşmadığı, toplumun (devlet dışı aktörlerin toplumun üyelerine karşı, ya da toplum üyelerinin birbirlerine yönelik gerçekleştirdikleri eylemler gibi) kendi içindeki davranışları da kapsadığı yönündeki görüş ağır basmaya başlamıştır. Bu da Devletin toplumun üyelerini özel alanlarda da korumasının önemini gündeme taşımıştır. Kadına Karşı Her Türü Ayrımcılığın Önlenmesi (CEDAW) Komitesi'nin, 1992'de belirttiği üzere "Devletler hak ihlallerini önleme ya da şiddet eylemlerini cezalandırma ve mağdurlara tazminat sağlama konusunda gereken titizlikle hareket etmedikleri için başarısız olurlar ise özel alanlarda gerçekleşen eylemlerden de sorumlu olabilirler."¹⁰ Polis kamu düzeninin ve **hukukun üstünlüğünün** sağlanmasından birinci derecede sorumlu olan kurumdur. Polis aynı zamanda insan hakları ihlallerini de içine alan çok çeşitli suçların engellenmesi ve soruşturulmasından sorumlu olan kilit Devlet kurumlarından da biridir. Dolayısıyla polisin işini **azami titizlikle** gerçekleştirmesi gerekir. Bu konuya 2. Bölüm'de yeniden döneceğiz.

Öte yandan, güçlü Devlet kavramı da zaman içinde zayıflamıştır: Vatandaşlar gitgide daha fazla hak talebinde bulunmaktadır ve Devletler ise zaten hiç bir zaman vurgulandığı kadar güçlü olmamıştır. Bu, bir yönüyle polislerin de genel olarak dikkat çekmeye çalıştıkları bir konudur. Polislerin savlarına göre, güç dengesi geçmişte devletin lehinde iken, günümüzde artık avantaj toplumun içinden çıkan organize suç örgütleri, terörist gruplar gibi gruplara kaymış ve haklarından haberdar olan bu gruplar aynı hakları, sistemi kendi çıkarlarına göre suiistimal etmek için kullanmaya başlamıştır: Örneğin, duruşmaların ertelenmesi, şikayet davaları açılması, davaların temyize götürülmesi vb. Böylesi bir açıdan bakıldığında insan hakları, etkili polisliğin önünde duran bir engel olarak görülebilir. Dahası, polis toplumun bu kesimlerinin eyleme geçme konusunda kendilerinin sahip olduğundan daha fazla özgürlüğe sahip olduğunu düşünmektedir. Buradaki algı "zayıf bireyi" koruma amaçlı ortaya çıkmış olan insan hakları sisteminin aslında devleti zayıflatarak, güvenliğin karşısında insan haklarının yer aldığı bir ikilem yaratmakta olduğudur.

Polislik ve insan hakları arasında diğer başka ilişkiler de bulunmaktadır. Sıkça gözden kaçan ama değerlendirilmesi faydalı bir belge, BM Davranış Kuralları'nın kabul edildiği BM Kararı'dır. Burada "kolluk kuvvetleri toplumun bütününe temsil etmeli, bütününe karşılık ve hesap vermeli"¹¹ denmekte. Bu, polisin hizmet etmekle ve korumakla

10) CEDAW, Genel Yorum No.19 para 9.

11) 17 Aralık 1979 tarihli BM Davranış Kuralları'nın kabul edildiği Genel Kurul Kararı No. 34/169

12) BM Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kurallarının Etkili Uygulanabilmesi için Rehber Kurallar' da da belirtildiği üzere: *"Tüm kolluk görevlileri eşit ücretlendirilmeli ve kendilerine uygun çalışma koşulları sağlanmalıdır."*
 13) Avrupa Sözleşmesi Madde 11(2) ve Amerikan Sözleşmesi Madde 16(3) benzer ilkeleri yansıtmaktadır.

yükümlü olduğu toplumun üyeleriyle iletişim içinde olması ve amaçlarını, çıkarlarını onlarla etkileşim içinde geliştirmesi gerektiği anlamına gelir. Bu, polisi en iyi ihtimalle kamu düzeninin teknokratik muhafızı olmaktan alıkoyacak tek yoldur. Örneğin, polis reformcuları arasında "profesyonel polisliğe" fazlaca vurgu yapılması polislik işinin değerlerle olan yakın ilişkisini göz ardı eden bir niteliktedir; halbuki bu değerlerden biri hizmet götürülen kesimlerle empati kurabilme ve onların ihtiyaçlarına karşılık verebilmektir. Profesyonellik çok önemli olsa da insan haklarına uyumlu bir polislik için yine de yetersizdir. Benzer şekilde toplumun ihtiyaçlarına karşılık verebilmek de tek başına insan haklarına uyumlu bir polisliğin teminatı olmaktan uzak kalmaktadır. Toplumun polis şiddetine karşı hoşgörülü olması durumu, özellikle suç oranlarının arttığı ve toplumun polis şiddetine "suça müsamaha göstermeyen" bir yaklaşım olarak görerek övgüyle yaklaştığı durumlarda ortaya çıkmaktadır (örneğin, Brezilya, Güney Afrika, Kolombiya'da olduğu gibi). Bu durum da polis amirlerini ve onların siyasi yöneticilerini toplumla işbirliği içinde çözülmesi gereken karmaşık bir durumla karşı karşıya bırakmaktadır.

Polis, insanların haklarından yararlanabilmesi için vardır. Ancak polis memurlarının sahip olduğu hakların çoğu hem insan hakları savunucuları, hem de polisin kendisi tarafından sıkça görmezden gelinir. Polis amirleri zaman zaman polis memurlarına kendileri sivil olmadıkları için sivillerin sahip oldukları haklardan yararlanamayacaklarını iletirler. Bu tam olarak doğru değildir. Polis memurları da diğer herkesin yararlandığı haklardan yararlanabilir. Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (ICESaCR) ile ICCPR'de bunlar boş vakit, adil ücret, adil çalışma saatleri, güvenli çalışma ortamı, eşit terfi olanakları olarak belirtilmiştir.¹² Bunlara tek istisna ICCPR'nin 22(2). Maddesi'nde belirtilen ve ordu ile polis teşkilatında çalışanların toplanma ve gösteri hakları ile sendikal haklarının devlet tarafından sınırlandırılacağına ilişkindir (Burada bunun uluslararası insan hakları sözleşmelerinde polisten açık bir şekilde bahsedildiği tek yer olduğunu da belirtmekte fayda bulunmaktadır).¹³

Maalesef pek çok ülkede polisin içinde bulunduğu gerçeklik oldukça zorlayıcıdır. Polis memurları çoğunlukla oldukça uzun saatler çalışır; az maaş alır; yeterli koruma olmaksızın tehlikeli işler yapar; hem eğitim hem de teçhizat açısından belli işleri yapabilmek için ihtiyaç duydukları hazırlıktan yoksundur; toplumun alt sosyal katmanlarından gelir ve herkesten eleştirir alırlar. Tam da bu yüzden polis ve insan hakları alanında sahada çalışan pek çok kişi polisin, kendi hakları korunmazken nasıl olup da insan haklarını korumasının beklendiğini sormuştur. Dolayısıyla polisin insan haklarına olan saygısının artırılmasını amaçlayan her türlü çabanın polis memurlarının içinde buldukları durumu da adil bir biçimde incelemesi gerekir. Gerektiği yerde bu polis haklarının savunulması anlamına da gelebilir. Bu insan hakları savunucuları için zor olabilir ancak aynı zamanda yaptıkları işin mantıklı bir sonucudur da. Dahası, polis profesyonelliğini ele alacak her türlü çaba polis amirlerini de bu çabaya dahil etmeli ve onların da sürece tam, görünür ve kararlı bir katkı sunmalarını hedeflemelidir.

Polis memurlarının da hakları var!

Avrupa Konseyi himayesinde faaliyet gösteren ve hem polis teşkilatlarının hem de Uluslararası Af Örgütü olmak üzere sivil toplum örgütlerinin katılımcı olduğu Avrupa Polis ve İnsan Hakları Platformu “Polis memurlarının da hakları var!” başlığıyla bir broşür yayımlamıştır. Broşürde aşağıdaki haklar ele alınmaktadır:

- **Görev sırasındaki haklar,**
Yaşam hakkı.
- **İşyerindeki haklar,**
Özel yaşam hakkı,
İfade ve örgütlenme özgürlüğü hakkı,
Ayrımcılığa uğramama hakkı.
- **Düzgün çalışma koşullarına ilişkin haklar,**
- **Disiplin soruşturması ve cezai kovuşturma süreçlerine ilişkin haklar.**

1.4. Polis ve insan hakları savunuculuğu

Bir önceki kısımda gördüğümüz üzere “polis ve insan hakları” yakın geçmişte önemli değişikliklere tanıklık etmiş olan dinamik bir alandır. Bu durum insan hakları savunuculuğunu da etkilemiştir ve etkilemeye devam etmektedir.¹⁴ İnsan hakları savunuculuğu alanında çalışıp da polise odaklanmak isteyenler bu gelişmeleri ve ortaya çıkarmış olduğu yeni zorlukları da göz önüne almalıdır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

- İnsan hakları savunucuları, polisin kişilerin haklarını etkin bir şekilde, yani suçu önleyerek ve kamu düzenini muhafaza ederek, koruması yönündeki sorumluluklarını göz ardı etme eğilimindedir. Polisliğin negatif yönlerine odaklanmış olmaları polis ile etkileşime girmelerine engel olmaktadır. Bunun sonucunda polis ile insan hakları savunucuları arasında oluşan mesafe, ortak bir dil ve anlayışın geliştirilmesini engellemiş görünüyor. Devletin ve polisin pozitif sorumluluklarını kabul edilmesi polis ile insan hakları savunucuları arasında “ortak bir gündem” ya da “ortak bir zemin” oluşmasına katkıda bulunabilir.
- İnsan hakları savunucuları, polisin medeni ve siyasi haklara ilişkin rolüne vurgu yaparken, istikrarın ve düzenin sağlanması ve böylelikle insanların ekonomik, kültürel ve siyasi haklardan yararlanabilmesinin mümkün olması yolunda polisin rolünü görmezden gelmektedir.¹⁵
- Bu da insan hakları aktivistlerinin genel suçlara oldukça az ilgi göstermesi gibi paradoksal bir durum yaratmaktadır: Oysa genel suçlar insanların haklarını bütün olarak kullanmaları önünde zaman zaman polis davranışından daha zararlı bir tehdit olabilir. İnsanların güven eksikliği duyması son on yılda medyada önemli bir konu olmuştur. Keza dünya çapında milyonlarca insanın hayatı suç nedeniyle tehdit altındadır. Özne bile olsa suçun yarattığı korku, insanların kendilerini güvende hissetmelerine engel olur. Bu açıdan

14) Neild, R., 2002, “The new face of impunity.”

15) Uzun yıllar, Uluslararası Af Örgütü medeni ve siyasi haklara yoğunlaşmış ancak daha sonra çalışma alanını ekonomik, sosyal ve kültürel hakları içerecek şekilde genişletmiştir. Bkz. 2005, *Human rights for human dignity*.

bakıldığında, suç eylemlerinin ve algısının kişilerin hayatına yaptığı etkinin insan hakları örgütleri tarafından azımsandığı söylenebilir. Dolayısıyla, insan haklarının suçla mücadele kurumlarını daha az etkili kıldığına ilişkin zaman zaman toplum içinden gelen eleştirileri doğru değerlendirememektedirler. Bunun sonucunda bazı ülkelerde mağdur grupların insan hakları grupları ile işbirliği yapmak¹⁶ yerine onlara karşı durduğunu gözlemliyoruz ve benzer şekilde “güvenlik” ve “insan hakları” sanki aynı madalyonun iki yüzü değil de, birbirlerine karşıt iki kavrammış gibi bir algı oluşuyor.¹⁷ Hatta bazı ülkelerde hükümetler ve polis, “sert polislik” uygulamalarının (ki bu çoğu zaman polise daha fazla yetki verilmesi, ancak genişleyen yetkilerin hukuka uygun kullanımını teminat altına alacak düzenlemelerin azaltılması anlamına gelmekte) güvenlik hissi yaratmak için gerekli olduğuna toplumu ikna etmiş durumda.¹⁸

- Buna bağlı olan bir başka konu da Uluslararası Af Örgütü içinde çalışanlar da dahil olmak üzere insan hakları savunucularının geleneksel olarak siyasi muhalefete yönelik olarak gerçekleşen devlet şiddetine odaklanmış olmasıdır. Ancak “polisin yetki suiistimalinin yeni mağdurları adı suçlular ve adi suç mağdurlarıdır. Bu durum insan hakları örgütlerinin haklarını savunduğu kişilerin devlet baskısının mağdurları olduğu geçmiş yıllara nazaran bir tezat oluşturmaktadır. Şurası açık ki bu yeni ‘suçlu mağdurların’ haklarını savunmak [insan hakları örgütleri için] hiç de kolay değildir. (...) Siyasiler tarafından suçluları şımartmakla suçlanmayı ve suçla sert müdahale stratejilerinin bazı hakların iptali anlamına gelebileceği iddiasıyla etraflı bir şekilde mücadele etmeyi göze almaları gerekmektedir. Hakların hem toplum bilincinde hem de siyasal söylemde oldukça kırılğan olduğu geleneksel toplumlarda böylesi bir karşı duruş, toplumun bugüne kadar zorlukla kazanılmış olan hak ve değerlere desteğinin de kaybedilmesi riski taşır”.¹⁹

Bir çeşit ilişki kurmak için polise yaklaşan hak savunucuları bazen polislin anlayışsızlığıyla da karşılaşmaktadır. Bu durumu polisteki taahhüt eksikliğinin bir yansıması saymak yerine, bazen polislin genel olarak insan hakları konuları ve bunların kendi işleri ile ilişkisine ilişkin yanlış anlamalarının bazı temelleri olduğu ve insan hakları söyleminin (önceki) yöneticiler tarafından istismarından kaynaklandığını anlamak gerekir. Örneğin, bazı durumlarda bir kişiyi tutuklamanın insan hakları ihlali olabileceğine inanan polis memurları, doğal olarak polislik ile insan haklarının nasıl el ele götürülebileceğini anlamakta zorlanabilirler. Dolayısıyla, insan hakları savunucuları insan haklarının ne olduğunu ve bu hakların polislin negatif sınırları ve pozitif yükümlülükleri açısından ne anlama geldiğini çok net ve basit bir dille anlatmalıdır. İnsan haklarına uyumlu polislik her şeyden önce polislik uygulamaları için hukuki zeminin olmasını, uygulamaların hukuka uygun olmasını ve hukukun da insan haklarına uygun olmasını gerektirir. İnsan haklarına uyumlu polislik aynı zamanda polislin bireylerin hak ve özgürlüklerini ihlal eden ve sınırlayan olayları engellemesini ve soruşturmasını da gerektirir.

16) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*.

17) A.g.e. Ayrıca bkz: Varenik, R., 2003/04, *Exploring roads to police reform: six recommendations*.

18) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*.

19) Neild, R., 2002, “The new face of impunity.”

1.5. Özet

Polislik sadece kolluk görevinden çok daha fazlasını içermektedir. Dolayısıyla bu kaynak kitapta “kolluk” yerine “polis” ifadesi tercih edilmiştir. Polislik işi suçun tespitini ve engellenmesini, kamu düzeninin muhafaza edilmesini ve topluma yardım hizmetlerinin ulaştırılmasını kapsar. Bu üç işlevin birlikte bir devletin topraklarında yaşayan kişilere güvenlik sağlayacağına inanılır. Güvenliği sağlamak için polis meşru bir şekilde bireylerin haklarını sınırlayabilir, bu duruma devletin negatif işlevi denmektedir. Ancak polisin aynı zamanda bu kişilerin kendilerini özgür ve güvenli hissetmesini sağlayacak ortamı sağlamak başta olmak üzere yükümlülükleri de bulunmaktadır. Ve hatta polisin kendisi de bu pozitif yükümlülüklerden yararlanma hakkına sahiptir; diğer bir deyişle polis memurları da diğer herkese tanınan ekonomik, sosyal ve kültürel haklardan yararlanma hakkına sahiptir.

Polis memurları genel olarak insan hakları savunucularından farklı bir bakış açısına sahiptirler. Bazen aynı konudan bahsederken farklı ifadeler kullandıkları ve sebep-sonuç ilişkilerine dair farklı sonuçlara vardıkları gözlemlenebilir. Bu, bazen her iki grubun toplum içinde almış oldukları birbirinden bambaşka rollerin doğal bir sonucu olarak, bazense önyargılı varsayımların bir tezahürü olarak ortaya çıkabilir.

Kısım II Asayiş Hedefine Ulaşılması

Asayiş Hedefine Ulaşılması: Giriş

Çoğuna göre polisin en önemli, polislikle en alakalı görevi kamu düzeninin sağlanmasıdır. Polisin diğer tüm görevleri bundan kaynaklanır.

Polis, düzenin korunmasından sorumlu tek organ olmadığı gibi bu alanda çalışan tek organ da değildir. Farklı rolleri, sorumlulukları ve yetkileri olan birçok ortak söz konusudur. Çoğu kez asayiş eksikliği ile ilgili olarak tek bir organı sorumlu tutmak doğru ve etkili bir yaklaşım olmayabilir. Bu sebepten, düzenin sağlanmasında diğer hangi aktörlerin etkin olduğunu ve polisin bunlarla olan ilişkisini (ve bunlara bağımlılığını) anlamak gerekir.

Aynı şekilde polisin Devlet ve onun vatandaşları ile ilişkisini de anlamak gerekir. Polis, Devlet'in cebri kolu mudur yoksa topluma hizmet eden bir aygıt mıdır? Bu tartışma polisi bir 'kuvvet' ya da 'hizmet' birimi olarak gösteren farklı algılayma biçimlerinde kendini gösterir. Bakış açısı, hem polisin halka nasıl davrandığını hem de halkın polise nasıl davrandığını büyük ölçüde belirler. İnsan hakları savunucuları polisi genellikle bir 'kuvvet' olarak görürler ve bir 'hizmet' haline gelmesini isterler: topluma karşı duyarlı ve doğrudan hesap verebilir bir polis. 'Kuvvetten hizmete' polisle ilişkili insan hakları çalışmalarında sıkça kullanılan bir slogandır.

Polis, Devlete hizmeti öncelikli kıldığı zaman, kaçınılmaz olarak güçlü bir azınlığın elindeki kuvvet aygıtı olma tehlikesine düşer. Öte yandan topluma hizmeti öncelikli kıldığı zaman ise bazılarının ihtiyaçlarına, diğerlerinininki pahasına hizmet etme tehlikesine düşer. Bu sebepten polisin, profesyonelliğine istinaden (ve tabii ki kanun ve yerleşik politikayla bağlı olarak) kendi seçimlerini yapabilme özgürlüğüne ihtiyacı vardır. Aslında insan haklarına saygılı bir polislik isterken soracağımız soru polisin bir hizmet mi yoksa bir güç mü olduğu değil, bu iki yön arasında nasıl bir denge kurulacağıdır. Polis, Devletin kamu yararına çalışan kuvvetli koludur. Başka türlü söylemek gerekirse: Polis, hukuki görevlerini yerine getirebilmek için hukuki olarak güç kullanabilen bir hizmettir. Pratikte kuvvet ile hizmet dengesinin nasıl kurulacağı, polisin toplumdaki rolü ile yakından ilgilidir. Bu iki taraftan birini yok saymak kaçınılmaz olarak polisliğin daha az etkin olmasını beraberinde getirecektir. Aynı şekilde 'polis kuvvetlerinden' ya da 'polis hizmetlerinden' bahsetmek de doğru değildir. Biz daha tarafsız bir kavram olan 'polis teşkilatı/kurumu' demeyi öneriyoruz.

Bu kaynak kitaptaki Kısım II bu meselelerin bir bölümünü inceliyor. Polisin hangi durumlarda neler yapması gerektiğini ele alıyor. 2. Bölüm, 'düzen' ve onun karşıtı 'kargaşa' kavramlarını ele alırken 3. Bölüm polisin düzen sağlama görevini ne şekilde, hangi yöntemleri kullanarak gerçekleştirebileceğini ele alıyor. 4. Bölüm Devlet, vatandaşları ve polis arasındaki etkileşime bakarken operasyonel bağımsızlığın gerekliliğini ve aynı zamanda risklerini inceliyor. İnaniyoruz ki, polisin yapması gerekenler ve içinde çalıştığı şartlarla ilgili bu arka plan bilgisi, belli bir ülkedeki polisle ilgili doğru bir değerlendirme yapmak ve etkin müdahale stratejileri geliştirmek isteyenler için çok önemli olacaktır.

© ANP / Kevin O'Hara

Herkesin yaşama hakkı ile kişi özgürlüğü ve güvenliğine hakkı vardır.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Madde 3

Herkesin bu Beyanname'de ileri sürülen hak ve özgürlüklerin tam olarak gerçekleşebileceği bir toplumsal ve uluslararası düzene hakkı vardır.

İnsan Hakları Evrensel Beyanamesi, Madde 28

2. Devletin Asayiş ile ilgili Yükümlülüğü

2.1 Giriş

Toplumsal refah için toplum içinde belli bir huzur düzeyinin bulunması bir ön koşuldur. Gerçekten de güvenlik ile hem medeni ve siyasi hem de ekonomik, sosyal ve kültürel hakların tam olarak kullanılması arasındaki ilişki giderek daha fazla kabul görmektedir. Bunun göstergelerinden biri de uluslararası kalkınma girişimlerinin güvenlik meseleleri ile ilişkilendirilmesidir.¹ İnsanların bir arada barış içinde yaşayabilmeleri için farklı grupların kendi içlerinde ve birbirleri arasında geçerli olacak davranış normları ortaya çıkar ve bu normlar ya sosyalleşme ve terbiye süreçleriyle doğal bir şekilde sürdürülür ya da resmi kurullarla dışsal olarak dayatılır. Asgari bir düzen sağlama yükümlülüğü en nihayetinde Devlet'indir ve polis, Devlet'in bu yükümlülüğü yerine getirmek için görevlendireceği birkaç aygıttan biridir. BM, 'Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları'nı kabul ederken aldığı kararda "kamu düzeninin korunması"ndan "kolluk görevinin doğası" olarak bahseder.² Polis uygulamalarını doğru şekilde değerlendirebilmek için en önemli ön koşullardan biri polisin içinde çalıştığı arka planı -daha geniş güvenlik ve ceza adaleti sistemlerinin tüm boyutları da dahil olmak üzere- tam olarak kavramaktır.

Bu bölümün 2.2 başlığının altında 'düzen' kavramını ve 'hukukun üstünlüğü' ile olan ilişkisini inceleyerek başlıyoruz. Devlet'in nihai görevi olan düzenin sağlanmasını 2.3'te; Devlet'in bu görevini ceza adaleti sistemi ile birlikte çeşitli aygıtları içeren bir güvenlik sistemi aracılığıyla pratikte nasıl gerçekleştirdiğine ise 2.4'te bakacağız. Bu farklı kuruluşların -devlet dışı aktörler de dahil- birbirleri ile nasıl ilişkilindikleri ve polisin içinde çalıştığı kurumsal bağlamı nasıl oluşturduklarına değineceğiz. Kargaşanın olmadığı durum düzen olarak tanımlanabilir; Bölüm 2.5 kargaşanın farklı tezahürlerine bakmaktadır. Kargaşa, Devletlerin olağanüstü hal ilan etmelerine, insan hakları standartlarından ayrılmalarına ve sıklıkla polis faaliyetlerini etkilemelerine yol açabilir. Bu konu Bölüm 2.6'da ele alınmaktadır. Sonunda ise kısa bir özet yer almaktadır.

2.2. Kamu Düzeni

2.2.1. Güvenlik hakkı ve düzenin korunması görevi

'Güvenlik hakkı', İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin (UDHR)³. Maddesiyle güvence altına alınan temel bir haktır - burada 'güvenlik', 'tehlike veya korkudan azade, emniyette, korunma', 'güvenlik' ise 'güvencede olma hissi'³ olarak tanımlanır. Bu hak, güvence altına alınması zor bir hak, zira güvenliğin sağlanmasında birçok faktör etkilidir. Bireyin güvenliğinin sağlanması için gerekli faktörler, topluluğunun sağlanması için gerekli olanlardan farklı olabilir (bu noktada güvenliğin temin edilmesinin nesnel kriterlerden çok öznel duygularla ilgili

1) Bu, polis reformlarına ve destek programlarına fon sağlayanlar tarafından açıkça onaylanmaktadır. Örneğin bkz: Stone, C. ve J. Miller, M. Thornton ve J. Trone, 2005, *Supporting security, justice and development: lessons for a new era*. Çalışmada Birleşik Krallık tarafından yedi ülkede fon sağlanan polislik ve adalet programlarında çıkarılan dersler derlenmektedir.

2) BM Davranış Kurallarını kabul eden Genel Kurul Kararı 34/169, 17 Aralık 1979.

3) The Concise Oxford Dictionary, 1990.

4) Sırasıyla hareket özgürlüğü, düşünce özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü hakları.

5) ICHRP, 1999, *Taking duties seriously: Individual duties in international human rights law- A commentary*.

6) The Concise Oxford Dictionary, 1990.

7) Bu son görüşe göre kanunlar hırsızlık, yankesicilik, sokak şiddeti, ev soygunu benzeri (orta sınıf) seçmenleri en fazla endişelendiren fiilleri suç olarak tanımlama eğilimi göstermektedir. 'Durumu iyi olanların' işlediği mali suçlar benzeri suçlar halkın dikkatini çok daha az çekmekte ve bu iddiaya göre düzene bir tehdit olarak algılanmamaktadır.

Pek çok yazar bu konuda birleşmektedir. Örneğin bkz: Chevigny, P., 1995, *Edge of the knife, police violence in the Americas*; Smith, B.W., 2004, "Structural and organizational predictors of homicide by police."

8) Al, 2003, *Shattered Lives*.

9) 2005 Human Security Report için bkz. www.hsrgroup.org/human-security-reports/2005/text.aspx

olabileceğini hatırlamak gerekir). Yüksek suç oranları -gerçek ya da algılanan- insanların emniyette olmadıklarını hissetmelerine yol açabilir ve diğerlerinin haklarını tehlikeye atabilecek sıkı suç karşıtı rejimlerin kabul edilmesini beraberinde getirebilir.

Güvenlik hakkı, UDHR'in 28. Maddesi'nde ifade edilen 'düzen hakkı' ile yakından ilişkilidir, bu da insanların hak ve özgürlüklerini kullanmaları ve isteklerini gerçekleştirmeleri için düzenin gerekli olduğunu ima eder. 28. Madde hem Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi (ICCPR) hem de Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi'nin (ICESCR) Giriş bölümlerinde daha ileri götürülmüştür: "(...) kişisel ve siyasal özgürlüğe ve korku ve yoksulluktan kurtulma özgürlüğüne sahip özgür insan ülküsüne ancak herkesin kişisel ve siyasal haklarının yanı sıra ekonomik, sosyal ve kültürel haklarından da yararlanabileceği koşulların yaratılması ile ulaşılabileceğini kabul ederek." Bu koşullardan biri 'düzen'in hüküm sürdüğü emniyetli ve güvenli bir ortamdır. Düzenin önemi Evrensel Beyannamesi'nin 29(2) ve ICCPR'nin 12, 18, 19, 21 ve 22.⁴ maddelerinden de çıkarılabilir. Bu maddeler, (bazı haklar hiçbir gerekçeyle sınırlandırılmasa da) bazı hakların 'kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığı ya da genel ahlak', 'ulusal güvenlik' ya da diğerlerinin haklarını ya da itibarlarını korumak gibi gerekçelerle sınırlandırılabilmesini öngörür. Düzen korunmalıdır, çünkü bu herkesin yararına ve (Evrensel Beyanname'nin 29(1). Maddesi'nde ifade edildiği üzere) herkesin 'topluma karşı ödevleri' olduğundan herkes buna katkıda bulunmalıdır.⁵

Biz **düzeni** 'kurulu bir otorite altındaki barışçıl uyum hali'⁶ olarak tanımlayacağız. Buna karşın düzen bütünüyle tarafsız bir kavram değildir. Kimileri düzenin kanunlara uymayan tek bir kimsenin olmaması demek olduğunu savunur: Diğerleri ise düzeni korumanın kaynakların adaletsiz bölüşümünü sürdürmeyi amaçladığını iddia edebilir.⁷ Düzen genellikle iktidarda olanlar tarafından, kendi iktidarlarına yönelik bir tehdidin bulunmaması olarak tanımlanır. Bu yüzden ki siyasi liderler bazen insanların toplanma ve örgütlenme haklarını kısıtlamaya çalışarak kendi konumlarını sorgulayabilecek bir muhalefetin oluşmasının önüne geçmek isterler. Muhalifleri baskı altına almak, bu şekilde 'düzenin korunması için alınması gereken bir önlem' olarak meşrulaştırılır.

Güvenlik ortak bir yükümlülüktür

Düzen, 'toplum güvenliği' kavramı ile ilişkilidir. Aslına bakılırsa düzenin Devlet organlarının kullandığı bir kavram, toplum güvenliğinin ise daha çok 'alanda' kullanılan bir kavram olduğu söylenebilir.⁸ Son yıllarda Devletlerin barışı ve düzeni sağlamada her zaman başarılı olamadıkları göz önünde bulundurulursa bu ulusal perspektife karşılık geliştirilen 'yerel perspektifin' giderek daha yerinde olduğunu görebiliriz. Gerçekten de Devletin her türlü çatışmaya müdahale etme ve Devlet-dışı aktörleri etkileme kapasitesi sınırlıdır ve bu kimi zaman belli çıkarlara yakın olabilir. Ayrıca toplum güvenliği, sivil toplum da dahil, konuyla ilişkili birçok farklı oluşumun işbirliğini gerektirir. BM, bu zorluğa 'insan güvenliği'⁹ kavramını ortaya atarak cevap vermiştir. Buna göre Devletler halkların haklarını korumakla yükümlü olmanın yanı sıra onları kendilerini koruyabilme

potansiyellerini geliştirmek için güçlendirmelidirler. Bu noktada insan güvenliği kavramının ekonomik, sosyal ve kültürel tüm haklarla ilişkili olduğunu ve “güvenlik, ekonomik kalkınma ve insan özgürlüğünün ayrılmazlığı”¹⁰ kabul ettiğini belirtmek gerekir.

İnsan hakları savunucuları düzen kavramını bir şekilde rahatsız edici bulabilirler. Düzen, muhafazakarlık ve statükonun korunması ile ilişkilendirilebilir. Ancak Evrensel Beyanname'nin 28. Maddesi'nde kastedilen düzen, kurallara içeriklerine bakılmaksızın bağlı olunması anlamına gelmez. Gerçekten de bir çetenin yönettiği bir toplumda düzen korku ile sağlanıyor olabilir. 'Güvenlik hakkı'ndan yola çıkarak düzen için uyulacak kural ve normların keyfi olmaması ve öngörülebilir olması gerektiğini söyleyebiliriz.¹¹ Bu demektir ki Devletin hukukun üstünlüğü ve insan hakları ilkelerine bağlı hareket ederek uyumun gerçekten barışçıl yollarla kurulma ve korunma olasılığını artırması gerekir. Kendi başına 'düzen' için boş bir kavramdır. Düzenin insan hakları ilkeleri ile uyum içinde olması için hukukun üstünlüğüne dayanması ve insanlığı 'tüm haklarından yararlanabilen özgür insanlar idealine' götürmesi gerekir.

Suçu bir düzen ve güvenlik göstergesi olarak ölçmek

Devletler, ülkeleri içindeki düzeni koruma görevlerini yerine getirmek için 'düzen' seviyelerine dair bir kavrayışa sahip olmalıdırlar. Kimilerine göre bunu yapmak için toplumdaki suç oranına bakmak ve bunu toplumun ne kadar güvenli olduğunun göstergesi olarak almak yeterlidir. Ancak bu yöntem insanların güvenlik hissini suçtan başka faktörlerden de etkilendiğini göz ardı eder. Aslında etkin bir güvenlik politikası oluşturmak için hem nesnel suç oranlarına hem de insanların güvenlik hissine dair bir kavrayışa ihtiyaç vardır. Dünyanın tüm bölgelerindeki birçok ülkede hükümetler sadece (gerçekten) yüksek suç oranları sebebiyle değil terör saldırılarının, sansasyoncu medyanın vs. yarattığı korkular sebebiyle de güvensiz hisseden halklarla karşı karşıyadırlar. Aslına bakılırsa suç korkusu çoğunlukla gerçeklerden değil algılardan beslenir. Halkın algılarını ve beklentilerini idare etmek etkin bir güvenlik stratejisinin bir parçası olmalıdır - tabii ki gerçek suç oranlarını gözden kaçırmadan. Tek başına yüksek suç korkusu Devletin güvenliği sağlama sorumluluğunda başarısız olduğuna işaret olabilir. Her suçun insanları eşit derecede güvensiz hissettirmede olduğunu de belirtmek gerekir. Özellikle şiddet içeren suçlar insanların güvenlik hissini altüst eder.

Suç oranları ve güvenliğe dair doğru tespitler yapabilmek için suçun hem niceliksel hem de niteliksel izlemesi yapılabilir. Suçu nesnel olarak ölçmek çok zordur. Devletin suçla mücadelesindeki etkinliğini ölçmek imkansız değilse de aynı ölçüde zordur. Gerçek suç oranlarına dair asgari düzeyde güvenilir rakamlara erişmek için kamuoyu yoklamaları, mağdurla ilgili çalışmalar, suçlularla ilgili çalışmalar ve suç bildirim istatistiklerinin birlikte kullanılması gerekir. Bu yöntemlerin birlikte kullanılması önemlidir zira bunlar tek başlarına güvenilir ve yeterli olamayabilirler. Örneğin suçlar her zaman rapor edilmeyebilirler ve polis bazen yanlış kayıt tutabilir, bu durumda bu istatistik belli bir yerde ve zamanda işlenen suçlara dair güvenilir bir kaynak olmaz.¹² Bu noktada bazı ülkelerde polisin suçları

10) Tehditler, Zorluklar ve Değişikler hakkında Genel Sekreterin Üst Düzey Panel raporu, 2004, *A more secure world: our shared responsibility*.

11) Kleinfeld Belton, R., 2005, *Competing definitions of the rule of law*.

12) Uluslararası insan hakları standartlarında (ve aynı zamanda Uluslararası Af Örgütü çalışmalarında) suç kayıtlarına başvurular şu ana dek büyük ölçüde kadına karşı şiddet ve ayrımcılık bağlamı ile sınırlı kalmış ve 'genel güvenlik' izlemesinde bu kayıtların önemine fazla odaklanılmamıştır.

kaydetmeyerek örtbas etme taktiğini kullanmasının da suç istatistiklerinin güvenilirliğini ortadan kaldırdığını hatırlamak gerekir. Bunda polis performansının değerlendirilme yöntemleri de dahil birçok faktör etkilidir. Hükümetler bazen muhalif grupların suç istatistiklerindeki olası bir artışı kendilerine karşı kullanabileceğinden çekinerek polisin tüm suçları kaydetmemesini isteyebilirler. Gerçekten de, şikayetlerin kaydedilmemesi birçok ülke vatandaşının ortak ve başlıca sorunlarından biridir.

Birçok kaynağı bir arada kullanmak hata payını minimize edebilir. Vera Adalet Enstitüsü (Vera Institute of Justice), 'güvenlik ve adalet'in çeşitli yönleriyle nasıl ölçülebileceğine dair yol gösteren ve geçerli performans göstergeleri belirleyen önemli bir kılavuz yayımlamıştır.¹³

2.2.2. Hukukun Üstünlüğü: Düzenin ön koşulu

İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si'nin giriş bölümünde, "İnsanın zulüm ve baskıya karşı son çare olarak ayaklanmaya mecbur kalmaması için insan haklarının bir hukuk rejimi ile korunmasının esaslı bir zaruret" olduğu belirtilmektedir." BM, hukukun üstünlüğünü şöyle tanımlar: "Hukukun üstünlüğü (...) Devlet dahil kamusal ve özel tüm kişilerin, kurumların ve kuruluşların evrensel insan hakları normlarına ve standartlarına uygun, resmen ilan edilmiş, eşit olarak uygulanan ve bağımsız olarak hükme bağlanan kanunlarla bağlı olduğu yönetim ilkesine verilen addır. Hukukun üstünlüğü, aynı zamanda yasalar önünde eşitlik, yasal hesap verilebilirlik, yasa uygulamasında adalet, güçler ayrılığı, karar alma süreçlerine katılım, yasal belirlilik, keyfiyetten kaçınma ve hukuki şeffaflık ilkelerine bağlılığı güvence altına alacak önlemlere de ihtiyaç duyar."¹⁴

Kalıcı barışın temel öğelerinden biri olan hukukun üstünlüğü, aynı zamanda Uluslararası Af Örgütü'nün misyonunun da temel öğelerindendir: "Uluslararası Af Örgütü tüm hükümetlere hukukun üstünlüğünü gözetmelerini tavsiye eder." Hukukun üstünlüğü terminolojisi demokrasi ve insan hakları ile yakından ilişkilidir; hatta birçok BM belgesinde de bu üçünün birlikte olması gerektiği ifade edilir. Ne var ki, hukukun üstünlüğünden neyin kastedildiği konusunda bazı tartışmalar vardır.¹⁵ Usul konusunda (prosedürel) formalist tavır takınanlara göre 'hukukun üstünlüğü,' kanunların yapıma süreci ve içeriği göz önüne alınmaksızın kanunların ve bu kanunlara uyulmasını sağlayacak bir sistemin var olması demektir. Bu bakış açısında göre, örneğin apartheid kanunları, hukukun üstünlüğü ilkesi ile uyumludur.

Hukukun üstünlüğünün bir diğer yorumu ise hukukun üstünlüğünü muhafaza edecek kurumlara odaklanır: kapsamlı kanunlar, iyi işleyen mahkemeler ve bağımsız yargıçlar ve hukuki yaptırım mekanizmaları gibi. Ancak hukukun üstünlüğü bazı hedeflere ulaşmakla ilgili de olabilir, ki bunun için bu kurumlar gereklidir ama yeterli değildir. Bu hedefler şunlardır¹⁶ :

1. Yasayla bağlı bir hükümet,
2. Kanun önünde eşitlik,
3. Asayiş,
4. Öngörülebilir ve etkin hükümler,
5. İnsan haklarına saygı.

13) Vera Institute of Justice, 2003, Measuring progress toward safety and justice: A global guide to the design of performance indicators across the justice sector.

14) Genel Sekreter raporu, 2004. *The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies.*

15) Kleinfeld Belton, Rachel (2005), *Competing definitions of the rule of law.*

16) A.g.e.

Hukukun üstünlüğüne ilişkin bu normatif yorum -bu beş hedefe ulaşmak için kurumların kurulması- Uluslararası Af Örgütü de dahil insan hakları örgütlerinin savunduğu yaklaşımdır. İnsan hakları, tabii ki bunun bir parçası olmalıdır (prosedürel formalistlere göre ise ilk dört ilke yeterli olacaktır.) Bu yaklaşıma göre 'salt' hukukun devleti kurumlarının tesis edilmesini savunmak da yeterli değildir.

Hukukun üstünlüğünün amaçlarından biri düzenin tesisidir ve bu düzen de aynı şekilde hukukun üstünlüğünü temel almalıdır. Hukukun üstünlüğünü tesis etmek ve korumak, Devletin düzeni sağlama araçlarından biridir. Polisin görev ve yetkilerini tanımlayan ve kısıtlayan, profesyonel bir işleyiş için gerekli ilkeleri belirleyen ve polisi daha geniş güvenlik sistemi içinde konumlandıran hukukun üstünlüğü ilkesinin insan haklarını temel alan bir polislik için hayati önemde olduğu açıktır.¹⁷ Hukukun üstünlüğünün işler olabilmesi için insanların medeni, kültürel, ekonomik, siyasi ve sosyal haklarını koruyan, iyi işleyen bir kanun sistemine ihtiyaç vardır. Polis zaman zaman kanunların 'çalışmalarını kısıtladığını' söyleyebilir ancak aslında tam tersi doğrudur: Kanunlar polisin görevlerini yapabilmelerini sağlar.

2.3. Devletin Sorumluluğu

Düzenin korunması Devletin asli amaçlarından biri olduğu gibi Devletin sürekliliği için de gereklidir: "Hükümetin hiçbir görevi insanların bedenlerinin ve mülklerinin korunmasından daha öncelikli değildir. Gerçekten de kişisel güvenlik ve iktidar arasındaki ilişki totolojiktir: Eğer insanlar için asgari düzeyde bir korunma sağlanması söz konusu değilse, iktidarın varlığından olduğundan söz edilemez."¹⁸ Gerçekten de görece istikrarlı herhangi bir iktidar, ister demokratik ister totaliter olsun, bir şekilde hukuki yaptırım mekanizmaları kurmak da dahil güvenlik ve adaletle dair düzenlemeler yapacak ve hukukun üstünlüğünün ve düzenin korunmasından kendini sorumlu tutacaktır.

Düzenin korunması Devletler için ayı zamanda yasal bir sorumluluktur. Uluslararası hukuk uyarınca Devletler kendi sınırları içindeki vatandaşların insan haklarından bütünüyle yararlanabilmesi için gerekli olan barış ve düzen ortamını sağlamak ve korumakla yükümlü nihai kurumdur. Bu, Evrensel Beyanname'nin giriş bölümündeki "Üye devletlerin, Birleşmiş Milletler Teşkilatı ile işbirliği ederek insan haklarına ve ana hürriyetlerine bütün dünyada gerçekten saygı gösterilmesinin teminini taahhüt etmiş olmalarına" ifadesinden ileri gelir. Bu, ICESCR ve ICCPR'ın giriş bölümlerinde de "*Birleşmiş Milletler Şartı'na göre Devletlerin insan hak ve özgürlüklerine bütün dünyada saygı gösterilmesini ve bunlara uygun davranılmasını teşvik etmek yükümlülüğünü*" ifadesiyle tekrarlanır. Uluslararası Af Örgütü, Devletlerin uluslararası hukuk nezdindeki insan haklarına dair sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlamak için çalışır. Başta *Shattered Lives* ve *Making Rights a Reality* olmak üzere birçok raporunda Devlet sorumluluğunu ele almaktadır.¹⁹ Aslına bakılırsa güvenlik hakkı, Devletin düzeni koruma ve güvenliği sağlama görevi olarak da tercüme edilebilir.

17) Genel Sekreter raporu, 2002, *Strengthening the rule of law*.

18) Al, Bayley, D. ve C. Shearing, 2001, *The new structure of policing. Description, conceptualization and research agenda*, s. 30.

19) Al, 2003, *Shattered lives*, özellikle Devletin vatandaşların koruma görevi hakkındaki kısım (s. 79-81); Al, 2004, *Making rights a reality*, özellikle 2. Bölüm; Al, 2002, *Rights at risk*, güvenlik mevzuatı ve kolluk tedbirleri hakkındaki kısım.

Uluslararası hukuk, Devletlere hem pozitif hem de negatif yükümlülükler getirir: Devletler yetkilerini suiistimal etmemeli ve insanların özgürlüklerini korumalıdır. Uluslararası Af Örgütü, *Making Rights a Reality*'de Devletlerin Haksız Fiilden Kaynaklanan Sorumluluğu²⁰ (tasarı) maddelerine referans verir. Bu maddelere göre uluslararası haksız fiil, Devletin uluslararası yükümlülüklerinin ihlali anlamına gelen, Devlete atfedilebilecek bir fiil ya da kusurdur. Devletler hem kendi sınırları hem de kendi kontrollerinde ya da yetkilerinde bulunan topraklarda insan hakları standartlarını uygulamakla yasal olarak yükümlüdürler. Bu, aynı zamanda insanların haklarının ihlal edilmesinin ya da Devlet görevlileri veya başkalarının kötüye kullanılmasının önüne geçmek ve herkesin insan haklarını bütünüyle kullanabilmesinin yolunu açmak yükümlülüğünü de içerir. Bu hakları, özellikle de yaşama hakkı ve kişi güvenliğini, sivil vatandaşlar ihlal edecek olursa, Devlet, uluslararası hukuk nezdinde bunun önüne geçmekle yükümlüdür. Eğer ihlal gerçekleşmişse, Devlet, yine uluslararası hukuk nezdinde, ihlali soruşturmak ve uluslararası insan hakları standartlarında yargılamakla yükümlüdür.²¹ Bu ilke, özen gösterme yükümlülüğü (**due diligence**)²² adlı yasal kavramın temelini oluşturur. Devletler insanların haklarını korumakla ve bunun için belirgin tedbirler almakla yükümlüdürler ve bu yükümlülüklerini yerine getirmediklerinde onlardan hesap sorulabilir. Bu kavramdan yola çıkarak konumuzla ilgili olarak şunu söyleyebiliriz: Devletler düzeni sağlayıp koruyacak bir sistem oluşturarak güvenliği temin etmekle yükümlüdür. Devletler, Devlet yetkililerinin insan haklarına uygun davranmasını, yani görevlerini yerine getirirken yetkilerini kötüye kullanmalarını ve insan hakları standartlarını korumalarını, sağlamalıdır. Bu da Devletin, yetkin alanı içerisindeki tüm insanların güvenliğini sağlamak için etkin olarak çalışması demektir.

'Devlet' soyut bir kavramdır. Devlet 'organlar' tarafından temsil edilir. "Bu organlar yasama, yürütme, yargı ya da başka işlevlere sahip olabilir, Devlet örgütlenmesi içinde çeşitli konumlarda olabilir ve merkezi hükümetin ya da Devletin bölgesel bir biriminin parçası olabilir. Ancak her halükarda bu organların eylemleri uluslararası hukuk nezdinde Devlet fiilidir. Organ, Devletin iç hukukundan ileri gelen bu statüye sahip olan kişi ve kuruluşları içerir."²³

Polis teşkilatı, birey olarak her polis gibi, Devletin yukarıda belirtilen temsilci organlarından biridir ve Devlet sorumluluğu içindedirler. Kamu düzeninin sağlanması ve suçun tespit edilerek engellenmesi görevlerini üstlenen polis, Devletin insan haklarını korumakla yükümlü en önemli organlarından biridir. Özen gösterme (due diligence) yükümlülüğü açısından düşünüldüğünde, polis insan hakları ihlallerini biliyorsa veya bilmiş olması gerekiyorsa ve bunların gerçekleşmemesi için bir eylemde bulunmamışsa uluslararası hukuk nezdinde sorumludur. Ne var ki, polislik ile Devletin özen gösterme yükümlülüğü arasındaki ilişki çoğu zaman bu kadar basit değildir. Polis belli suçları ne denli etkin soruşturmalıdır? Ne pahasına - ne göz ardı edilebilir? Her tür suçta, polisin müdahalesi doğru mudur? Her türlü insan hakları ihlalinin engellenmesi için gerekli çabayı göstermek Devletin görevidir. Öte yandan polis dışındaki diğer Devlet aygıtları bu iş için polisten daha etkin ve daha donanımlı olabilirler. Her ne kadar Devletler düzenin korunmasından sorumlu olsalar da her

20) 28 Ocak 2002'de kabul edilen BM Genel Kurul Kararı 56/ 83. Maddeler, karara "gelecekte kabul edilmeleri ya da uygun tedbirlerin alınması konusuna halel getirmeksizin" eklenmiştir.

21) A.g.e.

22) Al, 2004, *Making rights a reality*, s. 7; Al, 2003, *Shattered lives*, s. 81.

23) Bkz. not 20. Madde 4.

zaman halklarının güvenliğini sağlamakta veya etkin bir güvenlik sistemi oluşturmakta yeterli olmadıkları, birçok Uluslararası Af Örgütü raporunda da belgelendiği gibi, açıktır. Birçok ülkede bu sebepten oluşan güvenlik boşluğu, öncelikli güvenlik sağlayıcı olan Devlet kurumlarının yerine geçmek isteyen silahlı gruplar ya da zorba gruplar tarafından doldurulur. Bu da çoğu zaman daha fazla güvensizliğe ve bir kargaşa durumuna yol açar. Bazı ülkelere özel güvenlik birimleri güvenlik alanında söz sahibi olurlar ve bunun karışık sonuçları olduğu görülmüştür.²⁴

Uluslararası Af Örgütü, Devletin güvenlik sektörünü tekeline almasının şart olmadığını, toplumca oluşturulmuş güvenlik girişimleri gibi devlet-dışı 'işleyişlere' de yer olduğunu savunur (bunlar resmi hukuk sürecinin dışında da olabilirler). Ne var ki Uluslararası Af Örgütü, bu tür 'işleyişler' -ki bunlara özel güvenlik sektörü ya da zorba grupları da dahildir- insan haklarını ihlal eden eylemlerde bulunurlarsa, nihayetinde Devletin sorumlu olduğu konusunda nettir.²⁵ Buradaki paradoks açıktır: Devlet toplumun tamamının güvenliğini sağlamada etkili olmadığı zaman başka aktörler ortaya çıkabilir. Ancak bu grupların ne kadar etkili ve eşitlik temelli hareket etiketlerini düzenleyecek ve gerektiğinde müdahale edecek olan yine Devlet olmalıdır; sonuçta bu sorun, Devlet en başta güvenliğini sağlama görevini yerine getirememesi nedeniyle için ortaya çıkmıştır.²⁶ Özel güvenlik hizmeti sağlayıcıları konusu daha ayrıntılı olarak Bölüm 2.4'te tartışılmaktadır.

Özellikle Afrika'da, ancak sadece orada değil diğer bazı ülkelerde de, Devletin güvenliği sağlaması fikri yerel kültürlerle ve geleneklere yabancıdır. Bu ülkelerde **geleneksel adalet sistemleri** bazen düzenin korunması ve uyuşmazlıkların çözülmesinde yerel toplulukları etkin kılabilir. Çoğu zaman geleneksel adalet, bireylerin (seçilmiş ya da verasetle gelen liderlerin) uyuşmazlıkları ve topluluğun barış ve huzurunu tehdit eden sorunları çözdüğü bir tür mahkeme işlevi görür. Bunlar evlilikle ilgili anlaşmazlıklar, hırsızlıklar, şiddet vs. olabilir. Bazı ülkelerde ise uluslararası insan haklarına uygun resmi bir adalet sistemi kurmak düpedüz imkansızdır. Resmi dairelerin yüzlerce kilometre uzakta olabildiği bu gibi ülkelerde, bir cezaya tabi bir fiili kaydetmek için günlerce yolculuk etmek gerekeceğinden geleneksel sistem bu boşluğu doldurup cezasızlığın önüne geçebilir. Ne var ki, geleneksel sistemlerin çoğu durumda kadınlar, çocuklar ve gençlere karşı ayrımcı olabildiğini göz önünde tutmak gerekir.²⁷

2.4. Güvenlik ve Adalet Sistemleri

2.4.1. Giriş

Bütün Devletler düzeni korumak ve güvenliğini sağlamak için çeşitli kurumlar ve birimler geliştirmişlerdir. Bunlar Devletlerin güvenlik ve adalet sistemini oluşturur. Bunların, tümünün değilse de çoğunun amaçları, yapıları ve yetkileri kanunla belirlenmiştir. Kanunlar, kurallar ve düzenlemeler, ulusal ve yerel politikalar ve operasyonel düzenlemeler, bu organların ne yapacaklarını ve nasıl yapacaklarını belirler. BM Davranış Kuralları'nın kabul edildiği kararda da belirtildiği gibi, kanunların etkin olarak uygulanması "*iyi tasarlanmış, genel kabul gören ve insani bir hukuk*

24) Goldsmith, A., 2003, "Policing weak states: citizen safety and state responsibility."

25) Uluslararası Af Örgütü – Hollanda, 2004, *Amnesty International's recommendations on policing. A review and guide*, s. 17.

26) Bkz. not 24.

27) Penal Reform International, Ocak, 2001, *Access to justice in sub-Saharan Africa; the role of traditional and informal justice systems.*

sistemini”²⁸ gerektirir. Güvenlik alanında faaliyet gösteren özel şirketler gibi devlet-dışı aktörler, çoğu yargı sisteminde diğer vatandaşlar gibi kanunla bağlıdır.

Polis, düzenin korunmasından sorumlu Devlet kurumlarından sadece birisidir. Kamu düzeninin sağlanması konusundaki sorumlulukları sınırlıdır zira bu konudaki donanımları ve eğitimleri sınırlıdır.

Bir ülkedeki güvenlik ve adalet sistemleri birbiriyle kısmen çakışır ve birbirini güçlendirir. Düzenin etkin biçimde korunması suçun önüne geçilmesine yardım edeceği gibi etkin bir ceza adaleti sistemi de düzenin korunmasına destek olacaktır. Bu kısımda polisin güvenlik ve adalet alanlarında hangi aktörlerle işbirliği yaptığına ve hangi aktörlere bağlı olduğuna bakacağız.

2.4.2. Güvenlik Sistemi

Güvenlik sektörü, hukukun güvenliğinin sağlanmasında etkin olan tüm birimleri kapsar. Bunlar polis, ‘Özel Kuvvetler’, ordu, askeri polis, güvenlik istihbarat teşkilatları ve özel güvenlik teşkilatlarıdır. Bunun yanında sosyal işçiler, okullar, yapı kooperatifleri gibi ‘yardımcı hizmetler’in de düzenin korunmasında rolü olduğunu belirtmek gerekir. Aslına bakılırsa: “Bu süreçlerde herkes bir rol oynar: ebeveynler, kardeşler, akranlar, arkadaşlar, tanıdıklar, iş arkadaşları ve birçok otorite figürü.”²⁹ Öte yandan kamu düzeninin korunmasında zorba grupları ve paramiliter gruplar gibi yasa dışı olarak etkin olan gruplar da söz konusudur.

Güvenlik alanında bazen benzer kurumsal hedefler doğrultusunda faaliyet gösteren bu kadar çok aktörün olması belli dinamikler yaratır. Güvenlik sektörü çoğu zaman belli oranda bir gizlilik üzerine kurulu olduğundan, kurumlar arası işbirliği kolay olmayabilir. Hatta bazı durumlarda kurumlar arası bir rekabet de söz konusu olabilir.

Bu sebeplerden dolayı, güvenlik alanındaki çeşitli aktörlerin hedefleri ve faaliyet alanlarının net bir şekilde tanımlanması ve sınırlarının belirlenmesi gereklidir. Kitabın ilerideki bölümlerinde güvenlik sağlayıcı ve düzeni koruyucu bu birimlerin işleyişlerine ve polisin çalışmasına etkilerine daha yakından bakacağız.

2.4.2.a. Ordu

İlke olarak polisin ve ordunun görevleri arasındaki ayrım basittir: polis yerel kamusal güvenlikle ilgilenirken, ordu dış tehditlerle ilgilenir. Polis, hizmet ettiği toplum ile iç içe, onlara karşı duyarlı ve hesap verebilir olmalıdır.³⁰ Ordu ise Devleti tehdit eden düşmanlarla mücadele etmek için eğitilen ve görevlendirilen bir birimdir. Toplumla karşı duyarlılık ordu için geçerli bir değer değildir ve hesap verebilirlik de ordu hiyerarşisi içinde geçerlidir; sadece en yüksek rütbeli komutanı kamu karşısında hesap verebilir. Görevlere ilişkin bu ayrım askeri ve sivil görevliler arasındaki birçok farkı açıklar:

- Askerlerin ihtiyari yetkileri yoktur: “onlar bireysel olarak vatandaşların başvurularına değil, üstlerinden aldıkları emirlere göre hareket ederler.”³¹
- Askerler daha çok gruplar halinde faaliyet gösterirken polisler

28) BM Davranış Kurallarını kabul eden Genel Kurul Kararı 34/169, 17 Aralık 1979.

29) Bayley ve Shearing, 2001, *The new structure of policing. Description, conceptualization and research agenda*, s. 2.

30) Bkz. not 28.

31) Bayley, D., 2001, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s. 38/39.

genelde yalnız ya da çiftler halinde çalışır.

- Askerlerin uyuşmazlık çözme yöntemleri çok farklıdır: “güç kullanımları çok daha az ölçülüdür.”³² Ordu, öldürmek için güç kullanmak üzere eğitilmişken polis, ancak en son çare olarak öldürücü vuruş yapar.
- “Gizlilik, ordunun daha içine işlemiş bir zihniyettir.”³³

Birçok ülkede ordu polise göre (çok) daha fazla prestij ve kaynak sahibidir (hatta bazen de facto olarak polise hükmeder). Bazen bu durum, polisin yetersiz kaynak ve donanım sahibi olması anlamına gelebilir. Bu, özellikle eski (genellikle askeri) sistemin parçalanıp yerine yeni (sivil) bir sistemin kurulmaya çalışıldığı geçiş dönemindeki ülkelerde suç oranı artacağından çok olumsuz etkiler yaratabilir. Bu duruma bir örnek Nijerya’dır: “Nijerya’da, diğer geçiş dönemi ülkelerinde olduğu gibi, ordu, sahneyi kurşun geçirmez yelekler, yüksek performanslı araçlar, hayat sigortası ve daha yüksek motivasyonla terk etti. Onların arkasından gelen polisin ise kaynakları yetersizdi ve hükümet onları teçhizatlandırmakta acele etmeyince bu durum çok geçmeden sokaklarda yükselen suç oranları olarak tezahür etti.”³⁴

Her ne kadar ordunun öncelikli görevi ‘dış tehditlerle’ mücadele etmek ise de, (iç) karışıklıklar şiddetlenip sürekli hale geldiği bazı zamanlarda da kamu düzeninin yeniden sağlanması için ordu görev yapabilir. Örneğin, 1999 Sudan Polis Kuvvetleri Yasası’na göre (Madde 8) olağanüstü hal ilan edildiğinde Başkan’ın Polis Kuvvetleri’ni Halkın Silahlı Kuvvetleri olarak bir araya getirme yetkisi vardır. Böylece Polis, silahlı kuvvetler mevzuatına göre faaliyet gösterebilmektedir. Hızlı ve kesin eylemlerde bulunulması gereken kargaşa, iç karışıklık ya da olağanüstü hal durumlarında asgari hoşgörü ve katı komuta ilkelerinin geçerli olduğu askeri taktikler, polis taktiklerinden daha etkili görünebilir. Gerçekten de toplumsal olaylara müdahale için eğitilmiş çevik kuvvet polislerinin diğer polis departmanlarına göre genellikle daha fazla askeri özellik gösterdiği görülmektedir. Bunun tersi de doğrudur. Çatışma sonrası durumlarda polislik faaliyeti gösteren askeri barış gücü birimleri bazen daha sivil olan polis taktikleri kullanırlar: toplumla ilişkiler geliştirmek, silahsız ve kasksız olarak araç sürmek gibi.

Aslına bakılırsa, bazı ülkelerde, genellikle birçok orta ve güney Amerika ülkesinde, polis ile ordu arasındaki ayrım net değildir. Polislik ve askerlik görevleri muğlaktır. Asker, koşullara bakmaksızın kendi göreviymiş gibi polisin görevlerini yapar ve Devletler bazen (bir kısım) polis kuvvetlerini ordu ile birlikte görevlendirir. Hatta bazı ülkelerde polis, emir geldiği takdirde ordu görevi yapmakla yükümlüdür. Bunun sebebi rejimlerin polise ordudan daha fazla güvenmesidir.³⁵ Polis, bazen ülke toprakları dışında da ordu görevleri yapma emri alabilir. Örneğin 1997 ile 2002 yılları arasında Angola hükümeti, paramiliter Acil Müdahale Polisi’ni Kongo Brazzaville’de savaşması için oraya göndermiştir.³⁶

İç güvenlik ile milli savunma arasındaki ayrımı belirleyen, demokratik polislik ve vatandaşların haklarına saygı önceliğidir. Sadece görevlere ilişkin net bir ayrıma değil, ordunun polis gibi ya da polisin ordu gibi faaliyet göstereceği zamanlarda bunun ne zaman, nasıl ve ne kadar

32) A.g.e.

33) A.g.e.

34) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*, s. 22.

35) Goldsmith, A., 2003, “Policing weak states: citizen safety and state responsibility.”

36) Al, 2003, *Republic of Congo: A past that haunts the future*.

süre için olduğunu net olarak belirleyecek kriterlere ihtiyaç vardır. Özellikle de ordunun polis gibi faaliyet gösterdiğinde ve polis yetkileri kullandığında hangi yasal ve idari mevzuatlar içinde hareket edeceğinin net olması gerekir. Bu konuda güç kullanma ve hangi güçlerden yararlanılabileceğine ilişkin mevzuat kilit önemdedir.

Paramiliter Kuvvetler

Birçok ülke paramiliter polis kuvveti kullanmaktadır. Burada çoğunlukla kamusal çıkardan çok siyasi çıkar ön plandadır.³⁷ Uluslararası Af Örgütü paramiliter kuvvetlerin aşırı güç kullanımından sorumlu olduğu birçok örnek belgelemiştir. Birçok durumda bu paramiliter kuvvetler polis eğitimi almamasına karşın polislik görevleri yapmakta ve polis yetkileri kullanmaktadır. 'Paramiliter' muğlak bir terimdir. Bazı ülkeler bağlamında (Devletin açık ya da zımni onayıyla faaliyet gösteren) devlet-dışı silahlı grupları ifade ederken bazı ülkelerde Devlet güvenlik aygıtının resmi bir parçasını ifade eder. Güvenlik sistemleri üzerine araştırma yapılırken 'paramiliter' grupların karmaşık komuta yapıları ve bundan doğan çetrefil hesap verebilirlik meseleleri hakkında bilgi sahibi olmak çok önemlidir.

Polisin Askerileşmesi

Birçok ülkede polis, köken ve yapı itibarıyla sivil olup Savunma Bakanlığı'ndan ziyade İçişleri ya da Adalet Bakanlığı'na bağlıdır.³⁸ Fransa, Şili ve Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bazı ülkelerde sivil olan polisin yanında ordu kökenli (bazen yine Savunma Bakanlığı hiyerarşisi içinde bulunan ancak sivil [ve yerel] otoritelerin hizmetinde olan) 'Jandarma' teşkilatından oluşan ikili bir sistem vardır. Birçok ülkede polisin askeri özellikleri ön plana çıkar: savaş üniformaları giyerler, grup halinde devriye gezerler, askeri bir kıdem sistemleri vardır (örneğin, Polis Amiri yerine Jandarma Komutanı) ve ayrı yerleşkelerde yaşarlar.

Polisin askerileşmesi (militarizasyon) kendini birçok alanda gösterebilir:

- Hiyerarşik sistemin kullanılması,
- Kültür,
- Eğitim (askeri bir sistemde çoğunlukla daha fazla uygun adım yürüyüş yapılır),
- Polis memurlarının yaşadıkları yerler (askeri sistemlerde polis, hizmetinde olduğu toplumdan ayrılaştırılmış yerleşkelerde yaşar),
- Personel politikaları (askeri sistemlerde memurların yerleri çoğunlukla kendilerine danışılmaksızın değiştirilir),
- Operasyonel taktiklerin kullanılması.

Gerek teoride gerekse pratikte polisin mümkün olduğunca az militarize olması en iyi uygulama olarak görülmektedir. Çünkü polis militarize oldukça (hem değişen kültürün hem de kullanılan yöntemlerin bir sonucu olarak) toplumun ihtiyaçlarına daha az duyarlı hale gelir ve toplumla ilişkiler kurmakta zorlanmaya başlar.³⁹ Bu yüzden karmaşa dönemlerinde bile kolluk sorumluluklarının mümkün olduğunca sivil olan kolluk teşkilatlarının elinde kalması tavsiye edilmektedir.⁴⁰ Bununla beraber bazı yazarlar, hassas ortamlarda 'işlevsel bir bulanıklığın' doğru olabileceğini savunur çünkü "askerileşme polisin şiddet potansiyelini artırabilir, ancak

37) Örneğin bkz: Uluslararası Af Örgütü, 2002, *Policing to protect human rights*.

38) Avrupa Polis Etiği Kuralları'nın 13. Maddesi'nde polisin sivil yetkililerin yönetiminde olması gerektirmekte ve "Sivillerin sorumluluğundaki bir polis teşkilatı sivil topluma en uygun polis profesyonelliğinin inşa edilmesini sağlayacaktır" denmektedir.

39) Örneğin bkz: O'Rawe, M. ve L. Moore, 1997, *Human rights on duty*; Bayley, D., 2001, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s. 39; Rover, C. de, 1998, *To serve and to protect*; Crawshaw, R., ve ark., 1998, *Human rights and policing. Standards for good behaviour and a strategy for change*.

40) Rover, C. de, 1998, *To serve and to protect*.

belli bir hiyerarşik yapılanma ve disiplin, vahşeti kontrol etmek ve kamu güvenliğini belli bir düzeyde sağlamak için bir araç olabilir.”⁴¹

Amerikalılar Arası İnsan Hakları Komisyonu (IACHR)

IACHR’ın yetki alanındaki birçok ülkede polis ile ordu arasındaki ayrımın net olarak yapılmamış olması büyük bir sorundur. Komisyon, “bir devlet Silahlı Kuvvetleri’nin polis kurumlarına etki etmesine izin vermemelidir” diyerek bu soruna pek çok kez işaret etmiştir. Komisyon aynı zamanda “Silahlı Kuvvetler iç güvenliği kontrol etmek için gerekli eğitime sahip olmadıklarından iç güvensizlik, suç ve şiddetle mücadele etkin ve haklara saygılı sivil polis kuvvetlerince yürütülmelidir,” der. 1998 tarihli Yıllık Rapor’unda ordu ve polis eğitimleri arasındaki farklara değinen IACHR, “Silahlı Kuvvetler’in kolluk kuvveti olarak kullanılmamasını” önerir. Özellikleri, karmaşıklıkları ve sivillerle olan etkileşimleri göz önüne alındığında genel suçların soruşturulması ve tutuklama gibi görevlerin altından ancak gereğince eğitilmiş, hukuka saygılı polis teşkilatı kalkabilir.”

(...) IACHR’a göre devletler iç güvenlik meselelerinde orduyu müdahil kıldığında kamu güvenliği ile ulusal güvenlik kavramlarını birbirine karıştırmış olurlar. Ne “olağanüstü hal”den faydalanmak, ne de suç oranlarındaki aşırı artış ordunun iç güvenlikle ilgili konularda müdahil olmasını haklı çıkarabilir. Askerileşmeyle ilgili kaygı verici bir diğer durum da görevi kötüye kullanma söz konusu olduğunda, askerler polislik faaliyetinde bulunuyor olsalar dahi askeri yargıya başvurulmasıdır. Polis kuvvetleri de gerek yapılanma ve eğitim sistemi olarak, gerekse kullandıkları kontrol ve disiplin mekanizmaları olarak yoğun olarak militarize olur.⁴²

2.4.2.b. İç Güvenlik ve İstihbarat Kurumları

Genel kural olarak polisin yetkileri suç tespiti, engellenmesi ve kamu düzeninin korunması ile sınırlıdır. Ceza Muhakemesi Kanunu’na bağlı olarak kullandıkları istihbarat toplama yetkisi sadece suç istihbaratı ile sınırlıdır. Polis, etkin olarak siyasi istihbarat toplamamalıdır. Suç değil Devlet güvenliği ile ilgili siyasi istihbarat toplamak, görevi Devleti (dış) tehditlerden korumak olan İstihbarat Kurumları’nın öncelikli görevidir. İstihbarat kurumları gizlilik esasına göre faaliyet gösterdiklerinden onların hesap verebilirlik konuları polisinkinden farklıdır. Genel olarak İstihbarat Kurumları parlamentonun gizli bir komisyonuna ve/veya İçişleri Bakanı’na karşı sorumludurlar.⁴³

Polis ile iç güvenlik birimleri arasındaki ayrım her zaman net değildir. Bazı ülkelerde İstihbarat Kurumları polisten tamamen ayrılmıştır. Bu ülkelerde gerekli bilgi değişimini koordine edecek bir mekanizmaya ihtiyaç vardır. Malezya ve İrlanda gibi bazı ülkelerde ise iki görev de aynı birim tarafından gerçekleştirilir (aynı memurlar tarafından olmayabilir). Diğer bazı ülkelerde ise polisin ‘güvenlik istihbarat memurları’ vardır ve bunlar hem polise hem de İstihbarat Kurumları’na karşı sorumludur.

Bu İstihbarat Kurumları’nın çalışma alanları polisinkinden genelde farklıdır: Onların ilk önceliği Devlet’e zarar verebilecek fiilleri engellemektir.

41) Global Facilitation Network for Security Sector Reform, 2005, *Compendium of good practices on security sector reform*.

42) Bu kutuda yer alan metin ve IACHR alıntılan *Civil Society Organizations and the Inter-American System for the Protection of Human Rights Face Citizen Security Challenges in the Americas* adlı kitaptan alınmıştır. İnsan Haklarına dair Amerikalılar Arası Komisyon’un Vatandaş Güvenliği ve İnsan Hakları oturumu için bir grup insan hakları STK’sı tarafından hazırlanan ve 14 Ekim 2005’te sunulan belge.

43) Gizlilik asıl işleri olmasına rağmen Güvenlik Teşkilatları yakın zamanda biraz daha açık hale gelmiştir. Örneğin, gerek ABD Ulusal Güvenlik Teşkilatı ve gerekse Birleşik Krallık’taki MI5 görev ve hedeflerini açıklayan internet sitelerine sahiptir.

Bunu nasıl yapacaklarıyla ise çok ilgilenmezler. Bu bağlamda, polisin uygulamakla yükümlü olduğu Ceza Kanunu'ndaki usul ve kuralları uygulamaya daha az eğilimlidirler. Bazı ülkelerde İstihbarat Kurumları polisten farklı bir yasaya bağlı çalışırlar. Ne var ki, bunlar tutuklamak, göz altına almak ve güç kullanmak gibi polis yetkilerine sahip olduklarında olası insan hakları ihlallerine karşı BM Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları'nın uygulanması gerekir.

İstihbarat gerek polis gerekse istihbarat kurumu çalışanları için hayati bir 'kaynak'tır. Hangi istihbaratın suçla ilgili, hangisinin siyasi olduğu her zaman net değildir ve polisin elindeki bir bilgi İstihbarat Kurumları için de önemli olabilir. İstihbarat kurumu çalışanları nezdinde polis ve güvenlik birimleri arasındaki ayırım belirsizleşebilir. Çünkü bu kurumlar delil toplama kanunu ile ilgili gerekli eğitime çoğu zaman sahip olmadan mahkemede delil olabilecek bilgiyi toplarken polis de kendi toplumsal ilişkilerini kullanarak siyasi amaçlarla kullanılabilir istihbarata erişebilir. Güvenlik kurumlarının bilgi kaynaklarını ve çoğunlukla 'gizli' ibaresini taşıyan bilginin kendisini açıklamak istememeleri ceza davalarının normal işleyişini sekteye uğratabilmektedir. Öte yandan, polis kendi toplumsal ilişkilerini kullanarak siyasi bilgi edinmeye kalkarsa toplum nezdindeki güvenini kaybedebilir. Bu, özellikle 'terörizm'e ilişkin istihbaratta geçerlidir. Bazıları için 'terörizm' siyasi gerekçelerle gerçekleştirilmiş kanunda suç olarak öngörülen fiilleri de içerirken bazıları için sadece siyasi bir eylemdir. Bu sebepten 'teröristler' söz konusu olduğunda polis de güvenlik kurumları da istihbarat toplamak isterler.

Avrupa Konseyi'nde Güvenlik Hizmetleri

Son yıllarda Avrupa Konseyi içinde Üye Ülkelerin iç güvenlik hizmetlerinin genel nitelikleri saptanmış ve tanımlanmıştır.⁴⁴ Bu konuyla ilgilenen İç Güvenlik Hizmetleri Uzmanlar Grubu (PC-S-SEC) bir iç güvenlik hizmetinin varlığını uluslararası hukuktaki devletin (iç hukukta tanımlanmış olabilen) ulusal güvenliğini sağlama yetkisi ilkesine dayandırır. Bu ilke de ulusal egemenliğin korunmaya muhtaç olduğu ilkesi üzerinden meşrulaşır. Ulusal güvenlik, ulusal egemenliğin omurgası olarak kabul edilir. İç güvenlik hizmetleri insan haklarının korunmasına katkıda bulunurlar; anayasal devletin bir parçasıdır ve hukuk sistemi içinde faaliyet gösterirler. Bu demektir ki iç güvenlik hizmetlerinin amacı sadece ulusal güvenliği korumak değil vatandaşların insan haklarını da korumak ve güvence altına almaktır.

PC-S-SEC, tüm iç güvenlik hizmetlerinin ulusal hukuki çerçeve içinde yer aldığını belirtmiştir. Bu, anayasa, özel yasalar ya da hukukun üstünlüğü ilkesinin uygulanmasını temin eden diğer hükümet aygıtlarının işleyişini düzenleyen yasalar aracılığıyla olabilir. Bu hizmetler örgütlü olmalı ve mevzuatla düzenlenmiş yasalar temelinde faaliyet göstermelidir. Bu bağlamda genel ilke olarak tüm yasaların normal parlamenter yasa yapma süreçleriyle yapılması -ki bu doğası gereği kamuya açık bir usuldür- gerektiğinin altı çizilmiştir. Bu demektir ki, iç güvenlik hizmetleri oluşturan her mevzuat kanuni olmalıdır.

PC-S-SEC, iç güvenlik hizmetlerinin bir görevinin de ciddi suç

44) Avrupa Konseyi Suç Sorunları Komitesi (CDPC), İç Güvenlik Hizmetleri Uzmanlar Grubu'ndan (PC-S-SEC) güvenlik hizmetlerine dair tavsiyelerin fizibilitesine dair bir rapor sunmasını istemiştir. CDPC, Grubun raporunu 52. Genel Oturum'da değerlendirmeye almıştır, (16-20 Haziran 2003): CDPC (2003) 09, Addendum IV.

potansiyeli barındıran tehditlerin ortadan kaldırılması olduğunu ve bunun için topladıkları bilgilerin kolluk kuvvetlerine büyük destek sağladığını belirtir. İç güvenlik hizmetlerinin görevlerinden birinin kolluk kuvvetlerine destek olmak olduğu göz önüne alındığında iç güvenlik hizmetlerinin bir kolluk kuvveti içerisinde örgütlenmesi de meşru hale gelir - Avrupa Komisyonu'ndaki bazı üye Devletlerde olduğu gibi. Kolluk ve istihbarat toplama görev ve yetkileri birbirinden ayrı ancak birbirini destekler nitelikte olduğundan, her üye Devlet, kendi ulusal güvenliğini en etkin şekilde nasıl koruyacağını ve iç güvenlik hizmetlerini nasıl yapılandıracağını belirler. Ancak benimsenen her yapı hukuki olmalıdır. Eğer işlevler farklı birimlerce paylaşılacaksa bilgilerin gizliliğinin korunması -gerektiğinde ulusal güvenlikle ilişkili sebeplerden ya da yasal zorunluluktan- ve kolluk kuvvetlerinin bilgilendirilmesi için uygun bir mekanizma kurulması -özel durumlarda ya da yasal zorunlulukta- arasında doğru bir denge tesis edecek yasal düzenleme yapılmalıdır. Kişiler hakkında iç güvenlik hizmetleri tarafından toplanan bilgiler, kamu savcısı tarafından mahkemede delil olarak sunulursa, bu bilgi silahların eşitliği ilkesi uyarınca sanığın erişimine de açık olmalıdır.

2.4.2.c Özel Güvenlik Hizmeti Sağlayıcıları

Daha önce gördüğümüz gibi, Devlet, tek güvenlik sağlayıcı olmak zorunda değildir ve olamaz. Özel güvenlik şirketleri gibi Devlet-dışı aktörler burada önemli ve her geçen gün artan bir rol oynarlar. Bu, bazen polisliğin özelleştirilmesi olarak da ifade edilir. Ne var ki, özel şirketler ve kişiler polisin görevlerini üstleniyormuş gibi görünse de böyle olduğunu söylemek meseleyi fazlaca basite indirgemek olur. Gerçekte olan ise polis görevlerinin özelleşmesinden ziyade 'çok taraflılaşmasıdır': "birçok hükümet-dışı grup, kendi emniyetlerini sağlama sorumluluğunu kendileri üzerlerine almış ve birçok hükümet-dışı aktör de güvenlik hizmeti sağlamaya başlamıştır."⁴⁵ Hem sponsorlar hem de polislik hizmeti sunanlar kamusal veya özel olabilir. Birçok grup polislik yetkisi (güvenlik çatısı altında) verebilir. Bunlar ekonomik çıkar grupları temsilcileri (bunlar işletmeler olabileceği gibi suç örgütleri de olabilir), çeşitli kültürel ve mahalli topluluklar, bireyler ve hükümetler olabilir. Aynı şekilde birçok grup da (hükümet-dışı) polislik hizmeti sunabilir. Örneğin: ticari güvenlik şirketleri, kendi kendilerine hizmet sağlayan hükümet-dışı aktörler (sanayi kuruluşları, emlak müteahhitleri, mahalleler), bireyler ve hatta hükümetin kendisi. Hükümetlerin devlet-dışı polislik hizmeti sağlaması tuhaf görünebilir ancak şu örneklerde görüleceği üzere gerçek bir uygulamadır: hükümetler, polisin iş dışında üniformasıyla çalışarak özel kazanç sağlamasına izin verebilir ('ek işte çalışma'); ya da hükümetler polislik servisi için ücret talep edebilir (ticari kuruluşlara polislik hizmeti sağlanması ya da özel hırsız alarmına yanıt verilmesi durumlarında).

Polis faaliyetlerinin 'çok taraflılaşması' (multilateralization) bir hakikattir ve bu yeni değildir: "Polislik hizmetinin hükümet tekelinde olmasının bir anormallik olduğu söylenebilir. Bu hizmetin fiilen devlet tekeline alınması son 100-200 yıla ait bir olgudur. Ancak bu durum bile tüm ülkelerde tek biçimde olmamıştır."⁴⁶ Ne var ki, polislikten son tahlilde sorumlu olanın hükümettir. Her zaman adalet, hizmet eşitliği ve hizmet kalitesi ilkeleri gözetilmelidir. Güvenliğin korunması sürecinin güncel dinamiklerini

45) Bayley ve Shearing, 2001, The new structure of policing. Description, conceptualization and research agenda, s. 1
46) A.g.e. s. 1

ve karmaşıklığını anlamak için çok taraflılaşıma kavramını tam olarak anlamak gereklidir.

Özel şirketlerin güvenlik hizmeti sağlaması konusunda dikkat edilmesi gereken meseleler de yok değildir. Birçok araştırmacı, bunun polislin kamusal işleyişine olumsuz etkilerinin altını çizer. Özel ve kamusal güvenlik arasındaki ayırım her zaman net olmayabilir; bu da kimin neyden sorumlu olduğu ve kime karşı sorumlu olduğu konularında muğlaklıklar yaratabilir ve kamu polisine olan güveni azaltabilir. Dahası, özel ve kamusal hizmet sağlayıcıları yasal olarak işletebildikleri güce bağlı olarak farklı uygulamalara gidebilirler: kamu polisi suçu engellemek için güç kullanımına başvurabilirken özel şirketler kabul etmeme ve erişimi denetim altına alma gibi yöntemler kullanır.⁴⁷ Tüm bunlar göz önüne alındığında özel güvenlik sağlayıcıların sayısındaki büyük artışla birlikte kamusal polislin daha az hizmet ve toplum odaklı olup daha çok güç kullanımına gerek duyulan durumlara odaklı hale geldiği söylenebilir.

Uluslararası Af Örgütü son yıllarda özel güvenlik şirketlerinin çok uluslu şirketlerce görevlendirilmesi bağlamına ve polis memurlarının mülkiyetin korunması için bu şirketlerce özel olarak görevlendirilmesi konularına özellikle odaklanmıştır. Bu konularda örneğin şirketlerin sicilinde insan hakları ihlali olan kişileri işe almamasını, özel güvenlik şirketlerinin katı hesap verme zorunluluğu getiren ulusal düzenlemelere tabi olmasını ve özel güvenlik personeli tarafından uygulanan güvenlik prosedürlerinin -aşırı güç kullanımını, işkenceyi ve zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleyi engelleyen önlemler alınması da dahil- insan hakları standartlarına uygun olmasını tavsiye eder.⁴⁸

2.4.3. Ceza adaleti sistemi

Ceza adaleti sistemi, ceza soruşturması, kovuşturma, yargılama ve hükümün infazı süreçlerinden sorumludur. Polis, savcılık, adliye, gözaltı ve cezaevi hizmetlerini içerir (bazılarına göre özel dedektifler, geleneksel ve gayri resmî Devlet-dışı aktörleri de içerebilir). Ceza adaleti sistemindeki tüm kurumlar birbiriyle ilişkilidir ve birbirine bağımlıdır. Polisin mahkemelerin aşırı yüklenerek etkisiz hale gelmesini engellemek için kişileri duruşmadan önce göz altında tutmasını; duruşma kararlarına karşı toplumsal güvensizlikten kaynaklı olarak toplumun ve/veya polislin ihkak-ı hak suçu işleminin; polislin soruşturma sürecinde yaptığı ciddi usul hataları nedeniyle şüphelilerin saliverilmesinin; hüküm giymiş suçluların cezaevlerinde yer olmaması nedeniyle saliverilmesinin ve tüm ceza adaleti sistemini etkisiz hale getiren yolsuzlukların örnekleri azımsanmayacak kadar çoktur.

Hiç kuşkusuz, ceza adaleti sisteminin kalitesi güvenliğin sağlanması için çok önemlidir ancak ceza adaleti sisteminin suça etkisi sınırlıdır: Tüm suçlar içinde önemli bir yüzde cezalandırılmadan kalır. Ceza adaleti sisteminin güvenliğe hizmet eden önemli bir tarafı adalete erişimle ilgilidir. Polisin rolü ile ilgili araştırma yapan bu kaynak kitabın kullanıcıları, adalete erişimle ilgili göz önüne alınması gereken daha genel meselelerin varlığının -örneğin ülke çapında yaygın, yeterli güvenlik ve adalet altyapısının, yerel dilleri ve kültürleri bilen, iyi eğitilmiş yargı

47) A.g.e.

48) Uluslararası Af Örgütü'nün iş çevreleri için BM insan hakları normları ile ilgili broşürü, 2004, *Towards Legal Accountability*.

mensupları, kolluk ve adli personelin varlığı- ve polisin adalete erişimin sağlanmasındaki rolünün ve görevlerinin bilincinde olmalıdır.⁴⁹

Ceza adaleti sistemleri genellikle iki yargı sisteminden birini temel alır: **çekişmeci** ortak hukuku sistemi ve **soruşturmacı** sivil hukuk sistemi:

- Soruşturmacı sivil hukuk sisteminde yargıçlarla birlikte polis ve savcı da nesnel gerçekliği bulmak için çalışan 'hukukun hizmetindeki' tarafsız ve nesnel kişilerdir. Tahkikat ya da soruşturma hakimi, savcının yardımcılığında öncelikli olarak davanın bulgularını belirlemek, ceza soruşturması yapmakla yükümlüken bir ya da daha fazla yargıç da duruşmayı yürütür. Sistem, sanık odaklıdır.
- Çekişmeci ortak hukuk sisteminde ise her iki tarafın da (davalı ve davacı) duruşmadaki statüsü aynıdır ve duruşma boyunca ('özel') hakikati arayan eşit taraflar olarak görülürler. Yargıç, bazen bir jürinin yardımcılığında, iki taraf arasındaki tarafsız bir hakem gibi, mahkeme sürecinde aracılık eder ve süreci kontrol eder. Savcı için soruşturmanın amacı, yargıcı veya jüriyi sanık aleyhinde dava açmak ve onu mahkum etmek için yeterli delil olduğuna ikna etmek için gerekli bilgiyi toplamaktır.

Tabii ki bu sistemler pratikte bu kadar saf halde uygulanmazlar. Çoğunlukla soruşturmacı bir ön duruşma aşaması ve çekişmeci bir duruşma aşaması karışımı olarak uygulanırlar. Çok genel olarak söylemek gerekirse Birleşik Krallık ve ABD ile birçok (eski) İngiliz Milletler Topluluğu ülkesi daha çekişmeci, birçok kıta Avrupası ülkesi ile çoğu Latin Amerika ülkesi ve Sovyet etkisi altında kalmış olan ülkeler daha soruşturmacı bir hukuk sistemini benimsemiştir.

Farklı sistemler savcıya farklı roller verir - bu da dolaylı olarak polisi etkiler. Soruşturmacı (kıta Avrupası) sisteminde soruşturma, tahkikat ya da soruşturma hakiminin yetkisi dahilinde, savcının yardımıyla gerçekleşir. Savcı soruşturmayı başlatır, ona yön verir ve sonuçları mahkemeye taşır. Diğer taraf ise -şüpheli ve yasal temsilcisi- daha pasif durumdadırlar ve genelde kendileri etkin olarak bir soruşturma yürütmezler (yine de soruşturma hakiminden bazı fiilleri gerçekleştirmesini talep edebilirler, örneğin savcı tarafından dikkate alınmamış ' bazı 'yeni' tanıkların dinlenmesi). Takibat, bir savcı (duruşmada taraftır) tarafından gerçekleştirilebileceği gibi (tarafsız) bir sorgu yargıcı ya da soruşturma hakimi (örneğin Fransa, İtalya ve Belçika'da) tarafından da gerçekleştirilebilir. Bu tür sivil bir hukuk sistemine sahip ülkelerde genellikle savcı adına ceza soruşturması yürüten ayrı bir adli polis vardır. Adli polis, adliye memuru olduğundan suçun engellenmesi ve kamu düzeninin korunması gibi diğer polislik görevlerinden ayrılmıştır. Bu bağlamda 'diğer' polis 'önleyici polis' olarak bilinir.

Öte yandan çekişmeci sistemde soruşturmayı polis kendi yetkisi dahilinde yürütür, soruşturma sonuçlarını savcıya, savcı da onları mahkemeye iletir. Bu, savcının rolünü oldukça azaltıp polisin önemini artırır. Bu ülkelerde genellikle tüm polis görevlerini üstlenen tek bir polis teşkilatı vardır, ancak bu teşkilat içinde genellikle farklı soruşturma

49) Vera Institute of Justice, 2003, Measuring progress toward safety and justice: A global guide to the design of performance indicators across the justice sector. Bu rehberde adalete erişim için performans göstergelerini içeren bir bölüm yer almaktadır.

daireleri bulunur. Polisin ceza soruşturması ve dava süreçlerindeki rolü ile ilgili daha fazla bilgi 7. Bölüm'de bulunabilir.

2.5. Düzen mi, kargaşa mı?

Devletler düzenin korunmasından sorumludurlar. Ancak bu, ülkelerin her zaman istikrarlı, huzurlu ve sakin olduğu anlamına gelmez. Hükümet politikalarına itirazı olan insanların gösteri yapma ve muhalefet oluşturma hakları vardır. Bu hak, ICCPR'nın 21. Maddesi'nde (barışçı toplantı hakkı) şöyle belirtilmiştir: *"Bu hakkın kullanılmasına, yasalara uygun olarak konulmuş ve demokratik bir toplumda ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni bakımından ve kamu sağlığının, genel ahlakın korunması ya da başkalarının hak ve özgürlüklerinin korunması bakımından gerekli olan sınırlamalardan başka sınırlama getirilemez."* Bu yasal sınırlamaları polis getirebilir ancak bunun için insanların hak ve özgürlüklerini (ve teknik olarak bu gösteri ve toplanmalara karşı nasıl davranacaklarını) bilmeleri gerekir.

Düzenin ne zaman kargaşaya dönüştüğünü belirlemek kolay olmayabilir. Bunun için tamamen tarafsız bir yargıya varmak da mümkün değildir. Küçük çaplı şiddet içermeyen gösterilerin bir kargaşa durumuna dönüşmesi beklenmez. Tersine, bu insanların medeni ve siyasi haklarını tam olarak kullandıklarının ve siyasi sürece işlevsel olarak dahil olduklarının bir göstergesidir.⁵⁰ Barışçı toplantılar ve şiddet içermeyen gösteriler düzenlemek, polisin engellemektense kullanımını kolaylaştırması gereken temel haklardır. Polis, bunların yasa dışı ve/veya şiddet içerir hale gelmesini engellemek için bunlara profesyonelce yaklaşmalıdır. "Bir toplum, ya da toplumun bir parçası, siyasi sistemle ilgili bazı taleplerini dile getirmek isterse, polis bu taleplerin iletilmesinde kolaylaştırıcı rol üstlenmeli, onları bastırmaya çalışmamalıdır. Bu demektir ki bir hükümetin ya da rejimin muhalifleri, hedeflerine şiddet, yıldırma ya da başka yasa dışı yollarla ulaşmak istediğinde polis onlara engel olmalı; ancak hükümetin hedefleri ya da araçları hesap verilebilir ya da hukuk devletine uygun değilse, polis bu hedeflere ya da araçlara da hizmet etmemelidir. Bu bakımdan polis 'anayasallığın vicdanı' işlevi görebilir."⁵¹

Ne var ki iktidardakiler bu tür gösterileri, şiddet içermiyor olsalar bile, Devletin devamlılığına tehdit oluşturan kargaşa durumları olarak addedip onları engellemek isteyebilirler. Devletler, bu sözde kargaşa durumlarını insan hakları standartlarını ve güvencelerini düşürmek için bahane olarak kullanabilirler. Devletler bu durumlarda güvenlik faktörünü ön plana alıp, Devlet olarak görevlerinin öncelikle güvenliği tesis etmek olduğundan hareketle, düzenin sağlanmasını insan haklarından öncelikli konuma getirebilirler.

Barışçı toplantı ve gösteriler, toplumdaki bazı gerilimlerin belirtisi olabilir ve bunlar daha büyük -yasa dışı ve şiddet içeren toplantılara- karışıklıklara dönüşebilir. En nihayetinde bu gerilim ve karışıklıklar uluslararası olmayan silahlı çatışmalara (iç savaş) dönüşebilir - her ne kadar çoğu zaman böyle olmasa da. Bu çeşit durumlarda insanları koruyan kanunlar, bazı eşikler aşılmış olduğundan, farklıdır. İnsanları Devletin hak ihlallerinden koruyan ve ihlal durumunda iyileştirici tedbirler öngören evrensel insan

50) Crawshaw, R., ve ark., 1998, *Human rights and policing. Standards for good behaviour and a strategy for change.*

51) A.g.e., s. 44.

hakları hukuku, tüm eşiklerde uygulanabilir. Barış, gerginlik, karışıklık ve hatta -uluslararası olan ya da olmayan- silahlı çatışma durumlarında da uygulanabilir. Ancak Devletin, ulusun hayatını tehdit eden olağanüstü hallerde yasal olarak insan haklarını sınırlandırmaya çalıştığı durumlarda insan hakları hukukunun etkinliği azalır (Bkz. Bölüm 2.6). Silahlı çatışma (uluslararası olan ya da olmayan) durumlarında uluslararası insancil hukuk, ya da savaş hukuku, uygulanmaya başlar. Ek H'de söz konusu insancil hukukla ilgili genel bir tanıtım bulunmaktadır.

Toplumdaki gerilim düzeyi ne olursa olsun sivil polislik faaliyeti devam eder; yani polis suçları soruşturmaya, (mümkün olduğunca) destek sunmaya ve (mümkün olduğunca) düzeni korumaya devam eder. Hukukun üstünlüğü ve suçluların yargı önüne çıkarılması ilkelerine bağlılık, Devletlerin sivil itaatsizliğe ve (organize) suçlara yol açabilecek olan cezasızlığı engellemek için kullanacağı öncelikli araçlardır. Bununla beraber düzenin korunması görevi Özel Kuvvetler ve ordu gibi diğer Devlet kurumlarıyla paylaşılabilir ya da bütünüyle onlara bırakılabilir. Bu durumlarda da uluslararası insan hakları hukuku ve insancil hukuk, Devletlere, durum ne olursa olsun, bazı asgari normları uygulama yükümlülüğü getirir. Ayrımcılık ve insanlık dışı muamele hiçbir iç çatışma ya da diğer olağanüstü hal koşullarında meşru kabul edilemez.

2.6. Olağanüstü Hal

Önceki kısımda açıklanan durumlar söz konusu olduğunda Devletler olağanüstü hal ilan etmeye gerek duyabilirler. İnsan hakları sözleşmeleri Devletlere, ulusun hayatını tehdit eden savaş, iç savaş ya da doğal afet gibi olağanüstü durumlarda insan haklarını sınırlandırma yetkisi verir.

2.6.1. İnsan haklarından olağanüstü hal nedeni ile ayrılma

ICCPR'nin 4. Maddesi Devletlere *"Ulusun hayatını tehdit eden ve varlığı resmen ilan edilmiş olan olağanüstü bir durumun ortaya çıkması halinde"* olağanüstü hal ilan etme ve ICCPR'dan doğan yükümlülüklerinden ayrılma yetkisi verir. Bu ayrılma orantılılık ilkesine uygun olmalıdır çünkü sadece *"durumun mutlaka gerektirdiği ölçüde"* gerçekleşmesine izin verilmiştir. Aynı şekilde Devletlerin uluslararası hukuktan doğan diğer yükümlülüklerine aykırı ve ayrımcı olmamalıdır. Taraf Devlet, diğer Taraf Devletleri BM Genel Sekreteri aracılığıyla bilgilendirmelidir. Bu koşullardan anlaşılıyor ki, ayrılmanın sürekli olarak denetlenmesi ve zamansal olarak kısıtlanması gerekir.

Bazı haklardan vazgeçilemez ve bunlar söz konusu sözleşmeye göre değişir. ICCPR, aşağıdaki konularda sınırlama kabul etmez:

- Yaşam hakkı (Madde 6).
- İşkencenin yasaklanması (Madde 7).
- Köleliğin yasaklanması (Madde 8, paragraf 1 ve 2).
- İşlendiği zaman suç sayılmayan bir fiilden dolayı suçlanmama hakkı (Madde 15).
- Kanun önünde kişi olarak tanınma hakkı (Madde 16).
- Düşünce, vicdan ve din özgürlüğü (Madde 18)⁵²

Ölüm cezasının kaldırılmasını öngören ICCPR'a Ek ikinci İhtiyari

52) Herhangi bir sözleşmeden kaynaklanan bir yükümlülüğün yerine getirilmemesi halinde hapis cezasına mahkum edilmemek (Madde 11, ICCPR) sınırlanamayan haklardan biridir.

Protokole taraf olan ülkeler, Protokol'ün 6. Maddesi'nde belirtilen yükümlülüklerinden de ayrılmazlar.

Adil yargılanma hakkından ve toplanma hakkı, örgütlenme hakkı, ifade özgürlüğü ve özel hayatın gizliliği gibi haklardan -ve başkalarından- ayrılmak mümkündür.

Devlet, ulusun hayatı tehdit altında olduğunda olağanüstü hal ilan edebilir. Ancak 'ulusun hayatının' nasıl ve ne zaman tehdit altında olduğu ya da bunun yapılan ölçüde hak ayrılmasına ihtiyaç duyup duymadığı her zaman net değildir. Birçok ülke bir çeşit güvenlik hukuku uygulamıştır. Bu, çoğunlukla 'terörizm' tehdidine karşı belirli polis kurumlarına daha geniş yetki ve otorite vermiştir. Bu *de facto* (*de jure* değil) olağanüstü haller her zaman ICCPR'nin 4. Maddesi ile uyumlu değildir ve böyle olmadığında uluslararası hukukun çiğnenmesi anlamını taşır. Hem olağanüstü hal ilanı hem de güvenlik hukuku uygulamaları pratikte her zaman nesnel değerlendirmelerle idare edilmeyebilir: o zaman o bölgedeki halkın çoğu hükümetin durumu değerlendirmesinden ve olağanüstü hal hukuku ilan etmesinden memnun değilse ne olur? Bu durumda ülkenin ya da bölgenin güvenliği için olağanüstü hal ilanının kesinlikle şart olduğuna ve kullanılan gücün gerekli ve orantılı olduğuna kim karar verir?⁵³

İnsan Hakları Komitesi (HRC), ICCPR'nin 4. Maddesi üzerine derin bir incelemeyi içeren 29. Genel Yorum adı altında yedi sayfalık bir yorum hazırlamıştır.⁵⁴ Okuyucuların özellikle kolluk ve kamu düzeninin sağlanması konularındaki öngörülere dikkat ederek bu yorumu gözden geçirmeleri tavsiye edilir. Yorumda 'olağan durumun yeniden tesis edilmesi'nin haklardan ayrılmanın temel gerekçesi olması gerektiğini net olarak ifade eder. Madde 4'ün ayrılma miktarının 'durumun mutlaka gerektirdiği ölçüde olması' şartı, olağanüstü halin ve olağanüstü hal sebebiyle alınan tüm önlemlerin süresi, coğrafi ve fiziksel kapsamı ile ilgilidir.⁵⁵ HRC, 'en çok ihtiyaç duyulan zamanda' hukuksallık ve hukukun üstünlüğü ilkelerine bağlılığın önemine dikkat çeker.

Ayrılma, uluslararası hukuktan, özellikle insancıl hukuktan (Bkz. Ek H) doğan diğer yükümlülüklerle çatışmamalıdır. HRC'de şöyle denir: "Taraf Devletler hiçbir koşulda Sözleşme'nin 4. Maddesi'ne insancıl hukukun ve uluslararası hukukun buyurucu kurallarını ihlal eden fiilleri -rehin almak, kolektif cezalar uygulamak, kişiyi keyfi olarak hürriyetinden yoksun kılmak ya da adil yargılamanın masumiyet karinesi gibi temel ilkelerinden uzaklaşmak gibi- meşrulaştırmak için başvuramaz."⁵⁶ Uyulması gereken diğer adil yargılama ilkelerinden bazıları kişilerin; kanunda suç olarak nitelenen fiiller için sadece mahkemelerde yargılanabileceği ve mahkum edilebileceği kuralı ile mahkemenin tutuklamanın hukuki olup olmadığına karar verebilmesi mahkemeye gitme hakkıdır.⁵⁷

Son tahlilde, Devletlerin insan haklarından ayrılabilmeleri için aşağıdaki ilkelerle uymaları gereklidir:

- Ayrılma istisnai ve geçici olmalıdır,
- Kesinlikle gerekli olmalıdır,
- Tehditle orantılı olmalıdır,
- Ayrımcı olmamalıdır,

53) Hindistan Polis Programı Koordinatörü G.P Joshi ile yapılan kişisel görüşmeye istinaden.

54) 24 Temmuz 2001 tarihinde kabul edilen İnsan Hakları Komitesi Genel Yorum No. 29.

55) A.g.e., para 4.

56) A.g.e., para 11.

57) A.g.e., para 16.

- Olağanüstü hal resmi olarak ilan edilmelidir. Olağanüstü halin ilanı söz konusu durumla başa çıkabilmek için gerekli olmalıdır ve alınan önlemler de buna uygun olmalıdır,
- İnsan onuruna saygılı olmalıdır,
- Daha önce bahsedilen ayrılmaz haklara saygılı olmalıdır. Buna ilaveten rehin alma, kaçırma veya kayıtlara geçmeyen gözaltı her zaman yasaktır,
- Ayrılma uluslararası denetime açık olmalıdır.

2.6.2. Ayrılma mı, sınırlama mı?

Bazı insan hakları sözleşmeleri, öngördükleri hakların belli koşullarda sınırlandırılmasına imkan tanıyan sınırlama maddesi barındırır. Örneğin ICCPR'nin 21. Maddesi barışı toplanma hakkını güvence altına alır. Ancak demokratik toplumun gereklerine ve hukuka uygun olarak, sadece belli amaçlarla bu güvencelere kısıtlama getirilmesine izin verir. Bunlar ulusal güvenlik ya da kamu güvenliği, kamu düzeni, kamu sağlığının ya da ahlakının korunması veya diğerlerinin haklarının korunması gibi durumlar olabilir. Düşünce, vicdan, din, ifade özgürlüğünü, örgütlenme ve hareket etme hakkını koruyan maddeler sınırlama maddesi içerirler. HRC'nin 29. Genel Yorumu'na göre her karışıklık ya da felaket olağanüstü hal teşkil etmez. "Devletler, sadece söz konusu durumun ulusun hayatına bir tehdit olduğu tezini hem de Sözleşme'den ayrılarak alınan önlemlerin durumun aciliyeti nedeniyle gerekli olduğunu meşrulaştırmak zorundadır."⁵⁸ Diğer bir deyişle, olağanüstü hal ilan etmek ve insanların haklarını sınırlandırmak her zaman gerekli olmayabilir. Aynı şekilde olağanüstü hal sebebiyle durumun aciliyetinin gerektirdiğinden fazla hakkın sınırlandırılması da kabul edilemez.

2.6.3. Mutlak Haklar

Devletler bazı hakları hiçbir şekilde sınırlandıramaz ve onlardan ayrılamaz. Bu mutlak haklar şunlardır:

- İşkence ve kötü muameleden muaf olma hakkı.
- Köleleştirilmeme hakkı.
- Düşünce ve vicdan özgürlüğü hakkı.

Yaşam hakkından da ayrılmaz ancak bu bir mutlak hak değildir çünkü bazı durumlarda Devlet kurumları öldürücü güç kullanabilir. Ancak keyfi olarak öldürülemezlik hakkı bir mutlak haktır. Benzer şekilde kişi özgürlüğü de mutlak hak değildir zira sözleşme hükümleri, kişinin bu haktan hukuki olarak mahrum edilebilmesine izin verir. Ancak keyfi olarak tutuklanmama ya da göz altına alınmama hakkı mutlaktır. 5. ve 6. Bölümlerde bu konuda daha ayrıntılı bilgi bulabilirsiniz.

Tüm insan hakları sözleşmelerinin işaret ettiği bir diğer mutlak hak Devletlerin aynı durumda farklı kişilere farklı şekilde yaklaşmayacağı, yani ayrımcılığa uğramama hakkıdır. Bu hak, tüm insan hakları standartlarında açıkça veya zımnen ifade edilmiştir.

2.6.4. Terörizm

Terörizm, hükümetlerin çoğu zaman ulusun hayatına tehdit saydığı özel bir durum yaratır. Günümüzde terörizm büyük bir güvenlik tehdidi addedilmektedir.⁵⁹ Her ne kadar terörizmin genel kabul görmüş,

58) A.g.e., para 5.0

59) Tehditler, Zorluklar ve Değişiklikler hakkında Genel Sekreterin Üst Düzey Panel raporu, 2004, *A more secure world: our shared responsibility*.

uluslararası normların belirlenmesinde rehberlik edecek bir tanım olmasa da, böyle bir tanım için çalışmalar vardır.⁶⁰ Uluslararası Af Örgütü, bir Terörizm Sözleşmesi'nin oluşturulmasına yönelik girişimleri desteklemektedir. Çünkü halihazırda BM, uluslararası hukukça güvence altına alınan hakların kullanımından doğan barışçı fiilleri de suç haline getirebilen ve güvenlik suçlarında şüphelilerin haklarını ihlal edebilen güvenlik kanunlarındaki muğlak düzenlemelerle karşılaşmaktadır.⁶¹

Terörizm, kargaşa yaratarak Devletleri istikrarsızlaştırmayı amaçlar. Ülkelerindeki düzeni sağlamak hükümetlerin görevi olduğundan, bu gibi tehditlere karşı halklarını korumak da onların hakkı ve görevidir. Ancak bu amaç doğrultusunda uygulanan yöntemlerin hukukun üstünlüğü ilkesine önemli etkileri olabilir. Devletler, terörizm tehdidine yönelik olarak olağanüstü hal ilan edebilirler. Bu durumlarda Devletler yukarıda belirtilen koşullarla sınırlıdır. Ancak pratikte Devletler, resmi olarak olağanüstü hal ilan etmekten kaçınıp polisin görevlerini genişletip kolluk kuvvetlerine arama, tutuklama ve göz altında tutma konularında daha fazla yetki veren ve öte yandan yetkilerin kötüye kullanılmamasının teminatlarını zayıflatan güvenlik mevzuatları yürürlüğe koymayı tercih ederler.

Bu konuda Malezya bir örnektir. 1960'ta hükümet, kendisine yıkıcı faaliyetler veya organize suç durumlarında temel özgürlükleri kısıtlama imkanı veren 1957 Anayasası hükümleri uyarınca İç Güvenlik Kanunu'nu (ISA) yürürlüğe koymuştur. Resmi olarak bir olağanüstü hal ilanı olsa da olmasa da ISA, polise Malezya'nın güvenliğini, 'temel hizmetleri' ya da 'ekonomik hayatı' tehdit ettiğini düşündüğü kişileri tutuklama kararı olmaksızın tutuklayabilme yetkisi vermiştir. Tutuklular 60 güne kadar göz altında tutulabilirken, avukatları, doktorları ve aileleri ile görüşmeleri tamamen polisin takdirine bırakılmıştır. Bunun sonrasında ise polisin önerisi ve Bakanlık kararıyla iki yıla kadar tutukluluk süresi uzatılabiliyor ve bu uzatma süresi olarak yenilenebiliyordu. Uluslararası Af Örgütü 2005 raporunda konuyla ilgili şöyle der: "ISA, bir dizi yenileme ile yürütme yetkilerini aşama aşama uzatmış, ihlallere karşı oluşturulan güvenceleri ise ortadan kaldırmıştır. Bir kişi ISA uyarınca gözaltına alındığında etkin şekilde başvurabileceği hiçbir hukuki güvence olmadığı gibi masumiyetini kanıtlaması için bir olanak da yoktur."⁶² ISA, 1960'ta yürürlüğe girdiğinden bu yana dört kez olağanüstü hal ilan edilmiştir. 1964 ve 1969'daki olağanüstü hal ilanları halen resmi olarak yürürlükten kalkmamıştır, bu yüzden de olağanüstü hal döneminde yürürlüğe konan yasal düzenlemeler halen geçerlidir.

Terörle mücadele eden birçok ülkede hükümetler polisin görevlerini kötüye kullandığı durumları görmezden gelirken kamuoyu da terörizme karşı daha güvende ve emniyette hissedeceklerini düşündükleri -ya da böyle düşünmeye yönelttikleri- durumlarda haklarının ciddi olarak sınırlandırılmasını çoğunlukla kabul etmektedir. Hükümetler genellikle kamuoyunu güvenlik için sıkı polislik faaliyetlerinin gerekliliğine ikna etmiş görünmektedir. Bu durum ordu diktatörlüklerinden gelen ve siyasete güçlü bir askeri kültürün egemen olduğu ülkelerde daha akut halde olmakla birlikte demokrasinin geliştiği ülkelerde de görülmektedir.

60) A.g.e., para 164.

61) Uluslararası Af Örgütü, 2002, *Rights at risk*.

62) Uluslararası Af Örgütü, 2005, *Malaysia. Towards human rights-based policing*, s. 15.

Öte yandan güvenlik mevzuatları genellikle “insan hakları savunucuları, göçmenler, sığınmacılar, mülteciler, dini ve etnik azınlıklar, siyasi aktivistler ve medya” gibi belli grupların hedef alınmasını kolaylaştırmaktadır.⁶³ Bazı ülkeler gerçekten de terörizm tehdidini kullanarak hukuk devleti kurumlarını amaçlarından uzaklaştırarak siyasi, kültürel ve diğer muhalefeti sınırlamaya çalışmaktadırlar.

Güvenlik ve insan hakları arasındaki hassas denge, Uluslararası Af Örgütü’nün Shattered Lives raporunda olduğu gibi örgütün güvenlik mevzuatı ve kolluk tedbirleri ile ilgili *Rights at Risk* adlı raporunda da son yıllardaki ‘terörle mücadele’ bağlamında ele alınmıştır. İkinci raporda Uluslararası Af Örgütü şöyle der: “Devletlerin karşısındaki görev insan hakları pahasına güvenliği teşvik etmek değil, tüm insanların haklarını en geniş şekilde kullanabilmelerini sağlamaktır. İnsan haklarının korunması, hatalı biçimde, ‘terörizm’le etkin mücadelenin önünde engel olarak görülmektedir. Bazı kişilere göre terörizm tehdidi insan haklarını sınırlandırmayı ya da askıya almayı meşru kılar. Her devlet ve birey için bağlayıcı en temel insan hakları ve uluslararası kurallardan biri olan işkencenin yasaklanması bile sorgulanabilmiştir.”⁶⁴ Uluslararası Af Örgütü, uluslararası insan hakları hukukuna aykırı olan her hak sınırlamasına net bir biçimde karşı çıkar.

Uluslararası Af Örgütü, *2005 Yıllık Raporu*’nda şöyle der: “Hükümetlerin engelleme ve cezalandırma görevi vardır [Madrid bombalamalarında ya da Beslan’da okul öğrencilerinin rehin alınması örneklerinde olduğu gibi] ancak bunu insan haklarına sonuna kadar saygılı olarak yapmaları gerekmektedir. Temel insan haklarını, özellikle böyle güvenlik tehditleri altında, korumak sadece ahlaki ve yasal bir zorunluluk değil, aynı zamanda uzun vadede bu tehditlerle mücadele konusunda çok daha etkili bir yöntemdir. İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı ‘terörizm’le mücadelede ihtiyari değildir. Devletlerin ‘terörizm’le mücadelesi kayıtsız şartsız ve sıkı sıkıya hukuk devleti ve insan hakları ilkelerine bağlı olmalıdır.”⁶⁵ İnsan hakları ve güvenlik birbirine aykırı değildir, aksine ikisi bir arada olmalıdır. “Terörizm çoğunlukla insan haklarının ihlal edildiği yerlerde ortaya çıkar, bu yüzden de insan hakları ihlalleriyle mücadeleyi güçlendirmek gerekir. Terörizmin kendisi de temel haklara saldırı olarak ele alınmalıdır.”⁶⁶

2.7. Özet

Görece istikrarlı her hükümet, ister demokratik, ister otoriter vb. olsun, hukukun üstünlüğü ve düzenin sağlanması ilkelerini koruma yükümlülüğüne sahiptir. Bunun için güvenlik ve adalet düzenlemeleri yapar ve kolluk kurumları oluşturur. Güvenlik sektörü her zaman Devlet-dışı aktörleri de içerir.

Polis, amaçlarını gerçekleştirmek için tüm görevlerinde (Devlet ve Devlet-dışı) başka güvenlik ve adalet kurumları ve birimleri ile işbirliği yapar. Ayrıca başka birimlerle polisin amaçları ortaklaşabilir. Bütün olarak güvenlik ve adalet sisteminin başarısı, içindeki her bir birimin niteliğine bağlıdır: tüm birimler birbirine bağımlı olduğundan zincir

63) OHCHR, 2003, *Digest of Jurisprudence of the UN and regional organizations, on the protection of HR while countering terrorism* s. 8. Yayında ICCPR, ECHR, AHRC ve Afrika Şartı’na uygun içtihatlar ele alınmaktadır.

64) Uluslararası Af Örgütü, 2002, *Rights at risk*, s. 3.

65) Uluslararası Af Örgütü, 2005, *Annual report 2005*, s. 8.

66) OHCHR (2003), *Digest of Jurisprudence of the UN and regional organizations, on the protection of HR while countering terrorism*, s. 9.

en zayıf halkası kadar güçlüdür. Sistemin etkin olabilmesi için içindeki farklı kurumların yetkilerine dair net çerçevelerin ve talimatların olması gerekmektedir. Aynı zamanda her kurumun farklı konumu, kime karşı sorumlu olduğu ve ortak alanları da belirtilmelidir. Bu karşılıklı bağımlılık durumunun önemli bir sonucu hesap verebilirlikle ilgilidir. Polis, güvenlik ve adalet zincirindeki diğer 'ortaklarının' sorunluluğundaki görevi kötüye kullanma, kurumsal iletişim bozukluğu, koordinasyon eksikliği, politika boşlukları gibi benzeri şeylerden sorumlu tutulmamalıdır ve tutulamaz. İnsan hakları savunucuları, araştırma ve kampanyalarını etkin şekilde yürütebilmek için güvenliğin sağlanması amacıyla kurulan sistemler içindeki farklı kurumların rollerinin bilincinde olmalıdır.

Kurulu bir otorite altındaki barışçıl uyum hali olarak açıkladığımız düzen için insanların haklarını en geniş şekilde kullanmaları bir tehdit oluşturmaz. Buna barışçı toplantı hakkı da dahildir. Gösteriler bir kargaşa belirtisi olarak görülmemelidir. Ne var ki gösteriler, toplum içinde karışıklığa yol açabilecek olan gerilimlerin varlığına işaret edebilir. Kargaşa durumunda Devletler, belli şartlarda, olağanüstü hal ilan edebilirler. Bu durumlarda bazı haklardan ayrılabilir, ancak bazı haklardan ayrılmak mümkün değildir. Ayrıca bazı haklar mutlak ve hiçbir koşulda ayrılmaz ve sınırlandırılmaz.

© ANP / David H. Wells

Kolluk kuvvetleri, mesleklerinin gerektirdiği en yüksek profesyonellik içinde topluma hizmet ederek, her insanı yasa dışı fiillerden koruyarak her koşulda kendilerine yasayla verilen görevleri ifa etmelidirler

Birleşmiş Milletler Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları, Madde 1

Kolluk kuvvetlerinin işi çok önemli bir sosyal hizmettir (...)

BM Kolluk Kuvvetleri tarafından Güç ve Ateşli Silahların Kullanılması hakkında Temel İlkeler Giriş Bölümü

Ceza adaleti sistemindeki tüm kurumlar gibi, her kolluk kurumu da toplumun genelini temsil etmeli ve topluma duyarlı ve hesap verebilir olmalıdır.

Birleşmiş Milletler Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları'nın kabul edildiği BM Genel Kurul Kararı 34/169, 17 Aralık 1979

3. Polisin Görevleri

3.1.Giriş

Devletin en başta gelen yükümlülüğü, kendi egemenlik alanındaki insanların haklarını sonuna kadar kullanmasını sağlamak için kamu düzenini korumaktır. Uluslararası Af Örgütü hükümetlerin bu yükümlülüğü yerine getirmekte başarısız olduğu ve hükümetlerin insan haklarını ihlal etmek ve insan haklarını korumada başarısız olmak suretiyle düzen ve güvenlik yoksunu bir ortamın oluşmasına neden olduğu birçok vaka ile karşılaşmaktadır.

Pek çok devlet organı doğrudan ya da dolaylı olarak düzeni sağlama sürecine dahildir. Karşılıklı bağımlılığa dayanan karmaşık bir durum vardır ve polis de buna dahil olan devlet organlarından yalnızca biridir. Bu bölümde, polisin, düzeni koruma ve güvenliği sağlamadaki amaçlarına ve polis teşkilatlarının bu amaçlara nasıl ulaşmayı hedeflediklerine daha yakından bakacağız. İlginç olan hususlardan biri de uluslararası insan hakları standartlarında olduğu gibi insan hakları literatürü de polisin fonksiyonları meselesi ile ilgilenmeme eğiliminde olup, bunun yerine polisin yetkileri konusuna odaklanmaktadır. İnsan hakları topluluğu ile polis arasındaki diyaloga en çok katkıda bulunacak alanlardan birini temsil etmesi sebebiyle polisin görevleri hususu gitgide önem kazanmaktadır. Polis yetkilerini kötüye kullandığı için insan hakları ihlalleri ortaya çıkmakta ve insan hakları savunucuları bu alana yoğunlaşmaktadır. Ancak, insan hakları ihlalleri polis görevlerini etkin bir şekilde yerine getirmediği için de yaşanabiliyor. Polis hukuki olarak ne yapması gerekiyorsa yapmalı ve görevini hakkıyla ve etkin bir biçimde yerine getirmelidir.

Bölüm 3.2 polisin görevlerine ayrılmıştır. Bu görevlerin yerine getirilmesinin örgütsel yönleri 3.3'te incelenmektedir. Amaçlara ulaşmak için hizmet sunulan kitlelere göre değişen duyarlılık seviyelerine sahip çeşitli polis felsefeleri geliştirilmiştir. Hangi felsefenin en fazla etkili olduğuna dair süregelen bir tartışma bulunmaktadır. Bölüm 3.4'te dünyada uygulanan çeşitli felsefeleri tartışacağız ve değerlendirci görüş, ardından kısa bir özetle uzlaşmaya varacağız. Unutulmamalıdır ki, bu bölümde verilen bilgiler işlerin nasıl olması gerektiği konusunda evrensel normlar oluşturmaktan ziyade insan hakları savunucularına belirli bir bağlamda görüşlerini formüle etmeleri için destek sunmayı hedeflemektedir. Polisin işini nasıl yerine getirdiğine veya kaynaklarının nasıl sağlandığına dair tüm ayrıntılar tabii ki insan hakları savunucularını ilgilendirmemektedir, ancak bizim amacımız insan hakları açısından bakıldığında ilgili olan alanları öne çıkarmaktır.

3.2. Polisin görevleri

Uluslararası insan hakları belgeleri ne açıkça polisten ne de onların temel amaçlarından bahseder. Polise genellikle kolluk kuvvetleri olarak atıfta bulunulur. Düzeni korumakla yükümlü oldukları gibi kendileri de kanunlarla bağlıdır. Polisler genellikle uluslararası hukuka aşına değildir ve ulusal hukukta ne öngörülümüşse onu takip etmektedir. Çoğu hukuk düzeninde polisin görevleri ve polisin ulaşması gereken temel amaçlar, bu amaçlara ulaşırken kullanacağı kaynakları belirleyen bir Polis Kanunu'nda düzenlenmiştir. Genellikle bu türden Polis Kanunları ayrıca polisin sorumluluklarını da tanımlamakta ve kaynaklarını nasıl harcayacağı konusunda öncelikleri belirleme noktasında ne kadar serbestiye sahip olduğunu belirtmek suretiyle yetkilerini de belirlemektedir. Polisliğin insan hakları açısından değerlendirmesi, bu Polis Kanunu'nun incelemesini içermelidir. Polisin hangi yasal sınırlar içerisinde faaliyet göstereceği, 8.Bölüm'de polisin hesap verebilirliği konusunda daha ayrıntılı olarak incelenecektir.

3.2.1. Polisin temel üç görevi

Uluslararası standartlar polisin görevlerini tanımlamamasına rağmen, gerek teoride gerek pratikte hukukun üstünlüğünü kabul eden demokratik devlet yapılarında polisin görevlerinin ne olduğu hususunda zamanla ortak bir kabul geliştirilmiştir.¹

Bunlar:

- Suçu önlemek ve suçu tespit etmek.
- Kamu düzenini sağlamak.
- Yardıma ihtiyacı olanlara destek olmak.

Polisin görevleri polisin hedefleri hakkındadır, peki bunlara neden gerek duyulur? Bunlar ne polisin yaptıklarıyla (polis eylemleri, örneğin kamu düzenini sağlama) ne de polisin yetkileri ile karıştırılmalıdır - bunların her ikisi de kaynak kitabın üçüncü bölümünde ele alınmaktadır.

Bu görevler ayrıca polislikle ilgili insan hakları ilkelerinin sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları'nı kabul eden kararda polis "hizmet ettiği kitleye karşı duyarlı olmalıdır" denmektedir. 1.Madde şu şekildedir: "Kolluk kuvvetleri, kanun tarafından kendilerine verilmiş bulunan görevleri her zaman, mesleklerinin getirdiği yüksek derecedeki sorumluluğa uygun şekilde, topluma hizmet etmeyi ve herkesi yasadışı eylemlere karşı korumayı esas almak suretiyle yerine getireceklerdir." Maddenin yorumuna göre: "Topluma hizmet ile kast edilen, özellikle kişisel, ekonomik, sosyal ya da başka olağanüstü durumlar nedeniyle acil yardıma ihtiyaç duyan toplumun üyelerine yardımcı olacak hizmetlerin sunulmasıdır." Bunun gibi, "herkes" ifadesi de ayrımcı nitelikte değildir. "Yasa dışı eylemler", ceza ehliyeti bulunmayan kişilerin davranışlarını da içeren "ceza kanunlarında yasaklanmış tüm eylemler" bağlamında yorumlanmalıdır. Birleşmiş Milletler Suç ve Yetki İstismanı Mağdurları için Temel Adalet İlkeleri Bildirisi Madde 4(a) devletleri suçu önleme politikaları uygulamaya zorlar. Kamu düzeninin sağlanmasının polisin görevlerinden olduğu belirli ilkelerde ifade edilmiştir. Neticede, polislikle ilgili insan haklarının daha önce bahsedilen üç görevi kapsamı gerekmektedir. Başka bir deyişle, toplumun üyeleri bu üç görevden faydalanmak için hak sahibidir.

1) Bkz. Crawshaw, R., ve ark., 1998, *Human rights and policing. Standards for good behaviour and a strategy for change*; Rover, C. de, 1998, *To serve and to protect*; Avrupa Polis Etiği Kuralları'nın 1. Maddesi.

“Halka destek olunması”

Avrupa Polis Etiği Kuralları'nın 1. Maddesi'nin yorumu şu şekildedir²:

“Halka destek olunması birçok polis teşkilatının görevleri arasındadır. Fakat farklı üye ülkelerde bu hizmetin içeriği ve gelişmişliği konusunda farklılıklar vardır. Hizmet görevinin polisin amaçları arasına dahil edilmesi farklı bir yaklaşım olup polisin rolünün bir “kuvvet” olmaktan çıkıp topluma “hizmet” sunan bir birim haline dönüşmesi sürecinin neticesidir. Bir süredir, üye ülkelerde, polisi, halka daha da yaklaştırmak amacıyla, sivil toplum içine entegre etme eğilimi vardır. Birçok üye ülkede geliştirilen “toplum destekli polislik” anlayışı bu amaca hizmet etmektedir. Polisi, vatandaşa hizmet sunan bir kurum haline getirmenin bir yolu polise sadece hukuku uygulayan bir kuruluştan çok, kamu hizmeti sunan bir kuruluş statüsü vermektir. “Kuvvet” birimi olmaktan “hizmet” sunan polis kavramına geçişin şekli bir değişiklikten daha ileriye götürülmesi için, polisin hizmet sunan yönü modern demokratik polisin amaçları arasında yerini almalıdır. Polisin halka sunduğu yardımları, tehlikede olan kişilere yardım etmek, kişilere ilgili kamu kurum ve kuruluşlarına ulaşmada yardımcı olmak gibi yerine getirmek zorunda olduğu bazı spesifik görevlerle bağlantılandırmak mümkün iken, polisin hizmet sunan yönü daha geniş ve esnek bir kavram olup içeriğini tam olarak belirlemek zordur. Polisin hizmet sunan yönü, pasaport vermek gibi kendisine verilen bazı idari görevlerle karıştırılmamalıdır. Genel anlamı ile, polisin bir kamu hizmeti kurumu olarak çalışması toplumun polise verdiği role bağlıdır ve halkın polise dilediği zaman ulaşmada kendini rahat hissetmesi bu amaca ulaşıldığını ortaya koymak adına önemli bir göstergedir. Polisin kamu hizmeti yönü, polise, geleneksel görevlerine ilave olarak, çok sayıda hizmet görevi vermekten öte polisin halka davranış biçimi ile ilgilidir. Bununla beraber, polise, bir toplumda, hizmet görevleriyle ilgili haddinden fazla sorumluluk yüklenemeyeceği açıktır. Bu nedenle, üye devletler, polisin bu noktada performansını ve görevlerini gösteren bir yol gösterici metin hazırlamalıdır.”

3.2.2. Polis görevlerini işlevsel hale getirme

Birçok çalışma polislerin görev esnasında amaçlarını gerçekleştirmek için neler yaptığını incelemiştir.³ Üç farklı kategori ortaya çıkmıştır:

1. **Devriye gezme:** Halka destek olmayı, kamu düzenini sağlamayı ve suçu önlemeyi amaçlar. Devriye gezmeden kastedilen, arabayla dolaşma ya da yürümek suretiyle etrafta neler olduğunu yakından izlemek ve herhangi bir fırsatın doğması ya da yardım çağrısı gelmesi üzerine harekete geçmektir. İş, (halkın, meslektaşların veya amirlerin çağrısını takiben) polis telsizi aracılığıyla görülmektedir. Devriye çalışanları genellikle belirli bir bölgeye konuşlandırılmıştır; devriye ekipleri coğrafi olarak organize edilmektedir. Devriye polisleri genellikle 24 saati tamamlayacak şekilde vardiyalı olarak çalışmaktadırlar. Birçok ülkede polis 24 saat hizmet veren tek devlet kurumudur. Bu durum esnasında polisin başkalarının sorumluluğunu alması anlamına gelen çok çeşitli işlerle meşgul olması sonucunu doğurmaktadır - polis bazı durumlarda zihinsel engellilerle, bazı durumlarda muhtaçlarla ve diğer yardıma ihtiyaç duyan kimselerle

2) Avrupa Polis Etiği Kuralları'nın 1. Maddesi'ne dair açıklama, s. 29-32.

3) Bu konuda bilinen ve sıkça alıntı yapılan bir kaynak: Bayley, D., 1994, *Police for the future*.

ilgilenmek zorunda kalmaktadır. Fakat polisin bu her zaman her yerde var olan durumu insanların güvenlik hissine katkıda bulunduğu gibi bazı durumlarda bu hissi ortadan da kaldırmaktadır.

2. **Suçun soruşturması:** Soruşturmanın esas amacı işlendikten sonra suç tespit etmek olsa da bu şekilde suçun önlenmesi de hedeflenmektedir. Genellikle sivil kıyafetli olarak görev yapan suçları soruşturmadan mesul polisler (dedektifler ya da suç soruşturma birimleri) her zaman yüksek rütbeli olmasalar da polis teşkilatı içerisinde gayri resmi bir biçimde iyi bir konuma sahiptir. Suç soruşturma birimleri geniş coğrafi alanlara yayılır ve suç kategorilerine (dolandırıcılık, ahlak, çocuk, narkotik, cinayet) göre teşkilatlanmıştır. Suç soruşturmacıları genellikle gündüz çalışır. Adli tıp, istihbarat, gizli takip, veri analizi gibi suç soruşturmasına dahil olan çeşitli uzmanlık alanları da bulunmaktadır.
3. **Trafik:** Trafikle alakalı suçun önlenmesini ve kamu düzeninin sağlanmasını amaçlar. Trafik birimi genellikle devriye gezme görevlerini çeşitli testlerle (alkol kullanımı, emniyet kemeri, vb.) birleştirerek yapar. Bunların dışında, trafik kazalarıyla ilgili soruşturmaları da yürütür.

Devriye gezme işlevi suçun önlenmesi için öngörülmüş olsa da, uygulamada çok sınırlı olarak bu işlevini yerine getirmektedir. Devriye görevi sıklıkla polisin anlaşmazlıklara müdahil olmasını, bunları “otoritesine dayalı müdahale”⁴ (otoritesine dayalı olduğu özellikle belirtilmektedir çünkü polis yetkilerini kullanabilme gücüne sahip olmasına rağmen genelde bu yolu tercih etmemektedir) aracılığıyla çözmesini ve bu yolla kamu düzeninin korunmasını sağlar. Aslında birçok ülkede devriye polisleri, özellikle üniformalı ya da silahları kuşanmış olduklarında, esas olarak devletin gücünü *göstermek* için kullanılmaktadır. Fakat bu konuda genel bir yargıya varmak oldukça zordur, çünkü bu konu halkın polise duyduğu güven ile olduğu kadar kültürel değerler ve tarihi olaylarla da yakından ilişkilidir. Bazı ülkelerde devletin gücünü görmek insanların kendilerini emniyette hissetmesine neden olurken, bazı ülkelerde bu gücün etkisi tam karşıtı olabilmektedir. Bu etki belirli grupların ya da bireylerin toplumdaki durumu ile de yakından ilişkilidir. Polis ile düzenli olarak temas etmek zorunda kalan ya da polisle sert bir şekilde karşı karşıya kalan (Brezilya’daki *favela*larda olduğu gibi)⁵ bazı birey ya da gruplar, polis varlığına karşı böylesine kötü deneyimler yaşamayan kişilerden daha farklı tepkiler gösterecektir. Bununla birlikte, devriye faaliyeti, polisin karakollardan ve merkezden dışarı çıkmasını sağlaması ve toplulukla temasını kolaylaştırması sebebiyle kabul edilebilir. Açıkça görülüyor ki, bu durum devriye işinin nasıl yerine getirildiğine de bağlıdır: Korku salmak ya da güven uyandırmak gibi. Bu nedenle devriye polisleri mümkün olduğunca yaya olarak görev yapar, çünkü açıkçası yaya polisler araçlı polise göre daha ulaşılabilir görülür ve daha az korkutucudur.

Genellikle, polisin yasal olmayan eylemleri engellemek için yaptıklarının etkisi sınırlıdır. Polis -hem devriye polisleri hem de suç soruşturma birimleri- meydana gelen yasa dışı eylemlerin yalnızca küçük bir oranından haberdar olabiliyor. Polise yönelik taleplerin çoğu (halkın talepleri olduğu kadar kurumların da) ya kamu düzeninin sağlanmasına

4) A.g.e.

5) Al. 2005, *Brazil: They come in shooting. Policing socially excluded communities.*

ya da acil durumlarda destek olunmasına ilişkindir. Ancak yine de, "kolluk kuvvetleri teşkilatının idaresi suçun önlenmesine ve soruşturulmasına öncelik verme eğilimindedir. Buna verilen önem belirli bir alanda sınırlı başarı ve etkinliğe (...) mahsus olarak algılanabilir. (...) Topluma hizmet, mağdurların korunması ve başka insanların mağdur edilmesinin önlenmesi kolluk kuvvetlerinin önüne klasik hırsız polis oyunundan daha zorlu engeller çıkarmaktadır.⁶

Bunu akılda tutarak, polis teşkilatının devriye, suç soruşturma ve trafik arasında kaynaklarını nasıl paylaştığını da incelemek yerinde olacaktır. Yüzde kaç polis suçu soruştururken, yüzde kaç devriye gezmektedir? Kaç tanesi toplumla ilişkiler kapsamında görev almaktadır? Örneğin polislerin yarısı suç soruşturmada -bu polisin duyarlılığa en az cevap verdiği alandır- çalışıyorsa, toplumla olan ilişkileri iyileştirmek ve topluma olan duyarlılığı geliştirmek için daha az kaynak ayrılacaktır. Polis kaynaklarının dağıtımı aynı zamanda siyasi otoriteler tarafından polisin hangi işlevinin daha çok önemsendiği ile de ilgilidir.⁷ Bazı ülkelerde hükümetler, kamu düzeninin sağlanması işlevine suç soruşturma işlevinden daha fazla önem atfeder, çünkü suç cephesinde olanlardan çok toplum düzeni cephesinde olanları kendilerine yönelik tehdit olarak algırlar. Örneğin Hindistan'da polis görevlilerinin düzenli olarak suç soruşturmada el çekirildiği ve asayişin sağlanması ile ilgili acil durumlarda kamu düzeni görevlerine nakledildiği gözlemleniyor (esasinda bu durum ülkedeki karakollardaki asayiş personelinin suç soruşturma personelinin ayrılmasının savunulmasının temel nedenidir).

Devriye görevinin etkililiği

Polisin kapasitesinin kullanımı bakımından devriye görevinin çok da etkili olmadığı uzun zamandır düşünülmektedir. Birçok polis teşkilatı ise daha etkili örgütlenmenin yollarını aramaktadır. Bu, genelde, devriye araç sayısının asgariye indirilmesi ve araçta tek polisin bulunması anlamına gelir. Bu aslında yalnızca matematiksel bir hesap; belirli bir zaman aralığında belli bir alanı kontrol etmek için gerekli miktarı ve polis sayısı ortaya konabilir. Bu yolla, polislik masrafları azaltılabileceği gibi polisin suçun önlenmesi gibi başka alanlara kaydırılması da mümkün olabilecektir.

Birçok polis teşkilatı ayrıca Toplumsal Olaylara Müdahale Birimi ya da Kamu Düzeni Birimleri'ne de sahiptir. Bu birimlerde çalışmak üzere devriye ekipleri gibi diğer başka birimlerden polisler alınmakta ya da ihtiyaç olduğunda çağrılmaktadır. Bazı durumlarda ise ayrı ve hatta yalıtılmış birimler olarak düzenlenen Toplumsal Olaylara Müdahale Birimleri zamanın çoğunu fiziksel egzersiz ve idmanla geçirmektedir. Ayrı birim şeklinde örgütlenmenin faydası uzmanlaşmadır. Fakat bu birimler bazı durumlarda şiddete ve güç kullanmaya daha eğilimli oluyor ve protesto gösterileri gibi toplumsal olaylarla başa çıkmakta zorlanıyor. Öte yandan, yerel polis bu tür protesto gösterilerine ya da ayaklanmalara müdahalede sırasında bazı grupları kayırırken bazı gruplara daha sert davranabiliyor. Çok sayıda diğer etkene de bağlı olduğu için tercih edilen modelin ne olması gerektiğini söylemek imkânsız. 5. Bölüm'de kamu düzenini sağlama taktiklerini daha yakından inceleyeceğiz.

6) Rover, C. de, 1998, *To serve and to protect*, s. 146.

7) Bu düşünce ve Hindistan örneği, Hindistan Polis Programı Koordinatörü G.P. Joshi ile yapılan kişisel görüşmeye dayanmaktadır.

3.2.3. Ek Görevler

Polisin kamu düzeninin sağlanması, suçun önlenmesi ve soruşturulması, destek olunması gibi temel görevlerinin yanında ek işlevleri de bulunmaktadır. Bunlar:

- Yangın söndürme görevleri.
- Cezaevi görevleri.
- Ulaştırma (demiryolu/nehir) görevleri.
- Park kontrolü.
- Sınır ve göçmen kontrolü.
- İdari görevler (Pasaport ve ruhsat vermek).
- Belirli bir aşamaya kadar kovuşturma işlemleri.
- Ulusal güvenlik ve istihbarat işlevi.
- Çok önemli kimselerin (VIP) korunması.

Birbiriyle çelişkiye düşmedikçe, hukuka dayandıkça ve polisin yetkilerini aşmadığı müddetçe (örneğin askeri amaçlar için yetki verilmesi) yukarıdaki listeye başka görevlerin eklenmesinde sorun yoktur. Yukarıdaki ek görevlerden yangın söndürme ve idari görevlerden bazılarının toplumla ilişkilerin geliştirilmesi bakımından polise yardımcı olduğu söylenebilir. Ek görevlerin temel polis görevleri ile birbirine karıştırılmaması gereği açıktır ve ayrıca bu ek görevler için verilmiş olan yetkiler ancak bu işle görevli polisler tarafından kullanılmalıdır. Ayrıca uygun bir eğitime de ihtiyaç vardır. Bunun yanında, ek görevler temel polis görevlerinin kaynaklarının bu alanlara kaydırılmasına da neden olmamalıdır. Kimi ülkelerde VIP'lerin korunması ya da terörle mücadele ekipleri gibi bazı "afili" görevler, suçun soruşturulması ya da kamu düzeninin sağlanması gibi temel polislik görevlerine ayrılan kaynaktan kısma pahasına toplam bütçeden göreceli olarak çok büyük pay almaktadır.

3.3. Polisin görevlerinin düzenlenmesi

Temel polis görevleri üzerinde anlaşmaya varılmış olsa da polisin bu görevleri nasıl yerine getireceği hususu tartışmalıdır. Polisin görevlerini yürütme biçimi ülkeden ülkeye farklılık arz etmektedir. Bunun birçok nedeni olmakla beraber, en önemlileri ülkenin tarihi, kültürü ve kaynaklarıdır. Vaktiyle sömürgeleştirilmiş olan ülke genellikle kendisini sömürgeleştiren ülkenin polis yapısını devralmıştır. Dünya savaşlarının kötü hatırasına sahip ülkeler küçük örgütlü polis teşkilatlarını tercih ederken, güçlü merkezi otoriteye sahip ülkeler sert bir merkezi kontrole sahip merkezi polis teşkilatlarını tercih ederler. Ancak her ne şekilde olursa olsun, iyi polislik işi yapacak yeterli personeli içeren yeterli kaynak ile mümkün olabiliyor. Polis teşkilatının nasıl örgütleneceğinin yanı sıra hangi kaynakların gerektiği konusunda da (insan haklarına saygının sağlanması amacıyla) genel geçer yargılara varmak imkânsız olduğu gibi insan hakları savunucularının böyle bir sorumluluğu da bulunmamaktadır. Bu kısımda verilen bilgilerin amacı insan hakları savunucularının bu alanda bilgilenererek düşüncelerini oluşturmalarına katkı sunmaktır.

Dünya çapındaki ceza yargılama sistemleri

Birleşik Devletler Adalet Bakanlığı Adalet İstatistikleri hibesi kapsamında oluşturulan World Factbook of Criminal Justice Systems adlı kitap dünyadaki 45 ülkenin adalet sistemlerine açıklamalı olarak yer vermektedir. Orijinal 42 açıklama 1993'te tamamlanmıştır. Eklenen son beş ülke şunlardır: Brezilya, Kolombiya, Meksika, Kosta Rika ve Venezuela 2002'de hazırlanmıştır. Kitaba şu adresten ulaşılabilir: <http://www.ojp.usdoj.gov/bjs/abstract/wfcj.htm>

3.3.1. Merkezileşme ve polis görevlerinin birleştirilmesi

Malta, Malezya ve Rusya'yı içeren bazı ülkeler tüm polis görevlerinden mesul olan tek bir merkezi polis teşkilatına sahiptir. Bu teşkilat genellikle İçişleri Bakanlığı'na bağlı olmakla beraber bazı durumlarda hem Adalet Bakanlığı hem de İçişleri Bakanlığı ile ilişkilidir. Böyle teşkilatlarda (farklı birimler mevcut olsa da) tüm görevler tek elden yürütülür ve tek bir emniyet müdürüne bağlı olarak çalışılır.

Fakat, bir önceki kısımda bahsi geçen polis görevlerinin tümünün aynı teşkilat tarafından yürütülmesine gerek yoktur. Esasında, birçok ülke suç soruşturma için ayrı bir teşkilata sahiptir (genellikle suç soruşturma polisi ya da adli polis olarak ifade edilir). Yine kamu düzeninin sağlanması için Devriye Polis Birimi, kitle kontrolü ve toplumsal gösteriler konusunda uzmanlaşmış Toplumsal Olaylara Müdahale Birimi, trafik kontrolü için de Trafik Polisi Birimleri mevcuttur. Bu birbirinden ayrı teşkilatların Bakan'a bağlı olan emniyet müdürleri bulunur. Fransa, Şili ve Türkiye gibi bazı ülkeler Savunma Bakanlığı'na bağlı jandarma teşkilatına da sahiptir.

Federal yapıli ülkeler ise bu yapılarını polis teşkilatlarına da yansıtma eğilimindedir. Bunlar (Brezilya, Arjantin) bazıları merkezi (federal) bazıları farklı coğrafi alanları kapsayan merkezileşmemiş (eyalet ya da bölgesel) birbirinden bağımsız polis teşkilatlarına sahiptir. Bu eyalet polisleri, bazı durumlarda oldukça merkezileşmiş biçimde karşımıza çıkabilir. Belçika ve Amerika Birleşik Devletleri'ni içeren diğer federal devletler ise kentsele polis teşkilatı topluluğuna sahiptir. Bunlar tek bir polisin görev yaptığı küçük yerel birimler olabileceği gibi 40.000 polisin görev yaptığı New York gibi yerler de olabilir. Ve adeta işleri daha da karmaşık hale getirmek için bazı ülkeler aynı zamanda idari polise de sahiptir. Bu polisler, daha az yetkiye ve statüye sahip olup, yerel seviyede çalışır ve sadece yerel otoritelere (şehir konseyi ya da belediye başkanı gibi) karşı hesap verir konumdadır.

Aslında, polis birbirinden bağımsız iki ayrı ilkeye göre teşkilatlanır: Coğrafi olarak ya da fonksiyonel (ya da her ikisinin birleşimi). Hangisine göre teşkilatlanmış olursa olsun merkezi olarak da merkezi olmayan biçimde de örgütlenmesi mümkündür. Fakat birçok ülke, polisi, hiyerarşik karar alma süreçlerine sahip merkezi bir teşkilat içerisinde düzenleyerek asker benzeri yapı ve rütbelerle donatma eğilimindedir.

Merkezi bir yapı içerisinde memurlar emir komuta zinciri içerisinde ve en yüksek hiyerarşik amir genellikle Parlamento'ya karşı sorumlu olan Bakan'dır. Merkezi olmayan yapıda ise polis memurları kaynaklarını (zaman kaynağının yanında mali kaynakları da) yerel şartlara uyarlama

konusunda daha fazla özgürlüğe sahiptir. Örneğin, merkezi bir polis teşkilatına sahip olan Rusya'da, hükümet soruşturma birimlerinden üniformalı polisler varana dek her türlü polis için tüm ülke sınırlarında geçerli olan hedefler belirler ve düzenli aralıklarla bu hedeflerin ne kadarının yerine getirildiğini değerlendirir. Bu değerlendirmeler niceliksel olup, rakamlara ve yüzdelere dayanmaktadır.⁸ Amerika Birleşik Devletleri gibi merkezileşmemiş yapıda ise yerel olarak seçilmiş bir figür olarak şerif, neleri dikkate alıp neleri görmezden geleceği konusunda geniş bir takdir yetkisine sahiptir.

Farklı polis fonksiyonlarını, genellikle bağımsız eğitim merkezlerine sahip ayrı polis teşkilatları içerisinde düzenlemek uzmanlaşmaya kapı aralar. Bunun profesyonelliği ve kaliteyi artıracığına inanılmaktadır. Fakat farklı teşkilatlar arasında rekabetin baş göstermesi de olasıdır. Örneğin Güney Afrika'da 1990'ların sonundan beri ulusal düzeyde sorumlu Başsavcı'nın emri altında (Akrepler isimli) yeni bir kolluk kuvveti oluşturulmuştur. Bu kolluk kuvvetinin kurulmasının arkasında yatan düşünce apartheid geçmişinin izlerini taşımayan daha profesyonel bir polis teşkilatı kurmak ve suçun soruşturulması aşamasında savcı ile polisin işbirliği içerisinde çalışmasını temin etmektir.⁹ Daha iyi eğitilmiş ve daha iyi yetiştirilmiş personel işe alınmış ve bu kişilere Güney Afrika Polis Servisi'ndeki (SAPS) çalışanlara göre daha fazla para verilmiştir. Yeni kurulan teşkilatın başarısı ve sahip oldukları iyi koşullar, SAPS ve politikacılar (yolsuzlukların önlenmesi Akrepler'in uğraş alanlarından biri olmuştur) nezdinde hoş karşılanmamıştır.

Kamu düzenini ilgilendiren belirli alanlarda görev yapmak üzere ayrı polis teşkilatları kurmak başka bir nedenden ötürü de sakınca içerir. Bu "özel polis birimleri" belirli özel hedefleri yerine getirmeye kilitlemiş olup klasik polisten farklı olarak daha kuralsız davranabilme eğilimi de gösterebilir. Genellikle klasik polis fonksiyonlarından ayrı tutulmuş olması ve bu nedenle halkla çok fazla iletişim içine girmiyor oluşu bu özel birimlerin insan hakları ihlallerinin baş aktörleri haline gelmesine sebep olabiliyor.

Dahası, birbirleriyle örtüşen görevlere sahip birçok teşkilatın kurulması kimin hangi eylemden sorumlu olduğunu belirlemenin zorlaşması nedeniyle hesap verebilirliği de zora sokmaktadır. Esasında, belirli bir suç tipinin nereye bildirileceğinin belli olmadığı ve suçun önlenmesi ya da kamu düzeninin sağlanmasının hangi teşkilatın sorumluluğunda olduğunun bilinmediği birçok ülke bulunmaktadır. Örneğin Sudan'da Pozitif Emniyet (*amn al-ijaabi* - tutuklama, gözaltına alma ve sorgulama yetkilerine haiz bir güvenlik birimi) ile Toplum Polisi (*Shurta Sha'abia* - yaygın giyim tarzını benimsememe, içki içme ve kamu düzenini bozma gibi kabahatlerle ilgilenir) Sudan Polis Birlikleri ile birlikte görev yapar. Bu iki teşkilat kendini ideolojik meselelere adanmıştır. Sudan Polis Birlikleri ise şu şekildedir: "Ahlak, adap ve kamu düzenini korumak, ahlaklı olmaya teşvik etmek, kötüyü önlemek ve hesap verebilirliği sağlamak."¹⁰ Diğer yandan birbirlerine karşı hesap vermenin sağlanması ile daha geniş kapsamlı bir hesap verebilirliğin oluşmasına da yardımcı olur.

Ayrı polis teşkilatlarının varlığı, bazı görevlerin toplumla fazla ilişki olmadan yürütülebilmesi sebebiyle toplumla daha zayıf bağların

8) Demos Center for Information and Research on Public Interest Issues, 2005, *Reforming law enforcement: overcoming arbitrary work practices*.

9) Uluslararası Af Örgütü'nün Güney Afrika'daki savcılık kurumu hakkındaki endişeleri için bkz: South Africa: *The criminal justice system and the prosecution of human rights: the role of the prosecution service* (1998).

10) Madde 10, Sudan Polis Kuvvetleri Yasası, 1999.

oluşmasına neden olabilir. Fakat, suçun önlenmesi ve geniş anlamıyla kamu düzeninin sağlanması hakkındaki en büyük bilgi kaynağı toplumun kendisi olduğu için toplumla olan ilişkiler polisliğin her bir çeşidi için öneme sahiptir. Bu nedenle polis fonksiyonlarının bölünemez olduğu ve ayrı teşkilatlara bölünmenin nitelik ve etkililik yönünden polisi olumsuz etkileyeceğini savunanlar bulunmaktadır. Ayrı polis teşkilatlarının polis kültürünün tipik özelliğinden kaynaklanan önemli bir dezavantajı bulunmaktadır: Polis teşkilatları bilgi paylaşmayı tercih etmeyecek ve her teşkilat kendi bilgisini kendisi toplamaya çalışacaktır. Bu da veri toplamada artışa (özel yaşama etki edebilir) neden olabileceği gibi aynı bilginin iki kez toplanmasına neden olabilir.

Merkezileşme mi, merkezileşmeme mi?

Polis otoritesinin merkezileşmesi kusurun da merkezileşmesi anlamına gelir. Merkezileşmiş sistemde polis bir kademe üstündeki hiyerarşik amirine hesap verir. Hiyerarşik zincirin en üstündeki kişi ise (Emniyet Genel Müdürü) Bakan'a ya da Vali'ye karşı sorumludur. Merkezileşmemiş sistemde yerel polis, Belediye Başkanı'na (ya da en üst seviyede Bakan'ın da yer aldığı kendi üstüne hesap vermesi gereken ve yerel olarak seçilmiş ya da atanmış kişiye) hesap verir. Merkezileşmiş ile merkezileşmemiş sistem arasındaki fark şudur: Merkezi sistemde polis iç işlemlerde kendi amirine karşı hesap verirken, yalnızca zincirin en üstündeki dışsal olarak sorumludur. Merkezileşmemiş sistemde ise yerel polis teşkilatı dışsal olarak da sorumludur.

Adem-i merkeziyeti (merkezileşmeme), delegasyondan (vekaletten) ayırmak gerekmektedir. Yetkinin devredildiği durumlarda, sorumluluk en üst amirde kalmaya devam etmektedir. Adem-i merkeziyette ise hem yetki hem de sorumluluk devredilmektedir. Örneğin, bir polis müdürü, topluma karşı duyarlılığı sağlama amacıyla kaynakların nasıl harcanacağı konusunda yetkiyi polis memurlarına bırakmış olsa da bunun sorumluluğunu hala o üstlenmek zorundadır.

Avrupa Polis Etiği Kuralları, polisi topluma yakınlaştırmada daha faydalı olacağı düşüncesiyle merkezi olmayan polis teşkilatını açıkça savunmaktadır. Ancak önemli olanın tüm sistemin merkezi olmaktan çıkarılması olduğu unutulmamalıdır. İdari görevleri merkezileştirmeye devam ederken, yetkileri merkezi olmaktan çıkarmak pekâlâ mümkün olabilir. Merkezi sistemin de avantajları bulunmaktadır; yeni politikaların ve yöntemlerin uygulanması açısından karar alma süreçleri daha etkilidir. Dahası, merkezileşmenin etkin olup olmadığı ülkenin tarihine ve kültürüne de bağlıdır. Bazı kültürler emir ve talimatları merkezden veren teşkilatlar geleneğine sahipken, diğerleri yetkiyi en küçük karar alma birimlerine vermeyi tercih eder.

Maliyet açısından uygun olmasa bile, polis teşkilatının merkezileşmemesi ve coğrafi bir biçimde yerelleştirilmesi, polisin hizmet ettiği kitleyle daha yakın ilişki kurmasına sebep olabilir. Adem-i merkeziyet ile tek bir teşkilat içerisinde görevlerin bütünleşmesi arasında uygun bir denge kurulması gerekmektedir. Bir insan hakları değerlendirmesinde bulunmak için o ülkede bulunan tüm teşkilatlar araştırma konusu yapılmalı ve bu

teşkilatların tabi olduğu tüm hukuki düzenlemeler incelenmelidir. Ayrıca böyle bir değerlendirmede, merkezileşme, bütünleşme, uzmanlaşma gibi meselelerin hesap verebilirlik, etkililik ve kaynakların kullanımı hususunda ne gibi etkileri olduğu da kapsanmalıdır.

3.3.2. İnsan Kaynakları

Her türlü kuruluşun başarısını belirleyen en önemli etken insanlardır. Polis memurları da polislikle ilgili hedeflere ulaşmak bakımından kilit öneme sahiptir. Bu personel, üniformalı olarak görev yaptığı için de oldukça dikkat çekicidir.¹¹ Belirli bir ülkede kaç tane polisin işe alındığına ve bu polislerin hizmet sunduğu toplumla ilişkilerinin ne olduğuna bakmak insan hakları bakış açısından polisleri değerlendirmek bakımından önemlidir. Personelle ilgili meseleleri tartışırken, işe alma ve seçme süreçleri, temel ve hizmet içi eğitim, atama, terfi, tayin işlemleri de dikkate alınması gereken konulardır. Bu konular 9. Bölüm'de ayrı olarak ele alınacaktır.

3.3.2.a. Sayılar

Polisin temel görevlerini yerine getirmesi için yeterli personele ihtiyacı olduğu açıktır. Fakat sayı belirlemek zordur. Polisin ülke nüfusuna oranı ülkeden ülkeye değişmektedir: Çek Cumhuriyeti'nde her 178 kişiye 1 polis, İngiltere ve Galler'de her 280 kişiye 1 polis, Bangladeş'te ise her 1200 kişiye 1 polis düşmektedir.¹² Avrupa Birliği ülkelerinde bu oran kabaca 300-400 kişiye 1 polis şeklinde olmaktadır.

Ancak yine de bir ülkedeki polis miktarını ifade ederken verilen sayıları dikkatli okumak gerekir. Örneğin bazı ülkelerdeki polis teşkilatları sivil polis ya da yürütmede rolü olmayan polis ayrımı yaparken; bazı ülkelerde polis tarafından işe alınan her kişi -idari fonksiyonları yerine getirenler, eğitimciler, insan kaynakları bölümünde çalışanlar dahil- polis statüsünde kabul edilmektedir. Bu nedenle, verilen polis sayılarını yorumlarken bu sayıya kimlerin dahil olduğunu ve ne tür işleri yerine getirdiğini de incelemek gerekir. Kadın/erkek oranları yorumlanırken de, kadınların yönetici kademelere oranla sivil fonksiyonları yerine getiren birimlerde daha yüksek olduğunu göz önünde bulundurulmalıdır. Bu durum da polisin hizmet ettiği kitleyi ne kadar yansıttığını tespit etmek bakımından fazla bir şey söylememektedir.

Polis sayılarını yorumlarken göz önünde bulundurulması gereken bir diğer nokta ise kaç farklı kolluk teşkilatının olduğunun belirlenmesi ve bunların rakamsal verilere dahil olup olmadığına araştırılmasıdır. Örneğin, polisten ayrı olarak teşkilatlanmış, polis yetkilerine sahip üç farklı teşkilatın -Sınır Kontrolü, Gümrük ve Yolsuzlukla Mücadele Birimleri- olduğu bir durumda gerçekçi bir değerlendirme yapmak için bu üç teşkilatın da hesaba katılması gerekir. Doğrusunu söylemek gerekirse, polis yetkileri bu tip diğer kuruluşlar içinde 'saklı' olduğundan hesap verebilirliği de oldukça karmaşık hale getirir.

11) Avrupa Polis Etiği Kuralları'nın 14. Maddesi'nde "Polis ve üniformalı çalışanları normal koşullarda kolaylıkla ayırt edilebilir olmalıdır" demektedir.

12) CHRI, 2005, *Police accountability: Too important to neglect, too urgent to delay.*

Muğlâk rakamlar

Örnek olarak: Hollanda 16 milyon nüfusa sahiptir. Birçok kaynağa göre Hollanda'da 50.000 polis bulunmaktadır. Buna göre her 320 kişiye 1 polis düşmektedir. Toplamda, 10.000 polis memuru suç soruşturma görevini yürütmektedir. 50.000 polisin 15.000'i ise sivil memurlardan oluşur. Tüm polislerin yüzde 28'i kadın olmakla beraber karar alma mekanizmalarındaki kadın polislerin oranı yüzde 18'dir. Sivil memurların ise yarısı kadındır.¹³

Bunun yanında, kolluk teşkilatında çalışmamakla beraber polisin görevlerini (mali soruşturma, gümrük, sosyal refah araştırmaları gibi özel birimleri içeren) üstlenen 24.000 kişi bulunmaktadır. Bu durum oranı, 1'e 216'ya getirmektedir. Bu 24.000 kişi kendi uzmanlık alanlarıyla sınırlı olmak üzere tutuklama yetkisine sahiptir (örneğin mali suçlar). Bu 24.000 kişinin çok azı ateşli silahlar da dahil olmak üzere kuvvet kullanmak için gerekli ekipmana sahiptir. İnsan hakları bakış açısından önemli olan husus ise, başta silah kullanma yetkisi olmak üzere kaç kişinin özel yetkilere sahip olduğudur.

Bir başka sorun da bu rakamların ülke sathında nasıl dağıldığıyla ilgilidir. Uluslararası Af Örgütü'nün Brezilya ile ilgili raporundaki verilere göre¹⁴, göreceli olarak daha zengin bir şehir olan 100.000 nüfuslu Baru'da 200 polis memuru bulunmaktadır, yani 1:500'lük bir oran vardır. Bunun yanında birçok favelayı (gecekondu mahallesi) barındıran Jardim Angela'da 300.000 nüfus için 37 polis bulunmakta ve oran 1:8000 olmaktadır. Bağlantılı bir diğer konu da polisin nereye konuşlandığıdır. Birçok ülkede olduğu gibi Brezilya'da da polis karakolları hizmet ettikleri topluluktan daha uzak yerlerde bulunmaktadır. Bu durum toplumla olan ilişkileri sınırlamakta ve polis ile toplumun birbirlerine duyduğu negatif algıyı desteklemektedir.

Özetle, ulaşılabilir olması halinde polis sayıları, polis ve yönetici olmayan personel arasında ayırım yapmadığı gibi polislik görevlerini yürüten diğer teşkilatları hesaba katmaz ve polisin nereye yerleşik olduğu hakkında da bilgi vermez. Bu sayıları yorumlarken bunları hesaba katmak gerekir.

İnsan hakları savunucuları için sorular şu şekildedir:

- Hangi polislik fonksiyonlarını kaç kişi yerine getiriyor?
- Kaç kişi polis yetkilerine sahip?
- Bunların kaçısı silahlı?
- Bu polisler yetkilerini nasıl kullanıyor? Eğer polis baskıcıysa, sayılardaki artış baskıcı sistemin güçlenmesine ve insan hakları ihlallerinin çoğalmasına neden olur.

Bazı ülkelerde bu tarz verilere ulaşmak oldukça zorken, bazılarında ise internette bu verilere ulaşılabilir.

3.3.2.b. Polis görevlilerinde temsiliyet

Daha önce de bahsedildiği üzere, BM Davranış Kuralları'nı kabul eden Karar'a¹⁵ göre polis, hizmet ettiği toplumun bir yansıması olmalıdır. Polis en azından etnik ve dini arka plan ve toplumsal cinsiyet açısından hizmet ettiği kitleyle paralel olmalıdır. Bu gereklilik dünyanın hiçbir yerinde yerine

13) Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, 2006, *Kerngegevens Nederlandse Politie* 2005.

14) AI, 2005, *Brazil: They come in shooting. Policing socially excluded communities*.

15) BM Davranış Kuralları'nı kabul eden Genel Kurul Kararı 34/169, 17 Aralık 1979.

getirilmemektedir. Dünyanın her yerinde polisler çoğunlukla erkeklerden ve etnik olarak çoğunlukta olan ya da hakim durumda olanlardan oluşur. İngiliz Milletler Topluluğu İnsan Hakları Girişimi (CHRI), Yeni Zelanda ve Sierra Leone gibi çeşitliliğin çok olduğu ülkelerde temsiliyeti artırmaya yönelik başlatılan girişimlerden bahseder. Sierra Leone'de kadın polislerin oranı yüzde 15'tir. Güney Afrika'da ise kadınların oranı Güney Afrika Polis Teşkilatı içerisinde en yüksek olmakla beraber, yüzde 29'dur. Madalyonun diğer yüzündeki Hindistan'da ise kadın polislerin oranı yalnızca yüzde 2'dir.¹⁶

Polisin gerçek anlamda temsil edici nitelikte olmaması, polisin görevini iyi yapmamasına neden olur. "İrksal, dini, bölgesel farklılıklara yer verilmemesi, mutlak polis faaliyetlerinin yapılış tarzını, hizmetin kime sunulduğunu ve uyuşmazlıkların nasıl ele alındığını etkilemekte ve özellikle yoksulların, azınlıkların, kadınların ve mağdur edilebilir grupların adalete erişimini güçleştirebilmektedir."¹⁷ Erkeklerden ziyade kadınları daha çok hedef alan cinsel istismar, aile içi şiddet, kadın ticareti gibi suçlar yok sayılmakta ya da öncelikli olarak soruşturulmamaktadır. Bunun nedenleri arasında mağdurların utanmaları, baskı altına alınmak suretiyle şikayette bulunmalarının engellenmesi olduğu gibi şikayette buldukları durumda polisten gördükleri kötü davranışlar da etkili olmaktadır. Uluslararası Af Örgütü, Kenya ve Afganistan gibi ülkelerde karakollarda kadınların istismara uğradığı ya da yok sayıldığı birçok örnek karşılaşmıştır. Uluslararası Af Örgütü, Guatemala'da toprak tahliyesi vakalarında tarım işçilerinin polis tarafından istismara uğradığı birçok olayı belgelemiştir. Brezilya'da favelalarda yaşayan kişilere karşı polis orantısız güç kullanmaktadır. Tüm bu insanlar, polise başvurma konusunda endişe yaşıyor ve polise başvurduğu durumda da ya durumlarında değişiklik olmuyor ya da daha kötü koşullarla karşı karşıya kalıyorlar.¹⁸

Polisin halkı temsil etmiyor oluşu, yalnızca teşkilat dışında değil içeride de sorunlara yol açıyor. Çalışan kompozisyonunun homojen olmayışı azınlıklardan ya da diğer mağdur edilebilir gruplardan olan polislerin sözlü istismara ya da tacize maruz kalmasına neden oluyor. Baskın kültür genelde değişime kapalı oluyor ve sert davranışlar öne çıkıyor.

İnsan Hakları Yüksek Komiserliği tarafından polise yönelik hazırlanmış olan eğitim materyallerine göre teşkilat içerisindeki makamlar, polisin hizmet ettiği toplumu yeterince temsil etmelidir. Azınlık grupları, adil ve ayrımcı olmayan işe alım prosedürleri aracılığıyla polis teşkilatında yeterince temsil edilmeli ve teşkilat içerisinde kendilerini geliştirmelerine izin verilmelidir. Polis niceliksel düzenleme yanında, personelinin niteliksel düzenlemesini de yapmalıdır. Bunun anlamı, polisin demokratik siyasal sistem içerisinde demokratik bir polis teşkilatının kurulması ve yürütülmesi için istek ve yeterliliğe sahip olmasıdır.¹⁹

Ancak, polis teşkilatı içerisindeki kadınların ve azınlıkların sayısının artması durumunda insan hakları ihlallerinin sayısında azalma olacağına dair beklenti meseleyi basitleştirmek anlamına gelmektedir. Doğrusunu söylemek gerekirse, bazı durumlarda hangi geçmişe sahip olursa olsun yeni işe başlayanlar, başkalarına saygı göstermek uğruna baskın davranış kodlarına adapte olmakta oldukça hızlı oluyorlar.²⁰ Polis kültürü ihmal edilemeyecek kadar önemli bir etkidir. Polisin insan haklarına saygı

16) CHRI, 2005, *Police accountability: Too important to neglect, too urgent to delay*.

17) A.g.e., s. 7-8.

18) Bkz. Kenya. *Medical Action: The role of medical evidence in prosecuting cases of sexual assault* (2002); *Afghanistan: No one listens to us and no one treats us a human beings. Justice denied to women* (2003); *Guatemala: Suspension of evictions and genuine agrarian policies are the keys to solving land conflicts*; *Brazil: They come in shooting* (2005).

19) OHCHR, 1997, *Human Rights and Law Enforcement: A Manual on Human Rights Training for the Police*, para 217-218.

20) Örneğin bkz. Sandfort, T. ve I. Vanwesenbeeck, 2000, *Omgangsvormen, werkbeleving en diversiteit bij de Nederlandse politie*.

duymasını sağlamak için sayısal verilere dayanan temsiliyete vurgu yapmaktansa, farklılıklara olan duyarlılığı geliştirmek daha etkin bir yol olabilir. Polis kültürü konusuna dokuzuncu bölümde tekrar döneceğiz, temsiliyet konusu ise 8 ve 9. Bölüm'de tekrar incelenecektir.

3.3.3. Finansal Kaynaklar

Polisin sorumluluklarını profesyonel biçimde yerine getirebilmesi için yeterli kaynağa sahip olması gerekir.²¹ Polisin görevini hakkıyla yapabilmesi için üniformaya, yeterli barınma imkanlarına, araç-gerece ve ulaşım araçlarına sahip olması gerekir. Ayrıca yeni işe başlayanları teoride ve uygulama bazında yetiştirmek için yeterli kaynağın bulunması gerekir. Bununla beraber, polise hak ettiği maaş verilmeli ve çalışma koşulları uluslararası standartlara uygun olmalıdır.

Uluslararası Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi, Madde 7, herkesin adil ve elverişli çalışma koşullarından yararlanması hakkını tanıır. Buna “eşit ve adil ücret” ile “kendileri ve aileleri için insanca yaşam” da dahildir. BM Davranış Kuralları'nın uygulanmasına dair rehberde “tüm kolluk kuvvetlerinin hakkının ödenmesi ve onlara uygun çalışma koşullarının sağlanması gerektiği” hüküm altına alınmıştır. Birkaç olayda Uluslararası Af Örgütü polis memurlarının maaşları hakkında yorum yapmış ve problemin çözümü için yetersiz maaşlara işaret etmiştir. Bu durum genellikle polisin yetersiz maaşları telafi etme aracı olarak başvurduğu iddia edilen yolsuzluk vakaları zemininde tartışılmıştır. Uluslararası Af Örgütü'nün Doğu Timor raporunda şöyle denmektedir: “Herhangi bir polis hizmetinin niteliği, polislerin tabi olduğu çalışma koşullarıyla ve onların haklarına gösterilen özenle yakından ilişkilidir. Bu toplumun onları nasıl algıladığını değiştirir.”²² Rapor maaşlar konusunda şu tavsiyelerde bulunmaktadır: “Polis memurlarının maaşları ekonomik baskıyı hissetmeyecekleri seviyede tutulmalı ve bu sayede insanca bir yaşam standardına sahip olmaları sağlanmalıdır. Yine maaşlar, polis tarafından yerine getirilen önemli ve bazen de tehlikeli işin karşılığını vermelidir. Maaş seviyeleri düzenli olarak gözden geçirilmelidir.”²³

Eşit işe eşit ücret olmalıdır. Etnisiteye ya da diğer etkenlere bağlı olarak farklılaşmaya gidilmemeli ve maaşlar zamanında ya da en azından düzenli olarak ödenmelidir. Polisin ek iş yaparak veya rüşvet alarak, kanuna aykırı davranarak gelirini yükseltmeye çalışmasına ihtiyaç olmamalıdır. Polisin özel güvenlik şirketlerinde çalışmak suretiyle gelirini artırmaya çalışması sorunlara yol açabilir, üniforma ve silahlarını özel güvenlik şirketinde kullanması örneğinde olduğu gibi. Bu alandaki gelişmelerin savunucusu olmak insan haklarıyla ilgili bir diyalogun gelişmesi bakımından da önemlidir.

Ancak, düşük ücretler almak ve kötü koşullar altında çalışmak polislerin bazı durumlarda iddia ettiğinin aksine hiçbir koşulda insan hakları ihlallerini meşru gösteremez. Birçok ülkede polis kıt kaynaklarla karşı karşıyadır ve bu durum güvenliği sağlamada başarısız olmanın nedeni ve insan hakları ihlallerinin özü gibi yansıtılmaktadır. Bu bakımdan, İnsan Hakları Komitesi'nin Genel Yorum'da belirttiği hususlara bakmakta fayda vardır. Komiteye göre, özgürlüğünden mahrum bırakılanlara insanca davranılmalı ve insan onuruna saygı gösterilmelidir. Bu hakların

21) CHRI, 2005, *Police accountability: Too important to neglect, too urgent to delay*.
22) AI, 2003, *The Democratic Republic of Timor Leste : A new police service a new beginning*, s. 22.
23) A.g.e., s. 23.

yerine getirilmesi taraf devletlerin kaynaklarının uygunluğuna da bağlı değildir.²⁴ Polisin çalışmak durumunda kaldığı zor koşulları göz önünde bulundurmakla beraber, kaynak yetersizliğinin hiçbir koşulda insan hakları ihlallerini meşru gösteremeyeceği aaktır.

Kaynaklar genellikle uyuşmazlıkları azaltmayı amaçlayan sosyal beceri eğitimi ya da kuvvet kullanmayı önlemeyi hedefleyen iletişim becerilerinin geliştirilmesi yerine polisin gücünün artırılmasına harcanmaktadır. Doğrusu daha fazla finansal kaynağının insan hakları odaklı polislik için güvence altına alıcı bir nitelikte olduğu da söylenemez. Hükümetlerin polis teşkilatlarını hareket ve iletişim kabiliyetini artırmak suretiyle modernize ettiği ve onlara yeni, karmaşık silah ve araç-gereç temin ettiği durumlar buna örnektir. Bazı durumlarda bu ancak baskının artırılmasını daha kolay hale getirir. Hükümetlerin polisliğin hangi yönüne kaynak ayırdığı konusu ile genel btde polislere ayrılan pay da önemlidir. şu anki durumda, birçok ülke yerel çaptaki sıradan polislik yerine, ulusal güvenlik ve terörle mücadele birimlerini öncelemektedir. Hükümetler, kendi vatandaşlarının güvenliğini korumak adına polis için yeterli kaynağı sağlamalıdır. Kaynak sağlamanın bir diğer önemli tarafı da, polislikle ilgili araştırmaların yapılması ve gerektiğinde eğitimi içeren reformların yapılmasıdır. Birçok ülkede, polis teşkilatları on yıllardır reform yapılmaksızın varlığını sürdürmüştür. Yine birçok ülkede hükümetlerin araştırma, analiz ve reform için kaynak ayırdığına rastlanmamıştır. Sivil toplum kuruluşlarının polislikle ilgili araştırmaları olsa da, araştırma yapmak yanında reformu gerçekleştirmek üzere yeterli finansal kaynak yoksa, bu STK'ların reform çağırısı da cevapsız kalmaktadır.

Dikkat edilmesi gereken bir diğer konu da yolsuzluktur. Polislikle ilgili bt hazırlandıktan sonra kaynakların harcanmasının nasıl denetlendiği ve ne tür hesap verebilirlik mekanizmalarının ortaya konuğu da önemlidir. Birçok örnekte, polisliğin belli taraflarına ayrılan para başka alanlara kaydırılmıştır.

Yolsuzluk

şpnesiz her zaman polisin görevini yapmasını etkileyenler olacaktır. Belirli soruştırmalara başlanmaması, kanıtların yok edilmesi, tanıkların sindirilmesi için rüşvete kolaylıkla başvurulabilmektedir. Aynı zamanda rüşvet de rahatlıkla istenebilmektedir. Polislik yolsuzluk yapmaya müsait bir iş alanı olmakla beraber, düşük ücretler ve "Herkes rüşvet alıyor" anlayışı polis çalışanlarının rüşvete karşı durmasını zorlaştırmakta. Yolsuzluk genellikle kişisel bir çıkar için resmi bir makamı kötüye kullanmak ya da istismar etmek olarak tanımlanmaktadır. BM Davranış Kuralları'nda yolsuzluk, bir görevin gerçekleştirilmesi sırasında ya da bir görevle bağlantılı olarak, talep ya da kabul edilen hediye, vaat veya teşvik karşılığında bir tasarrufta bulunulmasını ya da görevin ihmal edilmesini yahut bu tür bir tasarrufun yapılmasının ya da görevin ihmal edilmesinin ardından hukuka aykırı şekilde hediye, vaat ya da teşvik alınmasını kapsayacak şekilde anlaşılmalıdır denir (Madde 7). Polisin yapması gereken şeyi yapmaması, yapması gerektiği şekilde yapmaması, yapmaması gereken şeyi yapması, zaten yapacağı şey için para, seks gibi şeyler talep etmesi, her halükarda yapmayacağı bir şeyi yapmamak

için talepte bulunması yolsuzluk içerisinde değerlendirilir. Bu bağlamda, Uluslararası Af Örgütü'nün Brezilya ile ilgili raporunda tutukluların kendilerine işkence yapılmaması için para vermeye zorlanması örneği verilmektedir.²⁵

Yetersiz maaşlar ve sağlanan diğer yararlar yolsuzluğun yaygınlaşmasına katkıda bulunuyorsa da yolsuzluğun en önde gelen sebebi bu değildir. Polis teşkilatı içerisindeki yolsuzluk açık bir şekilde hesap verebilirlik meselesi ve polisin kontrol edilmeksizin yetkilerini kullanabiliyor olması ile ilgilidir. Yolsuzluk, insan hakları ihlallerinin polis olmayan failleri ile polis arasındaki danişıklı dövüş ile ve Uluslararası Af Örgütü'nün geleneksel biçimde işaret ettiği insan hakları ihlalleri ile yakından ilişkilidir. Polis içindeki yolsuzluk, siyasi yozlaşma ve siyasi müdahale ile de yakından bağlantılıdır.

Yolsuzluk dünya çapındaki tüm polis teşkilatlarında temel sorundur. Yolsuzluk sadece polisliği etkisiz hale getirmekle kalmaz, aynı zamanda hizmet ettiği toplumla karşı karşıya gelmesine de neden olur. Keyfi uygulamalara yol açması ve kanun önünde eşitlik ilkesine aykırılık yaratması nedeniyle yolsuzluk polisliği her açıdan yıpratır. Yolsuzluk, en kötü haliyle polisin, devlet içinde devlet olmasına varabilir: Kendi yararı için geliştirilen usullere sahip olan ve kendi kuralları olan suç çetesi. Yolsuzluk, polisin insan haklarına gerekli özeni göstermesini engeller ve kamu yararı yerine kişisel çıkarları önlemesine neden olur.

BM Davranış Kuralları'nın 7. Maddesi şöyle der: "Kolluk kuvvetleri yolsuzluk teşkil eden hiçbir eylemde bulunmayacaklardır. Kolluk gücü görevlileri bu tür eylemlere sert biçimde karşı çıkacak ve bunlarla mücadele edeceklerdir." Genel Kurul tarafından 2003 yılında kabul edilen Yolsuzluğa Karşı BM Sözleşmesi önceki BM belgelerinde yolsuzlukla ilgili olan hükümleri dikkatlice incelemiş ve yolsuzluğun önlenmesi ve cezalandırılmasına ilişkin hükümleri birleştirmiştir.

25) AI, 2005, *Brazil: They come in shooting.*

Polisin insan hakları temelli bir yaklaşıma sahip olması için gerekli kaynak ve materyal adına genel bir standart olmasa da, sınırlı kaynaklar eşliğinde polisin neler yapabileceğinin analizi, polisin görevleriyle ilgili yapılan değerlendirmelerle birleştirilmelidir. Polis çalışanlarının sayısını bulmakla, polis kaynakları hakkında güvenilir bilgiye ulaşmak zor olabilir. Yukarıda bahsi geçen World Factbook bazı ülkeler için bu verileri sağlamaktadır.

3.4. Polislik Felsefeleri

Hangi felsefenin daha etkili olduğu ve hangi yöntemlerin toplumla daha iyi ilişkilerin kurulması, suçun önlenmesi bakımından daha iyi sonuçlar verdiği hususunda görüşler muhtelifdir. Polislik konusunda neden sonuç ilişkilerini çözmek zordur. Suç oranları, kamu güvenliği, kamu memnuniyeti, topluluk şiddeti polisin yaptıklarıyla çok kısıtlı oranda değişmektedir. Kullanımda olan polislik felsefesi (mesela polisin hedeflerini nasıl hayata geçirdiği) "hükümet felsefesi" (halkına gösterdiği saygı doğrultusunda hükümet kendini yansıtır) ile yakından ilgilidir. Polisin görevlerini nasıl yerine getirdiği toplumun beklentilerinin yanında ülkenin

tarihi, kültürel, ekonomik arka planı ile de ilgilidir. Polislik süregelen ve daimi olarak dönüşüm geçiren bir süreçtir: Farklı durumlar farklı tip polisliği gerektirir ve toplumsal değişimler polisin farklı yaklaşımlara yönelmesini elzem kılar. Polis toplumdaki gelişmelerden ve halkın onlardan olan beklentilerindeki değişimlerden haberdar olmalıdır.

Polislik felsefesi kabul edilen yeni çalışma metodundan az ya da çok etkilenebilir; bu durum aynı zamanda yetkililerin toplum rızasına mı öncelik tanımak istedikleri yoksa devlet kontrolünü mü güçlü kılmak istedikleriyle ilgili bilinçli bir tercih de olabilir. Felsefe ve metodolojiler birbirlerini karşılıklı olarak etkiledikleri için birbirinden kolayca ayrılamaz. Bir ülkede farklı teşkilatların kabul ettiği çeşitli felsefeler bir arada bulunabilir. Bazı felsefeler -genellikle Anglo-Sakson ülkelerdeki felsefeler- diğerlerine oranla daha fazla rağbet görmektedir. Örneğin Uluslararası Af Örgütü'nün raporlarında sıkça atfı yapılan toplum destekli polislik kavramı, sanki tek iyi polislik felsefesi buymuşçasına her soruna çözüm bulan bir ilaç gibi yansıtılmaktadır. Fakat bu doğru mudur? Diğer felsefeler nelerdir? Bir sonraki kısımda farklı polislik felsefelerini tartışacağız. Toplum destekli polisliğe ise baskın bir felsefe olması sebebiyle özel önem göstereceğiz.

3.4.1. Kriz zamanında polislik

Kriz odaklı polislik "polis çalışanlarının düzen ve şiddet kontrolü ile meşgul olduğu aralıksız baskıcı polislik" olarak ifade edilebilir.²⁶ Düzgün bir felsefe olmaktan öte, felsefe eksikliği ile tanımlanabilir. Bu felsefe, genellikle parçalanmış ya da çöken ve devletin kontrolü kaybetme endişesini taşıdığı ülkelerde ve ülkeler içerisindeki bazı bölgelerde uygulanır. Hedefin kısa vadeli olması ve sistemin ayakta kalmasına yönelmesi şaşırtıcı değildir. BM Davranış Kuralları'nın öngördüğü polisin hizmet sunduğu kitleyi temsil etmesi, o kitleye karşı duyarlı olması ve hesap verebilir olması gibi gereklilikler yok sayılır. Polis hizmet odaklı bir teşkilat olmaktan çıkar ve güç odaklı bir teşkilat haline gelir. Polis yasaları halka destek olunması ve suçun önlenmesinden ziyade suçun ortaya çıkarılmasına ve kamu düzeninin sağlanmasına öncelik tanır. Teşkilatın kurulmasına ve düzenlenmesine ilişkin olarak kullanılan jargon sivil ilkelere göre askeri çağrışımlar yapar.

Buna ilişkin bir örnek Uluslararası Af Örgütü'nün raporunda Brezilya'da sosyal olarak dışlanan topluluklara ilişkin olarak verilmektedir.²⁷ Favelalarda yaşayanların alabildikleri polis hizmeti, sorunların çözümüne katkı sunmaktan ziyade sorunun favelalar içinde kalmasını sağlamaya yöneliktir. Polis genellikle toplu izinler aracılığıyla yoksul kesimleri zapt etmekte, bu kesime karşı toptan ayırıcı bir tavır almakta ve hukuk dışı yargılamaları da içeren ağır insan hakkı ihlallerinin faili olmaktadır.

3.4.2. Otoriter polislik

Otoriter polislik, genellikle otoriter politik sistemlerle kendini gösterse de demokrasiye geçişten sonra da varlığını sürdürebilir. "Polis ya da hükümetler toplumun ihtiyaçlarını ya da vatandaşların tercihlerini göz önüne almadan polislik önceliklerini belirler."²⁸ Polis tek taraflı davranmaya meyillidir ve neyi uygun bulursa öyle davranır. Amaç halkla birliktelik oluşturmaktan ziyade toplumu kontrol etmektir. Otoriter polislik

26) Uldriks, N. ve P. van Reenen, 2003, *Policing post-communist societies. Police-public violence, democratic policing and human rights*, s. 31.

27) AI, 2005, *Brazil: They come in shooting*.

28) Uldriks, N. ve P. van Reenen, 2003, *Policing post-communist societies. Police-public violence, democratic policing and human rights*, s. 32.

genelde düşük rütbeli polislerin günleri nasıl geçireceği konusunda çok az takdir yetkisine sahip olduğu ve yerel yöneticilerin de kaynakların kullanımı konusunda söyleyecek çok sözünün olmadığı merkezi sistemler ile birlikte var olur. Bu tür polislik bir alt kategori olarak “politik polislik” olarak isimlendirilebilir. Bu tür polislikte, politikacılar öncelikleri belirler ve bu şekilde polisin göreve ilişkin bağımsızlığını sınırlar.

Bu tür polislik sistemlerinin var olduğu yerde insan hakları, polisi sınırlayan ek bir yük olarak görülmektedir. “Uluslararası baskıları ortadan kaldırmak ve uluslararası yükümlülükleri yerine getirmek adına bazı şekli yasal düzenlemeler yapılabilirse de (...) insan hakları standartlarının ortaya konmasının gerçekte çok az etkisi vardır.”²⁹ Otoriter polislik topluma karşı duyarsız olması nedeniyle halkın polisle ilişki kurmasını ve bilgiye ulaşmasını ciddi biçimde engeller. Esasında halka destek olunması bazen polisin görevi olarak bile görülmez. Bu tür polislin halk tarafından meşru görülmediği gibi hesap verebilirliğe de katkıda bulunduğu söylenemez.

3.4.3. Toplum Destekli Polislik

Toplum destekli polislik şöyle çevrilebilir: “Suç, kargaşa gibi sorunların tanımlanması için toplum ile polis arasında işbirliğine dayanan bir çaba olup, bu sorunların çözülmesi arayışında toplumu tüm bileşenleri ile içine alır.”³⁰ Polisin tek başına suç ve kargaşayı önleyemediği ve güvenliğin sağlanması için toplumun desteğinin alınması gerektiği varsayımına dayanır. Toplum destekli polisliğin amaçları şunlardır: Suçun önlenmesi ve soruşturulması, suç korkusunun azaltılması ve toplum ile polis arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi. Bu amaçlara üç girişim aracılığıyla ulaşılabilecektir:³¹

- **Toplumla ilişki kurulması**
.Öncelikleri ve stratejileri toplumla tartışmak,
.Halkın etkin katılımını sağlamak.
- **Problem Çözme**
.Suçun soruşturulmasındansa suçun önlenmesine öncelik verilmesi,
.İnsanların neden polise başvurduğunu incelemek ve bulgulardan ziyade sorunların altında yatan nedenleri bulmaya çalışmak (Problem Odaklı Polislik olarak da bilinir, bir sonraki bölümde ele alınacaktır).
- **Örgütsel Dönüşüm**
.Kaynakların tüketimi ile ilgili kararların verilmesini de içeren süreçlerin ve emir yapılarının merkezden uzaklaştırılması,
.Toplumun güvenliğini sağlayan diğer taraflarla işbirliğinin geliştirilmesi.

29) A.g.e., s. 32.

30) Tanım, Toplum Destekli Polislik Konsorsiyumu'na (Community Policing Consortium) aittir ve Police Executive Research Forum (PERF) tarafından ABD'de toplum destekli polislik hakkında basılan *Community Policing, the past present and future*, Kasım 2004 adlı yayından alınmıştır.

31) A.g.e.

Problem Çözmede Ortaklık Oluşturmak

Toplum destekli polisliğin temeli, problem çözme konusunda ortaklık oluşturmaktır. Bu çeşitli amaçlar için çeşitli şekillerde yapılabilir.³² Bunun en temel hali, karşılıklı gerilimleri azaltmak için polis ve toplum arasındaki ilişkinin geliştirilmesidir. Biraz daha ileri hali ise suçu önlemek için toplumla daha iyi ilişkilerin geliştirilmesidir. Daha da ileri hali ise suçu önlemek ve polis hizmetlerinin geliştirilmesi için popüler verilerin etkin

32) Wing-Hung Lo, C. ve A. Chun-Yin Cheuk, 2004, “Community policing in Hong-Kong. Development, performance and constraints.”

takibi ve toplumla işbirliğidir. Polisle toplum arasında stratejik ortaklık oluşturmanın en ileri hali ise karar alma yetkisinin paylaşıldığı yüksek hayat standartlarına sahip ve suçtan uzak bir toplum oluşturmaktır.

Toplum destekli polislik aslında polis memurlarının kendi bölgelerinde 24 saat sorumlu oldukları coğrafi polisliktir. Çoğu zaman toplum destekli polislik, polisin tek başına suçla mücadeleden daha fazla sorumluluk yüklediği “maksimal polisliktir”. Doğrusunu söylemek gerekirse, polisten beklenen toplumun genel refahını artırması ve ülkede yaşayanların yaşam standardını yükseltmesidir.

Toplum destekli polisliğin operasyonel unsurları arasında şunlar vardır:³³

- Polis destekli mahalle izleme timleri,
- Suç önleme bültenleri,
- Toplum için suç önleme eğitimleri,
- Kolay ulaşılabilir polis karakolları,
- Yaya devriye,
- Azınlık gruplarına mensup kişileri daha çok işe almak,
- Halka büyük rahatsızlık veren küçük suçlara karşı daha fazla dikkat göstermek,
- Polisin eğitim düzeyini yükseltmek,
- Bazı görevlerin polislerden alınarak sivil kişilere verilmesi.

Polisin esnek olmasını ve toplumun ihtiyaçlarına cevap verebiliyor olmasını gerektirdiği için toplum destekli polislik operasyonel bağımsızlığa en alt düzeyde ihtiyaç duyar. Bunun anlamı, kaynaklarla ilgili sorumluluğun teşkilat içerisinde daha alt kademelere naklinin gerekmesidir. Toplum destekli polislik, profesyonel, iyi eğitilmiş, toplumdaki rolünü iyi kavramış, takdir yetkilerini sorumlu biçimde kullanan polisleri gerektirir.

Toplum destekli polislik, polisin halkın rızasından yoksun olduğu düşüncesinden ortaya çıkmıştır. “Polis toplumun onlara olması gerekenden daha az değer biçtiğine inanır. Bunun temel nedeni, polisin toplumda temasta olduğu kişilerin suçlu, muhtaç ve yetersiz olmalarıdır. Hemen hemen tüm mahallelerde ve tüm toplumlarda duyarlı, sempatik polislik için bastırılmış bir talep vardır. Polisin bu talebi karşılar hale gelmesi için iletişimde olduğu kişilerin suçlu olmayanlara ve sorunsuz kişilere genişletilmesi gerekir.”³⁴ Toplum destekli polisliğin ortaya çıkışının ve uygulanışının birçok çeşidi vardır. ABD, Birleşik Krallık ve Hollanda’da geleneksel polislikten sonraki bir doğal basamak olarak ortaya çıkmıştır. Geçiş ülkelerinde toplum destekli polisliğin uygulanması genellikle rejim değişikliği çerçevesinde farklılaşmayı ve demokratik değerleri kabul etmeyi ifade eder. Polis reformu programları ile meşgul olan uluslararası bağışçılar yeni polislerin toplum destekli polislik ilkelerini kabul etmelerini istemektedir.

Bu kavramın yanlış olarak kullanımı anlam ve değer kaybına yol açıyor. Toplumun her hangi bir üyesi ile kurulan her polislik eylemi toplum destekli polislik kapsamı altına sokulmaya çalışılıyor. Buna rağmen (ya da bunun sayesinde), bu felsefe son günlerin geçerli felsefesi haline gelmiştir.

33) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society – Community policing.*
34) Bayley, D., 2001, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s. 25-26.

Toplum destekli polislik mi, yakın çevre polisliği mi?

Toplum destekli polislik her dilde farklı şekilde yorumlanıyor. Felemenkçe'de "alanla ilişkili polislik", Fransızca'da, İspanyolca'da, Portekizce'de "yakın çevre polisliği" (Police de la Proximité) daha sıklıkla kullanılır. Arkasında yatan ilkenin de farklılaştığını düşünmek makul görünebilir. Kullanılan kavram, toplumda polisin algılanan rolünü de yansıtır.

Polisin toplumla ilişki kurması konusunda iki genel bakış açısından söz edilebilir. İlki, polisin toplumun ihtiyaçlarına daha duyarlı davranması ve önceliklerini belirlerken toplumu daha çok dikkate alması olarak ifade edilebilir. Polis, topluma sunduğu hizmeti geliştirmeye çalışır. İkinci bakış açısında ise, polis toplumun sahip olduğu bilgiye ulaşabilmek için toplumla ilişki kurar. Polis halkı taktiksel bir nedenden ötürü kullanır.

İkisi arasındaki ayrımın çok katı olmadığı açıktır; polis her zaman toplumun sahip olduğu bilgiye ulaşmaya çalışır ve her demokraside polis halka karşı duyarlı olması gerektiğini bilir.

Toplum destekli polislik bazen bütünleyici bir felsefeden çok bir polis işlevi olarak görülür. Bu da genelde polis teşkilatı içerisinde, izole olmuş ve tipik olarak suç önleyici faaliyetlere ve halka destek hizmeti verilmesine odaklanmış "toplum destekli polislik birimlerinin" türemesine neden olur. Ancak, olması gerektiği üzere, bir felsefe olarak değerlendirilirse, toplum destekli polislik, suçun tespiti ve kamu düzeni yönetimi de dahil olmak üzere polisliğin bütün unsurlarını tamamlayıcı nitelik taşır. Toplum destekli polisliğin temel amacı polisin toplumdaki rolüne yönelik algıyı değiştirmektir ve böylesine bir değişim hem polis teşkilatı içerisinde hem de polis teşkilatının diğer teşkilatlar ile ve en geniş çerçevede de halkla olan işbirliğinde esaslı bir değişikliği gerektirir. Böylelikle polis, kendi gündemine veya iktidara sahip olanların gündemine göre faaliyet gösteren teşkilat anlayışından uzaklaşmış olacaktır.

Toplum destekli polislik bazen de "yumuşak polislik" olarak görülür ancak bu gerçeği hiç bir şekilde yansıtmamaktadır. Suçlar, toplulukta yaşayan insanlar tarafından topluluklar içerisinde işlenir. Yerel halk, etkin polislik hizmeti bakımından hayati bilgiler taşıyor olabilir. Toplum destekli polisliğe geçiş yapılırken, polislerin düzeni koruma, suç önleme ve tespit etme ve halka destek olma yükümlülükleri de devam eder. Hatta, tutuklama, göz altına alma ve güç kullanma yetkisi de dahil ilgili polis yetkilerini elinde bulundurmaya devam eder.

Pratikteki uygulamalar bir yaklaşımdan diğer bir yaklaşıma aktarılırken ihtiyat elden bırakılmamalıdır. Toplum destekli polisliğin özü uygulamaların yerel gerçeklikle uyumlu olmasıdır. Bu gerçeklikler ülkeden ülkeye değişebileceği gibi bazen bir ülke içerisinde bile farklı gerçeklikler söz konusu olabilir. Buenos Aires'in varoşlarında işe yarayan bir yöntemin Atina veya Kuzey Gana'da geçerli olabileceğinin güvencesi yoktur. Yine de, toplum destekli polisliğin temeli olan halkın ihtiyaçlarına yönelik bir duyarlılığın geliştirilmesi ve ortak çözümler için arayış unsurları, bu polislik uygulamasının tarifinde hayati birer tanımlayıcı olarak karşımıza

çıkılmaktadır. Polisi basit bir şekilde yerel bazda örgütlemek bu kriterlerin sağlanması için yeterli değildir.

Toplum destekli polislikle alakalı mevcut eserlerin büyük bir kısmında en iyi uygulama örnekleri tarif edilmiştir.³⁵ Birçok Uluslararası Af Örgütü raporu da toplum destekli polisliğin uygulanmasına dair küçük ölçekli deneylere ilişkin örnekler sunar. Toplum destekli polisliğin pratikte nasıl uygulandığı hususu oldukça farklılık göstermektedir. Bir BBC belgeseli toplum destekli polisliğin Rio de Janeiro'nun favelalarında nasıl uygulandığını konu alır. Bu belgeselde, polis şiddetine karşı oluşan bir isyan dalgası sonrasında iki ana hedefin topluluklar ile olan bağların yeniden kurulması ve topluluğun karşı karşıya olduğu sorunların tespit edilmesi olduğu görülmektedir.³⁶ Yetkili Polis Amiri, olaylar sonrasındaki yaklaşımını üç ilke üzerine kurar: silahsızlanma ("toplum destekli polisliğin gelebilmesi, silahlı birliklerin denklem dışı bırakılmasıyla mümkündür"), çocuk suçluların ve teşkilat içi yozlaşmanın ortadan kaldırılması. Brezilya'daki vakanın önemli özelliklerinden birisi iki farklı topluluğun bir araya getirilecek olmasıydı: bir orta sınıf topluluğu ve bir favela, bunlardan ilki ikincisinden korunmak istemekteydi ve dolayısıyla da ikinciyeye karşı baskıcı polisliğin uygulanmasından yanaydı. Bu dayanışma ve karşılıklı anlayış eksikliğini gidermek, projenin amaçlarından birisiydi.

Aralarında Güney Afrika ve Uganda'nın da olduğu bazı ülkelerde, Toplum Destekli Polislik Forumları (Güney Afrika) veya Yerel Konseyler (Uganda) olarak anılan, karakol düzeyinde faaliyet gösteren ve yerel topluluğun temsilciler aracılığıyla söz hakkına sahip olduğu kurumlar bulunmaktadır. Bu forumlar polis önceliklerinin belirlenmesi gibi konularda kararların alınmasına katılmakta ve bazı durumlarda da polislik faaliyetlerine daha etkin olarak katılmaktadır. Uganda'daki Yerel Konsey yapısındaki yerel yönetimlere başka bazı görevlerle birlikte asayişin sağlanması sorumluluğu verilmiştir.³⁷ Bu yapılar, iç savaş sonrasında yerel şeflerin eski düzeninin yıkılması sonucu oluşacak asayiş boşluğunun önlenmesi amacıyla kurulmuştur. Yerel Konseyler'in görevleri arasında asayiş konularında yerel toplulukları mobilize etmek, yerel polis aracılığıyla kolluk faaliyetlerinin yürütülmesi, suç verilerinin toplanması ve mahkemelerin yürütülmesi gibi faaliyetler bulunmaktadır. Yasa dışı ve gayri resmî polislik şekillerinin türemesini engellemedeki başarıları ve bir anlamda düzeni sağlama konusundaki katkıları bir yana bırakılırsa, Yerel Konseyler'in de bazı problemleri olduğu görülecektir. Yozlaşma ve yasal bilgi eksikliği bu sorunlar içerisinde en belirgin olanlardır ve profesyonel Uganda polis teşkilatlarının tepkisini toplamıştır.

Oldukça dikkat çeken bir başka toplum destekli polislik projesi ise New York Polis Teşkilatı'nın (NYPD) 90'ların ortalarında geliştirdiği 'Kırk Cam Teorisi' isimli yaklaşımıdır. Bu yaklaşım, adi nitelikli suçların (kabahatlerin) önlenmesi ve durdurulması için devreye girilmesinin ağır nitelikteki suçların azalmasını sağlayacağı varsayımı üzerine kuruludur; eğer bir cam kırıkta, genç suçlular ve diğerleri bir başkasını kırmak konusunda daha az çekingen davranacaklardır. Bu dönemde, adi nitelikli suçlara karşı sıfır hoşgörü politikası uygulanıyordu ve bu suçları işlediği tespit edilen her kişi polis tarafından tutuklanıyordu. Bu politika ile bazı kesimlerin güvenlik hisleri artmış ve suç istatistikleri adi ve ağır

35) Örneğin bkz. Bayley, D., 1994, *Police for the future*.

36) 'On the Rio beat', 2001, Uluslararası Af Örgütü Uluslararası Sekreteryası'ndan edinilebilir.

37) Baker, B., 2005, "Multi-choice policing in Uganda."

nitelikli suçlarda bir azalma olduğunu doğrulamıştır ancak söz konusu politika bazı topluluklara yönelik olarak da aşırı derecede baskıcı polis uygulamalarına yol açmıştır. New York Sivil Özgürlükler Birliği'nin açıklamalarına göre, "Polis uygulamalarındaki bu ırkçı tutum, NYPD'nin 'yaşam kalitesi' suçları olarak adlandırdığı suç türlerine yönelik olarak saldırgan bir adli takip yaklaşımını içeren stratejisini devreye aldığı döneme rastlamaktadır."³⁸

Toplum destekli polislik dünyada değişik şekillerde uygulanmakta ve her zaman da yukarıda belirtilen ilkeleri yansıtmamaktadır. Buna bir örnek olarak Mozambik verilebilir.³⁹ Uluslararası Af Örgütü'nün aktardığına göre, Mozambik'te uygulanmakta olan toplum destekli polislik, Mozambik Polis Teşkilatı'nın (PRM) halkla ilişkiler departmanı tarafından yürütülmekte ve Toplum Destekli Polislik Konseyleri'nin kurulmasını öngörmekteydi. Konsey üyeleri yerel topluluk önderleri tarafından seçilmekteydi, polis mensupları ise gönüllüler içerisinde belirleniyordu. Üyeler maaş almıyordu ancak küçük şirketler kurarak para kazanmaları konusunda teşvik ediliyordu. Herhangi bir üniforma giymiyor ve izinleri bulunmadığından silah taşımıyorlardı. İşlevleri, PRM'ye suçlular hakkında bilgi akışı sağlamak, (aile içi şiddet vakaları dahil çeşitli durumlarda) arabuluculuk teknikleri ve ikna yöntemleri kullanarak çocuk suçluları davranışlarını değiştirme konusunda yönlendirmektir. Üyeler, suç üstü hallerinde "vatandaşın tutuklama hakkı" (polis olmayan kişiler tarafından yapılan tutuklama; kaynak: İngiltere) sınırları çerçevesinde tutuklama yetkilerine sahipti. Üyesi buldukları bölgelerde polisle birlikte çalışıyorlardı. PRM temsilcileri Uluslararası Af Örgütü'ne yaptıkları açıklamalarda sistemin her yönüyle mükemmel çalıştığını ifade ediyorlardı. Diğer bazı gözlemciler ise bazı toplulukların, toplum destekli polisliğin kendilerine daha fazla güvenlik sağladığı ancak ciddi bazı sorunların da olduğu yönünde açıklamalar yaptığını belirtiyorlardı.

Uluslararası Af Örgütü, bu toplum destekli polis teşkilatının mensuplarıyla ilgili olarak rahatsız edici sayıda suçlama kaydetmiştir:

- Birçoğu işsiz olan toplum destekli polis teşkilatı mensuplarınınca rüşvet ve haraç alınması,
- Kelepçe kullanılması ile ateşli silah taşınması ve kullanılması,
- Şüphelilerin suç üstü hali dışında tutuklanması,
- İşkence uygulamaları veya diğer zalimane, insanlık dışı, onur kırıcı uygulamalar veya cezalandırmaların ve yargısız infazların yapılması.

Mozambik'te denenmiş olan, maaş almayan ve eğitimsiz sıradan vatandaşların, komşuları üzerinde belirli bir kontrol sağlamaları amacıyla ellerine yetki verilmesi ve polis tarafından desteklenmesi olarak özetlenebilecek modelin bu vatandaşları bir çeşit milis kuvvetine dönüştürme riski elbette bulunuyordu.

Toplum destekli polislik projelerinin kalite değerlendirmelerinin sağlıklı olarak yapılabilmesi önem arz ettiğinden ve bu projelerin milis kuvvetlerine veya ihkak-ı hak düzenine dönüşmesini engellemek amacıyla, kalite değerlendirmesinde kullanılacak başarı etkenlerinin bir listesini yaptık.

38) 23 Şubat, 2004 tarihinde profil oluşturma hakkında NYCLU tarafından verilen açıklama. Bkz: http://www.nyclu.org/profiling_testimony_022304.html. Ayrıca bkz. kırk pencerelemin ve sıfır toleransın tartışıldığı WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society - Community policing.*
39) Bu örnek 2005 yılında polis ve insan haklarının korunmasına dair Uluslararası Af Örgütü tarafından Mozambik Cumhuriyeti Hükümeti'ne sunulan bir Mutabakat Zaptı'ndan alınmıştır. Mutabakat zaptı yayımlanmamıştır.

Toplum destekli polisliğin başarılı olabilmesinin ardında yatan kritik etkenlerden bazıları şunlardır:⁴⁰

- Toplum destekli polisliğin zamana ihtiyacı vardır; toplulukla temas kurabilmek için, özellikle de bu temas mesafeli ve güvensiz olarak nitelendirilebilecek ortamlarda kurulacaksa, zaman gerekir. Ek olarak, heterojen topluluklarda, programın egemen çıkar grupları tarafından ele geçirilmesini veya kast ya da farklı gruplara bağlı nedenlerle etkilenmesini engellemek için gerekli önlemlerin alınması önemlidir.
- Vakit nakittir; polis memurlarını eğitmek, karakollar tesis etmek, örgütsel yapıları, kültürü, vb. dönüştürmek için uygun düzeyde kaynağa ihtiyaç vardır.
- Toplum destekli polislik yukarıdan-aşağıya bir stratejiden çok aşağıdan-yukarıya bir yaklaşıma ihtiyaç duyar. “Banko memurları” toplulukların ilk iletişime geçtiği kişilerdir. Bu memurların edindikleri bilgiler ve tecrübeler karar alma süreçlerinde rehber olarak kullanılmalı, aksi durumdan kaçınılmazdır. Örgütsel yapı da bu ilkeyi yansıtmalıdır. Bunun uygulanmasının, ‘otoriter polislik’ ile yönetilen veya geçmişte yönetilmiş olan ve yapısal ve ahlaksal olarak nispeten feodal olan organizasyonlarda daha zor olabileceğini göz önünde bulundurunuz. Bu durumlarda ast-üst arası iletişim hem nicelik hem de nitelik olarak daha az olmakta ve üstler genelde astlarının fikir ve muhakemelerine güvenme konusunda isteksiz olmaktadır. Bu nedenle:
- Polis amirleri bu ilkeye (aşağıdan-yukarıya) uyma konusunda hem teoride hem de pratikte istekli olmalıdır. Uygulama tam destek gerektirir; bu destek öncelikle polis amirlerinden, sonrasında ise hiyerarşinin daha alt basamaklarından gelmelidir. Uzmanlaşmış departmanlar, dedektifler de dahil olmak üzere, çalışma usullerinde bir değişikliği gerektireceğinden uygulamaya ayak direyebilir. Bu sebeple de uygulama sürecinde iletişimin iyi kurulması çok önemlidir.
- Toplum destekli polislik, önceliklerin ve kaynak ayrımlarının belirlenmesindeki karar alma süreçlerinin adem-i merkezîyetçilikle yönetilmesini gerektirir. Yani:
- Toplum destekli polislik, topluluklar ile etkileşime geçebilen, onların ihtiyaçlarını değerlendirerek “nesnel bir şekilde” bunları teşkilat faaliyetlerine çevirebilen, iyi eğitilmiş ve yüksek nitelikli polis memurlarını gerektirir. Bu, “halk ne yapmalarını isterse onu yapsınlar!” şeklinde bir anlayış değildir. Yüksek yozlaşma seviyeleri ve zayıf kalmış mesleki uzmanlaşma, toplum destekli polislik uygulanırken dikkatle uzak durulması gereken etkenlerdir.
- Toplum destekli polisliğin amaçlarını yansıtmaması bakımından ödül ve terfi sistemi olmalıdır. Polis memurları, toplum destekli polislik çabaları için (“sosyal hizmet uzmanları” ve hatta bazı durumlarda “hemsireler” olarak isimlendirilmek yerine) ödüllendirilmelidir. Polisin karşılaştığı sorunlar daha karmaşık olduğu için toplum destekli polislik kapsamındaki performans değerlendirilmesi de daha zor olabilir. Fakat, toplum destekli polisliğin etkilerini ölçmek (etki değerlendirmesi) gelecek kaynakları teminat altına almak için hayati öneme sahip olabilir. Başarının en iyi ölçülebileceği alan karşılıklı anlayış, dostane etkileşim, yakın işbirliğinin sağlanması gibi konularda hem polisin hem de toplumun davranışlarındaki değişimde polisin yaptıklarıdır.

40) Toplum destekli polislik projeleri hakkında çok sayıda yayın bulunmaktadır. Örneğin bkz: Bayley, D., 1994, *Police for the future*; WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society- Community policing*; PERF, 2004, *Community Policing, the past present and future*. Bu liste için ayrıca şu kaynaklardan yararlanılmıştır: Wing-Hung Lo, C. ve ark., 2004, “Community policing in Hong-Kong. Development, performance and constraints.”; Broeck, T. van der, 2002, “Keeping up appearances? A community’s perspective on community policing and the local governance of crime.”

- Polis memurlarının görevlerini ihlal etmesine karşılık yeterli ve uygun bir cevap verilmelidir. Şikayet üzerine açılan iç soruşturmaların sonucu toplumla paylaşılmalıdır.
- Toplum destekli polislik, izole bir birim olmaksızın bir polis stratejisi haline getirilmelidir. Fakat, ayrı bir birimle bu işe başlamak, direnç gösteren uygulamayı ikna etmeye yarayabilir.
- Süreklilik; toplum destekli polislik uygulaması, kararlı bir polis liderliği gerektirmektedir ve bu durum liderliğin değişmesiyle de devam etmelidir. Yeni liderler eskilerin başlattığı girişimi devam ettirmeli, yeni deneylere girişmemelidir.
- Başarılı bir uygulama için, polisin kapsamı dışında olmayan aşağıdaki birimlerle işbirliği de çok önemlidir.
 - » Sendikalar. Sendikalarla işbirliği çok önemli olmasa da onların direnç göstermesi büyük problemlere yol açabilir. Polis sendikaları olan ülkeler toplum destekli polislik uygulaması konusundaki görüşmelere onları da dahil etmelidir.
 - » Politikacılar ve medyayı da kapsayan diğer kamuoyu oluşturucular. İyi polislik değil de sosyal bir deney olarak görüldüğünde, yapılan uygulamalar kaynaklar için rekabete ve iyi polisliğin ne olduğuna dair beklentilere neden olabilir.
 - » Güvenlik alanındaki diğer teşkilatlar. Toplum destekli polislik, polis teşkilatıyla sınırlandırılmaz, bütün bir güvenlik siyasetini kapsar. Teşkilatlar arası işbirliği önemlidir; bir teşkilatın sınırlarını aşan sorunlar diğerleri tarafından çözülebilir. Başka şehir teşkilatları, toplum nezdinde daha önemli olan belli sorunları çözme konusunda daha donanımlı olabilir. Örneğin sokaklardaki çöpler toplum için çok büyük bir sorunken, bu sorun polisin sorumluluğunda değildir. Fakat sorumlu olan teşkilat da toplum destekli polislik projelerinin bir sonucu olarak algıladığı, “benim işim değil” dediği şeylerle uğraşmak konusunda isteksiz olabilir. Kural şudur: “Eğer toplum destekli polislik, polis departmanının programıysa yürümecektir. Toplum destekli polislik, şehrin programı olmalıdır.”⁴¹
 - » Duyarlı toplum! Toplumsal mutabakat sağlanmalı ve kalıcı hale getirilmelidir. Eğer toplum polisi düşmanı olarak görürse, polise güvenmezse, çete üyelerinin intikamından korkarsa ya da en basitinden ilgilenmezse işbirliği yapma konusunda tereddüt edecektir. Esasında birçok ülkede, birçok toplumda, özellikle sosyal olarak dışlanmış ve ekonomik olarak kötü durumda olanlarda, toplumun üyeleri polisin ilişki kurma isteğine karşı cevap vermeye isteksiz davranacak ve bu işbirliğinden onların çıkarının ne olduğunu merak edecektir. Güven ilişkisi kurmak uzun dönemli samimiyet ve polisin istikrarlı çabasını gerektirir. Bazı ülkelerde polisin insan hakları ihlallerini içeren eylemlerine karşı halkın verdiği destek polisin daha baskıcı davranması hususunda cesaret almasına neden oluyor. Doğrusunu söylemek gerekirse, toplum destekli polislik genel olarak insan hakları ilkeleri hususunda özel olarak da polislik uygulamaları hususunda toplumsal farkındalık yaratmayı gerektirir.

Herkesi kapsayan temel başarı etkeni mutabakattır. Birçok ülkede polis, toplum destekli polisliği halkla ilişkilerin geliştirilmesi, polis eylemlerinin (insan hakları standartlarını ihlal edenler dahil) meşrulaştırılması, ek parasal kaynaklara sahip olmak gibi bazı araçsal nedenlerle

41) PERF, 2004, *Community Policing, the past present and future*, s. 166.

benimsemektedir. Toplum destekli polisliğin, kendisi için biçilen kalıptan bağımsız olarak, içsel bir ahlaki değer kazandığı, böylelikle de bu kalıbı ve altta yatan felsefesini aşındırdığı doğrudur. Fakat, toplum destekli polislik, profesyonel polisliği zayıflatmamalıdır. Aksine, profesyonel polislik bir ön koşuldur. Kastedilen, polisin sorumluluklarını halkın devralması değil, güvenliğin sağlanması ve sürdürülmesi için halkın polisle yardım ve teşvik aracılığıyla işbirliği yapmasıdır.

3.4.4. Problem Odaklı Polislik⁴²

Problem odaklı polislik (sıklıkla POP şeklinde kısaltılır, Public Order Policing yani Kamu Düzeni Polisliği ile karıştırılmamalıdır) belirli bir suçlunun belirli bir suçunu soruşturmak yerine bölge temelli problemler hakkında bilgi toplamak anlamına gelir. “Tam bir POP yaklaşımı, sistematik bir problem tespiti ve analiz süreci ve akabinde uygun bir müdahale ve değerlendirmeyi gerektirir.”⁴³ Bu şekilde bir POP, tepkisel bir yaklaşımdan çok, uzun vadeli ve proaktif bir yaklaşım gerektirmektedir. 1980’lerde geliştirilmiş yeni bir çalışma yöntemi olan POP, “suçlunun” değerlendirilmesinden çok “genel problemin” değerlendirilmesi yönünde köklü bir değişimi sağlamış ve yepyeni bir felsefeye dönüşmüştür.

POP, toplum destekli polislikten evrilmiştir: Okullar, toplum merkezleri, toplu konutlardan sorumlu kurumlar, dernekler, vb. diğer toplum güvenliği unsurlarıyla işbirliği yapmanın, toplumu en fazla rahatsız eden sorunlardan birçoğunun çözümü için hayati önem taşıdığı da bu süreçte ortaya çıkmıştır. Ne bu sorunlar yalnızca suçlardan ibarettir ne de polis bu sorunların çözümündeki muhatap tek kurumdur. İnsanların ortalama güvensizlik hissi; çalışmayan sokak lambaları, sokaklarda bırakılmış çöpler, duvar yazıları, sokakta takılan genç grupları vb. etkenlerden çokça etkilenmektedir. Bu kurumlar-arası yaklaşım aynı zamanda POP’un zayıf noktasıdır: Söz konusu kurumlar ve kuruluşlar (devlet bağlantılı ve devletten bağımsız) açısından kalitenin belirli bir seviyede olduğu ve sorunların çözülmesi yönünde tarafsız bir mesleki arzunun bulunduğu varsayımından yola çıkar. Maalesef gerçek çoğu zaman bu varsayımlardan uzaktır. Bunun yanı sıra, böylesine çeşitli ve geniş çaplı kurum ve kuruluşlar arasındaki işbirliği; istikrarlı politikaların uygulanması ve uygulanması bakımından sıkıntılara yol açmaktadır.

“İyi” bir toplum destekli polislik anlayışı problem odaklı bir yaklaşım benimsemelidir; yani bu iki anlayış birbirini desteklemelidir. Ancak “uygulamada, mücadele edilecek sorunların tanımını yapan kurumun polis olması sebebiyle, problem odaklı polislik diğer yaklaşımlara nazaran hakim durumdadır.”⁴⁴ POP, sonuçlarının ölçülmesinin kolay olması, kesin şekilde tanımlanmış, açık beklentileri olan ve polisle işbirliğine hazır bir toplumun varlığına ihtiyaç duymaması sebepleriyle toplum destekli polisliğe nazaran uygulanabilirlik bakımından daha “kolaydır”. Bu aynı zamanda POP’un dezavantajıdır: Polisin, suç sorununu (toplumla işbirliğine gitmeksizin) tek başına çözebileceği ve toplumun rolünün pasif bir rol olduğu izlenimini kuvvetlendirir.⁴⁵

POP’un esaslı etkin olmaktır; yetkili mercilerin ve polisin vatandaşların yararına kaynaklarını en etkin şekilde organize etmesini konu alır. Her polis memurunun da kabul edeceği üzere, altta yatan sorunlarla

42) İlgilenenler için internet adresi: <http://www.popcenter.org>

43) Hale, C. ve ark., 2005, “Uniform Styles II: Police families and police styles.”

44) Broeck, T. van der, 2002, “Keeping up appearances? A community’s perspective on community policing and the local governance of crime”, s. 169.

45) A.g.e.

mücadele etmeden, her gün aynı yardım çağrılarına cevap verip durmanın bir anlamı yoktur. Dolayısıyla POP'un, toplum destekli polisliğe nazaran, polisin çok daha fazla görevin sorumluluğunu üstlenmesinden başka bir dezavantajı yoktur. Bu durum; politikacılar ve medyanın, polisin kaynaklarını nasıl kullandıkları ve önceliklerin neye göre belirlendiği hakkında sorular sormaya başladığı zorlu zamanlarda (yüksek suç oranları, kamusal güvensizlik vb.) çok kolay bir şekilde polis aleyhine dönebilir. Bu tür sorgulamalar ise genellikle polisin suça karşı verdiği tepkilerin “yumuşak” olduğu şikayetleriyle sonuçlanır.

3.4.5. Bilgi/İstihbarat Temelli Polislik

Polisin işini yaparken kullandığı “malzeme” bilgidir. Bilgi, polisin yanı sıra birçok başka kurum ve merci tarafından toplanır. Bilgi teknolojisi, veri toplama ve bilgi yönetiminin en parlak zamanlarını yaşadığımız bu çağda, “suç bağımlıları ve azılı suçlular hakkında bilgilerin edinilmesi, geliştirilmesi ve kullanımının; bu kişilerin faaliyetlerine son verilmesi veya planlarının bozulması için oldukça etkin araçlar olduğu polis tarafından da anlaşılmıştır.”⁴⁶ Bilgi, sosyal bağlantılar aracılığıyla elde edilebileceği gibi açık veya örtülü kaynaklar yoluyla da toplanabilir. Zaman içerisinde, istihbarat destekli polislik tanımı, zekayla yoğrulmuş bilgi analizinin kullanıldığı her türlü polis faaliyetini kapsayacak şekilde genişlemiştir. POP'ta olduğu gibi, istihbarat temelli polislikte de toplum destekli polisliğin yöntemleri esas alınmıştır: Toplum ile daha yakın bağların kurulması ulaşılması mümkün olan bilginin büyük kısmına ulaşımı sağlamıştır. Sonuçta, suçlular da toplum içinde yaşamaktadır ve suçlar büyük oranda toplum içerisinde işlenmektedir. Toplum ile olan ilişkilerin geliştirilmesi bilgiye erişimin iyileştirilmesini sağlayacağı gibi her yönüyle iyi bir polislik faaliyeti için hayati önem taşıyan bir ön koşuldur.

İstihbarat temelli polislik, aynı zamanda etkinliğin iyileştirilmesi ile ilgilidir. Ancak, başka bazı temel yansımaları da bulunmaktadır. Toplanan bilginin niceliği yanında niteliğinin de değişmesini sağlayabilir bu yaklaşım. Toplanan ve kullanılan bilgide aslan payı, herkese açık bir nitelik taşıyan, “açık kaynaklı” bilgidir. Veri depolama konusunda bazı sıkı gizlilik kuralları bulunmasına karşın bütün bu veriyi toplamanın, örneğin bazı azınlık gruplarına yönelik olarak bu tür verileri toplamanın, olası sonuçları belirsizdir. Bu süreçte polis, suça ilişkin istihbarat toplamak yerine Güvenlik Kurumları gibi siyasi istihbarat toplayan bir kuruma dönüşebilir. Özellikle de topluluk içerisindeki iyileştirilmiş irtibatların siyasi istihbarat toplamak amacıyla polis tarafından devreye sokulması, Romanya Sosyalist Cumhuriyeti dönemindeki “Securitate” tipi polis teşkilatlarının diriltilmesi anlamına gelecektir. Bilgi temelli usullerini kullanan toplum destekli polisliğin toplumu “bir adım ileri” götürmek yerine “iki adım geri” götürebileceği de yadsınmaz bir gerçektir.

46) Hale, C. ve ark., 2005, “Uniform Styles II: Police families and police styles”, s. 5.

“Teröre Karşı Savaş”

11 Eylül 2001 faciası sonrasında ilan edilen “teröre karşı savaş” elbette bir polislik felsefesi değildir. Buna karşın dünyanın pek çok bölgesindeki polislik faaliyetleri ve felsefeleri üzerinde önemli etkileri olmuştur. Askeri jargonu (‘savaş’) polisin de dahil olduğu ceza adalet sisteminin görevine giren suça ilgili bir alana taşımıştır. Toplum destekli polisliğin, halka

verilen bir hizmet olarak, sıkı bir şekilde yetki alanlarına bağlı olması karşısında, “teröre karşı savaş” Devlet gücünün kötüye kullanılmasını engelleyen yargısal mekanizmalarda bazı sınırlamalara gidilmesini meşru hale getirme hedefi sebebiyle, toplum destekli polislik anlayışından bir hayli uzaktır. Bazı ülkeler, özellikle de otoriter polislik geçmişine sahip olanlar, “teröre karşı savaş” söylemini seve seve benimsemekte, böylece otoriter polislik eğilimlerini makul hale getirmeye ve topluluklara yönelik daha fazla hesap verebilirlik yolundaki yasal talepleri görmezden gelmeye çalışmaktadır.

Bunların sonucunda “teröre karşı savaş”, giderek artan bir hızla, toplum içerisindeki belli başlı grupların mensuplarının hedef tahtasına konulmasını (fişleme) meşru hale getirdi ve polis yetkilerinin hesap verebilirliğe takılmadan kullanılabilmesinin yolunu açtı. “Teröre karşı savaş”, insan hakları çerçevesinin güç odaklarıncaya yeniden tanımlanmasını teşvik ettiği gibi, işkence gibi bazı insan hakları ihlallerinin de “kabul edilebilir” sorgu yöntemleri olarak benimsenmesine yol açtı. Günümüzde, taraflar belirli bir şekilde kutuplaşmış gözükmemektedir; bir tarafta “teröre karşı savaşın” destekçileri, öbür tarafta ise insan hakları savunucuları. Bu bölünme kapsamında, insan hakları savunucuları, “teröristleri” savunan kesim olarak algılanma ve bu insan hakları mücadelesinde etkinliklerini yitirme riskini taşımaktadır. “İnsan hakları odaklı ve terörizm karşıtı bir yaklaşım” geliştirmek kesinlikle önümüzdeki on yılın en büyük zorluklarından birisi olacaktır. 2. Bölüm’de “terörizm” üzerine ayrı bir başlık olduğunu hatırlatırız.

3.4.6. Polislik felsefeleri hakkında görüşlerin toparlanması

Bu polislik felsefelerindeki ayrımların, teoride olduğu kesinlik ve açıklıkla, pratikte bu kadar belirgin olmadığı açıktır. Bazı polis teşkilatları, buldukları ülkeler kriz durumunda olmasa da, kriz polisliği öğeleri taşımaktadır. Birçoğunun ise otoriter polislik özellikleri taşıdığı görülebilir. Ne kadar çok teşkilatın “toplum destekli polislik” söylemini benimsediğini görmek şaşırtıcı olmakla birlikte, bunlar arasından yalnızca küçük bir azınlık bu felsefeyi “olması gerektiği gibi” içselleştirmiştir. Bu söylemin bu kadar hızlı bir şekilde yaygınlaşmasında yabancı fonlarla desteklenen yabancı uzmanlar ve danışmanların etkisi olduğu da bir gerçektir.

Kabaca özetlemek gerekirse, önceki bölümlerde tartışılan felsefeleri destekleyen iki temel bakış açısı olduğu söylenebilir. Bunlardan ilki, polisin, Devlet kontrolünün yürütülmesinde kullanılan bir araç olduğu yönündedir. Bu bakış açısına göre Devletin, yönetimi altındaki bölgeleri düzgün bir şekilde yönetmesi “asayiş” ile sonuçlanacak ve bu da Devletin yetki alanı içerisindeki insanların çoğunluğu için güvenliğin güvence altına alınması anlamına gelecektir. Bu “güce dayalı bakış açısı”, veya dikey bakış açısı, belirgin bir şekilde otoriter polislik yaklaşımlarında görülmektedir. İkinci bakış açısı ise polisin kendi bölgesindeki topluluklara yönelik olarak bir hizmet sağlayıcısı olduğu şeklindedir. Hizmete dayalı, yatay bakış açısı ise toplum destekli polislik uygulamalarında ve türevlerinde görülmektedir: Problem odaklı ve istihbarat temelli polislik (istihbarat temelli polislik aynı zamanda otoriter polislik yaklaşımında da görülebilir). Kriz polisliği ise, Devlet’in, temel görevi olan düzeni

koruma faaliyetini gerçekleştirmesinden çok, düzenin sağlanmasındaki yetersizliğini gözler önüne sermesi sebebiyle bunlardan ayrılmaktadır.

“Toplum destekli polislik” sivil topluma olan duyarlılığı sebebiyle, insan hakları savunucuları tarafından tartışmasız favori olarak gösterilmektedir. Suçun Önlenmesine Dair BM Rehber İlkeleri, suçun önlenmesinde toplulukların sürece dahil edilmesinin önemini vurgulamaktadır.⁴⁷ İnsan hakları savunucuları (Uluslararası Af Örgütü de dahil olmak üzere), topluluklara yönelik olarak duyarlılığın önemini vurgulamak ve toplum destekli polisliğin tam olarak neyi gerektirdiğine dair söylemsel tartışmalardan kaçınmak adına, “toplum destekli polisliğe” atıfta buluma eğilimi göstermektedir. Bununla birlikte, toplum destekli polislikle alakalı bazı çıkmazlar ve güçlüklerin de var olduğu yadsınamaz bir gerçektir:

- Yetkililer, toplulukları, kendi kendilerinin polisliğini yapmaları için etkinleştirerek zaman zaman toplum destekli polislik girişimleri gerçekleştirmektedir, bu durum ise bazen ihkak-ı hak hallerine sebep olmaktadır. Polis tarafından, toplum destekli polisliğin uygulamaya geçirildiği yönünde yapılan açıklamalarla kastedilenlere ihtiyatla yaklaşılması ve çifte kontrol uygulanması da bu yüzden çok önemlidir. “Toplum destekli polislik ABD’de polis ve halk arasında yapıcı bir işbirliği sağlayabilir, ancak otoriter rejimlerle yönetilen ülkelerde asimilasyon ve yukarıdan-aşağıya devlet müdahaleleri için kullanılabilir.”⁴⁸
- Toplum destekli polislik halen, sınırları belirgin şekilde çizilmiş, ne istedikleri konusunda açık ve tutarlı fikirlere sahip, polisle temasta bulunmak konusunda istekli ve kabiliyetli bir toplumun var olduğu iddiasında bulunmaktadır. Peki toplum nedir ve kim tarafından temsil edilmektedir? Peki ya ayrımcılığa maruz kalan alt gruplar?
- Bu konuyla ilişkili bir başka sorun ise “topluluğa hizmet”, veya “topluluğa duyarlılığın” nasıl uygulamaya geçirileceğidir. Topluluğa en iyi şekilde nasıl hizmet edilir? Topluluğun isteklerinin yerine getirilmesi, tek başına, topluluğa hizmet verilmesi bakımından yeterli midir? Ya topluluk yasa dışı isteklerde bulunursa? Her zaman olduğu üzere polis, operasyonel anlamda bağımsız olmak, polislik mesleği bilgilerine dayanarak bazı yargılara varmak, belirli bir seviyede kamu güveni oluşturmak ve toplulukları dinlemek arasında bir denge kurmanın yolunu bulmak durumunda olacaktır. Sonuçta, hangi seçimin en iyisi olduğuna karar verme görevi polise, hatta bazen tek bir polis memuruna, düşmektedir. Haklı olarak, toplum destekli polisliğin temel çıkmazı toplumun duygularına ve tavırlarına karşı hakça (adil ve tarafsız) bir yaklaşımın nasıl kurulabileceğidir.
- Toplum destekli polisliğin yozlaşmayı artırması ihtimali nasıl ortadan kaldırılabılır?
- Toplum destekli polislik büyük ölçekli nitelikte bir polislik uygulamasıdır; toplulukların oluşturulması ve desteklenmesinde polise başrolü vermektir ki bu da 2. Bölüm’de tartışılan “özen gösterme yükümlülüğüne” sıkı sıkıya bağlıdır. Ancak, polisin işlevlerinin, polis yetkileri gerektirmeyen (ve polisin yapmak için yeterli eğitimi almadığı) görevler içerecek şekilde genişletilmesi polis sayısının aşırı şekilde artmasına ve dolayısıyla da tutuklama, gözaltına alma ve güç kullanma yetkilerine sahip kişi sayısının yükselmesine yol açabilir. Bu şekilde

47) 24 Temmuz 2002’de kabul edilen 2002/13 sayılı ECOSOC kararına ek.

48) Bayley, D., 2001, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s. 36.

bir görev genişlemesi, polisin başka devlet kurumlarına ait işlevleri üstlenmesine ve aralarındaki sınırların belirsizleşmesine sebep olacaktır. Aynı zamanda, polisi gereğinden fazla faaliyete dahil edecek olması ve halkın beklentilerini yükseltmesi sebebiyle sonunda hayal kırıklığı ve yılgınlığa yol açacaktır.

“Durumsal Polislik”

Polislik faaliyetlerinin yürütülmesinin tek bir doğru yolu yoktur. İngiltere’deki yeni bir girişim, mahallenin gelişimiyle orantılı olarak yürütülecek ve içerdiği polislik felsefesi itibarıyla suç tiplerine (ortak suç tipleri, suç ve korku seviyesi) ve topluluğun sosyal sermayesine (güven seviyesi, gayri resmi temaslar, resmi ilişkiler) bağlı olan, dolayısıyla da en uygun polislik karışımını bulmayı hedefleyen bir durumsal polislik yaklaşımı geliştirmeyi amaçlamaktadır.⁴⁹

49) Ashby, D.I., 2005, “Policing neighbourhoods: Exploring the geographies of crime, policing and performance assessment.”

Otoriter polislik insan hakları ile uyumsuz nitelikte gibi görünse de, profesyonel bir şekilde yürütüldüğü sürece insan hakları ihlallerine yol açmak zorunda değildir. Bu durum polisliği düzenleyen mevzuata, insan haklarına yönelik siyasi tutuma, iç disipline yönelik usullere ve daha pek çok etkene bağlıdır. İnsan haklarının korunmasına yönelik siyasi bir irade olduğu, iç komuta zinciri düzgün şekilde işlediği, polis yeterli derecede eğitildiği ve sıkı gözetim altında faaliyet gösterdiği sürece otoriter polislik, disiplinli bir şekilde uygulanmak kaydıyla, birçok somut durum için en uygun felsefe olabilir. Özellikle de yozlaşmanın yüksek seviyede olduğu durumlarda. Otoriter polis teşkilatları bazı ülkelerde daha şiddet yanlısı olmakla birlikte, bazılarında da daha az yozlaşmış durumdadır ve bu nedenle de kötünün iyisi olarak halk tarafından “tercih edilmektedir.” Bu durum birçok ülkede ve birçok polis teşkilatında görülmektedir: Daha fazla askerleştirilmiş ve tipik olarak daha otoriter özelliklere sahip olan teşkilatlar, merkezileştirildikleri ve topluluklardan çok uzakta konumlandırıldıkları halde, daha güvenilir buldukları; “topluluklara yakınlaşmak” ve bazen de daha şiddet yanlısı olmak pahasına, kişisel ve partizan yerel çıkarlardan daha az etkilendikleri düşünüldüğü için daha değerli görülmekte ve saygı duyulmaktadır.

Buna örnek olarak, polisliğin (federal yapıdaki) eyalet yönetimlerinin sorumluluğunda olduğu ve merkezi yönetimin polislik faaliyetleri konusunda kendine özel bir yetkiye sahip olmadığı Hindistan verilebilir.⁵⁰ Yine de, belirli sayıda merkezi polis teşkilatları bulunmakta ve bunlar eyaletlere bazı konularda karışabilmektedir (Ancak bu da merkezi desteğin talep edilmesi halinde mümkün olabilmektedir. Örneğin bir eyalet polisinin kendisini içinden çıkamadığı bir sorunla, özellikle de asayiş sorunlarıyla, karşı karşıya bulması ve etkin bir sonuca varamaması halinde). Halkın bu tür merkezi polis teşkilatlarına, daha iyi eğitilmiş oldukları, daha iyi yönetildikleri ve ekipman açısından daha iyi durumda oldukları ve asayiş sorunlarını ele alış biçimleri itibarıyla daha adil ve tarafsız oldukları inancıyla, eyalet düzeyindeki polis teşkilatlarına nazaran daha fazla güvendiği belirtilmektedir. İsyanları kontrol altına alırken benimsedikleri yaklaşımlar, bazı eyaletlerin belirli polis birimlerine oranla daha az taraflı görülmektedir. Bu merkezi teşkilatlar, eyalet polis

50) Hindistan Polis Programı Koordinatörü G.P Joshi ile yapılan kişisel görüşmeye istinaden.

birimlerinden daha militarize ve otoriterdir. Bunların birçoğu silahlı birliklerdir ve normal şartlarda, cop gibi ölümcül nitelikte olmayan bir polis ekipmanı taşımazlar. Bu bağlamda ateşli silah ve güç kullanımına daha eğilimlidirler. Daha az yozlaşmış oldukları düşünülür, çünkü kısa yoldan para kazanma fırsatı sunan çoğu normal polis görevini yürütmezler.

İnsan hakları savunucuları için kullanımda olan çeşitli polislik felsefelerini ve bunların yasallık, hesap verebilirlik ve duyarlılık gibi insan hakları ilkelerini nasıl etkileyebileceklerini bilmek önemlidir. Çeşitli felsefeler son iki ilke bağlamında oldukça farklılık içerebilmektedir. Toplum destekli polislik felsefeleri, nitelikleri itibarıyla hizmet verilen topluluklara karşı (daha) duyarlıdır ve genel olarak, otoriter yaklaşımlara nazaran halkın denetimine daha fazla açıktır. Yasallık ilkesine bağlılık kullanımdaki felsefeye bağlı olarak fazla bir değişim göstermez: Yozlaşma ve insan hakları ihlalleri hemen hepsinde görülmektedir. Ancak daha otoriter olan felsefeler sıklıkla, polis yetkilerini genişleten ve hesap verebilirlik mekanizmalarını zayıflatan daha katı kanunlarla birlikte kullanılacaktır.

Polisin kullandığı felsefeye verdiği isim her zaman pratikte kullanılan usulleri yansıtmaz. İnsan hakları savunucuları kelimelere takılmamak konusunda dikkatli davranmalı ve hangi felsefenin kullanılmasını gerektiğine dair kelime oyunları ile uğraşmamalı; veya polise hangi sistemi kullanmaları gerektiğine dair açıklamalarda bulunmamalıdır. Bunun yerine, insan hakları sorunlarıyla doğrudan alakalı olduğundan, polisin ne yaptığını kontrol etmeli ve bu konuya odaklanmalıdır. Bu da demektir ki, insan hakları savunucuları, polisin:

- Hizmet ettiği topluluğa karşı duyarlı ve hesap verebilir olmasını,
 - Hizmet ettiği topluluğun temsilcisi olmasını ve bu topluluk içerisindeki savunmasız gruplara karşı hassas olmasını,
 - Verimlilik ile yasallığı harmanlamasını,
 - Üç temel polis işlevinin de yerine getirildiğinden emin olmasını,
- uluslararası insan hakları da dahil olmak üzere kanunlara uygun şekilde çalışmasını ve araç-amaç dengesini sağlayan tedbirleri kullanmasını savunmalıdır.

Polis toplumdaki gelişmelerin farkında olmalı ve çalışma usullerini bu gelişmelerle uyumlu olarak geliştirmelidir; bunu yaparken her bir değişikliğin insan haklarına olası etkileri hususunda eleştirel bir yaklaşım benimsemelidir. Bunu yapabilmek için, toplumdaki gelişmelerin ve bunların, polislikle ilgili toplumun beklentileri üzerindeki etkilerinin sürekli biçimde takibi gereklidir. Polisin iyi topluluk ilişkileri geliştirmesi halinde toplum ile “yakın temasta kalmak” bu durumun mantıksal bir sonucudur.

3.5. Özet

Bu bölümde, güvenliğin sağlanması ve düzenin korunması bağlamında görevlendirilmiş ana teşkilat olarak polisi daha yakından inceledik. Polis temel olarak üç işlevi yerine getirmek üzere görevlendirilmiştir. Bunlar:

- Suçun önlenmesi ve tespiti,
- Kamu düzeninin sağlanması,
- Halka gerekli desteğin verilmesi.

İnsan hakları odaklı polislik bu üç faaliyetin de halka sunulmasını gerektirir. Polisin bu işlevlerini etkin bir biçimde yerine getirebilmesi için yeterli kaynaklara sahip olması gerekir. Hizmet verilen toplulukları temsil eden, iyi bir eğitim almış, yeterli sayıda personele ihtiyaç bulunmaktadır. Ayrıca işlevlerini yerine getirebilmeleri için yeterli seviyede bir finansmana ihtiyaçları vardır.

Halihazırda kullanımda olan çok sayıda felsefe bulunmaktadır. Bunların içinden hangisinin en iyisi olduğuna karar vermek, imkansız olmasa da, zor bir görevdir. Kabaca, polislik felsefeleri ya polisin devlet kontrolünün bir aracı olduğu düşüncesini ya da topluluğa sunulan bir hizmet olduğu görüşünü yansıtır. Toplum destekli polislik felsefesi söylemi bu felsefenin en “insan hakları dostu” felsefe olduğu şeklinde algılanabilir, ancak uygulamada bu her zaman geçerli değildir. Toplum destekli polisliğe dair projelerin belirlenmesinde kullanılacak başarı etkenlerini sıralamış ve insan hakları savunucularının yasallık yanında duyarlılık ve hizmet verilen topluma hesap verebilirlik gibi insan hakları ilkelerine odaklanması gerektiğini ifade etmiştik.

© Hollandse Hoogte / Martin Roemer

Polis teşkilatı kendisine verilen polislik görevlerini yerine getirirken diğer devlet organlarından yeterli operasyonel bağımsızlığa sahip ve bu konuda hesap verebilir olmalıdır.

Avrupa Polis Etiği Kuralları, 15. Madde.

4. Operasyonel Bağımsızlık

4.1. Giriş

Görüldüğü üzere, Devletler, sınırları içinde düzeni ve güvenliği sağlamakla sorumludur. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nin 1. Maddesi'ndeki eşitlik ilkesinin bir sonucu olarak Devletler güvenliği herkese eşit bir şekilde sağlamalıdır. Devletlerin düzen ve güvenliği sürdürmek için kullandığı sistemlerin, belirli kişileri memnun etmek yerine herkese faydalı olması büyük önem taşımaktadır. Ne var ki, birçok ülkede siyasi müdahale ve ayrımcılık, genel güvenlik ve adalet sisteminin bir parçası olarak insan hakları odaklı polisliği (olanaksız değilse de) oldukça zorlaştırmaktadır.

Polis, görevlerini yerine getirirken keyfi davranmamalı ve tarafsız olmalıdır. Buna ulaşmak için bir dereceye kadar özerk olmalıdır. Ancak bu özerklik, polisin insanların haklarını olumsuz etkilemesine ve Devlet içinde kontrolsüz güç kullanmasına olanak sağlayamaz. Bunun olmasını önlemek için, yapılan işlerde tamamen şeffaf davranması sağlanarak polisin bir dereceye kadar özerk olmasına ihtiyaç vardır. Operasyonel bağımsızlık, bilindiği gibi, polisliğin hassas bir denge isteyen basit ama karışık bir özelliğidir. Çok fazla özerklik aşırı sert polis eylemlerine neden olabilir. Çok sınırlı özerklik ise, polisin herkesin çıkarı yerine iktidardakilerin taraflı çıkarlarını yerine getirmeye çalışmasıyla sonuçlanabilir.

Bu bölümün okuyucuları, operasyonel bağımsızlık ve polisin hesap verebilirliği konularının birbiriyle yakından bağlantılı olması nedeniyle "Hesap verebilirlik" üzerine olan 8. Bölüm'e de bakmalıdır.

4.2. Polislik siyasi bir faaliyettir

Kanun, polisin çalışmalarını yürüttüğü çerçeveyi çizer ve polisin öncelikleri genellikle (yerel) güvenlik politikaları tarafından belirlenir. Demokrasilerde, kanunlar ve güvenlik politikalarını halkın temsilcileri formüle eder. Buna bağlı olarak, polis siyasetle yakından ilgilidir. Ne var ki, kanun polisliği bir yere kadar belirler. Polislik, toplumdaki çeşitli çıkarları dengelemeye çalıştığı için doğası gereği siyasi bir eylemdir.

4.2.1. Dikey bakış açısı: Polis ve Devlet

Devlet kurumları doğası gereği devlet gücü ile yakından ilişkilidir ve polis de istisnasız olarak bu kuralın bir parçasıdır. Polis, devletin silahlı gücüdür. Devlete karşı sorumludur, Devlete bağımlıdır ve Devletin yasalarını seçimle ya da başka şekilde iktidara gelenlerin belirlediği şekilde yerine getirmelidir.

Devlet, kamunun çıkarlarına göre hareket etmelidir. Bu görüş, Kamu Görevlileri için Davranış Kuralları'nın 1. Maddesi'nde şu şekilde ifade edilmektedir: "*Bir devlet dairesi, iç hukukta tanımlandığı gibi kamu*

çıkartlarına hizmet etmek üzere güven gerektiren bir konumdadır. Bu nedenle, kamu görevlilerinin yüksek sadakati, hükümetin demokratik kurumları aracılığıyla ifade edilen ülke çıkartlarına hizmet edecektir.”¹ Şüphesiz bu durum özellikle, yasalar ve düzenin sağlanması için çalışan ve tutuklama, gözaltına alma ve güç kullanma gibi özel yetkilerle donatılmış Devlet memurlarıyla ilgilidir. Bu yetkileri kontrol edebilmek güçlü bir etki kaynağıdır ve kamu çıkartları yerine yanlış kullanılabilir. Nitekim bazı ülkelerde, polis toplumu için çalışmak yerine iktidardakilerin partizan, etnik, dini ve diğer çıkartlarına hizmet etmekte ve bu da zaman zaman polis yetkilerinin kötü kullanılması, polisin profesyonel bir kurum olarak gelişmesinin engellenmesi ve hukukun üstünlüğünün bozulmasıyla sonuçlanmaktadır.²

Polis, genellikle iktidarda bulunanların tutum ve değerlerini yansıtacaktır. Eğer iktidardakiler hukukun üstünlüğünün temel ilkelerine saygılı olmazsa insan haklarına uyumlu polislik gelişemez. “Polisin eylemleri ne kadar demokratik olursa olsun yine de demokratik gelişmenin belirleyici unsuru değildir. Gerçekte nedensel bağlantılar aksi yönde çalışır: Polis reformunun demokratik hükümet için öneminden çok demokratik hükümetin polis reformu için önemi daha büyüktür. Polis reformu demokratik hükümetin gerekli bir koşuludur, ancak yeterli değildir. Polis, hükümetin tamamını kontrol edemez.”³

Kamu görevlilerinin Devletin temsil ettiği kamu çıkartlarına sadık olmaları, Devletlerin sorumluluklarını etkin ve tarafsız bir şekilde yerine getirebilmesinin ön koşuludur. Böyle bir sadakat yaratmak ve sürdürmek kolay bir iş değildir. Örneğin, devletler BM Kamu Görevlileri için Davranış Kuralları'nın bir gereği olarak kamu görevlisinin mensubu olduğu (etnik, dini, kültürel) grup yerine kamu çıkartlarına sadık olmasını nasıl güvence altına alacaktır? Irak, Basra'da polisin durumu, karşılıklı örnek gösterilebilir. New York Times'tan bir gazetecinin ifade ettiği gibi: “Basra siyasetinin (ve günlük yaşamın) kontrolü Şii gruplara, ana akım Irak İslam Devrim Yüksek Konseyi'nden muhalif imam Mukteda El Sadr'ın direnişçilerine geçmektedir. Eğitimsiz ve işsiz erkeklerden oluşan Basralı sıradan polis memurları, cami ve devlete karşı ikili sadakatlerini sürdürmektedir. Mayıs ayında, şehrin emniyet müdürü İngiliz gazetesine 7000 erkek personelinden yarısının dini partilere katıldığını açıklamıştır. Bu iyimser bir tahmin olabilir: Iraklı genç bir polis bana “polislerin yüzde 75'i Mukteda El Sadr ile birlikte ve El Sadr harika biri” demiştir. (...) Iraklı bir gazeteci ise “Kimse polise güvenmiyor” demiştir, “Yeni Ayetullah parmağını şıklattığında binlerce polis atlar”⁴

4.2.2. Yatay perspektif: Polis ve Halk

Devlet ve devlet organlarının hizmet ettiği halka karşı sorumlu olmaları temel bir insan hakları ilkesidir. Bu, Kamu Görevlileri için Davranış Kuralları da dahil olmak üzere çok sayıda uluslararası standartta belirtilmiştir: “*Ceza adalet sisteminin bütün organlarında olduğu gibi, her emniyet teşkilatı toplumun genelini temsil etmeli ve ona karşı sorumlu olmalıdır.*”⁵ Bu durum, polis ve insan hakları alanında da yer almaktadır. Polis reformu ve “polisli demokratikleştirme” üzerine 500 belgenin incelendiği bir çalışmada demokratik polislik için dört norm tanımlanmıştır ve bunların ilkinde göre: “Polis, çalışma önceliğini bireylere ve özel gruplara vermelidir.”⁶

1) 12 Aralık 1996'da 51/59 nolu Genel Kurul kararıyla kabul edilen BM Kamu Görevlileri için Davranış Kuralları, yolsuzlukla mücadele çalışmalarına rehberlik edecek bir araç olarak üye devletlere tavsiye edildi.
2) Goldsmith, A., 2003, “Policing weak states: citizen safety and state responsibility.”
3) Bayley, D., 2001, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s.13.
4) The New York Times, *Switched Off in Basra*, 31 Temmuz 2005.
5) Genel Kurul Kararı 34/169, 17 Aralık 1979
6) Bayley, D., 2001, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s.13-14. Diğer normlar:
- Polis hükümet yerine yasaya karşı sorumlu olmalıdır.
- Polis, başta demokrasinin göstergesi olan özgür siyasi faaliyetler olmak üzere insan haklarını korumalıdır.
- Polis şeffaf olmalıdır.

Halka karşı sorumlu olmak, polisin halkın her istediğini yapması anlamına gelmez. Aksine, polisin, belirli bir grubun çıkarları yerine genel halkın çıkarlarına hizmet edecek tepkilere dair adil bir değerlendirme yapmasını gerektirmektedir. İnsan Hakları Yüksek Komiserliği Ofisi'ne (OHCHR) göre, ihtiyaçlara karşılık gelen polislik aşağıdakileri güvence altına alır:⁷

- Polis, özellikle suçun önlenmesi ve tespit edilmesi ile kamu düzeninin sağlanması konusunda halkın ihtiyaç ve beklentilerine yanıt verir;
- Polis hedeflerine yasal ve insana yakışır bir şekilde ulaşılır;
- Polis hizmet ettiği halkın ihtiyaç ve beklentilerini anlar;
- Polislik faaliyetleri halkın görüş ve isteklerine yanıt verir.

Düzenin devam etmesi ve güvenliğin sağlanması herkesin çıkarına olduğu için Devletin temel görevi ve sorumluluğudur. Düzeni sağlama hedefine ulaşmak için polis ve halk birbirine bağımlıdır. Hukukun üstünlüğüne dayalı her demokrasinin temel özelliği, halka uygun adil ve insanca yasalarının olması gerektiği ve karşılığında da halkın polisi emniyet teşkilatının bir parçası olarak kabul etmesidir. Bu nedenle, halk kanunlara uymalı ve uymadığı takdirde düzeltici önlemleri kabul etmelidir.⁸ Buna **rızaya dayalı polislik** adı verilir.

‘Polis halktır, halk da polistir’

Sör Robert Peel, 1829 yılında halk polisi kavramını yansıtan Londra merkezli Metropolitan Polis Teşkilatı'nı kurmuştur. Genellikle ‘Peel’in dokuz ilkesinden bahsedilir. Bu ilkelerden yedincisinde "Halk ile tarihi bir geleneğe gerçeklik getiren daimi bir ilişkiyi sürdürmek için, halk polistir polis de halktır; polis yalnızca, toplum refahı ve varlığı çıkarına her vatandaşın üzerine düşen görevleri tam zamanlı olarak yapmak üzere para ödenen halktan bireylerdir" denmektedir.⁹

Rızaya dayalı polislik, başka ve daha işlevsel bir amaca da hizmet eder. Polis, bilgi vermeleri (suçların bildirilmesi gibi) ve tanıklık etmeleri konularında halka bağımlıdır. Polis, profesyonel performansı için kamuya bağımlı olduğundan, kamu nezdindeki meşruluğun öneminin de farkında olmalıdır. Meşruluk, “yasal sistem, toplum, Devlet, polis örgütlenmesinin kendisi ya da siyasi elit gibi toplumda gücü elinde bulunduranlar tarafından polise (güvenliği sağlamak ve kuvvet kullanmak için) belirli bir dereceye kadar tekel verildiği” anlamına gelir.¹⁰ Farklı polislik modelleri meşruluk temelinde çeşitlilik gösterebilir. Halkın ihtiyaçlarına yanıt vererek, tarafsız ve profesyonel kararlar vererek ve güvenliği etkin sağlayarak bu meşruluk güvence altına alınabilir. Ek olarak, ihtiyacı olanlara yardım ederek polis saygınlığını da artırabilir. Aslında, polis, toplumun kabulünü sağlamak için polis gücünün tam olarak gerekli olmadığı görevleri yerine getirir.

Meşruluk, halkın polise olan güveninde kendini gösterir. Halkın güveni, operasyonel bağımsızlığın ön koşuludur ve polisin etkili ve hesap verebilir olmasının bir sonucudur. Kamu güveninin izlenmesi önemlidir. Açıkçası, kamu güvenini belirleyen şey, polisin suçun önlenmesinde ve düzenin sağlanmasındaki etkinliğiyle ilgili kamuoyudur. Ne var ki, şu anki etki

7) OHCHR, 1997, *Human Rights and Law Enforcement: A Manual on Human Rights Training for the Police*.

8) Bu zaman zaman toplumsal mutabakat olarak adlandırılır; insanların bazı sorumlulukları Devlete devrettiği bir anlaşmadır. Halk ulusal kanunlara uyarak düzen içinde hareket eder ve aksi olduğunda polis müdahalesini kabul ederler. Öte yandan, polis de faaliyetlerini düzenleyen yasalara uygun davranmayı taahhüt eder.

9) Peel'in ilkeleri çeşitli internet sitelerinden edinilebilir.

10) Mawby, Marenin (Ed.), 1996, *Policing change, changing the police*, s.7.

polislin değerlendirilmesi için yeterli bir parametre değildir. İnsan haklarına uyumlu polislik etkili ve meşru olmayı gerektirir.

Yolsuzluk, ayrımcılık, polis şiddeti, kaynak yetersizliği ya da profesyonel olmayan davranışlara bağlı olarak kamuda oluşan güvensizlik, dünyadaki çok sayıda polis kuruluşunun büyük bir problemidir. Kamuoyunda güven oluşmamışsa, halk adalet ve özel güvenlik için geleneksel ve gayri resmi sistemlere başvurur ve ihkak-ı hak başlar. Birçok ülkede polis görevlerini yasalara uygun olarak yerine getirmez. Meşruluğun tehlikeye girdiği ve halkın güveninin zayıf olduğu durumlarda polis uyumu sağlamak için alternatif araçlara başvurmak zorunda kalır. Bu da, polislin uyumu sağlamak için kuvvet kullandığı, halkın güveninin azaldığı ve polislin tekrar kuvvete başvurduğu bir kısır döngüye yol açar. Örneğin bir gösterinin beceriksizce dağıtılması gibi meslek kurallarına uymayan polislik, aşırı güç kullanımıyla sonuçlanır ve bunun kendisi de meslek kurallarına ters düşer. Aslında kötü polislik, daha da kötüleşerek kendini besler.

Toplumlarda kamu güveni

Kamu güveni, farklı gruplar ve toplumlarda çeşitlilik gösterebilir. Polise yönelik memnuniyet, yoksulluk ve suç oranı gibi etkenlerle yakından alakalıdır. Bölge ne kadar yoksul ve suç oranı ne kadar yüksek olursa, insanlardaki memnuniyet o kadar az olur. Egemen gruplara kıyasla azınlıklar, polisle daha kötü deneyimler yaşayabilir. Bunun çok sayıda nedeni vardır ve akademisyenler neden-sonuç ilişkilerine dair uzun süreli çalışmalar yapmaktadır.¹¹ Genel olarak, araştırmaların gösterdiğine göre insanlar polislin ihtiyaçlarına yanıt vermesini ve gerektiğinde ulaşılabilir olmasını ister. Ne var ki, suç karşısında polislin daha sert davranmasını ve başkalarını hedef aldığı sürece baskı uygulamayı kabul etmesini isteyebilmektedirler.¹²

Kamu güveni, halkın, polislin güç kullanımını nasıl algıladığıyla da yakından ilgilidir. Modern toplumlarda polis şiddetinin genel amacı konusunda anlaşmazlık çıkmaktadır: Toplumun kanunlarına uymayan ve kendileri şiddet uygulayan nüfus gruplarını kontrol altına almak için mi yoksa Devletin bir aracı olarak kaynakların toplumda adaletsiz dağılımını sürdürmek için mi? Bu karşıtlık polislin bazen bir yurttaşı öldürmesinde kendini gösterir. Azınlıklara mensup çok sayıda kişi bu olayları toplumsal adaletsizlik ve baskının örnekleri olarak görürken diğerleri bunu polislin faaliyetleri sırasında oluşan "ikincil zarar" olarak görür.¹³

4.2.3. Polislik dengelemektir

Polisliğin siyasi bir eylem olması ve polislin sadece siyasetçilerin onlara yapmalarını söylediklerini yapması aynı şey değildir. Polis ile paydaşlarının arasındaki mesafe yolsuzluğa mahal vermeyecek denli uzak ama 'ilişkide kalabilecekleri' denli yani onların ihtiyaçlarına cevap verecek derecede de yakın olmalıdır. Polis yetkilerini Devletten alır, hem meclisteki hem bakanlıklardaki siyasetçiler tarafından temsil edilirler ve kullanımlarını halktan 'kazanmaları' gerekir. Gerçekten de polislik şu görevleri arasında çok hassas bir denge gerektirir; topluma hizmet etmek gibi halkın onlardan istediğini yapmak, nihayetinde polisi kontrol eden

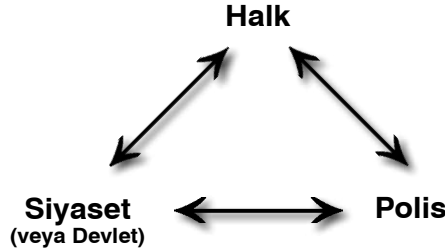
11) Örneğin Davis, R.C. ve ark., 2004, "A crossnational comparison of citizen perceptions of the police in New York City and St. Petersburg, Russia."

Uluslararası Af Örgütü'nün 2005 yılı Brezilya raporu insanların polislik faaliyetlerine dair farklı beklentileri olabileceğine yer vermektedir. Bkz: *Brazil: They come in shooting.*

12) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights.*

13) Smith, B.W., 2004, "Structural and organizational predictors of homicide by police.", s. 539.

güçlere hizmet etmek; düzeni muhafaza etmek ve güvenliği sağlamak için yapılması gerekene bağımsız olarak karar vermek, örneğin ne yapacağına dair profesyonel, tarafsız yargılamaya yapmak. Aşağıdaki figür buna dahil olan farklı çıkarları simgelemektedir:

Bu figür ayrıca polisin hesap verebilirlik hatlarını açıkça göstermektedir (bu konu 8. Bölüm'de daha fazla anlatılmaktadır). Polisin görevlerini tarafsızca ve tam olarak yerine getirebilmesi için tüm taraflarla arasında profesyonelce ve yasalara uygun biçimde yeterli mesafeyi muhafaza etmesi gereklidir. Ancak her zaman diğer tarafların otoritesi altında çalışmak zorundadır, yani onlara hesap vermek durumundadır. Bu ikilemin çözülmesi, polisin toplum içindeki rolünü değerlendirmek konusunda temel bir testtir.

4.3. Operasyonel bağımsızlık

4.3.1. Giriş

Polislik, Devlet ile halk arasında bir dengeleme gerektirir; yani ne sadece Devletin istediğini, ne de sadece halkın isteklerini yerine getirmektir. Siyasi tarafsızlığı ve yansızlığı sağlamak ve böylece polisin keyfi olmayan, adil ve profesyonelce karar vermesini sağlama almak adına -diğer bir deyişle polisin kamu yararına çalışabilmesi için- polis liderliği, kaynaklarını nasıl değerlendireceği ve asayiş sorunlarına nasıl karşılık vereceği konularında, verilen bütçe ve yasal çerçeve doğrultusunda belli ölçüde bağımsız karar verebilmesi için yetkilendirilmelidir (ve donatılmalıdır). Bu, **operasyonel bağımsızlık** olarak bilinir. Operasyonel bağımsızlık, insan hakları perspektifi açısından temel bir sorun yaratmaktadır, ancak yukarıda belirtildiği gibi, politik polisliğin tersine profesyonel polislikte bu gereksinim esastır. Ancak belli derecede özerkliğe sahip bir silahlı teşkilat olarak polis üzerinde bir tür denetim bulunmalıdır.¹⁴ Bağımsızlık, gerek yasa ve politika (polis her istediğini yapamaz) gerekse kendi hesap verebilirlik yükümlülüğü ile sınırlandırılmalıdır.

4.3.2. Operasyonel bağımsızlık ve hesap verebilirlik

Hesap verebilirliği olmayan herhangi bir polis gücü olmamalıdır. Bu nedenle bazıları 'bağımsızlık' terimi yerine 'sorumluluk' terimini tercih eder. Örneğin 1990'ların sonlarında Kuzey İrlanda'da polis reformlarını formüle etmekle sorumlu Patten Komisyonu, polisin asla denetlenmeden kaçmaması gerektiğinin altını çizmek amacıyla 'operasyonel bağımsızlık' terimi yerine 'operasyonel sorumluluk' teriminin kullanılmasını önermişti. "Operasyonel sorumluluk, operasyonel kararları almanın Polis şefinin

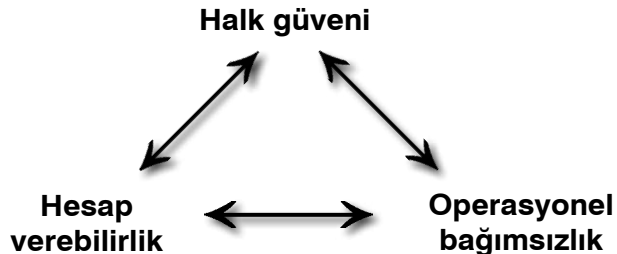
14) Stenning, Philip, 2004, *The idea of the political independence of the police: international interpretations and experiences*. Bu raporda yazar bağımsızlık ve hesap verebilirliğin kavramsal olarak ve pratikte nasıl ilişkili olduğunu tartışmaktadır. Yargı yetkisi ortak olan İngiltere ve Galler, Avustralya ve Yeni Zelanda'daki doktrin ile ilgili deneyimler ortaya konmaktadır.

hakkı ve görevi olduğu anlamına gelir. Ne hükümetin ne de Polis Yönetim Kurulları'nın, Polis şefinin bir operasyonu nasıl yürüteceğine karşına hakkı vardır. Ancak bu, Polis şefinin operasyonel bir konuyu idare edişinin herhangi bir denetimden muaf olması ya da sonrasında hiç kimse tarafından değerlendirilmemesi gerektiği anlamına gelmez. Bu durum asla söz konusu olmamalıdır.¹⁵

Patten Komisyonu, danıştıkları herkesin operasyonel bağımsızlığın önemi konusunda fikir birliğine varmasına karşın kimsenin buna açık bir tanımlama getiremediğini ya da herhangi bir genelgede karşlarına çıkmadığını fark etmiştir. Ancak Avrupa Polis Etiği Kuralları'nın 15. Maddesi bu kavramı açık ve anlaşılır bir şekilde dile getirir: "Polis teşkilatı, polislik görevlerini yerine getirmekte diğer devlet kurumlarından yeterli operasyonel bağımsızlığa sahip olmaktan yararlanırken, tamamen hesap verebilir olacaktır." Açıklama kısmında ise bu maddeyi desteklenerek şöyle devam edilmektedir: "Polis yürütmeye aittir. Polis, emir aldığı yürütmeden tamamen bağımsız olamaz. Ancak polis görevlerini yerine getirirken kanuna uymak zorundadır ve ek olarak takdir kullanma yetkisi vardır. Polis, kendi yetkilerini uygularken bir politik ortamdan herhangi bir emir almamalıdır. Operasyonel bağımsızlık tüm teşkilat içinde uygulanmalıdır. Böylesi bir bağımsızlık, polis operasyonlarının yasalara uygun olmasını ve yasaya başvurulması gerektiğinde de bunun tarafsızca ve profesyonelce yapılmasını amaçladığından, hukuk kuralının önemli bir özelliğidir. Operasyonel bağımsızlık, polisin yaptıkları/yapmadıkları için tamamen hesap verebilir olmasını gerektirir.¹⁶

Polisin operasyonel bağımsızlığını halkın ve Devletin 'onaylaması' için, polis yaptıklarının (a posteriori) hesabını verme konusunda istekli ve yeterli olduğunu etkin bir şekilde göstermeli ve faaliyetleri öncesinde de (a priori) polis faaliyetlerine rehberlik etmesi için hazırlanmış politikalara ve mevzuata bağlı olmalıdır. Operasyonel bağımsızlık daima etkin hesap verebilme mekanizmaları ile birlikte yürümelidir. Polis ancak bu şekilde işlevlerini verimli bir şekilde yerine getirebilir ve halkın güvenini kazanabilir. Şu üç ilke veya kavram birbiriyle ilişkilidir:

- Halk güveninden yoksun bir polis teşkilatının çoğunlukla kendi faaliyetleri hakkında hesap vermeye isteksiz olduğu görülmüştür.
- Operasyonel bağımsızlığa sahip ama hesap vermeyi reddeden bir polis teşkilatı eninde sonunda halkın güvenini sarsacaktır.
- Şeffaf ve hesap vermeye istekli bir polis teşkilatı insanların daha fazla güvenini kazanacağından böyle bir teşkilata daha fazla özerklik verilecektir.

15) Independent Commission on Policing for Northern Ireland, 1999, *A new beginning: policing in Northern Ireland*, para 6.21.

16) Avrupa Polis Etiği Kuralları, 15. Madde'nin yorumu , s.41

4.3.3. Takdir yetkisi

Polis liderliğinin operasyonel bağımsızlığı, en alt rütbeye kadar **takdir yetkisi** olarak iletilir. Bir polis memuru görev başındayken geniş bir takdir yetkisine sahiptir ve hangi anormal davranışta harekete geçip geçmeyeceğine bireysel olarak karar verir (elbette bu ulusal kanunlar ve politikalarda belirlenmiş çerçeve ile sınırlıdır). Ancak bazı takdirler polisliğin tam da kalbindedir: Her suç polisin harekete geçmesini gerektirmez ve polisin harekete geçmesi her zaman bir sorunun çözümü değildir.

Farklı türde polis tepkilerine yol açacak suçlara bir örnek birinin yasal hız sınırını geçmesidir. Çoğu yetki alanında bu bir trafik suçudur ve polis ceza kesmeye karar verebilir. Ancak bir 'son uyarı' vermeye de karar verebilirler ki bu bazen cezadan daha etkilidir. Başka bir örnek olarak da vandalların bir okul binasına zarar vermelerini verelim. Polis bu kişileri tutuklamaya karar verebilir ama aynı zamanda bu genç insanları sosyal hizmete de gönderebilir ya da aileleri ile konuşabilir veya polis yetkilerine başvurmadan ya da olayı ceza hukuku ile sınırlandırmadan bu kişiler için meditasyon gibi başka birtakım faaliyetler ayarlamaya çalışabilir. Bu örnekte de görüldüğü üzere, polisin kendi takdiri ile davranmasının çerçevesi, o ülkenin yasal sistemine, halkın üzerinde yarattığı güvene, profesyonellik seviyesine, alternatif çözümler bulmakla veya bununla ilgili kurumlara yönlendirmekle ilgili ne kadar eğitildiğine ya da onlara da ne derecede alternatif çözümler veya kurumların sağlandığına bağlıdır.

Uluslararası Polis Şefleri Derneği'nin (IACP) Davranış Kuralları

IACP şöyle der: "Bir polis memuru kendisine tanınan takdir hakkını sorumlulukla kullanacak ve bunu yasalar dahilinde uygulayacaktır. Makul olma ilkesi memurun hükümlerine rehberlik edecektir ve memur yasal bir eyleme gerek olup olmadığının kararını verirken çevreleyen tüm sonuçları da göz önünde tutacaktır. Profesyonel polislikte yeterliliğe dayanan takdirin istikrarlı ve akıllıca kullanımı iyi ilişkileri korumak ve halkın güvenini devam ettirmek adına çok şey katacaktır. Burada birbiriyle çelişen eylem biçimleri arasında seçim yapmakta zorluk olabilir. Zamanında yapılan bir tavsiye, istenen sonuca erişmek adına tutuklamaktan (ki gereken durumlarda bu da doğru olabilir) çok daha etkili olabileceği unutulmamalıdır.¹⁷

4.3.4. Operasyonel bağımsızlığa yönelik tehditler

Dünyanın pek çok yerinde polisin operasyonel bağımsızlıktan hoşlanmadığı bilinmektedir.¹⁸ Polis üzerinde kontrol uygulanan pek çok ülkede, bu durum polisin siyasi erke itaat etmesiyle sonuçlanmakta, bazen polisi harekete geçmesi gereken yerde geçmemeye ya da geçmemesi gereken yerde harekete geçmeye yönlendirmektedir. Örneğin federal sisteme dayalı Hindistan'da, Polis Kanunu yerel hükümetlere polis üzerinde "denetim" hakkı tanır. Ancak "denetim" kelimesi yasada tanımlanmamıştır, bu da siyasilere polisin işine karışması, çoğunlukla polis yetkilerinin suiistimal edilmesi ve vatandaş

17) Kendi internet sayfalarından edinilebilir: www.theiacp.org

18) Bu kısımdaki metin, Hindistan, Nijerya ve Uganda örnekleri de dahil olmak üzere, Commonwealth Human Rights Initiative [Devletler Topluluğu İnsan Hakları Girişimi] Hindistan Polis Programı Koordinatörü G.P. Joshi ile yapılan kişisel görüşmelere dayanmaktadır.

haklarının ihlali ile sonuçlanmaktadır. Bazı ülkelerde, denetim hakkı polis kuvvetlerinin en üst düzeydeki görevlisine verilmesine karşın polis siyasi yönetimin verdiği emirlere tabidir; bu emirler bağlayıcıdır ve uyulmaları gereklidir. Açıklayıcı bir örnek olarak Nijerya'da Polis Genel Müfettişi (IGP, polis teşkilatının başıdır), Başkan'ın emirlerine doğrultusunda polis yönetiminden sorumludur ve şaşırtıcı şekilde Başkan aynı zamanda polis kuvvetlerinin operasyonel denetiminden sorumludur.¹⁹ Başkan ayrıca IGP'ye yani polis teşkilatının başına gerektiğinde kamu düzeni ve güvenliğini sağlamak ve korumak adına emirler verebilir ve IGP buna uymak durumundadır.²⁰ Başka bir örnek, Uganda'da anayasaya göre, "Polis Genel Müfettişi, Uganda yasalarına tabi olmakla ve ona göre hareket etmekle yükümlüdür, ancak Başkan siyasi meseleler söz konusu olduğunda Genel Müfettiş'e emir verebilir."²¹ Anayasanın bu hükmü ile ilgili sorun iki taraflıdır. Birincisi politik durumları neyin teşkil ettiğine dair hazır bir tanımlama yoktur. İkincisi hüküm Başkan'ın emirlerinin yasalar çerçevesinde olması gerektiğini belirtmemektedir. Bu hüküm, bir Polis Genel Müfettişi'nin (IGP), Başkan'dan siyasi emirler almadıkça yasalara uygun hareket etmesine izin vermektedir. Polis Tüzüğü'nde de benzer bir hüküm vardır ama orada Polis Genel Müfettişi'ne politik emir verebilen kişi Bakan'dır ve tüzük ayrıca "Genel Müfettiş bu emirlere uyar" demektedir.²²

Operasyonel bağımsızlığın sarsılmasının yollarından biri de hükümetlerin güçleri aracılığıyla üst düzey polis memurlarını atamaları, değiştirmeleri ya da transfer etmeleridir. Pek çok ülkede polis şefi ve üst düzey memurlar hükümet veya siyasi yönetimin başındakiler tarafından atanır ve yasalar seçme süreçleri ve yöntemleri konusunda sessizdir: Öyle ki ne görevlere atanma konusunda kılavuzluk eder ne de hangi koşullarda polis şefinin görevden alınabileceğini belirtirler. Bunu açıklayıcı bir örnek olarak, Kosta Rika'da hükümetin uygun bulduğu her an polis liderini görevden almasının anayasal hak olması verilebilir. Benzer pek çok durumda o ülkenin polis teşkilatının başında kimin olacağı ya da seçilen kişinin o görevde ne kadar kalacağı tamamen siyasi yönetimin başındakinin takdirine kalır. Bu da üst düzey polis memurlarının görevlerinde kalabilmeleri siyasetçilerin isteklerine bağlı demektir. Polis memurları kariyer çıkarları için bazen yasa dışı davranışta bulunma pahasına siyasi liderlerin isteklerine uygun hareket etmek durumundadır.

4.4 Özet

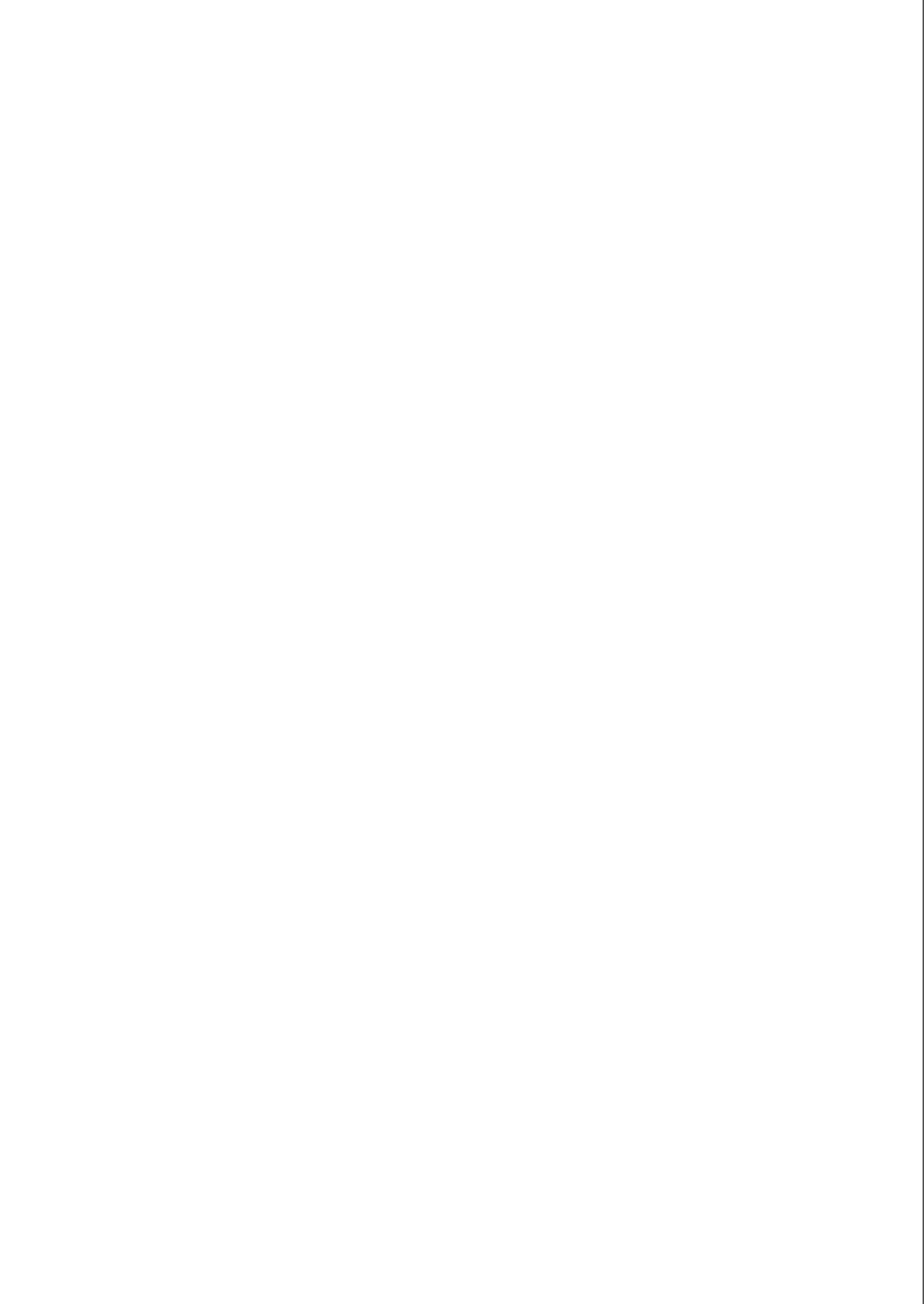
Polis, rekabet halindeki çok sayıda çıkarı barındıran karmaşık bir alanda faaliyet gösterir. Bu çıkarlardan herhangi biriyle uyumlu olmak ne insan haklarını gözeten polislik için yeterli olacaktır ne de polis gerçeğini yansıtacaktır. Polis, Devletin kuvvetli koludur ve kamu yararını gözetir. Devlet ve toplumun çıkarları arasında denge kurabilmek için polisin belirli durumlarda kendi profesyonel değerlendirmesini yapabileceği operasyonel bağımsızlığa ihtiyacı vardır. Polis yetkilerinin hangi durumlarda kullanılacağına dair belirli bir karar verme yetkisinin olması bir gerekliliktir ancak bu da polisin nasıl denetleneceğiyle ilgili sorun yaratabilir. Polis, operasyonel bağımsızlığı hak ettiğini ispatlamalıdır: topluma hizmet ederek halkla meşruluk kazanmalıdır. Açıklık ve şeffaflık, halkla ilişkileri geliştirir ve halkın güvenini artırır; bu da bağımsızlığın

19) 1943 tarihli Nijerya Polis Kanunu (CAP 359), Kısım.

20) Polis Kanunu, Kısım 10 (1).
21) 213. Madde (4)

22) Polis Tüzüğü, Kısım 6 (2),
1994.

temel bir ön koşuludur. Ek olarak, polis yasalara uygun ve keyfi olmayan bir şekilde çalışmalıdır, yaptığı işte etkili ve hesap verebilir olmalıdır. Ne yazık ki birçok ülkede olayların profesyonel olarak değerlendirilmesinde yetersiz kalan ve eylemleriyle ilgili hesap vermekte isteksiz olan polis kuruluşlarıyla, gerçek hayattaki durum bundan çok uzaktır. Halktan çok kendi çıkarlarını gözeten ve polis üzerinde meşru ve etkili ama ölçülü bir denetim kurmakta isteksiz siyasi iktidarlar da bazen buna eşlik etmektedir.

© REUTERS // Atef Hassan OR/AA

Kısım III Polis Yetkileri

Polis Yetkileri: Giriş

Polis, sahip olduğu yetkilerle, özellikle de tutuklama, gözaltına alma ve güç kullanma yetkileriyle tanımlanır. Bu, hem uluslararası hem de ulusal hukukta kabul edilmektedir. Polis Kanunları, Ceza Kanunları, Ceza Muhakemesi Kanunları ve Standart Operasyon Prosedürleri (SOP) polisin yetkilerini ve bu yetkilerin nasıl kullanılacağını düzenler. Bu nedenle, bir ülkede polis hakkında yapılacak bir değerlendirme, kamuya açık bu belgeler üzerinde çalışmakla başlamalıdır. Bu belgeler, uygulamaya yönelik oldukça -SOP genel olarak Polis Kanunlarına göre daha somut ve spesifik ifadeler içerir- onlara ulaşmak zorlaşır, çoğunun yazılı versiyonuna dahi rastlanmaz.

Polis yetkileri üzerinde genel yorumlarda bulunabilmek için çok dikkat etmelidir. Polis teşkilatları ve yetkileri çok çeşitli olabilir. Bazı polisler ateşli silah taşır, bazıları silahsızdır. Her bir ülke bu konuda farklı bir örnek oluşturur. Bu kaynak kitap, polisle ilgili bu farklı örneklerin tümünü sunma çabasında değildir.

Bu kısımda yer alan üç bölüm, Uluslararası Af Örgütü raporlarında belgelenmiş olan insan hakları ihlallerine neden olan polis yetkileri ve polislik uygulamaları üzerine odaklanmaktadır. 5. Bölüm'de güç kullanma yetkisini, 6. Bölüm'de tutuklama ve gözaltına alma yetkilerini ve 7. Bölüm'de de şüpheli sorgulamaları üzerinde odaklanarak ceza soruşturmaları ele alınacaktır. Bu bölümlerin her biri aynı yapıda hazırlanmıştır. Buna göre, uluslararası insan hakları standartlarında ifade edilen ana ilkelerle başlıyoruz. Daha sonra bu standartlardaki boşluklara yani bu standartlarda ifade bulunmayan konulara bakıyoruz. Son olarak da polislik uygulamalarının yasal ve profesyonel bir çerçevede gerçekleştiği (en iyi) uygulamaları gözden geçiriyoruz.

Profesyonel rehberlik

Birleşik Krallık merkezli Polis Şefleri Birliği'nin (Association of Chief Police Officers - ACPO) güç kullanımı, toplumsal gösterilerde polislik, aile içi şiddetle başa çıkma gibi polisliğe ilişkin çeşitli durumlara ilgili rehber belgelerin ve el kitaplarının bulunabildiği incelemeye değer bir internet sitesi bulunuyor. ABD merkezli Uluslararası Polis Şefleri Derneği'nin (International Association of Chiefs of Police) internet sitesi ise daha az bilgilendirici olmakla birlikte, diğer polis derneklerine ve örgütlerine çok sayıda bağlantı içermektedir.¹

1) Bkz. sırasıyla www.acpo.police.uk ('policies') www.iacp.org

Model Kanun Projesi: Çatışma sonrası ceza yargılaması modeli

ABD Barış Enstitüsü ve İrlanda İnsan Hakları Merkezi,² BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR) ve BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi (UNODC) ile iş birliği halinde çatışma sonrası durumlarda yasal reform süreçlerine yardımcı olacak araçlar sağlamaya yönelik bir proje yürütmüştür. Bu araçlar, daha etkin bir ceza yargılaması elde etmek için ceza hukuku üzerine odaklanan model kanunlardan oluşan setlerdir. Bu model kanunlar -ceza kanunu, muhakeme usulü kanunu, gözaltı/tutuklama kanunu ve polis yasaları- dünyanın farklı yerlerinden gelen 300 kişilik bir grup tarafından geliştirilmiştir.

- “Ceza Kanunu Modeli” (MCC) cezai sorumluluk, savunma gerekçeleri, yargı ve ceza gibi ulusal ceza kanunlarında yaygın olarak bulunan, asli hukuk hakkında genel hükümler içerir. Aynı zamanda içerdiği ‘Özel Bölüm’de suçların bir listesi bulunur. Ceza Kanunu Modeli’nde (MCC) bulunan tanımlamalar, bir çatışmada ve çatışma sonrası ortamda sıklıkla görülen ve genellikle ulusal mevzuatta bulunmayan suçlardır.
- “Ceza Muhakemesi Kanunu Modeli” (MCCP) soruşturmada temyize kadar, ceza muhakemesinin tüm yönleri ile ilgili hükümleri içerir. Aynı zamanda çocuk adalet sistemi, suçlunun ülkesine iadesi ve uluslararası iş birliği, tanık koruma ve mağdurlar için tazminat gibi konulara ilişkin hükümler içerir.
- “Gözaltı Kanunu Modeli” duruşma öncesi ve mahkumiyet sonrası gözaltı konularıyla ilgilidir. Genel ilkeler ve polisin de içinde bulunduğu gözaltı yetkisi bulunan görevliler için geçerli olan standart operasyon prosedürlerinden oluşur.
- “Polis Kanunu Modeli” polis yetkileriyle ve ceza muhakemesi kapsamı dışında kalan prosedürlerle ilgilidir ve ateşli silah kullanımı ve kitle kontrolü gibi konulara ilişkin hükümler içerir.

Bu kanun modelleri üç cilt halinde yayınlanmıştır. 2007 yılında basılan 1. Cilt, Ceza Kanunu Modeli’ni, 2008 yılında basılan 2. Cilt Ceza Muhakemesi Kanunu Modeli’ni ve 3. Cilt Gözaltı Kanunu Modeli ve Polis Kanunu Modeli’ni içermektedir. Tüm ciltlerde kanun modellerinin nasıl uygulanacağına ve yasal reformu gerçekleştiren ülkelere nasıl uyumlandırılıp düzenleneceğine ilişkin yönergeler yer almaktadır. Basılı tüm kitaplarda kitabın elektronik kopyasını da içeren bir CD eklenmiştir. Kitaplar ayrıca USIP’nin internet sitesinden de edinilebilir.

2) Bkz. sırasıyla www.usip.org ve www.nuigalway.ie

Kolluk kuvvetleri görevlerini yerine getirirken insan onuruna saygı göstererek korumalı ve herkesin insan haklarını güvence altına almalıdır.

BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları, 2. Madde.

Kolluk kuvvetleri ancak kesinlikle gerekli olduğunda ve görevlerini yerine getirmeleri için gereken derecede güç kullanabilir.

BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları, 3. Madde.

5. Polisin Güç Kullanımı

5.1. Giriş

Polis (ülkeden ülkeye değişmekle birlikte) genellikle kelepçe, cop ve ateşli silah gibi güç kullanımı imkanı sağlayan aletlerle birlikte düşünülür. Bununla birlikte, polislik çoğu zaman güç kullanımı gerektirmez. Polisliğin yasal sınırlarda kalabilmesi için, yalnızca belirli yetkiler dahilinde güç kullanımı ya da güç kullanım tehdidi gerekli ve meşru sayılabilir. Bunlar tutuklama yapmak, suçları önlemek ve kamu düzenini bozan olayları kontrol altına almayı kapsar. Kendi halkına karşı şiddet uygulamak, bir Devletin alabileceği en uç önlemlerden biri olduğu için, Devletin güç kullanımını kısıtlamayı amaçlayan standartlar vardır. Bu standartların özünde, güç kullanımını neyin meşru kılacağı sorusu vardır. Görevlilerin, tehdidin derecesi ve bununla en az zararlar nasıl başa çıkılacağı konularının yanında, riskin doğası hakkında hızlı değerlendirme yapmaları gerekir.

'Güç' kavramının ne anlama geldiği ve bir eylemin gerçekten 'güç' unsuru taşıyıp taşımadığı konusu çoğu zaman açık değildir. Biz 'yasal gücü', yasal polislik amaçlarına ulaşmak için kişileri harekete zorlamak ya da eylem yapmalarını önlemek amacıyla, çıplak el tekniklerinden ateşli silah kullanımına kadar değişen fiziksel güç şeklinde kullanacağız. BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları'nın (BM Davranış Kuralları) 3. Maddesi ve Kolluk Kuvvetleri Tarafından Güç ve Ateşli Silah Kullanılması Konusunda Temel İlkeler (bundan sonra Temel İlkeler olarak anılacaktır), polisin güç ve ateşli silah kullanımını içeren temel standartlardır. Okuyucunun bu metnin tümünü gözden geçirmesini öneririz. Siyasi istikrarsızlık veya olağanüstü hal gibi istisnai durumlar, Temel İlkeler'den uzaklaşmayı meşru kılmayabilir. Ayrıca BM Davranış Kuralları ve Temel İlkeler'in sadece polisler için değil, aynı zamanda polis yetkileri kullanan asker ve devlet güvenlik görevlileri olarak çalışanlar için de geçerli olduğu unutulmamalıdır.

Polis bazen, kendi işinin gerçeklerini dikkate almadan, insan hakları ilkelerini işlerini zorlaştıran bir unsur olarak algılar. Polislik, bazen şiddet kullanımı gerektiren çok tehlikeli bir iş olabilir. Uluslararası Af Örgütü'nün 2004 tarihli *Guns and Policing: Standards to prevent misuse* başlıklı raporu da dahil olmak üzere son dönem belgelerinde, bu gerçek kabul edilmekte ve makul şiddetin yasal kullanımına karşı çıkılmamaktadır. Temel İlkeler de konuya bu şekilde yaklaşır ve giriş bölümünde polisliğin "büyük önem taşıyan bir sosyal hizmet" sunduğu ifadesi yer alır ve polis memurlarının görevlerini yaparken karşılaşılabilecekleri tehlikelere dikkat çekilir. Aynı zamanda, polis memurlarının refahının sağlanması, şiddet ve silahlı ateş kullanmak zorunda kalanlar için danışmanlık sunulması gerekliliğine vurgu yapar.²

1) Temel İlkeler, 8. İlke.

2) Temel İlkeler, Giriş ve 21. İlke.

Guns and policing raporu, ateşli silahların polis tarafından uygunsuz ya da kötü kullanımının nedenlerini belirtir ve bunlara nasıl karşılık verileceği hakkında öneriler sunar.³

Bu nedenler:

- Hesap verebilirlik mekanizmalarının eksikliği,
- Eğitim eksikliği,
- Denetim eksikliği,
- Profesyonellik eksikliği (polis taktiklerinin anlaşılmasını da kapsar),
- Savunma ekipmanları gibi kaynakların eksikliği,
- Polis ile halk arasındaki iş birliği eksikliği (iş birliği yerine şiddete başvurulması),
- Polisin bazı topluluklarla ayrımcılık nedeni çatışma yaşaması.

Bu nedenler (listelenen nedenler nihai değildir: Örneğin yolsuzluk da gücün ve ateşli silahların kötüye kullanımının arkasındaki bir etkidir) aynı zamanda polisin uygunsuz güç kullanımını açıklamak için de kullanılır. Bu bölümde polisin güç ve ateşli silah kullanımını değerlendirmek ve müdahale için strateji geliştirmek üzere ilgili sorunları tanımlamayı amaçlıyoruz.

Bölüm 5.2'de güç ve ateşli silah kullanımıyla ilgili olarak uluslararası standartlarda belirtilen temel ilkeleri göreceğiz. Bölüm 5.3'de özetle, bu standartların neyi söylemediğini tartışacağız. Polisin elinde bir dizi güç aracı vardır; Bölüm 5.4'te bunlardan bazıları ayrıntılı olarak inceleniyor. Bölüm 5.5'te polisin güç ve ateşli silahları meşru olarak pratikte nasıl kullandığına, aynı zamanda bir kez güç kullanıldığında ne yapması gerektiğine ve buna nasıl hazırlanması gerektiğine bakacağız. Bölüm 5.6 güç kullanımı gerektiren durumlardan kamu düzeni yönetimini ele alıyor. Uluslararası standartların neyi belirtip neyi belirtmediğine ve polisin kamu düzeni yönetimini yasal ve profesyonel olarak nasıl sağlayacağına bakılıyor ve bölüm kısa bir özetle bitiriliyor.

5.2. Güç ve ateşli silah kullanımı ile ilgili temel insan hakları ilkeleri

Güç ve ateşli silah kullanımı ile ilgili temel insan hakları ilkeleri genel olarak şöyledir:

Orantılılık: Güç kullanımı, istenen meşru amaçla ve suçun ciddiyetiyle orantılı olmalıdır.⁴ Polis eğitimlerinde özellikle şu konulara dikkat edilmelidir:⁵

- Çatışmaların barışçıl çözümü, kitle davranışlarının anlaşılması, ikna, müzakere ve arabuluculuk yöntemlerini de kapsayacak şekilde, güç kullanımı dışındaki seçenekler,
- Teknik araçlar (memurların kullanacağı öldürücü silah dışındaki silahlar ve koruyucu giysiler de dahil).

Orantılılık, polisin kendini savunma ekipmanı da dahil olmak üzere (kalkan, kask, kurşungeçirmez yelek, kurşungeçirmez araçlar gibi), boş el teknikleri (herhangi bir teçhizatın kullanılmaması) ve öldürücü olmayıp etkisiz hale getiren silahlar gibi geniş kapsamlı teknik ve ekipmana sahip olmasıyla mümkün olur.⁶

3) Al, 2004, *Guns and policing*.

4) Temel İlkeler, 5. İlke.

5) Temel İlkeler, 20. İlke.

6) Temel İlkeler, 2. İlke.

Yasaya uygunluk: Polisin güç kullanımı, ulusal yasalara ve polis yönetmeliklerine, bunun sonucu olarak uluslararası insan hakları standartlarına uyumlu olduğunda meşrudur. Hem amaçların hem de bu amaçlara ulaşma yöntemlerinin yasal olması gerekir. Önsözde, Devletin güç ve ateşli silah kullanımıyla ilgili ulusal mevzuatı, polis yasa ve düzenlemelerinde ilkeleri dikkate alması gerektiği belirtilmiştir. 1. İlke, Devletin güç ve ateşli silah kullanımıyla ilgili ulusal yasa ve yönetmelikleri benimsemesini ve etik konuları dikkatle izlemeyi sürdürmesini özellikle gerektirmektedir. Bu yasa ve düzenlemeler şu ana hatları içermelidir:⁷

- Polisin ateşli silahları ve izin verilen silah ve mühimmat türlerini hangi koşullarda taşıyabileceğini belirtmeli,
- Ateşli silahların uygun bir şekilde kullanılmasını ve gereksiz zarar risklerinin en az olmasını sağlamalı,
- Gereksiz yaralanma veya gereksiz risklere neden olabilecek ateşli silah ve mühimmatın kullanımını engellemeli,
- Silah ve mühimmat verilen memurların hesap verebilir olmasını da sağlayacak şekilde, ateşli silahların kontrolü, depolanması ve ateşli silah verilmesini düzenlemeli,
- Uygun durumlarda, ateşli silahların kullanılması öncesinde uyarıda bulunulmasını sağlamalı,
- Memurlar görevlerini yerine getirirken silah kullanmaları durumunda raporlama sistemi sağlamalı.

Hesap verebilirlik: Güç ve ateşli silah kullanımında hesap verebilirliği sağlayabilmek için, aşağıdakiler de dahil olmak üzere, raporlama ve denetim prosedürlerinin olması gerekir:

- *Olay raporları:* BM Davranış Kuralları, ateşli silahın her bir kullanımında yetkili makamlara derhal bildirilmesini gerektirir.⁸ Temel İlkeler, “ölüm, ciddi yaralanma ve diğer vahim sonuçlar” durumunda ayrıntılı rapor verilmesini ve bu raporun idari inceleme ve adli kontrolden sorumlu yetkililere derhal teslim edilmesi gerektiğini ekler.⁹
- *İhlal raporları:* BM Davranış Kuralları, memurların her kural ihlalinin rapor edilmesini gerektirir.¹⁰ Temel İlkeler amirlere, güç veya kanun dışı ateşli silah kullanımını “önlemek, bastırmak veya rapor etmek” için ellerinden gelen her şeyi yapma sorumluluğunu verir.¹¹ Hem BM Davranış Kuralları hem de Temel İlkeler, polisin ihlalleri sürdürmeyi reddetmesi ve ihlalleri raporlaması halinde ceza almaması gerektiğini belirtir.¹²
- *Etkin ve bağımsız değerlendirme:* Temel İlkeler, ateşli silahın kullanıldığı, ölüm, ciddi yaralanma ve vahim sonuçların gerçekleştiği her durumda, bağımsız idari veya adli soruşturma makamları tarafından olayın etkin olarak denetimini gerektirir. Ateşli silah kullanımından etkilenen mağdurlar, yakınları ve diğerleri, yargı yolu da dahil olmak üzere, bağımsız bir sürece erişebilmelidir.¹³
- *Kişisel Sorumluluk:* Amirinin emrine uymak, kanun dışı güç kullanmak için bir gerekçe değildir.¹⁴ Bu ilkedен yola çıkarak, polis memurları kişisel olarak sorumludur¹⁵ ve aynı zamanda memurlar kişisel olarak teşhis edilebilmelidir. Açıkça görülebilen isim etiketleri veya numara takmalıdırlar.

Gereklilik: Güç istisnai bir tedbir olmalıdır.¹⁶ Bu, ilk olarak şiddet içermeyen yolların denenmesi, “bunun yetersiz kaldığı veya amaçlanan

7) Temel İlkeler, 11. İlke.

8) BM Davranış Kuralları, 3. Madde.

9) Temel İlkeler, 6, 11 (f) ve 22. İlkeler.

10) BM Davranış Kuralları, 8. Madde.

11) Temel İlkeler, 24. İlke.

12) BM Davranış Kuralları, 8. Madde; Temel İlkeler, 25. İlke.

13) Temel İlkeler, 22. ve 23. İlke.

14) Temel İlkeler, 26. İlke.

15) HRC, Genel Yorum No.31, para. 18.

16) BM Davranış Kuralları, 3. Madde açıklaması.

sonucun elde edilemediği durumlarda” güç ve ateşli silahın kullanılması gerektiği anlamına gelir.¹⁷ “Kolluk kuvvetleri ancak kesinlikle gerekli olduğunda ve görevlerini yerine getirmeleri için gereken kapsamda güç kullanabilir.”¹⁸

“PLAN”

Birleşik Krallık polisi, yukarıdaki dört ilke için bir kısaltma yapmıştır: “PLAN”- Orantılılık (**P**roportionality), Yasaya uygunluk (veya yasallık) (**L**awfulness - ya da legality), Hesap Verebilirlik (**A**ccountability) ve Gereklilik (**N**ecessity). Hem Uluslararası Polis Şefleri Derneği'nin (IACP) hem de Güney Afrika Bölgesi Polis Şefleri İş Birliği Örgütü'nün (Southern African Regional Police Chiefs Co-Operation Organization, SARPCCO) Davranış Kuralları'nın, birçok ulusal kanunda da olduğu üzere, bu ilkeleri içermesi dikkat çekicidir.

Güç ve ateşli silah kullanımıyla ilgili diğer ilkeler şunları kapsar:

- **Yasa dışı güç kullanımının suç teşkil etmesi:** Güç ve ateşli silahların keyfi ya da kötüye kullanıldığı her durum suç olarak kabul edilmelidir.¹⁹ Ölüm ya da ciddi yaralanma durumunda, amirlere itaat etmiş olmak bir savunma değildir, bu emir açıkça kanuna aykırıdır ve kişi buna itaat etmeyi reddetmek için makul bir fırsata sahiptir. Aynı zamanda, emri veren memur da sorumlu tutulmalıdır.²⁰
- **Olaydan sonra destek sağlanması:** Memurlar, güç kullanımından hemen sonra yaralı ve olaydan etkilenmiş kişilere destek ve tıbbi yardım sağlamak ve olaydan etkilenenlerin veya yaralıların akrabalarını veya yakın arkadaşlarını haberdar etmekle sorumludur.²¹
- **Hareketi kısıtlayıcı araçlar:** Hareketin kısıtlanması, bir mahpusun firar etmesini engellemek için ya da cezaevi müdürünün emri ve bir tıbbi görevlinin istişaresi ile, mahpusun kendine, başkalarına veya eşyaya zarar vermesini önlemek için kullanılır. Gerektiğinden daha uzun süre uygulanamaz. Bir cezalandırma yöntemi olarak kesinlikle kullanılamaz. Zincir ve pranga hiçbir koşulda kullanılamaz.²²
- **Öldürücü olmayan ve etkisiz hale getiren silahların geliştirilmesi ve kullanıma sokulması sorumluluğu:** Temel ilkeler, kullanımı dikkatle kontrol edilmesi gereken bu tür silahların geliştirilmesinin ve kullanıma sokulmasının “dikkatle değerlendirilmesi” gerektiğini belirtir.²³ Bu, süreçle ilgili kişilerin sorumlulukları çerçevesinde denetlenmesini sağlamak ve olayın dışındaki insanların riskini en aza indirmek için hem bu silahların tedarikçilerine hem de kullanıcılarına bir mesuliyet yüklemek demektir.
- **Ateşli silah kullanan görevlilerin seçimi ve eğitimi:** Temel ilkeler, silah taşımakla yetkili memurların seçiminde, gerilimi dağıtacak ve güç kullanımı gerekliliğini azaltacak teknikleri de kapsayan eğitim ve test uygulanması kuralını koyar.²⁴

Son olarak, ateşli silahların kullanımıyla bazı konulara özel önem verilmesi:

- **Ateşli silahlar sadece aşağıdaki durumlarda kullanılabilir**²⁵:
.Ölüm veya ciddi yaralanma ile ilgili yakın tehdide karşı kendini ya da başkalarını savunma durumu,

17) Temel İlkeler, 4. ilke.
18) BM Davranış Kuralları, 3. Madde.
19) Temel İlkeler, 7. ilke.
20) Temel İlkeler, 26. ilke.
21) Temel İlkeler, 5. ilke.
22) Mahpuslara Yönelik Muamele için BM Standart Asgari Kuralları, 33. ve 34. Kurallar.
23) Temel İlkeler, 3. ilke.
24) Temel İlkeler, 18-21. İlkeler.
25) Temel İlkeler, BM Davranış Kuralları'nın 3. Maddesi'ne dair açıklamaya dayanan 9. ilke.

- .Büyük hayati tehdit içeren ciddi bir suçun işlenmesini önlemek için,
- .Böyle bir tehlike arz eden ve yetkililere direnen bir kişiyi tutuklamak için,
- .Bu kişinin firar etmesini engellemek için.

Ateşli silahlar, sadece bu amaçlara ulaşmak için daha hafif yöntemlerin yetersiz kalması durumunda kullanılabilir. Öldürücü silah kullanımı, polislikte oldukça nadir bir durum olan hayatı korumak amacıyla, ancak kesinlikle kaçınılmaz olduğunda yapılabilir. Polis kendini tanıtmalı ve ateşli silah kullanabileceği uyarısını yapmalı, bunu yapmak kendine veya başkalarına ölüm ve ciddi yaralanma riskini getirmediği veya durum açısından uygunsuz ve amaç dışı olmadığı sürece, uyarının anlaşılması için yeterli süreyi tanımalıdır.²⁶ BM Davranış Kuralları'nın 3. Maddesi, ateşli silahların özellikle çocuklara karşı kullanılmaması için her tür çabanın sarf edilmesi gerektiğini belirtir.

İkincillik

İkincillik ilkesi, memurların en az müdahale içeren ve şüphelinin haklarına en az zarar veren yaklaşımı benimsemesidir. Bu ilke (yani alt, destek veya yardımcı anlamında), 'PLAN' ilkeleriyle ilişkili olarak, özellikle "gereklilik" ilkesinin yanında kullanılır. Basit bir örnek: Bir memur, bıçaklı bir kişiyle karşı karşıya gelmiştir. Kişiyi silahsız hale getirmek bir gerekmektedir. Memurun "Bıçağını bırak" demesi mümkündür ve eğer kişi buna itaat ederse güç kullanmaya gerek yoktur.

İkincillik konusu, bir eylemin gerekli olup olmadığı değil, o eylemi belirli bir biçimde gerçekleştirmenin gerekli olup olmadığıyla ilgilidir. Bu, eğer yakın bir tehdit veya tehlike varsa, memurun tüm ikincil seçenekleri kullanması gerektiği anlamına gelmez.

5.3. Standartlarda belirtilmeyenler

Standartlar, polisliği tüm yönleriyle kapsamaz, kapsayamaz. Aşağıda bazı boşluklar listelenmiştir:

- 'Güç' ya da 'ateşli silah' tanımı yapmaz.
- Güç ve Ateşli Silahların Kullanılması Hakkında Temel İlkeler, bunların pratikte nasıl uygulanması gerektiğini belirtmez, taktikler hakkında yönlendirme yapmaz.
- Orantılılık tanımlanmamıştır; ayrıca 'yakın ölüm tehdidi ya da ciddi yaralanma tehdidi' de tanımlı değildir: bir tehdit ne zaman yakındır?
- Engelleme amaçlı **açık el tekniklerinin** yani ekipman gerektirmeyen tekniklerin ne olduğuna referans yoktur, 'daha az ölümcül silah' tanımlaması yoktur.
- Sürekli ve kapsamlı eğitim zorunluluğunun ve polisin görevini yerine getirebileceği zindelikte olup olmadığını anlamak için düzenli kontrolden geçmesi gerekliliğinin ne anlama geldiği ya da bunların güç kullanımıyla ilişkisi açık olarak tanımlanmamıştır.
- Standartlar önemli bir hayati risk taşıyan sınırlamaların anlamını belirtmez.²⁷ Bu konu, bu alanları kapsayacak şekilde düzenlemeler yapmak için ulusal yasama organlarına ve polis yetkililerine bırakılır.
- Silahların kullanımı ve saklanması konusunda düzenlemeler ulusal yasama organlarına ve polis yetkililerine bırakılır.

26) Temel İlkeler, 10. İlke.
27) Uluslararası Af Örgütü, özellikle "duruştan kaynaklanan boğulmaya (asfeksi)" neden olabilecek belli hareketi kısıtlama tekniklerine yasak getirilmesini önerir. AI – Hollanda, 2004, *Amnesty International's recommendations on policing. A review and guide*, s.25.

Bu boşluklar, aşağıdaki konuları kapsayacak şekilde, ulusal polis teşkilatının standart operasyon prosedürü geliştirmesi anlamına gelir:

- Kullanılan terimlerin anlamı, örneğin “ateşli silah”,
- Ne tür bir güç veya ateşli silah kullanılacağı,
- Bu gücün veya ateşli silahların kullanılacağı kesin koşullar,
- Güç ve ateşli silah kullanımı sonrasında ayrıntılı raporlama gibi sorumluluklar,
- Güç kullanımının zorunlu olabileceği durumlar karşısında farklı düzey ve sistemlerde yönetim rolleri,
- Ateşli silah taşıyacak ve kullanacak olan görevlilerde aranacak nitelikler,
- Güç kullanımından kaçınmak için belirli kurallar ve teknikler,
- Silahların verilme, saklanma ve nakil koşulları,
- Güç ve ateşli silah kullanımında sürekli eğitimin sağlanması koşulları.

5.4. Güç türleri

5.4.1. Giriş

Yukarıda belirtildiği gibi polis, çeşitli koşullarda uygun olan en az gücü uygulayabilmek için -BM Temel İlkeleri'nin gerektirdiği şekilde- bir dizi farklı ekipmana erişime sahip olmalıdır. Ancak o zaman polis ‘güç yelpazesinin’ en altından başlayabilir ve duruma bağlı olarak gücü giderek artırabilir; böylece aşırı güç kullanımı önlenir ve orantılı güç kullanımı kolaylaşır.

Polisin kullanacağı gücün çok farklı türleri vardır ve aşağıdakileri kapsar:

- Polisin varlığı tek başına caydırıcıdır (açıkça görüldüğü gibi bu bir tür güç değildir, fakat ardından gelebilecek güç kullanımını önlemeye yardımcı olabilir),
- Sözlü talimatlar,
- Ellerin açık olarak kaldırılması ya da birine eliyle arkadan vurmak gibi açık el teknikleri,
- Birinin arkasından kollarını tutmak gibi sert boş el teknikleri,
- Vücut etkisi (ittirme),
- Kelepçe ya da hareketi engelleyici diğer araçlar,
- ‘Biber’ ya da OC gazı, göz yaşartıcı gaz,
- Sopa, cop,
- Elektroşok silahları,
- Plastik ya da kauçuk mermi ve fişekler,
- Tazyikli su aracı,
- Köpekler,
- Ateşli silahlar.

Bu tekniklerin bir çoğu Uluslararası Af Örgütü'nün 2003 tarihli *The Pain Merchants: Security Equipment and its use in torture and other ill-treatment*²⁸, ve *Guns and Policing* raporunda ele alınmıştır. Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi 2004 basımı *Amnesty International's recommendations on policing: A Review and Guide*, polis memurları tarafından kullanılan güce ilişkin önerileri listeler. Bunlardan bazıları, özellikle ateşli silahlar, ölümcül olarak belirtilmiştir. Diğer araçlar ise polis tarafından son çare olarak kullanıldığında ölümcül sonuçlar getirebileceğine dikkat çekilerek, “daha az ölümcül” olarak

28) Al, 2003, *The pain merchants*.

sınıflandırılmıştır. Bunun yanında, bunların kötüye kullanımı insan hakları ihlali olabilir. Uygulamada, daha az ölümcül araçlar bazen son çare olmak yerine ilk sırada kullanılmaktadır.

“Daha az ölümcül” silahlar

Uluslararası Af Örgütü, bu terimi tabanca dışındaki silahlar için kullanır. Polis teşkilatları tarafından kullanılan diğer terimler, “öldürücü olmayan” veya “orta düzeyli” silahlardır. “Daha az ölümcül” terimi, bu kategorideki çoğu silahın öldürücü olma potansiyelinin olduğuna dair delillere dayanarak kabul görmüştür.

Temel İlkeler’in 2. İlkesi, ateşli veya öldürücü olabilecek silah kullanımı sonucu ölüm veya yaralanma riskini azaltmak amacıyla “ölümcül olmayan” silahların geliştirilmesini destekler. 3. İlke, “ölümcül olmayıp etkisiz hale getirci silahların, olay dışındaki kişilerin riskini asgariye indirmek için bu tür silah kullanımının dikkatle değerlendirilmesini ve dikkatlice kontrol edilmesini tavsiye eder.”

“Ölümcül olmayan” tazyikli su, plastik ve kauçuk mermi, biber ve göz yaşırtıcı gaz gibi isyan kontrol araçları ciddi yaralanmalara ve hatta ölümlere neden olabilir. Bu silahların birçoğu, tıbbi etkileri de dahil olmak üzere, bağımsız olarak değerlendirilmemiştir ve doğal olarak bazı yanlış kullanımlara açıktır. Polis cinayetlerinde daha az ölümcül silahların etkileri hakkında bağımsız bir çalışma, polis cinayetlerini azaltmakla ilgili, kimyasalların ve etkisiz hale getirci araçların böyle bir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur.²⁹ Uluslararası Af Örgütü, hükümetleri bu tür ekipmanların kullanımı ve tasarlanması konusunda kesin yönergeler vermeye, bu kuralları inceleme altında tutmaya ve bu yönergelere uyulduğundan emin olmak için yeterli izleme mekanizmaları kurmaya davet eder.³⁰

Biz burada, güç türlerinin sadece kısa bir açıklamasını vereceğiz. Daha fazla bilgi için ilgili belgelere başvuracağız.

5.4.2. Kısıtlayıcı/etkisiz hale getirci teknikler/ekipmanlar

Kelepçe, polisin en sık kullandığı hareketi kısıtlayıcı alettir. Gerekliği gibi kullanıldığında, bilekleri önden ya da arkadan bağlamak için kullanılır. Kelepçe aynı zamanda insanları birbirine bağlamak için de kullanılabilir. Bazen kelepçe ayak bileklerini bağlamak için kullanılabilir. Etkisiz hale getirci yöntemler asla cezalandırmak için kullanılmamalıdır, zincir ve prangaların mahkumlar üzerinde kullanılması yasaklanmıştır.³¹ Etkisiz hale getirci yöntemler asla işkence ya da kötü muamele anlamına gelmemelidir. Uluslararası Af Örgütü belgelerine göre polis tarafından kullanılan etkisiz hale getirci yöntemler, boyun bağları, elini kolunu bağlamak, ağız kapatmak (bazen sınır dışı edilenler için kullanılır), yatıştırıcı ilaçlar ve kelepçe gibi çeşitli yöntemlerdir. Uluslararası Af Örgütü, hayati tehlike içeren durumları engellemek için kolluk kuvvetleri tarafından kullanılan kısıtlama tekniklerini gözden geçirmek için ve özellikle kısıtlama süresince risk teşkil eden “duruştan kaynaklanan boğulma (asfeksi)” tehlikesi konusunda düzenli ve tekrar edilen eğitim sağlamak için yetkililere çağrıda bulundu.³²

29) Bailey, W., 1996, “Less-than-lethal weapons and police-citizen killings in US urban areas.”

30) Al, 2001, *Trading in terror: Military, police and security transfers.*

31) Mahpuslara Yönelik Muamele için BM Standart Asgari Kuralları, 33. Kural.

32) Örnek için bkz. Af Örgütü’nün görev ihlali yapan polisler konusunu ele alan 2002 raporu, *United States of America: Al’s concerns on police abuse in Prince George’s County, Maryland.*

5.4.3. Tahriş edici spreyley

Tahriş edicilerin en çok bilinen ve en çok kullanılan iki tanesi:

- **Biber Gazı / Oleoresin Capsicum (OC) Sprey**
Yakın mesafeden kullanılan biber gazı, tehdit oluşturan veya tutuklanmaya ağır direnç gösterilen durumlarda, daha fazla güç kullanmamak için, kişiyi geçici olarak devre dışı bırakmak amacıyla yüze püskürtülerek kullanılır. ABD ile ilgili, Uluslararası Af Örgütü, kolluk kuvvetleri ve polis tarafından biber gazı kullanılmasına katı kurallar ve sınırlamalar getirilerek, emniyet yetkililerine net izleme prosedürleri ile bağımsız bir inceleme yapmalarını önerir.
- **Göz yaşartıcı gaz**
Toplu şiddetin önlenmesi ve isyanı denetim altına alma söz konusu olduğunda, örneğin ciddi bir yaralanma tehdidi varken kalabalığı dağıtmak için güvenli miktarlarda göz yaşartıcı gazlara izin verilebilir. Kapalı ortamlarda göz yaşartıcı gaz gelişigüzel kullanılmamalıdır.³³ Bununla birlikte Uluslararası Af Örgütü, göz yaşartıcı gazın polise şiddet uygulamayan ve tehdit oluşturmaman protestocular üzerinde, görünür bir neden olmadan doğrudan kişilerin üzerine sıkılması da dahil olmak üzere, kanunsuzca uygulandığını belgelemiştir.³⁴

Bir kişiyi geçici olarak etkisiz hale getirmek amacıyla kullanılması mümkün olan tahriş edici gazların kullanımı katı kurallara ve kısıtlamalara bağlı olmalıdır. Tahriş ediciler ağrıya neden olur, kontrollü miktarda ve sınırlı durumlarda kullanılmalıdır. Bunların kullanımı ölçülmeli ve izlenmelidir. Uluslararası Af Örgütü, bu gibi araçları/aletleri kullanan kolluk kuvvetlerinin insan hakları açısından taşıdığı riski değerlendirmek için özenli bağımsız denetim kampanyaları yapar ve hükümete, güvenlik güçlerine bu gibi araçların kullanma yetkisi vermeden önce kamunun konuyu incelemesi için bilimsel dergilerde yayımlanmak üzere araştırma yapma çağrısında bulunur. *The Pain Merchants* adlı raporda tahriş edici spreyleylerin bir listesi bulunmaktadır.

5.4.4. Plastik mermi ve plastik fişekler

Plastik mermiler, ciddi bir tehdit ve/veya firar etme denemesine karşı, acı vermek ve kişiyi etkisiz hale getirmek için belli bir mesafeden kullanılır. Plastik mermiler ve plastik kılıflı çelik mermiler, plastik coplar, plastik mermiler ve kauçuk kaplama çelik mermiler, zalimane ve insanlık dışı öldürme potansiyeli olan silahlardır. *The Pain Merchants*'ta Uluslararası Af Örgütü dünyanın farklı bölgelerinden gelen güvenilir belgelerde, güvenlik kuvvetlerinin, son çare olarak gerçek mühimmat kullanmak yerine, ilk etapta plastik mermi kullandığına işaret ederek endişesini dile getirmiştir.³⁵ Plastik mermilerin hangi kurallarla kullanılması gerektiği kadar, kullanım biçimi ve içeriği de dikkatle ele alınmalıdır. Plastik mermilerde, plastik fişeklerde ve benzeri mühimmatta tanıtıcı işaretlerin olmaması ve böylece tetiği hangi polisin hangi koşullarda çektiğine dair adli balistik incelemenin mümkün olmaması başka bir sorun yaratır.

5.4.5. Elektroşok silahları

Şok tabancaları yedi metrelik mesafeden, silaha tellerle bağlı olan iki adet iğneli ok atan, elde tutulan bayıltıcı elektronik silahlardır. Olta kancasına benzeyen oklar hedefin giysisinin veya derisinin 5 cm altına nüfuz edecek şekilde tasarlanmıştır ve yalıtımlı bakır teller boyunca

33) AI, 2004, *Guns and policing*.

34) AI, 2001, *Canada: Amnesty International calls for public enquiry into alleged police brutality*.

35) AI, 2003, *The Pain Merchants*.

yüksek voltaj ve düşük amperde elektroşok verir. Uluslararası Af Örgütü'nün elektroşok silahlarının ABD'de kullanımı hakkındaki 2004 tarihli raporunda, bu silahların ülkelere göre dağılımı incelenmiştir.³⁶ Elektroşok silahları daha az ölümcül güç kullanma anlamına gelmesine rağmen, Uluslararası Af Örgütü, elektroşok silahına maruz kalan onlarca kişinin öldüğünü belgelemiştir ve bu silahları ölümcül silahlar sınırında göstermiştir.³⁷ Bununla birlikte, bu silahları ABD'de kullanan birçok teşkilat, bunları ölümcül olma sınırının altına koymuştur. Bazı teşkilatlarda elektroşok cihazlarına, memurun isteklerine uymayan kişilerde kullanılmak üzere izin verilmiştir. Uluslararası Af Örgütü, 2004 yılında, "bu silahların kullanım yetkisini polis güçlerine vermeden önce, insan haklarına uygunluğunun titizlikle ve bağımsız olarak incelenmesi" gerektiği çağrısında bulunmuştur. Tüm bu gibi kullanımlar sıkı denetim ve gözlemden geçmelidir. 2006 yılında "Uluslararası Af Örgütü, kapsamlı, bağımsız ve yansız tıbbi çalışmanın sonuçlarını dikkate alarak, tüm polis birimlerinin ve yetkililerin şok tabancası kullanmamaları ya da kullanımını uluslararası standartlar uyarınca tanımlanan ölümcül güç kullanma koşullarıyla sınırlandırmaları çağrısını tekrarlamıştır. Bu tür kullanımlar için de katı rehber kuralların ve izleme sistemlerinin bulunması gerektiğini" belirlemiştir.³⁸ Uluslararası Af Örgütü'nün ayrıca şok tabancalarının menzilleri hakkında da benzeri endişeler bulunmaktadır.³⁹

Uluslararası Af Örgütü ayrıca, uzaktan kumandalı bayıltıcı elektroşok kemerlerinin kullanımının yasaklanmasını tavsiye etmiştir.⁴⁰ Bu kemerler mahkumun beline dolanır ve görevliler tarafından uzaktan kumanda edilir. Bu kemerler böbrekler üzerinden sekiz saniye boyunca 50.000 volt şok verir. ABD'de bu kemerler hem mahkumların nakliyesi hem de duruşmalar sırasında kullanılır.

5.4.6. Köpeklerin kullanımı

Köpekler, kaçan bir şüpheliyi takip etmek, saldırıya karşı kendini savunmak, ateşli ya da başka bir silahı olan şüpheliye silahını bıraktırmak, şüpheliyi tutukladıktan sonra korumak ve eşlik etmek için kullanılır. Ayrıca, saldırgan futbol taraftarları gibi genel asayiş sorunlarında köpekler caydırıcı olarak, örneğin coplu polislerin arkasında, polis amacına ulaşamazsa da kullanılabilirler. Köpekler ihtiyaç duyulana dek geride tutulmalıdır; onları bırakmadan önce gerekli uyarılar yapılmalıdır ve 'PLAN' ilkeleri uygulanmalıdır. Nihai olarak köpekten sorumlu olan eğitmenidir. Köpeklerin kullanımının "ağır" bir güç kullanım aracı olduğu unutulmamalıdır.⁴¹

5.5. Gücün meşru kullanımı

5.5.1. Giriş

Polisin tepkileri yasal, gerekli ve orantılı olmalıdır. Bireysel olarak polisler için olduğu kadar, polis teşkilatının da eylemlerinden dolayı hesap vermesi gerekebilir. Kullandıkları her gücün zorunlu ve orantılı olduğunu, onlara sunulan bilgiler ve istihbaratlarına dayanarak dürüstçe göstermek zorundadırlar. Uluslararası Af Örgütü, güç kullanımının sıklıkla orantılılık ve gereklilik ilkelerini ihlal ederek birini yakalamak veya bir grubu dağıtmak gibi çeşitli durumlar için kullanılmasına ilişkin birçok öneri getirmiştir.⁴²

36) AI, 2004, USA: *Excessive and lethal force?* Amnesty International's concerns about deaths and ill treatment involving police use of tasers.

37) AI, 2006, USA: *Amnesty International's continuing concerns about taser use.*

38) A.g.e. (özet).

39) AI, 2003, *The Pain Merchants*, Bölüm 4.2.

40) A.g.e. Bölüm 4.1.

41) ACPO *Police Dog Training and Care Manual*, Ekim 2002.

42) AI - Hollanda, 2004, *Amnesty International's recommendations on policing. A review and guide.*

Ulusal düzeyde profesyonel standartlar geliştirilmiş ve bu standartlar uluslararası işbirliği ve eğitim yoluyla yaygınlaştırılmıştır. Bölgesel davranış kuralları (örneğin Avrupa Birliği, Güney Afrika gibi) vardır, fakat (bildiğimiz kadarıyla) hiçbiri güç ve ateşli silah kullanımı konusunda ayrıntılı kurallara sahip değildir. Elbette bazı ulusal kurallar bulunmaktadır.

Gücün gerçekten orantılı kullanılıp kullanılmadığına karar vermek her zaman kolay değildir. Bunun yanında, gücün veya ateşli silahın keyfi veya aşırı kullanılmış olup olmadığına *kim* karar verebilir? Polisler genellikle olay bölgesine ilk ulaşan kişilerdir ve durumu kontrol altına alana kadar orada kalırlar. Bu nedenle, güç kullanımına karar vermek (kanunlar çerçevesinde) onların takdirindedir. Durumun güç kullanımı gerektirdiği ve kullanacakları gücün miktarı konusunda kendi yorumlarını yapacaklardır. Polisin güç kullanımı konusunda adli bir soruşturma veya bağımsız bir inceleme yapılmadığı sürece, güç kullanımının keyfi ya da kötü niyetli olup olmadığını söylemek mümkün olmayabilir. Bazı ülkelerde, polisin izinsiz gösterileri dağıtmak için ateş açmasının ağır bir zarar veya bir ölümlü sonuçlanması durumunda, zorunlu adli soruşturma yapılması zorunludur.⁴³

5.5.2. Polisin güç kullanmasında taktiksel unsurlar

Gücün yukarıda belirtilen 'PLAN' ilkelerine göre kullanılması için, yasaların bu ilkelerle uyumlu olması ve polisin yasaları bilmesi gerekir. Polis, bu yasal çerçevede, gücün ne tür ve ne amaçla kullanılacağına dair taktiksel kararlar verebilir. Polis genel olarak güç kullanmaktan kaçınmayı denemelidir. Bununla birlikte, bazen güç kullanımı öngörülebilir ve buna hazırlık yapılabilir. Eğer bir gösterinin kontrolden çıkacağı biliniyorsa, yerel yetkililer kamu düzeni için bu gösteriyi yasaklama kararı verebilir. Bu ilke ICCPR'nin çeşitli maddelerinde yer almaktadır (bkz. 2. Bölüm). Bazen polisin "gözle görülür varlığı" güç kullanımını önleyebilir. Bazen de bu durum ters etki yaparak durumun gerilmesine neden olur. Bu nedenle polisin risk değerlendirme amaçlı bilgi toplaması büyük önem taşır. Aşırı miktarda güç kullanımı olan her olayda daha yüksek yetkili adli makamlar tarafından yetkilendirme yapılır.

Güç meşru olarak kullanılsa bile, kullanılacak güç araçlarının tamamı her zaman taktiksel olarak doğru değildir. Polisin, sarhoş ve kızgın insanların kavga ettiği bir barda düzen sağlamak için çağrılmasını ele alalım. Polis kavgayı durdurmak için yasal olarak iznlidir, bununla birlikte, orada bulunan masum kişiler korunmalıdır ve kavga edenlerin önce adrenalinlerinin boşaltılmasına izin verilip daha sonra (her iki taraf için de) daha fazla gerginlik, gereksiz zarar ve yaralanma olmasını önlemek gerekir.

Güç kullanımıyla ilgili bir diğer taktiksel unsur, güç kullanımının öngörüldüğü genel veya özel durumlara karşı polisin nasıl teçhizat kuşanacağıdır. 'Teçhizat' (donanım) hem silah ve kendini koruma araçlarını içerir (kurşun geçirmez yelek gibi) hem de ihtiyaç duyacağı diğer güç araçlarını (köpekler, atlar, vb.) kapsar. Belki de daha önemli bir taktiksel unsur ise, polisin elindeki iletişim teçhizatıdır. Polis bazen başka bir alternatif görmediği için aşırı güç kullanır: Örneğin yeterli donanıma sahip olmadıklarından dolayı birbirleriyle iletişim kuramamaları gibi.

43) Hindistan Polis Program Koordinatörü G.P. Joshi ile yapılan kişisel görüşmeye istinaden.

Birleşik Krallık'taki Polis Şefleri Derneği'nin (ACPO) kılavuzuna göre: "Demokratik bir toplumda bir tedbirin gerekli olup olmadığına karar vermek için, yapılanın şu koşulları içermesi gerekir:

- i. Acil bir toplumsal ihtiyaç olması,
- ii. Meşru bir amacının olması,
- iii. Kullanılan araç ve güdülen amaç arasında makul bir orantının bulunması.

Buna göre herhangi bir tedbirin tasarımında şunlar dikkate alınmalıdır:

- a. Hak ve özgürlüklere mümkün olan en az derecede engellemesi,
- b. İç hukukun amaçlarını karşılayabilmesi,
- c. Keyfi, haksız ve dayatmacı olmaması,
- d. Tedbirin birey ya da grup üzerindeki etkisinin şiddetine göre **dengeli** olmalı. Meşru sayılabilmesi için tedbirin olumsuz etkileri ne kadar şiddetliyse amacı o kadar önem taşımaktadır."⁴⁴

ACPO, *Manual of Guidance on Police Use of Firearms* adlı rehberinde belli bir operasyonda uygun taktikleri seçerken dikkate alınması gereken etkenleri sıralar:

- Tehdide karşılık kullanılması gerekli gücün düzeyi,
- Başa çıkılması gereken durumun türü,
- Silahlı polislerle tehdit arasındaki mesafe,
- Silahlı kişi tarafından kullanılan silah(lar) hakkında alınan bilgi,
- Operasyon ortamı,
- Memurların eğitimi ve deneyimi.⁴⁵

Polisler yapacakları operasyonda yasal çerçevede taktiksel kararlar verir. Elbette, bu kararları gerektiği şekilde ve insan hakları ilkelerine uygun olarak nasıl uygulayacaklarını bilmeleri gerekmektedir. Gücün nasıl kullanılacağını bilmek, güç kullanımının alternatiflerini bilmeyi kapsar. Eğer polis şiddet dışında başka bir müdahale yolu bilmiyorsa, aşırı güç kullanılması daha da olası hale gelir. Bunun yanında, eğer polis 'hesap vermeden kurtulacağını' biliyorsa, o zaman en kolay çözüm olan güç kullanma eğiliminde olacaktır.

Okuyucunun, sivillerin ateşli silah bulundurma ve istismarının denetimden çıktığı durumlarda, polisin halkı korumakta çok büyük zorluklarla karşılaşabileceğini unutmaması gerekir. Bu tür durumlarda, son çare olarak güce ve ateşli silahlara başvurmadan önce şiddet içermeyen araçlar kullanması fiilen hükümsüz olabilir.⁴⁶

5.5.3. Memurların seçimi, eğitimi ve nitelikleri

Şiddet olayları üzerinde çalışacak görevliler, fiziksel sağlık, duygusal dayanıklılık, takım çalışması ve işbirliği yapma kapasitesine sahip olmak, baskı altında karar verebilmek vb. gibi katı ölçütlere göre seçilmelidir.⁴⁷ Eğitim, bir durumun nasıl değerlendirileceğini ve orantılı olarak nasıl karşılık verilmesi gerektiğini içermelidir. Bununla birlikte çoğu ülkede güç kullanımı eğitimi ya hiç yoktur ya da bazı dövüş teknikleri benzeri genel spor eğitimleriyle sınırlıdır. Bunun yanında, çoğu ülkede ateşli silah kullanma eğitimi, silahın nasıl doldurulacağını, nişan alınacağını ve ateşleneceğini içerir. Bu tür eğitimlerin yetersiz olduğu açıktır.

44) ACPO *Manual of Guidance on Keeping the Peace*, s. 17.

45) ACPO *Manual of Guidance on Police Use of Firearms*, s.13.

46) Al, 2003, *Shattered lives*.

47) Avrupa Polis Etiği Kuralları, 37. Madde ve Açıklamalar.

Bu konuda verilecek bir eğitim, potansiyel tehlike içeren durumları kapsmalıdır. Bununla birlikte, güç kullanımından nasıl kaçınılacağını içermelidir. Aslında, anlaşmazlık ve gerginlik çözümü teknikleri gibi sosyal yeteneklerin eğitimi, bu tür eğitimlerin temel unsurudur. Eğitim, sadece teoriyi değil, aynı zamanda gerçek hayattaki durumlarda, 'PLAN' ilkelerine bağlı kalarak nasıl karar verileceğini ve sonrasında bu kararlar için hesap verilmesi pratiklerini de içermelidir. Bu tür bir eğitim her düzeydeki polise sunulmalı ve mümkün olduğu kadar gerçeğe yakın olmalıdır.⁴⁸ Eğitimin tamamlanması, ateşli silah taşımak için önkoşul olmalıdır.⁴⁹ Eğitimden sonra, memurlar düzenli olarak testlerden geçerek sertifikalarını güncel tutmalıdır.⁵⁰ Polis memurları belli bazı silahları taşımadan önce, bu silahlar için gerekli olan sertifikalarının güncel olduğunu göstermelidir. Ayrıca bkz. 9. Bölüm.

5.5.4. Ateşli silah kullanımı

Ateşli silahların kullanımı genellikle taşımak olarak değil, *nişan almak* ve *ateşlemek* olarak tanımlanır. Ateşli silahlar; tabanca, toplu tabanca, otomatik tabanca, kısa menzilli karabina ile uzun menzilli tüfekler ve karabinadan oluşur. Tabancalar yarı otomatik ya da otomatik olabilir. Genellikle 'normal polislikte' otomatik silah kullanımı lüzumu yoktur - yine de az sayıda ülkede polisler bu silahları taşımaktadır. Okuyucular, polislin daima askerden daha düşük hızlı silahlar kullandığına, çünkü onların taktiksel ortamının büyük ölçüde farklı olduğu konusuna dikkat etmelidir. "Polis operasyonları, hayati bir tehdidin söz konusu olup olmadığının belirlenmesi ve toplumun güvenliğinin sağlanması gerekliliği nedeniyle, askeri angajmanlarda olduğundan daha kısa mesafede/dar alanda gerçekleşir."⁵¹

Polis amirleri ateşli silah kullanım yetkisi verebilir, fakat 'PLAN' ilkelerine göre hareket etme sorumluluğu kişilerin kendisindedir. Ateşli silah kullanma niyetinde bulunduğu dair açık bir sözlü uyarı verilip, polislin emirlerine itaat edilmesi için süre tanınmalıdır. Duruma göre, eğer gereksiz veya amaç dışı ise, uyarıya gerek yoktur. Havaya ateş etmek gibi uyarı atışları nadiren etkili olur ve ikincil zararlara neden olabilir. Ayrıca bu, kişi(lerin) ya da diğer memurların ateş altında olduklarını zannetmelerine neden olabilir. Bazı polis teşkilatları uyarı atışlarını yasaklamıştır (Uluslararası Af Örgütü, bu konu hakkında kesin bir görüşe sahip değildir).⁵² İçinde silahlı bir şüphelinin bulunduğu hareket halindeki araca ateş etmek yararsız ve tehlikelidir. Bu durumda aracın takip edilmesi ya da, eğer gerekliyse, yolun kapatılması tavsiye edilir. Yolun güvenliği her durumda öncelikli görülmelidir.⁵³

48) Avrupa Polis Etiği Kuralları, 29. Madde ve Açıklamalar.

49) Temel İlkeler, 20. İlke.

50) Temel İlkeler, 18. İlke.

51) AI, 2004, *Guns and policing*, s. 27.

52) Avrupa Polis Etiği Kuralları,

37. Maddenin açıklamalarında, "yaralamak için ateş etmeden önce uyarı atışı" olarak geçer.

53) ACPO *Manual of Guidance on Police Use of Firearms*, s. 5-6 para 9.18.

54) AI, 2005, *Brazil: they come in shooting*.

55) AI, 2000, *Mozambique: Suspected extrajudicial executions: Tomás Paulo José Nhacumba and Gildo Joaquim Bata*.

Uluslararası Af Örgütü, 'direnc' karşısında ateşle karşılık veren polisler olduğuna dair birçok örnek olduğunu belgelemiştir. Örneğin, örgütün 2005 Brezilya raporları⁵⁴ birçok 'ölümle sonuçlanan direniş' örneğine yer verir; bu birçok ülke için ortak bir ifadedir. Mozambik'te "kaçmaya çalışırken vurulmak" sıklıkla karşılaşılan bir durumdur.⁵⁵ Benzer şekilde, Uluslararası Af Örgütü'nün *Guns and Policing* raporu, polislerin, polis kurşunu mağdurlarının 'polis ve suçlu arasında çapraz ateşe yakalandıklarını' bildirdiğini belirtmektedir. Rapor ayrıca, Jamaika polislinin "son derece düzgün ifadeler" kullanarak, şüpheli davranışları olan ve zorlandığında polis memurları üzerine ateş açarak karşılık veren ve onları

56) AI, 2004, *Guns and policing*, s. 14.

57) AI, 2005, *Brazil: they come in shooting*, s. 41.

58) 2005 yılında Uluslararası Af Örgütü şu konularla ilgili bağımsız soruşturma yapılması konusunda ısrar etmiştir: Polis memurlarının "öldürmek için ateş etmesine" izin verdiği düşünülen siyasi yani intihar bombacısı olduğu düşünülen şüphellere başından vurma (bu operasyon Operation Kratos kod adıyla bilinir) dahil çatışma kurallarının şartlarının ne olduğu; operasyonun nasıl planlandığı; polislerin nasıl bilgilendirildiği ve hangi talimatları aldığı; harekete geçilmeden önce bir kıdemli memur ile görüşülüp görüşülmediği; yeterli uyan yapıp yapılmadığı ve görevilerce alınan tedbirlerin kolluk bağlamında kuvvet kullanımıyla ilgili uluslararası insan hakları standartlarına uygun olup olmadığı. Bkz. *UK: Full circumstances into fatal shooting must be investigated*. Bu hususlar, UK: *The Killing of Jean Charles de Menezes: let justice take its course* adlı yayında tekrarlanmaktadır.

öldüren kişilerden söz ettiğini belirtmektedir.⁵⁶ Öldürmek için ateş etmek her zaman yasa dışı değildir, ateş etmek açıkça yukarıda belirtilen ilgili uluslararası standartlara bağlı olmalıdır. Uluslararası hukuk gereği her tür kaza kurşunu olayı incelenmelidir. Ancak pratikte, bu konuda sıklıkla soruşturma yapılmadığı görülmektedir. Polis soruşturmadan kaçınmak için bahaneler öne sürer ve böylece cezasız kalır.

Polis kurşunlarının, tıpkı göreceli olarak daha nadir olan polis kayıplarında olduğu gibi, halk arasında da çeşitli kayıplara neden olduğuna dikkat çekilmelidir. Eğer çok fazla ateş edilmişse polis kayıpları da olacaktır. Uluslararası Af Örgütü'nün 'ölümcüllük endeksi' olarak da anılan Brezilya raporu, öldürücü gücün aşırı kullanılıp kullanılmadığını değerlendirmek için bir ölçüt sunar. Bu endeks, polisin güç kullanması sonucu ölen ya da yaralananların oranıdır. Polis operasyonlarında çok sayıda kişi öldüğünde, polisin ölümcül güce fazlaca başvurduğunu, tutuklamak yerine öldürmeye teşebbüs ettiğini ileri sürer⁵⁷

Çoğu durumda polis ateşli silah kullandığında, ölümcül güç kullanımı kasıtlı olarak orantısız olacaktır. Buna paralel bir yaklaşımla, ateşli silah kullanımı konusunda bazı ulusal standartlar polisin ölümcül olmayan vücut bölgelerine ateş etme şartını getirir.

Polis öldürmek amacıyla ateş açar mı?

İlke olarak, polis öldürmek amacıyla ateş etmez. Uluslararası hukukta "öldürmek için ateş etme" politikalarına dair herhangi bir hüküm bulunmamaktadır, fakat BM Davranış Kuralları 3. Madde yorumları ateşli silah kullanımından kaçınmak için her tür çabanın sarf edilmesi gerektiğini belirtir. Öldürmek için ateş etmek, ancak hayatı korumak için son çare olduğu zaman (yani, kendini ya da başkalarını, ölüm veya ciddi yaralanma tehdidine karşı savunmak, hayatı tehdit içeren ciddi bir suç işlenmesini önlemek, böyle bir tehlike arz eden ve kendilerine direnen kişiyi tutuklamak, kaçmasını engellemek), ve sadece araçlar bu amaca ulaşmak için yetersiz kaldığında yasalıdır. Kolluk kuvvetleri güç kullanımında daima gereklilik ve orantılılık ilkeleri doğrultusunda hareket etmelidir. Öldürmekten kaçınmak için her türlü çaba gösterilmeli, öldürücü güç bir alternatif olarak kullanılmamalıdır.

Uluslararası Af Örgütü, Londra metrosunun bombalanmasından birkaç hafta sonra, yanlışlıkla bomba suikastçısı olduğu düşünülen bir kişinin polis tarafından vurularak öldürülmesi üzerine polisin "öldürmek için ateş etme" politikası doğrultusunda rapor hazırladığı olayın ardından Birleşik Krallık hükümetine tavsiyelerde bulunmuştur.⁵⁸

5.5.5. Ateşli silahların saklanması

Polisin ateşli silah kullanımını denetlemenin bir yolu olarak, silah ve mühimmatların saklanması ve tescil edilmesine katı kurallar getirilmesi sıklıkla göz ardı edilen bir konudur. Silahlar güvenli tesislerde korunmalı ve her biri tescil numarası taşınmalıdır. Silah ve mühimmatlar dağıtıldığında, teslim alan memurun adı, teslim tarihi ve saati, silahın tescil numarası ve mühimmatın tip ve sayısı kaydedilmelidir. Bu detaylar

silah ve mühimmat geri getirildiğinde kontrol edilmelidir. Kullanılan mühimmatın sayısı, içinde ateşli silah kullanılmış olan operasyonu raporlamak için belgelenmelidir.

Bazı durumlarda, memurlar silahları evlerine götürmek isteyebilir. Uluslararası Af Örgütü polislerin silahlarını, ev içi veya komşularla anlaşmazlık durumunda kullandıklarını veya para karşılığı suç örgütlerine kiraladıklarını ya da kendilerinin suç işlediklerinin örneklerini belgelemiştir.⁵⁹ Bir polis silahını evine götürmek isterse, bu durum amiri tarafından raporlanmalı ve onaylanmalıdır. Memurun evinde doğru ve güvenli saklama koşulları bulunmalıdır. Bununla birlikte, ateşli silahların eve götürülmesi genel bir uygulama değil, istisnai bir durum olmalıdır.

5.5.6. Raporlama usulleri

Güç kullanılan bir olay sırasında verilen kararlar ve eylemler kaydedilmelidir. Birleşik Krallık'ta bu kararların bir "denetim izinin", "Talimat Kaydı / Olay Kayıt Defterinde" tutulması zorunludur. Bu bilgiler, bu operasyonlardan ders çıkarmak ve disiplin ya da ceza soruşturması açılması halinde delil olması amacıyla operasyonu değerlendirmek için kullanılır.⁶⁰

Biber gazı kullanımı gibi yeni bir güç tekniği kullanılmaya başlandığında, ateşli silahlar için kullanılan benzer raporlama prosedürleri de kullanılmaya başlanmalıdır. Bunun yanında, bu araçların geliştirilmesi ve kullanılması dikkatle kontrol edilmelidir.

5.5.7. Bir olayın ardından soruşturma

Uluslararası hukuka göre soruşturmalar, polis tarafından ateşli silah kullanıldığı durumlarda veya polis eylemleri ciddi bir yaralanma veya ölümlerle sonuçlandığında yapılır. Buna ek olarak, operasyonlar başarısız olduğunda veya toplum için tehlike oluşturduğunda da soruşturma yapılmalıdır.⁶¹ Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazın Etkili Önlenmesi ve Soruşturulmasına Dair BM İlkeleri, bu tür yasa dışı açılan ateşlerin soruşturmalarını içerir.⁶²

Polis bekleneceği üzere bu tür soruşturmalara karşı düşmanca yaklaşabilir ve bunlardan kaçmanın yollarını arar. Meslektaşları bu tür soruşturmalarda iş birliği yapmaktan rahatsız olabilir ve iş birliği yapılmaması için baskı yapabilir. 9. Bölüm'de soruşturmayı sıklıkla ciddi olarak engelleyen 'sessizliğin mavi duvarı' olarak anılan polis kültürüne bakacağız. Bununla birlikte bu tür soruşturmalara direnç sadece polisle sınırlı olmayabilir; medya ve genel olarak toplum, polisi hesap vermemesi konusunda destekleyebilir ve hatta bunun polisin işini zorlaştırdığı şeklinde suçlamalarda bulunarak konuyu insan hakları savunucularına karşı bir durum haline getirebilir.⁶³

Kamu yararı açısından, ateşli silah kullanımı ya da ölüm veya ciddi yaralanma ile sonuçlanan olayların soruşturulması kapsamlı ve şeffaf olmalı, aynı zamanda soruşturmaya dahil olanların kimliği saklanmalıdır. Soruşturmanın amacı, olanlar hakkındaki gerçekleri ortaya koymaktır. Soruşturmanın odağı, olay yönetimi kadar, ateşli silah kullanılmadan veya yaralanma ya da ölüm gerçekleşmeden önceki durumun koşullarını

59) Al, 2004, *Guns and policing*.

60) Temel İlkeler, 20. İlke.
61) ACPO *Manual of Guidance on Police Use of Firearms*, Bölüm 6, Kısım 2.

62) Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 24 Mayıs 1989 tarihli ve 1989/65 sayılı Kararı, 9-17. İlkeler soruşturmaları ele alır.

63) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*. Norveç'te polis şiddetini konu alan ve Bratholm, A. tarafından sunulan ilginç bir vaka çalışması, "Police violence in the city of Bergen: A marathon case concerning the rule of law and human rights."

da içermelidir. Soruşturmanın amacı açısından, memurların notları ve olay raporunun ('denetim izi') yanında, olayın görüntülü kayıtları da incelenmelidir. Bu nedenle olay görüntüleri saklanmalı ve adli delil olmaya uygun olacak şekilde korunmalıdır. Tarafsız görgü tanıkları belirlenmeli ve onlarla görüşülmelidir.⁶⁴

5.6. Toplumsal gösterilerde polislik - kamu düzeninin yönetilmesi

ICCPR'nin 21. Maddesi, 'barışçıl toplantı hakkını' tanımaktadır. Uluslararası Af Örgütü, bu hakkı ihlal eden, kişilerin gösteri yapmasını yasaklayan ve bu gösterilere katılanları dağıtmak için sıklıkla aşırı güç uygulayan hükümetlerin sayısız örneklerini belgelemiştir. Bir ülkede kamu düzeni yönetiminde aşırı güç kullanımı ile ilgili kaygılar, güç kullanımıyla ilgili uluslararası insan hakları ilkelerinin yanı sıra o ülkede güç ve ateşli silah kullanımını "yönetmek" için geliştirilmiş kamu düzeni yönetimi sistemine de bakılarak değerlendirilmelidir.

Temel İlkeler "yasal toplantı" ile "yasa dışı toplantıları" birbirinden ayırır. Birçok ülkede yasalar, ICCPR'nin 21. Maddesi'ndeki sınırlamaların ötesinde toplantı hakkını kısıtlar. Toplantı özgürlüğü hakkının ihlali, bu kaynak kitabın kapsamına dahil olmadığından burada ele alınmayacaktır.

5.6.1. Kamu düzeni yönetimi ile ilgili insan hakları temel ilkeleri

Bölüm 5.2'de belirtilen güç kullanımı ile ilgili ilkelere ek olarak, toplumsal gösterilerde polisliğe uyarlanabilecek ilave veya daha spesifik ilkeler vardır. Bunlar:

- **Barışçıl toplantı hakkı⁶⁵:** Polis, önceden planlanmış siyasi veya diğer gösteriler, anlık gelişen toplanmalar (örneğin bir olaya karşılık olarak), ve spor karşılaşmaları gibi büyük toplumsal olaylar da dahil olmak üzere, her tür toplumsal olayı izlemek durumundadır. Gösteriye katılanların barışçıl toplantı hakkını ve katılmayanlar da dahil olmak üzere herkesin güvenliğini korumalıdır. Toplumsal bir olayda, güvenlik çemberi oluşturarak kolaylıkla kontrol altına alınabilecek sıcak şiddet noktaları bulunabilir. Olay, yavaş yavaş artarak veya anlık izdihamla, silah gibi kullanılan nesnelerin ve hatta ateşli silahların kullanıldığı bir ayaklanmaya da dönüşebilir.
- **Orantılılık ve gereklilik ilkesi:** Güç ve ateşli silah sadece asgari derecede gereklilik durumunda kullanılır: Yasa dışı olan fakat şiddet içermeyen toplumsal olaylarda güç kullanımından kaçınılmalıdır, fakat eğer bu uygulanamıyorsa güç mümkün olan en az derecede kullanılabilir.⁶⁶ Bununla birlikte, eğer yasa dışı bir gösteri toplumsal huzuru bozmuyorsa ve bozmayacak gibi görünüyorsa ve şiddet içermiyorsa, güç kullanımı söz konusu olmamalıdır. Bir şeyi protesto etmek ya da talep etmek için yapılan barışçıl gösteriler önemli demokratik eylemlerdir. İnsan hakları odaklı polislik bu hakka saygı duyulmasını gerektirir.
- **Şiddet içeren toplantı ve gösterilerin dağıtılmasında ateşli silahlar, yalnızca daha az tehlikeli araçlar kullanılmayacağı zaman ve sadece asgari gereklilik derecesinde kullanılabilir.** Bu demektir ki, önce diğer güç araçlarının kullanılması gerekir, bunlar durumu kontrol etmeye

64) ACPO Manual of Guidance on Police Use of Firearms, Bölüm 6, Kısım 2.

65) ICCPR, 21. Madde. Bu ilke, BM Temel İlkeler'de tekrarlanmıştır. 12.-14. İlkeler, gruplara karşı güç kullanımını ele alır.

66) Temel İlkeler, 13. İlke.

yetmiyorsa ve yasa dışı gösteriyi dağıtmıyorsa polis ateşli silah kullanmaya başvurabilir. Kullanılan gücün miktarı, durumu kontrol etmek için yeterli asgari düzeyde olmalıdır. Ateşli silah kullanımının kesin olarak gerekli olması halinde, asgari düzeyde ateş edilmeli ve kalabalık dağılma belirtisi gösterdiğinde kesilmelidir. Her olayda ateşli silah, sadece, kendini veya başkasını yakın bir ölüm veya ciddi yaralanma tehdidinden korumak amacıyla kullanılmalıdır.⁶⁷ Uluslararası standartlar ateşli silahların gelişigüzel kullanılmaması gerektiğini açıkça söylemezken, Temel İlkeler 5'te (a ve b), 9, 10, 11'de (a, b, c ve e) bunun kesin olarak belirtildiğine dikkat edilmelidir.

5.6.2. Standartlarda belirtilmeyenler

BM Davranış Kuralları ve Temel İlkeler, içerdikleri ilkelerin ulusal düzenlemelere dahil olması gerektiğini belirtmiştir. Bununla birlikte uluslararası standartlarda değinilmeyen, toplum düzenini koruma amaçlı güç ve ateşli silah kullanımını ilgilendiren ve hayati öneme sahip bazı hususlar söz konusudur:

- Bir toplumsal olayın şiddet içerdiğine hangi ölçüt kullanılarak karar verilir – bir taş atılınca mı, on taş atılınca mı? Ne derecede şiddet hangi gücün kullanılmasını gerektirir?
- Polis farklı düzeylerdeki gücü farklı durumlara nasıl uyarlayacaktır?
- Bir kişi ya da birkaç kişiye değil de bir gruba karşı hangi çeşit güç kullanılır (göz yaşartıcı gaz ya da tazyikli su gibi)?
- Hangi taktikler kullanılmalı ya da kullanılmamalıdır?
- Hangi silahlar kullanılmalı ya da kullanılmamalıdır?

5.6.3. Kamu düzeni yönetimi nasıl uygulanır⁶⁸

Toplumsal anlaşmazlıkları, suçlu veya polis eylemlerinden ani olarak gelişen olaylardan, doğrudan eylemci gruplar veya diğerleri tarafından yapılan ya da sektörel anlaşmazlıklardan kaynaklanan protestolar ve gösteriler ile spor etkinlikleri, konserler vb. gibi düzenlenmiş toplumsal olaylara kadar çeşitli kamu düzeni sorunları olabilir. Bu olayların bazıları yasal bazıları ise yasa dışı olabilir. Her durumda polisin müdahalesi meşru, zorunlu ve orantılı olmalıdır. Memurlar bireysel olarak eylemlerinden dolayı hesap vermek durumunda kalabilir. Kullandıkları her gücün, aldıkları bilgi ve kendi düşünceleri doğrultusunda zorunlu ve orantılı olduğunu göstermek zorundadırlar. Bu nedenle kitle kontrolüyle ilgili durumlarda kararları ve yapılanları kaydetmeleri gerekir.

Kamu düzeni yönetimi aslında çatışma yönetimiyle ilgilidir. Planlama, hazırlık, iletişim ve liderlik, kamu düzeni yönetiminin temel ilkeleridir. Polis, (yerel yönetim, sosyal hizmetler gibi) diğer ilgili teşkilatlarla iş birliği içinde, gerginlik yükselmeden önce çatışmanın neden ve belirtilerini tanımlamalı ve harekete geçmelidir. Bu, şunları gerektirir:

- a** Riski tanımlamak ve değerlendirmek için istihbarat toplamak,
- b** Hazırlık ve iletişim,
- c** Polisin makul, orantılı ve etkili karşılık vermesi.

İstihbarat:

- İyi istihbarat, gösterilere katılabilecek grupları tanımlamayı ve onların güç ve amaçları hakkında bilgi toplamayı içerir,
- İyi toplumsal ilişkilere sahip olmak, istihbarat toplamayı kolaylaştırır,

67) Temel İlkeler, 14. ve 9. İlkeler.

68) Bu bölüm ağırlıklı olarak Avrupa Polis Etiği Kuralları'ndaki ilkelere ve başta *Manual of Guidance on Keeping the Peace* adlı el kitabı olmak üzere olmak üzere Birleşik Krallık Polis Şefleri Derneği'nin (ACPO) el kitaplarına dayanmaktadır.

- İstihbarat, polisin planlarını etkin bir şekilde yapmasını sağlar,
- Bir operasyon sırasında tehditlerin değişen doğasına uyumlu taktikler geliştirilebilmesi için istihbarat sürekli olarak toplanmalıdır.

Hazırlık:

Hazırlık, polislerin kıyafetleri (normal üniforma ya da çatışma üniforması) ve teçhizatlarının ne olması gerektiğinin yanı sıra ne kadar polisin gerekli olduğu hakkında karar vermeyi de kapsar. Köpek birimi ve atlı polisler gibi, yardımcı ekiplerin konuşlandırılması için de karar alınmalıdır. Hazırlık ayrıca, diğer uygun teşkilatlar ve toplumsal temsilcilerle olası riskleri asgariye indirmeyi ve yönetmeyi kapsamalıdır.

İletişim:

- Polisler arasındaki iletişim: Genel merkezle ve kamu düzenini sağlamak için konuşlandırılanlar ile iletişimi kapsar.
- Kitle liderleriyle iletişim ve kolaylaştırma: Kitle liderleriyle erken aşamada irtibat kurulması ve yasa dışı davranan birey ve kurumlara müdahale edilirken yasalar çerçevesinde davranan kalabalığın amaçlarının gerçekleşmesinin kolaylaştırılacağına açıklanması.

Aşamalı polis müdahalesi:

Polis kamu düzenini yönetmek için yeterli kaynakları elinin altında bulundurmalı, fakat gelişmelere göre bunları taktiksel ve orantılı olarak konuşlandırmalıdır. Gösteride şiddet eğiliminde olan bazı gruplar bulunabilir, polisler barışçıl göstericilerin haklarını koruyacak şekilde davranmalıdır. Şiddete neden olacak olanlar ya da şiddete neden olanlar, barışçıl göstericilerden ayrılmalıdır. Polisin göstericiler arasındaki farklı kişi ve gruplara gereken karşılığı verebilmesi, iyi polislik yani gözlem ve iletişim becerileri gerektirir. Bir gösteriyi tek bir kolektif bütün olarak görmemek, farklı karşılıklar vermek gerekir (bkz. aşağıdaki tablo). Eğer bunu yapmak zorsa, polis tepkisi kalabalığı ve yayılan gerilimi dağıtmak olmalı ve bu nedenle güç kullanımından kaçınılmalıdır. Güç kullanılması gerekliyse, polis bu gücü orantılı ve yasaya uygun bir biçimde kullanmalı ve toplumun haklarını korumalıdır.

Komuta zinciri:

Net bir strateji, iyi iletişim ve alınan kararların 'denetim izini' çıkarmak için net bir komuta zinciri olmalıdır, böylece operasyon değerlendirilebilir ve sonrasında ders çıkarılabilir. *ACPO Manual of Guidance on Police Use of Firearms* adlı el kitabında komuta yapısı üç düzeyde açıklanmaktadır:

- Stratejik ('altın') – stratejik komutanın tamamı ile insan ve maddi kaynakların sağlanması konusunda sorumluluk ve hesap verebilirlik;
- Taktiksel ('gümüş') – kaynakların kullanımı ve konuşlandırılması konusunda sorumluluk;
- Operasyonel ('bronz') – taktiksel planları yürütebilmek için grup liderliği yapma sorumluluğu.

Her aşamada, komuta edenler iletişimi koruma, karar ve olayların bir 'denetim izi' kaydını tutmakla sorumludur. Bununla birlikte, eyleme daha yakın olan 'bronz' yetkililerin her zaman kayıt tutamadıkları görülmektedir.⁶⁹ Her sorumluluk seviyesinde, yetkililer müdahalede

bulunma ve bulunmamanın risklerini değerlendirmelidir (bazen müdahaleden kaçınmak, hatta operasyona son vermek, kamu güvenliği açısından daha iyi bir tercih olabilir).

Kitle psikolojisinin ilkeleri

Kitle psikolojisinin ilkeleri, eğitim ve taktiklerin birleşmesi yoluyla, polis uygulamalarını giderek artan bir şekilde etkilemektedir. Son araştırmalar⁷⁰, kalabalıktaki bir kişinin bireysel kimliğini, değerlerini ve standartlarını kaybettiğine dair önceden kabul görmüş fikirlere -ki bu polisin birçok ülkede eğitimini aldığı bir yanlış tahmindir- karşı çıkmaktadır. İnsanların birden fazla sosyal kimlik benimsedikleri görülmektedir. Grup içindeyken, o gruba ait sosyal kimlik belirgin hale gelir ve insanlar bu grubun normlarına uyum sağlarlar. Düşünmeden hareket eden bir kitle olmak yerine, insanlar grubun kaygılarına göre hareket ederler. Onlar grup üyelerini saldırıya karşı koruyacak; aynı zamanda grubun kontrolsüz davranan üyelerine karşı çıkacaklardır. Örneğin, şiddet uygulayan bir üyeyi, eğer onun grubun amaçlarına aykırı davrandığını düşünürlerse gruptan çıkarabilirler (kendi polisi olma). Çalışmalar, kalabalık şiddetinin rastgele olmadığını, başka bir grubun (örneğin polis) kendi gruplarının değer ve standartlarına aykırı davrandığını veya bu değerler için yasal olduğunu düşündükleri şeyleri yapmalarının önlendiği durumlarda meydana geldiğini göstermiştir. Birden fazla grupla birleşen bir kitle, farklı amaçlar, standartlar ve değerlere tepki gösterecektir.

Bu yaklaşım, yasa dışı hareketlerde bulunan kişi ya da gruplar bulunsa bile, polisin yasalara uygun davranan kişileri 'kendi polisi olma' konusunda desteklemesini gerektirir. Bu durum, şu konuların önemine dikkat çeker:

- Grubun isteklerini ve bileşimini anlayabilmek için grup hakkında bilgi toplama,
- Grubun yasal amaçlarını kolaylaştırmak amacıyla, kendi liderleri, 'toplumsal arabulucular' veya 'korumalar' aracılığıyla grupla iletişim kurarak polislik faaliyetlerini düzenlemek,
- Olay öncesinde, sırasında ve sonrasında iletişimin gerçekleşmesini sağlamak,
- 'Farklılaşma': Kişi ya da gruplara, onların farklı hareket şekillerine göre farklı strateji, taktik ve araç kullanarak muamele etmek.

'Daha az ölümcül silah' kullanılması kamu düzeni yönetiminde gri bir bölgedir ve bunların kullanımı konusunda görüş birliği bulunmamaktadır. Daha az ölümcül silahların kullanımı konusunda asgari gerekler şu şekilde sıralanabilir:

- Konuşlanma kararı konusunda kimin yetkili olacağının açık olması,
- Silahların zararını ve ölümle sonuçlanabilecek durumları asgariye indirecek şekilde konuşlandırıldığından emin olunması,
- Silahların daima orantılılık, yasaya uygunluk, hesap verebilirlik, gereklilik ve ikincillik ilkelerine göre kullanılması,
- Kitle psikolojisi ilkelerinin dikkate alınması.

70) Reicher, S., C. Stott, P. Cronin, O. Adang, 2004, "An integrated approach to crowd psychology and public order policing."

5.7. Özet

Polise insanların hayatını ciddi boyutlarda etkileyen ve yanlış kullanıldığında ağır insan hakları ihlallerine neden olan önemli yetkiler verilmiştir. Bu nedenle uluslararası standartlar bu yetkilerin kullanımına sınırlamalar getirmiştir. Bu, güç kullanımından kaçınmak, fakat kesinlikle gerekli olduğu durumlarda gücü yasaya uygun ve orantılı kullanmak ve sonrasında hesap vermek anlamına gelmektedir. Uluslararası Af Örgütü ve diğer insan hakları savunucuları, yasal polislik amaçları çerçevesinde polisin bazen güç kullanmak zorunda olduğunu kabul eder. Gücün ne kadar orantılı olduğuna karar verilmesi her durumda kolay değildir; bu da yoğun bilgi ve deneyim gerektirir. Polisin bu alandaki pratiği ve deneyimi, polisin profesyonellik düzeyinin artırılması için sürekli izleme ve değerlendirme içermelidir. Polisin profesyonellik düzeyinin artırılması açısından hesap verebilirlik hayati önem taşır. Hesap verebilirlik, uygulamalarda şeffaflık ve de uygulamaların nasıl geliştirileceği konusunda düşünmeye istekli olmayı gerektirir.

© ANP / Randall Jeff

Herkesin kişi özgürlüğü ve güvenlik hakkı vardır. Hiç kimse keyfi olarak yakalanamaz veya tutuklanamaz. Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebeplere ve usule uygun olmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakılamaz.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 9 (1)

Bir suçla itham edilen herkes, yasalara göre suçlu olduğu kesinleşene dek masum kabul edilmek hakkına sahiptir.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 14 (2)

Herhangi biçimde alıkonulan ya da hapsedilen tüm kişilere insanca ve doğuştan sahip olunan insanlık onuruna saygı gösterilerek muamelede bulunulacaktır.

Herhangi Biçimde Alıkonulan ya da Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunması için
BM İlkeler Bütünü, 1. Madde

Hiçbir kolluk görevlisi, işkence ya da diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele ya da ceza teşkil eden herhangi bir tasarrufta bulunamaz; bunları teşvik edemez yahut bunlara tolerans gösteremez (...)

BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları, 5. Madde

6. Tutuklama ve Gözaltı

6.1 Giriş

Kişi özgürlüğü, bireyin en önemli haklarından birisidir.¹ Birini hürriyetinden mahrum etmek, bir Devletin insanlara karşı alabileceği en müdahaleci tavırlardan biridir. Aynı zamanda, kişi özgürlüğünden mahrumiyet, bir Devletin en yaygın suçla mücadele ve iç güvenliği sağlama araçlarından birini teşkil eder. Kişi özgürlüğü mutlak bir hak değildir, yasalarda iyi tanımlanmış olan ve sonrasında yükümlülük gerektiren tutuklama ve gözaltına alınmanın meşru uygulamaları, bazı koşullarla kısıtlanmıştır. BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları (BM Davranış Kuralları) 1. Madde'nin açıklamasında, kolluk kuvvetleri, tutuklama ve gözaltına alma yetkileriyle tanımlanmışlardır. BM Davranış Kuralları kolluk kuvvetleri için geniş bir tanım kullandığı için, polis dışındaki yetkililerin tutuklama ve gözaltına alma konusunda yetkili olabilecekleri anlaşılmaktadır. Birçok yargı alanı, polis dışında, özel soruşturma birimleri (dolandırıcılık birimleri, özel müfettişlikler), gümrük memurları ve itfaiye memurları gibi, tutuklama yetkisi olan ek teşkilatlara sahiptir. Bu kolluk kuvvetleri, hizmet ettikleri Devletin kanunlarını uygulama yükümlülüğüne ve yetkisine sahiptir. Bununla birlikte, BM Davranış Kuralları bu grupların tümü için geçerlidir. Herhangi Biçimde Alınan ya da Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunması için BM İlkeleri'nin (bundan sonra İlkeler Bütünü olarak anılacaktır) 2. Maddesi ilave olarak, resmi yetkililerin “yeterli ve bu amaç için yetkilendirilmiş” olmasını gerektirir.

'Tutuklama' ve 'gözaltı' terimlerinin anlamı her zaman çok açık değildir. İlkeler Bütünü'nde, aşağıdaki tanımlamaları yapmaktadır:

'Tutuklama' “bir kişinin, bir suç işlediği iddiasıyla ya da bir makamın tasarrufla bulunması suretiyle tevkif edilmesi (yakalanması)” anlamına gelir. Bu tutuklamanın hakimince incelemesiyle ceza hukuku kapsamında ya da idari olarak emredilmiş (“bir makamın tasarrufla bulunması suretiyle”) olabileceğine dikkat edilmelidir. Polis bunların her ikisini de yerine getirebilir.

'Gözaltına alınan kişi' “bir suçtan ötürü hakkında verilen mahkumiyetin bir sonucu olması hariç, kişisel özgürlüğünden yoksun bırakılan herhangi bir kimse” anlamına gelir. “Gözaltına alınma ve gözetim” birbirinin yerine kullanılır. Bu tanımlama, önleyici gözaltını olduğu kadar, idari gözaltını da kapsar ve her ikisi de polis tarafından yerine getirilebilir.

Tutuklama ve gözaltı sıklıkla birbirinin yerine kullanılır. Benzer şekilde 'tutuklama', sıklıkla, bir şüpheli (sanık) soruşturması ile birlikte kullanılır. Bu farklı kavramları birbirinden ayırmak önemlidir. Bir şüpheli tutuklanabilir, fakat bu olmak zorunda değildir. Tutuklanan bir kişi gözaltına alınabilir, ancak sorgulanması kişinin evinde de yapılabilir.² Gözaltında olmayan tutuklu bir kişi, tutuklama altında veya 'soruşturmaya

1) UDHR, 3., 9. ve 29. Maddeler; ICCPR, 9., 10., 11., 14. ve 22. Maddeler.
2) Kişinin masum olduğu varsayılır ve hürriyet hakkı vardır. ICCPR, Madde 9(1); AI, 1998, *Fair Trials Manual*, s. 26.

hazır' olmak için, hürriyeti kısıtlanmış olması durumundaki gibi (bu, ülkeden ayrılmasının yasaklanması anlamına gelir); yine de teknik olarak 'tutuklama altında' olabilir. Şüpheli sorgulaması, tutuklama öncesi veya sonrası yapılabilir ve sorgu sırasında tutuklama yapılabilir. Şüpheli sorgusu bir soruşturma yöntemi iken tutuklama, birini hakim önüne çıkarmanın adımı olduğu için yasal bir yöntemdir.

'Hapsedilen kişi' (mahkum), "bir suçtan ötürü hakkında verilen mahkumiyetin bir sonucu olarak kişisel özgürlüğünden yoksun bırakılan herhangi bir kimse" anlamına gelir. Yukarıdaki tanımlamaların aksine, Uluslararası Af Örgütü'nün hem gözaltına alınmış olanlar hem de mahkum edilmiş kişiler için 'hapsedilen kişi' (mahpus) kelimesini kullandığına dikkat edilmelidir.

Bölüm 6.2'de uluslararası standartların tutuklama ve gözaltıyla ilgili neler söylediklerini, ardından Bölüm 6.3'de neler söylemediklerini ele alacağız. Devletler kişileri her zaman ceza yasaları uyarınca ya da cezai takibat başlatılması yönünde bir adım olarak gözaltına almazlar. Bu bağlamda Bölüm 6.4 önleyici ve idari gözaltı konusuna değinir. Bölüm 6.5 polis uygulamalarında tutuklama ve gözaltıların meşru olarak nasıl yerine getirileceğine değinmekte ve kısa bir özetle sona ermektedir.

Bu kaynak kitap sadece polis gözetimi altında gözaltına alınan kişileri inceler. Polis gözetimindeki gözaltılar, polis merkezinde gözaltı odasında, veya bunun için tasarlanmış başka bir yerde (örneğin cezaevinin ayrı bir yerinde) gerçekleştirilebilir. Bazı ülkelerde polis sorumluluğunda olan hapsedme yetkisinden burada söz edilmeyecektir. İkinci olarak bu kaynak kitap yetişkin gözaltılarını odaklanacaktır. Çocuklarla ilgili uluslararası standartlar burada konu edilmeyecektir. Son olarak, uluslararası standartların haklarında suç isnadı bulunması nedeniyle yakalanan ve gözaltına alınanlardan başka gruplara uygunluğu bu bölümde ele alınmayacaktır. Uluslararası Af Örgütü'nün hazırladığı *Fair Trials Manual* başlıklı el kitabının ilk bölümünde kişi özgürlüğü hakkında kapsamlı olarak söz edilmektedir. Bu kaynak kitabın okuyucularına *Fair Trials Manual*'ın ilk bölümünü okumalarını ve ön duruşma sürecindeki haklar konusuna odaklanmalarını öneririz.³ Gözaltı ile ilgili konular Uluslararası Af Örgütü'nün *Combating Torture: A manual for action*⁴ adlı kitabında kapsamlı olarak ele alınmıştır.

6.2. Tutuklama ve gözaltı ile ilgili temel insan hakları ilkeleri

6.2.1. Temel ilkeler

- **Keyfi (isteğe bağlı) olmama:** "Hiç kimse kanunun tayin ettiği sebeplere ve usule uygun olmaksızın özgürlüğünden yoksun bırakılamaz."⁵ Keyfiyet, yalnızca 'yasalara karşı' olmak şeklinde değil, uygunsuzluğu, adaletsizliği ve öngörülebilirlik eksikliklerini de içerecek şekilde daha geniş yorumlanmalıdır.⁶ Tutuklama ve gözaltının meşru olabilmesi yani keyfi olmaması için ulusal ve uluslararası hukukla uyumlu olması gerekir. Bir tutuklama, eğer kişinin ulusal ya da uluslararası hukuka göre hakkı olan bir eylem

3) Al, 1998, *Fair Trials Manual*. Başta Bölüm 1, 2, 4, 5, 6 ve 10 olmak üzere ilk on bölüm.

4) Al, 2003, *Combating Torture: A Manual for Action*. Bölüm 2, 3, 4 ve 5.

5) ICCPR, 9. Madde.

6) Bkz. Al, 1998, *Fair Trials Manual*, s. 25. HRC tarafından ICCPR Madde 9(1) hakkında yapılan açıklamalara gönderme yapılmaktadır.

(örneğin toplanma, dernek kurma vb.) nedeniyle olursa, yasa dışı olur. Tutuklama ve gözaltı yalnızca adaletin uygulanması amacıyla gerçekleştirilmelidir: Gözaltına alınması kesinlikle gerekli olmayan ya da adaletin uygulanmasına engel olunmasını önlemek için yapılan gözaltına alma yasaklanmıştır.⁷ Ayrıca, gözaltına alınan kişi yasal bir şekilde tutuklanıp yargı tarafından serbest bırakıldıktan sonra gözaltında tutulmaya devam ederse, bu gözaltı da keyfi olarak nitelenir.

- **Masumiyet karinesi:**⁸ “Masumiyet karinesi, bu ilkeye göre muamele edilme hakkıdır.”⁹ Bu, duruşmayı bekleyen kişi mutlaka tutuklanacak anlamına gelmez ancak kişinin serbest bırakılması mahkemeye çıkmasını sağlayacak teminatların verilmesine bağlı olabilir.¹⁰ Masumiyet karinesi, gözaltındaki kişinin hüküm giymiş olanlardan ayrılmasını gerektirir.¹¹
- **Bilgi alma hakkı:** Tutuklama/gözaltı nedenleri, kişinin hakları (avukat edinme hakkı gibi), hakkındaki suçlamalar ile ilgili, kişinin anlayacağı bir dilde bilgi verilmesidir.¹²
- **Gecikmeden bir adli makamın karşısına çıkma:**¹³ Birçok devlette belli ve kesin süre sınırları yasalarla belirlenmiştir ve BM İnsan Hakları Komitesi’ne göre, bu süre birkaç günden fazla olmamalıdır.¹⁴
- **Avukat edinme hakkı:** Avukat/yasal danışman ile gözaltındaki kişinin iletişimleri, ‘tam bir gizlilik’ içinde olmalıdır (görülebilir, ancak duyulamaz).¹⁵
- **Güç kullanımı:** Bu kaynak kitabın 5. Bölümü’nde belirtilen ilkelere uygun olmalıdır. Kolluk kuvvetleri, düzenin sağlanması veya kişisel güvenlik gerekçeleri gibi kesinlikle gerekli nedenlerin dışında güç kullanmamalıdır. Ateşli silahlar sadece hayatın korunması amacıyla kullanılabilir. Ateşli silah, kesinlikle gerekli olmadıkça gözaltı memurları tarafından taşınmamalıdır.¹⁶
- **İşkence ve diğer acımasız, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele kesinlikle yasak olmalıdır.**¹⁷ Her Devlet, işkenceyi önlemek için etkili idari önlemler almalıdır.¹⁸ Her Devlet, “yargı kapsamındaki tüm bölgelerde tutuklama, gözaltı veya hapis gibi durumlara konu olan kişilerin gözetimi ve yapılacak muamele konusunda (...) düzenlemelerini, işkencenin her türlüşünü önlemeye yönelik bakış açısıyla, sistematik inceleme altında tutmakla yükümlüdür.”¹⁹ Gözaltı düzenlemelerini sistematik inceleme altında tutabilmek için, bu düzenlemeler yazılı olarak kaydedilmiş, denetlenmeye açık ve sorumlu görevlilere bildirilmiş olmalıdır. Bu aynı zamanda gözaltının her şekilde gelişmeye açık (gözaltı mekanları, gözaltı memurlarının eğitimi, yasal hükümler, vb.) olmasını gerektirir. Hücre hapsinin de işkence (veya diğer zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamele) kapsamına girdiği unutulmamalıdır ve kesinlikle yasaklanmalıdır.²⁰
- **Adil yargılanma hakkı:**²¹ Bir sanık, ICCPR’in 9. ve 14. Maddeleri ile şarta bağlandığı şekliyle, ‘silahların eşitliği’ ilkesinde belirtilen adil yargılanma hakkına sahiptir.²² “Silahların eşitliği (...) her iki tarafın da yargılama süresince eşit usullere tabi olması ve eşit şartlarda olması” anlamına gelir.
- **Usule uygun kayıt tutulmalıdır:**²³
 - Tutuklama nedenleri,
 - Tutuklunun kimliği,

7) İlkeler Bütünü, 36. İlke

8) ICCPR, Madde 14 (2); Standart Asgari Kurallar, 84. Kural; İlkeler Bütünü, 36. İlke.

9) HRC, Genel Yorum No.13, para. 7.

10) ICCPR, Madde 9(3).

11) ICCPR, Madde 10(2)a; Standart Asgari Kurallar, Kural 8(b) ve 85.

12) ICCPR 9. ve 14. Maddeler; İlkeler Bütünü, 13., 14. ve 17. İlkeler.

13) ICCPR, Madde 9(3).

14) HRC, Genel Yorum No. 8, para. 2.

15) ICCPR, Madde 14(3); İlkeler Bütünü, 17. ve 18.

16) İlkeler; Standart Asgari Kurallar, 93. Kural.

17) Standart Asgari Kurallar, Kural 54(3).

18) İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya karşı BM Sözleşmesi (CAT); ICCPR, 7. Madde.

19) CAT, 2. Madde.

20) CAT, 11. Madde.

21) HRC, Genel Yorum No.20, para. 6.

22) ICCPR, 14. Madde.

23) Al, 1998, *Fair Trials Manual*, s.83.

24) Standart Asgari Kurallar, 7. Kural; İlkeler Bütünü, 12. İlke; Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazın Etkili Önlenmesi ve Soruşturulmasına Dair İlkeler, 6. İlke.

24) HRC, Genel Yorum No. 20, para. 11. Açıklamada şunlar yer alır: "Bu kayıtlar akraba ve arkadaşları için de hazır ve ulaşılabilir olmalıdır" ve "Taraflar ülkeler tüm gözaltı yerlerinin işkence ve kötü muamelede kullanılan her türlü teçhizatın arındırılmış olmasını sağlamalıdır."

25) Bkz İlkeler Bütünü, 32. İlke.

26) ICCPR, Madde 14(3)c;

İlkeler Bütünü, 38. İlke.

27) İlkeler Bütünü, 15., 16., 19.,

24., 25. ve 26. İlkeler; Standart

Asgari Kurallar, 22., 24., 37.,

38., 91. ve 92. Kurallar; BM

Davranış Kuralları, 6. Madde.

28) CAT, 13. ve 14. Madde;

Standart Asgari Kurallar, 35-36.

Kurallar; İlkeler Bütünü, 33. ve

35. İlkeler.

29) CAT, 13. Madde; HRC,

Genel Yorum No.20, para. 14.

30) Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız

İnfazın Etkili Önlenmesi ve

Soruşturulmasına Dair İlkeler,

2. İlke; İlkeler Bütünü, 24.

İlke; Temel İlkeler, 24. İlke;

Davranış Kurallarının Etkili

Uygulanması için Rehber İlkeler

net bir komuta zinciri olmasının

önemini vurgulamaktadır.

31) Standart Asgari Kurallar,

55. Kural; İlkeler Bütünü, İlke

29; Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız

İnfazın Etkili Önlenmesi ve

Soruşturulmasına Dair İlkeler,

7. İlke.

- Tutuklama tarih ve zamanı, tutuklanan kişinin ne zaman nezarete getirildiği, adli yetkili ya da diğer bir yetkili tarafından ilk ne zaman görüldüğü,
- Tutuklamayı yapan ilgili kolluk kuvvetlerinin kimliği,
- Gözaltı yeri/nezaret ile ilgili kesin bilgi; hücre hapsi (tecrit) ihtimalini ortadan kaldırmak için özel önlemler alınmalıdır.²⁴
- **Habeus corpus** (veya **Amparo**): Tutuklanan/gözaltına alınan kişi, bir mahkemenin tutuklama/gözaltının meşruluğuna karar verebilmesi için mahkemeye başvurma hakkına sahiptir.²⁵
- **Gecikmeden usule uygun yargılama.**²⁶ Yargılama/duruşma öncesi gözaltı mümkün olduğu kadar kısa süren istisnai bir uygulama olmalıdır. Yargılamanın makul bir zamanda yapılması gerektiği için, bu soruşturmanın derhal ve hızla yapılması gerekmektedir.
- **Dış dünyaya erişim hakkı:** Bu, aşağıdaki hakları içerir:²⁷
 - Gözaltındaki kişi, sadece makul koşul ve kısıtlamalar çerçevesinde, iletişim kurma ve ziyaretçi (özellikle aile yakınları) kabul etme hakkına sahip olmalıdır;
 - hücre hapsi (tecrit) yasaktır;
 - tutuklu veya gözaltındaki kişinin gözaltı yeri ile ilgili ailesine bilgi verme hakkı;
 - doktora erişim hakkı.
- **Kötü muameleden şikayetçi olma hakkı ve tazminat hakkı:**²⁸ Kötü muamele durumunda yetkili makamlar derhal ve tarafsız olarak soruşturma yapmalıdır.²⁹
- **Komuta zinciri:** Hükümetler, güç ve ateşli silah kullanımı yasalar tarafından yetkilendirilmiş memurlara olduğu kadar, şüphe, tutuklama, ve gözaltından sorumlu tüm görevliler üzerinde de, net bir komuta zincirini kapsayacak şekilde katı bir kontrol sağlamalıdır.³⁰
- **Denetim:** Gözaltı yeri, gözaltı yeri idaresinin yetkililerinden bağımsız olan, yetkili makamlar tarafından tayin edilmiş olan ve buna yükümlü olan uzman ve deneyimli kişiler tarafından düzenli olarak ziyaret edilmelidir. Gözaltındaki kişinin, bu ziyaretçilerle özgürce ve gizli iletişim kurma hakkı vardır.³¹

İşkence vakalarının soruşturulması

İşkence vakalarının soruşturulmasına yönelik olarak kullanılan birkaç araç vardır. Bunlardan biri, Essex Üniversitesi tarafından 2000 yılında hazırlanan *The Torture Reporting Handbook* adlı işkence raporlama üzerine bir kitaptır.³² Bu el kitabı uluslararası insan hakları sistemi çerçevesinde, asılsız iddialara nasıl yanıt verilmesi gerektiğini tartışmaktadır. Aynı zamanda bazı bölgesel mekanizmaları ve usulleri de içerir.

Aynı zamanda İstanbul Protokolü olarak da bilinen, "İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Onur Kırıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu", uluslararası bir grup uzman ve STK tarafından hazırlanmıştır ve bu soruşturmaların neden ve nasıl gerçekleştirilmeleri gerektiğine dair çok önemli bir rehberdir.³³ Bu Kılavuz, işkence soruşturmalarına dair hem yasal hem de tıbbi ayrıntılı bilgiler sunar, ve işkence ve kötü muamele gördüğü iddiasında olan kişilerin değerlendirilmesi için, tüm işkence iddialarını soruşturmak ve

32) Giffard, C., 2000, *The torture reporting handbook*.

33) İstanbul Protokolü, İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Onur Kırıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi için El Kılavuzu. 9 Ağustos 1999 tarihinde BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri'ne sunulmuştur.

bulguları yargıya ya da diğer soruşturma makamlarına rapor edebilmek için, uluslararası bir kılavuz niteliği taşır.

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı, Onur Kırıcı Muamele veya Cezaların Etkili Biçimde Soruşturulması ve Belgelendirilmesi İlkeleri,³⁴ işkence hakkında etkili bir belgeleme yapabilmek için gerekli asgari standartları içerir. İstanbul Protokolü, bu ilkeleri ek bölümünde bir araya getirir.

6.2.2. Uluslararası ve bölgesel denetim

Yukarıda belirtildiği gibi, uluslararası insan hakları standartları, Devletlerin, insanların özgürlüklerinden yoksun bırakıldıkları mekanları denetlemek için bazı mekanizmalar kurması gerektiğini belirtir. Bu mekanizmaların en gelişmiş örneği, Avrupa Konseyi kapsamında (aşağıya bakınız) bölgesel düzeyde bir sistemdir; BM düzeyindeki yakın zamanlı bir girişim de benzer bir sistemi küresel düzeyde kurmayı hedefler.

Birleşmiş Milletler

2002 yılında BM, İşkenceyle Mücadele Sözleşmesine Ek İhtiyari Protokol (OPCAT olarak bilinir) protokolünü benimsemiştir. OPCAT'ın amacı 1. Maddesi'nde "işkenceyi ve diğer zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı tutum ve cezalandırmaları önlemek için, tarafsız uluslararası ve ulusal organların, insanların hürriyetlerinden yoksun bırakıldıkları yerlere düzenli ziyaretler sistemi kurmak" olarak tanımlanmıştır.³⁵ OPCAT, 22 Haziran 2006 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Avrupa Konseyi

Avrupa Konseyi'nin yargı yetkisi içindeki ülkeler, İşkencenin ve İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesi Komitesi (CPT) tarafından incelenmeye tabidir. Komite ziyaretlerde bulunarak hürriyetinden yoksun bırakılmış kişilerin tedavilerinin, eğer gerekiyorsa bu tür kişilerin işkenceden ve insanlık dışı ve onur kırıcı davranış veya cezalandırmalardan (İşkencenin ve İnsanlık Dışı ya da Onur Kırıcı Ceza veya Muamelenin Önlenmesine Dair Avrupa Sözleşmesi, 1. Madde) korunması durumlarını inceler. CPT heyetleri Taraf Ülkeleri periyodik olarak ziyaret eder, gerekiyorsa "plansız" ziyaretler de gerçekleştirebilir. Komite, ilgili Devlete bildirimde bulunmalıdır, fakat bildirimler ile gerçek ziyaretler arasındaki süreyi bildirmek zorunda değildir, bazı istisnai durumlarda bildirimden hemen ardından ziyaret gerçekleştirilebilir. Hükümetlerin, ziyaret zamanı ve yeri konusundaki itirazları, ancak milli savunma, kamu güvenliği, ciddi bir toplumsal karışıklık, kişinin tıbbi durumu veya ciddi bir suçla ilgili acil bir sorgu durumlarında dikkate alınabilir. Bu tür durumlarda devlet derhal Komite'nin ziyaretini mümkün olan en kısa zamanda gerçekleştirebilmesi için adımlar atmalıdır. Sözleşmeye göre, CPT heyeti gözaltı yerlerine sınırsız erişim ve bu tür yerlere kısıtlanma olmadan girme hakkına sahiptir. Heyet, hürriyetleri kısıtlanmış kişilerle özel görüşür ve kendilerine bilgi verebilecek herkesle iletişim kurar. CPT'nin tavsiyeleri ziyaret sırasında edinilen bulgulara bağlı olarak düzenlenir ve ilgili Devlete gönderilen raporda yer alır. Bu rapor, ilgili Devletle süregelen diyalogun başlangıç noktasıdır.

34) 4 Aralık 2000 tarihli ve 55/89 sayılı BM Genel Kurul Kararı.

35) 18 Aralık 2002 tarihli ve 57/199 sayılı BM Genel Kurul Kararı. İmzalayan taraflar ve kabul durumu ile ilgili son güncellemeler için bkz.: www.ohchr.org.

İşkenceyi Önleme Komitesi ziyareti: Ne anlama gelir?

Avrupa Konseyi ve İsviçre merkezli İşkenceyi Önleme Derneği (APT) işbirliğinde, Cenevre Polisi ile birlikte, polis memurları için, İşkenceyi Önleme Komitesi'nin ziyaretlerinin ne anlama geldiğini açıklayan bir broşür hazırlandı. Soru ve cevap formatındaki "A visit by the CPT: what's it all about?" adlı broşürde 'polis memurlarının CPT ile neden işbirliği yapmalarının gerektiği', 'Avrupa'da işkencenin olup olmadığı', 'CPT'nin ziyaretlerini önceden bildirip bildirmediği', 'polis memurlarının CPT heyetini nasıl tanıyacağı', 'ziyaretten sonra ne olacağı' gibi konulara yer verilmektedir.

CPT aynı zamanda polisin itaat edeceği standartları da içeren, rapor özetleri (genel raporlarından ayrı bölümler olarak adlandırılan) de yayımlar.³⁶

6.2.3. Irksal veya etnik profillemenin yasaklanması

Tutuklama ile ilgili ilkelerin tamamının dayandığı temel bir ilke keyfi olmama ilkesidir. Keyfi olmama, hiç kimsenin ayrımcılık sonucu tutuklanmaması, durdurulmaması veya aranmamasıdır; yani ırk, etnik ya da ulusal kimlik veya dinsel nedenlerle hiç kimse tutuklanmamalı, durdurulmamalı veya aranmamalıdır. Bu ilke uygulamada sıklıkla ihlal edilmiş, **irksal** ve **etnik** profillemenin birçok örneği Uluslararası Af Örgütü ABD Şubesi tarafından belgelenmiştir. Uluslararası Af Örgütü ABD Şubesi 2004 yılında kapsamlı bir rapor yayımlamıştır ve Açık Toplum Adalet Girişimi, Avrupa'da aynı başlıklı bir proje yürütmüştür.³⁷ Uluslararası Af Örgütü - ABD Şubesi irksal profillemeyi "bireylerin ve grupların ırk, etnik ya da ulusal kimlik veya din temelinde, mekan ve zamana ilişkin konu ile ilgili bilgi olmaksızın kolluk kuvvetleri tarafından hedef alınarak, adı geçen gruba mensup kişilerin suç olayı veya tertibiyle ilişkilendirilmesi" olarak tanımlamıştır.

Ayrımcılığın uluslararası yasalar uyarınca net olarak yasaklanmasına rağmen, profilleme konu edilmemiştir. Polislik genel olarak bir suçun şüphelisi olan doğru kişiyi bulmaktan ibarettir. Belli topluluklar suçla veya suçun belli bir tipiyle bağlantılı görüldüklerinde, bu durum, suçu araştırmaya ya da önlemeye çalışırken polis memurlarını belirli topluluklara odaklanmaya yöneltir. Bu kalıpyargılar, bazı toplulukların ya da belirli bir topluluktaki bazı grupların damgalanmasına ve polis ile bu topluluk arasında daha fazla kutuplaşma oluşmasına yol açar. Diğer yandan, polis bu kalıpyargıların tamamen önyargıdan kaynaklanmadığını ve iddialarının, bu toplulukların belli suçlara karışma oranlarının yüksek olduğunu gösteren gözaltı istatistikleriyle onaylandığını savunur. Uluslararası standartlarda tutuklama ve gözaltının yasalara ve masumiyet karinesine dayalı olarak yapılması gerektiği belirtilmesine rağmen, polisin günlük faaliyetlerinde karşılaştığı suç istatistikleri, belli gruplara karşı tutumlarının yanlı olmasına yol açabilmektedir.

Uluslararası Af Örgütü ABD Şubesi'nin adı geçen raporundaki tavsiyeler, yasaların ICCPR ve Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme'yle uyumlu olması, irksal profillemenin

36) CPT, 2004, *The CPT standards. "Substantive" Sections of the CPT's General Reports.*

37) AI ABD, 2004, *Threat and humiliation, racial profiling, domestic security and human rights in the United States; Open Society Justice Initiative, Justice Initiatives*, Haziran 2005.

yasaklanması, zorla veri toplamanın mümkün olduğu kadar menedilmesi ve bu yasağı ihlalinin suç oluşturması gerektiğini belirtir. İşe alım süreçlerinde çeşitlilik ilke olarak benimsenmeli, politika ve uygulamaların tümü ayrımcılığa yol açıp açmadıkları yönünden değerlendirilmelidir. Polisin görevini kötüye kullanıp kullanmadığı izlenmeli, soruşturulmalı ve görevi kötüye kullanma cezalandırılmalıdır.

6.3. Standartlarda belirtilmeyenler

6.3.1. Tutuklamaya dair

Uluslararası standartlar tutuklama konusunda oldukça açıktır. Tutuklama çok kısa bir zaman diliminde gerçekleştiğinden yapılacaklar basittir: Standartlar tutuklama anında ne söylenmesi gerektiğini ve tutuklanan kişinin hangi haklara sahip olduğunu net olarak belirtir. Bununla birlikte, ulusal mevzuatta ve Standart Operasyon Usulleri'nde netleştirilmesi gereken noktalar vardır:

- Tutuklama yetkisine sahip olan tam olarak kimdir?
- 'Durdurmak' ve 'tutuklamak' arasındaki fark nedir?
- "Suçüstü" [*in flagrante*] durumunun tespiti için işlenen suçun hangi aşamasında olunmalıdır?
- Bir tutuklama nasıl yapılır ve polis dirençle karşılaştığında nasıl davranır?
- Bir kişiyi tutuklamak için ne kadar güç uygulamak makuldür? Güç orantılı olmalıdır, fakat standartlar 'orantılılığın' ne olduğunu açıkça belirtmez, örneğin direnç karşısında ne kadar güç kullanılabilir?
- Bir tutuklama yaparken eşyaya/mülke ne kadar zarar vermek makul kabul edilebilir? Örneğin birini tutuklamak için bir kapıyı kırmak gerekebilir; polis buna gerek kalmaması için ne kadar çaba sarf etmelidir?
- Polis birini tutuklarken, tutuklanma nedenleri ve suçlamalarla ilgili ne kadar bilgi vermelidir?³⁸
- Tutuklu kişiye, yargı önüne çıkmadan önce, üst arama gibi, hangi soruşturma yöntemleri uygulanabilir?

6.3.2. Gözaltına dair

Gözaltıyla ilgili standartlar daha kesindir. İlkeler, gözaltıyla ilgili konuları geniş olarak ele alır ve yasaya uygun gözaltının gerekleri konusunda çok açıktır. Bununla birlikte, netleştirilmesi gereken birkaç konu vardır:

- Mahpuslara yönelik Muameleye dair Standart Asgari Kuralları (Standart Asgari Kurallar) yiyecek, içecek, kadınlar ile erkeklerin ayrılması, boş zaman, açık havada geçirilecek zaman vb. hakkında kılavuz bilgilerden oluşur (Kural 8-21). Bunlar aynı zamanda polis gözaltısı için de uygulanabilir. Bununla birlikte, iki noktaya dikkat çekmekte yarar var:
 - Soruşturma uzadıkça bu kurallara daha az uyulduğu gözlemlenmektedir. Bu süre zarfında hangi kısıtlamaların uygulanabilir olduğu açık değildir.
 - Polis gözaltıları genellikle bir polis merkezinde gerçekleşir ve bu merkezlerin çoğunun küçük mekanlar olduğu gözlemlenmektedir.
- İlkelerde ticari olarak yürütülen gözaltı merkezlerine herhangi bir

38) Mahkeme, Fox, Campbell ve Hartley - Birleşik Krallık davasında, Avrupa Konseyi'nin yetki alanında gözaltına alınan herkesin hürriyet hakkının neden kısıtlandığını bilmesi gerektiğini söylemiştir.

Tutuklanan her bireye, uygun görürse yasallığını mahkemede sorgulayabilmesi açısından, basit ve teknik olmayan bir dille, anlayabileceği şekilde, tutuklanmasının yasal ve fiili dayanakları anlatılmalıdır. Bu bilginin "derhal" iletilmesi gerekse de, bunun sadece tutuklamayı yapan memur tarafından tutuklama anında yapılması gerekmez. Nakledilen bilginin içeriği ve ivediliğinin yeterli olup olmadığı, her vaka için vakanın özelliklerine göre değerlendirilir.

referans yoktur.

- İlkelerde intihar ya da kendine zarar vermenin diğer biçimlerini önlemek için hangi tedbirlerin alınması gerektiğine ilişkin herhangi bir referans yoktur.

6.4. Önleyici ve idari gözaltı

İdari gözaltı, gözaltındakilere suçlama ya da yargılanma olmaksızın uygulanan usuldür. Kişiye karşı bir suçlama ve gözaltındaki kişiyi yargılama niyeti yoktur.³⁹ İdari gözaltı yargının onayıyla gerçekleşmez (İlkeler Bütünü'nün 'terimlerin kullanımı' bölümünde yargı "yasa uyarınca statüleri ve görev süreleri bakımından, mümkün olan en kuvvetli yetki, tarafsızlık ve bağımsızlık güvencelerine sahip kılınmış olan yargısal makam" olarak tanımlanmıştır). İdari gözaltıya örnek olarak, sınır dışı edilmeden önce gözaltına alınan 'kaçak göçmenler', kamu düzeni açısından geçici olarak gözaltına alınanlar ve psikiyatrik hastaların gözaltına alınması verilebilir.

İdari gözaltı, ceza hukukunda belirtilen makul bir şüphe olmadan yapılan gözaltı anlamına gelen önleyici gözaltı ile karıştırılmamalıdır. Önleyici gözaltı, duruşma öncesi gözaltı ile karıştırılmamalıdır (bazı sistemlerde bu terimler birbirinin yerine kullanılabilir). Önleyici gözaltı için idari olarak talimat verilebilir ve idari gözaltı önleyici amaçlar taşıyabilir. İdari gözaltı hangi yetkilinin gözaltı yetkisine sahip olduğuyula, önleyici gözaltı ise ulaşılmak istenen hedefle ilgilidir.

2007 yılında giderek artan sayıda ülke, önleyici gözaltının terörle mücadelede etkili bir önlem olacağını ve mevcut korumaların başarılı bir kovuşturmanın gerçekleşmesini çok zor bir hale getirdiğini düşündüğü için, önleyici gözaltının yasal hale getirilmesini sağlayacak düzenlemelerin yapılması gerektiğini düşünmeye başladı. Birleşik Krallık'ta hazırlanan taslak Terörle Mücadele Yasası'nda, suçlama ve yargılanma olmadan polis gözetiminde gözaltı için maksimum sürenin 14 günden üç aya uzatılması önerildi. Gelen tepkiler üzerine bu süre son mevzuatta 28 günle sınırlandırıldı.⁴⁰ Bununla birlikte, 2007 yılında yeni hükümet, bu sürenin 56 güne çıkarmayı planladığını duyurdu.

Hem önleyici hem de idari gözaltı sıklıkla 'tecrit' halinde ve genellikle de ceza adalet sisteminin ayrılmaz bir parçası olan koruyucu önlemler göz ardı edilerek yapılır. 2002 tarihli *Rights at risk* raporunda Uluslararası Af Örgütü birçok idari gözaltı sisteminin ortak yönlerini özetler: "Bir kişinin 'şüpheli terörist' olduğu iddiasıyla gözaltında tutulmasına karar veren genellikle yürütmelidir ve bu karar gizlilik içinde alınır. Suçlanan kişi sürecin başladığının farkında bile olmayabilir ve bu nedenle kendini savunma şansı ortadan kalkar. Deliller genellikle bir ceza kovuşturmasında kabul edilemeyecek materyallerden oluşur (örneğin, bir tanığın doğrudan duyduğu ya da gördüğü bir şey değil, kulaktan dolma bir bilgi) ve düşük standartta kanıtlar ile karar verilir. Bir yargı organına itiraz hakkı olmasına rağmen, süreçte sıklıkla gizli deliller, isimsiz tanıklar bulunur. Bu nedenle kişi son derece ciddi iddialarla ve bunun sonuçlarıyla karşılaşır, ancak kendini bunlara karşı etkin bir şekilde savunma hakkı bulunmaz."⁴¹ Uluslararası Af Örgütü, İsrail ve

39) Al, 1997, *Israel and the occupied territories: Administrative detention: Despair, uncertainty and lack of due process.*

40) Bkz. Al, 2005, *United Kingdom: Al's briefing on the draft Terrorism Bill 2005; United Kingdom: Human Rights. A broken promise.*

41) Al, 2002, *Rights at risk: Amnesty International's concerns regarding security legislation and law enforcement measures*, s. 18.

42) Bkz. Al, 1997, *Israel and the occupied territories: Administrative detention: Despair, uncertainty and lack of due process*; ayrıca 2002, *Israel and the occupied territories: Mass detention in cruel, inhuman and degrading conditions*; 2005, *AI News service 221/ 2005, Israel/Occupied Territories: Administrative detention cannot replace proper administration of justice*.
43) HRC, Genel Yorum No.8, para. 4.

İşgal Altındaki Topraklar'a yönelik, idari gözaltı uygulamasının temel insan hakları ihlali olduğu ve adil yargılanmanın gereklerinin yerine getirilmediğine ilişkin eleştirilerini birçok kez dile getirmiştir.⁴² Uluslararası Af Örgütü aynı zamanda, suç işlememiş yasa dışı göçmenlerin ve diğerlerinin idari gözaltına alınmasına itiraz etmiştir.

İdari gözaltının insan hakları ilkeleriyle bağdaşabilmesi için, “yasalarda belirtilen gerekçelerle ve usullerle” yerine getirilmiş olması gereklidir, bu da uluslararası insan hakları standartlarıyla uyum demektir. Bu tür gözaltıların gerekçelerinin meşru olup olmadığını değerlendirmenin iki önemli ölçütü, yasaya uygunluk ve gözaltı süresidir.

BM İnsan Hakları Komitesi 1982 yılında önleyici gözaltıların yasaya uygunluğu konusunda bir Genel Yorum yayımlamıştır: “Önleyici gözaltı kamu güvenliği gerekçesiyle yapılacaksa, aynı zamanda bu hükümlere dayanılarak kontrol edilmelidir; yani keyfi olmamalı, yasalarda belirtilen gerekçelere ve usullere dayanmalı, gerekçesine dair bilgi verilmeli, gözaltının adli denetimi olmalı ve ihlal durumunda tazminat hakkı olmalıdır. Bunlara ilave olarak suçlama söz konusu ise, ICCPR'in 9. (2 ve 3), ayrıca 14. maddelerine bağlı kalınmalıdır.”⁴³

Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu

1991 yılında BM İnsan Hakları Komisyonu, Devletin kabul ettiği İnsan Hakları Evrensel Beyanname'sinde belirtilen ilgili uluslararası standartlarla ya da söz konusu Devletin kabul ettiği uluslararası hukuki araçlarla uyumsuz bir şekilde gerçekleşen keyfi gözaltıları -ulusal mahkemelerde ulusal mevzuata uygun nihai bir karar çıkmamış olması durumlarında- incelemekle görevli 'Keyfi Gözaltı Çalışma Grubu'nu (WGAD) kurmuştur.⁴⁴ WGAD gözaltı merkezlerini davet üzerine ziyaret eder. 2007 yılının ortalarına kadar 25'ten fazla ülkeye ziyaret gerçekleştirmiştir. Bireysel şikayetler alınması durumunda soruşturma yapma yetkisine sahiptir.

WGAD'ın son raporları, 'terörizme karşı savaş' başlığı altında, Çalışma Grupları'nın - bazen idarenin talimatıyla da yapılan - gözaltılarla ilgili endişelerini ele alır.⁴⁵ WGAD temel olarak iki noktaya dikkat çekmektedir. Bunlardan birincisi, haklarında herhangi bir suçlama olmaksızın kişilerin belirsiz ve çok uzun sürelerle gözaltında tutulması, kişinin yargı önüne çıkarılmaması ve gözaltına itiraz etme hakkının bulunmaması gibi yanlış uygulamaları yasal hale getirmeyi amaçlayan güvenlik mevzuatıdır. İkincisi, “terör” ve “terörist” tanımlarının çok geniş olması nedeniyle herhangi bir siyasi muhalifin hedef alınabilmesi, böylece hakları kısıtlayan bu tanımların kapsamının etkin olarak genişletilmesi hakkındadır.

6.5. Uygulamada yasal tutuklama ve gözaltı

6.5.1. Giriş

“İşkence ve kötü muamelenin diğer biçimlerinin kişiye en büyük riski, tutuklama ve gözaltının ilk aşamasında, henüz bir avukata erişimi olmadığı zamandır. Bu risk soruşturma sürdüğü sürece, sanik nerede tutuluyor olursa olsun, devam eder.”⁴⁶ Yasalarda ve diğer düzenlemelerde

44) 5 Mart 1991 tarihli ve 1991/42 sayılı Karar
45) Çalışma Grubu (WGAD), yıllık raporlarını İnsan Hakları Komisyonu'na sunuyordu ancak artık halefi olan İnsan Hakları Konseyi'ne sunacaktır. WGAD raporları bu adresten incelenebilir: <http://www.ohchr.org/english/issues/detention/annual.htm>

46) Giffard, C., 2000, *The torture reporting handbook*, s.17.

getirilen korumalara rağmen, polis yasal olmayan birçok uygulamada bulunur. Yasalara uygun olmayan bir tutuklama birçok şekilde gerçekleşebilir, bunlardan en yaygın olanı tutuklu kişiyi hakim veya başka bir adli merci önüne çıkarmadan önce gözaltında tutmaktır. Tutuklama genellikle polis kayıtlarında gösterilmez. İşkence veya kötü muameleye genellikle bu yasal olmayan gözaltı sürecinde maruz kalınır. Polis tarafından evlerinden alınıp polis merkezine götürülen, yasa dışı olarak orada tutulan ve itirafa zorlanmak, çalınan eşya ya da paranın ortaya çıkarılması için ağır muameleye maruz kalınan çok sayıda örnek vardır. Bu şekilde gözaltına alınanların birçoğu yoksul ve yoksundur. Birçok ülkede polis sıklıkla, şüphelilerin yakınlarını, şüpheliyi teslim olmaya ikna etmek için, yasal olmayan şekilde gözaltına alır.

Bundan sonraki bölümler, insan hakları ihlallerini önlemek için ilgili insan hakları standartlarının uygulamaya nasıl koyulacağı ile ilgilidir.

6.5.2. Yasal bir tutuklama nasıl yapılır

İlkeler Bütünü'ne göre, her "suç işlediği iddia edilen" kişinin tutuklanmasına yetki vardır. Ancak polis pratiğinde her "suç işlediği iddia edilen" tutuklanmaz.⁴⁷ Bir kişinin tutuklanıp tutuklanmayacağı kararı gerçek suç, şüphelinin davranışı ve polisin deneyim ve becerisi gibi birçok faktöre bağlıdır. Bazı ülkelerde, bir yetki belgesi (tutuklama emri) gerekirken, diğerlerinde polisin takdirine bırakılmıştır. Bazı ülkelerde ulusal yasalar, suiistimale açık olabilecek çok geniş bir takdir gücü vermektedir. Tüm polis güçlerinde olduğu gibi, gerçek uygulamalar ve yasal gerekler ülkeden ülkeye değişir. Genel bir kural olarak, tutuklamanın ne zaman uygun olduğu (yetki belgeli veya belgesiz), tutuklamaya kimin yetkili olduğu, -tutuklanan kişiye ne tür bilgiler verileceği de dahil- tutuklamanın nasıl gerçekleşeceği, tutuklamanın nasıl rapor edileceği hakkındaki yasa, açık ve net olmalıdır.

Tutuklama devletin kendi gücünü en kesin şekliyle gösterdiği bir durumu gösterir. Tutuklama her insan için rahatsızlık vericidir. Tutuklanan kişinin sözlü ve fiziksel direncine neden olabilir. Polis memurları bunun ve tutuklamadan dolayı oluşacak korku, utanç, kontrol kaybı, öfke ve hiddet gibi duyguların farkında olmalıdır. Tutuklama "fiziksel bir durum" olduğu için -polis ellerini tam anlamıyla tutuklunun üzerine koyar- tutuklu kişi tutuklanma sırasında son derece incinebilir durumdadır.

Bir tutuklamanın makul, meşru, işlenen ya da işleme planı yapılan suçun kanunda yasa dışı olarak tanımlanmış olması gerekir. Tutuklama orantılılık, yetki devri, yasaya uygunluk ve gereklilik temel ilkelerine uygun olmalıdır. Bu ilkelere uygunluk, memurun doğru tutum ve yeteneğe, uygun profesyonel teknik ve sosyal becerilere sahip olmasının yanında, yasaları ve usulleri de bilmesini gerektirir. Polis memurlarının farklı durumlarda ayırım yapabilme kapasitesini artırabilmesi ve farklı durumlara özel tepkiler geliştirebilmesi için eğitim ve deneyim gereklidir. Polis açık ve kapalı el tekniklerini ve kelepçe, biber gazı gibi ekipmanları tutuklu üzerinde daha fazla baskı oluşturmadan nasıl kullanacağı konusunda eğitim almalıdır. Genel olarak orantısız

47) Rover, C. de, 1998, *To serve and to protect*.

güç kullanan polislerin kendilerine göre daha az güç kullanan meslektaşlarıyla karşılaştırdıklarında, daha güvensiz ve yetersiz hissettikleri görülmektedir. Tutuklamaların nasıl gerçekleştirildiğini düzenli olarak değerlendirmek önemlidir. Gücün aşırı kullanımı ve aşırı güç kullanım şikayetleri tekrarlandığında, bu konular polis memurlarının performans değerlendirmesinde ele alınmalıdır. Yeni yöntem ve ekipmanlar daima izlenmeli ve değerlendirilmelidir.

Polis bir kişiyi tutuklama emri olmaksızın ancak “suçüstü” (*in flagrante delicto*) durumunda veya hemen sonrasında tutuklayabilir. Suçüstü tutuklama, tutuklamaların büyük bir bölümünü kapsar. “Suçüstü” konusu çeşitli adalet sistemlerinde farklı şekillerde yorumlanmaktadır. Meksika’da bir suçun işlenmesinden 72 saat sonrası hala “suçüstü” sayılabilir, Brezilya’da uyuşturucu kaçakçılığı, tutuklamanın herhangi bir zaman yapılabileceği (ki bu açıkça bu ilkenin ruhuyla uyumlu değildir) sabit bir suçtur. Genel olarak “suçüstü” gerçek bir suçun işlenmesinden en fazla birkaç saat sonrası olarak anlaşılmaktadır.

Diğer tüm durumlarda, tutuklamanın önceden planlanmış olması ve bir tutuklama emri gereklidir.

Bir tutuklama planlanırken aşağıdaki sorular sorulmalıdır:

- Tutuklu ne tür bir kişidir?
- Daha önce tutuklanmış mıdır? Eğer öyleyse o zaman nasıl davranmıştır?
- Bu kişi ile ilgili meslektaşlarının deneyimleri nelerdir?
- Bu kişinin kendini savunmaya kalkışması bekleniyor mu?
- Ona yönelik suçlamalar nelerdir?
- Tutuklama nerede olacak?
- Çevredeki kişiler, örneğin çocuklar, aile üyeleri ile ilgili neler yapılmalı?

Bazen polisin tutuklama sırasında güç kullanması gerekebilir. Kullanılacak gücün kesinlikle orantılılık, gereklilik ve yasaya uygunluk ilkeleriyle uyumlu olması gerekir. Prensip olarak, polis her zaman mümkün olan en az gücü kullanmalıdır. Eğer bu tür bir güç kullanımında yaralanma meydana geldiyse polisin yaralanan ya da etkilenen kişiye mümkün olduğu kadar kısa sürede destek ve tıbbi yardım sağlaması gereklidir. Ateşli silahlar sadece şüpheli kişi hayati tehdit de içeren ciddi bir suçta işlerken ve sadece diğer araçlar amaca ulaşmak için yetersiz kaldığında -ki bu çok ender olacaktır- kullanılabilir.

Bazen; örneğin eğer polis şüpheliyi daha önceki tutuklamalardan tanıyorsa ve/veya tutuklanacak kişinin silah taşıdığı biliniyorsa, güç kullanımı öngörülebilir. Bu tür durumlarda tutuklamayı hazırlamak için, durumun kontrolden çıkmasını önlemek amacıyla, özel destek uygulanabilir. Bu özel destekler daha fazla polis, köpek, özel tutuklama timleri vb. olabilir. Bu özel destek için emir-komuta zinciri içinde uygun hiyerarşik düzeyden izni alınmalıdır – kullanılması öngörülen güç ne kadar fazlaysa izin alınacak yetkilinin hiyerarşideki yeri de aynı oranda yüksek olacaktır.

Tutuklama Timleri

Bazı ülkeler, şiddetli bir karşılık geleceğini öngördükleri durumlarda tutuklama timi kullanır. Bu tür timlerde görev alan memurlar, tutuklama teknikleri ve potansiyel tepkilerle nasıl başa çıkabilecekleri konusunda kapsamlı eğitim alırlar. Bu timlerin gerçekleştirdiği tutuklamalar genellikle hızlarıyla özdeşleştirilir. Tutuklu, sabahın erken saatinde veya tutuklanacağını beklemediği bir durumda (otoyolda araç kullanırken gibi) sürpriz bir şekilde yakalanır. Bazen şaşırtmak için başlarına bir torba geçirilir. Tutuklama timleri daha agresif teknikleri kullanmaya yatkındır, daha fazla güç kullanmayı önlemek ve bundan kaçınmayı amaçlar. Eğer tutuklama timleri ilave güç kullanmak durumunda kalırsa, bunun için adli bir makam tarafından yetkilendirilmelidir. Eğer tutuklama timi kullanıldıysa, hesap verebilirliğin sağlanabilmesi için operasyonların tamamı kaydedilmelidir.

Bazen taktiksel yöntemleri değiştirerek ek güç kullanımından kaçınılabilir. Bir şüpheliyi sürpriz bir şekilde yakalamak (örneğin uykudayken) bazen etkili görülebilir. Bununla birlikte planlanan tutuklama mümkün olan en elverişli şekilde yapılmalıdır; gereğinden fazla stres yaratılmasına gerek yoktur. Örneğin tutuklanacak kişinin küçük çocuğu varsa, tutuklamayı evde yapmaktan kaçınmaya çalışmak gerekir. Bu şekilde davranmanın etik nedenler kadar pratik nedenleri de vardır: Gerilimden kaçınıldığında ve şüpheliye özenli davranıldığında, şüphelinin tutuklama sonrasındaki soruşturmada daha işbirliğine yatkın bir tavır sergilemesi beklenir.

Bir şüphelinin kendi haklarını bilme hakkı vardır.⁴⁸ Polis tutuklu kişinin bu hakları bilmesini ve anlamasını sağlamalıdır. Tutuklama sırasında tutuklu şu konularda bilgilendirilmelidir:

- Anlayacağı lisanda, kendisine yöneltilen suçlamalar ve tutuklama nedenleri,
- İtiraf etmeme, kendisine karşı şahitlik yapmama, sessiz kalma hakkı,
- Avukat hakkı (kendi seçtiği veya kendisine tayin edilecek ücretsiz avukat).

Bunlardan başka tutuklu kişi şu haklara sahiptir:

- Masum sayılmak,
- Tercüman istemek,
- Kendisi lehinde ve aleyhinde tanıklık yapacakları incelemek,
- Kendi savunmasını hazırlamak için yeterli zaman ve imkan.

Polis memuru şüpheliyi tutukladıktan sonra derhal adli makamlar önüne çıkarmalıdır.⁴⁹ Bazı bölgelerde tutuklunun getirildiği ilk adli makam, yarı-yargı fonksiyonu olan, gözaltının ilk altı saatinde yetki kullanabilen, sonrasında kişinin polisten bağımsız “gerçek” adli makamlara götürülmesini sağlayan üst düzey polis memurudur.

Bir tutuklama sıklıkla üst aramayla devam eder. “Etkili önlemler aranan kişinin onurunu zedelemeyecek şekilde gerçekleştirilmelidir. Devlet memurları veya devletin talimatıyla tıbbi personel tarafından üst araması yapılacak kişiler, sadece aynı cinsiyetten kişiler tarafından aranmalıdır.”⁵⁰ Üst araması, bilgi veya delil bulabilmek ya da tutuklunun silah veya silah olarak kullanacak başka aletleri olduğu düşüncesiyle şiddeti önlemek

48) İlkeler Bütünü, 13. İlke: tutuklunun hakları kendine açıklanmalıdır.

49) “Birçok taraf devlette daha kesin süreler yasalarla belirlenir ve Komite’nin bakış açısına göre gecikmeler birkaç günü aşmamalıdır.” HRC, Genel Yorum No.13.

50) HRC, Genel Yorum No.16, para.8.

amacıyla sorgulayıcı yöntemle yapılabilir. Müdahale seviyesi değişen, dolayısıyla farklı yetki seviyeleri gerektiren farklı üst arama türleri vardır. En az müdahaleci olanı, kıyafetlere elle dokunmaktır. Bundan sonra kıyafetleri aramak gelir. Daha çok müdahaleci olanı tutuklanan kişiye kıyafetlerini çıkarttırmak ve çıplak arama yapmaktır. En fazla müdahaleci olan, genellikle uyuşturucu ararken yapılan, vücuttaki boşlukların aranmasıdır. İngiltere ACPO internet sitesinde, daha önce de değinildiği gibi, aramanın farklı yönlerini kapsamlı olarak ele alan *Stop and Search Manual* bulunur.

Polis tutuklamayı yapma şekliyle ilgili hesap verebilir olmalıdır. Bölüm 6.2.1’de değinildiği gibi, aşağıdakiler gereğince kaydedilmelidir:

- Tutuklunun adı,
- Tutuklama yeri,
- Tutuklama zamanı,
- Tutuklama nedeni ve tutuklanan kişiye yöneltilen suçlamalar,
- İlgili polis memurunun kimliği,
- Kesin konumu da içerecek şekilde, gözaltı yeri hakkında bilgi,
- Tutuklunun adli ya da diğer makamlar önüne çıkarılmasına ilişkin ayrıntılar.

Bu kayıtlar tutukluyla ve/veya avukatıyla paylaşılmalıdır.

6.5.3. Yasal bir gözaltı nasıl yapılır

Yukarıda değinildiği gibi, Standart Asgari Kurallar, konaklama, kişisel hijyen, giysi ve yatak, yiyecek, egzersiz ve spor konularıyla ilgili kuralları belirtir, ayrıca tüm gözaltı merkezlerinin personel ve yönetimi ile ilgili maddeleri düzenler. Bu, polis gözetimini de kapsar. ‘Tutuklu Bulunan veya Mahkemeyi Bekleyen Mahpuslar’ (Kısım II, Başlık C) bölümünde, 84-93. kurallar polis gözaltılarıyla ilgili belli kuralları düzenler. Okuyucuya Standart Asgari Kurallar’ın tamamını gözden geçirmelerini öneririz. Ayrıca polis gözaltılarıyla ilgili Herhangi Biçimde Alıkonan ya da Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunması için İlkeler Bütününün tam metnini okumalarını tavsiye ederiz.

Bazı ülkelerde, cezaevi eksikliğinden dolayı, polis gözaltı merkezleri cezaevi gibi kullanılır. Bu tür durumlarda bu mekanlar uluslararası hukukun gerekleriyle uyumlu olmalıdır. Bununla birlikte, bu kaynak kitapta yoğunlaşacağımız konu duruşma öncesi polis gözaltılarıdır.

Tutuklamanın ardından gelen polis gözaltısında, kişi henüz mahkemeye çıkmamıştır ve hala masum varsayılır, bu nedenle bu şekilde muamele görmelidir. Sadece kısa bir süre (bir ya da iki gün) polis gözetiminde kalacak olanlar polis merkezinde tutulmalıdır; daha uzun süre kalması gerekenler resmi bir gözaltı mekanında, örneğin cezaevinin ayrı bir bölümünde kalmalıdır. Polis gözaltısı cezalandırıcı bir önlem değildir, sadece soruşturma için ya da şüphelinin mahkemeden kaçmasını önlemek için kullanılmalıdır. Gözaltı -hürriyetten yoksunluk- sıklıkla diğer bazı haklardan da yoksun kalmak anlamına gelir. En önemlisi, mahremiyet hakkının tehlike altında olmasıdır, ayrıca ayrımcılık yapılmaması, eğitim hakkı, din özgürlüğü, ifade ve bilgiye erişim hakkı da tehlike altındadır. Bu genellikle hürriyetten yoksunluğun doğal sonucu olarak nitelendirilir. Bununla birlikte, “bu doğru değildir ve buna izin

verilmemelidir. Sadece, gözaltının amaçları için veya, yargının soruşturma sürecini engellemeyi önlemek için, ya da gözaltı mekanının düzeni için, mutlaka gerekli görülen tedbirlerin uygulanması kabul edilebilir.”⁵¹

Genel olarak insan hakları standartlarının temel varsayımı, özellikle güçlü Devletin “insafına kalmış” durumlarda (gözaltı durumunda olduğu gibi) ilgili, devletin, kontrol altında tuttuğu kişilere insanca ve insan onuruna yakışır şekilde davranması gerektiğidir. Bu, temel ve evrensel olarak devletin kaynaklarından bağımsız olarak uygulanması gereken bir ilkedir. Bu kural ayrımcılık yapılmadan herkes için uygulanmalıdır.⁵²

Polis gözaltısıyla ilgili hak ve yükümlülüklerin bazıları aşağıdaki konuları kapsar:

- Gerekirse kişinin makul bir şekilde, eğer mümkünse ikamet yerine yakın bir yerde gözaltına alınmalıdır.⁵³
- Gözaltı yeri bilinen bir yer olmalıdır. Gözaltı yeri, tüm transferleri de kapsayacak şekilde kayıt altına alınmalıdır.⁵⁴
- Avrupa Polis Etiği Kuralları, “polis hücrelerinin makul boyutlarda, yeterli ışıklandırma ve havalandırmaya sahip, ve dinlenmek için uygun şekilde donatılmış” olması gerektiğini belirtir.⁵⁵ Bu kriterin önemi vurgulanmalıdır, çünkü polis hücreleri genellikle çok rahatsız koşullara sahiptir.
- BM Davranış Kuralları Madde 6 şöyle belirtir: “Kolluk Kuvvetleri, gözetimleri altındaki kişilerin sağlık durumunu tam koruma altına almalı, özellikle gerektiği zaman tıbbi özen gösterilerek derhal eyleme geçilmelidir.” Kişi, gözaltında tutulacağı yere vardığı andan itibaren, tıbbi muayene hakkına sahiptir. Gerektiğinde kişiye ücretsiz sağlık hizmeti sunulur. Kişi şartlara göre ikinci bir doktorun görüşünü alma hakkına sahiptir. Tıbbi muayene, doktorun adı ve sonuçları kayıt altına alınmalıdır.⁵⁶ Kişi kendi doktoru veya diş hekimi tarafından ücretini ödeyerek muayene edilmeyi tercih edebilir.⁵⁷
- Tutuklunun bakmakla yükümlü olduğu çocuk yaşta kimseler bir çözüm bulunmaması halinde sahihsiz kalacaksa bu kişiler için destek veya uygun bakım sunulmalıdır.⁵⁸
- Kadın ve erkekler mümkün ölçüde ayrı yerlerde tutulmalıdır. Benzer şekilde, görevli memurlar mümkün olduğu sürece aynı cinsiyetten olmalıdır.
- Gözaltındakiler, önemli haberlerden haberdar olmanın yanı sıra, eğitsel, kültürel ve bilgilendirici materyal edinme hakkına sahiptir.⁵⁹
- Gözaltına alınan kişiler dinlerini ifade etme/ibadet etme hakkına sahiptir.⁶⁰
- Gözaltına alınmış kişiler tercih ederlerse çalışma imkanına sahip olmalı ve bu iş için kendisine ücret ödenmelidir.⁶¹
- Gözaltındaki kişiler, kendi yiyeceklerini dışarıdan bedelini kendileri ödeyerek alma hakkına sahiptir.⁶²
- Kendi giysilerini, eğer üniforma ise, suçlu olduğu kanıtlanmış/hüküm giymiş mahkumlardan farklı bir üniforma giyme hakkına sahiptirler.⁶³
- Gizliliklerini koruma hakkına sahiptirler.⁶⁴
- Gözaltındaki kişiye karşı disiplin işlemlerinin, kanun veya yasal düzenlemelerde belirtilen şekilde olması gerekmektedir.⁶⁵
- Kısıtlama/engelleme araçları asla cezalandırma amaçlı kullanılamaz. Zincir ve pranga kullanılamaz.⁶⁶

51) Rover, C. de, 1998, To serve and to protect, s. 243.
 52) HRC, Genel Yorum No.21, para.4.
 53) İlkeler Bütünü, 20. İlke.
 54) İlkeler Bütünü, 12. İlke; Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmekten Korunmasına dair Bildirge, 10. Madde; Tüm Kişilerin Zorla Kaybedilmekten Korunmasına dair Uluslararası Sözleşme, 17. Madde (henüz yürürlüğe girmedi). Standart Asgari Kurallar, bunun dışında, bu transferler hakkında, gözaltındaki kişilerin gereksiz olarak toplumun gözü önüne getirilmemesi benzeri asgari standartları belirtir (Bkz. 44. Kural).
 55) Avrupa Polis Etiği Kuralları, 56. Madde.
 56) İlkeler Bütünü, 24-26. İlkeler.
 57) Standart Asgari Kurallar, 91. Kural.
 58) İlkeler Bütünü, 31. İlke.
 59) Standart Asgari Kurallar, Kural 39., 40. ve 90. Kural; İlkeler Bütünü, 28. İlke.
 60) Standart Asgari Kurallar, 41-42. Kurallar.
 61) Standart Asgari Kurallar, 89. Kural.
 62) Standart Asgari Kurallar, 87. Kural.
 63) Standart Asgari Kurallar, 88. Kural.
 64) Standart Asgari Kurallar, 43. Kural.
 65) Standart Asgari Kurallar, 27-32. Kurallar; İlkeler Bütünü, 30. İlke.
 66) Standart Asgari Kurallar, 33-34. Kurallar.

67) Temel İlkeler , 9. ve 16. İlkeler.
68) İlkeler Bütünü, 34. İlke.

- Gözaltındaki kişilere karşı, hayatı korumak için kesinlikle kaçınılmaz ise, ateşli silah kullanılamaz⁶⁷ - polis gözetimi durumlarında bu nadiren karşılaşılan bir durumdur. Silahlı güç kullanımı incelenmek amacıyla daima rapor edilmelidir. Gözaltındayken veya kısa süre sonrasında kişinin ölümü veya ortadan kaybolması halinde, adli veya diğer yetkili makamlar soruşturma yapmalıdır.⁶⁸ Bazı ülkelerin ulusal mevzuatlarında bu durumlarda bağımsız bir soruşturma yapılması öngörülmüştür.

Polis gözaltısı, kişinin intihara teşebbüs etmesi riskini artırabilir. Polis gözaltı mekanları bunu kolaylaştıracak şekilde tasarlanmamalıdır. Kişinin kendini asabileceği eşyalar olmamalı, intiharı kolaylaştıracak giysiler (ayakkabı bağları, kemerler gibi) ortadan kaldırılmalıdır.

Hindistan Yüksek Mahkemesi

1997 yılında Hindistan Yüksek Mahkemesi tarafından tutuklu ve gözaltındaki kişilerin güvenliğini sağlamayı amaçlayan önemli bir karar verilmiştir.⁶⁹ Karar, polis memurlarının aşağıdaki koşullara uymasını zorunlu hale getirmiştir:

- Vatandaşı tutuklama sırasında, kendini belli edecek şekilde doğru, görünür ve açık kimlik ve isim etiketi taşımak;
- Tutuklama tarih ve saatini içeren bir not hazırlamak ve bu notun bağımsız bir tanık tarafından onaylanması ve tutuklanan kişi tarafından imzalanması;
- Tutuklu kişiyi, tutuklanmasıyla ve tutulduğu yerle ilgili olarak ilgili arkadaş veya akrabalarını bilgilendirme hakkı konusunda bilgilendirmek, yakını eğer şehir ya da ilçe dışında yaşıyorsa bu kişiyi yapılan gözaltı konusunda bilgilendirmek;
- Tutuklama ve gözaltı yerine ilişkin kayıtlara bilgi girmek;
- Tutuklunun, eğer talep ederse, tutuklanma anında tıbbi muayenesini yaptırmak ve yaralanmalarını Teftiş Notu'na kaydetmek ve bunun bir kopyasını tutukluya vermek;
- Gözaltı süresince her 48 saatte bir tıbbi muayene yapılması;
- Kişinin tutuklanması ve gözaltına alınması hakkında ilçe ve eyalet merkezindeki polis yönetim birimlerini bilgilendirmek.
- Tutuklama notu da dahil olmak üzere tüm belgelerin kopyalarını bölge sulh hakimine kaydetmeleri için göndermek.

69) Bu kutudaki metin, Hindistan Polis Program Koordinatörü G.P. Joshi, (CHRI) ile yapılan kişisel görüşmeye dayanmaktadır. Dava, 'D.K. Basu Case' olarak bilinmektedir. Daha fazla bilgi için okuyucuya mahkeme kararının tam metnini okuması önerilir. 1986 tarihli Mahkeme ilamı (Ceza davası) No.539 ve 1987 tarihli Mahkeme ilamı (Ceza davası) No.592, Karar tarihi: 18.12.1996., D.K. Basu – Batı Bengal Eyaleti Davası.

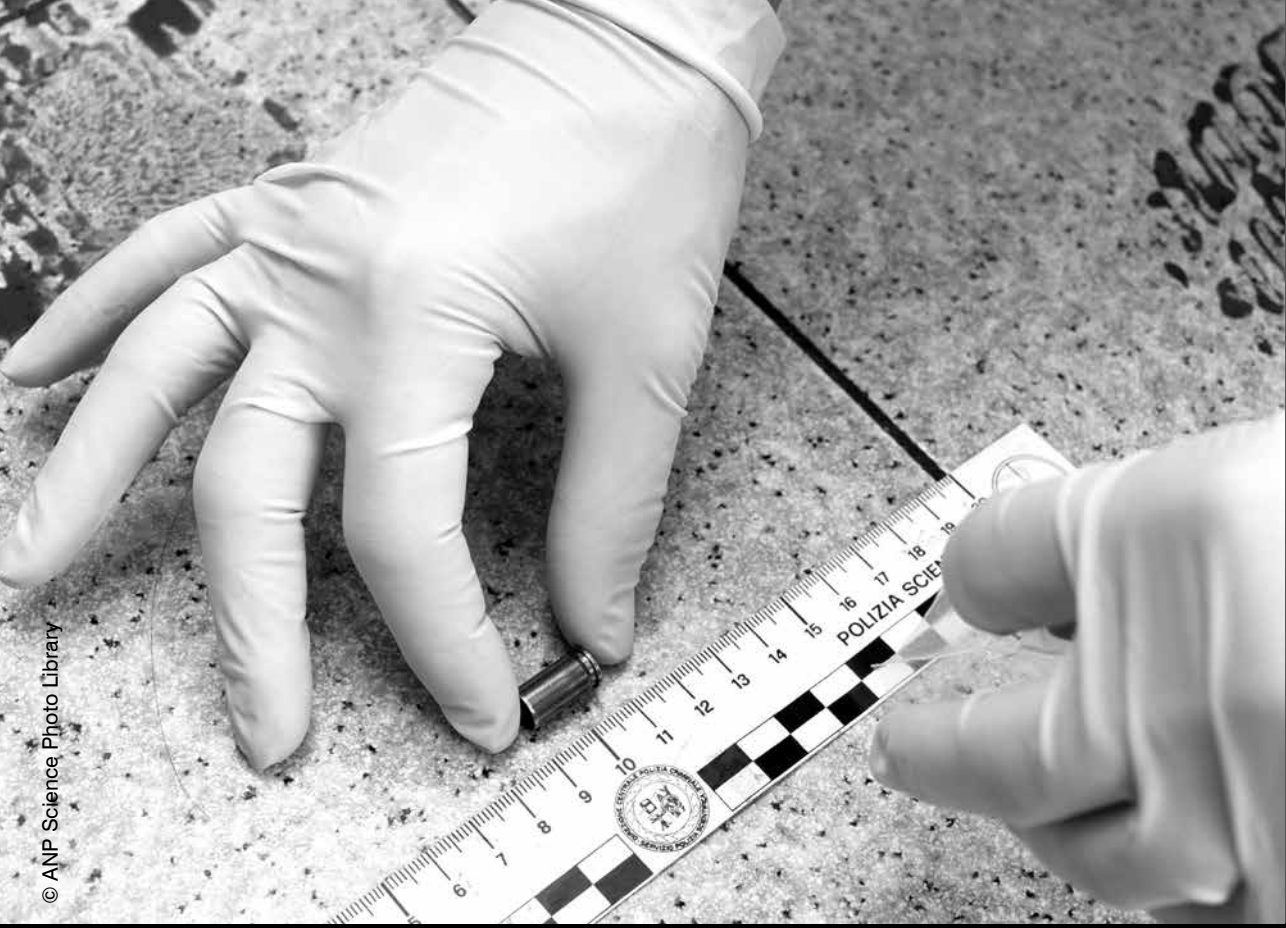
6.6. Özet

Tutuklama ve gözaltı gerektiren durumlarda insan hakları odaklı polislik aynı zamanda, insan hakları ilkelerine, en önemlisi keyfi olmama, masumiyet karnesi, “adil yargılanma” ve “silahların eşitliği”, işkence ve diğer kötü, insanlık dışı ve onur kırıcı davranışların kesin olarak yasaklanması ilkelerini yerine getirmek anlamına gelir. Tutuklama ve gözaltını takip eden süre, polisin suiistimali açısından en riskli zamandır. Bu nedenle, bağımsız komitelerin gözaltı merkezilerine yaptıkları düzenli ziyaretler ve yapılan gözetimler önleyici önemli bir unsur olarak ele alınır. Tutuklama ve gözaltı, sadece yasalar çerçevesinde yapıldığı zaman meşrudur; ek zararlar verecek polis davranışları (kelepçe kullanmak gibi),

veya ek cezalandırmalar (kişinin dinsel haklarını kullanmasını önlemek), kişi hala masum varsayıldığı için yasaklanmıştır ve bunlar ancak süregelen soruşturmanın gerektirdiklerine tabidir.

Son yıllarda, terörle mücadele adı altında mevzuatlarda idari ve önleyici gözaltıları kolaylaştırma yönünde bir artış olduğu belirtilmektedir. Bu genellikle insan hakları ihlalleriyle sonuçlanan hücre hapsi uygulamasını beraberinde getirir. Bu tür gözaltılar sadece uluslararası insan hakları hukukunda belirtilen ilgili ilkelere uyumlu olması halinde yasaya uygundur.

Yasaya uygun bir tutuklama, tutukluya hakları konusunda bilgi verilmiş, savunma hazırlığı için gerekli bilgiye ulaşması sağlanmış ve kendisine asgari güç uygulanmış olması anlamına gelir. Bu, tutuklamanın dikkatle hazırlanması, iyi eğitilmiş ve davranışları düzenli olarak denetlenen memurlar gerektirir. Polis tarafından sadece soruşturma gerektirdiğinde yapılabilecek gözaltı uygulamaları kısa olmalıdır. Gözaltındaki kişilerin masum oldukları varsayılmalı ve onlara buna uygun şekilde muamele edilmelidir.

Hiç kimse işkenceye ya da zalimane, insanlık dışı ya da onur kırıcı muamele ya da cezalandırmaya maruz bırakılamaz.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 7

Bir suçla itham edilen herkes, yasalara göre suçlu olduğu kesinleşene dek masum kabul edilmek hakkına sahiptir.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 14 (2).

Hiç kimsenin özel hayatına, ailesine, evine ya da haberleşmesine keyfi ya da yasadışı olarak müdahale edilemez; hiç kimsenin şeref ve itibarına yasal olmayan tecavüzlerde bulunulamaz.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 17 (1)

Kolluk kuvvetlerinin tamamı, suçun engellenmesi ve kontrol altına alınmasını amaçlayan ceza adaleti sisteminin mensubudur.

Kolluk Kuvvetleri için BM Davranış Kuralları'nın onaylandığı 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul Kararı

7. Ceza Soruşturması

7.1. Giriş

Polislikte en temel amaçlardan biri, suçun meydana çıkarılmasıdır. Yargı sistemine bağlı olarak, polisin kendisi ya da bu bir savcı tarafından ceza soruşturması başlatılabilir. Benzer şekilde, bir ceza soruşturması adli bir makam (savcı ya da bir sorgu hakimi) tarafından başlatılabilir veya polis yetkilisi tarafından yürütülür ve daha sonra yargılamaya için savcılığa teslim edilebilir.¹

Uluslararası yasal çerçeve asgari hakları ele alır ve adil yargılanma güvencesini düzenler, böylece Devletin gücünün yurttaşlar karşısında nasıl sınırlandırılacağını tanımlar. Ancak ceza soruşturmasının nasıl yapılması gerektiğine dair ipucu vermemekte, soruşturmanın amaçlarına açıklık getirmemektedir.

Bu bölümün 7.2. no'lu başlığında ceza soruşturması ile ilgili uluslararası insan hakları ilkeleri ele alınacaktır. 7.3'te uluslararası insan hakları standartlarının ceza soruşturması hakkında ne söylemediğine bakılacaktır. Bölüm 7.4. polis uygulamalarının bir parçası olarak ceza soruşturmasını ele alacaktır. Çeşitli soruşturma yöntemleri ve polisin hangi yöntemle ne zaman başvuracağına nasıl karar verdiği üzerinde durulacaktır. Bölüm 7.5.'te bir soruşturma yöntemi olarak, sıklıkla insan hakları ihlallerinin yapıldığı, sanık sorgusu ele alınacaktır. Kısa bir özetle bitirilecektir.

Bu bölümün odak noktası, halk tarafından işlenen suçların polis soruşturmasıdır. Polis memurlarının kendileri tarafından işlenen ve ceza gerektiren bir suçun (insan hakları ihlalleri de dahil) soruşturması yapılırken de aynı ilkeler uygulanır.

İngilizce terminoloji:

- ‘Şüpheli (zanlı)’ ve ‘suçlu’ terimleri bazen, yanlış olarak birbirinin yerine kullanılır. ‘Suçlu’, kişinin resmi olarak suçlanmış olması demektir. Polis “şüpheli” kelimesini kullanmayı tercih eder. Medya bazen masumiyet karanesi ilkesini ihlal ederek “şüpheli” yerine “suçlu” kelimesini kullanır.
- “Sorgu” ve “şüphelinin ifadesinin alınması” birbirinin yerine kullanılır. “Şüphelinin ifadesinin alınması” profesyonel bir polislik aracı olarak sorgu yapılmasını ifade eder. “Sorgu” terimi olumsuz bir çağrışım yapmaktadır. “Şüphelinin ifadesinin alınması” sıklıkla şüpheli sorgusuyla aynı anlamda kullanılır. Bununla bağlantılı olarak, tutuklu ve şüpheli sorgusunu birbirinden ayırmak önemlidir: Şüpheli sorgusu mahkemede kullanılacak bilgiyi toplamak için sorgulama yöntemidir. Tutuklama ise bir suç için kişiyi yargı önüne çıkarmanın yasal adımlarından biridir. Şüpheli sorgusu tutuklama öncesinde ya da sonrasında yapılabilir, tutuklama sorgu esnasında da yapılabilir.

1) Savcıların Rolüne Dair BM Rehber Kuralları, 11. Madde: “Savcılar, kovuşturmanın açılması ve kanunla yetkilendirilmiş oldukları ya da yerel uygulamayla bağdaşır olduğu takdirde, suçun soruşturulması, bu soruşturmaların kanuna uygunluğunun denetimi, mahkeme kararlarının infazının denetimi ve kamu yararının temsilcileri olarak diğer görevlerin yerine getirilmesi de dahil ceza yargılamasında faal bir rol icra edeceklerdir.”

7.2. Ceza soruşturması ve şüpheli sorgusu ile ilgili temel insan hakları ilkeleri

- **Masumiyet karanesi.**² “Masumiyet karanesi ilkesine göre, suçun ispatı yükümlülüğü savcınındır ve kişinin suçluluğu kanıtlanana kadar suçsuz olduğu varsayılır. Bir suç, makul şüphelerin ötesinde ispatlanana kadar suç olarak kabul edilmez. Masumiyet karanesi aynı zamanda bu ilkeye uygun bir muamele görme hakkını da getirir. Bu nedenle, mahkemeden/duruşmadan önce peşin hüküm vermekten kaçınmak tüm kamu görevlileri için bir görevdir.”³ Sessiz kalma hakkı, masumiyet karanesinin temel esaslarından biridir.⁴
- **İşkence ve diğer zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamelenin kesinlikle yasaklanması.**⁵
“Gözüaltına alınan hiç kimse ifadesi alınırken şiddet, tehdit veya karar ve yargıyı değiştirebilecek ifade alma yöntemlerine maruz kalmamalıdır.”⁶ İşkence veya diğer baskı yöntemleriyle alınan bilgi mahkemede delil olarak kabul edilmez.⁷ BM İnsan Hakları Komitesi “yasaklanan fiili özendirerek, emrederek veya işleyerek” işkence veya zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muameleye dahil olan “herkesin sorumlu tutulmasını” net olarak ortaya koymuştur, “Aynı şekilde emre itaat etmeyi reddeden kimse cezalandırılmamalı veya olumsuz bir şekilde muamele görmemelidir.”⁸ İşkence, ulusal hukukta ceza gerektiren bir suç olarak tanımlanmalıdır.⁹
- **Kendi aleyhinde tanıklıkta bulunmaya ya da suç itirafına zorlanmaması hakkı.**¹⁰
- **Keyfi olmama.**¹¹ Soruşturulacak suç, ulusal hukukta ceza gerektiren suç olarak tanımlanmış olmalı ve polis kendi soruşturma yetkisini sadece yasalar çerçevesinde ve ulusal ve uluslararası hukukta belirtilen hükümlere göre kullanabilir. Kullanılan soruşturma yöntemleri yasalara uygun olmalıdır.¹²
- **Mahremiyet/ Gizlilik hakkı.**¹³ “(...) kolluk kuvvetleri, kişilerin özel hayatlarıyla ilgili olabilecek, çıkarlarına ve özellikle itibarlarına zarar verebilecek bilgiler toplarlar. Sadece görevin gerektirmesi durumunda ve adaletin sağlanması için açıklanabilecek bu bilgilerin korunması ve kullanılması konusuna çok dikkat edilmelidir (...).”¹⁴ Ve: “(...) yasayla öngörülen durumlar dışında hiçbir müdahalede bulunulamaz. Devletin yetkisindeki ve ICCPR’in hüküm, hedef ve amaçlarıyla uyumlu olması gereken müdahalelerin temeli yasal olmalıdır”.¹⁵
- **Adil yargılanma hakkı.**¹⁶ Şüpheli, taraflar arasında “silahların eşitliği” ilkesine dayanan bir şekilde adil yargılanma hakkına sahiptir (bkz. Bölüm 6.2.1). Adil yargılanma için profesyonel bir soruşturma yapılmış olması gerekir. Bir şüpheli kendi haklarını bilme hakkına sahiptir:
 - Kendisine yöneltilen suçlamaları bilme,
 - Tercüman,
 - Savunmasını hazırlamak için yeterli zaman ve olanaklar,
 - Avukat,
 - Derhal bir yargıç önüne çıkarılma.
 Şüphelinin sorgusundan sorumlu polis memurları bu hakları şüpheliye sorgu öncesinde açıklamalıdır. Bazı ülkelerde bu, bir savcı veya yargıç tarafından (da) yapılmalıdır.

2) ICCPR, Madde 14 (2); İlkeler Bütünü, 36. İlke.

3) HRC, Genel Yorum No.13, para.7.

4) Al, 1998, *Fair Trials Manual*, Bölüm 9 ve 16’da (Uluslararası Ceza Mahkemesi’ni kuran) Roma Statüsü, Madde 55(2) b’ye göre sessiz kalmanın “suçluluk yada masumiyetin belirlenmesinde” etken olmadığını belirtmektedir.

5) CAT; ICCPR, 7. Madde; CAT, 1. Maddesinde işkenceyi tanımlamaktadır.

6) İlkeler Bütünü, İlke 21(2).

7) CAT, Madde 15; İlkeler Bütünü, 27. İlke şöyle demektedir: “Delillerin toplanmasında bu ilkelerle uyulmaması, alıkonulan ya da hapsedilen bir kişi aleyhinde bu tür delillerin kabul edilebilirliğini belirlemede dikkate alınacaktır.”

8) HRC, Genel Yorum No.20, para. 13.

9) CAT, 4. Madde.

10) ICCPR, Madde 14 (3)g.

11) ICCPR, 9. Madde

12) İlkeler Bütünü, 9. İlke.

13) ICCPR, 17. Madde.

14) BM Davranış Kuralları, 4. Madde Açıklamalar.

15) HRC, Genel Yorum No.16, para. 3.

16) ICCPR, 14. Madde.

- **Yargılamanın gecikmemesi.**¹⁷ Yargılamanın makul bir zaman içinde yapılması gerektiğinden soruşturmanın derhal ve hızla yürütülmesi gerekir. Bu elbette göreceli bir konudur. Soruşturma aylar (veya yıllar) sürebilir ve sonuç olarak şüpheli, yasal olarak, uzun zaman boyunca duruşma öncesi gözaltında tutulabilir.
- **Kötü muamele ve diğer hak ihlalleri konusunda şikayette bulunma hakkı ve tazminat hakkı,** iç hukukta tanımlanmış olmalıdır.¹⁸ Şikayetler, etkili bir çözüm getirebilmek için yetkili makamlarca derhal ve tarafsız bir şekilde soruşturulmalıdır.¹⁹ İnsan Hakları Komitesi, şikayetlerin sayısıyla ilgili istatistikler ve bunlara nasıl çözüm getirildiğinin kayıt altına alınması gerektiğini belirtmiştir.²⁰
- **Sorgulamanın özelliklerinin ve yerinin kaydedilmesi.** Sorgulamayı yapan kişinin kimliği ve var olan diğer kişilerin kaydı tutulmalıdır.²¹ Tüm sorgulamaların yeri ve zamanı kaydedilmeli ve bu bilgi aynı zamanda adli veya idari soruşturmada kullanılmak üzere ulaşılabilir olmalıdır.²² Hücre hapsini önleyici hükümler olmalıdır. Gözaltı mekanı her türlü işkence ve kötü muamele ekipmanından arınmış olmalıdır.²³ Sorguların süresi ve sorgular arasındaki zaman aralığı kaydedilmelidir.²⁴
- **Ayrımcılık yasağı.** Tüm insan hakları ilkelerinin merkezinde yer alır. Adalete erişim ve masumiyet karinesi de dahil olmak üzere adil yargılanma hakkı, kadın erkek herkesin eşit hakkı olmalıdır.²⁵ Kadınlar mahkemeye doğrudan erişim hakkına sahip olmalı, tanıklık yapabilmeli ve aile içi sorunları da kapsayacak bir şekilde hukuki destek alabilmelidir.²⁶
- **İnceleme ve gözlem.** *“Tüm taraf Devletler sorgu kuralları, yönergeler, yöntemler ve uygulamaları sistemli olarak dikkatle izlemeyi sürdürmelidirler (...).”*²⁷ Bu geniş kapsamlı maddeye göre, polis sorgularının sistematik bir yöntemi olması gerektiğinin sorgu memurlarına öğretilmesi ve düzenli olarak değerlendirilmesi gerekir.
- Uluslararası standartlar Devletin **belli tip suçları soruşturmasını** gerektirir. Bunlar:
 - Irkçılık/ayrımcılık. Bu suçlar cezalandırılmalıdır. Polisin bu tür suçları araştırması gerekir.²⁸
 - Kadın ticareti ve fuhuş için kadın sömürüsü.²⁹
 - Çocukların istismar ve sömürüsü, yasa dışı bir şekilde bir noktadan diğerine gönderilmesi.³⁰
 - Yargısız, keyfi ve toplu infaz.³¹
 - Zorla kaybedilmeler.³²
- Polis **eğitiminde**, özellikle sorgulama sürecinde polis etiği ve insan hakları üzerinde durulmalıdır.³³

Silahlı olmayan uluslararası çatışma ile ilgili suçların kovuşturma ve cezaları, adil yargılanma ilkelerinin tekrarlandığı Cenevre Sözleşmesi 2. Protokolü'nün 6. Maddesi'nde ele alınır.

7.3. Standartlarda Belirtilmeyenler

Uluslararası insan hakları standartları polisin ceza soruşturmasını nasıl yapacağı konusunda temel ilkeleri sıralar. Ancak, aşağıdaki sorulara yanıt verilmemektedir:

- Bir kişinin **ne zaman** yasaya uygun bir şekilde şüpheli olarak görüleceği net değildir.³⁴

17) ICCPR, Madde 14 (3)c; İlkeler Bütünü, 38. İlke.

18) CAT, 13. ve 14. Maddeler; İlkeler Bütünü, 33. ve 35. İlkeler.

19) CAT, 13. Madde; (HRC) Genel Yorum No.20, para.14.

20) HRC, Genel Yorum No. 20, para. 14.

21) İlkeler Bütünü, İlke 23 (1).

22) HRC, Genel Yorum No.20, para. 11.

23) A.g.e.

24) İlkeler Bütünü, İlke 23 (1).

25) CEDAW, 15. Madde.

26) HRC, Genel Yorum No. 28, para.18.

27) CAT, 11. Madde.

28) CERD, Bölüm I, 4-6.

Maddeler.

29) CEDAW, 6. Madde.

30) CRC, 11., 34., 35.

Maddeler.

31) Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız

İnfazın Etkili Önlenmesi ve

Soruşturulmasına Dair İlkeler.

32) Zorla Kaybedilmeye Karşı

Bütün Kişilerin Korunmasına

dair Bildirge.

33) Temel İlkeler, İlke 20.

34) Roma Statüsü

(Madde 18(1)) savcının bir

soruşturmanın açılması

hususunda "makul veri

bulduğuna" karar vermesi

gerektiğini belirtir. İçtihat

"makul" ile ne kastedildiği

açıklamalıdır. Bölgesel ve ulusal

mahkemelerin ulaşabileceği

herhangi bir içtihat olmadığının

altı çizilmelidir.

35) Roma Statüsü'nde böyle bir hüküm bulunmaktadır (Madde 55(2)d): "... sorgusunda avukatın hazır bulunması."
 36) ICCPR, Madde 14 (e).
 37) Örneğin, Roma Statüsü'ndeki Madde 66(3), şöyle demektedir: "Sanığı mahkum edebilmek için mahkeme, sanığın suçluluğu hakkında makul şüphe kalmayacak şekilde kanaat getirmiş olmalıdır", ancak daha fazla yönlendirme bulunmamaktadır.

- Şüphelinin avukat hakkı olmasına rağmen, avukatın **sorguda yer alması** gerektiği hiçbir yerde belirtilmemiştir.³⁵
- Şüphelinin kendi aleyhinde ve **lehinde** tanıklık yapacak kişileri bilme hakkı vardır (*à charge ve à décharge*)³⁶, ancak polisin tanıkları veya karşı delilleri araştırması gerektiği belirtilmemiştir.
- Birçok ülkede yasalar, işkence altında delil elde etmeyi yasaklamış olmasına rağmen, "makul şüphelerin ötesinde" birinin suçlu olduğunu ispatlayacak **yeterli delil** ile ne anlatılmaya çalışıldığı açık değildir.³⁷ Elbette, bu polis için bir sorun değildir. Ancak bir itiraf bir sanığın suçlu bulunmasına yeterli olduğu takdirde polis kişiyi ne pahasına olursa olsun itirafa zorlayacaktır. Bu tür durumlarda yasal değişiklikler için kulis yapmak, polis davranışını değiştirmeye çalışmaktan daha etkili sonuçlar doğurabilir.
- Polisin, gizlilik hakkı, özgürlük hakkı, masumiyet karinesi ve tüm diğer insanca muamele gereklerinin ötesinde, hangi **sorgulama yöntemini** hangi koşullar altında kullanabileceği açık değildir. İnsan Hakları Komitesi'nin 16.8 no'lu Genel Yorumu, gözetim için kullanılan elektronik ve diğer yöntemlerin yanı sıra kişi ve mülkiyetin aranması üzerinde durur, okuyucunun bu yorumu göz atmasını öneririz.³⁸

Roma Statüsü (Uluslararası Ceza Mahkemesi [ICC/UCM] kurucu belgesi)

Yukarıda ele alınan bazı konularla ilgili olarak, Roma Statüsü uluslararası insan hakları standartlarından daha belirleyici ifadeler içerir. Ancak Roma Statüsü'nün, UCM (ICC) yargılamasına giren çok özel suçların (1 Temmuz 2002 tarihinden sonra işlenen soykırım, insanlığa karşı suçlar, savaş suçları ve saldırı suçu) soruşturmasını içerdiğini vurgulamak gerekir. Daha fazla bilgi için UCM internet sitesine bakabilirsiniz: <http://www.icc-cpi.int> ve <http://ucmk.org.tr>

38) "ICCPR ile uyumlu girişimler (müdahaleler) söz konusu olsa da, bu tür girişimlerin izin verilebileceği kesin koşullar uygun mevzuatta ayrıntılı olarak belirlenmelidir. Bu türden izne tabi girişimlerin kullanımına dair kararlar ancak yasayla yetki verilmiş bir makam tarafından ve her bir olay için ayrı ayrı alınmalıdır. 17. Madde'ye uyum haberleşmenin dokunulmazlığı ve gizliliği *de jure* ve *de facto* olarak güvence altına alınmalıdır. Yazışma alıcısına herhangi bir girişime maruz kalmadan, açılmadan veya okunmadan teslim edilmelidir. Elektronik veya diğer türlü teknik takip, telefon, telgraf ve diğer iletişim ekipmanlarının izlenmesi, telefon dinleme ve konuşmalar kaydetme yasaklanmalıdır. Bir kişinin evinin aranması, gerekli delili arama amaçlı aramayla sınırlanmalı ve taciz düzeyine getirilmemelidir."

7.4. Ceza soruşturması nasıl yapılmalı

7.4.1. Giriş

Yukarıda belirtildiği gibi, uluslararası insan hakları standartları polisin neyi yapmaya izinli olmadığını söyler, fakat polisin ne yapabileceğine dair bir şey söylemez. Bu boşluk ulusal düzenlemelerle, Standart Operasyon Prosedürleri (SOP'lar) ve eğitim ile doldurulabilir. Özellikle daha karmaşık bir doğası olan ceza soruşturmalarıyla ilgili, polis bazen bir soruşturmayı profesyonel olarak nasıl yürüteceğini bilemeyebilir. Aşağıda profesyonel soruşturmanın bazı ilkeleri kısa ve öz bir şekilde ele alınacaktır.

7.4.2. Soruşturmanın Amacı

Soruşturmanın amacı, ne olduğuna dair gerçeği elde etmek için bilgi toplamak olmalıdır. Toplanan bilgiler "taktiksel ipucu" (soruşturmayı yönlendirmek için taktiksel olarak kullanılan bilgi parçaları) sağlar. Taktiksel ipucu örnekleri: şüphelinin giydiği ayakkabı, olay yerine ait, sadece suçlu tarafından bilinen ayrıntılar ve bilgiler. Taktiksel ipuçları delil ile aynı olmayabilir; delil sadece, birinin suçunu ispatlamak için mahkemede kullanılan uygun bilginin parçalarıdır. Şüphelinin suçlu olduğuna mahkemeyi ikna etmek için delil olarak kullanılan bilgilerin,

kanunlarda belirtilen yasal gereklilikleri karşılaması gerekir. Elbette ki şüpheli, gerçeklerin araştırılması amacını paylaşmaz; zira ceza soruşturması genellikle çıkarları çatışan iki (ya da daha fazla) taraf içerir.

Ülkeler delillerle ilgili gereklilikler konusunda farklılık gösterir. Bu gereklilikler genellikle yasal “delil” kurallarında yer alır. Bu kaynak kitap, delil toplama kanunlarının ayrıntılarını ve polis soruşturması ile doğrudan ilgili olan ispat standartları ve ispat yükü ile ilgili konuları içermez.

Genel bir kural olarak “tek bir delil, delil olmak için yeterli değildir” denebilir. Bir itiraf, ikna edici de olsa, asla delil olarak yeterli değildir. Delilin her parçası daima en az bir diğer bilgi kaynağı tarafından desteklenmelidir. Bu özellikle (şüpheli veya tanığın) sorgusu sırasında elde edilen deliller açısından önemlidir, çünkü bu tür bilgiler kolaylıkla çarpıtılabilir (yanlış yorumlanır, sorgulanan kişinin “karar ya da muhakeme kapasitesini” engelleyecek şekilde elde edilir), ve bu nedenle daima doğrulanmalıdır. “Makul şüphelerin ötesinde” şüphelinin suçlu olduğunun ispatlanması gerekir. Bazı ülkelerde, örneğin Hollanda’da, delilin “yasaya uygun ve ikna edici” olması için ek şartlar vardır.

Ceza Muhakemesi Kanunu Modeli’nde formüle edilen Delil Kuralları

Ceza Muhakemesi Kanunu Modeli (bkz. bu kitabın Kısım III, Giriş bölümü), ceza gerektiren bir suçun ruhsal ve fiziksel unsurlarının “makul şüphelerin ötesinde” kanıtlanması hakkındaki hükmü içerir. Ayrıca, ispat standartlarının gereğini karşılamak için, ispat yükünün (makul şüphenin ötesinde) savcıda olduğunu belirtir. Ceza Muhakemesi Kanunu Modeli, bir itirafın işkence, zalimane, insanlık dışı veya onur kırıcı muamelede bulunularak veya zorla alındığı ispatlanırsa, o itirafın delil olarak kabul edilemeyeceğini belirtir. Bu özel kuralın altında yatan neden, işkence yoluyla alınan itirafların genellikle çatışma sonrası ülkelerde yaygın bir uygulama olmasıdır. Başka bir kural, bir şüphelinin cezai sorumluluğuna karar veren yargıç ya da yargıçların, cezai sorumluluğun değerlendirilmesinde verecekleri hükmün sadece bir itirafa bağlı olmaması gerektiğidir. Mahkeme “cezai sorumluluk” bulmak için mutlaka başka delillere de dayanmak zorundadır. Sanığın kendi lehine tanıklık yapacak kişileri çağırma ve tanığa soru sorma hakkı vardır. Eğer bir savunma avukatına sahipse veya kendisine ücretsiz avukat tayin edilmişse, avukat sanığın savunması için tanık çağırabilir.

7.4.3. Soruşturmanın başlaması

Bir soruşturma bir suç işlendiğine dair makul bir şüphe olduğu zaman başlar. Polisin iddia edilen eyleme ilişkin bilgisi olması gerekir, insan hakları perspektifinden bakıldığında daha da önemlisi (özellikle polisin özen gösterme yükümlülüğü savunuluyorsa) polisin hangi eylemin suç olarak değerlendirildiğini bilmesi gerekir. Bu hukuki bir konu olduğu kadar kültürel ve tutumlarla da ilgili bir konudur. Eğer polis bir şeyi suç olarak adlandırılmamış bir “olağan davranış” olarak algılıyorsa, ona karşı tutum almak durumunda hissetmeyecektir. Bu özellikle hassas gruplar ve kadına karşı şiddet söz konusu olduğunda polisin tutumunu

belirlenmektedir. Bu şekilde çok sayıda suç, suç olarak adlandırılmamakta; polisin pasif yaklaşımıyla sonuçlanmaktadır.

Polisin pasif tepkisi ya da eylemsizlik, bazen rüşvetle ya da diğer yollarla sağlanır. Aslında organize suç örgütleri ve diğerleri polisin suça göz yumması için ciddi kaynak harcamaktadır. İnsan hakları perspektifinden bakıldığında bu tür yolsuzluklar, polisin pasif kaldığı diğer durumlar kadar gündem teşkil etmemelidir.

Polis iddia edilen suçun işlendiği sonucuna şu yollarla varır:

- Gözlem,
- Suçu bildiren bir mağdur ya da tanık,
- Teslim olan suçlu,
- 'Sessiz delil' (örneğin, kırık pencere, bir ceset).

Polis tüm suçları soruşturmaz. Bazı suçlar, toplum onları suç olarak kabul etmediği (yukarıya bakınız), suç olmaktan çıktığı (ör. kamusal alanda sarhoşluk), polis için önceliği olmayan suçlar (ör. adi suçlar) olduğu ya da polisin bir soruşturma başlatacak zamanı olmadığı, göz ardı edilir.

Bazı ülkelerde soruşturma başlatma kararı polis ya da savcılığa aittir. Diğer ülkelerde, bir soruşturma, suç işlendiğinden polisin haberdar edilmesiyle başlar. Savcının görevi farklı ülkelerde değişkenlik gösterir. ABD, İngiltere, ve eski birçok İngiliz kolonisi de dahil olmak üzere, çekişmeci ortak hukuk sisteminin geçerli olduğu ülkelerde, polis soruşturmayı kendi yetkisiyle yürütür ve soruşturma tamamlandığında elindeki tüm delilleri savcıya iletir. Fransa ve diğer birçok kıta Avrupası ülkesi de dahil olmak üzere, soruşturmacı sistemde ise, polis soruşturmayı savcılığın veya konu mahkemeye getirilmeden önce yapılan soruşturmayı (yasal olmasını) ve hangi soruşturma yönteminin kullanılacağını denetlemekte etkin sorumluluğu olan sorgu yargıcının yasal yetkisi altında yürütür. Çekişmeci sistemde savcının rolü adli takibatla sınırlıdır: söz konusu vakayı yargı önüne taşımak. Bu iki sistem arasındaki fark 2. Bölüm'de de ele alınmıştır.

Organize suç

Giderek artan sayıda ülkede hem polis hem de toplum, tipik olarak uyuşturucu ve insan kaçakçılığı, kara para aklama, silah kaçakçılığı gibi suçları da içeren, organize suçun artan etkisiyle karşı karşıyadır. Organize suç örgütlerinin gelirleri fazla olduğundan hayatta kalma çabaları da aynı ölçüde yüksektir. Adli takibata karşı durmanın en iyi yolu, polisin bir soruşturma başlatmasını önlemektir. Yolsuzluk bu konuda gerçekten ciddi bir sorundur, çünkü organize suç örgütleri polise, savcılık yetkililerine ve/veya tanıklara büyük miktarlarda rüşvet verebilme imkanına sahiptir. Ayrıca polisin yanı sıra kamu ve özel müdahaleleri engelleyecek çeşitli tehditlerde de bulunabilirler. Genel Kurul tarafından 2000 yılında kabul edilen ve 2003 yılında yürürlüğe giren BM Sınırşan Örgütlü Suçlara Karşı Sözleşme'de yolsuzluk ve adaletin engellenmesi ve tanıkların korunması gerekliliği ele alınmıştır.³⁹ Organize suç örgütleri hukukun üstünlüğüne, kamu düzeninin sağlanmasına ve sonuç olarak Devletin devamlılığına karşı ciddi bir tehdit oluşturabilir.

7.4.4. Soruşturma yöntemleri

7.4.4.a. Bilgi toplama

İlgili bilgiyi toplamaya yönelik her yöntem, soruşturma yöntemi olarak adlandırılabilir. Bu bilgi, toplumun tüm üyelerinin erişebildiği (gazeteler, telefon rehberleri, internet, vb.) “açık kaynaklardan” edinilen “alenî” bir bilgi olabilir. Polis ayrıca belediye yönetimi ve sadece polis tarafından (yasal) yöntemlerle kullanılan, örneğin muhbirler gibi, gizli kaynaklar da kullanabilir. Soruşturma yöntemlerine örnekler:

- Tanıkla görüşme,
- Çevredeki insanlara soru sorulması,
- Suç canlandırması,
- Yüzleştirme (potansiyel suçluların fotoğraflarının gösterilmesi veya sıraya dizilmesi yoluyla),
- Ev araması,
- Şüpheli sorgusu,
- Üst araması,
- Telefon dinlenmesi (telefon, faks, e-posta, internet),
- Gizli ajanlar (sivil polis),
- Gözetleme,
- Muhbirler,
- Adli tıp.

Soruşturma yöntemleri, bilgiye erişme yönünden ne kadar etkili olduğuna ve müdahale düzeyine bağlı olarak değişir. Genel kabul görmüş iki kural vardır:

- Belli bir soruşturma yöntemini uygulamak için gereken yetkilendirme, müdahale düzeyine bağlı olarak değiştirilmelidir. Müdahaleci soruşturma yöntemlerinin meşruluğu (soruşturma öncesinde ya da sonrasında) bağımsız bir yargı denetimi gerektirebilir. Soruşturmacı sistemde ceza soruşturması, belli soruşturma yöntemlerinin kullanımını da içeren polis faaliyetleri için yetki veren sorgu hakiminin sorumluluğundadır.
- Bir soruşturma yöntemi sadece önceden belirlenen belli bir amaç için, örneğin belli bir suçun bilgilerini edinmek için kullanılmalıdır. Can ve mal güvenliğine en az zarar gelecek şekilde yapılmalıdır (örneğin, polis bir kağıt parçası arıyorsa, bir ev aramasının otomatik silah gibi büyük bir şey aramaktan daha dikkatli ve ayrıntılı yapılması gerekir). Kişilerin evlerinin aranması gerekli delil aramasıyla kısıtlanmalı ve haneye tecavüz düzeyine varmamalıdır.⁴⁰

Bölüm 5’te ele alınan ‘PLAN’ ilkeleri polisin soruşturma yetkisi için geçerlidir. Bu noktada polis kendine bazı sorular sormalıdır: Soruşturma yöntemi işlenen suç ile orantılı mı, bilgi toplamak yasal ve zorunlu mu ve soruşturma için daha az müdahale içeren bir yöntem var mı? Bunun ötesinde, polis kullanılan yöntemden ve onun nasıl uygulandığından sorumlu tutulabilir mi?

7.4.4.b. Adli tıp

Adli Tıp bilgisi fotoğraflar, parmak izleri, DNA, belirli bir suç için kullanılan aletlerin izleri, bilişim teknikleri, kimyasal analizler, yangın incelemesi vb. gibi aslında gerçek suç hakkında şüpheliden ya da

40) HRC, Genel Yorum No. 16, para.8.

tanıklardan alınmayan her tür “fiziksel” bilgiyi içerir. Özel teknik eğitim almış polisler, genellikle temel adli tıp soruşturması (parmak izleri, izler vb.) yürütür. Bu tür bilginin toplanması genellikle **olay yeri** ile sınırlandırılmıştır, ancak bu zorunlu değildir.

Gelişmekte olan birçok ülkede, adli tıp bilimi soruşturmalara yardımcı olmak için pek fazla kullanılmıyor. Bu, soruşturmayı yürüten görevlilerin adli tıp yöntemlerinin vakayı daha hızlı bir şekilde çözmelerine inanmamasından ve polis merkezlerinde adli tıp yöntemleri konusunda bilgi ve olanak eksikliğinden kaynaklanıyor.⁴¹ Buna ek olarak, bazı ülkelerde mahkeme adli tıp verilerini delil olarak kabul etmiyor. İnsan hakları savunucuları çoğu zaman, soruşturmanın ağırlıklı olarak şüpheli sorgusuna dayanmasını önlemek amacıyla, adli tıp bilgisi kullanımının artmasını (örneğin adli tıp kapasitesi ve olanaklarının gelişmesini) tavsiye etmiştir. Adli tıp bilgisi daha nesnel ve manipülasyona daha az açıktır. Ancak, her zaman olduğu gibi, polisin bu bilgiyle ne yapacağı sorusu önem taşır. Eğer adli tıp bilgisi şüphelinin suçlu olduğunu doğrulayacak tek bilgiyse, bu adil yargılanma ilkesine aykırı bir durum oluşturur. ‘Sessiz’ olarak adlandırılan adli tıp verileri, ne olduğunu bütünüyle açıklama konusunda tek başına yeterli değildir; neden-sonuç ilişkisinin açıklanmasında ve suçlunun kimliğinin ortaya çıkarılmasında adli tıp verilerinin yorumlanması gerekir (bu bölümde şüpheli sorgusu ele alınırken bu konuya değineceğiz).

Tıbbi muayene gibi belirli adli tıp teknikleriyle ilgili olarak, polis çoğu zaman uzmanların yardımına ihtiyaç duyar. Ancak bu uzmanlar çoğu zaman tarafsız değildir: bir kısmı polis için çalışırken bir kısmı da bir mahkeme tarafından görevlendirilmiştir. Uzmanlar, bir soruşturmayla ilişkili tüm alanları değerlendirmeye alır. Bunlar arasında akademisyenler, psikologlar, muhasebeciler, bilişim uzmanları olabilir. Hatta bazı soruşturmalarda, yeni bilgiler edinme ve mevcut bilgiyi yorumlamaya yardımcı olması için el yazısı uzmanları ve telepatistlere ihtiyaç duyulabilir. Adli tıp uzmanları, soruşturmayı yönlendirmek ya da delilleri güçlendirmek için kullanılabilir. İkinci durumda, şüpheli, delilin yorumlanması için ikinci bir görüş talep etme hakkına sahiptir.

7.4.4.c. Suç mahalli (Olay yeri)

Bu, polisin suçun işlendiği ya da delilin toplanacağı yer olarak referans aldığı noktadır. Bir suç için birden fazla olay yeri olabilir (örneğin birisi evde öldürülmüş, ancak cesedi başka bir yere götürülmüş olabilir). Olay yeri, delil toplamak açısından çok büyük önem taşır, çünkü burada, neler olduğuna ve orada kimin olduğuna dair ipuçları verebilecek ayak izleri, parmak izleri, DNA bilgisine ulaşılmasını sağlayan saç vb. gibi deliller bulunabilir. Bu nedenle, polis soruşturma yürütürken olay yerinin güvenli olması büyük önem taşır. Olay yerinin güvenliği, polis dahil hiç kimsenin buraya girmemesi, herhangi bir şeye dokunmaması veya delil oluşturabilecek şeyleri yok etmemesi ve karıştırmaması anlamına gelir. Olay yerini kordon altına almak ve soruşturma devam ettiği sürece korumak yaygın bir uygulamadır. Alınan ilk notlar, izler hızla kaybolduğundan son derece önemlidir. Polisin özellikle bu aşamada ceza soruşturması tekniklerini geliştirmesi soruşturma açısından büyük avantaj sağlar. ‘Somut’ adli tıp verilerinin önemi göz ardı edilemez.

41) Hindistan Polis Programı Koordinatörü G.P. Joshi ile yapılan kişisel görüşmeye istinaden.

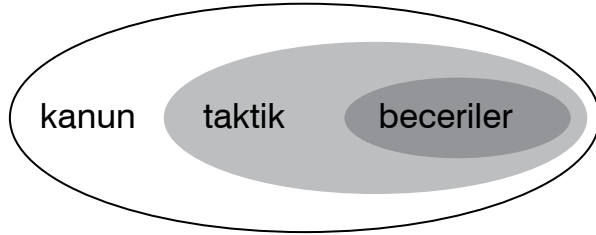
7.4.5. Ne zaman ne yapmak gerektiğine karar verirken

Polis, kendisine neyin soruşturulacağını (Ceza Hukuku) ve nasıl soruşturulacağını (Ceza Muhakemesi Kanunu) açıklayan yasal bir çerçevede davranır. Yukarıda değinildiği gibi, soruşturma yöntemi ne kadar müdahaleci (sadece şüpheli için değil, aynı zamanda ailesi ve diğerleri için) olursa, polisin uyması gereken düzenlemeler de o kadar katı olmalıdır.

Yasalarla ortaya koyulmuş bu çerçeve içerisinde polis, hangi soruşturma yönteminin daha etkili olacağına dair taktik kararlar alır. Belli bir soruşturma yönteminin kullanılması yasaya uygun olsa bile, bu taktiksel olarak akılcı bir yöntem olmayabilir; örneğin şüphelinin “soruşturma altında” olduğunu öğrenmesiyle sonuçlanabilir.

Son olarak, polisin bu taktiksel kararları alma becerisine sahip olması; sosyal, teknik ve hukuki konularda iyi eğitim almış ve çalışmalarının düzenli olarak değerlendiriliyor olması gerekir. Başka bir deyişle: Bir polis yasal olarak, bir şüpheliyi tutuklamaya ve onu sorgulamak için polis merkezine getirmeye yetkilidir ve bunu yapmak için taktiksel olarak uygun zaman olduğunu düşünüyordur; fakat bunu nasıl yapacağını bilmesi gerekir.

Aşağıdaki görsel, polis eylemlerinin kanunla, taktik ve beceriyle nasıl ‘çerçeveslendiğini’ gösterir. Polisin etkin çalışıp çalışmadığı, bu üçünün arasındaki ilişkiye, yani polisin yasal çerçeve tarafından belirlenmiş taktiksel kararları nasıl uyguladığına bağlıdır.

7.5. Şüpheli sorgusu nasıl yapılmalı

Şüpheli sorgusu sıklıkla esrarengiz ve gizemli bir süreç olarak düşünülür; şüpheli sorgusuna dair sahadaki uygulamalar hakkında polis literatürünün azlığı bu durumu güçlendirmektedir (Uluslararası Af Örgütü tarafından hazırlanan *Fair Trials Manual*'da görüşülen kişinin haklarına odaklanan kısa bir şüpheli sorgusu bölümü (Bölüm 9) bulunmaktadır). Polis, şüpheli sorgusu becerilerini polis memurunun ustalığının bir parçası olarak görme eğilimindedir: Bu beceriler ya vardır ya da yoktur. Belki de bu aynı zamanda polisin şüpheli sorgusuyla ilgili neden gerçekte olduğundan daha fazla başarılı olduğu izlemine kapılmasını da açıklar. Polis genellikle birinin yalan söyleyip söylemediğini anlamada diğerlerine kıyasla daha iyi olduğunu düşünse de durum böyle değildir.⁴²

Şüpheli sorgusunun iyi bir araştırmaya ve iletişim becerilerine dayanan profesyonel bir araç olduğunun altı çizilmelidir. ‘Hileler’ genellikle yardımcı olmaktan çok zarar verir.⁴³ Bir şüpheli sorgusunun ilk amacı, gerçeği ortaya çıkaracak bilgiyi toplamaktır. Bu yönüyle, yukarıda ele alındığı

42) Hartwig, M., P.Anders ve A.Vrij, 2005, “Police interrogation from a social psychology perspective.”

gibi araştırmaya dayanan bir yöntemdir. Yine de çoğu polis memuru amaçlarının şüpheliyi itiraf ettirmek (gerçek ne olursa olsun) olduğunu düşünmek ister. Bu düşünceye karşı önemli ve ikna edici bir argüman, yanlış kişi itirafında bulunduğu gerçeğin hala sokaklarda olacağı ve potansiyel olarak suç işlemeye devam edeceğidir. İkinci olarak, şüpheli sorgusu kişiyi küçük düşürmek ya da cezalandırmak demek değildir.

Bir şüpheli sorgusunun amacına ulaşması için, şüphelinin kendini özgürce, zorlama olmadan veya İlkeler Bütünü'nde belirtildiği şekliyle "sorgulanan kişinin karar ve takdir kapasitesine zarar vermeden"⁴⁴ ifade etmesi gerekir. Şüpheli sorgusu sırasında şüphelinin hala masum olduğu varsayılır ve kişiye bu şekilde davranılır.

Polis memurları bazı durumlarda, şüpheli sorgusu sırasında bilgi almak için 'güç kullanımının' gerekli ve orantılı olduğunu, bu nedenle bunun 'işkence' olmadığını öne sürer. Bu tip bir gerekçenin asla kabul edilemeyeceği açıktır. Bununla birlikte, bazı polisler güce başvurmadan şüpheliden nasıl bilgi alabileceklerini bilmemektedir. Takip eden bölüm, bir şüpheli sorgusunun yasal ve profesyonel olarak nasıl yapılabileceği hakkında bilgiler içermektedir. Şüpheli sorgusu konusunda çok fazla sayıda yöntem ve teorinin bulunduğu dikkate alınmalıdır. Aşağıda sunulan bilgiler bir şablon değildir, şüpheli sorgularını aydınlatmayı ve gücün bir dereceye kadar kullanılması gerektiğine dair düşünceyi değiştirmeyi amaçlar.

Sorgu durumunun "haksız bir biçimde avantaja dönüştürülmesi", İlkeler Bütünü'nün 21. Maddesi'nde belirtildiği gibi yasaktır. Bununla birlikte şüpheli sorgusu, doğası gereği, şüpheli için son derece rahatsızlık verici bir durumdur. Polisin taktiksel nedenlerle kullanacağı bu durumun kendisi, şüpheli üzerinde baskı yaratır. Sorulması gereken soru, işkenceye Karşı Sözleşme'de (CAT) tanımlandığı üzere, bu baskının seviyesinin ne zaman kabul edilemez hale geldiğidir. İnsan Hakları Komitesi, yasaklanan davranışların bir listesini oluşturmamış, kabul edilebilir ve edilemez davranışlar arasında net bir ayırım yapmamıştır: Ayırım, muamelenin doğası, amacı ve şiddetine bağlıdır.⁴⁵ Bu konuda daha fazla okuma için Uluslararası Af Örgütü'nün *Combating Torture: A manuel for action* adlı raporuna bakabilirsiniz.

Profesyonel bir şüpheli sorgusunda, polis bazen 'iç baskı' (çoğu zaman işkence veya zalimane, insanlık dışı ve onur kırıcı muamele ile sonuçlanan, bir başkası tarafından yapılan baskı 'dış baskının' tersi) kullanır. İç baskı, şüphelinin içsel olarak, adeta 'kafasında' oluşturduğu baskıdır. Etkin bir şüpheli sorgusu için soruşturmayı yapan kişi, 'taktiksel ipucu' olan yeterli ve doğru bilgiye sahip olmalıdır. Bu, 'şüphelinin içindeki' baskıyı arttırabilir. Sorgunun amacı bu ipuçlarını doğrulamak, şüphelinin onlara bir açıklama yapmasını sağlamak ve yeni bilgilere erişmektir. Bu nedenle, şüpheli sorgusunun 'başarı unsuru', sorgu öncesi yapılan soruşturmanın ne kadar etkili olduğuna bağlıdır; soruşturmayı yürüten kişinin vakaya ilişkin (taktiksel ipuçları da dahil olmak üzere) topladığı bilgi ve soruşturmanın sonraki aşamalarını belirleyen bu süreç son derece önemlidir. Bu taktiksel ipuçları şüpheli sorgusunda (sözlü olarak), şüpheliyi yüzleştirmek ve gerçeği söyleyip

43) Bu bölümün içeriği, büyük ölçüde önceden cezai soruşturması eğitmenliği yapan yazarın kişisel uzmanlığına dayanmaktadır.

44) İlkeler Bütünü, İlke 21(2).
45) HRC, Genel Yorum No. 20, para.4.

söylemediğini anlamak için kullanılır. Bu tür yüzleştirmeler iç baskıyı artıracak, dış baskıyı (vurma, tekmeleme, ışıkları yakıp kapatma vb. örneklerle bu liste uzatılabilir) gereksiz hale getirecektir. Sorgu öncesi soruşturma etkili bir şekilde yapılmadıysa, taktiksel ipuçları, soruşturmayı yapan kişinin şüpheliyi yasal (ve profesyonel) olarak suçlaması için yetersiz olacaktır. Öte yandan soruşturma etkili bir şekilde yürütülmüşse şüpheli sorgusuna gerek kalmayacak kadar yeterli bilgi edinilebilir. Polisler şüpheli sorgusunun verdiği sonuçları abartma eğilimi gösterir.

Hangi ipucunun ne zaman kullanılacağı da dahil olmak üzere sorgu öncesi hazırlık esastır, fakat bu hazırlık sıklıkla göz ardı edilir, zira polis genellikle (ve haksız bir biçimde) bu konuda usta olduğunu varsayar.⁴⁶

Şüpheli sorgusu bir örnekle açıklanabilir:

Olay: Bir banka soygunu olmuştur. Polis, müşterileri banka çalışanlarından ayıran camın üzerinde Peter isimli birinin parmak izlerini (parmak izi ve tam olarak nerede buldukları birer taktik ipucudur) bulmuştur. Peter'in bu bankayla çalışmadığı bilinmektedir (bu da bir taktik ipucudur).

Diyelim ki, bizim örneğimizde Peter gerçekten bankayı soyan kişi olsun, polis bunu açığa çıkaracaktır. Aşağıda profesyonel olmayan bir sorguyu ve ardından polisin profesyonel bir sorguyu nasıl yapabileceğini açıklayacağız.

Bu şüpheliye gereğini yapmak için profesyonel olmayan yol, gidip Peter'i yakalamak, ona banka soygunuyla suçlandığını söylemek ve polisin parmak izlerini bulduğu gerçeği ile yüzleştirmektir: "Aleyhinde kanıt var!".

Eğer polis Peter'i, onun parmak izi ile ilgili verebileceği en kolay cevaba, soyulan bankaya para çekmek için geldiği cevabına hazırlandıktan hemen sonra yakalarsa, bu daha profesyonelce olur. Polisler Peter'in bu yanlış ifadeyle kendilerini atlatmasını imkansız hale getirmeye çalışmalıdır. Sorgu sırasında Peter'a geçen haftadan beri neler yaptığı sorulur (ideal olarak, bankanın en son ne zaman temizlendiğini, diyelim ki Cumartesi olsun, bunu polisin bilmesi gerekir ve Peter'a Cumartesi gününden beri neler yaptığını sorar). Parasını genellikle nereden çektiğini sorar. Her zaman aynı bankaya mı gitmektedir, yoksa farklı bankalara mı gitmektedir? Buna benzer sorular 'delili destekleyen sorular' olarak adlandırılır. Peter'in her zaman (soyulan) bankaya gittiğini, fakat Cumartesi gününden beri gitmediğini varsayalım. Peter her zaman aynı bankaya gittiğini, ancak bunun soyulan banka olmadığını da söyleyebilir. Ya da geçen hafta hasta olduğunu, evden çıkmadığını söyleyebilir.

Bu durumda soruşturmayı yapanlar Peter'i parmak izi ile yüzleştirir: "Eğer geçtiğimiz ay bu bankaya hiç gelmediysen, camın üzerinde parmak izinin olması nasıl mümkün olabilir?" Bu taktik ipucunu destekleyen unsurlar ortaya çıktığında yüzleştirme yapmak doğrudur, çünkü iç baskıyı tam anlamıyla artıracaktır. Şüphesiz Peter kendini çok rahatsız hissedecektir.

46) Hartwig ve ark., 2005, "Police interrogation from a social psychology perspective."

Bu örnek profesyonel sorgunun neleri içerdiğini gösterir:

- İlgili taktiksel ipuçlarının toplanması (yani soruşturma),
- Şüphelinin delilleri geçiştirmesini önlemek amacıyla, taktiksel ipuçlarını “destekleyen” sorular hazırlamak,
- “Yüzleştirme” hazırlığı. Yüzleştirme yaparken, polis daima bazı bilgileri ‘karşı tarafa sunar’. Bu, bir taktik meselesidir. Hangi bilginin sunulup sunulmayacağı dikkatle değerlendirilmelidir.

Elbette bu bir şüpheli sorgusunun son derece basitleştirilmiş bir örneğidir, ancak profesyonel sorgunun önemini gösterir. Değeri, polis soru öncesinde topladığı bilginin miktarıyla orantılıdır. Sorgunun etkili olmaması, neredeyse her zaman hazırlık soruşturmasının eksik olduğundan kaynaklanır, bu da çok az ipucu ve şüphelinin kolayca ‘yakayı kurtarması’ anlamına gelir.

Polis ceza soruşturması yoluyla taktiksel ipucu toplamalı, bunları doğrulamalı, taktiksel ipuçlarının değerini artırmak için (bankanın ne zaman temizlendiği gibi) ek bilgiler toplamalı, şüphelinin kendisine karşı bu taktiksel ipuçlarından kaçma girişimlerini öngörebilmeli ve tüm bunları destekleyecek sorular hazırlamalıdır. Bu hazırlık, ellerinde şüpheliye karşı kullanabilecekleri fazla bilgi olmadığı sonucunu doğurabilir. Bu, daha fazla soruşturma gerektiği anlamına gelir ve polis hazır olana kadar şüpheli sorguya çağırılmamalıdır.

Örneğimizdeki Peter’in tamamen masum olduğunu ve ‘destekleyici’ sorulara da doğru cevap verdiğini varsayalım. Bu, soruşturmayı yürütenlerin yeni taktik ipuçları edinmesi ve bunları doğrulamak için soruşturmaya devam etmesi anlamına gelir.

Peter’in suçlu olduğunu ve suçunu itiraf ettiğini varsayalım. Peter içeri girer ve “İtiraf ediyorum, ben yaptım” der. Bu yine de soruşturma yapan kişinin işinin bittiği anlamına gelmez. Peter’a tam olarak neyi, nerede, ne zaman, nasıl ve neden yaptığını sormak iyi bir uygulama örneğidir. Peter mahkemenin ilerleyen aşamalarında itirafını geri alabilir. Bununla birlikte eğer suçun, soruşturmayı yürüten kişi tarafından sağlanması yapılmış ve doğrulanmış bazı belirli ayrıntılarından bahsetmişse, itirafını geri alması bir işe yaramayacaktır. Peter ayrıca, masum olmakla birlikte suçun sorumluluğunu üzerine almak istiyor da olabilir. İtirafın kendisi, birinin suçunu ispat etmeye asla yeterli değildir; daima diğer deliller ile desteklenmelidir.

Şüpheli sorgusunun kontrolden çıkmaması için bazı önlemler vardır.

Bunlardan bazıları daha önce ele alınmıştır. Ek önlemler şunlardır:

- Değişmez bir kural olarak, sorguyu yapan kişi sorgulanan kişiyle aynı sürelerle dinlenmelidir ve karşı tarafa dinlenme olanağı verilmeden sorguyu yapanın yerine ‘yorgun olmayan’ meslektaşları gelmemelidir.
- Soruşturmayı yapan kişi kendisinin ve orada bulunan diğer kişilerin kimliklerini kaydetmelidir.⁴⁷
- Sorgunun tamamı kaydedilmelidir (ses kayıt cihazı veya tercihen video kayıt cihazı ile).⁴⁸
- Soru genellikle iki memur tarafından yapılır. ‘İyi polis/kötü polis’ artık

47) İlkeler Bütünü, 23. İlke; HRC, Genel Yorum No. 20, para.11.
48) 3-10 Eylül 2002 tarihinde kabul edilen Roma Statüsü Delil ve Usul Kuralları’na göre (ICC/ASP1/3. Kural 112) sorgunun görüntü veya video kaydı alınmalıdır.

profesyonel bir yöntem olarak görülmemektedir. Her iki memur da profesyonelce, yani arkadaşça fakat tarafsız davranmalıdır. Sorgusu yapılan kişiyi yıldırmanın hiçbir faydası yoktur. Oturmasına ve bir şeyler yiyip içmesine (gelenekler de gözetilerek) izin verilmelidir.

- Kadınlar sorgulanırken en az bir kadın görevlinin bulunması gerekir.
- Gözaltındaki kişi sorgu odası dışında olduğu süre 'sorguya dahil' olarak görülmemelidir. Gözaltındaki kişi tarafından sorgu odası dışında yapılan açıklamalar, ilke olarak kayıt dışıdır. Soruşturmayı yapan kişi sorgu odası dışında (örneğin hücrelerinde) şüpheliye soru sormamalıdır. Bununla birlikte, şüpheli gönüllü olarak bir açıklama yaparsa ve haklarının farkındaysa, soruşturmayı yapan kişi bu bilgiyi gerçek sorguda tereddüt etmeden kullanır, bu da değerli taktiksel ipuçları sağlayabilir.
- Gözaltındaki kişinin sağlığından ve rahatından sorumlu polis memurlarının, soruşturmayı yürüten memurlardan farklı olması tavsiye edilir.
- Sorgudan sorumlu olan görevliler, sorgunun yanı sıra şüpheliye ne zaman yiyecek ve içecek verildiğini ve şüphelinin ne zaman alınıp ne zaman bırakıldığını da kayıt altına almalıdır. Benzer şekilde, gözaltından sorumlu görevliler şüphelinin yemek ve diğer ihtiyaçlarının da ne zaman karşılandığını kayıt altına almalıdır.

Burada ele alınan profesyonel sorgu teknikleri, suçun niteliğinden bağımsız olarak, suçlu ya da masum her şüpheliye karşı kullanılabilir. Bu teknikler nesnel ve tarafsızdır; insan hakları ihlalleri şüphesi bulunan polisler, ev içi şiddet uyguladığı şüphesi bulunan erkeklere olduğu gibi terör suçu işlediği söylenen kişiler için de polis memurları tarafından kullanılabilir. Sorguda profesyonellik, sorgulanan kişinin suçlu olabileceği gibi masum da olabileceğinin unutulmamasını gerektirir. Sorguyu yapan kişi kendine güvenli ve aynı zamanda alternatif seçeneklere açık olmalıdır. Eğer devamlı şüphe içindeyse, şüpheli sorgusu imkansız hale gelebilir.

Avrupa İşkenceyi Önleme Komitesi'nin (CPT) şüpheli sorgusuyla ilgili notları⁴⁹

CPT birden fazla vesileyle, birden fazla ülkede, çok göz korkutucu nitelikte **sorgu odaları** bulmuştur: Örneğin tamamen siyah dekore edilmiş ve sorgu altındaki kişinin oturduğu yere yöneltilmiş spot ışıkları. Bu tür ortamların polis hizmetlerinde yeri yoktur. Yeterli ışıklandırma, ısıtma ve havalandırma olmalı, sorgu odalarında sorgulama sürecine katılan herkes benzer türde ve rahat sandalyelere oturabilmelidir. Sorgu memuru şüpheliye hükmeden bir şekilde (örneğin yüksek bir yerde) ya da uzak bir konumda bulunmamalıdır. Ayrıca, renkler sade olmalıdır.

CPT bazı ülkelerde, özellikle sorgu süresince **gözleri bağlama** uygulamasıyla karşılaşmıştır. CPT temsilcileri, polis memurlarından, bu uygulamanın amacıyla ilgili çeşitli -ve sıklıkla çelişkili- açıklamalar almışlardır. Yıllardır toplanan bilgilerden, her durumda olmasa da çoğu durumda, kişilerin gözlerinin bağlanmasının nedeninin onlara kötü muamele eden kolluk kuvvetlerinin tanınmalarını engellemek olduğu açıktır. Fiziksel olarak kötü muamele yapılmadığı durumlarda bile,

49) CPT, 2002, CPT etkinliklerine dair 12. Genel Rapor, para 37-39.

gözaltındaki kişinin -özellikle sorgu devam ederken- gözlerini bağlamak, psikolojik olarak kötü muamele anlamına gelen baskıcı bir davranıştır. CPT gözaltındaki insanların gözlerini bağlama uygulamasının derhal yasaklanmasını tavsiye eder.

CPT polis merkezlerinde tahta sopalar, süpürge sapları, beysbol sopaları, metal çubuklar, kalın elektrik kablosu parçaları, imitasyon silahlar ve bıçaklar gibi **şüpheli nesnelere** karşılaşmıştır. Bu tür nesnelere varlığı, CPT temsilcilerinin, sözü geçen kurumlarda tutulan kişilerin bu tür nesnelere tehdit ve/veya taciz edildiği iddialarını, birden fazla durumda haklı çıkarmıştır.

Bu tür nesnelere ilgili polisten sıklıkla gelen açıklama, bunlara şüphelilerden alınarak el konulduğu ve bu nesnelere delil olarak kullanılacağıdır. Sözü geçen nesnelere daima etiketsiz olması ve etrafta dağınık olarak (perdelerin arkasında veya mutfak dolaplarında) bulunması, bu açıklamalara kuşkuyla yaklaşılmasına neden olur. Polisin uygun olmayan davranışlarda bulduklarına ilişkin iddiaların ortaya çıkmasının önüne geçmek, personel ve gözaltındaki kişiye potansiyel tehlike oluşturan kaynakları ortadan kaldırmak için delil olarak kullanılmak üzere el konulmuş nesnelere düzgün bir şekilde etiketlenmeli, kaydedilmeli ve bunun için ayrılmış bir eşya dolabında saklanmalıdır. Yukarıda konu edilen diğer tüm nesnelere polis merkezlerinden kaldırılmalıdır.

7.6. Özet

Bu bölümde, polislerin başlıca görevlerinden biri olan ceza soruşturmalarına yakından baktık. Gerçeği bulmayı amaçlayan ceza soruşturması, polisin ceza muhakemesi konusunda yetkin olmasının yanında profesyonel, sosyal, taktik ve teknik beceriler gerektiren karmaşık bir konudur. Masumiyet karinesi şüpheliyi koruma ilkesinin özüdür. Polis, şüpheli kişiye bağımsız bir yargılama sonucu suçlu bulunana dek bu ilkeye saygı göstermek zorundadır. Bunun dışında, şüpheliler adil yargılanma hakkına sahiptir, işkence yasağı kesindir ve bu yasak herhangi bir şekilde sınırlanamaz.

Polisin elinde, uygulama becerisi, taktik hususlar ve yasal sınırlamalara bağlı pek çok soruşturma yöntemi vardır. Önemli ve çoğu zaman ihmal edilen bir konu adli tıptır; hiçbir sorgu (şüpheli, tanık ya da mağdur) gerektirmeyen maddi veriler. Ancak yine de en çok ihmal edilen alan, soruşturmanın kendisinin bir parçası olması gereken, şüpheli sorgusu hazırlığıdır. Çok sıklıkla polis şüpheli görüşmesini, şüphelinin karşısına çıkaracak yeterli bilgiye sahip olmadan, yasal soruşturmanın bulgularıyla şüpheliyi yüzleştirmek yerine yasal olmayan baskı yöntemlerine başvurarak gerçekleştirir.

Suçların soruşturulmasında kullanılan ilkeler ve yöntemler suça göre farklılık göstermez: Şüpheli hırsız, eşine kötü davranan bir koca ya da insan hakları ihlalinde bulunduğu iddia edilen bir polis olması durumu değiştirmez. Bu bölümde ele alınan konular; görevini kötüye kullanan polislerin soruşturulması, suç soruşturmasında polislerin ihmalleri ve de mağdurların gördüğü zararın telafi edilmesi konularının yorumlanmasında insan hakları savunucularına yardımcı olabilir.

©-REUTERS / Thierry Roge

Kısım IV Polisin Profesyonelliğinin Artırılması

Polisin Profesyonelliğinin Artırılması: Giriş

Bu kaynak kitabın temel varsayımı, polislik konularında etkin çalışmalar yapabilmek ve polisin insan hakları standartlarına uyumunu artırabilmek için polisliğin ne olduğunu tam olarak anlamak gerektiğidir: Devlet sisteminde polisin rolü nedir? Diğer güvenlik ve adalet kurumları ile nasıl ilişkilendirilir? Amaçları nedir ve bunlara nasıl ulaşılabilir? Bu arka plan bilgileri ve bunları herhangi bir hedef ülkenin polisine uygulamak için gerekli araçlarla donatıldığımızda, polis profesyonelliğinin artırılması için duruma özel geliştirilmiş, bağlamsal ve profesyonel gerçeklikleri göz önünde bulunduran bir müdahale stratejisi tasarlanmasının daha kolay olacağına inanıyoruz.

Polisin insan haklarına uyum düzeyini artırmayı amaçlayan birçok yazar, uluslararası bağışçı ve insan hakları savunucusu, çeşitli hesap verebilirlik mekanizmalarının iyileştirilmesi ya da güçlendirilmesinin önemine vurgu yapmaktadır. Genellikle bağımsız denetim ve şikayet mekanizmaları üzerinde durulmaktadır. 'Hesap verebilirlik' moda bir terim haline gelmiş görünmektedir: Herkes bunun önemini anlamakta ve potansiyel olarak etkin bir yaklaşım olduğu görüşünü paylaşmaktadır. Ancak, hesap verebilirliğin ne olduğunu ve uygulamada nasıl yapılacağını aslında herkesin anlamadığı görülmektedir. Tabii ki bu durum, kavramın oldukça geniş, birçok farklı meseleyi kapsamından, polis ve polisin Devlet içindeki rolü hakkında çok çeşitli varsayımların üstünü örtmesinden kaynaklanıyor olabilir.

Polisliğin iyileştirilmesi konusunda kullanılan diğer bir moda terim 'eğitim'dir. Eğitimden genellikle başarının anahtarınımış gibi söz edilir. 'Polis, insan haklarının ne olduğunu ve buna uygun bir şekilde polisliğin nasıl yapılabileceğini bilseydi! Polis yeterince eğitilmiş olsa insan hakkı ihlalleri olmazdı!' Gerçekten de Uluslararası Af Örgütü'nün birçok raporu polisin eğitilmesinin önemini altını çizmektedir.

Kitabın bu bölümü birçok müdahale stratejisinde anahtar rol oynayan bu iki kavrama daha yakından ve eleştirel bir bakış getirmeyi amaçlamaktadır. Bu kavramları detaylarıyla el alacak ve birer müdahale stratejisi olarak gelecekteki etkilerini artırmak amacıyla eksikliklerini öne çıkaracağız.

Kaynak kitaptaki bu son kısım, hem uluslararası (Uluslararası Af Örgütü gibi) hem de yerel insan hakları STK'larının polislik konularına nasıl yaklaşabileceğini ele almaktadır. Burada 1. Bölüm'de tartışılan bazı konuların üzerinden gidilmekte ve STK'ların polis gibi devlet kurumlarına yaklaşımı çerçevesinde içsel sorunlara çözüm önerilerinin sunulması amaçlanmaktadır. Bölüm sonunda, etkili ve gerçekçi bir müdahale stratejisi geliştirmek üzere polislik konusunda çalışmayı düşünen insan hakları savunucularına yardımcı olmayı amaçlayan üç adımlı bir yaklaşım sunulmaktadır.

Bu Sözleşme'ye Taraf her Devlet (...) bu Sözleşme ile tanınan hakları ve özgürlükleri ihlal edilmiş olan her şahsın, bu ihlal resmi sıfatla görev yapan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa bile, etkin şekilde telafi edilmesini güvence altına almakla (...) yükümlüdür.

Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi, Madde 2 (3).

Tüm emniyet teşkilatları (...) bir bütün olarak topluma karşı hesap verebilir olmalıdır.

Kolluk Kuvvetleri için BM Davranış Kuralları'nın onaylandığı 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul

Emniyet görevlilerinin gözetimin yanı sıra iç disiplin ve dış denetimleri sağlayacak etkin mekanizmalar kurulmalıdır. Emniyet görevlileri hakkında vatandaşların şikayetlerini alacak ve işlem yapacak (...) özel hükümler konmalı ve bu hükümlerin varlığı halka duyurulmalıdır.

Kolluk Kuvvetleri için BM Davranış Kuralları'nın etkin uygulaması için rehber ilkeler

8. Polisin Hesap Verebilirliği

8.1. Giriş

Polis memurları genellikle polis yetkilerinin kullanılması bakımından kapsamlı bir takdir yetkisine sahiptir: Ne zaman ve ne kadar güç kullanılacağı, ne zaman tutuklama yapılacağı, kimin aranacağı ya da aranmayacağı vb. konularda bireysel düzeydeki bu takdir yetkisi ve (4. Bölüm'de tartışıldığı gibi) kurumsal düzeydeki operasyonel bağımsızlık, adil ve etkili polisliğin temel önkoşullarıdır. Bu yetkilerin dengelenmesi ve kötüye kullanımının (örneğin bu yetkilerin kamu yararına değil kişisel ya da yandaş çıkarlar için kullanılmasının) engellenmesi için, polisin yasalar, Devlet ve vatandaşlar karşısında hesap verebilir olması esastır.

Hesap verebilirliğin basit tanımı şudur: 'Birinin eylem ya da hareketlerini açıklama zorunluluğu.'¹ Hesap verebilirlik "kimin kime, ne zaman, nasıl ve hangi konuda hesap verebilir olduğuna dair bir dizi normatif yönerge" gerektirir.² Hesap verebilirlik, sorumluluk ve yükümlülük gibi kavramlarla yakından ilişkilidir, çünkü bir eylemin (ya da eylemsizliğin) bir kişi ya da kurumla ilişkilendirilmesi anlamına gelir. Ayrıca, hesap verebilirlik görev ihlallerini düzeltme gerekliliğini ifade etmektedir. Etkin hesap verebilirlik için polis ihlal ya da ihmallerinden mağdur olmuş insanlara etkin şikayet ve telafi usulleri sunulması gerekmektedir.

Terminoloji üzerine bir not

'Hesap verebilirlik' terimi finans dünyasından alınmıştır ve kişinin mali durumunun hesaplanması için kullanılmıştır. İnsan hakları bağlamında ise oldukça kısa bir süre önce benimsenmiştir. Unutulmamalıdır ki bu terimin birçok dile çevirisi bile yapılamamakta ya da çevirilerinde bu mali anlam öne çıkmaktadır. Esasen birçok dilde sorumluluk olarak çevrilmiştir, ancak bu hesap verebilirlikle aynı şey değildir. Dolayısıyla, örneğin Fransızca konuşulan ülkelerde, insanlar hesap verebilirlik önlemlerinin neyi amaçladığını anlamayabilir ve hesap verebilirlik önlemlerinin uygulanması hakkında tartışmalardan kaçınabilirler. Bu kavramı kullanırken bunun farkında olunmalı ve karşımızdakilerin terimi ne anlamda kullandıkları mutlaka doğrulanmalıdır.

Hesap verebilirlik ve şeffaflık birbirine bağlıdır: "Polis faaliyetleri gözleme açık olmalı, düzenli olarak dış aktörlere raporlanmalıdır. Bu zorunluluk bütün olarak kurumun operasyonlarında olduğu kadar bireysel olarak memurların davranışlarında da, özellikle polisin beklenen sonuçları maliyet bakımından verimli bir şekilde gerçekleştirip gerçekleştirmediği konusunda geçerlidir."³ Raporlama usulleri ile yürürlüğe sokulan bu şeffaflık, polisin kurumsal sınırlarının ötesine de geçmelidir. Mahkemeler, parlamentolar, medya ve şikayet değerlendirme kurulları dahil olmak üzere, iktidardaki rejimlerden bağımsız denetleme kurumları karşısında

1) Chambers 21st Century Dictionary, 1999.

2) Stenning'den alıntılanan: Bruce, D. ve R. Neild, 2004, *The police that we want: a handbook for oversight of police in South Africa*, s. 18.

3) Bayley, D., 2001, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s.14-15.

4) Lewis, W. ve E. Marks, 1997, *Civilian police and multinational Peacekeeping - A workshop series. A role for democratic policing.*

5) Bayley, D.H., 1997, "The contemporary practices of Policing: A Comparative view."

6) Bkz. Avrupa Polis Etiği Kuralları, 60. Madde.

hesap verebilirlik, demokratik polisliğin önemli bir ayağıdır.⁴ İnsan hakları odaklı polislik hem kurum hem de birey olarak polisin, dışarıdan izlenmeyi ve ikinci taraf görüşü almanın önemini kabul etmesini gerektirir. İrdelenmekten hoşlanmayabilirler ama bunun meşruluğun ön koşulu olduğunu anlamak zorundadırlar.⁵

Polis hesap verebilirliği şunları içerir:

- Hiyerarşinin tüm düzeylerindeki *memurların* bireysel olarak kendi eylemleri için üstlerine hesap verebilir olması. Memurların eylemleri ulusal yasalar ve mesleki etik ve disiplin kurallarına uygun olmalıdır. Suç teşkil eden eylemlerde tüm memurlar mahkemeler karşısında hesap verebilir olmalıdır.
- *Amirler*, raporlama, gözetim ve disiplin usulleri aracılığıyla, emirleri altındakilerin eylemleri için hesap verebilir olmalıdır.
- *Polis teşkilatı* genel olarak topluma karşı, düzeni ve asayişini sağlama ve suçu kontrol altında tutma konusundaki başarısıyla hesap verebilir olmalıdır. Teşkilat olarak polis, yasalar tarafından kurulmuş bağımsız denetim kuruluşlarına karşı hesap verebilir ve seçilmiş temsilciler, STK'lar ve medya dahil olmak üzere halk tarafından irdelenmeye açık olmalıdır.

Hesap verebilirlik genellikle dar anlamıyla, polisin gerçekleşmiş bir görev ihlali hakkında hesap vermesi olarak anlaşılır. Avrupa Polis Etiği Kuralları'nda buna *a posteriori* hesap verebilirlik (müteakip hesap verebilirlik) denmektedir. Uluslararası Af Örgütü tarafından ülke raporlarında ortaya konulan tavsiyelerde neredeyse istisnasız bir şekilde, polisin eylemleri için sorumluluk üstlenmediği ve sonuçta fiili bir dokunulmazlık durumu ortaya çıktığı belirtilmektedir. Ancak, bir eylem gerçekleşikten sonra sorumluluğun değerlendirilebilmesi için, eylemden önceki talimatların ne olduğunu bilmek gerekir. Biri bir şey yapmıştır; ama bunu neden bu şekilde yapmıştır? Bu durum nasıl önlenirdi? Gerçekten de hesap verebilirlik, tüm operasyonlarda ya da öncesinde, yasalara ve yürürlükteki politikalara uygun ve insan haklarına saygılı olunması için yönlendirme, kontrol ya da tedbir uygulanmasını da gerektirir. Buna *a priori* hesap verebilirlik denir.⁶ **Denetim**, operasyonlardan sonra olduğu gibi öncesinde ve operasyon sırasında da, devamlı hesap verebilirliğe işaret eder. Denetim doğrudan ya da uzaktan yapılabilir, örnekler üzerinden ya da (kuramsal olarak) tüm polis eylemlerini içerebilir ve bağımsız ya da teşkilat içinden olabilir.

Kimin hesap verebilirliği:	Polis teşkilatı ve bireysel memurlar.
Kime hesap verebilirlik:	Devlete, yasalara ve hizmet edilen insanlara.
Ne için hesap verebilirlik:	Eylemler ve eylemsizlikler.
Ne yolla hesap verebilirlik:	Yönergeler ve önleyici önlemler, denetim, ihlaller için yaptırımlar ve mağdurlara tazminat.

Etkin hesap verebilirlik için birbirini dikkatle dengeleyen çoklu bir aktörler sistemi gereklidir. Bunlar arasından iç aktörler (yani polis teşkilatı içindekiler) insan hakları savunucularının dikkatini fazla çekmez. Ancak içsel boyut hesap verebilirliğin sağlanmasında kritiktir, çünkü dışsal

mekanizmaların etkili olabilmesi için içsel adanmışlık gerekmektedir. Polis müdürleri polislerin görev ihlallerine göz yumarsa bu ihlallere yönelik dışsal önlemler etkili olamaz, çünkü soruşturma ya da verilen tavsiyelerin uygulanması aşamalarında bunlar engellenir. Meksika’da polis reformu üzerine tavsiyelerin ortaya konduğu bir makalede bu konu ele alınmıştır: “Vatandaş denetimi mekanizmaları ihtiyaç duyulan kurumsal değişikler konusunda tek başına yeterli olamamıştır. (...) Şikayet büroları kesinlikle gereklidir (...) ancak şikayetlerle ilgilenen iç sistemler kurulursa buradan alınan tavsiyelerin etkisi çok daha büyük olacaktır (...)”⁷ İçsel bir sistemin etkili olabilmesi için yetkin bir yargı sistemi ve en azından buna izin veren ama tercihen destekleyici, halk karşısında hesap verebilirlik (vatandaşlardan şikayetleri toplayan sistemler dahil), bağımsız denetim organları ve polis komisyonları sunan bir siyasi ortam ile desteklenmesi gerekir. Hesap verebilirlik yapısının içsel ve dışsal boyutları en yüksek etkiyi sağlamak için karşılıklı olarak birbirini desteklemelidir.

Bu bölümün esas amacı polis hesap verebilirliği mekanizmalarının tüm yönleriyle daha iyi anlaşılmasını sağlamaktır:

- Hem birey olarak memurun eylem ve eylemsizliklerinin hem de polis teşkilatının genel performansını,
- Hem *a priori* hem de *a posteriori* öğeler,
- Hem içsel hem dışsal mekanizmalar,
- ... ve bunların birbirleriyle nasıl ilişkilendikleri.

Bunun için hesap verebilirlik kavramının insan hakları savunucuları arasında yaygın olan dar yorumunu değil kapsamlı bir yorumunu kullanacağız.

Bölüm 8.2’de hesap verebilirlik, çok çeşitli oyuncular arasında denetim ve dengelere dayalı karmaşık bir sistem olarak daha derinlemesine tartışılmaktadır. Ardından 8.3 başlığı altında uluslararası standartların hesap verebilirlik üzerine neler söylediğine ve neler söylemediğine dair bir özet sunulmaktadır. 8.4’te ise dört sınıfa ayrılmış olarak uygulamada olan çeşitli polis hesap verebilirliği araçlarına odaklanılmaktadır. Bölüm 8.5’te polis hesap verebilirliğinin değerlendirilmesi için bir tablo sunulmakta, bu tabloda tartışılan mekanizmalar gruplanmaktadır. Hesap verebilirlik alandaki çeşitli kurumlar arasında doğru dengeyi bulmakla ilgilidir. Tablo bu dengeyi değerlendirmeye, boşlukları ve zayıf yönleri tespit etmeye yardımcı olmaktadır. Kısa bir özetle bölüm tamamlanmaktadır.

Polisin Hesap Verebilirliği ve Denetim Kalitesi

Kamu güvenliği ve adaletin geliştirilmesi için kıtalararası çalışan ve çok kültürlü bir bakış açısına sahip altı STK’dan oluşan küresel bir ittifak olan Altus, 2005 yılı Ekim ayında Polisin Hesap Verebilirliği konulu bir konferans düzenlemiştir. Konferans şunu ortaya koymuştur: “Polisin hesap verebilirliği en iyi zamanlarda bile zorlu bir konudur. Suç, yüksek görünürürlüklü (genellikle aşırı) güç kullanımı ve kısıtlı kamu kaynaklarının tahsisi hakkında kamusal kaygıların artırılması politikacıları, medyayı ve değer kesimleri şu temel soruları sormaya itebilir:

- Polis neler için hesap verebilir?
- Polis kime karşı hesap verebilir?

Polis memurlarının da denetim hakkında soruları vardır:

- Nesnel ve adil olacak mı?
- Profesyonelce yönetilecek mi?
- Hataları öne çıkarmanın yanında iyi polislik uygulamalarını da tanıyacak mı?"

Konferansta geliştirilmekte olan bir dizi küresel norm ve standart incelenmiştir. Brezilya, Şili, Hindistan, Letonya, Meksika, Rusya, Birleşik Krallık ve ABD üzerine sunulan makaleler www.altus.org adresinden edinilebilir.

2008 yılında Altus, BM Uyuşturucu ve Suç Ofisi'nin işbirliği ile dünya çapında çağdaş polis hesap verebilirliği alanındaki iyi uygulama örneklerini inceleyen konferans (ve diğer) materyallerinden yola çıkarak bir rehber yayınlayacaktır. Rehber İngilizce, İspanyolca, Portekizce, Rusça ve Fransızca yayınlanacaktır.⁸

8.2. "Çok aktörlü dengeli bir sistem": Hesap verebilirliğin dört alanı

Bu kaynak kitabın 4. Bölüm'ünde polisin siyasi ortamla ve hizmet ettiği toplulukla nasıl ilişkilendiği tartışılmaktadır. Polislik, Devlet, topluluk ve mesleki çıkarlar arasında bir denge kurması gerektiği için 'siyasi' bir faaliyet olarak sınıflandırılmıştır. Gerçekten de polis eylemleri, kişisel ya da yandaş çıkarları değil kamu yararını hedeflemelidir. Aynı şekilde hesap verebilirliğin etkin olabilmesi için polisin yasalar, Devlet ve vatandaşlar karşısında gerçekten hesap verebilir olması gerekir: "Birden çok mekanizma ile birden çok kitleye karşı."⁹ Nasıl tüm yetki ve takdirin tamamen mesleki muhakemeye güvenerek polise bırakılması mantıksızsa, polis üzerindeki denetim yetkisini de ister yürütme, ister yerel bir topluluk ya da başka bir taraf olsun tamamen tek bir makama devretmek aynı şekilde mantıksızdır. Bu yaklaşım sadece denetim ve kontrol ile görevli başka bir kurum güven odağına koyar: Yürütme organlarının ya da siyasi kurumların, parlamentonun, topluluk forumlarının vb. polisten daha güvenilir olduğundan (yani yandaş, şahsi ya da kendi topluluklarının çıkarları yerine kamu yararını gözettiklerinden) nasıl emin olabiliriz? Hesap verebilirlik daima konuya müdahil çeşitli oyuncuların etki ve yetkilerinin dengelenmesi işidir.¹⁰ Denetim ve kontrolün; topluluk ve temsilcileri, yürütme makamları ve hukuk dahil olmak üzere yasal kurumlar arasında dağıtıldığı bir sisteme ihtiyaç vardır. Tabii ki bu üçü birbirleriyle ilişki içindedir: Toplulukları siyasetçiler temsil eder, bu siyasetçiler yasa yapım sürecinden sorumludur, en güçlü siyasi parti genellikle yürütmenin bir parçasıdır. Marjinalleştirilmiş ve yürütmede ve parlamentoda yetersiz temsil edilmesi olası topluluklara karşı hesap verebilirliğin sağlanması için özel ihtimam gerektiği unutulmamalıdır.

8) Daha fazla bilgi için bkz. www.altus.org

9) Bayley, D.H., 1997, "The contemporary practices of Policing: A Comparative view.", s. 5. Ayrıca bkz. Stone, C. ve H.H. Ward, 2000 "Democratic policing; a framework for action."

10) Kanada'daki Ipperwash Soruşturması ile ilgili olarak 2004 yılında Ken Roach tarafından "Four models of police-government relationships" başlıklı bir makale kaleme alınmıştır.

İngiliz Milletler Topluluđu űlkelerinde polis hesap verebilirliđi

Milletler Topluluğu İnsan Hakları İnisiyatifi (CHRI) 2005 yılında polisin hesap verebilirliği konusunda bir rapor yayımlamıştır: Polisin hesap verebilirliği ihmal edilemeyecek kadar önemli ve ertelenemeyecek kadar acildir. Milletler topluluğu içinde polisin görev ihlallerine dair bazı sorunları açıklamanın yanında, rapor hesap verebilirlik düzenlemelerine dair karşılaştırmalı bir değerlendirme sunmakta, iyi uygulama örneklerini vurgulamakta ve hükümetlere, polis memurlarına ve sivil topluma gerçek demokratik polisliğe geçişin bir parçası olarak etkin hesap verebilirlik rejimlerinin geliştirilmesi ve güçlendirilmesine yönelik reform tavsiyelerinde bulunmaktadır. Etkin bir polis hesap verebilirliği sisteminin çok katmanlılık ilkesine bağlı olduğu savunulmaktadır: Hükümete, halka ve bağımsız denetim makamlarına karşı, destekleyici bir yasal ve siyasi çerçeve içinde.

Hesap verebilirlik sistemleri birden çok aktörü kapsadığı için bunların etkinliğini analiz etmek ve değerlendirmek için bazı sınıflandırmalar yapmak gerekir. Biz bu çalışma için hesap verebilirliği dört sınıfta ele alacağız:

1. İç hesap verebilirlik,
2. Devlet'e karşı hesap verebilirlik, Devlet'in üç koluna ayrılır:
 - Yürütme: Polislikle doğrudan ilgili bölümler (genellikle İçişleri ve/veya Adalet Bakanlığı) dahil olmak üzere çeşitli hükümet organlarına karşı hesap verebilirliği içerir.
 - Yargı (yasal hesap verebilirlik).
 - Yasama: Demokratik hesap verebilirlik (halka hesap verebilirlikle örtüşür).
3. Halka hesap verebilirlik.
4. Bağımsız dış hesap verebilirlik ve denetim.

Bu kategoriler kurum olarak polise farklı mesafelerdedir. Tüm sınıflandırmalar gibi bu da gerçekliğin durağan bir yansıması olarak değil faydalı bir araç olarak görülmelidir. Sınıflar birbirleriyle kesişmektedir: İç hesap verebilirlik ve yürütmeye karşı hesap verebilirlik arasındaki sınır her zaman net değildir, çünkü aslında polis yürütmenin bir parçasıdır. Bazı űlkelerde polis ilgili Bakanlık'tan ayrı olarak tanımlanamamakta, örneğin polis memurları Bakanlık tarafından istihdam edilmekte ya da Emniyet Müdürü aynı zamanda bir Bakanlık görevlisi olabilmektedir. Bu durum sorumlulukların nasıl yönlendirildiğini etkilemekte, bazen operasyonel bağımsızlıkla ilgili ciddi sorunlara yol açabilmektedir. Aynı şekilde yasama, yargının ve polisin uyması gereken yasaları yapmakla yükümlüdür. Ayrıca yasama halkı temsil etmekte, dolayısıyla bu kategori 'halka hesap verebilirlik' ile oldukça çakışmaktadır. Biz bu sınıflandırmanın polisin hesap verebilirliğine dair karmaşık alanı analiz etmek ve değerlendirmek için bir model olarak kullanılmasını öneriyoruz - ki bu konuya bu bölümün son başlığında geri döneceğiz.

1. İç hesap verebilirlik

İç hesap verebilirlik; bireysel ve emir komuta zinciri içindeki hesap verebilirliği kapsar. Polis memurlarının tümü bireysel olarak eylemleri için iç hiyerarşi aracılığıyla üstlerine karşı hesap verebilirlik.

2. Devlete karşı hesap verebilirlik:

- *Yürütmeye:*
Kurumdaki polis liderliği ile yürütme organının polisi siyasi olarak yönlendirmesi birbiriyle ilişkili ama farklı şeylerdir. Çoğu ülkede polis İçişleri ve/veya Adalet Bakanlığı bünyesinde ve bu bakanlık ve onun müfettişlerine karşı hesap verebilirlik. Ulusal Emniyet Müdürü genellikle İçişleri Bakanlığı'na ve o da sonuçta parlamentoya karşı sorumludur. Daha yerinden yönetim sistemlerinde (yerel) Komiserler genellikle yerel düzeydeki mülki amire, örneğin Belediye Başkanı ya da Kaymakam'a rapor verir. Bunlar da yürütmenin (bazen seçilmiş) yerel temsilcileridir ve sonuçta yerel meclise karşı hesap verebilirlik. Bu raporlamaya bir bütün olarak polis teşkilatının performans değerlendirmesi dahildir ve polisin temel amaçlarını yerine getirmekteki başarısını ölçer.
- *Yargıya* ('yasal hesap verebilirlik' de denir):
Polis yasalara uymak ve yargının bağımsızlığına saygı göstermek zorundadır. Çalışmalarını düzenleyen yasalara uygun davranmak ve yetkilerini hem Polis Yasası hem de diğer ilgili mevzuata dayalı olarak kullanmak zorundadır. Görevleri sırasında suç işlediğinden şüphelenilen memurlar eylemlerinin hesabını vermek için mahkeme önüne getirilmelidir. Ayrıca hukuk mahkemelerinde de yargılanabilirler.
- *Yasamaya* ('demokratik' ya da 'siyasi hesap verebilirlik' de denir):
Yasa yapmak parlamentoların birincil sorumluluğudur ve polisin genel performansını ve özel bazı eylemlerini sorgulayabilirler.

3. Halka hesap verebilirlik

Halka hesap verebilirlik, polis teşkilatlarının hizmet verdikleri topluluğa karşı doğrudan ya da temsilciler aracılığıyla hesap verebilir olmasıdır. Akademisyenler, STK'lar ve medya, şeffaflığı, yasa ve standartların gözetimini teşvik edebilir ama polis bunlara karşı hesap verebilir değildir.

4. Bağımsız dış hesap verebilirlik ve denetim

Bağımsız hesap verebilirlik mekanizmaları genel (polise özel olmayan) insan hakları organları ve polise özel organlar olarak ikiye ayrılabilir. Bu gruplar da yine genel polis politikası ve stratejisi ile ilgilenenler ve bireysel şikayetleri inceleyenler olarak bölünebilir. Bunlara ek olarak polisi denetlemek için hem buna mahsus hem de sistematik çeşitli mekanizmalar vardır.

Afrika'da hesap verebilirlik yapıları

16 Afrika ülkesinde polis hesap verebilirliği ve denetimi ile ilgili ilginç bir internet sitesi <http://www.policeaccountability.co.za/Organograms/> adresinde bulunmaktadır. İnternet sitesinde, bu ülkelerdeki polis teşkilatlarının organizasyon şemaları ve hesap verebilirlik yapıları sunulmaktadır. Genellikle yürütme ayağı içindeki hesap verebilirliğe odaklanılmış, ancak varsa bağımsız mekanizmalara da yer verilmiştir.

8.3. Standartlar hesap verebilirlik hakkında ne diyor

8.3.1. Hesap verebilirlik ve telafi hakkı

Hesap verebilirlik kavram olarak bağlayıcı uluslararası anlaşmalarda yer almaz. Ancak uluslararası yasal çerçevenin altında yatan temel kavramlardan biri insan haklarının ihlali durumunda telafi hakkıdır ve bu hak ICCPR ve diğer anlaşmalarla tanınmıştır. ICCPR Madde 2(3): “Bu Sözleşme’ye Taraf her Devlet:

- (a) Bu Sözleşme ile tanınan hakları ve özgürlükleri ihlal edilmiş olan her şahsın, bu ihlal resmi sıfatla görev yapan kişiler tarafından gerçekleştirilmiş olsa bile, etkin şekilde telafi edilmesini güvence altına almakla;
 (b) Böyle bir telafi talebinde bulunan herkesin haklarının yetkili yargı, yürütme ya da yasama organlarınca ya da Devletin yasal sisteminde öngörülen başka bir yetkili organ tarafından karara bağlanmasını ve yargısal telafi olanaklarının sağlanmasını güvence altına almakla;
 (c) Bu hukuki yollardan sağlanan kararların yetkili organlarca uygulanmasını güvence altına almakla yükümlüdür.”

Bölgesel içtihat

Hem Avrupa hem de Amerika kıtasındaki mahkemelerden, Devlet görevlilerinin (çoğunlukla polis memurlarının) kötü muamele ve kanunsuz öldürme eylemlerinde bireysel sorumluluk almalarını sağlanması, güç ve ateşli silah kullanımı konusunda uygun yasal çerçevelerin bulunması ve bireysel operasyonların doğru planlanması ve kontrolü hakkında bol miktarda içtihat bulunduğu unutulmamalıdır.

8.3.2. BM Davranış Kuralları ve Temel İlkeler

BM Genel Kurulu’nun, BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları’nı (BM Davranış Kuralları) kabul eden kararında bir bütün olarak topluma karşı hesap verebilirlik, yasalara karşı hesap verebilirlik, iç disiplin ve ayrıntılı izleme vurgulanmıştır. Kararda şöyle denmektedir:¹¹

“... ceza yargı sisteminin tüm kurumları gibi tüm emniyet kurumları da bütün olarak toplumu temsil etmeli ve ona karşı duyarlı ve hesap verebilir olmalıdır;

... kolluk kuvvetleri arasında etik standartların etkin bir şekilde sağlanması iyi tasarlanmış, genel olarak kabul görmüş ve insani bir hukuk sisteminin varlığına bağlıdır;

... tüm emniyet kurumları...burada sunulan ilke ve standartlara tamamen uygun bir şekilde öz disiplin görevini üstlenmeli ve kolluk kuvvetlerinin eylemleri, bir değerlendirme kurulu, bir bakanlık, bir vekillik, yargı, bir kamu denetçisi, bir vatandaş komitesi ya da bunların birkaçı birlikte, ya da başka bir değerlendirme organı tarafından uygulanmak üzere, kamusal irdelemeye açık olmalıdır;

... bu tür standartlar, eğitim, öğretim ve ayrıntılı izleme aracılığıyla, içerik ve anlam bakımından her bir emniyet memurunun inanç sisteminin bir parçası haline gelmedikçe uygulama değerinden mahrumdur...”

Ayrıca BM Davranış Kuralları’nın 7 ve 8. Maddeleri gereğince polis yolsuzluklara karşı çıkar ve bunlarla mücadele eder ve BM Davranış Kuralları ihlallerini içsel olarak ya da “inceleme ya da telafi yetkisi ile

11) BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları’nı kabul eden 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul Kararı.

donatılmış diğer kurum ya da organlara” rapor eder. 8. Madde’nin açıklamasında ihlallerin emir komuta zinciri içinde raporlanması gerektiği ama kanunsuz faaliyeti emir komuta zincirinin dışına yansıtmaktan başka bir telafi yolu yoksa ya da etkili olmayacaksa son çare olarak medyaya raporlanması gerektiği ifade edilmiştir.

“Bir bütün olarak toplumu temsil eden ve ona karşı duyarlı ve hesap verebilir”¹²

Duyarlılık ve hesap verebilirlik genellikle dünya çapında demokratik polisliğin iki belirleyici ögesi olarak kabul edilir.¹³ Bunlar aynı zamanda insan hakları temelli polislik için vazgeçilmezdir.

Duyarlı bir polis teşkilatı halk için erişilebilir ve yardımseverdir. Duyarlılık polisin sadece Devlet’in ya da hükümetin istekleri yönünde değil, halkın da ihtiyaçları doğrultusunda hareket etmesini gerektirir.¹⁴ Duyarlılık aynı zamanda toplumun değişmekte olan koşulları ve gereksinimlerine, suç ve suçluluğun yeni boyutlarına karşı da duyarlılığı kapsar. 7. BM Suç Önleme ve Failerle Yönelik Muamele Kongresi’nin Milano Eylem Planı’na göre: “Ceza yargısı sistemi toplumun sürekli evrilen koşullarına... her yönüyle duyarlı olmalıdır.”¹⁵ Ayrıca duyarlılık polisin daha etkili olmasını sağlar çünkü polisin suç ya da halkı ilgilendiren diğer meselelerle ilgili bilgiye erişebilmesini kolaylaştırır. Duyarlılık halkın da polis yetkilerini kabullenme eğilimini artırır. Bazılarının da bunun tersine, polisin hizmet ettiği topluluğa mesafeli olması ve görevlerini tarafsız bir Devlet temsilcisi olarak, nesnel ve yansız bir şekilde yerine getirmesi gerektiğini savunduğu da unutulmamalıdır.

Polis teşkilatlarının sadece bir siyasi ya da sosyal grubu temsil ettiğinde “toplumun tümüne karşı duyarlı ve hesap verebilir” olma şansı azalır. Geneli temsil eden bir polis teşkilatı toplumdan çıkmıştır, tüm bölge ve sosyal gruplardaki kadın ve erkekleri eşit ölçüde temsil etmek için çaba göstermelidir. Her halükarda, toplumun tüm kesiminin ihtiyaçlarına duyarlı olmalı ve aynı zamanda eylemleri için toplumun tüm kesimine karşı hesap verebilir olmalıdır. Toplumun tüm kesimine karşı duyarlı olabilmek için tanım itibarıyla temsiliyetin gerekli ya da her koşulda yeterli olmadığı unutulmamalıdır. Polis memurları profesyonel olarak (yani tarafsız ve nesnel olarak) yasaları, ki bunların da insan hakları standartlarına uygun olması gerekir, uygulamaya istekli ve bunun için donanımlı olmalıdır. Yine bazıları temsiliyetin demode bir beklenti olduğunu, çünkü Devlet’in, temsiliyetin (etnik, cinsiyet, dini vb.) altyapısından bağımsız olarak, görevlerini tarafsız ve nesnel olarak yerine getirmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu konuda 3. ve 9. Bölüm’e bakınız.

12) A.g.e.

13) Bayley, D.H., 1997, “The contemporary practices of Policing: A Comparative view.”

14) A.g.e. “Demokratik bir polis gücü aşağıya doğru duyarlı olmak üzere örgütlenir; demokratik olmayan bir polis gücü yukarıya doğru duyarlı olmak üzere örgütlenir.” s.4.

15) Plan, Devletleri “ceza yargı sistemlerini toplumun değişen koşulları ihtiyaçlarına ve suç ve suçluluğun yeni boyutlarına karşı duyarlılıklarını arttıracak şekilde...” iyileştirmeye teşvik etmektedir. 29 Kasım 1985 tarihli ve 40/32 sayılı Genel Kurul kararıyla kabul edilmiştir(paragraf 4-5).

BM Kolluk Kuvvetleri Tarafından Güç ve Ateşli Silah Kullanılması Hakkında Temel İlkeler (Temel İlkeler) güç ve ateşli silah kullanımına dair bir dizi hesap verebilirlik ilkesi içermektedir:

- İlke 22, “*etkin bir değerlendirme süreci*” çağrısı yapar ve bağımsız idari ya da savcılık makamlarının uygun durumlarda yetkilendirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Ölüm ve ağır biçimde yaralanma durumları

ya da başkaca vahim sonuçlar derhal “idari inceleme ve yargısal denetimden sorumlu yetkili makamlara” rapor edilmelidir.

- İlke 23, güç ve ateşli silah kullanımından etkilenen kişilerin, yasal temsilcilerinin ve bakmakla yükümlü oldukları kişilerin yargısal süreçler dahil olmak üzere bağımsız bir sürece erişimi olması gerektiğini belirtmektedir.
- İlke 24 uyarınca memurlarının “*hukuka aykırı şekilde güç ya da ateşli silah kullanımına başvurmakta ya da başvurmuş olduğunu ve bu tür kullanımları engellemek, zapt etmek ya da raporlamak için yetkileri içerisindeki bütün önlemleri almadığını bilen ya da bilmesi gereken*” amirler sorumlu tutulmalıdır.
- İlke 25 uyarınca güç ve ateşli silah kullanımına dair yasa dışı emirleri yerine getirmeyi reddeden ya da bu kullanımları rapor eden memurlara cezai ya da disipline ilişkin yaptırımlar uygulanmamalıdır.
- İlke 26’ya göre memurlar, emirler açıkça yasa dışı olduğunda ve bu emirlere karşı gelmek için makul fırsatlara sahip olduklarında, üstlerinden gelen emirlere uyduklarını iddia edemezler. Her halükarda yasa dışı emirleri veren amirler sorumlu tutulmalıdır.

8.3.3. Avrupa Polis Etiği Kuralları

Kurallar’ın 66 maddesinden 23 tanesi doğrudan hesap verebilirlikle ilgilidir. Kurallar Avrupa Konseyi’ne dahil olan ülkeler için geliştirilmiş olmakla birlikte tamamının okunmasını tavsiye ediyoruz. Burada kısaca özetlemeye çalışacağız.

Bölüm II, Madde 3 - 5: Polis yasal dayanağa sahip olmalıdır. Polisle ilgili yasalar ülkenin taraf olduğu uluslararası standartlara uygun olmalı ve bu yasalar halkın erişimine açık olmalıdır. Polis sıradan vatandaşların tabi olduğu mevzuata tabi olmalıdır.

Bölüm III, Madde 8: “*Yargısal makamlar karşısında bireysel hakları etkileyen polis eylemlerinin, kararlarının ya da eylemsizliklerinin daima sorgulanabilmesi gerekir.*”

Bölüm IV’ün 12’den 17’ye kadar olan maddeleri, polisin halkın saygısını kazanacak şekilde örgütlenmesini gerektirir. Polis sivil otoritenin sorumluluğu altında olmalı, normal koşullarda net olarak tanınabilmeli, “*yeterli operasyonel bağımsızlığa*” sahip ve bunun için hesap verebilir olmalı, her düzeydeki emniyet personeli “*kendi eylem ve eylemsizlikleri ile astlarına verdikleri emirler*” için hesap verebilir olmalı, emir komuta zinciri açık ve net olmalı ve “emniyet personelinin eylem ya da eylemsizliği için esasen hangi amirin sorumlu olduğunu tespit etmek daima mümkün olmalıdır.”

19’dan 21’e kadar olan maddeler polisin faaliyetleri hakkında halka nesnel bilgi vermeye hazır olması gerektiğini, teşkilatın “*emniyet personelinin bütünlük ve doğru performansını koruyacak, özellikle de kişilerin temel hak ve özgürlüklerine saygı gösterilmesini sağlayacak önlemleri alması*”, yolsuzlukla mücadele için etkin önlemler alınması gerektiğini belirtmektedir.

33 ve 34. maddelere göre polis memurlarına yönelik disiplin önlemleri bağımsız bir kurum ya da mahkeme tarafından değerlendirilmeli ve

kamu kurumları görevleriyle ilgili asılsız suçlamalarla karşılaşan polis memurlarına destek olmalıdır.

Bölüm V, 38, 39 ve 46. maddeler polisin kasıtlı eylemlerinin yasallığını doğrulama ve açıkça kanunsuz olan emirleri uygulamaktan kaçınma ve “yaptırım korkusu olmadan” bu tür emirleri rapor etme göreviyle ilgilidir. Polis yolsuzluk olaylarını da rapor etmelidir.

Bölüm VI özel olarak hesap verebilirlikle ilgilidir. 59-63 arasındaki maddelere göre polis Devlet’e, vatandaşlara ve temsilcilerine karşı hesap verebilir ve etkili bir dış denetime tabidir, Devlet denetimi yasama yetkileri arasında paylaşılmalıdır (aşağıdaki kutuya bakınız), kamu kurumları polis hakkındaki şikayetler için etkili ve tarafsız usuller yürütmelidir, halk ile polis arasında iletişim ve karşılıklı anlayışa dayalı hesap verebilirlik mekanizmaları desteklenmeli, Avrupa Kuralları’nda ortaya koyulan ilkelere dayalı etik kural düzenlemeleri üye devletlerce geliştirilmeli ve uygun kurumlarca denetlenmelidir.

Son olarak 66. Madde uyarınca kuralların uygulanışı “*Avrupa Konseyi tarafından dikkatle irdelenmemiştir.*”

Avrupa Polis Etiği Kuralları’nın 60. Maddesi’nde şöyle denmektedir: “Polis üzerindeki devlet denetimi yasama, yürütme ve yargı yetkileri arasında paylaşılmalıdır.”

Açıklama bölümünde ise şöyle denmektedir:

Polis üzerindeki denetimin mümkün olduğunca verimli hale getirilmesi için polis, demokratik devletin çeşitli bağımsız güçleri, yani yasama, yürütme ve yargı karşısında hesap verebilir hale getirilmelidir.

Basitleştirilmiş bir modelde *yasama* organı (Parlamento) polisi ve yetkilerini düzenleyen yasaları yaparak *a priori* denetim uygular. Yasama organı bazen “adalet ve iç işleri komisyonları” veya gayri resmi ya da yönetim hataları ile ilgili şikayetleri takiben soruşturmalar yürütebilen “Parlamento görevlileri” aracılığıyla *a posteriori* bir denetim de uygulayabilir. Polis yürütme organının bir parçası olduğu için, her aşamada hesap verebilir olduğu yürütme organı (hükümet: merkezi, bölgesel ya da yerel) doğrudan denetimi elinde bulundurur. Polis ödeneğini bütçeden alır ve bu bütçe hükümet tarafından yapılır (bazen parlamento tarafından onaylanır). Ayrıca polis faaliyetlerinin genel öncelikleri konusunda hükümetten doğrudan talimatlar alır ve Hükümet polis eylemleri hakkında ayrıntılı düzenlemeler de getirir. Polisin belirli görevleri yerine getirirken yürütmeden operasyonel bağımsızlığa sahip olması gerektiği vurgulanmalıdır (bakınız 15. Madde). *Yargı organları* (bu bağlamda savcılık ve mahkemeleri kapsar) ceza hukuku sisteminin bir parçası olarak polis işlevlerini sürekli izlemelidir. Yargı organları (bu bağlamda mahkemeler) aynı zamanda hem diğer kamu kurumları hem de kamu tarafından açılan hukuk ve ceza davaları aracılığıyla polis üzerinde *a posteriori* denetim sağlamalıdır. Devletin bu organlarının hepsinin polis üzerindeki denetimde dengeli olarak rol oynaması son derece önemlidir.

8.3.4. Standartlarda belirtilmeyenler

Uluslararası standartlar *a posteriori* hesap verebilirlik usullerine odaklanmaktadır ve *a priori* boyut ima edilmekle birlikte açıkça ifade edilmemektedir (tek istisna Avrupa Polis Etiği Kuralları'dır). Uluslararası Af Örgütü'nün tavsiyeleri de hesap verebilirliğin *a posteriori* boyutuna odaklanma eğilimindedir. Bu yaklaşım fazlasıyla dardır. Daha bütüncül bir yaklaşımda hesap verebilirliğin *a priori* önleyici boyutları da açıkça kapsanmalıdır.

Standartlar hesap verebilirliğin sağlanması için herhangi bir yöntem ya da yapıya işaret etmemektedir. Polis işlevlerini insan haklarına saygılı ve bunları koruyucu bir şekilde yürütmek için her hükümetin kendi düzenleme ve operasyonel usullerini geliştirmesi gerekmektedir.

8.4. Polis hesap verebilirliğinin dört alanı

Yukarıda Bölüm 8.2.'de, tek bir tarafın polis ve eylemleri üzerinde tek başına denetim sahibi olmasını engellemek için hesap verebilirlik işlevinin birden fazla aktör arasında paylaşılmasının önemi vurgulanmıştır. Çeşitli aktörlerin ve paydaşların dengede tutulduğu bir sistem gereklidir. Bu kısımda elimizdeki çeşitli araç ve mekanizmaları tartışacağız.

8.4.1. İç hesap verebilirlik

Polisin iç hiyerarşisi dahil olmak üzere iç hesap verebilirlik hatları, insan haklarına saygının sağlanması için son derece önemlidir. Polis hak ihlalleri için cezasız kalırsa ve üstleri bunu umursamıyorsa, neden kendileri umursasın ki? İç hesap verebilirlik iyi liderlik ile başlar: Yöneticiler ekiplerini ve memurları izlemeli ve sürekli değerlendirme yapmalıdır. Polis amirleri astlarının eylemlerinden haberdar olmalı ve polisin nasıl çalışması gerektiği hakkındaki fikirlerini (önceden) ve bir operasyonun nasıl gittiği ile ilgili fikirlerini (sonradan) açıkça ifade etmelidir. Ayrıca amirler (dış denetim mekanizmaları ile işbirliği yapmalıdır.

İç denetim her şeyden önce emir komuta zincirinin yani devamlı denetim sürecinin bir parçasıdır ve hem *a priori* hem de *a posteriori*'dir. Polisin görev ihlallerini ele almak için disiplin (ve/veya cezaya ilişkin) usuller, şikayet usulleri (vatandaşların şikayetlerini incelemek için) ve tabii ki raporlama usulleri vardır. Bu öğelerin bazılarını daha ayrıntılı bir şekilde tartışacağız.

8.4.1.a. Emir komuta zincirinin sorumluluğu

Polis teşkilatı içinde gündelik disiplin emir komuta zincirinin görevidir. Emir komuta zinciri disiplin ve kontrol için gerekli olan iç hiyerarşidir. Tüm polis teşkilatlarında Emniyet Müdürü'nden Bölüm ve Birim Amirleri'ne ve en yeni polis memurlarına kadar bir emir komuta zinciri bulunur. Her düzeydeki memurlar eylem ve eylemsizliklerinden sorumlu ve bunlar için hesap verebilirler¹⁶ ve kimin kime karşı sorumlu olduğu ve memurun eylemleri için sorumlu olan amirin kim olduğu açık ve net olarak tespit edilebilir olmalıdır.¹⁷ Net bir emir komuta zinciri, etkili gözetimle birlikte iç hesap verebilirlik için, yani disiplin ve kontrolün sağlanması ve cezasızlığın engellenmesi için esastır. Polisin amirlerinin verdiği emirlere uyması ve aynı zamanda hukuka uygun olmayan emirleri yerine getirmekten sakınması beklenir.¹⁸

16) CAT, Madde 2 (3):
"Bir amir (...) tarafından verilen bir emir, işkenceyi haklı göstermek üzere ileri sürülemez." Açıkça ifade edilmekle birlikte kişisel yükümlülük İlke 10-11, Temel İlkeler 24-26 ve BM Davranış Kuralları 5. Maddesi'nde hükme bağlanmıştır.
17) Temel İlkeler, İlke 24.
18) Avrupa Polis Etiği Kuralları, 39. Maddesi.

Gözetmenler (başkalarının gözetiminden sorumlu tüm memurlar) şunlarla sorumludur:

- Memurların bireysel olarak gözetimi, örneğin refahın sağlanması, yol gösterme ve teşvik, usullerin doğru izlenmesini sağlama ve düzenli performans değerlendirmeleri yürütme,
- Operasyonlardan önce uygun talimatları vererek ve sonrasında değerlendirerek operasyonların gözetimi ve gereken takibi eylemlerin yapılması,
- Takdir yetkilerinin kullanımı konusu dahil kendisinin ve astlarının çalışmaları hakkında emir komuta zincirine göre kendi üstlerine rapor vermek.

İdarecilik ve liderliğin önemi ne kadar vurgulansa azdır. Bunların polis kültürü üzerindeki etkisi ve insan haklarına saygılı bir değer sisteminin yerleşmesi, açık iletişim, standart oluşturma ve izleme süreçlerinin oturtulması hayatidir.¹⁹ İyi bir emir komuta zinciri yönetimi ve gözetimi mesleki tatmin, sorunların erken teşhisi ve daha fazla verimlilik sağlar. Bunlar iç denetimlerin etkili olması için temeldir. Profesyonel polislik genellikle liderlik meselelerinde derin bir ilgi ve dolayısıyla insan hakları değerlerinin korunmasındaki rollerine dair farkındalık gerektirir.

Yukarıdan aşağıya polis liderliğinin açıkça görülür taahhüdü olmaksızın yapılacak tüm reformlar başarısızlığa mahkumdur.²⁰ Bu nedenle atama süreci de hayatidir: Atamalar güvenilir olmalı ve disiplin sistemine karşı güven yaratmalıdır.²¹

İç emir komuta zincirinin etik ve disiplini sağlama konusunda etkili olabilmesi için, gerektiğinde görev ihlallerine karşı yaptırımlarda bulunma konusunda doğal yetkisi de olmalıdır. Görev ihlallerine yönelik yaptırımlara karar verme yetkisini polis liderliğinin tavsiyelerde ve denetim araçları konusundaki bazı önerilerde de sunulduğu gibi sorumluluğu polis liderliğinden almakta, onları acizlik suçlamalarına karşı savunmasız bırakma ve sorumluluk almaktan kaçınmalarına fırsat vermektedir. Diğer taraftan bu yetkinin polis liderliğine verilmesi için görev ihlallerini gidermeye ve bunlara yönelik yaptırımları başlatmaya gerçekten niyetli olmaları gerekir. Aksi takdirde polisin kendi olumsuz davranışlarının üzerini örtmesi ile sonuçlanabilir. Polis amirleri sorumlu oldukları polisler hakkındaki şikayetler ve bu şikayetler üzerine yapılan soruşturmaların sonuçları hakkında bilgilendirilmelidir. Terfi ya da tayinlerde disiplin sicilleri göz önünde bulundurulmalıdır.²²

8.4.1.b. Raporlama usulleri

Polis faaliyetleri tanımı gereği sıklıkla bireysel memurların kendi takdirlerini kullanmasını gerektirir, çünkü işin büyük bir bölümü amirler tarafından gözlemlenmeden ve amirlerden emir alma imkanı olmadan yapılır. Dolayısıyla gözetim ve emir komuta zinciri aracılığıyla hesap verebilirliğin sağlanmasında, yeterli raporlama usullerinin bulunması temeldir. Uluslararası standartlar özel olarak raporlama usullerine pek atıfta bulunmaz.²³ Fakat uluslararası standartlara uygunluk ancak raporlama usullerinin yürürlükte olması ile sağlanabilir.

19) Avrupa Polis Etiği Kuralları,

20. Madde açıklaması.

20) Bayley, D., 2001,

Democratizing the police

abroad: What to do and how

to do it.

21) WOLA, *Themes and*

debates in public security

reform. A manual for public

society - Internal Controls and

Disciplinary Units and External

Controls.

22) A.g.e.

23) İstisnalar arasında, ateşli

silahlar her ateşlendiğinde

bir rapor düzenlenmesini

gerektiren BM Davranış

Kuralları 3. Maddesi Açıklama

c) ve Temel İlkeler 6 ve 11 (f)

ile sorgulamaların ayrıntılarının

kayıt altına alınmasını

gerektiren İlkeler Bütünü (İlke

23) yer almaktadır.

24) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society - Internal Controls and Disciplinary Units.*

25) A.g.e. Ayrıca iyi uygulamalar türünden bilgiler ve ABD'deki Sivil Değerlendirme Kurulları, Vatandaş Polis Denetimi, Irk Profili Çıkarma vb. hakkında kaynaklar içeren www.policaccountability.org'a bakınız.

Polis teşkilatlarının çoğunda tutuklama ve gözaltı, arama ya da güç ve ateşli silah kullanımı gibi eylemlerden sonra memurlardan rapor formları doldurmaları istenir. Ayrıca profesyonel polislikte polisin polis yetkileri kullanmasını gerektirmeyen eylemlerine dair (örneğin bir sorunun çözülmesi konusunda halkla yapılan fikir alışverişleri) günlük kayıtların ('günlük') tutulması yaygındır. Amirlerin bu raporların doğruluğundan emin olması her zaman mümkün değilse de ayrıntılı rapor formları memurun usullerin 'üzerinden geçmesini' sağlar ve memuru kararları konusunda hesap verebilir kılmak için kayıtlı dayanak oluşturur.

8.4.1.c. Halktan şikayetlerin alınması ve işleme konması için mekanizmalar

Polis memurlarının davranışları hakkında halktan şikayetlerin alınması için net ve iyi duyurulmuş bağımsız bir sistem bulunmalıdır. Aşağıda 8.4.4. başlığı altında, bu tür bağımsız şikayet mekanizmalarını daha ayrıntılı olarak tartışacağız. Ancak burada halkın doğrudan karakollarda da şikayetlerini sunabilmesi gerektiğinin kimi zaman göz ardı edildiğine dikkat çekmek gerekir.

Şikayet kabul süreçleri net olmalı ve ayrımcı olmamalı, şikayetçilerin şikayetlerini sunmalarına hiçbir şekilde engel olmamalıdır:²⁴

- Hem şahsen hem telefonda şikayet bildirmek mümkün olmalı,
- Tüm karakollarda (yani sadece emniyet müdürlüklerinde değil) şikayet bildirmek mümkün olmalı,
- İlgili polis memuru tüm şikayetleri kabul etmek zorunda olmalı (yani şikayetlerin kabulü memurun kendi takdirine bırakılmamalı),
- Şikayetçinin güvenliği güvence altına alınmalıdır, hiçbir şikayetçi şikayetini bildirmemesi için tehdit edilmemeli ya da korkutulmamalıdır.

Ayrıca, polis memurlarının şikayetleri göz ardı etmesini ya da örtbas etmesini önlemek için zorunlu kayıt ve izleme siteleri bulunmalıdır.

'Erken Uyarı Sistemleri'

Bazı ülkelerde polis Erken Uyarı Sistemi (EUS) ya da Erken Müdahale Sistemi denen sistemler kullanılmakta, çok sayıda şikayete konu riskli personeli tespit etmek üzere polis memurlarına yönelik şikayetlerin kaydı (hem sayısı hem de türü) tutulmaktadır. Bazı polis teşkilatlarında, örneğin ABD'de, belirli bir sayıda şikayet alındığında EUS Emniyet Müdürü'ne otomatik olarak rapor gönderir. Şikayetler asılsız olsa bile, bir memura yönelik çok sayıda şikayetin birikmesi genellikle kişinin bireysel polislik tarzında bir sorun olduğunu gösterir. Raporlarda genellikle belirli bir memurun tutuklama sırasında kaç kez şiddetli direnişle karşılaştığı, polis ve halk arasındaki temaslarında kaç yaralanma olduğu ve memurun ateşli silahını kaç kez kullandığı da yer alır.²⁵

Şikayetler disiplin ya da cezaya ilişkin usullerin başlangıç noktası olabilirler. Her şikayetin derinlemesine soruşturma gerektirmediği unutulmamalıdır. Aslında bazen ilgili memurun özür dilemesi yeterlidir.

Doğrudan polise şikayet bildiriminde bulunmak elbette ki halkın polise güvenine bağlıdır. Kaynakları yetersiz, yüksek suç oranları ile karşı karşıya ve yeterli liderlik ya da eğitim konusunda eksiklikleri olan polis teşkilatları genellikle etkili şikayet sistemleri kullanmaktan çekinirler. Dolayısıyla bu sistemlerin faydaları vurgulanmalıdır: Şikayetler polisin standartlarını iyileştirmesine izin verir ve insanların şikayet ediyor olmaları polise güvenmiyorlarsa şikayet sistemine de güvenmezler ve dolayısıyla şikayet bildirimini ile uğraşmazlar. Gerçekten de etkili bir şikayet sistemi uygulamasının ilk sonucu genellikle şikayet sayısının azalması değil artmasıdır.

Şikayet mi, strateji mi?

Şikayetler bazen adalet arayışı dışındaki nedenlerle de bildirilebilir. Şüpheliler bir soruşturmayı yavaşlatmak ya da tamamen engellemek amacıyla şikayette bulunabilirler. Cezaya çarptırılan kişiler cezalarını ödememek için şikayette bulunabilirler. Kişiler polis müdahalesi taleplerinin karşılanmadığını düşündüklerinde (örneğin bir kişi lastiği patladığında polis yardım etmediği için şikayette bulunabilir ki bu tabii ki polis memurlarının görevi değildir) şikayette bulunabilirler. İlginçtir ki bazen polisler de aynı taktikleri uygulamakta, vatandaşın polise karşı şikayette bulunmasını engellemek için vatandaş hakkında şikayette bulunmaktadır. Şikayetlerin soruşturulması, söz konusu olan çeşitli çıkarlar bakımından zor bir iş olabilir.

Kötü niyetli şikayetler polisin şikayetleri kabul etmekte çekinceli olmasına sebep olur ve bu da halk ile polis arasındaki mesafeyi daha da açar. Diğer taraftan çok sayıda kötü niyetli şikayet halkın güveninin artırılması gerektiğini gösterebilir. Kötü niyetli şikayetler bazen otoriter polislikten daha duyarlı polisliğe geçmiş ülkelerde görülür. Elbette bunlar halkın sistemi test etme isteğini ve emniyet teşkilatına zarar verme pahasına maksimum özgürlük arayışını yansıtır olabilirler.²⁶

Avrupa Polis Etiği Kuralları polisin kötü niyetli şikayetlerle sıklıkla karşılaştığını kabul etmekte ve polis teşkilatlarını görev ihlali ile suçlanan polislere yargı süreci de dahil olmak üzere destek olmaya teşvik etmektedir.²⁷

8.4.1.d. Disiplin usulleri

Disiplin süreçleri idari hukuk olduğu için polisi bir çalışan olarak ele alır. Herhangi bir teşkilatta bir işveren nasıl görev ihlalleri ile ilgili harekete geçme hak ve görevine sahipse (şikayete dayalı olsun ya da olmasın) polis müdürleri de bu hak ve görevine sahiptir. Görev ihlali geç kalmak, uygun giyinmemek, yasak yerlerde sigara içmek vb. gibi kabahatler olabileceği gibi insan hakları ihlalleri gibi önemli suçları da içerebilir. Genellikle küçük kabahatler disiplin usullerine, daha ciddi suçlar (ceza hukuku kapsamındaki) ceza soruşturmalarına tabi tutulur (aşağıya bakınız).

Disiplin usulleri yeterli tarafsızlığı sağlamalysa da birçok teşkilatta bu sağlanamamaktadır. Tarafsızlığa belli bir düzeyde riayet edilen

26) Uildriks, N. ve P. van Reenen, 2003, *Policing post-communist societies. Police-public violence, democratic policing and human rights*.
27) Avrupa Polis Etiği Kuralları, 34. Madde: "Kamu kurumları görevleri ile ilgili asılsız suçlamalara uğrayan emniyet görevlilerini desteklemelidir."

sistemlerde soruşturma usulleri farklı bir il ya da bölgeden ya da etik ve disiplin departmanı (genellikle İçişleri Bürosu denir) gibi uzmanlaşmış bir birimden memurlar tarafından yürütülür - bunlar genellikle daha ciddi suçlarda devreye girer ve kabahat türü ihlaller (kabalık ve geç kalma gibi) memurun gözetmeninin takdirine bırakılır. İçişleri Birimleri gerekli eğitimi almış müfettişler çalıştırmalıdır. Soruşturmalar ilgili memura eşit ya da daha üst rütbeli bir memur tarafından yürütülmelidir.²⁸ Bazı sistemler üst rütbeli bir memurun konuya özel disiplin kurulları atamasına izin vermekte, sanığın kurulun bileşimine itiraz hakkı olup olmaması farklılaşmaktadır.

Hangi suçlar soruşturma gerektirir?

“İkincil ve ciddi görev ihlalleri arasındaki ayrım büyük bir dikkatle yapılmalı ve ‘ikincil ihlallerin’ fazla geniş ya da muğlak tanımlanması yoluyla en ciddi olanlar dışındaki tüm ihlallerin resmi disiplin süreci dışında ele alınmasını engellemek için incelenmelidir. Örneğin bir polis memuru ırk ya da siyasi önyargılar nedeniyle bir vakayı uygun şekilde soruşturamıyorsa bunun hukuksuz bir ayrımcılık olarak değil kötü performans olarak değerlendirilmesi tehlikesi bulunmaktadır.”²⁹

Çoğu sistemde belirli bir düzeyin üzerindeki disiplin yaptırımlarıyla karşılaşan polislerin kendilerini savunmak için birine vekalet vermelerine izin verilir: Bu ya başka bir polis memuru ya da bağımsız bir avukat olabilir. Varsa polis sendikaları savunma vekili sunabilir ya da profesyonel hukuki danışmanlık hizmeti alınması için finansman sağlayabilir. Sanığın kendi savunma vekilini seçmesine izin verilmeyen sistemlerin savunma hakkını ihlal ettiği söylenebilir. Belirli bir düzeyin üzerindeki suçlara yönelik disiplin usulleri normalde üst idare düzeylerine sunulur; örneğin disiplin kurulunun açığa alma ya da ihraç tavsiyesinde bulunduğu durumlarda son karar Emniyet Genel Müdürü’ne bırakılabilir. Temyiz imkanının tanınması gerekir. Temyiz usulleri ülkeden ülkeye değişmekle birlikte genellikle disiplin duruşmasının bulgularını reddeden yazılı bir başvuru ile yapılır. Avrupa Polis Etiği Kurulları’na göre disiplin kararları bağımsız bir kuruluş ya da bir mahkeme tarafından incelemeye tabidir.³⁰

Disiplin usulleri, şikayetçi ya da mağdurun ve polis memurunun haklarını korumak amacıyla hem ayrıntılı hem de adil olmalıdır. Usuller makul sürede tamamlanmalıdır. Polis yönetiminin insan hakları ihlallerini raporlamadığı ve cezalandırmadığı başarısız disiplin usullerinin birçok örneği olduğu doğrudur. Aynı zamanda bunun tersi de doğrudur: Disiplin usulleri bazen ilgili polis memuruna karşı adaletsiz olabilir ve çok az delille iddia edilen eylemler için disiplin cezalarına sebep olabilmektedir. Aslında birçok iç disiplin sistemi polis memurlarının haklarını ihlal etmektedir. İç sistemlerin büyük bir bölümü kıdemli memurların itaatsiz astlarını cezalandırmak için kullandıkları kurumsal denetim mekanizmalarıdır. Bazı durumlarda hiçbir bulguya erişilmemişken hak taleplerinin reddedildiği ve cezaların yürürlüğe konulduğu görülmektedir (örneğin aylarca sürebilecek bir soruşturma sırasında ücretsiz askıya alınma).

28) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society - Internal controls and disciplinary units.*

29) A.g.e., s.4.

30) Avrupa Polis Etiği Kurulları 33. Madde: “Emniyet mensuplarına yönelik disiplin önlemleri bağımsız bir kuruluş ya da mahkeme tarafından incelemeye tabi olmalıdır.”

Polise yönelik polislik

Göz önünde bulundurulması gereken önemli meselelerden biri polis memurları hakkındaki soruşturmaları kimin yürüttüğüdür. Birçok yargı alanında polis kendi çalışanlarına karşı işlenen suçları kendisi soruşturur. Ceza ya da disiplin soruşturmaları tecrübenin yanı sıra genellikle polis memurlarının sahip olduğu bazı yetkinlikleri gerektirir. Bağımsız soruşturma kuruluşlarının uzmanlıkları da genellikle polis memurlarına dayalıdır. Bu durum her zaman soruşturmayı etkisizleştirmez ya da otomatik olarak tarafılık, intikam ya da cezasızlık getirmez ama uygun denetim ve dengelerle (örneğin soruşturma, kovuşturma ve yargılama yetkisi) tarafsızlığın ve nesnellüğün güvence altına alınmasını gerektirir.

8.4.1.e. Ceza usulleri

Polis memurları ulusal hukuka tabidir. Bir ihlalin ceza hukuku kapsamında suç oluşturma ihtimali olduğuna dair bir bilgi varsa, iddia edilen suç hemen uygun soruşturma ve kovuşturma makamlarına rapor edilmelidir. Bir polis memurunun bir suça dahil olduğuna dair bilgi;

- bir disiplin usulü sırasında,
- başka bir konudaki bir ceza soruşturması sırasında,
- başka bir memurun raporu ya da vatandaşın şikayeti ile ortaya çıkabilir.

Suçun işlendiğine dair bilgi var ve adli soruşturma makamları memurun cezalandırılması için yeterli delil olmadığına karar verdiyse bile memur yine de disiplin usullerine tabi olabilir.

Ceza gerektiren fiillerle suçlanan polisler, diğer tüm vatandaşlar gibi suçluluğu kanıtlanana dek suçsuz sayılma, kendisine yönelik suçlamanın ne olduğunu bilme, tanık gösterme ve iddia makamının tanıklarını sorgulama, seçtiği bir yasal vekilden yardım alma, kararı ve cezayı temyiz etme gibi haklara sahiptir.

Tanık koruma

Polis hakkında şikayette bulunanlar ve başka yollarla tanık olarak soruşturmada yer alanlar için etkili bir tanık koruma sistemi geliştirilmesi gerekebilir.

Brezilya'da polisin polise karşı ifade veren tanıkları koruma konusunda zor durumda kaldığı açıkça kabul edilmiştir. Bu nedenle yerel bir STK tarafından (ulusal bir STK tarafından ulusal düzeyde denetlenerek) her eyalette bir tanık koruma programı (PROVITA) yürütülmektedir. Bu programlar eyalet ve federal kaynaklar ile finanse edilmektedir. Program insan hakları ihlallerinde -özellikle yargısız infaz ve örgütlü suçlarda- bulunan polislerin adalete teslim edilmesinde konusunda önemli rol oynamıştır. Projenin kişiyi değil 'kanıtı' korumayı amaçladığına dikkat edilmelidir. Dolayısıyla polis tarafından öldürülen birinin bir akrabası adalet istediği için tehdit altında olabilir ama sunabileceği hiçbir kanıt olmadığından koruma altına alınmaz. Birçok STK için devlet-sivil toplum iş birliği ihtilafı bir konu olmuştur.

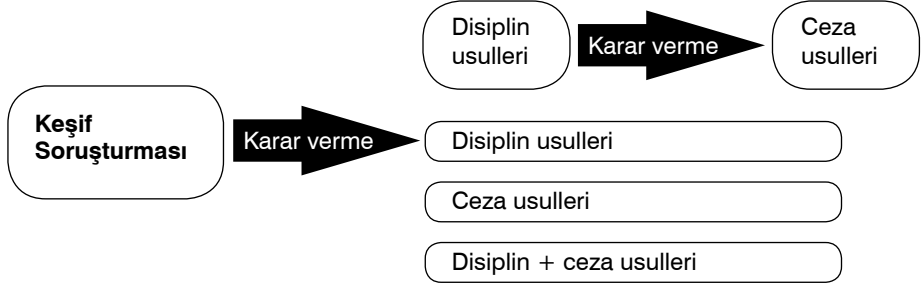
8.4.1.f. Disiplin ya da ceza usulleri?

Kanunen suç kapsamına giren görev ihlalleri ceza hukuku ile ele alınmalı (ama açığa alma gibi disiplin yaptırımlarına da yol açabilmektedir), diğer ihlaller ise disiplin işlemleri ile ele alınabilir. Disiplin soruşturmaları kanunen suç kapsamına giren ihlallere dair bilgi ortaya çıkardığında ceza soruşturması başlatılmalıdır. Bazı ülkelerde, örneğin Hollanda'da, disiplin soruşturması ceza soruşturması ile paralel yürütülebilme, diğer ülkelerde ise ceza soruşturması karara bağlanmadan disiplin soruşturması yapılamamaktadır: Bir disiplin soruşturması ceza soruşturmasına yol açıyorsa ceza soruşturmasının sonuçları alınana kadar disiplin soruşturulması 'dondurulmalıdır'. Her halükarda, soruşturmaya konu fiilin suç teşkil ettiği tespit edildiğinde ceza mahkemelerine havale edilmelidir.

Yukarıda sözü edildiği gibi, disiplin usullerinin adil ve ayrıntılı olması çok önemlidir. Disiplin usulleri (ceza) yargılama usullerine benzer, ancak kanıt kuralları daha az katıdır ve sanığın haklarını koruyan önlemler cezai işlemlerde olduğundan daha azdır. Ceza yasası uyarınca suçun yükümlülüğü hiçbir makul şüpheye yer bırakmayacak şekilde kanıtlanmalı, disiplin usullerinde ise 'olasılıklar dengesinin' sağlanması yeterlidir: Suçun işlenmiş olmasının ve ilgili memur tarafından işlenmesinin muhtemel olduğunun kanıtlanması suç oluşturmak için yeterlidir. Bunun tersini kanıtlamak memura bırakılır. Ayrıca kanıtlanmamış şikayetler de memurun siciline kaydedilir (bazen belirli bir süre için). Ayrıca, suçlanan memurun sessiz kalma hakkı yoktur - tersine amirleri memurun konuşması emredebilir ve örneğin not defterlerindeki kayıtlar kendi kişisel mülkiyetlerinde değildir. Bu koşullar altında masumiyet karinesi daha etkisiz olabilir ve memurlar kendi kendilerini itham etmek durumunda kalabilirler (bu aynı zamanda bazı ülkelerde disiplin ve ceza yaptırımı işlemlerin aynı anda yürütülmesine izin verilmemesinin sebebidir). Diğer taraftan, disiplin süreçlerinde uygulanan yaptırımlar -sözlü uyarıdan açığa almaya kadar- ceza yaptırımları kadar ciddi değildir (ancak bazı disiplin sistemleri idari gözaltı işlemine izin vermekte, örneğin Angola'da disiplin düzenlemeleri memurun 30 güne kadar gözaltına alınmasına izin vermektedir).

Bazı polis teşkilatları polisin görev ihlallerine dair duyum alındıktan sonra işlemleri 'keşif soruşturması' denen bir işlem ile başlatır. Bu keşif soruşturması genellikle büyük bir gizlilikle yürütülür ve amacı soruşturma gerekip gerekmediğine ve gerekiyorsa hangi biçimin uygun olduğuna dair bilgi toplamaktır: Ceza ya da disiplin soruşturması. Soruşturmacı hukuk sistemlerinde ceza işlemlerinin başlatılması durumunda polisin savcıya bilgi vermesi gerekir ama birçoğu disiplin işlemlerini kendisi yürütür; çekişmeci hukuk sistemlerinde ise polis iki tür soruşturmayı da kendisi yürütebilir (çekişmeci ve soruşturmacı hukuk sistemleri arasındaki farklar hakkındaki tartışmalar için 2. Bölüm'e bakınız). Genellikle disiplin usulleriyle yargı makamlarına bilgi aktarmaya kimin karar vereceğini belirtir.

Keşif soruşturmasının avantajı karar verme sürecine yol göstermesi ve masum bulunan polis memuruna zarar verilmesini engellemesidir. Ancak bu tür zarar kontrolü elbette ters tepebilir ve soruşturma başlatılmamasına yol açarak fiili cezasızlıkla sonuçlanabilir.

8.4.1.g. Muhbirlik

BM Davranış Kuralları 8. Maddesi'ne göre: *"Bu Kuralların bir ihlalinin vuku bulduğuna ya da ihlal edilmek üzere olduğuna kanaat getirmek için nedeni bulunan kolluk kuvvetleri, konuyu kendi amirlerine ve gerekli olduğu takdirde, meseleyi inceleme ya da hukuksal çözüme bağlama yetkisini haiz diğer uygun makamlara ya da organlara rapor edeceklendir."* Maddenin açıklamasında bu hükmün amacının "kamu emniyetinin geniş ölçüde bağlı bulunduğu birimin iç disiplinini sağlama gereği ve öte taraftan da temel insan hakları ihlalleriyle uğraşma gereği arasındaki dengenin korunmasını hedeflemektedir. Kolluk kuvvetleri, ihlalleri ast-üst hiyerarşisi dışında kalan diğer hukuka uygun tasarrufu ancak, başka hiçbir hukuk yolu kalmadığında ya da bunlar etkili olmadığı zaman yapacaklardır. Kolluk kuvvetleri, bu Kuralların bir ihlalinin vuku bulduğunu ya da vuku bulmak üzere olduğunu rapor etmiş olmaları nedeniyle hiçbir idari veya başka cezalara maruz bırakılmayacaklardır" denmektedir. 'Meseleyi inceleme ya da hukuksal çözüme haiz uygun makamlar yada organlar' ifadesi "ulusal yasalara dayalı, emniyet teşkilatı içinde ya da dışında, bu kurallar kapsamına giren ihlallere dair yakınma ve şikayetleri değerlendirmeye kanuni, geleneksel ya da diğer yollarla yetkili herhangi makam ya da organ" anlamındadır.

'Muhbirlik' çoğu polis memuru için çok zordur. Polis kültüründe sadakat, kimi zaman halkın gözünde haysiyetin kaybedilmesi pahasına, el üstünde tutulur ('mavi sessizlik duvarı').³¹ Görev ihlalleri etkisiz gözetim durumunda devam etme eğiliminde olduğu ve dolayısıyla etkisiz liderlikten kaynaklandığı için, gözetmenlerin (kendileri de polis kültürünün bir parçası olarak) görev ihlallerini gizli tutması genellikle kendi çıkarlarına hizmet etmektedir. Bu politika özellikle de muhbirin yasa dışı emirleri ya da uygulamaları önce emir komuta zinciri içinde raporlamasını gerektirdiği için, ki genelde sorunun kaynağı da orasıdır, ve muhbiriğe ancak iç şikayet hatları etkisiz olduğunda izin verdiği için, sorunlu bir durumdur.

Devlet memurlarının gizli bilgileri açıklamasını engelleyen önlemler vardır. BM Davranış Kuralları'nın 4. Maddesi'ne göre *"kolluk kuvvetlerinin elindeki gizli nitelikli hususlar, bunların açıklanması görevin ifası veya adaletin temini gerekleri kesin biçimde zorunlu kılmadıkça gizli tutulacaktır."* Bu maddenin açıklaması şöyle der: "(...) Sadece görevin ifası veya adaletin temini gereklerine hizmet amacıyla açıklanması mümkün olan bu tür

31) Örneğin Reenen, P. van, 1997, "Police integrity and police loyalty: The Stalker dilemma."

bilgilerin muhafazasında ve kullanılmasında büyük bir itina gösterilmesi zorunludur Bu tür bilgilerin başka amaçlarla alenileştirilmesi bütünüyle usulsüzdür.”

Buradaki çelişki açıktır: İç sistemler bilgileri gizli olarak etiketleyerek muhbirliği engelleyebilmekte ve ihlallerin devam etmesine izin verebilmektedir. İşte bu nedenle BM Davranış Kuralları açıklama bölümü Devlet memurlarının “son çare olarak ve kendi ülkelerinin yasa ve gelenekleri ile bu Kuralların 4. Maddesi’ne uygun olarak, bu ihlalleri kamuoyu gündemine getirmek için kitle iletişim araçlarını kullanmalarına” izin vermektedir.

Polisin sessizlik yemininin baskısından, şeffaflık ve hesap verebilirlik üzerindeki olumsuz etkilerinden kaçınmak için iyi liderlik, bağımsız bir iç şikayet sistemi ve “muhbirleri” korumak için yeterli önlemlerin alınması esastır. BM Davranış Kuralları uyarınca: “Bu Kuralların hükümlerine uyan kolluk kuvvetleri polislik mesleğinin yanı sıra toplumdan ve mensubu oldukları teşkilattan saygı, destek ve işbirliğini hak ederler.” Yani muhbirlerin korunması ve onlara saygı gösterilmesi gerekmektedir.

Çürük elma mı, yoksa çürük elma bahçesi mi?³²

İç soruşturmaların ardından ne olduğu her zaman net değildir. Soruşturulan memur (disiplin usullerine göre) sözlü uyardan (ceza hukukuna göre) tutukluluğa kadar değişen cezalara mahkum edilebilir. İhlaller çoğunlukla istisnai durumlar olarak kabul edilir. Bir vaka çözüldüğünde, çürük elma atıldığında, sorunun çözülmüş olduğu inandırılır. Bu genellikle gerçekçi bir varsayım değildir. Birçok örnekte ihlaller denetim ve denge sisteminin, hatta (iç) hesap verebilirlik sisteminin tümüyle doğru çalışmamasından kaynaklanır. Operasyonel ve/veya idari usullerin yokluğu ya da yetersizliği, ihmalkar gözetmenler ve profesyonellik yerine ‘kardeşlik’ ilkelerini güçlendiren bir kültür genellikle ihlallere katkıda bulunur. Gerçekten de görev ihlallerini soruşturanlar sıklıkla bu ihlalleri sürekli kılan bir dizi sistem sorunuyla karşılaşılır. Dolayısıyla vaka üzerinden yürütülen soruşturmalardan önemli dersler çıkarılmalı ve bunlar gelecekteki kabahat ve ihlalleri engellemek için sistemin reformu ve güçlendirilmesine katkıda bulunmalıdır.

“İnsan hakları vaka çalışmaları sıklıkla bireysel ihlaller üzerine yoğunlaşır ve sorumlu memurlara yönelik vakalarda hesap verebilirlik sağlamaya çalışır. İnsan hakları analizleri de siyasi ve etnik kesimlere yönelik sistematik ihlalleri belgeler ancak genellikle polis liderliğinin, düzenlemelerin, uygulamaların ve kültürün tam olarak hangi yönlerinin ihlallerde en sıkıntılı katkıları yaptığını ve dolayısıyla reform çabalarında ele alınan temel alanlar olması gerektiğini tespit etme şansı düşüktür.”³³

32) Punch, M., 2003, “Rotten Orchards: `Pestilence`, Police Misconduct and System Failure.”

33) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society - Internal controls and disciplinary units.*

8.4.2. Devlete karşı hesap verebilirlik

8.4.2.a. Yürütme

Çoğu ülkede Emniyet Genel Müdürü İçişleri Bakanı’na, o da Başbakan’a, Başbakan da Parlamento’ya rapor verir. Yerinden yönetim sistemlerinde ise bölgesel/yerel bir komiser Belediye Başkanı ya da Kaymakam/Vali

gibi bölgesel ya da yerel Devlet temsilcilerine, onlar da yerel meclislere karşı hesap verebilirler. Emniyet Müdürleri'ni kimin atadığı ve yönettiği, disiplin usullerinden, politikaların yönlendirilmesinden ve politikalara uyumun takibinden kimin sorumlu olduğu her zaman net değildir. Ancak çoğu ülkede bu tür sorumluluklar ilgili Bakanlığın yetki sınırları içinde kalır, polis ise uygulama ve raporlamadan sorumludur. Yürütme denetiminin operasyonel bağımsızlığa müdahale etmemesi gerektiği için rollerin, sorumlulukların ve polis ile bakanlıklar arasındaki ilişkilerin yasa ile tarif edilmesi hayati önemdedir.³⁴

Yürütme organı genellikle polisin amaç ve hedeflerini belirleyen politika kılavuzları hazırlar (genellikle parlamentonun bunları onaylaması gerekir). Yürütmenin önemli işlevlerinden biri de **davranış yönetmelikleri, disiplin yönetmelikleri ve standart operasyon prosedürleri** hazırlayarak (ya da onaylayarak) yasayı uygulamaktır (hesap verebilirliğin düzenleme temeli):

- *Davranış Yönetmelikleri* genellikle insan hakları ilkelerini içerir (örneğin, işkencenin yasaklanması) ve memurların hukuka uygun olmayan emirlere itaat etmemeleri gerektiğine dair çok açık bir hüküm içerir. Bazı Davranış Yönetmelikleri son derece özgül bazıları ise oldukça genel kapsamlıdır.

Bazen Davranış Yönetmelikleri gizli olarak sınıflandırılırlar ve bu nedenle STK'lar ve medya polisin nasıl davranması gerektiğini ya da bu yönetmeliklerin uluslararası insan hakları standartlarına uygun olup olmadığını bilemeyebilir. İnsan hakları temelli polislik Devlet'in polis davranışlarına dair kural ve düzenlemelerini açıklamasını gerektirir. Ayrıca bu yönetmeliklerin ya Polis Kanunu'nun bir parçası olarak ya da ayrı yasalar içinde yasal bağlayıcılığı olmalıdır. Mevzuatın bir parçası olan Davranış Yönetmelikleri hukuk ya da ceza davasına konu olabilecek vakalarda da uygulanır.

Kimi zaman **Etik Yönetmelikler** olarak adlandırılan Davranış Yönetmelikleri insan hakları ihlalleriyle doğrudan ilintili olmayan, polis kıyafeti, amirlere itaat, siyasi ve sendikal faaliyetlere katılım kuralları gibi konuları içerebilir. Bu düzenlemeler memurların haklarını kısıtlayıcı oldukları için polisler için önemlidir. Polisle ilişkili ya da savunucu konumunda olanlar polis memurlarının haklarını gözetmelidir. Bu sayede gerilimleri azaltır ve karşılıklı bir gündem oluşturulmasına yardımcı olabilir.

- *Standart Operasyon Prosedürleri* (SOP'lar) ya da 'komutlar', 'düzenlemeler', 'operasyonel kurallar' ya da sadece 'kurallar', farklı ülkelerde polis işlevlerinin yerine getirilmesi için kullanılan, özellikle tutuklama ve güç kullanımı ile ilgili usulleri ifade eder. Standart operasyonel prosedürler genellikle ilgili bakanlıkların çalışanları tarafından kaleme alınsa da aşağıdan yukarıya doğru da geliştirilebilir ve -uygulamada etkisi kanıtlandıktan sonra- bir bakanlık tarafından onaylanabilir. SOP'lar ulusal hukuka, insan hakları standartlarına, ulusal Davranış/Etik Yönetmelikleri'ne ve polis uygulamalarının genel kavramlarına dayalı olmalıdır. Örneğin ulusal hukuk, gecikme halinde delilin kaybolması riski varsa izinsiz aramaya izin verebilir. SOP'lar

34) CHRI, 2005, *Police accountability; too important to neglect, too urgent to delay.*

böyle bir aramanın yapılabileceği koşulları ve gerekli raporlama usullerini net olarak ortaya koymalıdır. SOP'lar genellikle yasa biçiminde değillerdir. Ancak polisin nasıl davranması gerektiğine dair delil olarak mahkemelerde kullanılabilir.

- *Disiplin kuralları genellikle şunları ortaya koyar:*
 - Memurların uyması gereken normları; bunlar genellikle örneğin 'düzgün bir şekilde' ve 'özenli' davranmak gibi, oldukça soyuttur;
 - İyi işler ve davranışlar için ödülleri ve disiplin kurallarının ihlaline karşılık yaptırımları;
 - Disiplin kuralları ya da yasa ihlallerini rapor etmek için usulleri;
 - Disiplin usullerini hangi memurun işletebileceğini (bu genellikle disiplin ihlalinde bulunduğundan şüphelenilen kişinin amiridir);
 - şikayetleri dinlemek için kurulmuş çeşitli kurul ve soruşturma mekanizmalarını;
 - Disiplin usullerine tabi tutulan polislerin temyiz hakkı dahil olmak üzere haklarını.

Çoğu ülkede aynı zamanda bir Polis Müfettişliği vardır ve genellikle İçişleri Bakanlığı bünyesinde dir. Örneğin Fransa'da, "İçişleri, İç güvenlik ve Yerel Haklar Bakanı ve Denizaşırı Bölgeler Bakanı adına İdare Genel Müfettişi, bu iki bakanlığa bağlı tüm personel, şube, kurum ya da kuruluşlar üzerinde 'en üst düzeyde gözetim' yetkisine sahiptir. Aynı zamanda disiplin soruşturmalarını da bu makam yürütür."³⁵ Diğer bir örnek Birleşik Krallık'taki Kraliyet Polis Müfettişliği'dir. Kurumun amaç metni şöyle der: "İngiltere, Galler ve Kuzey İrlanda'da polisin kendi verimliliğini ve etkililiğini sağlamak için polis teşkilatları ve işlevleri teftiş edilerek standartlara ulaşılması ve korunması sağlanır, iyi uygulamalar yaygınlaştırılır ve performans artırılır. Ayrıca üçlü ortaklara (İçişleri Bakanı, polis yetkilileri ve güçleri) tavsiye ve destek sunmak ve gelecekteki liderlerin yetiştirilmesinde başat rol oynamak amaçlanır."³⁶

Polis müfettişleri genellikle yıllık olarak, polisin performansını, strateji ve (iç) politikaların etkinliğini değerlendirirler. Bazıları tek tek vakaları soruşturmak yerine polis faaliyetlerindeki örüntüleri tespit etmeye çalışır. Müfettişliklerde çalışanlar genellikle kendileri de eski polislerdir çünkü bu kişilerin polis gerçekliklerini daha iyi anlayacağı düşünülür. Bu şüphesiz ki doğrudur ama şeffaflık ve hesap verebilirliği kolaylaştırmak için müfettişliklerde hem polis hem de sivillerin çalışması tavsiye edilir.

8.4.2.b. Yargı: Yasal hesap verebilirlik

Polis teşkilatının yasal çerçevesi anayasa hükümleri, ceza ve suçluluğa dair usul kanunları ile teşkilatın amaç, yapı, yetki ve sorumluluklarını ortaya koyan bir ya da daha fazla yasadan (buna genellikle Polis Kanunu denir) oluşur. İngiliz Milletler Topluluğu İnsan Hakları İnisyatifi tarafından 2005 yılında yayımlanan polis hesap verebilirliği hakkındaki raporda da belirtildiği gibi bu Polis Yasaları kimi zaman 1948'de benimsenen UDHR'den de eskidir. Bu mevzuatın güncel uluslararası insan hakları standartlarına uygun olup olmadığının değerlendirilmesi tavsiye edilmektedir.³⁷ Yasal çerçeve etik ve disiplin yönetmeliklerini ve diğer yasal araçları da içerir. Polis operasyonlarını yöneten yasal çerçeve, etik ve disiplin yönetmelikleri dahil olmak üzere, halk için hem erişilebilir hem

35) Metin İngilizcesi de bulunan internet sitesinden alınmıştır. Bkz. <http://www.interieur.gouv.fr/>.

36) Metin internet sitesinden alınmıştır. Bkz. <http://inspectorates.homeoffice.gov.uk/hmic/>.

37) CHRI, 2005, *Police accountability; too important to neglect, too urgent to delay*.

de anlaşılabilir olmalıdır.³⁸ Elbette polis memurları da uluslararası yasalara tabidir. Örneğin işkence yasağı mutlak ve bir polis memuru bunu bilmek zorundadır. Ancak bu mutlak yasak, polis memurlarının bırakın bunlara tabi olduğunu bilmeyi, uluslararası yasaların varlığından bile haberdar olmadığı birçok ülkede tabii ki anlamsızdır. Polis memurları genellikle uluslararası yasalara pek aşına değildir; ulusal yasalara göre hareket ederler ve ulusal yasaların uluslararası yasalara uygunluğunu sağlamak ulusal yasa yapıcıların sorumluluğudur.

Polis operasyonlarına yön veren başka mevzuatlar da vardır. En önemlilerinden biri genellikle polis yetkilerini artıran ve 'terörizm' şüphelleri için insan haklarının korunması standartlarını düşüren sözde güvenlik mevzuatıdır (2. Bölüm'e de bakınız).³⁹ Güvenlik mevzuatı cezasızlığı kolaylaştırma ve kovuşturmaya ya da mağdurun tazminine ve polis hataları hakkında hukuk davalarının açılmasına engel teşkil etme potansiyeli yönünden incelenmelidir.⁴⁰

Polis yargı makamlarına karşı hesap verebilir. Polis yargı bağımsızlığını açıkça kabul etmeli ve yargı emirlerine uymalıdır. Hem adil yargılanmayı güvence altına almak hem de polisin görev ihlallerine gereken müdahalede bulunmak için bağımsız ve tarafsız bir yargı sistemi temel bir önkoşuldur. Örneğin Hindistan'da, polisin tutuklama, sorgulama ve soruşturmanın diğer aşamalarındaki davranışlarını düzenleyen koruyucu ya da kılavuz ilkelere hükmeden çok sayıda üst düzey mahkeme kararı bulunmaktadır (6. Bölüm'e bakınız).

Yargının rolü sadece polisin kendisi soruşturmaya tabi tutulduğunda değil polisin yürüttüğü soruşturmanın yönlendirilmesi ve denetlenmesinde de önemlidir. Belirli soruşturma yöntemlerinin kullanılması için bağımsız bir yetkilendirme gerekiyorsa polis buna uymalıdır. Polis ayrıca, yöntemlerinin yargı incelemesine ve değerlendirmesine açık olabilmesi için, soruşturmaları nasıl yürüttüğü konusunda şeffaf olmalıdır. Son olarak, polis savcıya (ya da soruşturma yargıcına) karşı hesap verebilir ve kimi zaman da (sorgulayıcı sistemde) onun emrinde çalışır.

8.4.2.c. Yasama: Polis üzerindeki parlamento denetimi

Parlamentolar polisin görevlerini tanımlayan yasaları yaparlar (yukarıda). Halk, seçilmiş temsilcileri aracılığıyla, polisi yönlendiren yasaların "iyi düşünülmüş, uygun şekilde onaylanmış ve insani"⁴¹, standartların sağlanmasını ve hükümetin polise yeterli kaynak aktarmasını sağlar.

Parlamento denetimi çoğu ülkede, parlamento üyelerinin hükümet üyelerine, emniyet teşkilatından sorumlu olanlar dahil, soru önergesi verme ve çalışmalarında tüm kamu kurumlarından ihtiyaç duydukları her tür işbirliğinin sağlanması hakkını içermektedir. Kimi zaman özel parlamento komiteleri kurularak skandallar ya da polisle ilgili olaylar soruşturulur (aşağıda). Bazı parlamentolarda polis davranışları ile ilgili meseleler insan hakları komitelerinde görüşülür. Yerinden yönetim sistemlerine sahip ülkelerde bazen kent konseyleri ya da eyalet parlamentoları bu işlevi üstlenir.

38) Avrupa Polis Etiği Kuralları
4. Maddesi'ne göre "Polisi yönlendiren mevzuat kamuoyu tarafından erişilebilir ve yeterince anlaşılır ve net olmalı, gerekirse kamuoyu tarafından aynı düzeyde erişilebilir ve anlaşılır düzenlemelerle desteklenmelidir" ve
5. Maddesi'ne göre
"Polis memurları sıradan vatandaşlarla aynı yasalara tabidir ve istisnai durumlar ancak demokratik bir toplumda polisin uygun performansı gösterebilmesi amacıyla meşru görülebilir."

39) Al, 2002, *Rights at risk: Amnesty International's concerns regarding security legislation and law enforcement measures*.

40) CHRI, 2005, *Police accountability; too important to neglect, too urgent to delay*.

41) Davranış Kuralları'nın kabul edildiği 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul Kararı.

Parlamentonun önemli rollerinden biri polisin bütçesini değerlendirmek ve onaylamaktır. Bu sayede polisi her yıl çeşitli konular bakımından sorgulama şansı elde edilir. Ne yazık ki bunlar genellikle polis tarafından sınırlı bilgiye dayalı ve elde edilen verileri değerlendirme ve sorgulama konusunda parlamentonun yeterli uzmanlığa sahip olmadığı kağıt üzerinde uygulamalardır. Polis sıklıkla, bunu kontrol etme yetileri olduğu varsayımıyla suç oranları konusunda sorgulanır. Politikalar genellikle sadece daha fazla para ya da yasal yetki sağlama üzerinden algılanır ve siyasi oyunlar içeriğın önüne geçer. Parlamenterlerin bu uzmanlık eksiklikleri bazen açık celseler yapıldığında ya da STK ve bağımsız uzmanlardan girdi almaya açık olduğunda telafi edilebilmektedir.

Bazı ülkelerde polis parlamento denetimine direniş gösterebilir: “En yaygın polis tepkisi parlamentonun mevzuat reformu ya da kamu güvenliği politikalarında denetimi artırma çabalarını yersiz bir siyasi müdahale olarak suçlamaktır.”⁴²

Bağımsız araştırmalar

Polisin görev ihlalleri hakkında, kimi zaman parlamento, hükümet ya da seçilmiş makamlar tarafından başlatılan çok sayıda bağımsız araştırma örneği mevcuttur. Örnek vermek gerekirse:

- ADB New York Belediyesi polis teşkilatında yolsuzluk suçlamaları ve yolsuzlukla mücadele usulleri Mollen Komisyonu tarafından soruşturulmuştur. Soruşturmanın raporu 7 Haziran 1994 tarihinde sunulmuştur.⁴³
- Hollanda’da 1994 yılında polisin örgütlü suçlarla mücadelesinde kullandığı soruştırma yöntemleri hakkında bir parlamento araştırması başlatılmıştır. Komisyon (“van Traa Commission”) raporunu 1996 yılında sunmuş ve polisin net ve etkili bir mevzuata ve eylemlerinin sıkı yargı gözetimine tabi olması gerektiği sonucuna varmıştır.⁴⁴
- Bir parlamento araştırması olan “Commission Dutroux” 1996 yılında Belçika’da, bir dizi adam kaçıırma ve cinayet vakasında yürütölen soruştırmalar hakkında yaygın eleştirileri takiben kurulmuştur. 1998 yılında iki rapor -birincisi vaka hakkındaki bulguları sunmakta ve ikincisi kurumsal başarısızlıkları açıklamayı ve polisin yapısının ve hesap verebilirlik mekanizmaların reformu için tavsiyelerde bulunmayı amaçlamıştır- yayımlanmıştır.⁴⁵
- Sör William Macpherson 1993 yılında Londra’da siyahi bir gencin öldürölmesi hakkındaki soruştırma (aslında soruştırmasızlık) hakkında araştırma başlatmıştır. 1999 yılında yayımladığı rapor (“Macpherson Raporu” olarak bilinir), Birleşik Krallık ceza adaleti sistemindeki kurumsallaşmış ırkçılıktan söz eder ve bu konuda çok sayıda tavsiyede bulunur.⁴⁶
- Kuzey İrlanda’da “Patten Komisyonu” (resmi adı Kuzey İrlanda Bağımsız Polislik Komisyonu) 1998 Belfast Barış Anlaşması’ndan sonra polisin rolünü ele almak için kapsamlı yetkilerle kurulmuştur. Komisyonun 1999 yılında yayımladığı *A new beginning, Policing in Northern Ireland* başlıklı rapor polis ve insan hakları yayınlarında sıklıkla alıntılanmaktadır.⁴⁷

42) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society, External controls.*
 43) Bkz. <http://www.parc.info/reports/>.
 44) Bkz. <http://www.burojansen.nl/traa/e.htm>
 45) Bkz. (ayrıca Fransızcası bulunmaktadır): http://www.dekamer.be/kvvcr/pdf_sections/comm/dutroux/49K0713006.pdf
 46) Bkz. <http://www.archive.official-documents.co.uk/document/cm42/4262/sli-00.htm>
 47) Bkz. <http://www.belfast.org.uk/report/fullreport.pdf>

8.4.3. Halka hesap verebilirlik

Yukarıda belirtildiği gibi BM Davranış Kuralları polisin hizmet ettiği halka karşı hesap verebilir olması gerektiğini belirtiyorsa da, bu hesap verebilirliğin nasıl sağlanacağı konusunda net değildir. BM Davranış Kuralları'nın kabul edildiği kararda şöyle denmektedir: *“Her bir kolluk birimi, (...) burada öngörülmüş olan ilkelere ve standartlara tam olarak uyulmasını sağlamak için öz disiplinini sağlamakla görevlidir ve kolluk kuvvetlerinin eylemleri, ister bir değerlendirme kurulu, bir bakanlık, bir kovuşturma makamı, yargı, bir kamu denetçisi, bir vatandaşlar komitesi ya da bunların herhangi bir bileşkesi şeklinde oluşturulan birim tarafından, isterse de herhangi bir başka denetim kuruluşu tarafından halkın sıkı denetimine açık olmalıdır.”*⁴⁸

İnsan ve Halkların Hakları Afrika Komisyonu 2006 yılında bir karar alarak Afrika Şartı'na taraf ülkelere “bunların olmadığı yerlerde bağımsız sivil polis denetim mekanizmaları kurulması ve bunlara halkın katılımının sağlanması” çağrısı yapmıştır.⁴⁹

Avrupa Polis Etiği Kuralları'na göre polis “verimli bir dış denetime tabi” olmalıdır.⁵⁰ Halka hesap verebilirlik, hem *a priori* hem de *a posteriori* olarak, polis teşkilatlarının hizmet ettikleri topluluklara karşı ya doğrudan ya da temsilen hesap verebilirliğini gerektirir. STK'lar ve medya şeffaflığı, yasaların ve standartların gözetilmesini destekleyebilir ama polis bunlara karşı hesap verebilir değildir.

8.4.3.a. Toplumun ihtiyaçlarına duyarlılık

Polisin farklı biçimlerde halka hesap verebilirliğini geliştirmek genellikle, bu kitabın 3. Bölümü'nde ayrıntılı olarak tartışıldığı gibi, toplum destekli polislik ile ilişkilidir. Toplum destekli polislik polisin halkın ihtiyaçlarına karşı duyarlılığını artırmayı amaçlayan ve genellikle polisin halkın onay eksikliği olduğu anlayışından yola çıkan bir polislik felsefesidir. Tepki vermeye odaklı polisliğin ötesinde bir polislik biçimi ve kamu güvenliği sorunlarını çözmek için toplumla birlikte çalışmayı gerektirir. Halkın polise erişebilirliğini artırmayı ve daha duyarlı polislik uygulamalarını teşvik etmeyi amaçlar. Bunun halkın polise olan güvenini artıracığı ve halkı polisle işbirliği yapmaya teşvik edeceği savunulmaktadır. Bu sistemler iyi çalıştığında hem polisin verimliliğine hem de hesap verebilirliğine katkıda bulunur. Toplum, doğrudan ya da temsili olarak, polis uygulamalarını bir biçimde denetleyebilmelidir. Bu halk denetimi önemli bir hesap verebilirlik aracıdır.

Polis, hizmet ettiği halka karşı doğrudan hesap verebilirdir. İnsanlar kaygı duydukları konularda, adaletsiz olarak gördükleri konuları şikayet etmek için ve genel ya da belirli bir polis performansı hakkında geri bildirimde bulunmak için polise yaklaşırlar. Elbette bu rastgele halk-polis temasları, ancak halk polis teşkilatına bir bütün olarak güven duyuyor ve asayişin korunması için herkesin sorumluluğu paylaştığı bir müşterek çaba olarak görüyorsa gerçekleşir. Bu anlamdaki hesap verebilirlik kimi zaman ‘gayri resmi hesap verebilirlik’ olarak adlandırılır ve biz ‘resmi’ hesap verebilirlik türlerine kıyasla daha az önemli ya da değersiz olduğunu ima edebileceği için bu terimden kaçınılmasını tavsiye ediyoruz. Doğrudan halk-polis temaslarının polis teşkilatının iyi çalışması için hayati önemde olduğu ve halkın polise güvenini ölçmek için birincil parametre olduğu herhalde açıktır.

48) Davranış Kuralları'nın kabul edildiği 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul Kararı.

49) ACPHR, Afrika'da polis reformu, hesap verebilirliği ve sivil denetimi hakkında, 15-29 Kasım 2006 tarihleri arasında Gambiya Banjul'da yapılan 40. Olağan Toplantı'da alınan karar. 50) Avrupa Polis Etiği Kuralları 59. Madde.

Halka hesap verebilirliğin geliştirilmesi: Karakol Ziyaret Haftası

Farklı kıtalarda çalışan altı STK'nın oluşturduğu küresel ittifak olan Altus, ilk Karakol Ziyaret Haftası'nı Kasım 2006'da düzenlemiştir. Halk yerel karakolları ziyaret ederek sunulan hizmetlerin kalitesini değerlendirmiştir. 23 ülkede (Belçika, Benin, Brezilya, Kanada, şili, Almanya, Gana, Macaristan, Hindistan, Letonya, Liberya, Malezya, Meksika, Hollanda, Nijer, Nijerya, Peru, Rusya, Güney Afrika, Güney Kore, Sri Lanka, Birleşik Krallık ve ABD) toplam 1500' aşkın vatandaş 450'den fazla karakolu ziyaret etmiş:

- Halka karakolları gzlemele ve polisi daha yakından tanıma şansı verilmiş,
- Polise hizmetlerini iyileştirmek için ziyaretlerden faydalanma şansı verilmiş,
- Polise 'iyi uygulamalar' ve karakollarının bölgedeki ve dünyadaki diğer karakollara kıyasla ne durumda olduğu konusunda fikir sahibi olma fırsatı verilmiştir.

Karakol Ziyaret Haftası'nda küçük ziyaretçi ekipleri (3-8 kişi) ve bir ekip lideri, kısa (yaklaşık bir saat) ve planlı ziyaretler gerçekleştirmiştir. Ziyaretten sonra her ekipten izlenimlerini paylaşmaları ve bir form doldurmaları istenmiş, formlar özel olarak tasarlanmış bir internet sitesine işlenmiştir. Formda değerlendirme sürecini kolaylaştırmak üzere 5 temaya bölünmüş 20 soru bulunmaktadır; toplum odaklılık; fiziksel koşullar; yaş, cinsiyet, etnik köken, milliyet, azınlık statüsü ya da cinsel yönelim ayrımcılığı olmadan eşit muamele; şeffaflık ve hesap verebilirlik ve gözaltı koşulları. 2007 yılında Karakol Ziyaret Haftası tekrar düzenlenmiş, bu kez 3500 kişi 6800' aşkın karakolu ziyaret etmiştir. Ayrıntılı bilgi için: www.altus.org.

8.4.3.b. Medya, Sivil Toplum kuruluşları (STK) ve akademisyenler

Bazı ülkelerde en sıkı polis denetimi medya tarafından yapılır.⁵¹ özellikle geniş özgürlüklerin olduğu ülkelerde medya ciddi bir erişim ve güce sahiptir. Ülkenin herhangi bir yerinde yaşanan herhangi bir insan hakları ihlali medyanın eline geçerse anında tüm ülkeye duyurulabilir. Ayrıca bazı medya sektörleri, özellikle modern elektronik medya, kimi zaman polis memurlarını rüşvet alırken ya da başka görev ihlalleri sırasında yakalayan gizli operasyonlar düzenler. Ancak bunun tersi de yaşanmaktadır: Medyanın yayınları kimi zaman kr amaçlı ya da yetersiz ve seii olabilir. Ayrıca bu konulardaki yanlılık ve duyarsızlık medya yayınlarının kalitesini, konu ve içerik tercihlerini etkilemiştir. Medyanın etkisi iki yönlüdür. Medya hesap verebilirliğe önemli katkı yapabilirse de bunun için medyanın zgr ve profesyonel, muhabirlerin polis etik ve işlevleri konusunda bilgili olması gerekir. Ancak o zaman medyanın polisin insan hakları ihlalleri ile ilgili raporları hem bağımsız şikayet organları hem de STK'lar için önemli ve içten bir bilgi kaynağı olabilir. BM Davranış Kuralları medyanın şikayet değerlendirme işlevi üstlenmiş olarak kabul edilebileceğini belirtmektedir (ayrıca Başlık 8.4.1.g.).

51) Hindistan Polis Programı Koordinatörü G.P Joshi ile yapılan kişisel görüşmeye istinaden.

Polisin insan hakları ihlalleri üzerine alışan STK'lar da hesap verebilirliğe önemli katkıda bulunabilirler. 10. Bölüm'de insan hakları STK'larının polis

davranışları üzerinde etkili olabilmesi için fırsatları tartışacağız. Ancak polis, medya ve insan hakları grupları arasındaki ilişkiler karmaşıktır (bakınız 1. ve 10. Bölüm). Örneğin, genellikle (yerel) medya tarafından suç oranlarının yükseldiği bilgisinin sıklıkla ve yoğun bir şekilde yayımlandığı durumlarda, halk sert politikaları savunan politikacıları ve medyayı destekleme eğilimindedir ve bunların bazıları insan hakları standartlarını düşürebilir. İnsan hakları ile güvenlik arasındaki bu kutuplaşma insan hakları odaklı polislik taleplerini zorlaştırabilir.⁵² Halka hesap verebilirlik ile desteklenmiş duyarlı polisliğin, polisin halkın her istediğini yapması demek olmadığı bir kez daha vurgulanmalıdır.

Bazı ülkelerde, örneğin ABD ve Birleşik Krallık'ta, akademisyenler polis uygulamaları, kullanılan yöntem ve felsefelerle halkın duyduğu güven konusunda çok sayıda araştırma yürütmektedir. Polislik hakkında araştırma yürüten akademisyenlere sağlanan bilgi erişimi polisin şeffaflığı ile ilgili önemli bir ölçüttür.

Polis kimi zaman halkla ilişkiler ofisleri kurma konusuna ağırlık verir. Polisin halkla ilişkiler ofisleri hesap verebilirliğe katkıda bulunabilir. Medyanın sorularına cevap vermenin yanında bazı teşkilatlar suç eğilimleri ve suçun engellenmesi hakkında düzenli tavsiye raporları yayımlarlar. Bazı polis teşkilatları iç disiplin usulleri konusunda daha şeffaf bir yaklaşıma sahiptir, iç soruşturmaları ve sonuçları hakkında bilgileri paylaşmaya açıktır. Bu onların etik olmayan davranışlara karşı duruşlarını gösterir. Ayrıca insan hakları grupları ya da medya polisin iddialarını sorgulayabilir. Ne yazık ki bunun tersi davranışlar da görülür: Bazı halkla ilişkiler ofisleri temelde herhangi bir bilgi paylaşımından kaçınmaya, halkı ve STK'ları uzak tutmaya çalışırlar.

8.4.4. Bağımsız dış hesap verebilirlik mekanizmaları

Bölüm 8.4.1.c.'de halkın şikayetlerini doğrudan sunabilmesi gerektiğinden bahsettik. Bunun yanı sıra halkın şikayetlerini iletebileceği ve polis eylemlerini soruşturup izleyen bağımsız mekanizmalar bulunmalıdır. Halkın polise güvenmediği durumlarda bu bağımsız mekanizmalar elbette gereklidir, ancak güven olsa bile bağımsız mekanizmalar polisin (ve daha geniş yürütme yetkilerinin) irdelenmesini sağlamak için esastır. Bölüm 8.4.1.c.'de tartışıldığı gibi şikayetin doğrudan polise sunulmasına dair ilkeler aynı şekilde bağımsız şikayet organları için de geçerlidir.

Bağımsız hesap verebilirlik mekanizmalarını, genel polis politika ve stratejisini kapsayan büyük resme bakanlar ve münferit şikayetleri inceleyenler olarak ikiye ayırmak mümkündür. Bağımsız mekanizmalar insan hakları komisyonu gibi yasal kurumları içerir. Bunlar genellikle Devlet memurlarının görev ihlallerini incelerler ve polis çalışma alanlarından birisi olabileceği gibi bunlar polise özel de olabilir, yani sadece polisle ilgili şikayetleri alıyor olabilir. Bağımsız mekanizmalar kamuoyunun sesi olmaya çalışır ve polis duyarlılığını ve faaliyetlerinin sorumluluğunu almasını sağlar. Tüm bu kurumlar, yürütme tarafından finanse ediliyor ve yasa ile görevlendiriliyorsa da, bağımsız ve tarafsız bir konumda olmalıdır. Bu kurumlara şikayetleri soruşturmak ve uygun telafi eylemlerinin gerçekleşmesini sağlamak için yeterli yetki verilmesi gerekir.

52) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*.

Ayrıca yeterli kaynaklara, hem beceri hem de deneyim bakımından itibarlı çalışanlara ihtiyaçları vardır.

8.4.4.a. Ulusal İnsan Hakları Kurumları (ÜİHK'lar)

Ulusal insan hakları kurumları, insan haklarını koruyan **kamu denetçileri** gibi kurumlar dahil olmak üzere, devletin yargı ve yürütme işlevleri ve varsa seçilmiş vekiller arasında eşsiz bir konuma sahip, kuruluşu gereği yarı-resmi kurumlar olarak sivil insan hakları örgütlerinden ayrılırlar. Kuruluş amaçları insan hakları sorunlarını ve kişilerin insan hakları ihlalleri ile ilgili mağduriyetlerini etkin bir şekilde soruşturarak ve uygun tavsiyelerde bulunarak insan haklarını geliştirmek ve korumaktır. Ancak ÜİHK'ların kuruluşu kendi içinde bir amaç olarak görülmemelidir - ÜİHK'lar buldukları ülkedeki insan hakları koşullarının geliştirilmesinde ve münferit vakalarda soruşturma ve tetkiklerin güvence altına alınmasında ne kadar etkili oldukları yönünden değerlendirilmelidir.

ÜİHK'ların statü ve işleyiş ilkeleri '*Paris İlkeleri*' ile ortaya konmuş ve burada yetki alanlarının "mümkün olduğunca geniş" tutulması gerektiği ifade edilmiştir.⁵³ Bu ÜİHK'lar tipik olarak tüm Devletin memurlarının görev ihlalleri ile ilgilendirir ve kapsamı sadece polisten ibaret değildir. Paris İlkeleri'ne göre ÜİHK'nın sorumlulukları arasında talep üzerine ya da kendi inisiyatifini ile insan haklarını koruma ve geliştirme ile ilgili her tür konuda, insan haklarını korumayı ve genişletmeyi amaçlayan; her tür mevzuat, idari uygulama ve yargı teşkilatı ile ilgili, kendi seçtiği herhangi bir insan hakları ihlali durumu hakkında görüş, tavsiye, öneri ve raporlar sunmak; genel olarak insan hakları ile ilgili ulusal durum hakkında ya da daha özel konularda raporlar hazırlamak; insan hakkı ihlallerinin yaşandığı ülkelerde hükümetin dikkatini bu konuya çekmek ve bu durumları sonlandırmak için girişim önerilerinde bulunma ve gerektiğinde hükümetin tutum ve tepkileri hakkında görüş belirtmek sayılabilir. ÜİHK'nın bileşimi çoğulcu toplumu yansıtmalı ve bağımsızlığı güvence altına almalıdır. Kendi yetki alanlarındaki tüm soruları serbestçe ele alabilmeli, herkesi dinleyebilmeli, değerlendirme yapabilmeli, görüş ve tavsiyelerini yayımlamak için gereken tüm bilgilere erişebilmelidir.

Münferit durumlarla ilgili şikayet ve dilekçeleri dinleme ve değerlendirme yetkisi ulusal bir insan hakları kurumuna verilebilir. Buraya başvurular kişiler, temsilcileri, üçüncü taraflar, STK'lar, sendika birlikleri ya da diğer temsilî örgütler tarafından yapılabilir. ÜİHK'lar anlaşmazlıkları uzlaşma yoluyla çözebilir ya da şikayetçiye atacağı adımlar konusunda tavsiye ve/veya yönlendirmede bulunabilir. Ayrıca yetkili makamlara, özellikle yasa, yönetmelik ya da idari uygulamalara, özellikle de haklarını almak için dilekçe yazan kişilerin yaşadığı zorluklara bunlar neden oluyorsa, hükümler ya da reformlar önererek tavsiyelerde bulunabilir.

Örneğin El Salvador İnsan Hakları Kamu Denetçisi Bürosu, ülke çapında kişilerin şikayetlerini sunabilecekleri ofisler kurmuştur. Bu ofisler şikayetin erişilebilirliğini tespit edebilmekte, soruşturma yürütebilmekte ve bulguları yayımlayabilmektedir. Suçlanan makamlardan gerekli her tür belgeye erişim hakları bulunur ve istenen bilgilerin sağlanması reddedilirse Kamu Denetçisi suçlamaların gerçek olduğunu varsayabilir. Kamu denetçisi her bir vaka için ihlalin tekrarlanmasını engellemek üzere tavsiyelerde bulunabilir.⁵⁴

53) 20 Aralık 1993 tarihli ve 48/134 sayılı Genel Kurul Kararı ile kabul edilmiştir.

54) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society, External controls.*

Tema ve tartışmaların bu nüshası El Salvador, Brezilya ve Kolombiya'daki denetim mekanizmalarını değerlendirmektedir.

Ulusal insan hakları kurumları forumu

Ulusal insan hakları kurumları alanındaki araştırmacı ve uygulayıcıların yer aldığı uluslararası bir forumdur. <http://www.nhri.net> adresinde Şunları bulabilirsiniz:

- Önemli küresel ve bölgesel belgeler,
- Küresel ve bölgesel forumların çalışmalarını hakkında belgeler,
- Ulusal insan hakları kurumları hakkında ve bunlardan alınan bilgiler,
- Bibliyografya ve araştırma materyalleri,
- Kapasite yaratma ve eğitim kaynakları.

2001 yılında Uluslararası Af Örgütü, Paris İlkeleri'ne dayalı olarak ulusal insan hakları kurumları hakkında tavsiyelerini yayımlamıştır.⁵⁵ Okuyuculara bu rapora başvurmalarını tavsiye ederiz.

Uluslararası Af Örgütü'nün Ulusal İnsan Hakları Kurumları (UİHK'lar) hakkında tavsiyeleri⁵⁶

UİHK'ların genellikle geniş bir çalışma alanı ve kısıtlı kaynakları vardır. Dolayısıyla mağdurlarla görüşülerek, stratejik bir yaklaşımla öncelikler belirlenmeli, çalışmalara son vermeden önce bu hedeflere ulaşılması sağlanmalıdır. Öncelikler hukuk dışı ve kanunsuz öldürme, işkence, "kayıp", savaş suçları ve insanlık suçları gibi büyük insan hakları ihlallerini kapsamalıdır. Ancak, UİHK'ların özellikle sosyal, kültürel ve ekonomik haklar gibi diğer haklara yönelik harekete geçme gücü de bulunmalıdır. UİHK'lar çalışmalarında ulusal yasaları değil uluslararası hukuku referans almalıdır.

Soruştırmalar hem münferit vakalara hem de örüntülere odaklanmalı, köklü sebepleri ve tekrarlanan sorunları açığa çıkarmayı amaçlamalıdır. Bulgular halk tarafından irdelenebilmelidir. Soruştırmalar yürütülürken UİHK'lar elde edilebilen tüm bilgi kaynaklarını araştırmalıdır. Bunlara mağdurların, tanıkların ve suçlanan faillerin ifadeleri, tıbbi raporlar, polis soruşturması dosyaları, mahkeme dosyaları, medya haberleri, STK'lar, mağdur aileleri ve avukatlardan alınacak bilgiler de dahildir. Bu konu özel öneme sahiptir çünkü örneğin sadece mevcut polis soruşturması dosyalarını incelemekten ibaret soruştırmalar, soruştırmalardaki başarısızlıkların tekrar etmesine sebep olabilir ve bu durum cezasızlığı teşvik edebilir ya da artırabilir. UİHK'ların ek (adli) uzmanlığa erişimi olmalı ve bunları kullanmasına izin verilmelidir. UİHK'ların, tanıkların, Şikayetçilerin ya da kanıt sunan diğer tarafların uygun şekilde korunmasını sağlayacak mekanizmalara tam ve etkin erişimi olmalıdır. Soruştırmalar kendi inisiyatifleriyle ya da halktan gelen Şikayetlerle başlatılabilir. Şikayetçinin suçlanması ve adli kovuşturmanın devam ediyor olması UİHK'ların Şikayeti incelemesini ya da insan hakları meselelerine müdahale etme konusunda yetkileri içinde harekete geçmesini engellemek için gerekçe olmamalıdır.

UİHK'nın ve yargının rolleri arasına belirgin bir çizgi çekilmelidir. UİHK soruştırma yapabilmeli ancak yargılamaya yetkisi olmamalıdır. UİHK'ların soruştırmaları gecikmeden uygun yargı makamlarına sunulmalı ve

55) AI, 2001, *Amnesty International's recommendations on national human rights institutions*.
56) Bu metin AI, 2001, *AI's recommendations on NHRI's* a dayanmaktadır.

gereken eylemler burada yürütülmelidir. ÜİHK, polisin neticesiz ya da tatminkar olmayan bir soruşturma yürüttüğüne (insan haklarını korumayı başaramadığına) ya da belirli bireylerin insan hakları ihlalleri işlediğine, emrettiğine, teşvik ettiğine ya da izin verdiğine (insan haklarına saygı göstermeyi başaramadığına) dair bir kanıt bulunduğunda vakanın bulguları hızla, etkili bir şekilde, derinlemesine ve tarafsız bir şekilde ceza kovuşturması yürütmeye yetkili makamlarca soruşturulmalı ve uygun görüldüğünde sorumlular uluslararası adil yargılanma haklarına saygı duyan yasal duruşmalarla adalet önüne çıkarılmalıdır. ÜİHK'lar amirlerin kendi yetkileri altında gerçekleşen eylemler için adaletle teslim edilmesini önerme yetkisine sahip olmalı ve duruşmaları izleyerek ya da gerekirse uygun yasal eylemlerin makul süreler içinde yürürlüğe konmasını talep etmek üzere yasal başvuru yapmak için mahkemeye çıkarak, vaka hakkındaki yargı sürecini yakından takip etmeye yetkili olmalıdır. ÜİHK, çalışmaları sırasında bu memurların sorumlu tutulamamasına neden olan yasal boşluklar tespit ederse iç hukukun cezasızlığı kolaylaştırmasını engelleyecek yasal reform önerilerinde bulunmalıdır.

Her ne kadar yargı ile ÜİHK'lar arasında işlev bağımsızlığını korumak önemliyse de, ÜİHK tavsiyelerinin dikkate alınıp alınmadığını izlemelidir. ÜİHK'lar soruşturma ve kovuşturma tavsiyelerinin göz ardı edildiği durumlarda kenara çekilmemelidir. Böyle durumlarda ÜİHK, gerekirse ulusal ve uluslararası kamuoyu oluşturma çalışmaları ile yetkili makamların vakayı ele almasını ya da mümkünse yargı makamlarının kararının yargı denetimine tabi tutulmasını talep etmeye devam etmelidir. ÜİHK'lar cezasızlık suçuna ortak olmamalıdır. Hükümet ÜİHK'ların hem vakaya özgü hem de genel bulgularına, sonuçlarına ve tavsiyelerine makul süre içinde müdahale etmelidir. Hükümetin müdahalesi aleni olmalıdır.

8.4.4.b. Polise özel denetim organları

BM Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları'nın etkili bir şekilde uygulanması için Rehber İlkeler'de 'Halktan gelen şikayetler' başlığı altında şöyle denmektedir: *"[iç disiplin ve dış denetim mekanizmaları] altında sözü edilen mekanizmalar içerisinde halk tarafından kolluk kuvvetlerine yönelik şikayetlerin alınması ve işleme konması için hükümler konmalı ve bu hükümlerin varlığı halka duyurulmalıdır."*⁵⁷ Gerçekten de birçok ülkede hem ÜİHK'larla birlikte çalışan bağımsız şikayet organları vardır hem de doğrudan polise şikayette bulunma imkanı bulunmaktadır. Farklı ülkelerde kullanılan sistemler arasında ücretsiz ya da düşük ücretli telefon hatları ve karakollara konan posta kutuları bulunmaktadır. Bazı sistemlerde kişilerin şikayetlerini şahsen yapabilecekleri bürolar vardır. Her halükarda, şikayetçi şikayetini suçlanan memurun görevli olduğu karakolda yapmak zorunda kalmamalı, şikayetleri başka bir noktada bildirmek daima mümkün olmalıdır. Ayrıca şikayet bildirimleri ücretle tabi olmamalıdır. Örneğin Sudan'da şikayetler avukatlar aracılığıyla sunulmak zorundadır ve bu işlem ücrete tabidir.

Genel olarak önceki kısımda tartışılan ilkeler aynı şekilde polise özel şikayet organları için de geçerlidir. Bir sistemin etkili olabilmesi için şunlar önemlidir:

- Şikayet bürosunun işlemlerinin aleni olması,

57) Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 24 Mayıs 1989 tarihinde 1989/61 sayılıyla kabul edilen ve Genel Kurul tarafından 16 Aralık 1989 tarihinde ve 44/162 sayılı kararla onaylanan karar.

- Şikayet usullerinin kolay erişilebilir olması,
- Şikayetçinin tehdit altında hissetmemesi,
- Şikayetçinin ne beklemesi gerektiği ve şikayetin nasıl takip edebileceği konusunda bilgilendirilmesi (buna bir referans numarası ve şikayete ilgilenen memurun isminin verilmesi dahil olabilir),
- Şikayetçinin gerektiğinde tanık korumaya erişimi olması,
- Sistemin polis ve halk arasındaki anlaşmazlıkları gayri resmi yollarla çözme fırsatlarını içermesi (anlaşmazlıklar sıklıkla basit bir özur ile çözülebilir),
- Halkın sisteme güvenmesi.

Güven insan haklarını ihlal eden polis memurlarına uygulanan yaptırımlar hakkında istatistik ve bilgi veren raporların (mağdurların kimlikleri saklı tutularak) yayımlanması aracılığıyla teşvik edilebilir. Diğer bir yöntem bağımsız bir denetim, örneğin toplumda itibar sahibi birkaç kişiye bu dosyalara erişim vermek ve şikayetin ele alınış biçimiyle ilgili herhangi bir konuda soru sorma ve sorunlara Emniyet Müdürü'nün dikkatini çekme yetkisi tanımaktır.

Sıklıkla verilen iki örnek: Birleşik Krallık ve Güney Afrika

Birleşik Krallık ve Güney Afrika'da polis hesap verebilirliği raporlarında bağımsız şikayet mekanizmalarından sıkça söz edilir. Aşağıdaki bilgiler bu ülkelerdeki ilgili internet sitelerinden alınmıştır.

2004 yılında kurulan Birleşik Krallık Bağımsız Polis Şikayetleri Komisyonu (IPCC) İçişleri Bakanlığı tarafından finanse edilen bakanlık dışı, ancak yasalar gereğince polisten, çıkar gruplarından ve siyasi partilerden tamamen bağımsız, vakalar hakkındaki kararlarına hükümetin müdahale etmediği bir kuruluştur.⁵⁸ IPCC polis şikayet sisteminin tümüyle denetler. Bir vaka üzerine yürütülen polis soruşturmalarını yönetmeyi ya da gözetim altında tutmayı seçebilir ve en ciddi vakaları bağımsız olarak soruşturabilir. Kişi, şu koşullarda şikayette bulunabilir:

- Polis teşkilatı mensubu tarafından bir görev ihlalinin mağduru olduysa. Görev ihlalleri bir polis memurunun ya da personelinin kaba davranması ya da aşırı güç kullanmasını içerir. Ayrıca hukuksuz tutuklama ya da birinin haklarının ihlali de dahil olabilir.
- İddia edilen görev ihlali sırasında orada ise veya duyacak ya da görecek kadar yakında ise ve sonuç olarak kayıp, zarar, sıkıntı veya zorluk çekti ya da tehlikeye atıldı veya risk altına girdiyse.
- İddia edilen görev ihlalinin mağdurunun arkadaşı ya da akrabası ise ve mağdurun üzerindeki etkilerden kaynaklı olarak sıkıntı çekiyorsa;
- İddia edilen görev ihlaline tanık olduysa;
- Yukarıdakilerden herhangi birinin vekili ise.

IPCC kısa bir süre önce kurulduğundan etkisi konusunda yorum yapmak için erkendir.

Güney Afrika Bağımsız Şikayet Dairesi (ICD), Güney Afrika Polis Servisi (SAPS) ve Belediye Zabıtası mensuplarına yönelik şiddet, suç ya da görev ihlali şikayetlerini soruşturmak için Nisan 1997'de kurulmuş bir

58) Ayrıntılı bilgi için bkz. www.ipcc.gov.uk.

kamu kurumudur.⁵⁹ SAPS'tan bağımsız bir şekilde, SAPS mensuplarına yönelik iddia edilen görev ihlallerini etkili ve verimli bir şekilde soruşturur. Görevi, uygun polis davranışlarını desteklemektir. ICD aşağıdaki konuları soruşturur:

- Gözaltında ya da polis faaliyetleri sonucunda (ateş etme, saldırı gibi) ölümler.
- SAPS mensuplarının saldırı, hırsızlık, yolsuzluk, soygun, tecavüz ve benzeri suç faaliyetlerine karışması.
- SAPS İç Tüzüğü ya da Polis Yönetmelikleri ile yasaklanmış, görev ihmali gibi davranışlar ya da Davranış Kuralları ihlalleri.
- Polis hizmetleri hakkında memnuniyetsizlik/şikayetler.
- Aile İç Şiddet Yasası gereğince aile içi şiddet mağdurlarına yardımcı olmama ya da bunları korumama.
- Belediye Zabıtası tarafından işlenen görev ihlali ya da suçlar.

Uluslararası Af Örgütü ICD ile ilgili bazı yorumlar yapmıştır. Kesinlikle bazı olumlu öğeler içermekle birlikte, ICD'nin etkinliğini ve bağımsızlığını etkileyen bazı önemli zayıf yönleri bulunmaktadır. Bu zayıf yönler ICD'nin doğrudan parlamentoya rapor vermek yerine Güvenlik Bakanlığı altında konumlanması, kısıtlı kaynaklara sahip olması ve polisin işkence vakalarını ICD'ye rapor etmek zorunda olmamasıdır.⁶⁰ 2006 yılında ICD hakkında bağımsız bir inceleme yapılmıştır. Raporla ICD'nin bütçe kısıtlılıkları ve idari sorunlarla boğuştuğu ve dosya yükünü kaldıramadığı belirtilmektedir. Önceliklendirme ihtiyacını vurgulamaktadır. Ayrıca SAPS'ın işbirliği eksikliği tespit edilmiştir. Rapor özetinde de belirtildiği gibi: "Polisin ICD soruşturmalarındaki işbirliği ve disiplin eylemleri ya da telafi önlemleri konusundaki ICD tavsiyelerine uyumu sorunludur. İşbirliği yapılmaması halinde polis üzerinde yaptırım olmaması ve ICD'nin elindeki mevcut başvuru önlemlerinin yetersizliği durumu daha da kötüleştirmektedir."⁶¹

Bazı ülkelerde şikayetlerin değerlendirilmesi ile ilgisi olmayan bağımsız polis denetim organları bulunduğu da hatırlatılmalıdır. Örneğin Kuzey İrlanda'da, Patten Komisyonu'nun ardından Kuzey İrlanda Polislik Kurulu'nun oluşturulmasına karar verilmiştir. Bu Kurul şikayetleri incelemeyi, bunun için ayrı bir Kuzey İrlanda Polisi Kamu Denetçisi bulunmaktadır. Ancak, Polislik Kurulu genel denetimi kapsayan geniş yetkilere sahiptir. Bazıları Kuzey İrlanda polisinin bugün dünyada en yakından denetlenen polis teşkilatı olduğunu iddia etmektedir. İnternet sitelerinde de belirtildiği gibi Polislik Kurulu "Kuzey İrlanda polisinin etkili ve verimli çalışmasını sağlamak" için vardır. Emniyet Müdürü'nü kendi eylemleri ve personelinin eylemleri için sorumlu tutabilir, polis performansını hedef ve amaçlarını belirleyebilir (Emniyet Müdürü'ne danışarak) ve bunlar üzerinden ilerleme takibi yapılabilir ve Kuzey İrlanda'da işlenen suçların eğilim ve örüntülerini izleyebilir, suç önlemede halkın işbirliğini kolaylaştırmak için düzenlemeler yapılabilir. İç disiplin usulleri dahil olmak üzere sistemlerin doğru çalışıp çalışmadığını izler ve İnsan Hakları Kanunu ve Etik Yönetmeliği'ne uygunluk kontrolü yapar. Ayrıca Bağımsız Gözaltı Ziyaretçileri atar ve Bağımsız Gözaltı Ziyaret Programı'nı yönetir. İşe alım, seçim ve eğitim alanlarında da çeşitli yetkilere sahiptir.⁶²

59) Ayrıntılı bilgi için bkz. www.icd.gov.za.

60) Al, 2002, *Policing to protect human rights: A survey of police practices in countries of the Southern African Development Community, 1997-2002*, s. 60-61.

61) Mistry, D. ve M. Lue-Dugmore, 2006, *An overview of the independent complaints directorate (ICD) in the light of proposals to restructure the directorate*, s.5.

62) Kuzey İrlanda Polislik Kurulu hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. www.nipolicingboard.org.uk. Kuzey İrlanda Polis Kamu Denetçisi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. www.policeombudsman.org.

Uluslararası Bağımsız Polis Denetimi Ağının (INIOP) Kuruluşu

INIOP bağımsız polis denetimi ile ilgili örgütler için kurulmakta olan yeni bir uluslararası ağıdır. Ağın tanıtım broşüründe belirtildiği gibi: “Bağımsız polis denetimi son derece uzmanlaşma gerektiren bir faaliyettir. Bunun için kurulmuş örgütler bulunmakla birlikte bunlarla aynı yetki alanında kendilerine benzer ve karşılaştıkları zorlukları tartışabilecekleri diğer teşkilatlar ya çok az sayıdadır ya da hiç yoktur. Bu kurumların bağımsız kalabilmeleri için hükümete, denetledikleri kurumlara ve çalışmalarından etkilenen kişi ve çıkar gruplarına mesafeli durması gerekir. Yaptıkları çalışmalar ihtilafı olduğu için bağımsızlıklarını tehdit eden siyasi baskılarla da karşılaşabilirler.”⁶³

Bu doğrultuda INIOP'un iki amacı vardır:

- Etkili, bağımsız polis denetimi ilkesini savunmak.
- Mevcut denetim örgütleri için bilgi paylaşımı ve öğrenme fırsatları yaratmak.

Üyelik koşulları taslağının ve ağın anayasasının hazırlanması için çalışmalar devam etmektedir. Ağın resmi açılışının 2008 yılı sonunda yapılması planlanmaktaydı. Ayrıntılı bilgi için www.iniop.org.

8.4.4.c. Diğer bağımsız denetim biçimleri

Kimi polis teşkilatları politikaları ve genel performansı (bireysel performansı değil) iyileştirmek amacıyla polisliğin çeşitli yönlerini izleyen bağımsız denetmenlerce teftiş edilirler. Denetmenler tutuklular, sokak çocukları ve polis memurları gibi hedef grupların temsilcileri ile görüşürler ve katı bir gizlilik içinde bunlardan bilgi alırlar.

Halka hesap verebilirlik konusundaki sistemler arasında bir grup sivil ya da bir STK'nın önceden haber vermeden polis hücrelerini ziyaret ederek tutuklulara doğru davranılmasını sağlamayı amaçladıkları “hücre ziyaretçi programları” bulunur. Bu programlar genellikle medikal, inşaat ya da sosyal hizmetler gibi alanlarda uzmanlık sahibi olan sıradan vatandaşlardan oluşur. Elbette bu programların etkili olabilmesi için polis memurunun anında erişime izin verme zorunluluğu olması gerekir ve bu kolay elde edilebilen bir yetki değildir. 6. Bölüm tutuklama denetimini daha derinlemesine ele almaktadır.

8.5. Polisin hesap verebilirliği: Bütüncül bir resim

Bu bölümde polis hesap verebilirliğine ilişkin çeşitli mekanizmalara genel bir bakış sunmaya çalıştık. Hesap verebilirliğin etkin olabilmesi için birbirlerine denetim uygulayacak çok sayıda aktörün katıldığı bir sisteme ihtiyaç olduğunu savunduk. Bu karmaşık konuyu erişilebilir ve anlaşılabilir hale getirmek için bir sınıflandırma seçtik. Bu sınıflandırma kısmen keyfidir -ilgili tarafları görselleştirmek için başka yollar da vardır- ancak birçok insan hakları savunucusunun aşına olduğunu umduğumuz bir sınıflandırma izlenmiştir.

63) “Together we can make it work”, 2. Sürüm, Kasım 2006. INIOP'un web sitesinden indirilebilir: “Introduction to the development of the network”.

214 ve 215. sayfalarda sunulan tabloda polis hesap verebilirliğinin bu bölümün bir önceki kısmında tartışılan çeşitli yönlerini özetledik.

Tablonun dört sütunu Bölüm 8.4'te tartışılan dört hesap verebilirlik alanına karşılık gelmektedir:

1. İç hesap verebilirlik,
2. Devlete karşı hesap verebilirlik (yürütme, yargı ve yasama),
3. Halka karşı hesap verebilirlik,
4. Bağımsız dış denetim.

Her sütunda bu alanlarda çalışan kurumlar **koyu** yazı tipiyle verilmiştir. Bu kurumlar:

1. Polis teşkilatının kendisi,
2. Polisten sorumlu bakanlıklar; hukuk ve yargı, ama aynı zamanda savcılık; yasama organları, örneğin parlamento ve kent konseyleri,
3. Halk, medya, STK'lar ve akademisyenler,
4. Bağımsız dış hesap verebilirlik kurumları, örneğin ÜİHK'lar.

Bu kurumların altında bunların içindeki organlar altı çizili olarak verilmiştir. Bu kurum ve organların altında italik olarak polis operasyonları ile ilgili sorumluluklarının *a priori* ve *a posteriori* öğeleri verilmiştir. İlgili yerlerde operasyonlar devam ederken kurumların ne yaptığı, örneğin polis faaliyetlerinin gözetimi formüle edilmiştir.

Örnek:

Devlete karşı hesap verebilirliğin altında yürütmeye karşı hesap verebilirlik verilmiştir. Bunun altında koyu yazı tipiyle **İçişleri Bakanlığı**, bunun altında da **Polis Politikası Genel Müdürlüğü** ve **Teftiş Kurulu** yer alır. İtalik olarak bunların faaliyetleri, kurumların ne yaptıkları ve bunun hesap verebilirlikle ilgisi açıklanmıştır. Yani, Yürütme organı içinde İçişleri Bakanlığı *polis için stratejik hedefleri belirler ve kaynakların tahsisine karar verir*. Bu faaliyetlerin ikisi de polis operasyonları gerçekleşmeden yapılır ve dolayısıyla a priori faaliyetlerdir. Bakanlığın aynı zamanda operasyonlar sırasında (süregelen) sürekli bir denetim işlevi (*izleme*) vardır ve Teftiş Kurulu *politika ve idari işlemleri* teftiş edebilir. Son olarak Bakanlık *polis operasyonlarını takiben (a posteriori) değerlendirme yapabilir, düzeltici eylemlerde bulunabilir, bütçe değişiklikleri yapabilir, düzenlemeleri değiştirebilir ve mevzuatta değişiklikler önerebilir*.

Bu şekilde polis hesap verebilirliğinde rol oynayan tüm kurumlar açıklanmıştır. Hem işlev olarak hem de bireysel memurların faaliyetleri bakımından polislik konusunda doğru bir anlayış için bunun çok çeşitli tarafların ve çıkarların dahil olduğu büyük ve karmaşık bir çerçeve içinde gerçekleştiği bilinmelidir. Diğer bir deyişle polisin davranışları ya da sonuçları yalıtılmış bir şekilde ele alınamaz - tüm bu kurumların ve bunların görevlerini nasıl yerine getirdiklerinin tam olarak analiz edilmesi kimin sorumlu olduğunu ve en etkili önlemlerin hangileri olduğunu doğru tespit etmek için esastır.

Özetle, tablo insan hakları savunucularının polisin içinde çalıştığı çerçeveyi, bunun “çok aktörlü ve dengeli bir sistem” olup olmadığını ve bunların *a priori*, süregelen ve/veya *a posteriori* denetim işlevlerinden hangilerini yürüttüklerini tespit etmesine yardımcı olur. Sistem dengeli değilse zayıflığın nerelerde olduğunu (yani polisin üzerinde en fazla yetkinin kimde olduğunu) tespit edilmesine yardımcı olacaktır. Hedef ülke için tablo ‘doldurulduktan’ sonra (yani açıklanan kurumlar yerinde mi kontrol edildikten sonra - örneğin: UIHK var mı?) bu kurumların ve tarafların nasıl çalıştıkları konusunda nitel bir değerlendirme yapmak için kullanılabilir. Bu nitel değerlendirme için ilgili arka plan bilgileri bu Bölümde sunulmuştur.

8.6. Özet

En küçük kabahatlerden en büyük insan hakları ihlallerine kadar, polisin görev ihlalleri asla cezasız kalmamalıdır. Polis hesap verebilirliği ancak net siyasi irade ve hükümet taahhüdü ile etkili olabilir. Etkili hesap verebilirlik mekanizmalarının kurulması hayatidir. Ancak bu mekanizmaların etkili olması ve güç odağının başka bir kuruma aktarılmasıyla yetinilmesini engellemek için bir dizi hesap verebilirlik mekanizmasını kapsayan ve bir değer yelpazesini yansıtan bir yapıya ihtiyaç vardır. Bu değerler halka duyarlılık, politikalara, düzenlemelere ve yasalara uyum, yargıya saygı, medyaya, akademiye ve STK'lara yönelik şeffaflık ve bağımsız denetim makamlarına yönelik açık ve işbirlikçi bir tutumdur. Dahası tüm bunların teoride ve pratikte idare düzeyinde desteklenmesi gerekir. İnsan haklarına saygıya dayalı bir değer sistemi oluşturmaya adanmış etkili komuta çizgileri insan hakları standartlarının sağlanması için temel bir önkoşuldur. Ayrıca polis mevzuatıyla ilgili bir değerlendirme yapılmalı, bunlar hem önceden hem de sonradan sunulmalı, hesap verebilirlik hem *a priori* hem de *a posteriori* öğeleri içermelidir.

1. İç hesap verebilirlik

Polis teşkilatıİdare (komuta zinciri)*A priori (öncesinde):*

- Düzenleme ve kaynaklarla ilgili tavsiyelerde bulunmak
- Operasyon hedefleri belirlemek/ operasyonları planlamak
- Sorunları komuta zincirinde yukarı doğru raporlama yoluyla polis içinde disiplini sağlamak

Süregelen:

- Yetkilerinin kullanımında operasyonel bağımsızlığı sağlamak
- Hükümet politikalarını yorumlamak ve uygulamak
- Komuta zincirini gözetmek
- Operasyonel performans ve bireysel davranışları izlemek

A posteriori (sonrasında):

- Polis performansını değerlendirmek
- Hem münferit vakalara ilişkin düzeltmeler hem de insan hakları ihlallerini ele alan reformlar yapmak
- Disiplin (ya da ceza) yaptırımını usullerinde düzeltmeler yapmak

İç soruşturma organı*A posteriori:*

- Polise yönelik şikayetleri içerde soruşturmak ve düzeltici eylem tavsiye etmek

İç Şikayet Birimi*A posteriori:*

- Şikayetçiler için ilk başvuru merkezi. Polise yönelik küçük şikayetlerle ilgilenmek ve şikayetleri diğer şubelere yönlendirmek.

Halkla ilişkiler Birimi*A posteriori:*

- Polis performansı ve özel polis eylemleri ile olaylar hakkında da bilgi paylaşmak

2. Devlete hesap verebilirlik

YÜRÜTME**İlgili Bakanlık (İçişleri/ Adalet)**

Polis Politikası Genel Müdürlüğü ya da Teftiş Kurulu'nu da kapsayabilir. Bazı ülkelerde polis (aynı zamanda) Belediye Başkanı ya da Mülki Amir'e de hesap verebilir.

A priori:

- Polis için stratejik hedefler belirlemek
- Kaynak tahsisi
- Davranış Kuralları, SOP, disiplin yönetmelikleri hazırlamak

Süregelen:

- Polis performansını izlemek
- Polis politikası ve idaresini denetlemek

A posteriori:

- Genel polis performansını değerlendirmek
- Gerekli yasal ya da idari reform ve/veya bütçe değişikliklerini yapmak
- Düzeltici etkinliklerde bulunmak

Savcılık*Süregelen:*

- Polis operasyonları hakkında ciddi yetkiler gerektiren bağımsız denetim (tutuklama, gözaltı, bazı soruşturma yöntemleri, bazı güç uygulamaları)

YARGI**Hukuk***A Priori:*

- Polisin çalışma biçimini belirleyecek yasal çerçeve ve ilkeleri belirleme (başlıcaları Polis Yasası, Ceza Kuralları, Ceza Usulleri Yönetmeliği, güvenlik mevzuatı)

A posteriori:

- Diğer devlet kurumları veya halk tarafından açılan hukuk ve ceza davaları

Yargı*A priori:*

- Polisin polis operasyonları ile ilgili yargı kararlarına uymasını gerektirir.

Süregelen:

- Ciddi yetkiler gerektiren bağımsız denetim (tutuklama, gözaltı, bazı soruşturma yöntemleri, bazı güç uygulamaları)

A posteriori:

- Yargı tahkikatları yapmak
- Ceza, hukuk ve idari davalarda yasa ve düzenlemelere uygunluğu değerlendirmek

Uluslararası yasal yükümlülükler*A priori:*

- Yasa ve düzenlemelerin uluslararası yükümlülüklerle uyumunu sağlamak

YASAMA**Yasama/temsil kurumları**Ulusal, Bölgesel Yerel Meclisler*A priori:*

- Yasa yapmak
- Polisin amaçlarını belirlemek
- Kaynakları onaylamak

Süregelen:

- Polis performansını izlemek
- Polisten sorumlu hükümet üyelerini sorgulamak

A posteriori:

- Polis performansını değerlendirmek
- Tavsiyelerde bulunmak (bütçe, mevzuat değişiklikleri)

Konuyla ilgili meclis komisyonları*Süregelen:*

- Polis performansını izlemek

A posteriori:

- Polis performansını değerlendirmek
- Tavsiyelerde bulunmak (bütçe, mevzuat değişiklikleri)

3. Halka hesap verebilirlik**STK'lar, Halk***A priori:*

- Polisten taleplerin belirlenmesi

Süregelen:

- İlgili konularda polis ile diyalog
- Polis performansının izlenmesi

A posteriori:

- İnsan hakları ihlallerinin belgelenmesi
- Polis hakkında şikayetlerin takibi

Medya*A priori:*

- Polisin talep ve beklentilerini yansıtmak ve temsil etmek

Süregelen:

- Polisin performansını izlemek

A posteriori:

- Polisin performansı ve insan hakları ihlalleri hakkında haber yapmak

Akademisyenler*A posteriori:*

- Polisin performansını raporlamak/değerlendirmek

4. Bağımsız dış hesap verebilirlik**Yasal bağımsız denetim mercileri**ÜHK'lar (Kamu denetçisi dahil), bağımsız polis şikayet mekanizmaları, bağımsız denetçiler vb.*Süregelen:*

- Polis eylemleri ve politikalarını izlemek/değerlendirmek

A posteriori:

- İnsan hakları ihlalleri vakalarını ve örüntülerini soruşturmak
- Telafiler tavsiye etmek

© Hollandse Hoogte / Sasse / Laif

Her birey ve toplumun her organı bu Bildirgeyi sürekli göz önünde bulundurarak öğretim ve eğitim yoluyla bu hak ve özgürlüklere saygıyı teşvik etmeye çalışmalıdır (...)

Başlangıç, İnsan Hakları Evrensel Beyanname

9. İşe Alma, Seçme ve Eğitim

9.1. Giriş

Birçokları insan haklarına saygılı polisliğin polis memurluğuna doğru kişilerin seçilmesi ve insan hakları değerlerine ve tutumlarına saygı göstermeyi başaramayanların dışarda bırakılması ile sağlanacağını savunur. Kimin polis memuru olacağı ve kimin olamayacağı işe alım ve seçme ölçütlerine bağlıdır. Seçme ve eğitim bir madalyonun iki yüzüdür ve amaç, polis teşkilatlarında insan haklarına saygı duymaya ve bu hakları korumaya istekli ve bunu yapabilir kişilerin istihdam edilmesini sağlamaktır. Bazı özellikler bir kişide yerleşik değilse bunları aşlamak zordur - bazı özellikler ise kolaylıkla öğretilir. Seçme mercilerinin karşısındaki zorluk bu ayrımı fark etmektir. Eğitim henüz mevcut olmayan beceri ve bilgilerin kazanılmasını sağlayacak ve gelecekteki davranışları şekillendirecek biçimde tasarlanır.

İşe alma, seçme ve eğitim genellikle en geniş anlamda insan haklarına saygıyı geliştirmek için önemli araçlar olarak görülürler.¹ Ancak, uygulamada bu araçlar ya yeterince gelişmemiştir ya da hiç bulunmamaktadır. Bu durum çeşitli nedenlerden kaynaklanabilir de daha çok kaynakların kısıtlılığı ya da önemlerinin anlaşılmasından dolayı ortaya çıkmaktadır. Gerçekten de bazı ülkelerde geliştirilmiş bir işe alma ve seçme süreci bulunmamaktadır ve eğitim en aza indirilmiştir. Okuma yazma bilmeyen polis memurları hâlâ istisna değildir.

Bu araçların yeterince geliştirildiği yerlerde bile etkileri genellikle hâlâ küçüktür. Polis uygulamaları değişime dirençli olma eğilimindedir ve yeniliklerden (ki bunlar eğitimle el ele giderler) belirli düzeyde bir rahatsızlık duyar. Ayrıca birçok insan hakları ihlali yetersiz işe alma, seçme ve eğitim uygulamalarından değil bunlara yol gösteren yetersiz politika ve usullerden kaynaklıdır. Diğer bir deyişle sorun genellikle az eğitim değil ne öğretileceğinin bilinmemesidir ve bu mesele polis akademileri tarafından değil polislik kurumları tarafından çözülebilir.

Bölüm 9.2'de BM standartlarının işe alma, seçme ve eğitim konusundaki hükümlerini ele alarak başlayacağız. Bunun ardından sırasıyla Bölüm 9.3'te işe alma ve seçmeyi ve Kısım 9.4'te eğitimi inceleyeceğiz. Bu araçların uygulamada nasıl kullanıldığını ve insan haklarına uygunluğun geliştirilmesine yardımcı olmaya yönelik olarak gerçekleştirilmeleri için genel ilkeleri tarif edeceğiz. Kısım 9.5'te işe alma, seçme ve eğitim uygulamasındaki etkilere eleştirel bir gözle bakacağız. Bölüm 9.6'da kısa bir özet ile bitireceğiz. Hem Uluslararası Af Örgütü birimlerinin hem de STK'ların polisle temas çabalarını genellikle insan hakları eğitim programlarında yoğunlaştırdığı unutulmamalıdır. Bu konu 10 Bölüm'de ayrıca ele alınacaktır çünkü bu bölüm polisin kendi kendine yürüttüğü temel eğitim ile ilgilidir.

1) Örneğin, O'Rawe, M. ve L. Moore, 1997, *Human rights on duty*; WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society - Training*.

İngilizce terminoloji:

'Recruitment (işe alma)' ve 'selection (seçme)' sıklıkla bir arada ve hatta kimi zaman eş anlamlı olarak kullanılmaktadır - ancak eş anlamlı değildirler. İşe alma halkı polis ile çalışmak için başvuruya teşvik etme sürecidir ve müstakbel polis adaylarının içinden seçilebileceği bir havuz oluşturmayı amaçlar. Sonraki adım -seçme- şeffaf ve adil olmalıdır. Seçme, memurların belirlenen ölçütlere uygun olduğu yüksek bütünlüklü ve toplumu temsil gücü olan bir polis teşkilatı elde etmeyi amaçlamalıdır.

Bazıları için 'training (eğitim)' temel mesleki eğitimi (polislik becerilerini öğrenme) ifade ederken bazıları için polis tarafından yürütülen herhangi eğitsel etkinliği ifade etmektedir. Bazen 'training(eğitim)' yerine 'education(öğretim)' kullanılır; birincisi teoriyi ikincisi ise uygulamayı ifade eder. Benzer şekilde 'teacher (öğretmen)' ya da 'trainer (eğitmen)' kullanılmaktadır. Ancak, bugünlerde 'eğitmen' kavramı teorik ya da becerilere yönelik her tür öğretim etkinliği için kullanılmaya başlanmıştır. Dolayısıyla biz de hem teori hem de uygulama becerileri için sadece 'eğitmen' kelimesini kullanacağız. Yeni işe alımlar için temel polis eğitiminden ve polis memurlarının hizmet içi eğitiminden söz ettiğimizde bunu belirteceğiz.

9.2. İşe alma, seçme ve eğitim konularında standartlar ne diyor?

Ayrımcılık yapmama ilkesi bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan uluslararası standartlarda ortaya konmuştur. Dolayısıyla polisin işe alma, seçme ve eğitim yöntemlerinde herkes eşit olmalıdır: Temel ölçütleri sağlayan herkes polis teşkilatına ve seçme sınavlarına başvurabilmelidir. BM Davranış Kuralları, şu hükmü içerir: *"Ceza adaleti sistemindeki bütün kuruluşlar gibi, her bir kolluk birimi, bir bütün olarak toplumu temsil etmelidir ve topluma karşı sorumlu olmalı ve hesap vermelidir."*

UDHR'nin önsözünde her bireyin ve toplumun her organının *"eğitim ve öğretim aracılığıyla insan hak ve özgürlüklerine saygıyı teşvik etmeye çalışması"* gerektiği belirtilmiştir. Bu çağrı polis öğretimi için de geçerli olabilir. Polis memurları çalışmalarını ile ilgili tüm insan hakları maddelerini ve bunları nerede bulacaklarını bilmek zorunda olmasa da bu maddelerin özlerini, polis uygulamaları yönünden ne anlama geldiklerini öğrenmelidir. BM Davranış Kuralları'nın kabul edildiği kararda belirtildiği gibi: *"İçerik ve anlamı eğitim, öğretim ve izleme yoluyla her bir emniyet memurunun inanç sisteminin bir parçası olmadıkça, standartların uygulamada değeri yoktur."*²

İşkenceye ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaya Karşı Sözleşme'nin 10. Maddesi'ne göre *"Her Taraf Devlet, işkencenin yasaklanmasına dair eğitim ve bilginin kanun uygulayıcı personel, sivil veya askeri, tıbbi personel, kamu görevlileri ve herhangi bir şekilde tutuklanan, nezarete alınan veya hapsedilen (cezaevine konulan) herhangi bir şahsın tutuklanması, sorgulanması veya muamelesiyle ilgilenebilecek diğer şahısların eğitim programına dahil edilmesini"*

2) BM Davranış Kuralları'nı kabul eden 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul Kararı.

sağlayacaktır.” 11. Madde Taraf Devletlerin “işkence olaylarını önlemek maksadıyla, yetkisi altındaki ülkelerde herhangi bir şekilde tutuklanan, nezarete alınan veya hapsedilen kişilerin tutuklanması ve tabi tutulacağı muamele ile ilgili düzenlemeleri ve bunlara ait sorgulama kurallarını, talimatları, yöntemleri ve uygulamaları sistematik şekilde gözden geçirmesini” gerektirir. Değerlendirmelerin insan hakkı ihlallerini önleme yolu olarak eğitim sistemine geri bildirimini şarttır.

Davranış Kuralları'nın etkin bir şekilde uygulanması için rehber ilkeler³ aşağıdaki genel ilkeleri geliştirmiştir:

- “Kolluk kuvvetlerinin seçme, öğretim ve eğitimine önem verilmelidir. Hükümetler de bölgesel ve bölgeler arası düzeyde verimli fikir alışverişleri aracılığıyla eğitim ve öğretimi teşvik etmelidir.”
- “Hükümetler temel eğitimde, ardından gelen eğitimlerde ve pekiştirme kurslarında, kolluk kuvvetlerine Yönetmelik ile ilişkili ulusal mevzuatın hükümlerini ve insan hakları meselesi hakkındaki diğer temel metinleri öğretmek için gerekli önlemleri almalıdır.”

Kolluk Kuvvetleri Tarafından Güç ve Ateşli Silah Kullanılması hakkındaki Temel İlkeler içinde ‘Nitelikler ve Eğitim’ adlı bir başlık bulunmakta ve aşağıdaki maddeleri içermektedir:

- Madde 18: “Hükümetler ve kolluk kuvveti kuruluşları, bütün kolluk kuvvetlerinin uygun bir eleme usulüyle göreve seçilmelerini; görevlerini etkin şekilde yerine getirmeleri için uygun ahlaki, psikolojik ve bedensel niteliklere sahip olmalarını ve sürekli ve tam bir mesleki eğitim görmelerini temin edeceklerdir. Bunların bu görevlerini yerine getirmeye uygunluklarının devam edip etmediği düzenli aralıklarla denetime tabi tutulmalıdır.”
- Madde 19: “Hükümetler ve kolluk kuvveti kuruluşları, bütün kolluk kuvvetlerinin güç kullanma konusunda eğitim görmelerini ve gerekli yeterlilik standartlarına göre sınavdan geçirilmelerini sağlamalıdır. Ateşli silah taşınması gereken kolluk kuvvetleri silah taşımaya ancak bu silahların kullanımı konusunda özel bir eğitimi tamamlamaları üzerine yetkilendirilmelidirler.”
- Madde 20: “Hükümetler ve kolluk kuvveti kuruluşları, kolluk kuvvetlerinin eğitilmesinde, özellikle soruşturma sürecinde polis etik kuralları ve insan hakları konularına, (ve) çatışmaların barışçıl çözümü, kitle davranışının kavranması ve ikna, müzakere ve uzlaştırma yöntemleri dahil olmak üzere kuvvete ateşli silahların kullanılmasının alternatiflerine, ve bunların yanı sıra güç ve ateşli silahların kullanılmasının sınırlandırılması amacıyla teknik araçların kullanılmasına özel bir dikkat göstereceklerdir. Kolluk kuvvetleri, eğitim programlarını ve uygulamaya dair usulleri belli vakalar ışığında gözden geçirmelidir.”

Bu ilkelerin polis memurlarının ateşli silah kullanımı konusunda uygun eğitim alma hakkı olarak da görülebileceği unutulmamalıdır. Polis memurları yetersiz eğitim ve teçhizat nedeniyle sadece yaşam hakkını ihlal etmekle kalmayıp kendi hayatlarını da kaybedebilirler.

3) Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 24 Mayıs 1989'da kabul edilen ve Genel Kurul tarafından 44/162 sayılı kararla 16 Aralık 1989'da onaylanan 1989/61 sayılı karar.

9.3. İşe alma ve seçme

9.3.1. Giriş

İyi polislik doğru kişilerin doğru işi yapmasını sağlamakla başlar. Bunun için insanların açık pozisyonların farkında olmasını ve polisle çalışmak için başvuru yapabilir ve buna istekli olmasını sağlayan etkili işe alma ve seçme usulleri gereklidir. Tabii ki işe alma ve seçme birbiriyle yakından ilişkilidir. İşe alma, seçme ölçütlerine uygun olması beklenen (potansiyel) adayları hedefler. Ancak işe alma ve seçme yeni personel istihdamında ayrı adımlardır ve bu nedenle burada ayrı ayrı ele alınmıştır.

9.3.2. İşe alma

9.3.2.a. Genel ilkeler

İşe alma insanların polis teşkilatında çalışma başvurusunda bulunmasını teşvik etme sürecidir. İşe alma usullerinin düzenlenme (ya da düzenlenmeme) biçimi genellikle iç örgütlenme değerlerinin göstergesidir. Örneğin işe alma mesajı güç kullanımı yetkilerinin vurgulandığı bir polis imajı veriyorsa (örneğin çatışma üniforması içinde ve silahlı polis resimleri) burada polis hakkında verilen mesaj küçük çocuklarla konuşan sivil üniformalı bir polis memuru resmi ile verilen mesajdan çok farklıdır. Gerçekten de işe alma uygulamaları değişim yaratmaya çalışmak yerine genellikle polis kültürü ve uygulamalarını pekiştirir.

Polislerin işe alınması insan hakları odaklı polisliğe yönelik bir adanmışlık ortaya koymalıdır: “İşe alma sivil, profesyonel, haklar odaklı, etkili ve dürüst bir polis gücü üretmek için tasarlanmış ölçütlerce yönlendirilmelidir. Farklı ulusal bağlamlarda toplumu temsilin sağlanması gibi farklı ölçütler de önem kazanabilir.”⁴ Uygulamada işe alma ölçütleri sıklıkla kişinin tutumuyla ilgili yönleri yerine fiziksel uygunluğuna odaklanır (seçme ölçütleri sonraki kısımda ele alınacaktır).

Bazı ülkelerde işe alma polis olmak için başvuran grubun mümkün olduğunca çeşitli olmasına yönelik bir süreç yerine büyük ölçüde kendi kendine seçmeye, örneğin etnik köken ya da dine (bazen polislik bir aile geleneğidir) dayalıdır. Birçok ülkede polis büyük ölçüde belirli bir sınıf ya da gruptan veya etnik gruptan oluşur. İşe alma usulleri genellikle kaynakların yetersizliğinden ya da işe almanın bir öncelik olarak görülmemesinden ya da ikisinden birden kaynaklı olarak zayıftır. İşe alma süreçlerindeki yozlaşma özel zorluklar ortaya çıkarır.

Bir polis teşkilatı topluluğun tüm kesimlerinin ihtiyaç ve duygularının farkında ve bunlara karşı duyarlı olmalıdır. İşe almada genel ilke toplumun tüm sektörlerinin hedeflenmesi olmalıdır. Ancak uygulamada polis teşkilatları genellikle topluluklarını temsil etmezler. Polis memurları ağırlıklı olarak erkek ve genellikle baskın etnik/sosyal gruplardandır. Bu tabii ki onların her zaman diğer grupların ihtiyaçlarına karşı duyarsız olacakları anlamına gelmez. Sayısal temsil yerine çeşitlilik konularında duyarlılığın artırılması aslında topluluğa karşı duyarlılığının geliştirilmesinde aynı derecede, hatta daha etkili olabilir. Temsiliyet meselesi 3. ve 8. Bölüm’de de ele alınmaktadır.

4) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society- Recruitment*, s.1.

5) Avrupa Polis Etiği Kuralları 25. Maddesi: "İşe alma prosedürleri adayların zorunlu elenmesini takiben nesnel ve ayrımcı olmayan temellere dayalı olmalıdır. Ayrıca polis personelinin hizmet ettiği toplumu yansıması amacıyla etnik azınlıklar dahil olmak üzere toplumun çeşitli kesimlerinden kadın ve erkekleri işe almayı hedeflemelidir."

6) Al Hollanda, 2004, *Amnesty International's recommendations on policing*. Bu çalışma Uluslararası Af Örgütü'nün bu konudaki tavsiyelerine dair birçok örnek sunan bir değerlendirme ve kılavuzdur.

Bu doğrultuda toplumu temsil eden bir polis teşkilatı fiilen topluluğun bir parçasıdır ve kamuoyu tarafından böyle görülmesi de daha olasıdır.⁵ Uluslararası Af Örgütü ve diğer örgütler oldukça ısrarlı bir şekilde, ayrımcılıkla mücadele yolu olarak polis teşkilatlarında azınlık, cinsiyet ve diğer temsiliyetleri talep etmektedir.⁶ Halkını gerçekten temsil eden bir polis teşkilatı kurma arayışı geniş bir kitleye hitap eden radyo, gazete, poster vb. kanalların dahil olduğu çok geniş bir yelpazeden işe alma mesajları göndermek ve belirli toplulukları hedef alan gazeteler ya da radyo reklamları gibi belirli grupları hedef alan kanalları kullanmak anlamına gelir. İşe alma mesajları toplumdaki tüm grup ve topluluklara ulaşmalıdır. Özelde:

- Temsiliyet polis teşkilatının her düzeyinde olmalı,
- Etnik grupların, azınlıkların ve kadınların işe alınması için hedefler konmalı ve korunmalı,
- Azınlık ve kadınlardan düşük işe alma düzeylerinin sebepleri değerlendirilmeli,
- Çeşitli toplulukların üyelerini başvuru yapmaya teşvik etmek için polis teşkilatı kültürü ve sembollerinin siyasetle ilgisini kesmek üzere önlemler alınmalı,
- İşe alma ofisleri erişilebilir olmalı - kırsal nüfusun başvuru yapma şansı olmalıdır,
- Başvuru süreci fazla maliyetli olmamalı (bazı ülkelerde para ile alınabilen çeşitli sağlık ve resmi sertifikalar gerekmektedir - örneğin ikametgah),
- İşe alma politikaları ve seçme ölçütleri düzenli olarak değerlendirilmelidir.

İşe alma ve seçme politikalarının yeniden değerlendirilmesi, bunların polis görevlerinin yürütülmesi için ne kadar hayati olduklarının ele alınmasının yanı sıra bunların belirli gruplar üzerindeki ayrımcı etkilerinin değerlendirilmesi gerektiği anlamına gelir. Örneğin, birçok ülkede yasalar, tüm resmi politika ve belgeler ülkenin resmi dilinde yayımlanır. Bu durumda adaylardan bu dili anlamalarının istenmesi anlaşılabilir. Bu koşul belirli (etnik) gruplara karşı ayrımcı olabilirse de bu ölçütün göz ardı edilmesi polis memurlarının mesleki düzenleme ve standartlara erişimini engelleyerek bunlara uymakta başarısız olmalarına sebep olabilecektir.

Haiti örneği

Haiti'de tüm adayların Fransızca konuşması koşulu bulunur ve bu koşul nüfusun yüzde 80'i için başvuru yapmayı imkansız kılar. Ancak Haiti'de hukuk sistemi hâlâ Fransızca işlemektedir ve polis memurları bu dili bilmezlerse ciddi zorluklar ortaya çıkabilir. Fransızca bilenlerin işe alınması polis personeli için belirli bir sınıf farkı ve kent yanlılığı yaratmıştır (personel kırsal görevleri istemez ve kendilerini "paysan (köylüler)"den üstün görürler ve bu da bir sorundur). "Kırsalda çalışan görevliler" görevlendirilmesi tartışılmış ancak ikinci sınıf vatandaşlar için ikinci sınıf bir polis gücü yaratılması ihtilafı olmuştur.⁷

7) Bu örnek ABD'deki Açık Toplum Adalete Girişimi'nden Rachel Naidl ile yapılan kişisel bir görüşmeye dayanmaktadır.

Sonuçta genel kural standartların düşürülmesinin çözüm olmadığıdır. Bunun yerinde bu hedef gruplara nasıl ulaşılacağı ve bunların ölçütleri

sağlamak için nasıl hazırlanabileceği düşünülmelidir. İşe alma sürecinde herhangi bir grup ya da topluluğun lehine bir ayrımcılık yapılmaması gerektiği, adaylardan en iyilerinin işe alınması gerektiği açıktır. Ayrıca, daha önce de önerildiği gibi, polis görevlerini yansız ve tarafsız olarak yerine getirmelidir. Temsili gücü olan bir kuruluşun bu konuda yararlanılabilir ancak bu mutlaka gerekli olmamalıdır.

Topluluk ilişkilerini geliştirmenin bir yolu olarak çeşitlilik?

İnsan hakları savunucuları temsili bir polis teşkilatının önemini vurgulamaktadır. Bazı polis görevlerinin belirli memurlarca yürütülmesi yönünde (uluslararası standartlar altındakiler dahil olmak üzere) birkaç ek koşul bulunmaktadır. Örneğin üst arama işlemi mümkün olduğunca aranan kişinin hemcinsi tarafından yapılmalıdır. Aynı şekilde kadın mağdurlar mümkün olduğunca cinsel taciz ya da diğer şiddet eylemlerini kadın memurlara bildirmelidirler. Ayrıca, toplulukla temasları iyileştirmenin bir yolu olarak genellikle o topluluktan gelen polis memurları bulunması ve bu temaslardan bunların sorumlu olmasının faydalı olacağına inanılır. Ancak, polis teşkilatında istihdam edilen azınlık ve hassas grupların böyle belirli cinsiyet ya da toplulukla ilgili polislik görevlerine atanması konusunda süregelen bir tartışma vardır. Bu uygulama genel kural haline gelmemelidir çünkü ters tepebilir. Hassas konular için uzmanlaşmış birimler kurulması ve polis teşkilatının geri kalanında baskın ayrımcı polis kültürünün aynen devam etmesine yol açabilir. Ayrıca bu polis memurlarının kişisel mesleki amaçlarına ulaşmaya çalışan polis memurları olarak değil kendi 'gruplarının' temsilcileri olarak yaftalanmasına sebep olabilir.

9.3.2.b. Polis liderlerinin belirlenmesi

Polis liderlerinin belirlenmesi belirgin bir zorluk teşkil etmektedir. Hesap verebilirlikle ilgili olan 8. Bölüm'de ele alındığı gibi polis uygulamaları ve teşkilatın değerler sistemi üzerinde liderliğin etkisi hafife alınmamalıdır.

Çoğu ülkede polis liderliği aşağıdaki liderlik yapılarından birini izler:

- En düşük rütbeden başlayarak teşkilat hiyerarşisi içinde yükselmek,
- Ayrı bir işe alma ve seçme rotası izlenmesi, daha yüksek seçme standartlarını sağlamak ve daha yüksek düzeyde bir eğitimden geçmek (akademik vasıfları olanların toplumu ve karmaşık yapısını daha iyi anladıkları varsayımıyla bazen üniversite düzeyinde).

Polis liderliği aynı zamanda teşkilat dışından da belirlenebilir ancak bu hâlâ oldukça nadirdir. Liderlik genellikle değişime yol açmak yerine mevcut değerleri ve uygulamaları pekiştirir.

9.3.2.c. Reform durumlarında işe alma

İşe alma konusunda askeri ya da diğer rejimlerden demokrasiye geçişin ardından gelen polis reformu durumlarına özel bazı meseleler vardır.⁸ Birincisi işe alma ölçütlerinin nasıl belirleneceği ve eski askeri ve/veya güvenlik personelinin (özellikle *Securitate*, *Stasi* ya da eski Güney Afrika Polisi gibi önceden iktidarda olan seçkinlerin çıkarlarına hizmet edenlerin) yeni polis teşkilatına katılıp katılmayacağı ya da hangi koşullar altında katılacağıdır. Özellikle sivil bir polis teşkilatı kurulması

8) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society-Recruitment.*

istendiğinde çok sayıda askerin kabul edilmesi demokratikleşme sürecine ket vurabilir; eski ordu ve otoritelerle ilişkili bir polis teşkilatına halkın güvenmemesine sebep olabilir. Bu nedenle eski savaşımların ve diğer 'eski memurların' polis teşkilatına dahil edilmesi adil ve şeffaf usullerle olmalıdır. Bazı durumlarda en iyi seçeneğin polis dahil eski güvenlik teşkilatlarının tamamen değiştirilmesi olduğu savunulabilir. Ancak bu genellikle imkansızdır çünkü tehlikeli bir güvenlik boşluğu yaratır. Siyasi geçiş dönemlerinde genellikle suç oranlarında patlama yaşanır ve polis personelinin hızla ve etkili bir biçimde görevlendirilmesini gerektirir. Bunun için genellikle eski (askeri) memurların katı koşullarla polise dahil edilmelerini gerektirir (bakınız Bölüm 9.3.3.b.).

İkinci sorun reform hedeflerini koruyabilecek ve buna istekli vasıflı polis liderlerinin işe alınmasıdır. Geçiş durumlarında 'eski liderlik' genellikle tamamıyla değiştirilir (belli bir rütbenin üstü). Reformun başarısı için yeni liderler belirlenmesi şart olabilir çünkü eski liderlik genellikle yolsuzluk, otoriterlik ve politikleşme ile özdeşleştirilir. Tamamen yeni bir polis teşkilatı kurulan durumlarda liderlik teşkilat dışından gelmek durumundadır ve dolayısıyla pratik deneyim ve uzmanlığa sahip değildir. Bu gerçeklik gereken deneyime sahip eski askeri komutanların lider olarak kabul edilmesi yönünde baskı yaratabilir. Eski askerlerin yeni polis teşkilatının dışında tutulması gerçekten imkansız ise Washington Office on Latin America (Latin Amerika ülkeleri üzerine çalışmalar yapan bir insan hakları STK'sı) aşağıdaki ilkelere bağlı kalınmasını tavsiye etmektedir:⁹

- Birleşme bireyler bazında yapılmalı,
- Askerler askeri olmayan memurlarla aynı ölçütleri sağlamalı,
- Askerler, insan haklarını asla ihlal etmemiş olduklarından emin olmak için, ayrıntılı bir elemeyden geçirilmeli,
- Tüm eski askeri personel sivil polislik teknikleri ve uygulamalarını vurgulayan ayrıntılı bir eğitim almalıdır.

Üçüncü sorun işe alma standart ve süreçlerinin polisin farklı amaç ve önceliklerini yansıtmak şekilde nasıl yapılandırılacağı ile ilgilidir. Tümünüyle yeni bir teşkilat kurulurken, kalite ve profesyonellik ölçütleri karşılanırken büyük sayıda yeni personel alımının yapıldığı durumlar başlı başına büyük zorluklar teşkil etmektedir.

9.3.3. Seçme

9.3.3.a. Genel ilkeler

İşe alma polis adaylarının içinden seçilebileceği temsili bir havuz oluşturmayı amaçlar. Bir sonraki adım olan seçme, şeffaf ve adil olmalıdır. Seçme, memurların belirlenen ölçütlere uygun olduğu yüksek bütünlüklü ve temsil gücü bulunan bir polis teşkilatı elde etmeyi amaçlamalıdır. Kullanılan ölçütler esasen ülkenin sahip olduğu kaynaklara bağlıdır. Güvenilir sınavlar geliştirmek zaman ve para bakımından maliyetlidir ve birçok ülke bunu karşılayamaz. Ayrıca başvuru sayısı az olduğunda seçim yapmak mümkün olmayabilir.

Esasen gelecekteki davranışları öngörmeyi amaçlayan seçme işlemi birçok etkeni kapsayan karmaşık bir süreçtir. Bu, teknik bir süreç olan seçme için geçerlidir ve genellikle polis teşkilatlarının geleceğini

9) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society- Recruitment.*

şekillendirmeyi amaçlayan çeşitli siyasi çıkarlar durumu daha da karmaşık hale getirir. Elbette seçme siyasi geçmişe ya da rüşvete değil liyakate göre yapılmalıdır. Seçme, vasıflı, profesyonel, temsili ve insan haklarına saygılı bir polis teşkilatı kurmayı amaçlayan yansız ve nesnel bir süreç olmalıdır.

Çoğu ülkede ise gerçek durum farklıdır ve polisin seçme ölçütleri fiziksel ölçülerle, genellikle boy, kilo ve pratik testleri geçiş ile kısıtlı ve bunlara odaklıdır. Genellikle memurların belirli bir yaşta olması beklenir (örneğin 17-30 yaş aralığında). Çoğu ülke kişilerin asgari bir eğitim düzeyine sahip olmasını ister (örneğin en az 10 yıl). Bazı ülkeler daha ayrıntılı zeka ve kişilik testleri de kullanır. Kişilik testleri tipik olarak stresle başa çıkma becerisi ve duygusal denge gibi yönlere odaklıdır.

İnsan hakları savunucuları sıklıkla yeni polis adaylarının insan hakları konusundaki tutumunun değerlendirilmesinin önemini vurgular. “Uygun ahlaki vasıflara” sahip olmaları gerekir. Bu beklentilerin tam olarak ne anlama geldiği ya da bunun uygulamada nasıl değerlendirilebileceği net olarak belirtilmez. Bazı ülkelerde bütünlüğü ölçmek için testler geliştirme ve onaylama üzerine çalışmalar devam etmektedir. Ancak bunun güvenilir bir şekilde ölçüm için çok karmaşık olduğu görülmüştür. Etik davranışı ve geçmiş davranışları değerlendirmek için soruların sorulduğu mülakatlar daha yaygındır. Dolayısıyla, bütünlüğü bir test ile ölçmek zor olabilir de, geçmiş altı ay içinde karşılaşılan etik ikilemler ve bunların nasıl çözüme kavuşturulduğu hâlâ sorulabilir.

Bireysel olarak memurlarda seçme ölçütleri en azından şunları içermelidir:

- Sabıka kaydı (genellikle ceza yaptırımı gerektiren suçlardan, özellikle şiddet suçları ise, suçlu bulunmuş olanlar elenir. Aşırı hız gibi küçük kabahatler bazen kabul edilebilir),
- İnsan hakkı ihlalleri konusunda sabıka sorgulama (bunlar asla kabul edilmemelidir),
- Etkin ayrımcı davranışlar konusunda sabıka sorgulama (bunlar kabul edilmemelidir). Ayrıca adayların ayrımcılık konusundaki hassasiyetleri değerlendirilmelidir,
- Fiziksel uygunluk (özellikle temel polis görevleri için alınanlar için gereklidir),
- Okur-yazarlık (Polislik görevlerinin anlaşılması için asgari bir örgün eğitim şarttır),
- Dil becerileri (ülkenin resmi dilini konuşabilme ve anlayabilme). Azınlık dilleri hakkında bilgi ve bunları anlama da avantaj olabilir. Her polis teşkilatı çeşitli rütbelerde bu dilleri konuşan memurlara sahip olmalıdır,
- En azından insan hakları ilkelerine saygıyı ve yolsuzluktan kaçınmayı vurgulayan bir ‘yemin’ etmeye istekli olmalıdır.

Seçme ölçütlerinin de kendi içinde ayrımcı olabileceği unutulmamalıdır. Örneğin belirli bir boy, kilo ve güç ile birlikte kondisyon (örneğin belirli bir sürede 100 metre koşmak) gerektiren fiziksel ölçütler kadınlardan ziyade erkekler tarafından daha kolay yerine getirilir. Ayrıca eğitim ölçütleri eğitimden mahrum gruplara karşı ayrımcı olabilir. Bazı durumlarda

temsiliyet koşullarının sağlanması için belli gruplarda standartların düşürülmesi gerekebilir ancak bu da kolaylıkla ters tepebilir (“sırf kadın olduğu için kabul edildi”), diğer memurlarla ve genel olarak toplumla hassas bir iletişim süreci gerektirir. Bu nedenle bazı teşkilatlar belirli ölçütleri sağlamayan adaylara bunlara erişmeleri için ek eğitim fırsatları -örneğin dil becerileri- sunmayı seçmiştir.

‘Sık iş değiştirme’

Diğer bir seçme ölçütü, adaylardan birinin başka bir teşkilattan bir polis memuru olması durumunda, adayın disiplin sicilinin belirli bir eşiği aşmamış olmasıdır. Bazı ülkelerde insan hakları ya da diğer ihlallerden suçlu bulunan polis memurları başka bir polis teşkilatında benzer bir işe dönerler. Hükümlü memurlar hakkında (hem ceza hem de disiplin hükümlerinin) kayıtları tutulmalı, bunlar tayin ve/veya terfi durumlarında göz önünde bulundurulmalıdır.

9.3.3.b. Güvenlik incelemesi

Yeni polis memurları alınır ve seçilirken, özellikle de siyasi geçiş durumlarında, yolsuzluklara ya da insan hakları ihlallerine karışmış ya da başka bir şekilde bütünlükten mahrum kişilerin teşkilata girişini engelleme konusunda sorunlar çıkabilir. Bu tür kişileri ‘ayıklayan’ bir seçme sürecinin oluşturulmasına ‘güvenlik incelemesi’ (“devlet memurluğuna uygunluğun belirlenmesi için bütünlük değerlendirmesi” olarak tanımlanır)¹⁰ denir. “Güvenlik incelemesi genellikle görev ihlallerinden sorumlu olan, özellikle polis, cezaevi hizmetleri, ordu ya da yargı mensuplarının tespiti ve görevden alınması için resmi bir süreçtir.”¹¹ Kuzey İrlanda’daki Committee for the Administration of Justice’e (CAJ) göre “(...)geçmişteki bazı polis görev ihlalleri yeniden eğitim, rehberlik ya da erken uyarı sistemleri ile düzeltilebilirken insan haklarını ihlal eden kişilerin cezasız kalmamasına dikkat edilmelidir.”¹² Cezasızlığın engellenmesinin dışında güvenlik incelemesinin ikinci gerekçesi ise polis içinde değişim yaratmak ve insan haklarına uyumlu bir değerler sistemi oluşturmak için bazen yeni bir polis aygıtının yaratılması (eski failerin ayrılması) kesinlikle şarttır.

Güvenlik incelemesinin adil ve etkili olması için aşağıdaki konular göz önünde bulundurulmalıdır:

- Güvenlik incelemesi bağımsız olarak yürütülmelidir. İnsan Hakları İzleme Örgütü (HRW) Kuzey İrlanda polisi için güvenlik incelemesi sürecine dair aşağıdaki ilkeleri ortaya koymuştur:¹³
 - Etkili ve güvenilir bir güvenlik incelemesi birimi kurulması,
 - Güvenlik incelemesinin polis memuru olmak için bir koşul haline getirilmesi,
 - Tüm memurların haklarını koruyacak temyiz hakkı vb. usul tedbirlerinin alınması,
 - Güvenlik incelemesi sürecinin ayrıntılı olarak halka açıklandığı ve halk katılımının geliştirildiği ve tanıtıldığı açık bir süreç olması gerekir.
- Güvenlik incelemesi süreçlerinde kullanılan bilgilerin kaynağı ve doğruluğu: Güvenlik incelemesinin derinliği tam ve güvenilir bilginin erişilebilirliğine ve yasa dışı faaliyetle suçlananları dışarda bırakma konusunda bu bilgileri kullanma isteğine bağlıdır.¹⁴ İnsan Hakları

10) UNDP işbirliğiyle International Centre for Transitional Justice, 2004, *Vetting and institutional reform in countries in transition: an operational framework*.

11) BM Genel Sekreteri Raporu, 2004, *The rule of law and transitional justice in conflict and postconflict societies*, s.17.

12) O’Rawe, M. ve L. Moore, 1997, *Human rights on duty*, s.245.

13) HRW, 1999, *Briefing Paper for the Independent Commission on Policing for Northern Ireland: Recommendations for Vetting the Police Force in Northern Ireland*.

14) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society - Recruitment*.

İzleme Örgütü şu bilgi kaynaklarının kullanılmasını önermektedir: Gizli devlet belgeleri, polisin görev ihlali vakalarında mahkeme dışı anlaşmalar gibi fiiller, hukuk dışı alınmış ifadelerin kanıtları, iç soruşturma delilleri, resmi şikayetler, başsavcının soruşturma dosyaları, personel dosyaları, topluluğa danışma, yerli ve uluslararası yetkin STK'lardan katkılar.¹⁵

- Dışarda bırakma için gereken kanıt standardı: İspat yükü çok yüksekse, insan haklarını ihlal edenler yeni polis teşkilatına girebilir; öte yandan çok düşükse kişiler adil olmayan bir şekilde, yasal soruşturmaya dayanmayan dedikodu ya da dolaylı kanıtlara dayalı olarak dışarda bırakılabilirler.¹⁶

Ayrıca polis memurları için bir deneme süresi tanınması tavsiye edilir; bu süre zarfında polis istidat göstermezse ve vatandaşlar geçmiş ya da süregelen suiistimalleri ile ilgili güvenilir bilgi sunarsa görevden alınabilirler. Uygulamada güvenlik incelemesi yapılmasının oldukça zor olduğu çatışma sonrası durumlarda bu özellikle önemlidir.

9.3.4. Terfi/kariyer gelişimi

Yeni personelin işe alınması (ve eğitimi) çok önemli olmakla beraber, ancak tek başına yeterli değildir. Atama, tayin, ödül, ceza vb. başka önemli personel meseleleri de vardır. Birçok ülkede polis memurlarının tayini, politikacılar tarafından memurları kendi isteklerini yerine getirmeye ikna etmek için sıkça kullanılan bir 'silah'tır. Böyle ülkelerde ödül ve ceza mekanizmaları da sıklıkla birinin 'adamını' kayırmak ve dürüst olanları kenara itmek için teşvik ya da engel olarak kullanılırlar.

Kıdemli polislerin atamaları üzerindeki siyasi etkiler çoğu ülkede bir gerçektir ve yürütme üzerindeki (polis dahil) demokratik kontrolün gerçekliğini yansıtmaktadır. Ancak bu durum aynı zamanda zayıf operasyonel bağımsızlığın da dışavurumu olabilir. En azından işe alma, atama, görevden alma, tayin ve kadro politikaları şeffaf, nesnel ve tarafsız olmalıdır. İnsan hakları konusundaki farkındalık ve görev yerine getirilirken insan hakları ilkelerine saygı polis teşkilatı mensuplarının değerlendirilmesinde önemli bir etmen olmalıdır. Tayinlerin siyasi ya da ekonomik etkiler ya da polis yetkinliği ile ilgili olmayan başka etmenler yerine liyakatten kaynaklanmasını sağlamak için performans izleme, yani performans değerlendirmeleri, düzenli olarak yapılmalıdır.

İşe alma, devam ve terfi stratejileri

Kuzey İrlanda'da bir STK olan CAJ, 1997 yılında *Human rights on duty: International lessons for Northern Ireland* adlı raporu yayımlamıştır.¹⁷ Rapor Kanada, Belçika, Hollanda, Avustralya, İspanya, El Salvador ve Güney Afrika'da polis sistemindeki geçiş ve polislikteki değişimlerin yönetimi konularındaki araştırma bulgularını ele almaktadır. Toplum temsil eden polislik ve eğitim konularında bölümler içermektedir. Temsilin sağlanması konusunda farklı ülkelerde kullanılan bazı işe alma, devam ve terfi stratejilerinden söz edilmektedir:

- Erişim: Çok çeşitli kanallar ve işe alma materyallerini kullanmak,
- Köprü programları: Muhtaç topluluklardan insanların belirlenen standartlara erişmesine yardım etmek,

15) Bkz. not 13.

16) Bkz. not 14.

17) O'Rawe, M. ve L. Moore, 1997, *Human rights on duty*.

- Hedef belirleme,
- Yanal giriş programları: Böylece yeterince temsil edilmeyen gruplardan vasıflı adaylar mesleki merdivenlerin üst basamaklarına girebilirler,
- Mentor (Akıl hocalığı) programları: Yeterince temsil edilmeyen gruplardan potansiyel adayları belirlemek ve farklı düzeylerde işe alma standartlarına erişmeleri için bir mentor ile çalışmalarını sağlama,
- Hızlandırma: Yeterince temsil edilmeyen gruplardan üstün başarılı adayların terfii için,
- Polis tarafından değil bağımsız olarak kontrol edilen (yani eğitim kurumları tarafından yürütülen) seçme usulleri,
- Beraberlik durumları: İki aday eşit ise yeterince temsil edilmeyen gruptan olan aday seçilir.
- Eleme: Kültürel hassasiyet vb. konularda,
- Kotalar.

Polisin ve polis içindeki sembol ve isimlerin temsiliyet ve duyarlılık taahhüdünü yansıtmaması gerektiği de hatırlatılmaktadır. Ancak CAJ, kuralları değiştirmenin ve bu tür stratejileri uygulamanın yeterli olmadığını açıkça ifade etmektedir. Örgüt yapısının da ele alınması ve polisi yönlendiren mevzuatın ayrımcı ve taraflı olmaması gerekmektedir.

9.4. Polis eğitimi

9.4.1. Giriş

Bu kısımda yeni personel için temel eğitimi ele alacağız. Polis eğitimi uygulamada büyük bir çeşitlilik göstermektedir. Bazı ülkelerde böyle bir şey yoktur ya da her memur için verilmemektedir. Örneğin Kosta Rika'da 2003 yılında polis memurlarının sadece üçte biri temel polis eğitimi kursu almıştır.¹⁸ Temel kaynaklardan yoksun bazı ülkeler okur-yazar olmayan, standartlara uygun polislik uygulamalarını yürütmek için gereken temel beceri ve bilgilere sahip olmayan polis memurlarını kabul etmek zorundadır. Bu kısımda birkaç ülkede polis eğitiminin nasıl düzenlendiğini kısaca ele alacağız. Özellikle güç ve ateşli silah kullanımı eğitimi ve soruşturma becerileri eğitimi üzerinde duracağız çünkü bunlar genellikle uygulamada en az ilgi gören eğitim alanlarıdır. Ardından değerlendirme amaçlı bazı ölçütleri ele alacağız: Etkili bir polis eğitimi programının göstergeleri nelerdir?

9.4.2. Uygulamada polis eğitimi

9.4.2.a. Uygulamada temel polis eğitimi

Çoğu ülkede polis eğitiminin hem teori hem de pratiği kapsamı gerektiği kanısı hakimdir. Genellikle görülen örnekte 3-18 ay arasında bir süreyle bir eğitim kurumunda alınan eğitimin ardından kıdemli bir polis rehberliğinde alanda devam eden eğitim şeklindedir.¹⁹ Bu kıdemli memur tercihen yeni personele rehberlik etmek üzere özel olarak eğitilmiştir, ancak uygulamada bu her zaman görülmez. Çoğunlukla öğrencinin alanda sürdürdüğü eğitim mevcut memurların görevlerini nasıl yaptıklarına yöneliktir. Bu yönüyle öğrenme aslında taklitle sınırlı

18) Eijkman, Q., 2006, *Around here I am the law! Strengthening police officer's compliance with the rule of law in Costa Rica.*
 19) Örneğin bkz. Al, 2003, *The democratic republic of Timor Leste. A new police service, a new beginning;* Al, 2003, *Afghanistan. Police reconstruction essential for the protection of human rights;* WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society-Recruitment.*

kalmaktadır. Polis kültürü ve uygulamalarının değiştirilmesi (kısmen) bu nedenle zordur, çünkü akıl hocalığı programı yeni metodolojiler benimsendiğinde ihtiyaç duyulan yeni beceri ve tutumların aşılmasını zorlaştırır. Böyle bir öğrenme ortamında geçmişten herhangi bir kopuş zordur. Polis eğitim ve eğitim kurumları konusunda genellikle alaycıdır çünkü teorinin uygulamayla ilgili olmadığını düşünürler. Yeni personele sıklıkla “Akademide öğrendiğin her şeyi unut” denir. Buna rağmen birçok ülkede polis eğitiminin son on yıl içinde ciddi değişimlere uğradığı ve artan şekilde topluluk polisliği çabalarını yansıttığı unutulmamalıdır.²⁰

Birçok ülkede teorik eğitim hukuk, suç istatistikleri, kriminoloji, polis yönetimi, kitle kontrol ilkeleri, iletişim stratejileri, çatışmalar, sosyal düzensizlik vb. konuları içerir. Ancak bazen polis eğitiminin teorik kısmı hukuk ile sınırlıdır. Bu genellikle öğrencilere Ulusal Polis Yasası'nın, ceza hukukunun ve buna eşlik eden ceza usul düzenlemelerinin maddelerini ezberleterek gerçekleştirilir. Maalesef bırakın 'hukuk ruhunun' açıklanmasını, yasaların polis uygulamaları üzerindeki sonuçları bile yoktur. Aynı şekilde teorik eğitim birçok ülkede tek yönlü iletişim biçiminde (etkileşimli olmak yerine) gerçekleşir ve eğitmen ilkeleri açıklarken öğrenciler 'arkalarına yaslanıp dinler'.

Birçok ülkede uygulamalı polis eğitimi; spor, sürücülük, yürüyüş ve ateşli silah eğitimine odaklanır. Güç ve ateşli silah kullanımı eğitimi genellikle teknik kullanımla sınırlıdır ve belirli bir durumda güç kullanırken nelerin göz önünde bulundurulacağı ele alınmaz. Ayrıca 'uygulamalı' polis eğitimi genellikle ceza kesmek, trafiği yönetmek, halka bir şeyi men etmek vb. belirli polislik durumları ile ilgilidir.

20) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society - Training*; AI, 2002, *Policing to protect human rights: A survey of police practices in countries of the Southern African Development Community, 1997-2002*.

21) Hindistan Polis Programı Koordinatörü G.P Joshi ile yapılan kişisel görüşmeye istinaden.

22) Oakley, R., 1998, *Police training concerning migrants and ethnic relations. Practical guidelines*.

Bazen iyi işlenmeyen konulardan biri kültürel farkındalık eğitimidir.²¹ Birçok ülkede toplum oldukça çoğulcu ve heterojen, nüfus etnik ve kültürel kompozisyon bakımından çeşitlidir. Teoride polis herkese eşit davranmak zorundaysa da, uygulamada ayrımcılık yaşanmaktadır. Dolayısıyla polis memurlarında kültürel olarak çoğulcu bir topluma profesyonel bir şekilde polislik yapmanın gerekliliklerine cevap veren anlayış ve yaklaşımları geliştirecek eğitim stratejilerinin tasarlanması önemlidir. Polis memurları mensubu olmayıp polisliğini yapmaları gereken toplulukların kültürünü iyi anlamalıdır. Sadece kültürel çeşitliliğin farkında olmakla kalmayıp herkesin eşit haklara sahip olduğunu ve renk, sınıf, din vb. alanlarda her tür ayrımcılığın yasak olduğunu kabul etmelidir.

'Kültürel farkındalık' eğitimi için önerilen hedefler

Avrupa Konseyi polisin kültürel farkındalık eğitimi için Pratik Rehber İlkeler tasarlamıştır.²² Bu ilkeler bu eğitimler için aşağıdaki altı temel hedefi tespit etmiştir:

- Polis memurunun insan ilişkileri alanında bilgi ve anlayışını geliştirmek,
- Özellikle çok kültürlü bağlamda daha iyi iletişim becerileri geliştirmek (çok kültürlü durumlarda yanlış anlaşmalardan nasıl kaçınılacağı),

- Polisin halka yüksek kaliteli hizmet verme kapasitesini artırmak,
- Kökenlerinden bağımsız olarak tüm bireylere saygı göstermek,
- Polisin çok kültürlü bir toplumda görevlerini yerine getirme konusunda özgüvenini güçlendirmek,
- Polis memurlarının göçmenler ve ırk ayrımcılığı konularındaki yasalar ve yönetmelikler hakkında bilgisini artırmak.

Bu hedeflerin bazıları çoğulcu toplumlarda polislik sorunları ile başa çıkmak için eğitim programları tasarlarken göz önünde bulundurulabilir.

Polis eğitimlerinin çoğunluğu polis memurudur. Bazıları eğitim yöntemleri konusunda ek eğitim almıştır. Polis memurları dışında iletişim becerileri, kitle psikolojisi ve kişisel duygular gibi konuları ele alan sosyal bilimcilerin de eğitim olmaları gittikçe yaygınlaşan bir uygulamadır. Ayrıca toplum destekli polislik çabaları sonucunda gittikçe daha fazla eğitim kurumu eğitimde topluluk temsilcilerine yer vermektedir.

Bazı ülkelerde eğitim kurumları polis sisteminin bir parçasıdır ve aynı hiyerarşi içindedir. Bazıları ise Eğitim Bakanlığı'na bağlıdır. Her ne kadar bazı ülkeler -toplum destekli polislik programlarının uygulanması kapsamında- eğitim kurumlarını topluluklara yaklaştırmaktaysa da, birçok ülkede polis eğitimi kurumları 'gerçek dünyadan' yalıtılmıştır. Eğitimler genelde öğrencilerin aynı zamanda konakladığı kampüslerde verilmektedir. Öğrenciler kendi çıkarımlarını yapmaya teşvik edilmek yerine talim yaptırılmaktadır. Genellikle 'yürüyüş' becerilerine bolca zaman ayrılır. Sonuçta polis eğitimi, eğitimi tamamlayan personelden beklenenleri nadiren yansıtmaktadır. Örneğin polis uygulamada çeşitli takdir yetkileriyle donatılmış ve görevinin büyük bölümünde bunları kullanması beklenirken, bunlar eğitim programlarında pek yer bulamaz. Öğrencilere üstleri ve öğretmenleri ne derse onu yapmaları söylenir. Bu aslında, alt rütbelerde takdir yetkilerinin sınırlı olduğu otoriter polislik sistemlerine sahip olan ülkelerin gerçekliğini yansıtmaktadır, ancak bazı takdir yetkilerinin polis memurunun görevine özgü olduğu için hep var olduğunu göz ardı etmektedir.

Bazı ülkeler polis okullarında verilen temel polis eğitimi ile polis kolejlerinde verilen yönetim eğitimini ayırır. Hatırı sayılır sayıda ülkede kıdemli memurların hukuk okuması koşulu mevcuttur. Bazı ülkelerde ise tüm personel aynı düzeyde giriş yapar.

Bu temel eğitimin ardından polise genellikle çeşitli konularda ek eğitimler sunulur ve insan hakları bunlar arasındadır. Genellikle uluslararası başışçılar, ama aynı zamanda ulusal ve uluslararası STK'lar da, kadına yönelik şiddet, bütünlük ve etik, yönetim vb. konularda polis teşkilatlarına eğitimler sunarlar. Bunlar genellikle bir defaya mahsus ve polise özel kurslardır, kapsamlı plan ve politikalara entegre değildir. Bu haliyle bu kursların etkisi çok kişiye verilse dahi sınırlı kalmaktadır (bu konu 10. Bölüm'de daha ayrıntılı olarak ele alınacaktır).

Geleneksel eğitim yöntemlerinin sorunları

Human Rights on Duty adlı çalışmada (Bkz. 9.4.3.) , geleneksel eğitim yöntemlerine dair beş sorun belirlenmiştir:

1. Kapalı kurumsal eğitim ortamları,
2. Yetersiz ya da eksik topluluk katılımı,
3. Teori ile uygulama arasındaki uçurumlar,
4. İnsan hakları ve kültürel farkındalık eğitiminin marjinalleştirilmesi,

9.4.2.b. Güç kullanımı eğitimi

Uygulamada güç ve ateşli silah kullanımı eğitimi genellikle ateşli silahların kullanımını engelleme değil bunların kullanımı (silahın ateşlenmesi vb.) konusyla sınırlıdır. Bunun yeterli olmadığı açıktır. Orantı ve gereklilik ilkeleri geniş çapta tartışılmalı ve uygulaması yapılmalıdır; çünkü bunlar potansiyel şiddet durumlarının yükselmesini engellemekte temeldir ve (ölümcül) güç kullanımını önleyebilirler.

Yukarıda söz edildiği gibi Güç ve Ateşli Silah Kullanılması hakkında Temel İlkeleri polisin ateşli silah kullanımı ile ilgili yeterli eğitimi alma hakkını içermektedir; çünkü polis memurları yetersiz eğitim ve teçhizat nedeniyle başkalarının haklarını ihlal edebilecekleri gibi kendi hayatlarını da kaybedebilirler. Eğitimde güç ve ateşli silah kullanımının alternatifleri üzerinde durulmalı, güç ve ateşli silah kullanımını sınırlandırma amacıyla teknik önlemlerin yanı sıra barışçıl çatışma çözme yöntemleri, kitle davranışlarını anlama ve ikna, müzakere ve arabuluculuk yöntemleri verilmelidir. Memurların güvenliği de eğitimlere dahil edilmelidir çünkü bunlar memurun tehdit hissini ve güce başvurma ihtimalini azaltacaktır. Polis ve eğitim kurumları güç kullanılan örnekler ışığında eğitim programlarını gözden geçirmelidir.

Asayiş yönetimi ile birlikte güç ve ateşli silah kullanımı eğitiminde; canlandırma ve diğer örnek olay temelli eğitim yöntemlerinin kullanılması önemlidir. Yeni personel ne zaman hangi güç yollarını kullanacağı ile ilgili karar verme alıştırmaları yapabilmeli ve bu kararları kullanacağını tartışabilmelidir. Polis eğitimi değerlendirirken 'PLAN' ilkelerine (5. Bölüm'de ele alınmıştır) ve başka alternatif müdahale tekniklerine dikkat edilip edilmediğine bakmak önemlidir.

Ateşli silah eğitimi

Ateşli silah eğitimi mümkün olduğunca gerçekçi olmalıdır. Bazı ülkelerde eğitimler, bir olayın film olarak gösterildiği perdeye öğrenciye verilen lazer silahıyla müdahale etmesini bekledikleri bir yöntem uygulamaktadırlar. Öğrenci, o durumdaki polis memuru gibi davranarak ne yapması gerektiğine karar vermeli ve kararlarının hesabını verebilmelidir. Örneğin olay biri bıçaklı ve diğeri tabancalı iki silahlı kişi arasında bir kavga olabilir. Öğrenci örneğin silahını çekmeye ve kişilere doğrultarak ateş etmeye karar verebilir. Eğitim her adım için (silah çekme, nişan alma, ateş etme) öğrencinin neden bu kararı verdiğini ve bu kararın ulusal ve uluslararası orantı, gereklilik ve yasallık standartlarına göre durumunu tartışabilir. Video verilen kararın

sonuçlarını da göstermektedir. Yani örneğin öğrenci ateş etmeye karar verirse (hedefi vurduysa) video yaralı ya da ölü bir sivil gösterir. Ancak öğrenci ateş etmemeye karar verirse video sonuçları gösterecek, belki de öğrenciye ateş edilecektir.

Silah eğitimi almamış ve sınavdan başarı ile geçmemiş hiçbir memur ateşli silah taşımamalıdır. Yeni silahlar edinildiğinde memurlar buna göre yeniden eğitilmelidir. Bu görevi yerine getirme konusundaki uygunlukları düzenli olarak değerlendirilmelidir.

Sahte köyler

Bir önceki kutuda tartışılan ateşli silah eğitimine benzer şekilde, bazı polis eğitimi kurumları barışçıl protestolar, futbol hılganlığı ve isyanlar gibi her tür asayiş olayının simüle edilebileceği sahte köyler kullanırlar. Bu tür simülasyonlar bazen atlı polisler, isyan kontrol birimleri, köpekli birimler vb. çeşitli polis disiplinlerini kapsayabilir. Bu simülasyonlar genellikle videoya kaydedilir ve ardından sınıfta değerlendirilir.

Özellikle bu bağlamda, genelde pek üzerinde durulmayan bir konu polisin çatışma yönetiminde nasıl eğitildiğidir. Polis görevlerinin büyük bir bölümü (küçük ya da büyük) çatışmalara müdahale çağrılarıdır. Bu müdahaleler kontrolden çıktığında düzen ve huzuru yeniden sağlamak için bazen güç kullanmak gerekebilir. Ancak polis duygularla nasıl başa çıkacağını ve çatışmaların nasıl yükseldiğini anladığı takdirde güç kullanımından sakınmak genellikle mümkündür. İletişim ve çatışma yönetimi becerileri eğitimi bu amaca hizmet edebilecektir.

9.4.2.c. Soruşturma becerileri eğitimi

İşkenceye Karşı Sözleşme'nin 10. Maddesi hükümlerine rağmen soruşturma becerileri eğitimi ve özelde şüpheli mülakatı eğitimi çoğu ülkede iyi gelişmemiştir. Sanki şiddete başvurmak şüphelinin bildiklerini söylemesini sağlamak için başka bir yol bilmemenin sonucuymuş gibi, bu durum genellikle işkenceye gerekçe olarak gösterilir. Bu gerekçeyi desteklemek istemesek de, işkenceyi engelleme yollarından biri gerçekten de polis memurlarına insan haklarına saygılı bir şekilde profesyonelce soruşturma yürütme (şüpheli mülakatı dahil) yollarının öğretilmesi olabilir. Bu eğitimin geliştirilmesi ve polise sunulması için konu hakkında bilgi (7. Bölüm'de tartışılmaktadır) sahibi olunmalıdır.

Soruşturma becerileri eğitimi

Bazı polis akademileri, öğrencileri soruşturma teknikleri konusunda eğitmek için profesyonel oyuncular kullanırlar. Öğrencilerden sınıfta ya da bireysel olarak bir şüpheli mülakatı hazırlamaları istenir ve ardından 'şüpheli' (oyuncu) ile yüzleştirilerek şüpheli mülakatını baştan sona gerçekleştirmeleri istenir. Her şey kaydedilir ve ardından iletişim, taktik ve hukuka uygunluk yönleriyle tartışılır.

Benzer şekilde öğrenciler tüm soruşturma yöntemlerini

deneyimleyebilmelidir. Ev aramaları taklit edilebilir, tanık ve mağdur mülakatları oyuncular ile gerçekleştirilebilir. Bunların hepsi kurgusal gerçek hayat durumları ile deneyimlenebilir, eğitmen ve aktörler bu yöntemlerin uygulamaya nasıl döküldüğü ile ilgili geri bildirimde bulunabilirler.

Soruşturma becerileri eğitiminde işkencenin mutlak yasak olduğu ve memurların üstlerinden gelen işkence emirlerine uymama hakkı ve sorumluluğu olduğu açıkça ortaya konmalıdır. Neyin işkence sayıldığı ve şüpheli üzerinde baskıyı artırmak için kabul edilebilir uygulamalar (7. Bölüm'de tartışıldığı gibi) tartışılmalıdır. Uygulamada kullanılan şüpheli mülakatı yöntemleri düzenli olarak değerlendirilmeli ve bu değerlendirmeler eğitim programlarına geri bildirim olarak alınmalıdır.

Bununla birlikte soruşturma becerileri eğitiminde şüpheli mülakatının eldeki birçok soruşturma yönteminden sadece biri olduğu açıkça ifade edilmelidir. Öğrenciler şüpheli mülakatına hayati bir bilgi toplama uygulaması olarak fazla güvenmekten kaçınmak için diğer yöntemleri de öğrenmelidir. Öğrenciler ev aramaları, üst aramaları, tanıklığın konumu ve tanık mülakatı, teşhis amacıyla sıraya dizme, hızlı cevap ve suç mahallinin hemen araştırılması ihtiyacı, fiziksel kanıtların kullanımı ve adli tıp konularında eğitilmelidir (Bakınız 7. Bölüm).

Eğitimde genellikle pek üstünde durulmayan ancak etkili bir kovuşturma için hayati önem taşıyan konulardan biri polisin soruşturma sürecini ve bulgularını nasıl kayıt altına aldığıdır. Adil yargılanma standartlarını sağlamak ve genel olarak hesap verebilirlik için bulguların yasal ve mahkemede kullanılabilir şekilde kayıt altına alınması çok önemlidir.

Ceza soruşturmaları söz konusu olduğunda, insan hakları ihlallerini engellemenin tek yolu elbette eğitim değildir. Birçok insan hakları ihlali, yetersiz yargı ve hukuk sistemi veya adli tıp tesislerinin bulunmaması gibi sebeplerden ortaya çıkmaktadır. Bunlar eğitim konuları değildir ve öncelikle polis liderliği ve diğer makamlarca ele alınmalıdır. Aslında eğitimin etkili olabilmesi için iç adanmışlık, özellikle de polis liderliğinin adanmışlığı esastır. Bu adanmışlık yeni personelin öğrendiği teknik ve becerileri kullanmaya teşvik edilmesi ve bunun kolaylaştırılmasını sağlamalıdır. Genellikle yeni personel öğrendiklerini kullanma fırsatı bulamaz ve bunun yerine 'diğerlerinin yaptığı gibi' yapması söylenir ve değişim engellenir.

9.4.3. Polis eğitiminin insan hakları bakış açısıyla değerlendirilmesi

Birçok ülkede insan hakları eğitimi, eğer varsa, temel polis eğitiminin yalıtılmış bir parçası olarak ve genelde oldukça kısıtlı bir sürede gerçekleştirilir.

Öğrencilere insan hakları hakkında -genellikle uluslararası standartlara odaklı ve bunların polis uygulamaları yönünden anlamını anlamak ve tartışmak yerine ezberlemeye dayalı- ayrı bir modül sunulması oldukça yaygındır. İnsan hakları ile ilgili modüller genellikle uygulamaya dönük modüllerle ilişkilendirilmez, dolayısıyla bu ikisinin ilişkili olmadığı ve insan

23) Hindistan Polis Programı Koordinatörü G.P Joshi ile yapılan kişisel görüşmeye istinaden.

24) Al, 1998, *Al's 12 Point Guide for Good Practice in the Training and Education for Human Rights of Government Officials*. Lütfen eğitim programlarının her aşamasında STK'ların rol alması gerekse de, eğitimi onların vermesinin gerekmediğini unutmayınız.

hakları eğitiminin polis memuru olmak için 'katlanmak' gereken bir şey olduğu fikri oluşur. Gerçekten de insan hakları genellikle uygulamalı alıştırma ile değil sınıf ortamında ve bazen polis memuru olmayan eğitimcilerce öğretilir ve yine bunun yalıtılmış bir konu olduğu fikri oluşur.

Ancak insan hakları eğitimi sadece mevcut müfredata bir ek olarak görülemez; tüm rütbelere için eğitim programlarının merkezinde yer almalıdır. Polis memurları arasında insan haklarının bir yük, etkili polisliğin önünde bir engel olduğu algısı yaygındır. Eğitim programlarının başlıca amaçlarından biri bu algının değiştirilmesi olmalıdır.²³ 10. Bölüm'de insan hakları STK'larının sunduğu insan hakları eğitimi konusuna özel olarak değineceğiz. Bu kısımda insan haklarının polisin temel müfredatına ve alandaki eğitimine eklenmesini ele alıyoruz.

1998 yılında Uluslararası Af Örgütü 'A 12-Point Guide for Good Practice in the Training and Education for Human Rights of Government Officials' adlı çalışmayı yayımlamıştır.²⁴ Bu kılavuz sadece polise değil tüm devlet memurlarına uygulanabilir ve devlet memurları arasında insan hakları farkındalığını ve uyumu geliştirmek için insan hakları eğitiminin etkili bir araç olmasına yönelik önemli ilkeleri özetlemektedir. Muhtemelen bu 12 ilkenin arkasındaki temel ilke insan hakları eğitiminin asla 'bir kerelik' bir etkinlik olmaması gerektiğidir. Durumsal (ve örgütsel) bağlama uyumlandırılmalı, müfredata entegre edilmeli ve operasyonel uygulamalarla ilişkilendirilmeli, en önemlisi uygulamada takibi yapılmalıdır. Okuyucuların aşağıda sıralanan bu ilkelere göz atmasını tavsiye ederiz.

Uluslararası Af Örgütü'nün Devlet Memurlarının İnsan Hakları Eğitim ve Öğretiminde İyi Uygulamalar için 12 Maddelik Kılavuz

1. Öncelikle insan hakları durumunun değerlendirilmesi kesinlikle hayatidir.
2. İnsan hakları öğretimi daha fazla hesap verebilirliğe ulaşmak için bir adım olmalıdır.
3. Memurlar mesleklerinin ayrılmaz bir parçası olarak eğitim programını uygulamaya adanmış olmalıdır.
4. Eğitim programı kurum içinde ve toplumdaki diğer insan hakları faaliyetleri ile eşgüdümlü olmalıdır.
5. STK'lar eğitiminin her aşamasında rol oynamalıdır.
6. Eğitimin hedef grupları ve kursun amacı dikkatle tanımlanmalıdır.
7. Eğitimci'nin hedef grupla bir tür bağlantı içinde olması gerekir.
8. Kullanılan eğitim yöntemleri yerel kültüre ve dini olgulara saygılı olmalı, aynı zamanda eğitimin insan haklarına dair amaçlarını yansıtmalıdır.
9. Eğitim uygulama odaklı olmalı ve katılımcı öğrenme tekniklerini kullanmalıdır.
10. Öğretim malzemeleri uygulama odaklı olmalıdır.
11. Takip en başından itibaren eğitim programına entegre olmalıdır.
12. Programın etkileri sürekli değerlendirilmeli ve tespit edilen kusurlar ve yeni fırsatlar ışığında gözden geçirilmelidir.

Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi'nin 2004 yılında yayınladığı ve örgütün polislik hakkındaki tavsiyelerini değerlendirdiği 'Review and Guide' bu 12 ilkeye üç ilke daha eklenmesini önermiştir:²⁵

13. İnsan hakları eğitim programları uluslararası, bölgesel ve ulusal insan hakları standartlarını içermeli ve bu tür bilgileri ülkenin insan hakları bağlamı içine yerleştirmelidir.
14. İnsan hakları eğitim müfredatının tamamına entegre edilmelidir.
15. Eğitim ve değerlendirme sürekli bir süreç olmalıdır.

Genel kural olarak insan hakları polis eğitiminin tamamına entegre edilmelidir. Bu ifadede iki kelime önemlidir; 'entegre etme' ve 'tamamına'. Polis eğitimleri arasında insan hakları ve polis etiğinin farklı modüllerde işlenmesi ve bu konulara özel ilgi gösterilmesi ya da bu konuların 'asayiş', 'soruşturma', 'polis rolü' gibi polis görevleri ile ilgili derslere entegre edilmesi ve insan haklarının müfredatta daha az görünür olmakla birlikte daha uygulamalı ve etkili bir şekilde öğretilmesi konusunda tartışma devam etmektedir. İnsan hakları eğitimi örneğin güç kullanımı derslerinde, orantı ve gereklilik ilkeleri tartışılırken, 'insan hakları' ifadesi hiç kullanılmadan entegre edilebilir. Bu tartışma şüphesiz devam edecektir (insan haklarının diğer derslere entegre edilmesi polisin insan haklarına yeterince önem vermediği suçlamasına yol açabilir). En iyi çözüm muhtemelen ikisini birden yapmaktır: Polis hem uluslararası insan hakları yasalarını ve bunların temelindeki ilkeler ile bunların ulusal yasalarla ilişkisini öğrenmeli hem de insan haklarını eylem içinde korumak ve geliştirmek için gerekli pratik ve davranışsal araçlara sahip olmalıdır. Genellikle "insan hakları" ifadesini kullanmaya gerek olamayabilirse de, en üst liderlik kademelerinden başlayarak tüm polis teşkilatının insan haklarının polisliğin merkezinde yer aldığını anlaması ve bu mesajı özellikle alması önemlidir. Zaten insan hakları ya da polis etiğinin müfredatta görünür olması değeri ve etkinliğinin ölçüsü değildir. Birçok ülkede müfredatta insan hakları ile ilgili modüller bulunur ve bu konuya bol bol zaman ayrıldığı izlenimi yaratılır. Ancak bu görünürlük eğitimin etkinliği konusunda bir anlam ifade etmez.

Bazı ülkelerde insan hakları eğitimi sadece yeni personele verilir, kıdemli polis ve yöneticilere verilmez.²⁶ Elbette yeni personel kıdemli arkadaşlarının ve amirlerinin bu eğitim almadığını ve buna değer vermediklerini ya da uygulamadıklarını fark ettiklerinde bu eğitimin etkisi ciddi ölçüde baltalanmış olur.

Polis eğitimi istenen polis tipini yansıtmalıdır. Polisin toplulukların ihtiyaçlarına cevap vermesi isteniyorsa, polis eğitimleri ve kaynak kişiler aracılığıyla ya da sırf bu toplulukların içinde yaşadıkları için toplulukla temasa geçmelidir. Polisin takdir yetkisini sorumlu bir şekilde kullanması isteniyorsa eğitimleri sırasında bunu deneyimleme şansı verilmesi gerekir. Polisin içinde bulunduğu topluluğu temsil etmesi isteniyorsa, eğitimleri de bu topluluğu temsil etmelidir. Polisin eylemlerinde hesap verebilir olması isteniyorsa, polis eğitimi kurumlarının da öğrencilerini eğitime biçimleri konusunda hesap verebilir olması gerekir.

25) AI - Hollanda, 2004, *AI's recommendations on policing. A review and guide.*

26) AI, 2002, *Policing to protect human rights: A survey of police practices in countries of the Southern African Development Community, 1997-2002.*

Aşağıda temel polis eğitiminin insan hakları yönünden değerlendirilmesine yardımcı olabilecek bir dizi soru verilmiştir. Bunlar açık sorular olarak düşünülmüştür.

1. Temel polislik eğitimi kimlere verilir?

Polislik eğitimi polis görevlerini yerine getiren tüm polislere istisnasız olarak verilmelidir.

2. Temel eğitim ne kadar sürer?

İlkesel olarak ne kadar uzun olursa o kadar iyidir. Elbette bu kolay cevaptır. Eğitimin süresi birkaç haftadan dört yıla kadar değişebilir. Bazıları profesyonelliğin kazanılması için 12 ay süre gerektiğini söylemektedir.²⁷ Eğitim süresi uzadıkça insan hakları savunucularının aradığı hedeflere ulaşılması ihtimalinin arttığı, ancak ve ancak bu eğitim insan hakları ilkelerine uygunsuz söylelenebilir. Dört yıllık bir eğitim mükemmel bir şekilde teknik becerilere odaklanabilir ve altta yatan ilke ve değerleri göz ardı edebilir. Dolayısıyla, süre konusundaki sorunun cevabı daima polis eğitiminin içerik, öğretim yöntemleri ve eğitmenlerin altyapısı gibi yönlerini ele alan bir sonraki sorunun cevabıyla birlikte gitmelidir.

3. Polis eğitmenlerinin altyapısı nedir?

Polislikten gelme eğitmenlerle polis olmayan eğitmenler arasında bir denge kurulmalıdır; çünkü polis olmayanlar tamamen içe dönük bir polis kültürünün yerleşmesini engellemeye yardımcı olabilir. Bu polis olmayan eğitmenler akademisyen ya da başka mesleklerden (örneğin spor eğitmenleri) olabilir. Ayrıca, hizmet edilecek topluluğun çeşitliliğinin eğitim sürecinde yansıtılması için eğitim çeşitli kişilerce verilmelidir.²⁸ Polisi eğiten kişilerin polis olsun olmasın vasıflı eğitmenler olması, öğretim yöntemleri ile bilgi ve becerilerin uygulamaya nasıl yansıtılacağı konusunda donanımlı olması gerekir.

4. Halk polis eğitimine ne ölçüde katılmalı ya da katkıda bulunmalıdır?

Halk eğitime çeşitli yollarla katkıda bulunabilir: Eğitmen olarak, eğitimi izleyen geri bildirim grupları olarak, belirli ödevler için kaynak kişiler olarak vb. Eğitim; duyarlılık, temsiliyet ve hesap verebilirlik ilkelerini yansıtır şekilde düzenlenmelidir. Polis eğitimi tercihen herkesin polis olduğu yapılmış kampüslerde yapılmamalıdır.

5. İyi eğitim daima bilgi, beceri ve tutumlara yöneliktir. Polislik uygulamalı bir işdir. Bu teorinin dışarıda bırakılabileceği anlamına gelmez ancak (hukuk dahil) teorinin uygulamayla nasıl ilişkilendiğinin açıklanması anlamına gelir. Rol yapma ve beceri eğitiminde teori ve uygulama bir araya gelmelidir. Yasaların ezberlenmesi bilinmesi ama uygulamaya dökülememesi yasaları etkisiz kılar. Yasal ilkeler pratik örneklerle uygulanmalıdır. Katılımcı teknikler kullanılmalıdır, çünkü bunlar öğrenmeyi destekler (bilgi ve becerilerin eğitimden uygulamaya aktarılması dahil). Ayrıca polis eğitimi yasaların öğretilmesinden (ki bu değişmez şekilde polis yetkileri ile ilgilidir) ibaret olmamalı, polisliğin polis yetkileri gerektirmeyen ya da bu yetkilerin kullanımını engellemesi beklenen yönlerini de içermelidir. Önemli ve genellikle yeterince dikkat edilmeyen

27) WOLA, *Themes and debates in public security reform. A manual for public society - Recruitment.*

28) O'Rawe, M. ve L. Moore, 1997, *Human rights on duty.*

konulardan biri iletişim becerileri eğitimidir. Bu beceriler bir durumu yatıştırmaya ve güç kullanımına başvurulmasını engellemeye yardımcı olabilir.

6. Eğitimde hangi konular işlenir?

Örnek olması için aşağıdaki (rastgele sıralanmış) konuların müfredatta yer almasını öneriyoruz:²⁹

- a. Polis eylemlerinde tarafsızlığın önemi,
- b. Ayrımcılık yapmama,
- c. Topluluğa karşı duyarlı olmanın önemi,
- d. Kültürel ve cinsiyet farkındalığı ve hassasiyeti,
- e. Güç kullanımı, tutuklama ve gözaltı için doğru usullerin izlenmesi: Orantılılık, yasallık, hesap verebilirlik ve gereklilik (OYHG),
- f. Önce şiddet içermeyen yolların kullanılması,
- g. Soruşturma becerileri, mülakat becerileri (şüpheli mülakatı dahil),
- h. Gözaltındaki kişilerin ve şüphelilerin hakları, suçsuz kabul edilme hakkı dahil,
- i. Suç mağdurları (genel hassasiyeti artırmak için kadına yönelik şiddet temel polis eğitiminin bir parçası olmalıdır. Ancak bu tür şiddetle ilgilenen uzmanlaşmış birimler kurulabilir),
- j. Hassas gruplar ve onlara özgü haklar (kadınlar, çocuklar, azınlıklar),
- k. Mutlak işkence yasağı ve işkence emirlerine uymama hakkı, (varsa) terörle mücadele mevzuatı bağlamında da,
- l. Denetim ve hesap verebilirliğin önemi, disiplin usulleri dahil.

Polis liderliği için ek konular arasında şunlar bulunmalıdır:

- m. İnsan haklarına saygıya dayalı bir değerler sistemi kurulması için liderliğin etkisi,
- n. Operasyonel bağımsızlık, demokratik denetim ve ilgili çelişkiler,
- o. Gözetim, değerlendirme ve performans göstergeleri.

7. Temel eğitimin takibi yapılıyor mu? 'Hizmet içi eğitim' politikası var mı? Hangi konularda daha fazla eğitim sunuluyor?

CAJ tarafından tavsiye edildiği gibi: "Eğitim yeni işe alınanlarla sınırlı olmamalı, polis memurlarının kariyerleri boyunca devam etmelidir. İyi eğitim uygulamaları ve yaşam boyu öğrenme felsefesi ve uygulamaları için kıdemli yöneticiler etkin şekilde destek vermelidir."³⁰

8. Teknik ve diğer becerilerin güncelliğini sağlamak amacıyla herhangi bir (tekrar eden) sertifika verme sistemi var mı?

Çoğu ülkede polis eğitimi tamamlayan polisler 'yaşam boyu geçerli' bir diploma verilir. Ancak polisliğin bazı yönleri, özellikle güç ve ateşli silah kullanımı için, diploma yerine düzenli aralıklarla yenilenmesi gereken sertifikalar kullanılmalıdır. Sınavdan geçemeyenlerin yetkileri ve teçhizatları ilgili memur gerekli istidat, beceri ve tutumu kazandığını gösterene kadar geri alınmalıdır. Kolluk Kuvvetleri Tarafından Güç ve Ateşli Silah Kullanılması hakkındaki Temel İlkeleri'nin 18. Maddesi de polisin "bu görevleri yerine getirmek için uygunluğunun düzenli olarak değerlendirilmesi" gerektiğini belirtir.

9. Eğitim değerlendiriliyor mu?

Tüm eğitimlerin değerlendirilmesi sürekli olmalıdır. Gerçekten etkili olması için ayrıca polis dışından kişilerin de buna katılması gerekir.³¹

29) Ayrıca bkz: Al, 2002, *Policing to protect human rights: A survey of police practices in countries of the Southern African Development Community, 1997-2002.*

30) O'Rawe, M. ve L. Moore, 1997, *Human rights on duty*, s. 93.

31) A.g.e.

İnsan hakları eğitimi yetkinliğinin kazanılması

İnsan hakları eğitimi vermek için kişinin bunları bilmesi gerekir. Eğitim odaklı birçok teknik destek programı, (genellikle yabancı) polis eğitimcilerinin polis becerileri ve yöntemleri konusunda yerel polis eğitimcilerini eğittiği, eğitimci eğitimleri dedikleri eğitimler ile başlar. Kimi zaman yerel polis eğitimcileri, eğitimlerin nasıl gerçekleştirildiğini yerinde görmek için bağışçı polis akademilerine davet edilirler. Tüm eğitimci eğitim programlarında, hedef ülkenin yerel gerçeklikleriyle nasıl ilişki kurulacağı sorunu ile karşılaşmaktadır. Bağışçı ülkeden gelen eğitimci genellikle çok farklı bir kültürel sistemden gelmekte, polis ve polisliğe yönelik çok farklı bir tutuma ve genellikle çok daha iyi kaynaklara sahiptirler. Buna rağmen başka gerçekliklere kapı açmak faydalı bir araç olabilmektedir.

9.4.4. Temel eğitimin takibi

Daha önce belirtildiği gibi eğitim yeni işe alınan personelle sınırlı olmamalıdır. İnsan haklarının yeni memurların çalışmaya başladıktan sonra ve bir süredir çalışmakta olanların da aldıkları eğitim kursları başta olmak üzere tüm polis eğitimlerine dahil edilmesine dikkat edilmelidir. Müteakip eğitimler yeni güç kullanma yöntemleri eğitimi, yeni polislik felsefe ve yöntemlerini tanıtan ek eğitimler ve hiyerarşide yükselmekte olanlara verilen eğitimleri kapsar. Polis yönetimi eğitimi elbette insan haklarına saygıya dayalı bir değerler sistemi ve uygulamanın yerleşmesinde polis yöneticilerinin oynayabileceği role önem vermelidir. Esasen tüm eğitimler insan hakları ilkelerine önem vermeli ve bunları müfredata entegre etmelidir.

9.5. İşe alma, seçme ve eğitimin etkileri

Toplumun tüm kesimlerini hedefleyen işe alma usullerinin, insan hakları ilkelerini yansıtan seçme ölçütlerinin belirlenmesinin ve insan hakları odaklı beceri, teori ve tutumları ele alan eğitimler sunulmasının önemi hafife alınmamalıdır. Ancak, bunlar gözümüzde de büyütülmemelidir. Hem uluslararası bağışçılar hem de insan hakları savunucuları işe alma, seçme ve eğitimin insan hakları sorunlarına yönelik etkisine fazla önem verme ve bu sırada etkili seçme ve eğitim araçlarının geliştirilmesinin taşıdığı zorlukları ve insan hakları ihlallerinin kurumsal sebeplerini göz ardı etme eğilimindedir. Eğitim kolayca uygulanan hızlı bir çözüm gibi görünürken, bu kurumsal sorunlara meydan okumak ve bunlarla başa çıkmak çok daha zordur ve uzun vadeli bir uğraştır. Uluslararası bağışçıların eğitim düzenlemeyi, taşları fazla yerinden oynatmadan her yerde yapabildikleri için sevdikleri söylenebilir. Bu siyasi olarak tartışmalı bir çalışma değildir çünkü bir şeylerin değiştirilmesini gerektirmez.

Etkili işe alma ve seçme yöntemleri geliştirmek zordur ve etkilerini ölçmek güçtür. Ayrıca, eğitimin etkisi uygulamayla desteklenmesine bağlıdır. Uygulama ile desteklenmeyen eğitim, daha geniş bir politika çerçevesine yerleşmeyen eğitim, polis liderliğinin tam desteğini almayan “amirlerin aldığı devamlı emirler ve gündelik talimatlara yansımayan”³² eğitim, davranışların değişmesinde etkili olmayacak, tersine bir kaynak israfı olacaktır. Eğitimin polisin insan haklarını ihlal ettiği birçok durumda değişim için en etkili başlangıç noktası olup olmadığı sorgulanmalıdır.

32) AI, 2002, *Policing to protect human rights: A survey of police practices in countries of the Southern African Development Community, 1997-2002.*

Örneğin insan hakları ihlalleri yasaların uluslararası standartları sağlamamasından kaynaklanıyorsa yasaların değişmesi için kampanya yapmak muhtemelen polis eğitimi için kampanya yapmaktan daha etkili olacaktır.

Eğitimin en etkili başlangıç noktası olup olmadığına karar vermek elbette söz konusu durumun dikkatle incelenmesini gerektirir. Polis yöneticileri değişim için eğitimin önemini vurgulamaya meyilli olabilirler; çünkü bu onların süreçteki rolünü dışarıda bırakır ve sorumluluğu kendi yetkinlik ve sorumluluk alanlarının dışına çıkarır. İnsan hakları savunucuları insan hakları ilkelerinin liderlik düzeyinde uygulanmasını sağlamak için alt kademe memurların eğitiminde değil yönetici eğitimlerinde iyileştirilme talep etmeyi düşünmelidir.

Polis Kültürü

Polisin hizmet ettiği topluluğu temsil etmesini sağlamak için polisleri toplumun tüm kesimleri arasından işe almak ve seçmek başka, bunları teşkilat bünyesinde tutabilmek başkadır. Genellikle erkek egemen ve çoğunluğun özelliklerini yansıtan polis kültürünün etkisi hafife alınmamalıdır. Dünya çapında polis teşkilatlarında polis kültürünün üç boyutu görülmektedir: 'Mavi sessizlik duvarı', 'bize karşı onlar' ve olumsuz bakış.³³ Bu üç özellik, polisin genellikle oldukça muhafazakar olması ile birlikte,³⁴ polisi değişime karşı oldukça dirençli kılar ve polis-topluluk ilişkilerini geliştirme ve polis teşkilatlarına azınlık ve kadınları entegre etme çabalarına ket vurur.

"Meslektaşlarına ihanet etme!": 'Mavi sessizlik duvarı' polisin sıklıkla uyguladığı sessizlik kuralını ifade eder. Bu kural polis çalışmalarının tehlikeli görülmesi ve hayatta kalmak için (gerçek anlamda) tamamen meslektaşlara bağımlı olma ihtiyacından kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla polisler arasında sadakat çok önemlidir. Bu durum sadakat ve bütünlük arasında seçim yaparken, örneğin açıkça yanlış olan bir olayı açıklamak ya da meslektaşına sadık kalmak arasında seçim yaparken, ahlaki ikilemlere sebep olabilir.³⁵

"Onlar bizi anlamaz!": İkinci özellik 'bize karşı onlar' olarak bilinir. Biz denilen polis ve onlar denilen halktır. Toplum destekli polislik bunları birbirine yakınlaştırmak ve karşılıklı anlayış yaratmak için yardımcı olabilecek yeni felsefelerden biridir.

"Nasıl olsa bir faydası yok!": Polisler her gün zor ikilemler ve seçimler ile karşılaşır. Üstüne bir de çalışmalarının sonuç ve etkileri kısıtlı olur. Suç devam eder, bazı suçlular asla yakalanmaz ve bazen yöneticiler elemanlarını desteklemek yerine kendi kariyerleri ile meşgul görünürler. Sonuç olarak birçok polis memuru belirli bir süre sonra inancını kaybeder.³⁶

33) Polis kültürünü anlatan çok sayıda makale ve rapor bulunmaktadır. Örneğin Mollen Komisyonu New York Polis Müdürlüğü'nde yolsuzlukları araştırmıştır. 1994 yılında yayımladıkları rapor polis kültürünü ve teşkilat içinde yolsuzluğu nasıl kolaylaştırdığını açıklamaktadır. Şu adresten edinilebilir: <http://www.parc.info/reports/>
34) Crow, M., e.a., 2004, "Czech police officers. An exploratory study of police attitudes in an emerging democracy."
35) Reenen, P. van, 1997, "Police integrity and police loyalty: The Stalker Dilemma."
36) Bkz. not 34.

9.6. Özet

Toplumun temsili bir kesimini işe almak ve bunlar arasından yüksek ahlaki standartlara sahip olanları seçmek polis teşkilatları için temel bir zorluktur. Polisliğin bazı yönleri eğitimle kazanılmaz ve kişilerin doğasında bulunmalıdır; bazı yönlerse, özellikle de uygulama becerileri ve bilgileri, eğitimle verilebilir. İnsan haklarına saygılı ve bunları koruyan bir polis teşkilatının kurulması isteniyorsa işe alma, seçme ve eğitim eşit önemdedir. Bazı önemli önkoşullar bulunmakla birlikte bunlar asla tek başlarına yeterli değildir. Uygulama ile desteklenmeyen eğitim, daha geniş bir politika çerçevesine yerleşmeyen eğitim, polis liderliğinin tam desteğini almayan eğitim, davranışların değişmesinde etkili olmayacak ve aslında bir kaynak israfı olacaktır. İyi eğitimin meyvelerini toplamak için gerek kıdemli polis memurları gerekse polis liderleri pekiştirme ve uygulamanın desteklenmesi konusunda gözle görünür bir taahhütte bulunmalıdır. Dolayısıyla polis liderliğinin eğitimine özel ilgi gösterilmeli ve bu dikkatli izlenmelidir. Ayrıca polisin görev ihlallerinin sebeplerinin değerlendirilmesi sonucunda, eğitime odaklanmak yerine alternatif müdahale stratejilerinin çok daha etkili olacağı sonucuna da pekala varılabilir.

Uluslararası Af Örgütü'nün vizyonu İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi'nde ve diğer uluslararası insan hakları belgelerinde yer alan insan haklarının tümüne herkesin sahip olduğu bir dünyadır. Bu vizyon doğrultusunda Uluslararası Af Örgütü'nün misyonu bu hakların ihlalini engellemek ve sona erdirmek odaklı araştırma ve eylemlerde bulunmaktır.

Uluslararası Af Örgütü'nün vizyonu ve misyonu

Kolluk kuvvetleri ile angajmanda, belirli bir bağlamda Uluslararası Af Örgütü'nün insan hakları ihlallerini kınamasını engellemediği ya da kısıtlamadığı sürece, üyeler eldeki çeşitli tekniklerin herhangi birini kullanabilirler.

Uluslararası Af Örgütü'nün 2003 Uluslararası Konsey Toplantısı'nda alınan Karar No. 20

10. Polislikle angajman

10.1. Giriş

Uluslararası Af Örgütü ve aslında daha birçok insan hakları STK'sı uzun zamandır insan hakları ihlalcisi olarak polise odaklandığından, örgüt ile polis arasındaki ilişkiler genellikle güven değil düşmanlık üzerine dayalı hale gelmiştir. Dolayısıyla Uluslararası Af Örgütü'nün gerek çalışanları gerekse üyeleri, karşılıklı çıkar noktaları aramak yerine muhalefet rolünde kendilerini daha rahat hissetmişlerdir. Ancak, polisin insan hakları ihlalcisi olduğu kadar insan haklarının koruyucusu olarak da görülmesini sağlayan bir paradigma değişimi yaşanmıştır. Bazı ülkelerde, özellikle polisin sistematik insan hakları ihlallerinde bulunmadığı ülkelerde, bu durum polis ile temas kurulması ya da artık bilindiği şekliyle **angajman** (ortak amaçla çalışma ve temas) ile ilgili ortak bir gündem oluşturulması ve bu konunun düşünülmesi için fırsat yaratmıştır.

1. Bölüm'de Polis ve İnsan Hakları alanındaki dinamikler ele alınmıştır. Bu kaynak kitabın tümünde polislik konusunda değişimlerin gerçekleştirilmesi için polislik gerçeklikleri ve çelişkileri konusunda temel bir anlayışın şart olduğu savunulmaktadır. 2. Bölüm'den 9. Bölüm'e kadar hedef bir ülkede polisin bağlamsal olarak analiz edilmesinde kullanılabilecek polislikle ilgili arka plan bilgileri sunulmaya çalışılmakta ve bunun için kullanılabilecek bir araç Ek A'da sunulmaktadır.

Bu bölümde insan hakları STK'larının polis davranışlarını etkileme amacıyla benimseyebileceği ve benimsemiş olduğu çeşitli yaklaşımlara odaklanacağız. Bu yaklaşımlar söz konusu insan hakları durumunun değerlendirilmesine dayalı olarak karşı çıkmadan işbirliğine kadar değişiklik göstermektedir. Bölüm 10.2'de Uluslararası Af Örgütü'nün araştırmalarını nasıl yürüttüğüne ve bunlara eşlik eden müdahale stratejilerini nasıl geliştirdiğine bakacağız. Bunlardan birisi angajman stratejisidir ve nispeten yeni bir yaklaşım olduğu için Bölüm 10.3'te daha detaylı olarak incelenecektir. Angajman çalışmalarında söz konusu olan ikilemlere bakacak ve olası çözümleri sunacağız. Angajman genellikle polise yönelik insan hakları eğitimi girişimleri ile ilişkilendirilir. Bölüm 10.4'te bu angajman türüne daha yakından bakacağız. Bölüm 10.5'te çeşitli yaklaşımların nasıl organize edileceğine, hedef ülkedeki polise etkili bir şekilde müdahale etmek için neyin ne zaman yapılacağına, kararın nasıl verileceğine yönelik üç adımlı bir yaklaşım sunulmaktadır. Kısa bir özetle bölüm tamamlanacaktır.

Tek bir STK türü değil

İnsan hakları STK'larının hepsinin aynı türde olmadığı unutulmamalıdır. Tersine, aralarında büyük farklar vardır. Çalışmalarının odağı uluslararası ya da son derece yerel olabilir; fonları üyelik aidatlarına, (yabancı) hükümetlerin katkılarına ya da sivil bağışçılara (Ford Vakfı, Mac Arthur

Vakfı, Açık Toplum Enstitüsü vb.) ya da bunlardan bir kaçına dayalı olabilir - bunların her biri kendine özgü bir dinamik yaratır. Çalışmaları insan haklarının belirli bir yönüne ya da çok geniş bir tema çeşitliliğine odaklanmış olabilir. Hedef ülke ile yakın temas içinde çalışabilecekleri gibi politikalara karşı kampanya yürütmeye odaklanmış olabilirler. Bu bölümde, gerektiği yerlerde, hangi tür STK'lardan bahsettiğimizi belirteceğiz.

10.2. Uygulamada Uluslararası Af Örgütü

10.2.1. Giriş

Uluslararası Af Örgütü hem eylem ve kampanyaları hem de ülke ve tema raporları ile tanınmaktadır. Aşağıdaki bölümlerde bu etkinliklerin nasıl yürütüldüğü, yani Uluslararası Af Örgütü'nün nasıl bilgi topladığı, bununla ne yaptığı ve bunun polislikle nasıl ilişkilendirildiği ele alınacaktır. Dolayısıyla bu bölüm ağırlıklı olarak Uluslararası Af Örgütü'nün iç politika ve prosedürlerine dairdir.

10.2.2. Bilgi toplama: Araştırma ve kendi ülkesinde çalışma

10.2.2.a. Uluslararası Sekretarya tarafından yürütülen araştırmalar

Uluslararası Af Örgütü'nün çalışmaları, dünyanın tüm ülkelerindeki insan hakları gerçekliklerine dair bilgilerin uluslararası yasa hükümlerine göre değerlendirilmesine dayalıdır. Belirli bir ülke üzerine çalışmalar, altta yatan bir sistematik ihlal örüntüsüne işaret eden insan hakları ihlali vakaları hakkında bilgiler ile başlar. Uluslararası Af Örgütü'nün araştırmacıları bilgileri çok çeşitli açık kaynaklardan (gazeteler, internet) ve yerel STK'larla, muhalefet liderleriyle, akademisyenlerle ve diğer kişilerle kişisel temaslardan edinirler. Ülkelere düzenli ziyaretler ('misyon ziyareti' olarak bilinir) gerçekleştirilir ve bu ziyaretler sırasında Uluslararası Af Örgütü heyeti daha fazla bilgi edinmeye, bilgileri doğrulamaya ve Devlet yetkilileri ile diyalog kurmaya çalışır. Ülke raporları düzenli olarak yayımlanır. Raporlarda daima insan hakları durumunu iyileştirmeye yönelik tavsiyeler bulunur. Ülke raporları bazen belirli temalara, örneğin gözaltı merkezlerindeki koşullara, kolluk kuvvetlerince güç suiistimaline, kadına yönelik şiddete vb. odaklanır. Uluslararası Af Örgütü birden fazla ülkeyi kapsayan tematik raporlar da yayımlar.

Son yıllarda Uluslararası Sekretarya (IS) Afganistan, Jamaika, Güney Afrika Kalkınma topluluğu (SADC) ülkeleri, Doğu Timor, Birleşik Krallık, Brezilya, Malezya ve ABD gibi belirli ülkelerde polislik hakkında çeşitli teknikler (angajman, insan hakları eğitimi, politika savunuculuğu, kamuoyu oluşturma gibi), güç ve ateşli silah kullanımı gibi belirli konularda polis uzmanları ile iş birliği içinde bazı detaylı araştırma ve eylem projeleri geliştirmiştir.

10.2.2.b. Uluslararası Af Örgütü şubeleri ve yapıları tarafından yürütülen araştırmalar

Uluslararası Af Örgütü'nün ulusal şubelerinde ve yapılarında çalışan personel münferit insan hakları ihlalleri üzerine araştırma yapmaktan çekinirdi - kendi ülkelerinde ya da başka ülkelerde. Ancak bu politika

son zamanlarda terk edilmiş ve WOOC (Work On Own Country-Kendi Ülkesinde Çalışma) araştırması olarak bilinen kendi ülkesi hakkında araştırmalar artık birçok şube tarafından yürütülmektedir. 2005 yılında Uluslararası Konsey Toplantısı (örgütün en yüksek karar organı) WOOC projelerinin “Uluslararası Af Örgütü’nün yerel bir aktör olarak ilişki kurmasına katkıda bulunmayı ve örgütün araştırma potansiyelini azami düzeye getirmeyi (...)”¹ amaçlamaktadır.

Bazı şubeler şu anda kendi ülkelerinde polislikle ilgili çalışmaktadır. Örneğin Uluslararası Af Örgütü İsviçre Şubesi Haziran 2007’de polis tacizi hakkında ilerleme için ‘çıkış noktaları’ içeren bir rapor² yayımlamış ve Uluslararası Af Örgütü ABD Şubesi bir süredir polislikle ilgili çalışmakta, özellikle Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Trans (LGBT) haklarına ve ırksal profilemeye odaklanmaktadır.³ Bu tür çalışmalar hem polisle çalışmayı hem de angajmanı kolaylaştırabilir.

10.2.3. Kampanyalar ve eylemler

10.2.3.a. Giriş

Uluslararası Af Örgütü tarafından toplanan bilgilere dayanarak, hedef ülkede insan hakları durumunun iyileştirilmesi ya da insan haklarını ihlal ettiğinden (uluslararası hukuka göre suç teşkil eden eylemlerde bulunduğu) şüphelenilen kişilerin yargılanması için takip etkinlikleri planlanır. Şubeler ve yapılar tarafından yürütülen ulusal kampanya stratejilerinin ve eylemlerinin dayanağı daima Uluslararası Af Örgütü’nün Uluslararası Sekretarya düzeyinde üretilen araştırma bilgileri ve kampanya stratejileri olmuştur. Uluslararası Af Örgütü geleneksel olarak dünyanın dört bir yanındaki yetkililere yazılan mektuplarla özdeşleştirilir. Elbette örgütün toplu dilekçeler, söyleşi turneleri, kamusal etkinlik ve protestolar, hükümet lobiciliği, büyükelçiliklerle temaslar, ünlülerin desteği ve benzeri birçok kampanya tekniği bulunmaktadır. Uluslararası Af Örgütü’nün en son 2001’de yayınlanan *Campaigning Manual* kitabı, örgütün kullandığı kampanya stratejileri ve teknikleri hakkında kapsamlı bilgi sunmaktadır. Kitapta “önümüzdeki iş için doğru araçları kullanmayı öğrenmek kampanyacılık mesleğinin bir parçasıdır - aynı şekilde yeni sorunlar için yeni araçlar geliştirmek de.”⁴ denmektedir. Gerçekten de kampanyacılık, araştırma gibi, sabit bir metodolojinin bulunmadığı sürekli evrilen bir yetkinlik alanıdır.

10.2.3.b. Müttefik olarak polis

Polis kampanyaların hedefi olmasının yanında, Uluslararası Af Örgütü’ne üye olan ya da amaçlarına sempati duyan polis memurlarının teşkilatın etkinliğini artırmak için örgütle işbirliği yapması gibi, kampanyalarda müttefik de olabilir. *Campaigning Manual*, Askeri, Güvenlik ve Polis (MSP) teşkilatlarının personeline erişim konusunda özel bir kısım içermektedir ve bu personelin Uluslararası Af Örgütü’nün kampanya çalışmalarına katkıda bulunabileceğini açıkça belirtmektedir. Örgütün polis üyeleri lobi etkinliklerine yardımcı olabilir (örneğin büyükelçilik ziyaretlerine katılabilir), araştırma ve kampanya misyonlarına katılabilir, kendi ülkelerindeki polis akademilerinde dersler verebilir, yerel üyeleri polislik konuları hakkında eğitebilir, polis uzmanlığının faydalı olabileceği ya da bir polis memurunun ‘fırsat kapısı açmakta’ yardımcı olabileceği her etkinlikte yer alabilir.

1) 27. Uluslararası Konsey Toplantısı (ICM), Sirküler no. 57, 2005 ICM kararları.

2) Al İsviçre, 2007, *Polizei, Justiz und Menschenrechte. Polizeipraxis und Menschenrechte in der Schweiz.*

3) Bkz. Al ABD, 2004, *Threat and humiliation, racial profiling, domestic security and human rights in the United States; 2005, Stonewalled. Police abuse and misconduct against Lesbian, Gay, Bisexual and Transsexual people in the U.S.*

4) Al, 2001, *Al’s Campaigning Manual*, s. 8.

Uluslararası Af Örgütü'nün polisin sistematik insan hakları ihlallerinde bulunmadığı ülkelerdeki şubeleri **profesyonel polis grupları** kurmaya karar verebilir - genellikle şube sekreterliğinden idari destek alan gruplardır. Şu anda Hollanda'da, Avusturya'da ve Almanya'da bu tür gruplar bulunmaktadır. Bu profesyonel grupların üyeleri hedef ülkelerdeki polis liderliğine dilekçeler yazarak kendilerini meslektaşları tarafından ya da onlara karşı süregelen insan hakları ihlalleri hakkında endişe duyan polisler olarak tanıtırlar. Bir meslektaştan alınacak dilekçenin bir 'sivil'in mektubundan daha fazla iz bırakacağı ve dolayısıyla daha etkili olacağı düşünülmektedir.

Tabii ki profesyonel bir polis grubunun kurulması her zaman kolay bir iş değildir. Hem genel olarak insan hakları, özeldede ise Uluslararası Af Örgütü ve misyonu hakkında, hem de polis grubunun görev ve sorumlulukları konusunda ortak bir anlayışın geliştirilmesine ciddi zaman ayrılması gerekir. Profesyonel gruplar tipik olarak bir ya da daha fazla gönüllü ile başlar ve şube içinde grubun kurumsallaşması, sürdürülebilirliği sağlamak için zaman gerektiren, zor bir iş olabilir.

Elbette polis memurlarını harekete geçirmek için kampanyanızın bir parçası olarak profesyonel bir polis grubu kurulması şart değildir. Polis memurları belirli bir araştırma ya da kampanyaya bireysel olarak da katılabilirler. Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi bu amaçla (emekli) kıdemli polis memurlar ve diğer polis uzmanlarından oluşan bir ağ kurmuştur.⁵

10.2.3.c. Polis davranışlarını hedef almak

Çoğu zaman Uluslararası Af Örgütü'nün kampanya ve eylemlerinin hedefi hükümetlerdir; çünkü uluslararası yasalar karşısında Devlet sınırları içinde insan hakları standartlarının uygulanması ve bunlara saygı gösterilmesi hükümetlerin sorumluluğudur (2. Bölüm'de tartışılmaktadır). Ayrıca, polis tarafından işlenen insan hakları ihlalleri genellikle polisle sınırlı değildir: (Güvenlik ve adalet alanlarının içinde ve dışındaki) diğer devlet kurumlarının etkisizliği ya da profesyonellik eksikliği sıklıkla polisin görev ihlallerini artırır ya da bunları kolaylaştırır. Bunun bir örneği savcılık makamlarının polise şüphelilerden delil elde etmek yerine itiraf elde etmek için baskı yapması ve bunun polisi işkenceye itmesidir. Dolayısıyla polis davranışlarında değişim yaratmak için doğru hedefin dikkatle belirlenmesi çok önemlidir. Bazen polis eylemleri üzerinde etkisi olan diğer devlet organlarının doğrudan ya da dolaylı olarak hedefe konması daha etkilidir: Örneğin ulusal düzeyde başka tarafların (kamu denetçisi, parlamento, araştırma enstitüleri, meslek örgütleri, mağdurlar) reform talepleri varsa. Burada sorulabilecek sorulardan bazıları bu tarafların etkilerinin ve bunlardan nasıl yararlanılabileceğinin değerlendirilmesi olmalıdır. Reform durumlarında sıklıkla uluslararası bağışçılar müdahil olurlar ve bunlar da diğer bir potansiyel hedeftir.

Polisin doğrudan hedef alındığı durumlarda kampanyalar genellikle teşkilattan sorumlu olarak en yüksek polis yönetimi düzeyine odaklanır. Ancak bazen orta ve alt düzeylerin hedef alınması da etkili bir strateji olabilir, çünkü bunlar genellikle insan hakları ihlallerinin gerçekleştiği düzeylerdir: Bazen dünyanın dört bir yanından alınan dilekçeler gelecekteki ihlallere karşı etkili bir caydırıcı olabilir.

5) Ayrıntılı bilgi için lütfen Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi 'Polis ve İnsan Hakları Programı' ekibi ile iletişime geçiniz.

Polis davranışlarının eylem ve kampanyaların hedefine alınması ile ilgili göz önünde bulundurulması gereken birkaç husus vardır. Bunlar:

- **Bir ülke raporunun tanıtılması.** Bu konuda dikkate alınacak sorular arasında elbette raporun nerede tanıtılacağı ve tanıtıma kimlerin davet edileceğidir. 'Dostane bir polis memurunun' davet edilmesi faydalı olabilir. Örneğin Kenya'da bir ülke raporunun tanıtımı için bir basın toplantısı düzenlenmiş ve araştırma raporuna konu olan misyona katılmış bir polis memuru da toplantıya katılmıştır. Finansmanı sağlanan polis reformu programlarının yürürlükte olduğu ülkeler söz konusu olduğunda, bağışçı ülkelerde paralel tanıtım etkinlikleri düzenlemek faydalı olabilir
- **Kampanya şunlara odaklı olabilir:**
 - Polislikle ilgili yasa ve prosedürlerde değişiklikler önermek,
 - Polis eğitiminde iyileştirme önerileri,
 - Nezarethane tesislerine odaklanan tavsiyeler,
 - Belirli bir polis şubesi ya da birimi üzerinde yoğunlaşmak,
 - Polis tarafından işlenen bir ya da birkaç tür insan hakları ihlali,
 - Tek bir konu ile ilgili, örneğin:
 - Güç ve ateşli silah kullanımı, kayıt, raporlama ve hesap verebilirlik gibi,
 - Tutuklama ve gözaltı, gözaltı denetimi gibi,
 - Kamu düzeni yönetimi politikası, yetersiz eğitim, kötü planlama, eksik liderlik, güç kullanımını en aza indirme kaygısının olmaması, uygun olmayan silah ve teçhizat, hesap verebilirlik eksikliği gibi.
- **Kampanya yöntemleri** hedeflenen polis davranışı üzerinde optimal etkiye sahip olmalıdır. 'Standart eylem araçlarının' ötesinde kullanılabilecek yöntemler:
 - Profesyonel polis gruplarının katılımı, örneğin dilekçe yazımı;
 - (Yabancı) bir kıdemli polis memuru ile lobi etkinlikleri;
 - Tavsiyelerin uygulanması hakkında polis liderliğine hatırlatmaların yazılması;
 - Dilekçe yazılması;
 - Doğrudan polise,
 - Polisin üst makamlarına (örneğin İçişleri Bakanlığı'na),
 - Yasa yapımından sorumlu olanlara (parlamentelere),
 - Bağışçı ülkelere.
 - Lobicilik;
 - . Hedef ülkede,
 - . Bağışçı ülkelerde.
 - Koalisyon kurulması;
 - . (Yerel) STK'larla,
 - . Polis sendikalarıyla.
 - Polise ulaşmak için çaba gösterilmesi, iyi örnekler odaklanılması, (bazı ülkelerde kutlanan) 'polis günü' etkinlikleri düzenlenmesi, ihtiyaç analizi yapılması, reformların desteklenmesi vb.

10.3. Polisle angajman

10.3.1. Uluslararası Af Örgütü'nün polisle angajmandaki konumuna kısa bir tarihsel bakış

Uluslararası Af Örgütü'nün, 1970'lerde potansiyel bir hedef sektör olarak belirlenen polis ile ilgili çalışmaları, hem politik hem de stratejik düzeyde nispeten küçük bir ilerleme göstermiştir. Aynı zamanda Uluslararası Af Örgütü'nün kampanyalarında Askeri, Güvenlik ve Polis (MPS) çalışmalarının teçhizat/eğitim sevkıyatları gibi diğer alanları gittikçe baskın hale gelmiş ve ciddi tartışmalara ve görünür bir politika evrimine konu olmuştur. Aralık 1987'de Genel Sekreter ve Uluslararası Sekretarya (IS), Uluslararası Af Örgütü'nün ordu ve polis çalışmaları hakkında hareket çapında bir tartışmayı başlatan bir makale yayımlamış ve bu makale IS'in *Involving the Military and Police in Human Rights Work: Suggested Guidelines* başlıklı politika belgesine dönüşmüştür. Bu politika belgesi, Uluslararası Af Örgütü şubeleri için her türlü ayrıntıyı içeren bir rehber haline gelmiştir. 1998 yılında IS, insan hakları bağlamında polisi ilgilendiren uluslararası standartları özetleyen 10 maddeden oluşan *10 Basic Human Rights Standards for Law Enforcement Officials* belgesini ve devlet memurlarının insan hakları eğitimi hakkında bir uygulama rehberi olan *A 12-point Guide for Good Practice in the Training and Education for Human Rights of Government Officials*'i yayımlamıştır. 1987'deki *Suggested Guidelines* gibi, bu belgeler de son yıllarda IS ve şubelerin polis ve ordu görevlileri ve kurumlarına yönelik erişim çalışmalarında temel başlangıç noktasını teşkil etmiştir.

Aralarında İspanya, İrlanda, Slovenya, Venezuela, Peru ve ABD'nin de bulunduğu çeşitli Uluslararası Af Örgütü şubeleri çok sayıda polisle angajman girişiminde bulunmuştur. Uluslararası Af Örgütü Hollanda şubesi, Polislik ve İnsan Hakları Programı kapsamında, şubelerin bu türden birçok proje geliştirmesine yardımcı olmuş (ve Uluslararası Sekretarya girişimlerinin birçoğuna destek vermiş) ve 2001 yılında altı deneyim ele alındığı *Compilation of six experiences* ve 2003 yılında *Lessons Learnt* belgeleri yayımlamıştır.⁶ Ayrıca, 2003 yılında, Uluslararası Af Örgütü Yönetim Kurulu adına çalışan Araştırma ve Eylem Daimi Komitesi (SCRA) tarafından, Uluslararası Af Örgütü'nün *AI's Engagement Work with Law Enforcement Officials* çalışmasının bir değerlendirmesi yapılmıştır. Uluslararası Af Örgütü bünyesinde polisle angajman etkinlikleri yürütmeyi düşünen herkes bu değerlendirmeyi okumalıdır (buradan itibaren SCRA değerlendirmesi olarak geçecektir).⁷ Bu değerlendirmeye dayalı olarak 2003 Uluslararası Af Örgütü Uluslararası Konseyi (ICM) şuna karar vermiştir: "Emniyet mensupları ile angajmanda olan üyeler, belirli bir bağlamda Uluslararası Af Örgütü'nün insan hakları ihlallerini kınamasını engellemediği ya da kısıtlamadığı sürece her tür tekniği kullanabilirler."⁸ O zamandan beri angajman girişimlerinde bu ilke kılavuz olmuştur.

Angajman Uluslararası Af Örgütü bünyesinde net olarak tanımlanmamıştır. SCRA değerlendirmesi 'angajmanı', 'erişim'den farklı tanımlamış, 'erişim'in tek yönlü bir ilişkiyi kastetmesi nedeniyle artık yeterli olmadığını ifade etmiştir. Polise yönelik tercih edilen yaklaşım "farklı polis kurumları ve aktörleri ile angajman düzeyleri ve türleri"dir.

6) Bunların ikisi de Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi tarafından yayınlanmış iç belgelerdir. Bir nüshasını edinmek için Polis ve İnsan Hakları Programı ekibi ile iletişime geçiniz.

7) 26. ICM, Sirküler no. 22. Bir IEC komitesi olan Araştırma ve Eylem Daimi Komitesi (SCRA), 2001 yılında kurulmuş ve 2005 yılında kaldırılmıştır.

8) 20 sayılı Karar, 26. ICM, Sirküler no. 50, ICM kararları.

Bu da çok çeşitli etkinlikleri kapsamakta [lobicilik, diyalog, olumlu etki, farkındalık artırma ve bazı koşullarda ortaklık ve işbirliği], iki yönlü diyalog önermekte ve “risk değerlendirmesi” ihtiyacını ve Uluslararası Af Örgütü’nün güvenilirliği için temel olan insan hakları ihlallerini kınama yetisinin korunmasını kapsamaktadır.”⁹

Uluslararası Af Örgütü’nün polisle angajman girişiminde bulunma kararında birkaç etmen göz önünde bulundurulmalıdır:

- Polis insan haklarına saygı duyma konusunda sorunlarla karşılaşabilir, polisle angajman polis bünyesinde, insan hakları konusunda, insan hakları sicillerini iyileştirme yönünde bir tartışma ve düşünceyi tetikleyebilir.
- Polis karmaşık bir ortamda çalışmaktadır ve sıklıkla yüksek suç düzeyleri ve buna bağlı olarak kamuoyunun ‘suça karşı katı’ polislik talepleri ile karşılaşmaktadır. Angajman insan hakları bakımından karşılaşılan zorlukların tanımlanmasına ve yenilikçi çözümler geliştirilmesine yardımcı olabilir.
- Polisin insan haklarına saygılı olduğu durumlarda, angajman, Uluslararası Af Örgütü’nün polis çalışmaları hakkında bilgi ve anlayışını geliştirmesine yardımcı olabilir.

Uluslararası Af Örgütü içinde geliştirilen ve aşağıda verilen angajman girişimi örneklerinde (tarih sırasıyla) görüldüğü gibi angajman girişimi polis, Uluslararası Af Örgütü ya da başka bir STK tarafından yapılabilir:

Hollanda: 1986’dan beri -Uluslararası Af Örgütü gönüllüsü olarak- 150 polis memurunun düzenli olarak kampanya ve eylemlere katıldığı bir *Profesyonel Polis Grubu* bulunmaktadır. Bu profesyonel grup polis memurları tarafından kurulmuş ve Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi tarafından desteklenmektedir.

1995 yılında Uluslararası Sekreteryası’nın talebi ile Uluslararası Af Örgütü hareketine sunulan polislik ile ilgili tavsiyeleri sistematik hale getirmek üzere polis memurları ve uzmanlardan oluşan ikinci bir grup -*Polis Kaynak Grubu*- kurulmuştur.

2000 yılında şube, polis davranışlarını etkileme ve angajman girişimleri çabalarında diğer şubelere ve Uluslararası Sekreteryası’ya destek olan *Polis ve İnsan Hakları Programı*’nı kurmuştur.

Avusturya: 1999 yılı itibarıyla Uluslararası Af Örgütü Avusturya Şubesi polis bünyesinde insan hakları farkındalığını artırmak için bir strateji geliştirmiştir. Şube, polis memurlarının haklarının ihlal edildiği vakalar üzerinde çalışarak polis bünyesinde insan hakları konusunda farkındalığı artırmayı amaçlayan bir *Profesyonel Polis Grubu* kurmuştur. Profesyonel grup, bu yolla polis ile Uluslararası Af Örgütü arasındaki potansiyel gerilimi aşmayı ve örgütler arasındaki farklar yerine insan haklarına odaklanmayı amaçlamaktadır. Uluslararası Af Örgütü Avusturya Şubesi insan hakları standartlarının polis eğitimi ve uygulamalarında uygulanması

9) A.g.e. Değerlendirmede belirtildiği gibi: “Kolluk kuvvetleri ile yapılan çalışmalar “şirket yaklaşımları” çalışmaları ile aynı düzeydedir.”, s. 3-4.

için de lobi yapmaktadır. Şube (gayri resmi olarak) İçişleri Bakanlığı tarafından kurulan ve hükümet temsilcileri ile STK'ları da kapsayan bir Bağımsız İnsan Hakları Danışma Kurulu'na katılmaktadır.

İrlanda: Uluslararası Af Örgütü, İrlanda Polisi'nin kendi bünyesinde insan haklarına saygıyı geliştirmek için yürüttüğü çabalara destek vermek üzere polisle birlikte ortak bir strateji geliştirmiştir. 2000'den beri Uluslararası Af Örgütü İrlanda Şubesi Garda İnsan Hakları Çalışma Grubu'nun (Garda Síochána İrlanda Polisi'nin yerel ismidir) danışma kurulu üyelerinden biridir ve eğitim programları, polis etiği bildirgesi ve insan hakları farkındalığı ve denetimi ile ilgili tavsiyeler sunmuştur. Çalışma Grubu Garda'nın bir İnsan Hakları Denetimi yürütmesini tavsiye etmiş ve bu denetim yapılmıştır. Denetim raporu ('Ionann raporu') Mart 2005'te yayımlanmış; Garda Polis Şefi kamuoyu önünde tüm tavsiyeleri kabul etmiş ve tamamını uygulama sözü vermiştir. Uluslararası Af Örgütü İrlanda Şubesi de Polis Şefi'nin cevabına memnun olmuş ve Adalet Bakanlığı'nı sorumluluğu paylaşmaya davet etmiştir.

Slovenya: Polis ile temaslar, Uluslararası Af Örgütü'nün İşkence Karşıtı Kampanyası (2000-2001) sırasında başlamıştır. 2001 yılında Uluslararası Af Örgütü Slovenya Şubesi, polis hesap verebilirliği sisteminde reform çalışmaları başlatmış, bu sayede uzun vadeli angajman olanakları tesis edilmiştir. Uluslararası Af Örgütü Slovenya Şubesi o zamandan beri polise yönelik şikayet prosedürleri, polisin insan hakları eğitimi, polisin görev ihlallerine karşı hukuki araçlar hakkında kamuoyu farkındalığını artırmak (bir broşür basımı dahil), nezaret tesislerinin izlenmesi konularında reform mevzuatı hakkında yorumlar yapmakta ve polis tarafından elektroşok silahlarının kullanımına karşı yoğun lobi etkinlikleri düzenlemektedir. 2004 yılında Uluslararası Af Örgütü Slovenya Şubesi, Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi'nin desteği ile, polisin sivil denetimi konusunda iki rapor yayımlamıştır - biri hesap verebilirlik sistemi ile ilgili ve diğeri nezarethane yerlerinin izlenmesi ile ilgili (ikisinin de İngilizcesi mevcuttur).

Angajman genellikle Uluslararası Sekretarya (IS) tarafından değil şube tarafından başlatılır. Ancak bu çaba, IS ekibi ve ilgili şube ya da yapı tarafından birlikte oluşturulmuş bir ülke stratejisinin bir parçası olabilir. Bunun örneklerinde biri, IS ekibinin Bağımsız Sorgu Komisyonu'nun polis reformuyla ilgili raporunu etkilemek için çalıştığı ve ülkedeki Uluslararası Af Örgütü yapısının Komisyon raporunun yayımlanmasını takiben angajmanında aralarında olduğu etkinlikler yürüttüğü Malezya'dır. Böyle bir durumda uluslararası ve ulusal düzeyde birbirini tamamlayıcı etkinlikler katkı sağlayabilmektedir.

Angajman farklılıklar yerine ortak yönlerin aranmasını ifade eder. Gerçekten de angajman ortak bir gündem tanımlamaya yönelik etkin ve samimi çaba gerektirir. Polis angajman ilişkisini eleştirilerden kaçınmak için kullanırsa, işbirliği yerine kendisine benzetme arayışındaysa, ilişkiye hiçbir STK'nın kabul edemeyeceği bir yük bindirir. Ancak, bunun tersi de geçerlidir. STK'lar angajman ilişkilerini polis tasarruflarıyla dalga geçmek için kullanırlarsa, kurulan ilişkiye zarar verme riskine girerler.

İnsan haklarını polis çalışmalarına dahil etmekte ilk adım polis memurlarının kendi haklarını tartışmak olabilir. 1. Bölüm'de söz edildiği gibi insan haklarına saygı içerden başlar. Polis liderliği memurlarının haklarına yönelik açık bir taahhüt göstermeli, bunu onlara cezasızlık sunarak değil adil ücret, uygun çalışma koşulları ve teçhizat sunarak, ancak aynı zamanda memurun şahsi gururu ve sosyal konumunun farkında olarak ve operasyonel ya da politika meselelerinde kararlar verilirken onların katkılarına saygı duyarak yapmalıdır.

10.3.2. Angajmanda karşılaşılan ikilemler

Polis ile angajman, diğer tüm insan hakları örgütlerinde olduğu gibi Uluslararası Af Örgütü için de iki belirgin ikilemi beraberinde getirmektedir:

İlk ikilem angajman ile eleştiri arasındaki dengenin nasıl bulunacağıdır. Özünde bu birbirine benzemek zorunda kalmaktan nasıl kaçınılacağı ile ilgilidir: "İnsan haklarını korumaya adanmış sivil toplum örgütleri hem polise karşı hem de polisle birlikte çalışmayı öğrenmek zorundadır."¹⁰ Angajman asla STK'nın insan hakları ihlallerini kınama yetisini riske atmamalı, STK'lar bu konuda net olmalıdır.

İkinci ikilem STK'ların esas işlevi ile ilgilidir: Devlet kurumları Devlet'in sorumluluklarını yerine getirmekle yükümlüdür; STK'lar bu süreci izler ve yorumlar; oyuncu değil gözlemcidirler. Ancak angajman, özellikle STK'ların polis reformunu savunduğu durumlarda bu ayrımı bulanıklaştırabilir, STK'ların gözlem rollerinden (görünüşte) uzaklaşarak daha aktif bir rol oynamaya başladığı durumlara yol açabilir ve STK'ların genelde daha rahatsız hissettiği bir durum yaratabilir.

Bu ikisinin birleşimi bizi esas ikileme, insan hakları örgütlerinin eleştiriye devam etmesi mi, yoksa Devlet'in yetersizliklerini gidermesine destek olması mı gerekir (ve ne düzeyde) sorusuna getirir. Seçenekler, Devlet kurumlarının nihai davranışları ile ilgili kökten şüphecilikten Devlet'in toplumsal sorunların çözümü için potansiyel bir yetisi olduğuna dair güvene kadar değişmektedir. Elbette bu iki konumun nasıl birleştirileceği, devlet görevlileri suiistimallerde bulduklarında bunları kınama yetisi kaybetmeden nasıl ve ne düzeyde işbirliği yapılacağı aşılması gereken bir sorundur. STK'lar ne yapıp ne yapamayacakları üzerinde düşünmelidir. Çünkü müdahil olmamak bir seçenek sayılmaz - hele ki Devletler insan hakları durumunu iyileştirmek için samimi çabalar gösteriyorlarsa.

10) Bayley, D., 2001, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s. 40. Bu konuda tartışmalar için ayrıca bkz. Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*.

Bu ikilemlerle polislik dışındaki bağlamlarda, örneğin insan hakları STK'ları (ve çevre STK'ları) ticari şirketlerle angaje olduğunda nasıl başa çıkıldığına bakmak faydalı olabilir. Polisle angajman şirketlerle angajmana oldukça benzerdir. Uluslararası Af Örgütü bünyesindeki bazı şubelerde ticaret ve insan hakları üzerine çalışan (genellikle Ekonomik İlişkiler ya da Ticaret İlişkileri olarak adlandırılan) birimler bulunur. Karşılaşılan ikilemler de (belirli bir mesafeyi korurken nasıl güven yaratılır) angajman hedefinin davranışları da oldukça benzerdir. Şirketlerin imajları için endişe duymaları (gerekmesi) gibi polis de kamuoyunun güveni konusunda endişe duyar (duymalıdır). Polis, aynen şirketler gibi, tamamen araçsal nedenlerle angaje olabilir. Şirketler müşterilerini dinlemeyi, polis ise hizmet ettiği topluluğu dinlemeyi öğrenmelidir.

Aşağıdaki matris STK'ların ticaret dünyası ile çalışmalarını bağlamında kullanılır. STK'nın angajman temaslarında ne tür bir STK olduğunu ya da olmak istediğini ve bunun temasları nasıl kolaylaştırdığını ya da zorlaştırdığını tanımlamasına yardımcı olur.¹¹ Matris, hedefleri ile aralarında net bir mesafe yaratmak ve/veya korumak isteyen STK'lar ile işbirliği yapmak isteyenleri, ikinci olarak da iyi ve kötü performans gösteren şirketler arasında ayırım yapan STK'lar ile yapmayanları birbirinden ayırır. Bu şekilde dört tür STK'mız vardır:

	Kutuplaştırıcı	Bütünleştirici
Ayırıcı	Katıl balina Nispi performansı irdeler ve seçilen hedeflere saldırır.	Yunus Nispi performansı irdeler ve uygun hedefleri seçer.
Ayırıcı Değil	Köpekbalığı Nispi performansı göz ardı eder ve çoğu hedefe saldırır.	Deniz aslanı Nispi performansı göz ardı eder ve herkesle çalışır.

Bazı şirketler -özellikle de eylemlerinin çevresel ve sosyal etkilerini göz ardı edip sadece baskı gördüklerinde duyarlılık gösterenler- köpekbalığı yaklaşımını gerektirir. Davranışlarını değiştirmeleri için net kurallar ve/veya yüksek maliyetli yaptırımlar gerekir. Diğer şirketler -örneğin pragmatizm ve vizyonları gereğince çevre konusunda stratejik bir adanmışlığı olanlar- kazan-kazan türü çözümlerin karşılıklı araştırılabileceği, daha yunus tipi, işbirlikçi bir yaklaşımdan faydalanabilirler. Kamuoyunda itibarlarını zedeleme tehditleri ters tepebilir; gösterilecek yaklaşım bunun yerine destek arayışında olmalı ve olumlu davranışları teşvik etmelidir. Diğer taraftan, tüm sorumluluğu üstlenen şirketler, seçilen STK'lar ile yakın temas halindedir ve diğer şirketlere karşı kampanyalarda güçlerini birleştirirler. Üstelik şirketler gerçek hayatla ilişkilerini korumak için STK'lara muhtaçtır: "Esasen STK'lar ve büyük şirketler henüz farkında değillerse de, birbirleri için yaratılmışlardır (...). Her güçlü örgüt, büyük şirketler dahil, hem kendi çıkarları hem de toplumun çıkarı için onları etkili bir şekilde performans göstermeye zorlayacak dengeleyici bir güce ihtiyaç duyar."¹² Bunun verimli bir ilişki olması için şirketler çevreleri üzerinde olumlu etki sahibi olma potansiyellerini kavramalı ve STK'lar ticari bir teşebbüsün gerçeklikleri ve karmaşıklıklarını daha iyi anlamalıdır. Sonuçta STK'lar, ne katı bir Kutuplaştırıcı ne de katı bir Bütünleştirici

11) Bu araç ilk olarak şurada yayınlanmıştır: SustainAbility (1996) "Strange Attractor: A strategic review of BP's relationships with environmental non-governmental organizations." Chris Marsden ve Jörg Andriof tarafından "Towards an understanding of corporate citizenship and how to influence it" de kullanılan versiyonu kullandık.
12) A.g.e, s. 22.

olarak hayatta kalamazlar. STK'nın stratejisini hedef şirkete göre uyumlandığı iki kanallı bir yaklaşım geliştirilmesi gerekir.¹³

Bu model polisle angajman bağlamına neredeyse aynen yansıtılabilir. Bazı polisler hizmet ettikleri topluluğun sorunlarını ortak bir çaba ile çözmek için topluluk ile etkin bir şekilde angaje olmak isterler. Kimileri ise kendi ihtiyaç ve çıkarlarını temsil edenler de dahil olmak üzere halkı belirli bir mesafede tutmak konusunda hâlâ kararlıdır ve dolayısıyla davranışlarını etkilemeye çalışan ilgili STK'nın daha ciddi bir yaklaşım geliştirmesi gerekir.

İnsan hakları STK'larının yaklaşımı polis davranışları ve/veya reform niyetleri ile örtüşmelidir. Polis insan haklarını ihlal etmediği ya da ihlallere müdahale için uygun mekanizmalara sahip olduğu sürece, STK ile polis arasında ilişki zor olmayacaktır. Tabii ki polis angajman sırasında insan haklarını ihlal ettiğinde ve cezadan kaçınmaya çalıştığında işler değişir. Kural olarak, polis insan hakları ihlalinde bulduysa bunlar için hesap verebilmeli ve uygun yaptırımlarla karşılaşmalıdır. Ancak, aynı zamanda, ihlallerin tekrarlanmasını engellemek için STK'lardan yardım isteyebilirler. Bu durum STK için bir ikilem teşkil edebilir ve bazı yazarlar bu nedenle polis ile işbirliğinin her halükarda polisin görev ihmallerini kınama ile çeliştiğini savunmaktadırlar.¹⁴ Ne olursa olsun, polisle angajman durumunda iki taraf birbirlerinin rolü konusunda net olmalı, birbirlerine açık ve şeffaf bir şekilde saygı göstermelidirler. Bir insan hakları ihlali gerçekleşirse buna önce polis müdahale etmelidir. Ancak polis, eylemleri için sorumluluğu (hesap verebilirlik) üstlendikten sonra STK taviz vermeden angajmana devam edebilir.

10.3.3. Olası çözümler

Daha önce sözü edildiği gibi Uluslararası Af Örgütü'nün bazı şubeleri polis angajmanı konusunda şimdiden oldukça deneyim edinmiştir. 2003 yılında Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi'nin Polis ve İnsan Hakları Programı, bu angajman deneyimlerinden altı tanesini değerlendirmiş ve çıkarılan dersleri ortaya koymuştur.

İlk ders angajmanın dikkatli bir hazırlık gerektirdiğidir. Buna hem bağlam analizi hem de 'kendi kendini analiz' dahildir. SCRA değerlendirmesinde açıkça ifade edildiği gibi: "Polis angajman çalışmalarına dair tüm programlar, hem ülke/bölge hakkındaki mevcut Uluslararası Af Örgütü araştırmalarını hem de polis yapıları, eğitim ve uygulamaları ile ilgili şube/yapı ve/veya IS tarafından toplanan bilgileri göz önünde bulunduran sağlam bağlamsal analizlere dayalı olmalıdır. Bu analiz hem potansiyel angajman çalışması ile ilgili Uluslararası Af Örgütü'nün risk değerlendirmesini hem de diğer STK'lar tarafından emniyet ile ilgili benzer çalışmaların gözden geçirilmesini içermelidir."¹⁵ Ek A'da böyle bir bağlam analizi için bir değerlendirme aracı sunulmaktadır. Ayrıca "angajman çalışmaları Kendi Ülkesinde Çalışma politikası ve ilkeleri bağlamında ulusal polisle angajman stratejisine dayalı olmalıdır."¹⁶

Polis çalışmaları genellikle ne yapmaları gerektiği hakkındaki basit kavramsallaştırmalarla anlaşılır ve bu da sıklıkla polisin görevini yapıp düzeni sağlamayı başaramadığına dair haberler ile teşvik edilir. Gerçekten

13) A.g.e.

14) Cavallaro, J.L. 2003, *Crime, public order and human rights* adlı yayında Nijeryalı bir STK olan CLEEN'in direktöründen alıntı yapmaktadır: "Grupların hükümetlerle ilişkiler bakımından farklı yaklaşımlarla çalışması oldukça zordur. Farklı meselelere el atmak ve hak grupları arasında bilgi alışverişini korumak daha verimlidir." (s.36).

15) SCRA değerlendirmesi, s.8.

16) Gerçeklerin bilinmesi birçok raporda vurgulanan bir noktadır. Örneğin bkz. PolicyLink, 2004, *Organized for change, an activist's guide for police reform*.

de polis, genellikle eylemsizlikten dolayı değil eylemlerinden dolayı takdir edilir.¹⁷ Pek çok insan modern toplumlarda polis çalışmalarının karmaşıklıklarını tam olarak anlamamaktadır: “İnsan hakları savunucuları kapalı, bazen askerin egemen olduğu ve genellikle hasmane polis güçlerinin işleyişinden daha çok mahkemelerin işleyişi ile ilgili deneyim sahibidir. Ancak polis suçla mücadelede cephede yer alır, suiistimal ve ayrımcı polisliğin etkiyi azalttığını gösteren araştırmalara rağmen, toplum destekli polislik ve diğer duyarlı ve önleyici yaklaşımların benimsenmesi çabaları genellikle “suça karşı yumuşak” olmakla eleştirilerek çöker. Hem polisin hesap verebilirliğini hem de etkililiğini hedefleyen reformların üretilmesindeki zorluk, gerek suç gerekse devlet şiddetine karşı durma gereği ile insan hakları alanında angajmanın merkezindedir.”¹⁸

Medyanın rolü

Basının bu süreçte belirli bir rol oynadığı açıktır. Güvenlik meselelerinde kamuoyunun görüşünü etkiler ve bu sayede insan hakları temelli polisliğin değerlendirildiği ölçütleri belirlerler.¹⁹ Örnek olarak, birçok gazeteci şüphelilerden ‘suçlular’ olarak söz eder ve suçsuz varsayımla hakkını göz ardı eder. Kamuoyu genellikle ‘suçlu’ olduğuna hükmedilen kişilere yönelik polis şiddetini kabullenir. Nesnel suç ölçümünün yanı sıra çoğu kamusal tartışma algı ile yönlendirilir. Algıların ölçülmesi ve yönetimi bu alanda temeldir ve insan hakları savunucuları için yeni bir zorluktur.

Genelde gazeteciler insan hakları ilkeleri hakkında pek bilgili değildir ve bu da münferit vakaların insan hakları yönlerinin göz ardı edilmesine sebep olur. Bu durum gazetecilerin gittikçe daha fazla zaman baskısı altında olmaları dolayısıyla haber kaynaklarını asgari düzeyde doğrulamaları ile daha da kötüleşir. STK’ların medya ile nasıl angaje olunacağı, medyanın kamuoyu algısı ve beklentilerini nasıl etkilediği konusu üzerinde durması gerekir. Örneğin gazetecilere insan hakları eğitimi sunulması faydalı olabilir.

Polisle angajman sırasında polis memurlarının genellikle insan hakları terimlerini kullanmayacaklarının ve ‘insan hakları’ kavramlarını işleriyle bağdaştırmayacaklarının farkına varılması önemlidir. Polisin insan hakları terminolojisini kullanmaması (ve uluslararası standartlardan haberdar olmaması) elbette otomatik olarak insan haklarını ihlal edeceği anlamına gelmez. Aslında insan hakları ilkelerine uyumlu hareket ediyor olabilirler. Akademisyenler arasında, polis memurlarına insan hakları konusunda resmi bilgi verilmesi mi yoksa insan hakları ilkelerinin ‘profesyonellik’ çatısı altında ‘gizlenmesi’ mi gerekir konusu tartışılmaktadır. İnsan hakları terminolojisinden kaçınmak isteyen uygulayıcılar tarafından sıklıkla kullanılan diğer bir kavram ‘etik’ ya da ‘bütünlük’tür.

17) Bayley, D., 2002, “Law enforcement and the rule of law: is there a tradeoff?”

18) Neild, R., 2002, “The new face of impunity.”

19) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*.

Polis ve insan hakları STK’larının ortak yönleri sandığımızdan daha fazla olabilir!

Tüm angajman girişimlerinde farklılıklar yerine benzerliklere odaklanmak faydalıdır. Aslında polis ve insan hakları STK’larının birçok ortak yönü bulunmaktadır:

- Çalışmaları **ahlaki meseleler** üzerinedir; hem polis hem de insan hakları savunucuları 'iyi' ve 'kötü' ile ilgili çalışırlar. İkisi de dünyayı tarafsız değil ahlaki yargılarla algılıyor olabilirler.
- İki grup da asla tamamen başarılamayacak **soyut bir misyona** sahiptir. Polis 'herkesin güvenliğini sağlamayı' amaçlar; insan hakları savunucuları ise 'insan hakları ihlallerinin ortadan kalkmış olduğu' bir dünya için çabalar.
- Hedefleri soyut olduğu için **örgütün ne yapması gerektiği konusunda birçok farklı görüş vardır**. Polis hakkında bazıları 'hırsızları yakalamaları' gerektiğini, bazıları ise suçu önlemeye çalışmaları gerektiğini söyleyecektir. Uluslararası Af Örgütü gibi insan hakları örgütleri içinse tartışma konusu yetki ve misyonlarının kapsamı üzerinedir.
- **Merkezi ve yerinden yönetim** sistemleri arasında denge kurmak; her polis memuru, sokaktaki çalışmalarını yönetmeyi amaçlayan merkezin sorunlarını anlar. Bununla Uluslararası Af Örgütü merkezinin (IS) ve üyelik yapılarının arasındaki benzerlik dikkat çekicidir.

İnsan hakları ihlallerinin sistematik olarak gerçekleştiği bir ülkede polis ile 'düşük düzeyde angajman' kurulması, STK'nın bağımsızlığı ve tarafsızlığının korunması için dikkat ve doğru risk analizlerinin yapılmasını gerektirir. Ancak, böyle durumlarda bile, örneğin Mozambik ve Angola'da görüldüğü gibi, polis ile etkili ilişkiler kurmak mümkün ve faydalıdır. Uluslararası Af Örgütü yapısı bulunmayan bu ülkelerde IS'deki araştırmacılar polisle iyi ilişkiler kurmayı başarmışlardır. Amaçları, Uluslararası Af Örgütü'nün polisliği ve polisin karşı karşıya olduğu sorunları anladığını göstermektir, karşılıklı çıkarlar ve kaygılar hakkında yapıcı tartışmalar yürütmenin mümkün olduğu karşılıklı saygıya dayalı bir ilişki kurmuşlardır. Bu tür girişimlerin etkisini değerlendirmek her zaman kolay olmasa da ilgili ülkedeki polisliğin durumu hakkında bir kavrayış sağladığı kesindir ve yüz yüze temasların polisin Uluslararası Af Örgütü'nün tavsiyelerini daha dikkatle değerlendirmesi ve daha fazla ciddiye alması ihtimalini yükselttiği yönünde bulgular mevcuttur.

Polis ve STK'lar

İnsan hakları STK'ları ve polis teşkilatları neden birlikte çalışmalıdır?

Avrupa Polislik ve İnsan Hakları Platformu tarafından, polis ve STK'ların (Uluslararası Af Örgütü dahil) katılımıyla 2004 yılında bu başlığı taşıyan bir broşür yayımlanmıştır. Broşürde insan hakları STK'ları için polisle angajman ve polis için STK'larla angajmanın getiri ve götürüleri ele alınmaktadır. Broşür aynı zamanda polis ve insan hakları STK'ları için verimli bir iş birliği şablonu sunmaktadır:

1. Güven inşa etmek,
2. Ortaklığın amaç ve faaliyetleri üzerine anlaşmaya varmak,
3. Ortaklık için angajman kuralları üzerinde anlaşmaya varmak,
4. STK'ların neyle çalışacağını tanımlamak,

Ölçüt: STK istikrarlı, hesap verebilir ve polise değer katabiliyor olmalıdır.

5. İki tarafta da angajmanın statüsü hakkında anlaşmaya varmak,
6. İletişim mekanizması hakkında anlaşmaya varmak,
7. Etkililiği ölçmek için izleme ve değerlendirme düzenlemeleri hakkında anlaşmaya varmak,
8. Ortaklığa kaynak sağlamak.

Özetle, angajmanın kurulması ikili bir rolün nasıl uygulamaya konacağını dikkatle düşünmeyi gerektirir. Bir kaç tane altın kural vardır:

- Angajman, polis etkinlikleri konusunda bilgi ve anlayış gerektirir.
- Bir bağlam analizi ve kendi kendine analiz yaparak başlayın.
 - Buna bir risk değerlendirmesi de dahil olmalıdır.
 - Polis doğru hedef mi?
 - Şubeler ve IS'deki araştırma ekipleri, etkinliklerin eşgüdümünü sağlamalıdır.
- Polisle yapılacak çalışmalar bireysel temaslarla başlatılmış olsa da hem polis hem de Uluslararası Af Örgütü içinde kurumsal düzeyde bir sahiplenme sağlamak çok önemlidir.
- Polis tarafında samimi bir taahhüt var mı? Böyle bir taahhüt arayışı gerçekçi midir?
- Ortak çıkarlar nelerdir? Ortak bir gündem var mı?
- STK'nızın rolü hakkında net olun: Uluslararası Af Örgütü, bir taraftan insan hakları ihlallerini eleştirirken bir taraftan da insan hakları ilkelerinin polis uygulamalarına sokulması çabalarını destekler. Bazı ortak çıkarların bulunması bütün çıkarların ortak olması anlamına gelmez.
- Herkesin rollerini anladığından ve tercihen açıkça mutabık olduğundan emin olun.
- Polisin iç siyasetinden kaçının ama söz konusu farklı çıkarların farkında olun.
- Güvenin inşa edilmesi zaman alır.

10.3.4. Yerel insan hakları STK'ları ve angajman

Buraya kadar angajmanı, esasen Uluslararası Af Örgütü'nün, gerek Uluslararası Sekretarya gerekse örgütün ulusal şubeleri ve yapılarının bakış açısıyla ele aldık. Ancak, polisle çalışma konusunda kimi zaman yerel STK'lar Uluslararası Af Örgütü gibi uluslararası STK'lardan daha uygun bir konumdadır. Aslında uluslararası STK'lar doğrudan angajman girişiminde bulunmak yerine yerel STK'ları ve insan hakları savunucularını destekleme ve yönlendirme konularında daha etkili olabilirler.

Önceki bölümlerde ele alınan ikilemler ve çözümler polisle angajman niyetinde olan yerel STK'ların karşılaştıklarına benzerdir. Polisle angajman arayışı diğer STK'larda ve STK'nın üyelerinde direnç ve muhalefet yaratabilir. Dolayısıyla angajman düşünülürken polisle çalışmaktaki amaç ve niyetler konusunda şeffaf olmak çok önemlidir. Suç mağdurlarıyla çalışan STK'lar dahil olmak üzere, yerel STK'ların halihazırda zaten polis teşkilatlarıyla çalışıyor olması mümkündür. Aslında insan hakları temelli polislik, polisin topluluk gruplarıyla angajman içinde olmasını gerektirir; çünkü polisin *"topluluğun tamamına karşı duyarlı"* olması gerekir.²⁰ Bu nedenle bu alanda çalışan diğer STK'ların işleri ve insan haklarını

20) BM Davranış Kuralları'nı kabul eden 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul Kararı.

gündemine alanların birbirleriyle rekabet etmek yerine nasıl birbirlerini tamamlayabilecekleri konusunda bilgi sahibi olmaları önemlidir.

Polisle ilişkili STK etkinlikleri genellikle iki türdür:²¹

1. Polis memurları tarafından işlenen insan hakları ihlalleri ile ilgili olanlar.
 2. Polisin teşkilat olarak işleyişinde yapılacak reformlarla ilgili olanlar.
- Her iki tür etkinlik de STK'ların, teşkilat, işleyiş, yasalar, kurallar, düzenlemeler, plan, programlar ve iyileşme için ne yapılması gerektiği konusunda bilgili olmasını gerektirir.

İlk grup etkinlik polis zulümlerinin açığa çıkarılması ve hükümete polise yönelik yaptırımlar uygulaması için baskı yapılmasını içerir. Polisin ya da hükümetin STK'nın suçlamalarına karşı tepkisi genellikle inkardır. Hükümet genellikle polisin yetki suiistimallerini açığa çıkarmaktan çekinir, çünkü muhalefet bu durumu aleyhlerine kullanabilecektir. Ancak, insan hakları ihlallerine dair belgeler gerçekse ve inkar edilemez kanıtlarla desteklenmişse, hükümetler harekete geçmeye zorlanabilirler. Polisler tarafından işlenen insan hakları ihlallerinin belgelenmesi STK'lar için büyük bir zorluk teşkil etmektedir. Bu görev, sadece işin kendisinin ürkütücü olması açısından değil, ayrıca bazen uzmanlık eksikliği nedeniyle de oldukça göz korkutucudur. Aynı şekilde, polis reformları hakkında çalışırken de, STK'ların konu hakkında uzmanlıklarının yetersiz olması, polisin yeniden yapılandırılması için somut alternatiflerin başarılı bir şekilde savunulmasını ya da mevcut mevzuat çerçevesi içinde eylem programları önerilmesini güçleştirmektedir. Böyle durumlarda hükümetler, STK'ların polisi hemen gözden çıkarmaya meyilli olduğunu ve önercek bir alternatifleri olmadığını düşünürler. Dolayısıyla STK'ların kendilerini polis çalışmaları hakkında yeterli bilgi ile donatmaları ve bilgilerini sürekli güncellemeleri son derece önemlidir.

İnsanların (gerçek ya da sanılan) yüksek suç oranları nedeniyle kendilerini güvende hissetmedikleri ortamlarda çalışan yerel insan hakları STK'ları, farklı zorluklarla da karşı karşıyadır.²² Devletin kontrolü kaybettiği düşünülen durumlarda sivil aktörler önem kazanır. Sivil aktörler, ki bunlar insan hakları STK'ları, vatandaşlar, işadamları grupları, güvenlik şirketleri, yasa dışı gruplar ve medyayı içerecek şekilde geniş bir yelpazeyi kapsar, güvenlik tartışmasının içinde bulunduğu atmosferi etkileyebilirler. Mağdurlar -genellikle siyasi çıkar arayışında olanlarca teşvik edilerek- öfke duyabilir ve intikam talepleri geliştirebilirler ve bunlar kolaylıkla mobilize edilebilir (uzun vadeli çözümler geliştirmek ise taahhüt gerektirir). Politikacılar siyasi çıkarlar için kamuoyu güvenliği meselelerini kullanabilirler. İnsanları güvensiz hissetmeye ikna etmek, bu yolla 'kanun ve nizam' retoriğini ve hükümetin eyleme geçmesi yönündeki taleplerin yolunu yapmak kolaydır. Sonuç olarak ve medyanın artan baskısıyla da kamuoyu, insan hakları savunusunu suçluların savunusu olarak görebilir ve insan hakları savunucularına karşı düşmanlık artar.²³ Dahası halk güvenlikle ilgili 'haberlerden' o kadar sıkılır ki ilgisini kaybeder ve tartışmadan tamamen çekilir.

Bu nedenlerle STK'ların halk desteğini kaybetmeyecek şekilde çalışmaları çok önemlidir. Bu onların çalışmalarının üzerine kurulu olduğu temel

21) İki tür STK faaliyeti hakkındaki tartışma Hindistan CHRI Polis Programı Koordinatörü Bay G.P Joshi ile yapılan kişisel görüşmelere dayanmaktadır.

22) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*, s.32.

23) A.g.e

ilkelerden taviz vermeleri anlamına gelmez. İhtiyaç duyulan şey, halkı, polisin kestirme yollar kullanmasının suç sorununu çözmeyeceğine ve güvenlik hissini artırmayacağına ikna edecek şekilde stratejilerin tasarlanmasıdır.

Bu sorunların çözümü kolay değildir. Güvenlik meselelerinden sorumlu kesimlerle, örneğin polisle iş birliği yaparak ve onları sivil toplumla bir araya getirerek, topluma, içinde yaşadıkları alanların kontrol altına alındığı duygusunu (geri) vermeyi amaçlamak etkili bir strateji olabilir. International Council on Human Rights Policy tarafından yürütülen bir çalışmada insan hakları STK'larının yüksek suç oranları ve insan haklarına karşı olumsuz tutumlar karşısında aşağıdaki strateji ve yöntemleri benimsedikleri tespit edilmiştir:²⁴

- **Denetim.** STK'lar bekçi köpeği işlevleri üstlenmişler ve başka grupları da bu yönde eğitmişlerdir. Birçok yerel STK sadece ve sadece masum olan mağdurlar için çalışırlar; çünkü halk bu vakalara daha fazla sempati duymaktadır. Kurban eğer bir 'suçlu' ise insanları suça yönlendiren yapısal koşulları (düşük eğitim, yoksulluk vb.) vurgulayarak anlayışı artırmaya çalışırlar. Mümkün olduğunda insan hakları ihlalleri ile ilgili istatistikler yayımlarlar. Kamuoyu görüşünü dönüştürebilecek vakalara odaklanmak önemli ve medya ile yakın temas halinde çalışmak şarttır. 'Resmi' denetim mercileri ile temas kurmak Devlet kurumlarına ulaşmaya yardımcı olabilir. Ayrıca, bazı ülkelerde parlamenterler polisle ilgili politikalara ve kaynak tahsisine karar verirken STK'lardan katkı almak isterler.
- **Devlet kurumları ile işbirliği.** Bunun çeşitli biçimleri olabilir; örneğin:
 - *Toplum destekli polislik;* sivil toplum grupları polisin hizmet ettiği topluluklarla ilişkilerini iyileştirmesine yardımcı olmak için toplum destekli polislik programlarında polisle işbirliği yapabilirler. Toplum destekli polislik asla polis dışı kuruluşların polisin sorumluluklarını üstlenmesi olarak anlaşılmamalı, bunun yerine sivil toplum gruplarının ve polis karışıklı olarak insanların ihtiyaç ve kaygılarını ele almaya yönelik çabaları olarak görülmelidir. Bu sayede polis, topluluğun yardımı ile bunlara doğru şekilde tepki verecektir. Zaten toplum destekli polisliğin ilk varsayımı polisin suçu asla yalnız başına çözemeyeceğidir.
 - *Tanık ve mağdur koruma;* suçun kontrol altına alınması tanık ve mağdurların örgütlü suç gruplarına ve yolsuzluğa karışmış polis memurlarına karşı ifade vermektan çekinmesi ile baltalanmaktadır. Bu kaçınma, ifade verilmesi durumunda genellikle haklı bir intikam korkusu ve cezai adalet sistemine karşı güvensizlikten kaynaklanmaktadır. Bazı ülkelerde sivil toplum grupları Devlet destekli koruma programlarının geliştirilmesi ve uygulanmasına katkı verirler.
 - *Dış denetim;* hükümetler şeffaflık ve hesap verebilirliği geliştirmek amacıyla güvenlik güçlerinin çalışmalarını izleyen bağımsız denetim mercileri (kamu denetçisi, şikayet değerlendirme kurulu, polis denetim komisyonu vb. isimler altında) kurmuşlardır. Bu denetim mercileri genellikle sivil toplum grupları ile sıkı bir işbirliği içinde çalışırlar. Personel ve başkanları genellikle hak gruplarından gelir ve sıklıkla bu gruplardan önemli bilgiler edinirler.

24) Cavallaro, J.L., 2003, *Crime, public order and human rights*, s.32.

Sivil toplum gruplarıyla angaje olma girişimi polis tarafından da yapılabilir. Polis de suçu çözenin halk ile işbirliği yapmayı gerektirdiğini pekala anlayabilir. Aslında dünyanın çeşitli yerlerinde ve farklı altyapılardan gelen bazı polisler, topluluklarına erişimleri olmamasının en önemli sorunları olduğunun farkındadır. Topluluklarla böyle işbirlikçi ilişkiler kurmayı amaçlamak genellikle bir hükümetin eski otoriter dönemlerden uzaklaşmasına işaret eder ve genellikle hükümetin 'suça karşı katı' politikalar benimsemekten kaçındığı reform durumlarında görülür.

- **Güvenlik tartışmasına geniş katılım.** Birçok insan hakları savunucusu için güvenlik tartışması hassas, karmaşık, ve büyük ölçüde bilinmeyen bir alandır. Çok az deneyim sahibi olunan meselelerde insan hakları grupları içinde daha fazla kapasite yaratmayı gerektirir. Teorik ilkelerin ötesinde bir konum geliştirebilmek için güvenlik sorunlarının, polislik ikilemleri dahil, tam olarak anlaşılması gerekir. Ayrıca eleştirel öz düşünüm ve polise karşı olumlu bir tutumun benimsenmesini gerektirir. 'İyi uygulamalara' odaklanmak polisle temas kurmaya yardımcı olabilir.
- **Polis eğitimi.** Bu konu aşağıda, Bölüm 10.4'de, detaylı bir şekilde ele alınacaktır.

Suç mağdurlarını temsil eden örgütler genel olarak suç mağdurlarına odaklanabilir ya da aile içi şiddet, tecavüz, ayrımcılık gibi belirli suçlar hakkında veya kadınlar ya da etnik gruplar gibi belirli mağdur grupları hakkında özelleşebilirler. Bazı ülkelerde mağdur grupları ve insan hakları grupları kendilerini karşıt durumlarda bulabilirler. Kurban grupları bazen 'suça karşı katı' politika ve uygulamaları, örneğin cezaların ağırlaştırılmasını, zorunlu cezaları ve medyanın insan hakları savunucularına yönelik saldırılarını desteklerler. Hatta bazıları suça mücadele için insan hakları standartlarının düşürülmesini gerektirdiğini düşünürler. Örneğin Brezilya'da, suç batağında geçen kondu mahallelerinde yaşayanlara karşı ayırım gözetmeyen polis şiddeti toplumun geniş kesimlerince kabul görmüştür ve bunun aksini gösteren kanıtlara rağmen, polis tarafından adam öldürme vakalarının yüksek düzeyde olmasının şiddet suçlarına karşı tek etkili çözüm olduğu düşünülmektedir. Sonuç olarak bazı politikacılar ve medya düzenli olarak insan hakları savunucularını "suçluları savunanlar" olarak göz ardı etmektedir. Dolayısıyla polis kimi zaman mağdur gruplarla, insan hakları gruplarıyla olduğundan daha rahattır ve bu da ikisi arasındaki mesafeyi daha da açmaktadır.

Farklı STK'lar farklı roller oynar ve polis farklı işlevler yerine getirir. Toplulukla angajman arayışında topluluk polisi birimleri var olabildiği gibi, organize suçla mücadele sert önlemler benimsiyor olabilir. "Birçok toplumda, özellikle ciddi iç çeşitlilik barındıran büyük ülkelerde, iki yaklaşımın da [işbirlikçi bir çaba ve suça karşı sert tepkiler] çeşitli öğelerinin aynı anda bulunması sık görülen bir durumdur. Bu durum hak grupları için seçenekleri karmaşıklaştırır; devlet kurumlarından tamamen bağımsız kalma ya da bunlarla birlikte çalışarak ortak işbirlikçi stratejiler tasarlama kararı arasında benimsenebilecek tutumlar çok geniş bir yelpazededir."²⁵

10.3.5. Polis reform girişimlerinde angajman

Tartışma konularından biri Uluslararası Af Örgütü ve diğer insan hakları STK'larının polis reformlarını desteklemesinin mümkün olup olmadığı ya da desteklemeleri gerekip gerekmediği ve desteklemeleri durumunda en etkili yöntemin ne olduğudur. Reformların desteklenmesi insan hakları çerçevesi içinde işleyen bir polis teşkilatı kurmanın etkili bir yolu olabilir. Reformlar genellikle polis şiddetinin, yolsuzluğunun ya da etkisizliğinin bir geçmişi olduğu ülkelerde görülür. Reform en sık olarak otoriter bir rejimden demokratik bir rejime geçişten sonra başlatılır. Yeni hükümet, yeni statükonun göstergesi olarak polisin artık güçlü elit kesime ait bir aygıt olmadığını, artık halkın çıkarlarına çalışacağını göstermek ister. Uluslararası Af Örgütü genellikle bu tür polis reformu çabalarını destekler.

Polis reformunun desteklenmesi angajman çabaları ile birlikte gidebilirse de bu şart değildir. İnsan hakları STK'larının içinde bulunduğu ikilem burada da geçerlidir: Aynı anda hem ihlalleri kınamayı sürdürmek hem de polis reformunu teşvik etmek nasıl mümkün olabilir? "Polisi sürekli eleştirmek ters tepebilir - polisin muhalif seslere mesafeli durmasına neden olarak, polisi ihlalleri itiraf etmeye isteksiz hale getirerek, polis içindeki reformcuların örnek olarak etiketlenmesine sebep olarak ve polis memurlarının diğer polislerin hesap vermeleri konusundaki isteklerini baltalayarak. İhlallerin açığa çıkarılması doğrudan reforma yol açmaz."²⁶

Polis reformuna destek verme düşüncesi varsa, bazı hususlara dikkat edilmelidir. Bunlardan bazıları: Polis içinde ve dışında reform taraftarı olanlar kimlerdir ve bunların sicili nasıldır? Reform taraftarları nasıl tespit edilir ve desteklenir? Polis reformu konusunda toplumsal bir mutabakat bulunmakta mıdır? Yoksa önce reform konuları ile ilgili toplumun farkındalığının artırılması talep edilmelidir, çünkü halk kimi zaman polisin 'suça karşı katı' olması yönünde ciddi baskı yaratabilmektedir. Gerçekten de: "Suçun görülme sıklığı kabul edilemez ya da artıyor görünüyorsa bu durum polis reformuna engel teşkil eder."²⁷

Sivil toplum polisle birlikte çalışabilir mi?

2006 yılında Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi, sivil toplumun ve STK'ların polis reformundaki rolü hakkında bir konferans²⁸ düzenlemiştir. Konferans sırasında çok çeşitli STK'ların temsilcileri deneyim ve görüşlerini paylaşmışlardır. Katılımcılar STK'ların polis ile işbirliği temaslarının artırılması için gerekli kapsamın mevcut olduğu ve dolayısıyla eskisinden daha yenilikçi ve muhtemelen daha etkili müdahale biçimlerinin önünün açıldığı konusunda hemfikir olmuşlardır.

Her ülke ve her durum birbirinden farklı olduğu için başlangıçta daima güçlü bir bağlam analizi yapılmalıdır. Bu aynı zamanda giriş ya da baskı noktalarının tespitine de yardımcı olacaktır. Konferansta STK'lar için aşağıdaki olası giriş ve baskı noktaları tartışılmıştır:

- Emekli polis şefleri ile çalışmak.
- Doğru insanları tanımak (tesadüfen, gayri resmi ya da resmi olarak). Bazı ülkelerde (örneğin güçlü bir hamilik kültürünün olduğu yerlerde) doğru insanları tanımak işleri sonuçlandırmak için şarttır.
- Ülkenin siyasi çıkarlarını göz önünde bulundurmak. Örneğin AB'ye

26) Bayley, D., 2001. *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, s. 40.

27) A.g.e., s. 25.

28) Konferans raporu için bkz. www.amnesty.nl/policeandhumanrights

- girmek isteyen ülkeler polis reformu yapmaya daha açık olabilirler.
- Mali kaynaklar yönünden ödül ve ceza yetkisi bulunan ortaklar aramak (örneğin AGİT, UNDP).
- Medyayı kullanmak.
- Hedef göstermek ve utandırmak yerine verilen hizmetin kalitesini iyileştirmeye çalışmak.
- Ulusal/uluslararası STK'lar için yerel STK'ları, yereller için ulusal/uluslararası olanları baskı unsuru olarak kullanmak.

İnsan haklarında yeni taktikler

Son 50 yıl içinde insan hakları savunuculuğu alanında büyük gelişmeler kaydedilmekle birlikte insan hakları ihlalleri halen yaygın ve sürmektedir. Taktik yönünden uluslararası insan hakları cemiyeti insan hakları ihlallerine genelde iki tür tepki vermiştir:

- İnsan hakları standartları belirlemek (sözleşme ve anlaşmalar).
- Standartlara uyumu denetlemek.

Bu taktikler küresel insan hakları savunuculuğu konusunda bir zemin hazırlamıştır. Ancak insan hakları meseleleri hakkında anlayışımız derinleştikçe stratejileri de gözden geçirme ihtiyacı doğmuştur.

Aralarından seçim yapılabilecek ne kadar çok taktik olursa insan hakları savunuculuğu çabaları da o kadar etkili olacaktır. Stratejik düşünmek -ve stratejiye en uygun taktikleri seçmek- hepimizin işidir. Çok çeşitli bir uluslararası örgüt ve uygulayıcı grubunun öncülüğünü yaptığı New Tactics in Human Rights Project (İnsan Haklarında Yeni Taktikler Projesi), mümkün olduğunca geniş bir taktik yelpazesinin kullanılması ve paylaşılmasını desteklemektedir. İnternet sitelerinde hem bir taktikler veri tabanı hem de bazı taktiklerle ilgili tartışmalar bulunabilmektedir: www.newtactics.org

10.4. Eğitim ve insan hakları eğitimi (İHE) yoluyla angajman

Uluslararası Af Örgütü'nün birçok şubesi ve yapısında angajman, eğitime ilişkin çalışmalar biçiminde ve bununla sınırlıdır. Eğitim sıklıkla gelecekteki polis davranışlarının temeli olarak görülür ve reform için bir önkoşul kabul edilir. Uluslararası Af Örgütü'nün şube ve yapılarının polisle ilgili girişimlerinin eğitim odaklı olmasının nedeni bu varsayım olabilir. Ayrıca eğitim konusundaki bu hevesin daha araçsal bir sebebi de olabilir; çünkü genellikle nispeten kolay ve etkili bir polisle angajman ve insan hakları duyarlılığı artırma yöntemi olarak görülür. Polisle yapılacak İHE çalışmaları daha önce ele alınan tüm angajman etkinlikleri ile aynı ilkelere uymalıdır. Ancak bu kısımda ele alınacak birkaç ek ilke vardır.

Bir angajman etkinliği olarak eğitim, (temel) polis eğitimi müfredatı ve eğitim yöntemleri konusunda 'eleştirel gözlem' ve tavsiyeleri ve/veya polise ve/veya polis eğitmenlerine, temel ya da hizmet içi eğitim için, STK'nın eğitim vermesini içerebilir. Uluslararası Af Örgütü şubelerinin ancak insan hakları ile ilgili olursa polis eğitimine katılmaya karar

verebilecekleri unutulmamalıdır. Uluslararası Af Örgütü asla polise polislik becerileri ve bilgisi ile ilgili eğitim vermemelidir; çünkü bu eğitimler hükümetin sorumluluğudur.²⁹ Ancak, insan hakları ile ilgili eğitimler ile uygulamalı polis eğitimleri arasındaki çizgi bazen oldukça incedir. SCRA değerlendirmesi hangi İHE'lerin kabul edilebilir ve hangilerinin kabul edilemez olduğu konusunda detaylı bir değerlendirme sunmaktadır.

Uluslararası Af Örgütü:

- İnsan haklarının polis müfredatına eklenmesi, entegre ve uygulamaya dayalı olması için lobi yapabilir;
- Polis eğitiminin insan hakları öğelerini izleyebilir, değerlendirebilir ve yorumlayabilir;
- Polis ve yerel insan hakları savunucularını bir araya getirebilir;
- Tavsiye ya da bilgi verebilir;
- Kaynak kişiler olarak rol alabilir;
- İnsan hakları eğitim materyalleri geliştirebilir;
- Eğitimci eğitimi projeleri yaparak polis öğretmenlerini insan hakları konusunda eğitebilir;
- Misafir okutmanlık yapabilir.

Bu etkinlikler polis eğitimi için bir onay olarak yorumlanabilirse de bundan kesinlikle kaçınılmalıdır. Uluslararası Af Örgütü de polis eğitiminin akreditasyonunu yapan bir kurum rolü oynamamalıdır. Uluslararası Af Örgütü'nün polisliği gündelik olarak izleme görevinden de bu nedenle kaçınılmalıdır.

Uluslararası Af Örgütü'nün *A 12-point Guide for Good Practice in the Training and Education for Human Rights of Government Officials*' rehberinin 1. Maddesi (12 maddenin tamamı 9. Bölüm'de verilmiştir)³⁰ şöyle der: "İnsan hakları durumunun önceden değerlendirilmesi kesinlikle hayatidir." Tabii ki tüm angajman etkinliklerinde olduğu gibi daima uygun bir kapsamlı bağlam değerlendirmesi ve bir ihtiyaç değerlendirmesine dayalı olmalıdır.

Ne yazık ki angajman deneyimlerinin değerlendirilmesi sırasında karşılaşıldığı gibi, bu maddeye uygulamada oldukça nadiren uyulur: "Uluslararası Af Örgütü'nün polislik sorunları ve uygulamaları konusunda ön analizler ve ihtiyaç değerlendirmesi yapmadan polis ile İnsan Hakları Eğitimi girişiminde bulunması sık karşılaşılan bir durumdur. İHE, polisle angajmanda ilk seçenek olmak zorunda değildir - genellikle insan hakları kurslarına başlamadan önce yasal reform, hesap verebilirlik meseleleri, yapı ve terfi vb. konularda reformlara ihtiyaç vardır. Aynı zamanda insan hakları kursları ya da derslerinin tek başına polis tarafından işlenen insan hakları ihlallerini durdurmaya yeterli olduğu düşünülmemelidir. İhlallerin engellenmesi için iyi polislik uygulamalarının geliştirilmesi (örneğin güç kullanmadan nasıl sorgulama yapılacağı bilgisi) sadece insan hakları standartlarına dair bilgi sahibi olmaktan daha etkilidir."³¹

29) SCRA değerlendirmesinin yanı sıra *AI's Campaigning Manual*'a da bakınız. SCRA değerlendirmesinde şöyle denmiştir: "Örgüt, Uluslararası Af Örgütü'nün kapasitesini ve görevlerini oldukça aşan operasyonel yönler ve uzmanlık bilgisi gerektiren polis eğitiminin genel bağlamı içindeki sınırlarının farkında olmalıdır" s.9.

30) AI, 1998, *12-point Guide for Good Practice in the Training and Education for Human Rights of Government Officials*.

31) AI - Hollanda Polis ve İnsan Hakları Programı 2000-2003, *Lessons Learnt* s.9-10.

Eğitimin gerçekten de karşılaşılan insan hakları sorunlarının çözümü için en uygun strateji olup olmadığına karar vermek için bağlam analizi esastır. Örneğin polis memurlarının şüphelileri makul bir süre içinde yargı karşısına çıkarmaları için eğitilmeleri şüphelilerle işlem yapabilecek

bir yargı organının varlığını gerektirir. Bu yoksa bu sorunların çözümünü için lobi yapmanın pekala polisin eğitilmesinden daha faydalı olduğu görülebilir.

Tüm angajman girişimlerinde olduğu gibi, bir eğitim programının etkili olabilmesi için bilginin eğitimden uygulamaya aktarımını destekleyen genel bir stratejinin bir parçası olması gerekir. Eğitim projeleri ne kadar iyi hazırlanmış olurlarsa olsunlar, tek seferlik eğitim seansları, çok sayıda memura verilmiş olsa bile, ya hiç ya da çok az etkilidir. Gerçekten de sıklıkla İHE projelerinin odağı polislik sisteminin nasıl etkileyeceği değil katılımcı sayısıdır. Eğitim kendi içinde temel bir değişim gerçekleştirmez. Uygulamaya konmayan eğitim, geniş kapsamlı bir politika çerçevesi dahilinde olmayan eğitim, polis liderliğinin tam desteğini almayan, “polisin amirlerinden aldığı devamlı emirlere ve gündelik talimatlara yansımaya”³² eğitim kaynak israfı olmaya mahkumdur. Bu konuya (temel) polis eğitimi tartışırken değinmiştik, ama STK’lar tarafından yürütülen ya da desteklenen insan hakları eğitimlerinde de bu husus aynı önemdedir. Polis yönetiminin gözle görünür şekilde destek vermesi bir ön koşuldur. STK’ların polis yönetiminin takip girişimlerine yönelik tutumunu ve sürdürülebilirliği sağlamak için bunları organize etmeye istekli olup olmadıklarını bilmesi gerekecektir. Polis memurları eğitimi tamamladıktan sonra tayin olabilir ya da teşkilattan ayrılmaya karar verebilirler. Ancak değerli birer insan hakları ‘elçisi’ de olabilirler. Eğitimden önce yürütülen bağlam değerlendirmesi, devam eden tüm reform programlarının değerlendirmesini içermeli ve eğitimin buna nasıl uyumlandırılacağı konusunda bir strateji geliştirilmelidir.

Eğitimin geniş kapsamlı bir reform çerçevesine oturtulması gerektiği gibi, Uluslararası Af Örgütü’nün kendi katkıları da polisle angajman için genel bir stratejiye oturtulmalıdır. Polis eğitimleri için eğitim programları ve materyallerinin geliştirilmesi sırasında program tamamlandıktan sonra nasıl ilerleneceği konusunda da bir vizyon oluşturulmalıdır. Buna diğer STK’lar tarafından yürütülen etkinliklerin değerlendirilmesi de dahil edilmelidir. Uluslararası Af Örgütü aynı zamanda (yerel) STK’larla polis memurlarını, iki tarafın da profesyonel gelişimini artırma amacıyla bir araya getirme, güven ve anlayış inşa edilmesine yardımcı olma rolü de oynayabilir.

İHE etkinliklerine katılmanın kaynakların etkili bir kullanımı olup olmadığına karar vermek için şube ya da yapının gereken uzmanlık, zaman ve mali kaynaklara sahip olup olmadığına göz önünde bulundurulması gerekir.³³

- **Uzmanlık:** Polis kendine has özellikleri olan çok özgün bir hedef gruptur. Polisle angajmanda ne olursa olsun, polis ve polis eğitimi hakkında temel bilgi şarttır. Polis eğitiminin insan haklarıyla ilgili bölümlerinin genellikle gerçekçi olmadığı ve polisin işi ile ilişkili olmadığı düşünüldüğü için, eğitim yöntemleri hakkında bir kavrayış ve bunların etkileri konusunda kavrayış sahibi olunması esastır. Dolayısıyla bu derslerin çok net bir şekilde polislik uygulamaları ile ilişkilendirilmesi, tercihen bunların polisle ilgili konulara entegre edilmesi önemlidir. İnsan hakları konusunun ayrı modüllerde ele alınması genellikle daha az etkili olmaktadır.

32) Al, 2002, *Policing to protect human rights*.

33) Uluslararası Af Örgütü İnsan Hakları Eğitimi (İHE) ekibinin (sadece polisle ilgili olmayan) İHE çalışmaları planlayan şube ve yapılar için bir çalıştay geliştirdiğini hatırlatalım.

- **Zaman:** Zaman hem hacim hem de süre bakımından hayati bir başarı etmenidir. Polis eğitimini etkilemek ve insan haklarını reformu destekleyecek şekilde eğitimde uygulamak uzun vadeli bir iştir.
- **Mali kaynaklar:** Uluslararası Af Örgütü İHE etkinlikleri için hükümet kaynaklı finansman kabul etmektedir. Ancak bunun (kısa vadeli, proje bazlı ve tercihen polis memurlarını değil polis eğitimlerini hedefler olmadığı) polis eğitimi için uygun olup olmadığı konusunda dikkatli olunmasını tavsiye eder.

10.5. Polise yaklaşım nasıl örgütlenir ve ne yapılacağına nasıl karar verilir?

Öncelikle polislik üzerine çalışmak için bir sebep bulunmalıdır. Uluslararası Af Örgütü'nün çalışmaları genellikle vakaya dayalı bilgiden yola çıkar. Bu bilgiye dayalı olarak örgüt daha fazla araştırma yapıp eylem ve kampanyalarla birlikte bir strateji geliştirmeye ve/veya bir angajman girişiminde bulunmaya karar verebilir. Angajman bir kampanya stratejisi dahilinde başlatılabileceği gibi -genellikle büyük insan hakları sorunları yaşayan ülkelerde- insan hakları ihlallerine dair bir vaka bilgisi olmadan da başlatılabilir. Her halükarda, polis hakkında ya da polisle yapılan her çalışma mutlaka bu bağlamda polisin analiz edilmesi ile başlamalıdır ve buna dayanarak daha sonra proje planına dönüşürebilecek bir strateji üretilir.

1. Adım: Polisin analiz edilmesi

Bu analiz şunları içermelidir:

1. Bağlam analizi:

- Durumsal analiz; Uluslararası Af Örgütü ve diğer STK'ların mevcut insan hakları durumuna dair ülke raporları.
- Polisin bağlı olduğu mevzuat ve politikalar (Polis Yasası, Ceza Yönetmeliği, Ceza Prosedürleri Yönetmeliği ve polisliğe dair diğer düzenlemeler).
- Hesap verebilirlik mekanizmaları (iç ve dış).
- Polisin iç yapısı.

Ek A'da bağlam analizine yardımcı olacak bir sorular ve konular listesi sunulduğunu unutmayınız.

2. Kendi kendine analiz

- Örgütün kendi yetkinlikleri, gelecek hedef ve istekleri ile ilgili SWOT (Güçlü ve Zayıf Yanlar, Tehditler ve Fırsatlar) analizi.
- Bu ülkede bu alanda diğer STK'ların neler yaptığının değerlendirilmesi.

3. Başlıca kaygıları belirleyin ve belirtin:

- Tavsiyelerin uygulanmasından kim sorumlu (örneğin ulusal Komiser, İçişleri Bakanlığı, Parlamento),
- Uygulamayı kim destekleyebilir,
- Uygulamaya kim etki edebilir (hem olumlu hem olumsuz).

4. Daha fazla bilgiye ihtiyaç olup olmadığını değerlendirin ve buna göre belirtin:

Bu analize dayalı olarak polis dışındaki mercileri hedefe almanın daha etkili olacağına karar verebilirsiniz çünkü polis ihlalleri mevzuat gibi diğer etmenlerle tetikleniyor olabilir. Durum böyle ise bu çerçeveyi iyileştirmek için polisle güçleri birleştirmek -bu şekilde de ortak bir gündem arayışına girmek- faydalı olabilir. Ortak ilgi alanlarının tespit edilmesi önemlidir. Bunların insan hakları terminolojisi ile açıklanması gerekmez. Daha önce de önerildiği gibi polisin kendi haklarını tartışmak iyi bir başlangıç olabilir.

2. Adım: Bir strateji geliştir

Bilgi toplama aşamasını takiben bir strateji geliştirilmelidir. Bu stratejinin zıtlaşmacı ve daha işbirlikçi yaklaşımlar arasından birini seçmesi gerekir. Yapılacak seçim polisin kendi bünyesinde değişim potansiyeli olup olmadığını değerlendirilmesine dayalı olmalıdır. Bu yoksa, hiçbir ortak ilgi alanı yoksa, polis ciddi insan hakları ihlalleri işliyorsa ve bunları durdurmak için hiçbir iç destek yoksa, angajman söz konusu bile olamaz.

Uluslararası Af Örgütü'nün şube ve yapılarının, yerel STK'ların, strateji ve metodolojinin ilgililerle derinlemesine tartışılması için bir iç çalıştay düzenlemeleri faydalı olabilir. Diğer tarafların, özellikle diğer STK'ların davet edilmesi faydalı olabilir. Ancak bu iş bir iç stratejinin geliştirilmesinden sonraya ertelenebilir. Çalıştay sırasında aşağıdaki meselelerin ele alınması gerekir:

1. Temel kaygıların belirlenmesi,
2. Genel hedeflerin belirlenmesi,
3. Polisle ortak ilgi alanları var mı? Varsa belirtin,
4. Polis angajman çalışmaları için ulusal çerçeve nedir (Kendi Ülkesinde Çalışma politikası ve rehber ilkeleri bağlamında)?
5. Potansiyel angajman çalışmalarının risk değerlendirmesinin yapılması,
6. Şubenin ihtiyaç duyduğu uzmanlıklar nelerdir?
7. Yeterli kaynak var mı (finansman, zaman)?
8. Polis bünyesinde reformu destekleyebilecek, müdahale alanlarının belirlenmesine yardımcı olacak ve önceden kurulmuş irtibatlar var mı? Kural olarak, bu tür irtibatlar hakkında kurumdan etkilenen diğer örgütlerden (siyasi muhalefet, diğer STK'lar, gazeteciler, vb.) ya da duruma aşına olan bireylerden (akademisyenler, savcılık, sulh hakimi) görüş alınarak irtibatın sağlamlığının doğrulanması yapılmalıdır.
9. Karar verin: Angajmana geçilebilir mi?

Başlıca tuzakları değerlendirmek ve bunlarla başa çıkma yolları aramak faydalı olabilir. Örneğin polis içinde üst yönetimin desteğinin eksikliğine dair işaret alındığında bu duruma yönelik bir strateji geliştirilmesi gerekir. Diğer ülkelerden 'dostane' kıdemli polis memurlarından faydalanmak faydalı olabilir, çünkü bunlar aksi takdirde kapalı kalacak kapıları açabilirler.

Bu analizin sonuçları işbirliği çabalarının ya fazla hırslı ya da sadece uygunsuz olduğu olabilir; örneğin polis sistematik ve kurumsal olarak insan hakları ihlallerine karışmış görüldüğü için. Ya da diğer

STK'ların polisle angajman için daha donanımlı olduğu sonucuna varabilir. Angajman aracılığıyla değer katıp katılamayacağını belirlenmesini amaçlayan bağlamsal etmenlerle ilgili bu değerlendirme bir program başlatılmaması sonucuna vardığında bu durumun analizi gerçekleştirenler için rahatsızlık yaratacağı çünkü ciddi kaynak (zaman, adanmışlık) harcanmış olacağı unutulmamalıdır.

3. Adım: Proje planlaması: hedefler ve bunlara nasıl ulaşılabileceğini tanımlayın

1. ve 2. adımların sonuçlarına dayalı olarak hedefleri, giriş noktalarını, etkinlikleri ve gereken kaynakları belirleyen bir proje planı hazırlanmalıdır. Proje planı risk değerlendirmesini ve riskle nasıl başa çıkılacağını, ayrıca birbirine benzemek zorunda kalmaktan nasıl kaçınılabileceğini de içermelidir. Angajman girişiminin Uluslararası Af Örgütü içinde süregelen Kadına Yönelik Şiddet Kampanyası ve Silahlar Denetlensin Kampanyası gibi diğer proje ve kampanyalar ile ilişkilendirilmesi faydalı olabilir; çünkü bu uzun vadeli ilgiyi güvence altına alabilir ve daha fazla kaynak yaratılmasını kolaylaştırabilir.

Uygun ve etkili bir strateji ve proje planı geliştirebilmek için proje planının pekala daha fazla bilgi toplanması gerektiğine işaret edebileceği unutulmamalıdır.

10.6. Özet

Bu bölümde STK'ların ve polisin birbirleriyle nasıl ilişki kurduğuna baktık. Uluslararası Af Örgütü'nün hem örgütün Uluslararası Sekreteryası hem de şubeleri tarafından yürütülen polis teşkilatları ile ilgili etkinliklerini ele alarak başladık. Bunların polis davranışlarını etkilemek için kullandıkları yöntemlerden biri 'angajman'dır. Angajman için iş birliğinin, karşı çıkma ya da muhalefetten daha verimli olmasının beklendiği ortak bir gündem gereklidir. Ancak angajman STK'lar için bazı ikilemler ortaya çıkarır ve bunların en önemlisi eleştiri için yeterince mesafeyi korurken nasıl birlikte çalışılabileceği ve rollerin nasıl net bir şekilde ayrılabiliridir. Bu bölümde Uluslararası Af Örgütü'nün kendi deneyimlerine dayalı olarak bazı 'yapılması gerekenler' ve 'yapılmaması gerekenler' belirlenmiştir. Angajman genellikle eğitim programları ya da bunlara katılımı özdeşleştirilir. Bölüm angajmanla ilgili ne yapmak gerektiği konusunda bazı önerilerle bitirilmiştir. Tüm etkinlikler daima bilgiye dayalı olmalıdır. Esasen iyi bir bağlam analizi daima başlangıç noktası olmalıdır. Buna dayalı olarak Uluslararası Af Örgütü belirli durumlar için etkili insan hakları stratejileri geliştirebilir, hedef ve etkinlikleri tanımlayan proje planları hazırlayabilir.

Ekler

Ek A: Bağlam Analizi ve Değerlendirmesi Aracı

Giriş

Bu kaynak kitap baştan sona, hedef ülkede polisin derinlemesine analiz edilmesinin önemini vurgulamakta, polisin işlevlerini yerine getirmek için nasıl güçlendirildiği ve polis davranışlarının insan hakları standartlarına uygunluğunu sağlamak için ne tür tedbirlerin mevcut olduğunun yanı sıra, polisin içinde bulunduğu geniş resme de (Devlet bağlamı, güvenlik ve adalet alanları, kültürel etkenler, mevzuat, siyasi etkiler vb.) bakmaktadır. İnsan hakları ihlalleri bu etkenlerden herhangi birine dayalı olabilirse de genelde bunların birkaçı bir arada etkili olur. Polis eylemlerine müdahale için polisin içinde çalıştığı bağlamın tamamını ele alan bir değerlendirme gerekir. Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi'nin Polis ve İnsan Hakları Programı'nın hedef ülkelerdeki insan hakları stratejilerine destek olması istendiğinde, başlangıç noktası da işte böyle bir değerlendirme olacaktır.

Bölüm 10'da, polisin görev ihlallerine neden olan birincil sorun ya da kurumu hedef alan en etkili yaklaşımın (zıtlaşan ya da işbirliğine açık) kararlaştırılmasına yardımcı olmak üzere üç adımlı bir model sunulmuştur. Hedef polisin kendisi olmak zorunda değildir. İçişleri Bakanlığı'nı, savcılık hizmetlerini ya da belki parlamenterleri hedef almak pekala daha etkili olabilir. Üç adımlı model aşağıdaki gibidir:

Adım 1: Polisin analiz edilmesi

- Bağlam analizi:
 - Durum analizi; Uluslararası Af Örgütü'nün ve diğer STK'ların mevcut insan hakları durumu ile ilgili ülke raporları
 - Polisin çalışmalarını yöneten mevzuat ve politikalar (Polis yasası, Ceza Kanunu, Ceza Usulleri Kanunları ve polisliği yöneten diğer düzenlemeler)
 - Hesap verebilirlik mekanizmaları (iç ve dış)
 - Polisin iç yapısı
- Kendi kendine analiz
- Başlıca kaygıların tespiti ve belirtilmesi
- Daha fazla bilgi gerekip gerekmediğinin değerlendirilmesi ve buna göre belirtilmesi

Adım 2: Strateji geliştirme

Adım 3: Proje planlaması: hedeflerin ve bunlara nasıl ulaşılabileceğinin belirlenmesi

Takip eden kısımlarda bağlam analizini gerçekleştirmeye yardımcı olacak bir araç sunulmaktadır. Bu araç soru şeklinde düzenlenmiş bir dizi konudan oluşmaktadır. Bunların polisin davranışlarının sebeplerine dair derinlemesine bir analizin bir parçası olarak görülmesi tavsiye

edilmektedir ve bunlar müdahale için giriş noktalarının tespitine yardımcı olacaklardır. Buna dayalı olarak etkili bir strateji geliştirilebilir. Bu soruların cevaplanmasına yardımcı olması için okuyuculara kaynak kitabın ilgili bölüm ve kısımlarını tavsiye ediyoruz.

Bu sorular listesinin uzun olduğunun farkındayız. Bu durum polislik üzerine çalışmayı arzulayanları caydırabilir; çünkü bunların cevaplanması ciddi bir adanmışlık gerektirmektedir. Ancak, bu soruları cevaplamanın polislik üzerine yapılacak tüm gelecek çalışmaları daha etkili kılacağına inanıyoruz; çünkü bu durumda çalışmalar bilgi sahibi bir konuma dayalı olacaktır. Soruların birçoğunun farklı kısımlar altında tekrar edildiği unutulmamalıdır. Ayrıca, soruların birçoğu, ilgili ülkeye ve polise aşına olan insan hakları savunucularınca kolayca cevaplanabilecektir.

Bilgi edinme

Soruların soruların cevaplarının bulunması her zaman kolay olmayacaktır. Bazı ülkelerde polis, STK'lara karşı (nispeten) açıktır ve (iç) usuller ve politikalarla ilgili faydalı bilgiler sunabilirler. Bazı ülkeler ilgili tüm bilgileri internet üzerinden, genellikle ayrı bir polis internet sitesinde erişime sunar (her ne kadar bu bilgilerin güvenilirliği değişebilmekteyse de). Polisle ilgili bilgilerin büyük bölümü sadece ülkenin kendi yerel dilinde erişilebilir olacaktır. İngilizceye çeviriler varsa genellikle bağışçılara yönelik hazırlandıkları görölmektedir.

Bazen sorun hükümetin bilgiyi saklamaya çalışması değil, belirli bir bağlamda kullanılan semantiği çözmeye çalışmasıdır. Örneğin, Standart Operasyon Prosedürleri, (SOP'lar) ifade eden, 'talimatlar', 'düzenlemeler', 'operasyonel kurallar' ya da sadece 'kurallar' gibi, çeşitli terimler bulunabilir. Bazı ülkelerde SOP'ların gizli tutulduğu, çünkü polis operasyonlarının temeli olarak görüldükleri unutulmamalıdır. Bu durum polisliğin bazı yönleri açısından makuldür; örneğin, taktiksel olarak bazı soruşturma yöntemlerini nasıl kullandıkları açıklanmayabilir. Ancak birçok başka açıdan durum böyle değildir. Örneğin, ateşli silahların kullanımı, tutuklama ve gözaltı süreçleri, arama ve el koyma ve insanların polislin kendilerine nasıl davranacağını bilme hakkı olan diğer polislik durumlarında, polisin bu konudaki talimatların ne olduğunu saklaması için bir sebep yoktur.

Bazı ülkelerde bazı bilgiler zaten bulunmaz. Örneğin, halkın polise güveni ya da suç oranları her ülkede izlenmez. Bazı ülkelerde polislik meselelerine özel politikalar yoktur. Her ne kadar (bildiğimiz) tüm ülkelerde bir Polis Yasası, ya da eşdeğeri bulunuyorsa da, tüm polis memurları buna ya da ceza usul yönetmelikleri gibi ilgili diğer mevzuata aşına olmayabilmektedir.

Bu bilgiler basılı olarak (ya da internet üzerinden) erişilebilir olmayabileceği için, bazen ilgili bilgilere mülakatlar yoluyla kişilerle dorudan temas kurarak erişmek daha kolay olabilmektedir.

Yerel düzeyde aşağıdaki giriş noktaları üzerinde düşünmeye değerdir:

- Savunma avukatları genellikle polisin görev ihalleri ile ilgili geniş bilgi sahibidir
- Parlamento üyeleri
- Yerel STK'lar

Hem yerel hem de uluslararası düzeyde daha az bilinen ve bazen göz ardı edilen bilgi kaynakları arasında şunlar bulunur:

Yerel polis eğitim enstitüleri

Eğitim enstitüleri polis operasyonlarına belirli bir mesafede ve genelde dış dünya ile daha fazla temasta olduğunda buradan iyi bir giriş noktası bulunabilir. Birçok ülkede merkezi bir polis eğitim sistemi vardır. Bazılarında ise birkaç farklı eğitim enstitüsü bulunur.

Yerel ve uluslararası akademisyenler

Birçok ülkede polislikle ilgili araştırmalar ve halkın güveni ve polis davranışları ile ilgili değerlendirme çalışmaları üniversitelerde, tipik olarak Hukuk ve/veya sosyal Bilimler Fakülteleri'nde yürütülmektedir.

Uluslararası bağıışçılar/eğitmenler

Dünyanın her köşesinde polis teşkilatları ve eğitim enstitüleri ile çalışan büyük bir uluslararası eğitmenler ve danışmanlar topluluğu bulunmaktadır. Bunlar değerli bir bilgi kaynağı olabilir ve bu nedenle iletişime geçilmesi gereken bir gruptur. Ayrıca, eğitim enstitüleri yurtdışındaki polis teşkilatlarını desteklemeyi amaçlayan uluslararası projelere oldukça fazla kaynak ayırmaktadırlar.

Uluslararası STK'lar

Son on yıl içinde birçok ülkede polis reformunu destekleyen çeşitli programlar başlatılmıştır. Dolayısıyla birçok STK ve danışman dünyanın birçok ülkesinde polis teşkilatları ve reform programları ile ilgili uzmanlık geliştirmiştir. Bu STK'lardan başlıcaları şunlardır:

- Open Society Justice Initiative (Açık Toplum Adalet Girişimi), Açık Toplum Enstitüsü'ne ait operasyonel bir programdır ve insan hakları polisliği ve polis reformunun da içinde bulunduğu yasa reformu etkinlikleri üzerine çalışmaktadır. Bakınız: www.justiceinitiative.org;
- Commonwealth Human Rights Initiative (Milletler Topluluğu İnsan Hakları Girişimi), esasen Gana, Batı Afrika ve Hindistan'da polis reformu üzerine çalışmaktadır. Bakınız: www.humanrightsinitiative.org;
- Altus, Brezilya, Şili, Hindistan, Nijerya, Rusya ve ABD'den altı STK'nın oluşturduğu bir koalisyonudur. Bakınız: www.altus.org;
- Washington Office on Latin America (Latin Amerika Washington Ofisi) Latin Amerika'daki polis reformları alanında çeşitli projeler yürütmüştür ve artık güvenlik alanını da ele almaktadır. Ayrıca bu alandaki projelere ABD desteğinin etkisine ve insan hakları yönünden yarattığı sonuçlara eleştirel gözle bakmaktadır. Bakınız: www.wola.org.

Ek G'de polis ve insan hakları alanında çalışan STK'lar ve bunlara ait internet sitelerinin listesi sunulmuştur.

Durum Analizi

Polisin ne yaptığı konusunda yeterli bir değerlendirme yapabilmek için içinde çalıştıkları ortamın analizi iki nedenle önemlidir. Birincisi bu analiz, yeterli ve uygun bir müdahale stratejisi geliştirebilmek için polisin görev ihlallerinin bağlamını tespit etmeye yardımcı olabilir. İkinci olarak değişim için giriş noktaları belirlemek yardımcı olabilir. Polisin çalışma ortamını değerlendirmek için Uluslararası Af Örgütü ve İnsan Hakları İzleme Örgütü gibi STK'ların ülke raporlarını inceleyerek başlamak faydalı olur. OHCHR ve UNDP gibi BM kurumları ve BM Özel Raportörleri de faydalı bilgiler sağlayabilir. Aşağıdaki sorular ele alınmalıdır:

Ülkenin genel durumu:

- Düzen seviyesi ve güvenlik duygusu
- Suç düzeyi ve suç türleri; tespit oranları
 - Suç güvenilir bir şekilde izleniyor mu? Kim tarafından?
 - İnsanlar 'güvende ve emin' hissediyorlar mı? Bunun izlenmesi nasıl yapılıyor?
 - Medya, suçu nasıl haber yapıyor?
 - Suç/polislik ile ilgili siyasi söylem/hükümet söylemi nedir?
- Devlet kurumlarının ve birimlerinin rolü ve sorumlulukları ile ilgili genel mutabakat mevcut mu? Bu alanda değişim talep eden toplum sal kesimler var mı?
- Devam eden bir (polis, yargı) reform süreci var mı? Beyan edilen hedefleri nelerdir? Bu hedefler sorunlara karşılık geliyor mu? Reform sürecinin 'sahibi' kim? Siyasetçilerin, halın ve polisin görünür desteği ne düzeyde? Bağışçılar kimler?
- Medyanın rolü nedir? Basın özgürlüğü var mı?

Toplumsal ortam:

- Yerel yönetim
- Çeşitli ekonomik ve sosyal koşullar
- Yerel gelenekler, kültürel özellikler
- Savunmasız gruplar
- STK'lar (sosyal ve ekonomik sorunlar üzerine çalışanlar dahil)
- Dini örgütler

Hukuk devleti ilkesi:

- Ülkede kurumsal 'hukuk devleti' ilkeleri mevcut mu:
 - Kamuoyuna duyurulan, adil olarak uygulanan ve bağımsız olacak kararlaştırılan ve uluslararası insan hakları norm ve standartları ile tutarlı, uluslararası yükümlülüklerle (örneğin imzalanan sözleşmelere) uygun yasalar
 - Bağımsız, iyi eğitilmiş ve yeterli olanaklara sahip bir yargı
 - Polisi de kapsayan, yeterli tesislere ve eğitime sahip ve operasyonel olarak bağımsız profesyonel emniyet teşkilatları,
 - Ulusal insan hakları kurumları
- Şu konulardaki etkilerini nasıl değerlendiriyorsunuz:
 - Hükümeti hukukla bağlı olması?
 - Yasalar karşısında eşitlik sağlama?
 - Asayiş sağlama ve koruma?

- Öngörülebilir ve etkili yasal kararlar verilmesi?
- Hem yasa hem de uygulamanın insan hakları standartlarına uygunluğunu sağlama?
- Kamuoyunda bu kurumlara güven söz konusu mu? Bu güven için izleme yapılıyor mu (belirli etnik, sosyoekonomik grupların bu kurumlarla ilişkisinin izlenmesi dahil)? İzleme faaliyetinin sonuçları nasıl kullanılıyor?
- Genel adalet sistemi ve kurumları (yargı, savcılık, ıslah kurumları) nasıl işliyor? Polis bu adalet sistemiyle nasıl ilişkililiyor?
- Adalete erişim nasıl sağlanıyor (polis, mahkeme, adli yardım, hukuki destek vb. adalet sisteminin tüm bölümleri)? Tüm gruplar adalete eşit bir şekilde erişebiliyorlar mı?

Güvenlik sistemi:

- Güvenliğin korunması ve geri getirilmesinde hangi kuruluşlar rol oynuyor? Polis (hukuken ve fiilen) aşağıdakiler ile nasıl ilişki kuruyor:
 - Ordu
 - İç Güvenlik Teşkilatları
 - Özel güvenlik sektörü
 - Geleneksel ve gayri resmi güvenlik ve adalet düzenlemeleri

Mevzuat

Polisin çalışmaları daima yasalara dayalı ve bağlıdır. Hukuk polisin görevlerini ve işlevlerini belirler, polis yetkilerini verir ve sınırlar ve hesap verebilirlik koşullarını koyar. Yasalar ayrıca polisin güvenlik alanındaki diğer kurumlarla, özellikle de askeri güçlerle ile nasıl ilişki kuracağını belirler. Dolayısıyla polislikle ilgili her tür müdahale polisin çalışmalarını kapsayan yasal çerçevenin tanınması ve değerlendirilmesi ile başlamalıdır. Polisi yöneten ulusal yasaların uluslararası insan hakları hukuku ile uyumluluğunun da değerlendirilmesi şarttır.

Mevzuat uygulayıcılara dayalıdır. Dolayısıyla mevzuat analizi daima yargının rolüne ve uygulamada nasıl işlediğine dair analizleri de kapsmalıdır. Yargıçlar gerçekten bağımsız mı, iyi eğitilmişler mi ve işlevlerini yeterli şekilde yerine getirmek için donanımlı mı? Bu sorular 'hukuk devleti ilkesi' (bakınız 'durum analizi') başlığı altında bulunabilir.

Aşağıdaki mevzuat öğelerini inceleyin:

- Genel olarak güvenlik ve özel olarak polislikle ilgili anayasa hükümleri
- Polis Yasası; polis işlevleri, sorumlulukları ve hesap verebilirlik hakkında ne diyor?
- Ceza kanunu ve ceza usul kanunu
- Polis davranış yönetmelikleri ve disiplin yönetmelikleri (ya da bunlar yoksa devlet memurları için davranış kuralları düzenlemeleri)
- Standart Operasyon Prosedürleri
- Kamu düzeni konusunda askeri müdahaleleri yöneten yasalar
- Diğer güvenlik teşkilatlarını ve bunların polisle ilişkilerini yöneten yasalar
- Özel güvenlik ve bunların polisle ilişkilerini yöneten yasalar
- Güvenlikle ilgili mevzuat, sıkıyönetim dahil
- Polis uygulamaları ile ilgili mahkeme kararları

Hesap verebilirlik yapıları

Polisin ne yapıp yapamayacağını belirleyen kimler ya da neler olduğunun (*a priori* hesap verebilirlik olarak adlandırılan yasalar, kaynaklar, düzenlemeler, polisin harekete geçmesi için gerekli emirler) ve bir eylemin ardından polisin kime karşı hesap verebilir olduğunun (*a posteriori* hesap verebilirlik olarak adlandırılan memurlar kime karşı sorumludur, kime rapor verirler, polisin görev ihlalleri suçlamalarını kim soruşturur) incelenmesi şarttır. Hem içerde hem de dışarıda, hesap verebilirlik yapıları hayati önemdedir. Birçok ülkede birden fazla polis teşkilatı bulunduğu ve aşağıdaki sorulara verilecek cevapların teşkilatlar arasında farklılık gösterebileceği unutulmamalıdır.

8. Bölüm’de sunulan hesap verebilirlik tablosuna dayalı olarak aşağıdaki hususlar göz önünde bulundurulmalıdır:

İç hesap verebilirlik mekanizmaları: Polis teşkilatı içindeki komuta zinciri

- Net bir iç komuta zinciri var mı, yani her bir memurun kime rapor verdiği ve hangi memura kimin rapor vereceği net mi? Emniyet Müdürü kime hesap veriyor (belediye başkanı, vali, bakan)?
- Operasyonel hedefler nasıl belirleniyor ve operasyonlar nasıl planlanıyor?
- Bakanlıklar içindeki ilgili organlara geri bildirim, düzenleme ve kaynaklarda değişiklik önerileri yapılıyor mu?
- Karar verme süreci ne derece alt rütbelere devrediliyor?
- Operasyonlar nasıl izleniyor ve değerlendiriliyor?
- Bireysel davranışlar nasıl izleniyor ve değerlendiriliyor?
- Memurlar ne tür talimatlar alıyorlar?
- Halk şikayetlerini doğrudan karakollarda bildirebiliyor mu? Bildiriyor mu? Bu nasıl kolaylaştırılıyor (ya da kolaylaştırılmıyor)?
- Gözetmenler disiplin (ya da ceza usulleri ile ilgili) düzenlemeler çerçevesinde ıslah eylemlerinde bulunuyorlar mı?
- Memurlar ve gözetmenler emir komuta zinciri içinde üstlerine rapor veriyorlar mı?
- Yukarıdaki politikaların uygulaması nasıl sağlanıyor ve izleniyor? Herhangi bir iç denetim var mı?
- Halkla ilişkiler birimi var mı? Amaçları nelerdir? Nasıl çalışır?

Yürütme: Bakanlık (İçişleri/Adalet) ve yerel eşdeğerleri ya da benzerleri, Polis Politikası müdürlükleri ve Polis müfettişlikleri dahil

- Polis ve emniyet teşkilatlarının öncelik ve amaçları hakkında ulusal politika kılavuzları ne diyor ve bunlar yerel politikalarla nasıl ilişkililiyor?
- Kaynaklar nasıl tahsis ediliyor?
- SOP’lar nasıl görünüyor? Bunları kim belirliyor ve uygulamaları kim izliyor?
- Polis operasyonları ve genel etki düzeyi ne kadar etkin ve ne sıklıkta izleniyor?
- Politikalar ve polis yönetimi ne kadar etkin ve ne sıklıkta teftiş ediliyor?
- Gerektiğinde yasal ve idari reformlar ve/veya bütçe değerşiklikleri yapıyorlar mı?

- İslah işlemleri yapılıyor mu ve nasıl yapılıyor?
- Polis operasyonel olarak bakanlık mercilerinden bağımsız mı?

Yasal hesap verebilirlik

Ayrıca 'durum analizi-hukuk devleti ilkesi' ve 'mevzuat' bölümlerine bakınız:

- Polisin görev ihlalleri işlemesi durumunda yargı sistemi içinde hukuk ve ceza usullerine dair işlemler nasıl başlatılıyor ve yürütülüyor? Bu vakalarda bağımsız bir yargı süreci var mı?
- Polisin görev ihlallerini kim soruşturuyor? Ceza adaleti sistemi polisin görev ihlali suçlamaları karşısında bağımsız ve etkili bir soruşturma yürütülmesini sağlayacak mekanizmalar sunuyor mu (uygulamada bunun anlamı en azından olayda adı geçen karakolun yetki alanın diğer üyelerinin soruşturmada yer almamasının sağlanmasıdır)?
- Polise yönelik suç davaları ve sivil davalar izleniyor mu? Sonuçlar polis örgütüne nasıl geri dönüyor (yani ders alınıyor mu)?
- Özel yetkiler gerektiren polis operasyonları (tutuklama, gözaltı, bazı soruşturma yöntemleri, bazı güç uygulamaları) izleniyor mu ve/veya izne tabi mi?
- Polisin soruşturma işlevleri izleniyor mu ve/veya izne tabi mi?
- Polisliği yöneten yasa ve düzenlemelere uygunluk nasıl değerlendiriliyor?

Demokratik hesap verebilirlik (ya da halka karşı hesap verebilirlik)

- Yasama/temsil organları (ulusal, eyalet, yerel meclisler; ilgili meclis komiteleri, Halk Meclisleri vb. dahil) polis için ne gibi hedefler belirlemiştir?
- Kaynaklar bu kurumlarca nasıl tahsis edilir?
- Bu kurumlar polis eylemlerini ne kadar etkili bir şekilde ve ne sıklıkla izlemektedir?
- Bu kurumlar polisin etkililik düzeyini hangi soyutluk düzeyinde değerlendirmektedir?
- Bütçe ve mevzuat değişikliği önerileri neye dayalıdır?
- Polis operasyonel olarak temsil organlarından bağımsız mıdır? Siyasi müdahale ne düzeydedir? Polis parti siyasetinde ne derece bağımsızdır?

Halka Hesap Verebilirlik

- Medya polise yönelik talep ve beklentileri nasıl seslendirmektedir?
- Medya polisi nasıl izliyor?
- Medya polis eylemleri ve eylemsizliklerini nasıl haberleştiriyor?
- Akademisyenler polislikle ilgili araştırmaları nasıl yürütüyor?
- Bu çalışmalar nasıl yaygınlaştırılıyor? Yayınlanıyor mu?
- Bunlar polisliği nasıl etkiliyor?
- Halk ve STK'lar taleplerini nasıl formüle ediyor ve iletiyor?
- Kaygı duyulan konularda polisle dorudan diyalog içindeler mi?
- Polis eylemleri ve eylemsizliklerini nasıl izliyorlar?
- Polise yönelik şikayet bildirimini yapıyor ve yapabiliyorlar mı?

Bağımsız denetim

- Polise yönelik bağımsız denetim nasıl örgütlenmiş?
- Bağımsız bir şikayet mercii var mı? İşlev ve yetkileri nelerdir?

- Şikayet ve örüntüleri soruŐturuyorlar mı?
- Polis yönelik Şikayetlerin sayısı ve türü nedir? Takipleri yapılıyor mu?
- Çözüm öneriyorlar mı?

Polisin iç yapısı

AŞağıdaki konulara değinmek gerekir. Rastgele sıralanmıŐlardır.

Olgular ve rakamlar

- Kaç farklı polis teşkilatı bulunmaktadır? İŞlevleri nelerdir? Nasıl işbirliği yapıyor ya da yapmıyorlar? Polis merkezi olarak mı yoksa yerinden mi örgütlü? Polis kime rapor veriyor? Polislik hedefleri ve kaynaklarına kim karar veriyor? Polisin örgütsel Őemasını çiziniz.
- Personel sayısı (erkek/kadın, etnik ve diğer azınlıklar); polis/nüfus oranı?
- İstihdam, terfi ve disipline kim karar veriyor? Prosedürler nelerdir?
- Polis ayrı kampüslerde mi yaşıyor, ayrı spor tesisleri mi var vb.?
- Polise ne tür kaynak ve teçhizat tahsis ediliyor:
 - Maaş (polisler ikinci bir iş yapma ihtiyacı duyuyor mu?)
 - Konut (polisin iş yeri ve konutu aynı yerde mi?)
 - Üniforma
 - Silah, öldürücü olmayan silahlar ve nefsi müdafaa teçhizatı dahil
 - İletişim cihazları
 - Ulaşım araçları: TaŐıt ya da diğer
 - Bilişim teçhizatı
- Farklı faaliyetler arasında bütçe bölüŐümü nasıl? Bütçe öncelikleri nelerdir? Kaynaklar nereden elde ediliyor?
- Genel bir polislik felsefesi var mı? Toplum destekli polisliğin benimsendiği yerlerde polisin görevi nedir? Sivil gruplarla işbirliği nasıl gerçekleştiriliyor?
- Teşkilatın Şu konulardaki resmi politikaları nelerdir:
 - Durdurma ve arama
 - Savunmasız gruplarla ilişkiler
 - Güç ve ateşli silah kullanımı
 - Polis gözetiminde yaralanma
- Polisin adam vurma sayıları nedir?
- Polis hangi sıklıkta güç kullanmakta ve ne tür güç uygulamaktadır?
- Polis memurlarının hakları (yaşama ve güvenlik hakkı, çalışma saatleri, izinler, koruma gibi) nasıl güvence altına alınmaktadır?
- Polis sendikası var mı? Nasıl çalışıyor?

Etkililik

- Polis hedeflerine ulaşma konusunda etkili görülüyor mu?

Duyarlılık (İhtiyaçlara yanıt verebilme)

- Polis hizmet ettiği topluluklara karşı duyarlı mı? Nasıl? Polis (yerel) STK'lar ile işbirliği yapıyor mu? Dini kurumlar ve diğerleri ile?

İŞe alma, seçme

- İŞe alma yöntemleri ve seçim ölçütleri nelerdir? İŞe alma politikaları ve seçme ölçütleri düzenli olarak değerlendiriliyor mu?
- Polis liderliğinin seçimi için ayrı ölçütler var mı?

- Etnik grupların, azınlıkların ve kadınların işe alımı için hedefler konmuş ve sürdürülüyor mu?
- İşe alma ve terfi ölçütleri adil mi? Örneğin başvuru süreci fazla maliyetli olmamalıdır.
- Bunlar temsiliyeti nasıl etkiliyor? Azınlık ve kadınların işe alım oranlarının düşük olmasının nedenler değerlendiriliyor mu?
- Performans düzenli olarak değerlendiriliyor mu?
- Terfi ölçütleri nelerdir?
- Polisin temsiliyeti var mı (kadınları, etnik ve dini grupları vb.)? Polis teşkilatı için temsiliyet her düzeyde elde edilmiş mi?

Eğitim

- Temel polis eğitimini kimler almaktadır?
- Temel eğitim ne kadar sürer?
- Polis eğitimlerinin altyapısı nedir? Polis/sivil? Eğitimci eğitimi almışlar mı?
- Halk polis eğitimine ne derece katılıyor ya da katkı koyuyor?
- Aşağıdaki konulara değiniliyor mu ve nasıl?
 - a. Polis eylemlerinin tarafsızlığının önemi
 - b. Ayrımcılık yapmamak
 - c. Topluluklara karşı duyarlı olmanın önemi
 - d. Güç kullanımı, tutuklama ve gözaltı konularında uygun prosedürlerin uygulanması: Orantılilik, yasallık, hesap verebilirlik ve gereklilik
 - e. Önce şiddetsiz yöntemlere başvurmak
 - f. Şüpheli mülakatı teknikleri dahil soruşturma becerileri
 - g. Tutuklu ve şüphelilerin hakları, masum kabul edilme hakkı dahil
 - h. Suç mağdurları (genel hassasiyeti artırmak için kadına yönelik şiddet temel polis eğitiminin bir parçası olmalıdır. Ancak, bu tür şiddet eylemleri için uzmanlaşmış birimler bulunabilir)
 - i. Savunmasız gruplar ve bunlara özgü haklar (yani kadın, çocuk, azınlıklar)?
 - j. Mutlak işkence yasağı ve işkence emrine uymama hakkı, (varsa) terörle mücadele mevzuatı kapsamında da
 - k. Denetim ve hesap verebilirliğin önemi, disiplin prosedürleri dahil
 Ayrıca polis liderliği için ek olarak:
 - I. Liderliğin insan haklarına saygı değerler sisteminin yerleşmesi üzerindeki etkisi
 - m. Operasyonel bağımsızlık, demokratik denetim ve bu konudaki ikilemler
- Polis eğitim toplumsal cinsiyete duyarlı mı?
- Temel eğitimin takibi var mı? 'Hizmet içi eğitim' politikası var mı? Polisliğin hangi yönleri için ileri düzey eğitimler sunuluyor? Performans değerlendirmesinde bu göz önünde bulunduruluyor mu?
- Sürekli sertifikasyon prosedürü var mı (güç ve ateşli silah kullanımı ve teknik ile ilgili diğer becerilerin güncelliğini sağlamak için)?
- Eğitimi değerlendirmeye yönelik bir mekanizma var mı?
- Polis kolejleri yeterli kaynağa sahip mi (kütüphane, antrenman için sahte köy vb.)?
- Polis liderliği eğitimle ilgili konularda adanmışlık gösteriyor mu? Örnek olarak, eğitim reform programları yapıyor ya da bunları taahhüt ediyorlar mı?

Savunmasız gruplar

- Polisin savunmasız gruplara (kadınlar, çocuklar, etnik, dini ve kültürel azınlıklar vb.) yaklaşımı ile ilgili özel politika/eylem planları/stratejiler var mı? Örneğin: Kadına yönelik şiddet konusunda özel bir politika, eylem planı ve/veya strateji mevcut mu?
- Savunmasız gruplar (kategoriler) ile ilgilenecek uzmanlaşmış polis personeli mevcut mu? Bunlar nasıl eğitilmiş?
- Polisin savunmasız gruplar ve/veya ayrımcılık sorunlarına yaklaşımını belirleyen özel yasal ya da idari hükümler (iç polis tüzükleri dahil) var mı? Örneğin: Cinsiyet temelli şiddet şikayetinde bulunmak isteyen kadınlar için hükümler var mı?
- Polis memurları ayrımcılık ve savunmasız gruplara uygun yaklaşımlarla ilgili eğitim alıyor mu ve alıyorsa bu eğitimlerin kapsamı nedir?
- Polis savunmasız gruplara nasıl yaklaşıyor ve bu yaklaşım izlenip gerekli işlemler yapılıyor mu? Örneğin: Kadına yönelik şiddet, etnik, dini, kültürel azınlıklara yönelik şiddet, ırkçılık vakaları hakkında istatistikler tutuluyor mu? Peki, bunlara yönelik polis müdahaleleri hakkında istatistikler?
- Savunmasız grupların polisler ilgili özel kaygıları nelerdir?
- Savunmasız grupların üyeleri polis liderliği/gözetim rollerinde temsil ediliyor mu? Kaç kişiyle?
- Savunmasız grupları temsil eden STK'lar polisliğe nasıl müdahil oluyorlar mı?

Polis operasyonlarının analizi

Genel ve kapsamlı bir polislik analizinin dışında belirli insan hakları ihlalleri türlerine ve bunların olası sebepleri ya da bunlara katıda bulunan etmelere de bakılmalıdır. Ancak, bunu yapmadan önce, daha genel bir değerlendirme gereklidir. Dolayısıyla belirli ihlal türlerine dair aşağıdaki konulara el atmadan önce yukarıdaki soruların ele alınmasını tavsiye ediyoruz.

Güç ve ateşli silah kullanımı

Güç kullanımı ile ilgili politikaların analizi:

- Politikaların düzenlenmesinde kim rol alıyor?
- Polis teşkilatının elinde ne tür güç araçları var? Bunlar arasında ölümcül olmayan silahlar da var mı?
- Kim güç kullanabilir ve ne tür bir güç? Sıradan memurlar ne tür teçhizat taşıyorlar? Hangi nefsi müdafaa teçhizatına sahipler (örneğin kurşungeçirmez yelek)?
- Hızlı müdahale/toplumsal olaylara müdahale için özel birimler var mı? Özel silah birimleri/keskin nişancılar var mı? Bunların görevlendirilmesine kim karar veriyor?
- Yönetim güç kullanımını nasıl izliyor ve kontrol ediyor? Güç genellikle nasıl gerekçelendiriliyor?

Gereksiz, orantısız ya da yasa dışı güç kullanımının sebeplerin belirleyin:

- Yasal çerçeve - anayasa, Polis yasası, davranış ve etik kuralları
- Standart Operasyonel Prosedürler (varsa)
- Polis teşkilatının operasyonel bağımsızlığı

- Liderlik, İçişleri Bakanlığı ya da Emniyet Müdürü'nün kamuoyuna beyanları
- Eğitim, idari beceriler dahil
- Teçhizat (ulaşım ve iletişim dahil)
- Şikayetler ve hesap verebilirlik sistemleri
- Kamuoyunun beklentileri

Emir komuta zinciri kontrol ve teftiş sistemlerini ele alın:

- Memurların gözetimi nasıl yapılıyor? Aldıkları talimatlar açık ve net mi? Tavsiye isteyebiliyorlar mı?
- Raporlama prosedürleri neler ve raporlarla ne yapılıyor?
- Denetimler ne sıklıkla yapılıyor ve ne kadar etkili oluyor?
- Güç kullanımı nasıl değerlendiriliyor? Değerlendirme politika kılavuzlarına, SOP'lara ve eğitime nasıl geri yansıyor?

'PLAN' (Orantılılık, yasallık ya da hukukilik, hesap verebilirlik ve gereklilik) ilkeleri doğrultusunda güç uygulanan farklı durumları analiz edin:

- Tutuklama yapma
- Tehlikeli kişi ya da kişileri etkisiz hale getirme
- Gözaltına alma ya da polise direnen diğer kişileri ya da kendi güvenliği için kısıtlanması gereken kişileri zapt etme - buna mahkumların taşınması da dahildir
- Suçu engelleme
- Kitle kontrolü
- Tutuklama ya da kanıt ele geçirme amacıyla taşınmazlara girme ve arama
- Nefsi müdafaa

Ateşli silahların kullanıldığı farklı durumları analiz edin (yukarıdaki kategorileri kullanın).

Örneğin farklı şehir/bölgelerde, farklı durumlarda ortaya çıkan suiistimal örüntülerine bakın.

Suç istatistiklerin ele alın: Şiddet suçları ne düzeydedir? İstatistikler sert teknikleri ya da polisin siyasi kullanımını 'meşrulaştırmak' için kullanılıyor mu?

Polis ne sıklıkla suçlular tarafından mağdur ediliyor? Görev başında öldürülen ve yaralananların sayısı kaçtır?

Kamu düzeni yönetimi

Aşağıdaki hususlar kamu düzeni yönetimi bağlamında (kitle kontrol) polis suiistimallerinin değerlendirilmesine yardımcı olmak üzere güç ve ateşli silah kullanımı konusundaki (yukarıdaki) hususlara ek olarak sunulmuştur.

- Polis hangi durumlarda güç kullanır (olay türü, yasal ya da yasa dışı kamu düzeni olayları, rakamlar, kitleye yönelik şiddet düzeyi, varsa)?
- Toplantı hakkı üzerine yasalar uluslararası standartlara uygun mu?
- Olay bazında:
 - Kamu düzeni ile ilgili olay ne türdeydi (hazırlıksız toplanma, lobi

grubu vb. lobi grubu ise amaçları ve geçmişleri nedir; hükümetin bunlara yönelik politikası nedir)?

- Kamu düzeni olayı seyirciler ve polis dahil olaya katılanlar için ne tür potansiyel riskler taşımıştır?
- Güç kullanımından kaçınmak mümkün müydü?
- Polis olaya nasıl hazırlanmıştır - istihbarat toplama, topluluk grupları ile irtibat kurma?
- Ne tür kaynaklar kullanılmıştır (polis sayısı, silah türleri ve diğer teçhizat, kıyafet ve savunma teçhizatı dahil)?
- Ne tür güç uygulanmıştır (ne kadar güç; görünen niyet; stratejik mi ayırım gözetmeden mi; PLAN)?
- Ne tür ayrımcılık taktikleri kullanılmıştır ve tırmanma ve yatışma hızı nedir (uyarılar, kordonlar, ölümcül olamayan silahlar, ölümcül güç-PLAN)?
- Güç kullanımının sonucu ne olmuştur (zayıat sayısı ve durumu)?
- Bir ya da daha fazla kez ateş edilmesi ya da bir ya da daha fazla kişinin yaralanması durumunda polis ne yapmıştır (mağdurlara yardım, olay yerinin soruşturma amacıyla korunması)?
- Güç kullanımı ile ilgili tutumların polis teşkilatı türü ve görevlendirilen birimlerle ilişkili olup olmadığı düşünölmelidir. Daha askeri bir çizgide örgütlenmiş bir polis teşkilatı otoriter tutumunu ve isyanların engellenmesi ihtiyacını vurgulayacak, kendini daha ziyade bir hizmet birimi olarak gören bir teşkilat ise işbirliğine açık kitle yönetimini vurgulayabilecektir.

Tutuklama ve gözaltı

İlk olarak tutuklama, gözaltı ve şüpheli mülakatı arasındaki farkları belirlemek önem taşır. Bunların her biri birbirinden farklı durumlardır ve farklı amaçları olup farklı yasal hükümlerce yönetilirler.

Tutuklama:

- Tutuklama yetkisi kimdedir?
- Polis tutuklama ile ilgili takdir yetkisine sahip midir?
- Polisin tutuklama izni alması gerekmekte midir?
- Tutuklama için standart operasyon prosedürleri nelerdir?
- Bunlar sistematik olarak denetlenmekte midir?
- Memurlar tutuklama yapma ve aşağıdakilerin kullanımı konusunda nasıl eğitilmektedir?
 - Kelepçe
 - Göz yaşartıcı gaz ve diğer kimyasallar
 - Açık ve kapalı el teknikleri
 - Diğer güç yöntemleri
- Eğitiminde sosyal becerilere ne kadar süre ayrılır?
- Yatıştırma teknikleri nasıl öğretilir?
- Tutuklamalar değerlendirilir mi? Değerlendiriliyorsa bu değerlendirmeler nasıl kullanılır?
- Tutuklamaların kalitesi performans takdirinde ele alınmakta mıdır?
- Tutuklama için özel yöntemlere (köpekler, tutuklama timleri vb.) kim izin verebilir?
- Kadınların tutuklanması konusunda özel hükümler var mı?
- Polis memurları tutuklama sırasındaki tutumları yönünden 'izleniyor' mu?

- Tutuklamaları takiben kaç tane şikayet kayıtlara geçmektedir? Bunların içeriği nedir?
- Tutuklamaların kaçta kaç salıveriliyor?

Gözaltı:

- Gözaltı yetkisi kimdedir?
- Gözaltı işlemleri nasıl organize edilmektedir?
 - Karakolda
 - Başka bir yerde
- Gözaltındaki kişilerin hakları nasıl korunur? Bu haklar sorumlu memurlara nasıl bildirilir?
- Gözaltı işlemlerinden sorumlu olanlar nasıl eğitilmektedir?
- Kadınlar, çocuklar, hastalar, akli dengesi yerinde olmayan kişiler vb. için özel hükümler var mı? Bu gruplara yönelik özel bir prosedür var mı?
- Hücreler nasıl?
- Bir hücrede kaç kişi tutuluyor?
- Gözaltındakilerin doktora erişimi var mı? Uygulamada bu erişim nasıl sağlanıyor (polis memuru nezareti, doktorlar polisten bağımsız mı)? Bunların kaydı tutuluyor mu?
- Gözaltındaki kişiler yaralı ise tıbbi muayene yapılıyor mu?
- Gözaltındaki kişinin yasal temsilcisi ile gizli görüşmesi için tesisler var mı?
- Gözaltı ile ilgili düzenlemeler sistematik olarak denetleniyor mu?
- Gözaltı ile ilgili kaç şikayet var? Şikayetlerin içeriği nedir?
- Bağımsız denetim sistemi var mı?
- Gözaltı kayıtları (varış saati, sağlık durumu vb.) tutuluyor mu?

Ceza soruşturmaları

- Ceza soruşturmalarından kim sorumludur ('genel' olarak polis memurları mı yoksa ayrı bir soruşturma teşkilatı var mı)? Bunlar nasıl eğitiliyor?
- Ceza soruşturmalarını başlatma yetkisi kimdedir?
- Ceza soruşturmaları kimin velayetinde yürütülmektedir?
- Polis suç mahalline nasıl yaklaşmaktadır?
- Kişi hangi aşamada şüpheli olarak tanımlanır?
- Şüpheli mülakatı dışında ne tür soruşturma yöntemleri kullanılır? Bunların yasal dayanakları nelerdir? Bunların kullanımının hesabı nasıl verilmektedir? Bu yöntemler hukuksuz bir şekilde uygulandığında (örneğin ev araması) ne olur? Bu yöntemler orantılı olarak mı kullanılmaktadır?
- Adli tıp uzmanlığı mevcut mu? Forensik uzmanları nasıl eğitiliyor? Bunlar bağımsız mı çalışmaktadır? İkinci görüş alma seçeneği var mı?
- Şüpheli mülakatlarının nasıl yapılacağı ile ilgili SOP'lar var mı? Mülakat kuralları, talimatları, yöntemleri ve uygulamaları hakkındaki değerlendirmeler açıklanıyor mu? Bunlar eğitime ve yeni talimatlara nasıl yansıyor?
- Memurlar şüpheli mülakatı için nasıl eğitiliyor?
- Şüpheli mülakatları kayıt altına alınıyor mu?
- Şüpheli mülakatları bir ya da iki (ya da daha fazla) memur tarafından mı yürütülüyor?

- Polis suçların soruşturulmasında genel olarak ne kadar etkili? Soruşturmaya yardımcı olan ya da ket vuran etmeler nelerdir?
- Savcıların, yargıçların, savunma avukatlarının vb. polis suiistimallerine karşı rolü nedir?
- Delil kuralları nelerdir?
- Ne tür bilgiler delil olarak kabul edilir?
- Adli tıp delilleri mahkemede geçerli midir?
- Hangi adli tıp tesisleri mevcuttur?
- Kişiler ceza soruşturmalarıyla ilgili şikayette bulunabiliyor mu? Tazminatlar nasıl güvence altına alınıyor?

Bağlam analizinden sonra

Bağlam analizine dayalı olarak, başlıca kaygıların önceliklendirilmesi gerekir. Ayrıca kimlerin müttetik olabileceği ve kimlerin reformları baltalayabileceğini tespit etmek şarttır. Polisten son kertede kimin sorumlu olduğunu, emniyet müdürlerinin kime rapor verdiğini (yani polisi kimin kontrol ettiğini) ve uygulamayı kimin destekleyebileceğini bilmek faydalı olacaktır. Ayrıca 'değişim için giriş noktalarını' ya da değişim konusunda kimin -ya da neyin- baskı yaratabileceğini belirlemek faydalı olabilir (örneğin bazı durumlarda mevzuat değişikliği, bağımsız bir şikayet mekanizmasının kurulmasından daha kolay olabilir). Bu giriş noktalarının tespit edilmesi öncelikle daha fazla bilgiye ihtiyaç olduğu sonucuna götürülebilir.

Yeterli bilgi toplandıktan sonra polise etkin bir şekilde yaklaşmak için bir strateji oluşturulabilir. Böyle bir yaklaşım polisin görev ihlallerine odaklanabilir ve muhtemelen oldukça zıtlaşmacı bir yaklaşım getirir ya da polisin görev ihlalleri karşısında direnişini güçlendirmeye odaklanabilir. Özellikle ikinci durumda farklar yerine ortak çıkarlara odaklanma fırsatları doğar ve daha uzun vadeli angajman olasılıkları ortaya çıkar. Tabii ki karma yaklaşımlar da mümkündür; angajman asla eleştirinin mümkün olmaması anlamına gelmemelidir. Şu hususlar göz önünde bulundurulmalıdır:

- Öncelikli insan hakları kaygılarını belirlemek
- Genel müdahale hedeflerini belirlemek
- Polisle karşılıklı çıkar alanları var mı? Varsa belirtin
- Polisle angajman çalışması için politikanız nedir?
- Potansiyel angajman çalışması için bir risk değerlendirmesi hazırlayın
- İhtiyaç duyduğunuz uzmanlıklar nelerdir?
- Gereken kaynaklar nelerdir (para, zaman)?
- Reformu destekleyebilecek mevcut ve müdahale alanlarını belirlemeye yardımcı olabilecek polis temasları var mı? Kural olarak, etkilenen diğer örgütler (siyasi muhalefet, diğer STK'lar, gazeteciler vb.) ve duruma aşına diğer kişiler (akademisyenler, savcılık, sulh hakimleri) ile bunları doğrulayın
- Hangi stratejiyi uygulayacağınıza karar verin: Angajman yapılabilir mi?

Stratejiyi tanımladıktan sonra esas proje planı yapılarak hedefler ve faaliyetler ile zamanlamalar belirlenebilir.

Bu yaklaşımın sağlam temellere dayanan ve polislin insan haklarına uyumunu artırmaya yönelik etkili bir proje oluşturmanıza yardımcı olmasını umuyoruz.

İlgili okumalar

Son birkaç yıl içinde polis teşkilatlarının insan hakları bakış açısıyla nasıl değerlendirilebileceğine dair bir kaç çalışma yayınlanmıştır. Yayınların Türkçe adları sadece başlık hakkında bilgi vermek amacıyla çevrilmiştir, yayınların orijinaleri için adresler aşağıda verilmektedir. Bunlardan bazıları:

Policing in a democratic society - Is your police service a human rights champion? (Demokratik bir toplumda polislik - Polisiniz bir insan hakları öncüsü mü?)

2000 yılında Avrupa Konseyi'nin (içinde hem polis hem de STK'ların bulunduğu) Ortak Gayri Resmi Çalışma Grubu tarafından yayımlanan bu belge insan hakları odaklı polisliğe dair bir dizi gösterge ortaya koymaktadır. Amacı gündelik polislik uygulamaları için temel bir rehberlik sunmak ve bu yolla polis memurlarına doğrudan hitap ederek onları kendi polislerini değerlendirmek için bunları kullanmaya davet etmektir. 'Polislik' yedi bileşene ayrılmıştır: Temel değerler, personel, eğitim, yönetim uygulaması, operasyonel polislik, yapı ve hesap verebilirlik. Her bileşen profesyonel polisliğin ilkelerini yansıtmak üzere genel olarak mutabık kalınan bir beyan şeklinde sunulmuştur. Sonuçta da düşünmeyi kolaylaştırmak amacıyla 'testler' oluşturulmuştur. Her testte belirli bir polis hizmeti için kullanılacak bir kontrol listesi gibi kullanılacak bir dizi performans göstergesi verilmiştir. Bu rehber birçok Avrupa diline tercüme edilmiştir. İstedığınız dilde bilgi için Avrupa Konseyi ile iletişime geçiniz.

The police that we want. A handbook for oversight of the police in South Africa (İstedığımız polis. Güney Afrika polis denetimi el kitabı)

Demokratik geçiş sürecindeki ülkelerde polis performansının değerlendirilmesine yönelik bu el kitabı 2005 yılında South African Centre for the Study of Violence and Reconciliation tarafından, Open Society Justice Initiative ile işbirliği içinde yayımlanmıştır. İstedığımız polis demokratik polisliğin beş alanını belirlemekte ve her bir alan için performans değerlendirmesinin kilit ölçütlerini sunmaktadır. Bu beş alan şunlardır: Demokratik siyaset hayatı; polis yönetimi, hesap verebilirlik ve şeffaflık; güvenlik, adalet ve asayiş için hizmet sunumu; doğru polis davranışı ve vatandaş olarak polis. Öncelikli olarak Güney Afrika için yazılmış olan el kitabı polislik konusundaki uluslararası uygulamaları ve polislin denetlenmesini takip etmektedir ve polis reformlarını destekleyenler ve denetleyenler tarafından diğer ülkelere de uyumlu hale getirilebilir.

Measuring progress toward safety and justice: A global guide to the design of performance indicators across the justice sector

(Güvenlik ve adalete doğru ilerlemenin ölçülmesi: Adalet sektörü çapında performans göstergelerinin tasarımı için küresel bir rehber)
Rehber 2003 yılında Vera Institute of Justice tarafından yayımlanmış ve dünya çapında güvenlik, asayiş ve adalete erişimin iyileştirilmesinden

sorumlu program yöneticileri için yazılmıştır. Bu araç, güvenlik ve asayiş sektöründe kurumsal reformlarla ilgilenen herkes için faydalı bir kaynaktır. Belirli bir ülkede belirli göstergelerin kullanımının belirli bir reform sürecine dayalı olması gerektiğini savunmaktadır. Polisin sadece içeriden bir olduğu güvenlik ve asayiş sektöründeki tüm kurumları ele alan rehber, belirli kurumların ne yapması gerektiğini, bu alanda performans ölçümü için hangi geleneksel göstergelerin kullanıldığını, hangi ek göstergelerin kullanılabilceğini ve bunların güçlü ve zayıf yönlerini açıklamaktadır.

Human rights on duty (Görev başında insan hakları)

Northern Irish Committee on the Administration of Justice (CAJ) 1997 yılında, Human Rights on Duty başlıklı 300 sayfalık bir rapor yayımlamıştır. Rapor Kanada, Belçika, Hollanda, Avusturya, İspanya, El Salvador ve Güney Afrika'da polislik alanındaki geçiş ve değişimin yönetimi alanındaki araştırma sonuçlarını tartışmaktadır. Temsili polislik ve eğitim, hesap verebilirlik yapıları ve geçiş ile ilgili bölümleri bulunmaktadır. Raporun vardığı sonuç farklı ülkelerdeki polislik sorunlarının benzerlikler taşıdığı ve içerikten ziyade düzey bakımından birbirinden ayrıldığı yönündedir. Raporda polislik düzenlemelerinin ölçütü olması gereken uluslararası düzeyde kabul görmüş ilkeler özetlenmiştir. Raporun kopyası CAJ internet sitesinden sipariş edilebilmektedir: www.caj.org.uk.

Democratizing the police abroad, what to do and how to do it?

(Yurtdışında polisin demokratikleştirilmesi; ne yapılmalı ve nasıl yapılmalı?) Bu belge değişmekte olan polis teşkilatları hakkında gözlemci ve katılımcıların aldığı 87 dersi içermektedir. 'Dersler' genellikle üzerinde anlaşılmış, deneyime dayalı ve demokratik gelişme hedefleriyle ilişkilidir. Bu belge için 500 kadar kitap ve rapor incelenmiş ve yazarlara göre 'polis örgütlerini değiştirme çabaları ile ilgili bugüne kadar toplanmış en geniş derleme' olan bir kaynakça ile sonlanmıştır. Belge 'demokratik polisliğin' kurulmasını amaçlayan reform çabalarını ele almaktadır ve burada demokratik kelimesi 'insan hakları odaklı' anlamında kullanılmıştır. Belge ABD Adalet Bakanlığı için hazırlanmıştır.

Ek B: Kaynakça

Association of Chief Police Officers (ACPO, Polis Şefleri Birliği)

- *Manual of Guidance on Keeping the Peace*
- *Manual of Guidance on Police Use of Firearms*
- *Police Dog Training and Care Manual*
- *Stop and Search Manual*

Tüm ACPO belgeleri şu adresten edinilebilir: <http://www.acpo.police.uk/asp/policies/policieslist.asp>.

Ashby, D.I., "Policing neighbourhoods: Exploring the geographies of crime, policing and performance assessment", *Policing and Society*, Sayı 15, No. 4, Aralık 2005, s. 413-447.

Avrupa İşkenceyi ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele veya Cezaları Engelleme Komitesi (CPT):

- *12th General Report on the CPT's activities (2002)*.
- *The CPT standards. "Substantive" sections of the CPT's General Reports (2004)*. PT/Inf/E (2002) 1 - Rev. 2004. Edinmek için: <http://www.cpt.coe.int/en/docsannual.htm>.

Avrupa Konseyi

- İnsan Hakları Dairesi, Ortak Gayri Resmi Çalışma Grubu (2000) *Policing in a democratic society - Is your police service a human rights champion?* İndirmek için: http://www.coe.int/T/E/Human_rights/policedemsoc_eng.pdf. (Bu belge Avrupa Polis ve İnsan Hakları Platformu internet sitesinde İngilizce, Fransızca, Rusça, Hollandaca, Katalan ve Slovak dillerinde de bulunmaktadır - aşağıya bakınız).
- İç Güvenlik Hizmetleri Uzmanlar Grubu (PC-S-SEC) *Report on the feasibility of recommendations on security services (2003)*. Suç Sorunları Komitesi (CDPC), *52nd Plenary Session (16-20 Haziran 2003)*: CDPC (2003) 09, *Addendum IV*. Raporu edinmek için: http://www.coe.int/T/E/Legal_Affairs/Legal_co-operation/Police_and_internal_security/.
- APT ve Cenevre Polisi. *A visit by the CPT: what's it all about?* edinmek için: [http://portal.coe.ge/downloads/A%20visit%20by%20the%20CPT%20\(E\).pdf](http://portal.coe.ge/downloads/A%20visit%20by%20the%20CPT%20(E).pdf).

Avrupa Polis ve İnsan Hakları Platformu

- *Police officers have rights too* (Rusçası da mevcut)
- *Police and NGOs. Why and how human rights NGOs and police services can and should work together*. Edinmek için: <http://www.grootaarts.nl/epphr>

Bailey, W., "Less-than-lethal weapons and police-citizen killings in US urban areas", *Crime and delinquency*, Sayı 42, No.4, Ekim 1996, s. 535-552.

Baker, B., "Multi-choice policing in Uganda", *Policing and Society*, Sayı 15, no.1, Mart 2005, s.19-41.

Bayley, David, *Police for the future*, 1994, Oxford University Press, NY.

Bayley, David, "The contemporary practices of Policing: A Comparative view", *Civilian police and multinational peacekeeping – A workshop series. A role for democratic policing*. National Institute of Justice, US Department of Justice, 1997. Edinmek için: <http://www.ncjrs.org/pdffiles/172842.pdf>.

Bayley, David, *Democratizing the police abroad: What to do and how to do it*, National Institute of Justice, US Department of Justice, Haziran 2001. Edinmek için: <http://www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/188742.pdf>.

Bayley, David ve Clifford Shearing, *The new structure of policing. Description, conceptualization and research agenda*, National Institute of Justice, US Department of Justice, 2001. Edinmek için: <http://www.ncjrs.org/pdffiles1/nij/187083.pdf>.

Bayley, David, "Law enforcement and the rule of law: is there a tradeoff?", *Criminology and Public policy*, Cilt 2 (1), 2002, s. 133-154.

Birleşmiş Milletler

- *A more secure world: our shared responsibility. Report of the Secretary-Generals' High-Level Panel on Threats, Challenges and Changes*, 2004, BM Genel Kurul Kararı A59/565. Edinmek için: www.un.org/secureworld/.
- *The rule of law and transitional justice in conflict and post-conflict societies, Report of the Secretary-General*, 2004, UN Doc: S/2004/616. Edinmek için: <http://pbpu.unlb.org/pbpu/library/Sgs%20Report%20new.pdf>.
- *Strengthening the rule of law. Report of the Secretary-General*, 2002, UN Doc: A/57/275, 5 Ağustos 2002.
- *Outcomes World Summit 2005*. BM Genel Kurul Kararı A/ RES/60/1.
- *In larger freedom: towards development, security and human rights for all. Report of the Secretary General*, 2005, UN Doc: A/59/2005. Edinmek için: <http://www.un.org/largerfreedom/>.
- *Report of the panel on United Nations peace operations (the 'Brahimi report')*. UN Doc: A/55/305, S/2000/809. Edinmek için: http://www.un.org/peace/reports/peace_operations/.
- 'Milan Plan Of Action', BM Genel Kurul Kararı A/RES/40/32.

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği (OHCHR):

- *Digest of Jurisprudence of the UN and regional organizations, on the protection of HR while countering terrorism (2003) (HR/PUB/03/1)*. Edinmek için: www.ohchr.org (Publications/Yayınlar kısmında Special Issue Papers/Özel Sayılar altında).

- *Human Rights and Law Enforcement: A Manual on Human Rights Training for the Police* (1997). Tam metin için bkz. www.ohchr.org.
- *Istanbul Protocol, Manual for the Effective Investigation and Documentation of Torture and Other Cruel, Inhuman or Degrading Treatment or Punishment* (İstanbul Protokolü). BM İnsan Hakları Yüksek Komiseri'ne sunulma tarihi: 9 Ağustos 1999. Edinmek için: www.ohchr.org.

Bratholm, A., "Police violence in the city of Bergen: A marathon case concerning the rule of law and human rights", *Policing and Society*, Cilt 15, No.4, Aralık 2005, s.400-412.

Broeck, T. van der., "Keeping up appearances? A community's perspective on community policing and the local governance of crime", *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, Cilt 25, no.1, 2002, s.169-189.

Bruce, D. ve R. Neild, *The police that we want: a handbook for oversight of police in South Africa*. Centre for the Study of Violence and Reconciliation, Open Society Foundation for South Africa ve Open Society Justice Initiative ile birlikte, 2004. Edinmek için: http://www.justiceinitiative.org/db/resource2?res_id=102519.

Cachet, A., *Politie en sociale controle*, Gouda Quint BV, Arnhem, 1990, Hollanda.

Cassese, A., *International law*, ikinci baskı, Oxford University Press Inc., New York, 2005.

Cavallaro, J.L., *Crime, public order and human rights*, Council on Human Rights Policy, 2003. Edinmek için: <http://www.ichrp.org/index.html?project=114>.

Chambers 21st Century Dictionary, Chambers Harrap Publishers Ltd, 1999.

Chevigny, Paul, *Edge of the knife, police violence in the Americas*, The New York Press, New York, 1995.

Commonwealth Human Rights Initiative (CHRI), *Police accountability: Too important to neglect, too urgent to delay*, 2005. Edinmek için: <http://www.humanrightsinitiative.org/>.

Crawshaw, Ralph, Barry Devlin ve Tom Williamson (Eds.), *Human rights and policing. Standards for good behaviour and a strategy for change*, Kluwer Law International, LaHey, Hollanda, 1998.

Crow, M.S., T. O'Connor Shelley, L. E. Bedard, M.Gertz, "Czech police officers. An exploratory study of police attitudes in an emerging democracy", *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, Cilt 27, no. 4, 2004, s. 592-614.

Das, Dilip K., "Challenges of policing democracies: a world perspective", *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, Cilt 20, no.4, 1997, s.609-630.

Davis, R.C. ve ark. "A cross-national comparison of citizen perceptions of the police in New York City and St. Petersburg, Russia" *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, Cilt 27, no.1, 2004, s. 22-36.

Demos Center for Information and Research on Public Interest Issues, *Reforming law enforcement: overcoming arbitrary work practices*, 2005, Moskova. Edinmek için: www.demos-center.ru.

Eijkman, Q., *Around here I am the law! Strengthening police officer's compliance with the rule of law in Costa Rica*. Utrecht Üniversitesi'nde 7-8 Nisan 2006 tarihlerinde düzenlenen 'Police and human rights strategies' başlıklı konferansta sunulmak üzere hazırlanan bildiri.

Ferret, Jerome, "The State, policing and old continental Europe: managing the local/national tension", *Policing and Society*, Cilt 14, no.1, Mart 2004, s.49-65.

Giffard, C., *The torture reporting handbook. How to document and respond to allegations of torture within the international system for the protection of human rights*, Human Rights Centre, University of Essex, 2000.

Global Facilitation Network for Security Sector Reform (GFN-SSR), *Compendium of good practices on security sector reform*, 2005. Edinmek için: http://www.ssr-online.org/good_practice.cfm.

Goldsmith, A., "Policing weak states: citizen safety and state responsibility", *Policing and Society*, Cilt 13, no.1, 2003, s.3-21.

Hale, C.M.S, P.Uglow, ve R.Heaton, "Uniform Styles II: Police families and police styles", *Policing and Society*, Cilt 15, no.1, Mart 2005, s 1-18.

Hartwig, M., P.Anders ve A.Vrij, "Police interrogation from a social psychology perspective", *Policing and Society*, Cilt 15, no.4, Aralık 2005, s. 379-399.

Human Rights Watch (HRW), *Briefing Paper for the Independent Commission on Policing for Northern Ireland: Recommendations for Vetting the Police Force in Northern Ireland*, Ocak, 1999.

Independent commission on policing for Northern Island, *A new beginning: policing in Northern Ireland. The report of the independent commission on policing for Northern Ireland*, 1999. Edinmek için: <http://www.belfast.org.uk/report.htm>.

İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu

- *Civil Society Organizations and the Inter-American System for the Protection of Human Rights Face Citizen Security Challenges in the Americas*. İnter-Amerikan İnsan Hakları Komisyonu'nda 14 Ekim 2005'teki Vatandaş Güvenliği ve İnsan Hakları üzerine oturum için hazırlanan belge. Document prepared for the hearing on Citizen Security and Human Rights At the Inter-American Commission on Human Rights, 14 Ekim 2005, bir grup insan hakları STK'sı tarafından yayınlanmıştır.
- CIDH, Informe "Justicia e Inclusión Social: Los desafíos de la democracia en Guatemala", OEA/Ser.L/V/II.118 / Doc. 5 rev. 1, 29 diciembre 2003. Capítulo II: La Seguridad Ciudadana
- *Report on the Situation of Human Rights in Mexico*, OEA/Ser.L/V/II.100, Doc. 7 rev. 1, 24 Eylül 1998.

International Centre for Transitional Justice (ICTJ), UNDP işbirliği ile, *Vetting and institutional reform in countries in transition: an operational framework*, 17 Aralık 2004.

International Council on Human Rights Policy, *Taking duties seriously: Individual duties in international human rights law - A commentary*, 1999. Edinmek için: www.ichrp.org.

Kleinfeld Belton, Rachel, *Competing definitions of the rule of law*, Carnegie Endowment for International Peace, 2005. Edinmek için: www.carnegieendowment.org.

Lewis, W. ve E. Marks, *Civilian police and multinational Peacekeeping – A workshop series. A role for democratic policing. US Department of Justice*, National Institute of Justice – Research Forum, 1997. Edinmek için: <http://www.ncjrs.org/pdffiles/172842.pdf>.

Marenin, O. (Ed.), *Policing change, changing the police. International perspectives*, Newyork ve Londra: Garland Publishing Inc., 1996.

Marsden, Chris ve Jörg Andriof, "Towards an understanding of corporate citizenship and how to influence it". Edinmek için: http://users.wbs.warwick.ac.uk/cms_attachment_handler.cfm?f=29e0bb30-4460-4535-af1a-e0ac94c38c97&t=towards_an_understanding.pdf.

Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, *Kerngegevens Nederlandse Politie* 2005. Nisan 2006. Edinmek için: www.politie.nl.

Mistry, Duxita ve Melanie Lue-Dugmore, *An overview of the independent complaints directorate (ICD) in the light of proposals to restructure the directorate*, Institute for Security Studies, 25 Nisan 2006. Edinmek için: <http://www.policeaccountability.co.za/Publications/>.

Neild, Rachel, "The new face of impunity", *Human Rights Dialogue: "Public Security and Human Rights"*. Dizi 2, No.8, Güz 2002. Edinmek için: <http://www.cceaia.org/viewMedia.php/prmTemplateID/8/prmID/799>.

Oakley, Robin, *Police training concerning migrants and ethnic relations. Practical guidelines*. Avrupa Konseyi tarafından yayınlanması 1994, tekrar basım 1998.

Open Society Justice Initiative, *Justice Initiatives* (profil çıkarma hakkında), Haziran 2005. Edinmek için: www.justiceinitiative.org.

O'Rawe, Mary ve Linda Moore, *Human rights on duty. Principles for better policing*. Committee on the Administration of Justice (CAJ), 1997.

Penal Reform International, *Access to justice in sub-Saharan Africa; the role of traditional and informal justice systems*, Astron Printers, Londra, Ocak 2001.

Police Executive Research Forum (PERF), *Community Policing, the past, present and future*, 2004. Edinmek için: www.policeforum.org.

PolicyLink, *Organized for change, an activist's guide for police reform*, 2004. Edinmek için: <http://www.policylink.org/Research/PoliceAdvocacy/>.

Punch, Maurice, "Rotten Orchards: `Pestilence`", *Police Misconduct and System Failure*, *Policing and Society*, Cilt 13(2), 2003, s. 171-196.

Reenen, Piet van, "Police integrity and police loyalty: The Stalker dilemma", *Policing and Society*, Cilt 8, 1997, s. 1-45.

Reicher, S., C. Stott, P. Cronin, O. Adang, "An integrated approach to crowd psychology and public order policing", *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, Cilt 27, No 4, 2004.

Roach, Kent, *Four models of police-government relationships*, Temmuz 2004. Edinmek için: http://www.ipperwashinquiry.ca/policy_part/research/index.html.

Rover, Cees de, *To serve and to protect*, International Committee of the Red Cross, 1998.

Sandfort, T. ve I. Vanwesenbeeck, *Omgangsvormen, werkbeleving en diversiteit bij de Nederlandse politie*. NISSO studies Nieuwe reeks 23. Delf Eburon, 2000.

Smith, B.W., "Structural and organizational predictors of homicide by police", *Policing, An International Journal of Police Strategies and Management*, Cilt 27, no.4, 2004, s.539-557.

Stenning, Philip, *The idea of the political independence of the police: international interpretations and experiences*, 2004. Edinmek için: http://www.ipperwashinquiry.ca/policy_part/research/index.html.

Stenning, alıntıldığı yer: Bruce, D. ve R. Neild, *The police that we want: A handbook for oversight of police in South Africa*, Centre for the Study of Violence and Reconciliation, 2004. Edinmek için: http://www.justiceinitiative.org/db/resource2?res_id=102519.

Stone, C. ve H.H. Ward, "Democratic policing; a framework for action", *Policing and Society*, Cilt 10, 2000, s. 11-45.

Stone, C. ve J. Miller, M. Thornton ve J. Trone, *Supporting security, justice and development: lessons for a new era*, 2005. Edinmek için: <http://www.vera.org/>.

Uildriks, Niels ve Piet van Reenen, *Policing post-communist societies. Police- public violence, democratic policing and human rights*, Intersentia, Antwerp-Oxford-New York, 2003.

Varenik, Robert, *Exploring roads to police reform: Six recommendations, Lawyers Committee for Human Rights* (yeni ismi: Human Rights First), 2003/04. Edinmek için: <http://repositories.cdlib.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1027&context=usmex>.

Vera Institute of Justice, *Measuring progress toward safety and justice: A global guide to the design of performance indicators across the justice sector*, 2003. Edinmek için: www.vera.org.

Washington Office on Latin America (WOLA), *Themes and debates in public security reform. A manual for public society*. Edinmek için: http://www.wola.org/security/public_security_civil_society_themesdebates_description.htm.

Wing-Hung Lo, C. ve A. Chun-Yin Cheuk, "Community policing in Hong-Kong. Development, performance and constraints", *Policing: An International Journal of Police Strategies and Management*, Cilt 27, no.1, 2004, s.97-127.

Gazeteler:

The New York Times, 31 Temmuz 2005. *Switched Off in Basra*. Yazar: Steven Vincent.

Ek C: Uluslararası Af Örgütü Raporları

Bu raporların büyük bir bölümü www.amnesty.org internet sitesinde bulunmaktadır. Metin boyunca kaynaklara rahat ulaşılabilmesi için Uluslararası Af Örgütü'nün İngilizce adının kısaltması (Amnesty International, AI) kullanılmıştır.

Alfabetik sırayla genel ve tematik raporlar

- *10 Basic Human Rights Standards for Law Enforcement Officials* (1998). AI Dizini: POL 30/004/1998.
- *A 12-Point Guide for Good Practice in the Training and Education for Human Rights of Government Officials* (1998). AI Dizini: ACT 30/001/1998.
- *Amnesty International's Campaigning Manual* (2001). AI Dizini: ACT 10/002/2001.
- *Amnesty International's recommendations on national human rights institutions* (2001). AI Dizini: IOR 40/007/2001.
- *Amnesty International Report 2005*. AI Dizini: POL 10/001/2005.
- *Combating torture. A manual for action* (2003). AI Dizini: ACT 40/001/2003.
- *Fair Trials Manual* (1998). AI Dizini: POL 30/002/1998.
- *Guns and policing. Standards to prevent misuse* (2004). AI Dizini: ACT 30/001/2004.
- *Human rights for human dignity. A primer on economic, social and cultural rights* (2005). AI Dizini: POL 34/009/2005.
- *Involving the Military and Police in Human Rights Work: Suggested Guidelines*. AI Dizini: POL 34/01/87. Sadece üyelerle paylaşılan bir örgüt içi belgedir.
- *Making rights a reality: The duty of states to address violence against women* (2004). AI Dizini: ACT 77/049/2004.
- *Policing to protect human rights: A survey of police practices in countries of the Southern African Development Community, 1997-2002* (2002). AI Dizini: AFR 03/004/2002.
- *Rights at risk: Amnesty International's concerns regarding security legislation and law enforcement measures* (2002). AI Dizini: ACT 30/001/2002.

- *hattered Lives. The case for tough international arms control* (2003). AI Dizini: ACT 30/001/2003.
- *The pain merchants. Security equipment and its use in torture and other ill-treatment* (2003). AI Dizini: ACT 40/008/2003.
- *Towards Legal Accountability* (2004). AI Dizini: IOR 42/002/2004.
- *Trading in terror: Military, police and security transfers* (2001). AI Dizini : POL 34/011/2001.
- *Involving the Military and Police in Human Rights Work: Suggested Guidelines* (1987). AI Dizini: POL 34/01/87. **Sadece üyelerle paylaşılan örgüt içi bir belgedir.**

Ülke isimlerine göre alfabetik sırayla ülke raporları

ABD: *Amnesty International's concerns on police abuse in Prince George's County, Maryland.* AI Dizini: AMR 51/126/2002.

ABD: *Excessive and lethal force? Amnesty International's concerns about deaths and ill-treatment involving police use of tasers.* AI Dizini: AMR 51/139/2004.

ABD: *Amnesty International's continuing concerns about taser use.* AI Dizini: AMR 51/030/2006.

Afganistan: *Police reconstruction essential for the protection of human rights.* AI Dizini: ASA 11/003/2003.

Afganistan: *'No one listens to us and no one treats us as human beings': Justice denied to women.* AI Dizini: ASA 11/023/2003.

Birleşik Krallık: *Full circumstances into fatal shooting must be investigated.* AI Dizini: EUR 45/027/2005.

Birleşik Krallık: *AI's briefing on the draft Terrorism Bill 2005.* AI Dizini: EUR 45/038/2005.

Birleşik Krallık: *Human Rights: A broken promise.* AI Dizini: EUR 45/004/2006.

Birleşik Krallık: *The Killing of Jean Charles de Menezes: let justice take its course.* AI Dizini: EUR 45/021/2006.

Brezilya: *"They come in shooting": Policing socially excluded communities.* AI Dizini: AMR 19/025/2005.

Doğu Timor Demokratik Cumhuriyeti: *A new police service – a new beginning.* AI Dizini: ASA 57/002/2003.

Guatemala: *Suspension of evictions and genuine agrarian policies are the*

keys to solving land conflicts. AI Dizini: AMR 34/037/2005.

Güney Afrika: *The criminal justice system and the prosecution of human rights: the role of the prosecution service*. AI Dizini: AFR 53/001/1998.

İsrail ve İşgal Altındaki Topraklar: *Administrative detention: Despair, uncertainty and lack of due process*. AI Dizini: MDE 15/003/1997.

İsrail ve İşgal Altındaki Topraklar: *Mass detention in cruel, inhuman and degrading conditions*. AI Dizini: MDE 15/074/2002.

Kanada: *Amnesty International calls for public enquiry into alleged police brutality*. AI Dizini: AMR 20/003/2001.

Kenya: *Medical Action: The role of medical evidence in prosecuting cases of sexual assault*. AI Dizini: AFR 32/005/2002.

Malezya: *Towards human rights-based policing*. AI Dizini: ASA 28/001/2005.

Mozambik: *Suspected extrajudicial executions: Tomás Paulo José Nhacumba and Gildo Joaquim Bata*. AI Dizini: AFR 41/002/2000.

Haberler:

Amnesty International News Service (Uluslararası Af Örgütü Haber Servisi) 221/ 2005. Israel/Occupied Territories: Administrative detention cannot replace proper administration of justice. AI Dizini: NWS 11/221/2005.

Uluslararası Af Örgütü Uluslararası Konseyi (ICM) kararları ve ilgili makaleler

Sadece üyelerle paylaşılan örgüt içi bir belgedir.

SCRA review on AI's Engagement Work with Law Enforcement Officials, 2003 ICM tarafından kabul edilmiştir, (Sirküler No. 22). AI Dizini: POL 34/003/2003. (Bir IEC komitesi olan Araştırma ve Eylem Daimi Komitesi (SCRA), 2001 yılında kurulmuş ve 2005 yılında kaldırılmıştır).

Karar No. 20, 26. ICM, Sirküler No. 50, ICM'de alınan kararlar. AI Dizini: ORG 52/003/2003.

27. ICM, Sirküler No. 57, 2005 ICM kararları, AI Dizini: ORG 52/002/2005.

Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi Polis ve İnsan Hakları Programı

Bu belgeler Polis ve İnsan Hakları Programı (Police and Human Rights Program) aracılığıyla edinilebilir, lütfen şu adrese yazınız: amnesty@amnesty.nl.

Police and Human Rights Program. Compilation of six experiences (2001).

Police and Human Rights Program. Lessons learnt (2003).

Amnesty Internationals recommendations on policing; A review and guide (2004). Dizin: AINL 684.8(2).

Uluslararası Af Örgütü ABD Şubesi

Bu belgeler www.amnestyusa.org adresinden edinilebilir

Threat and humiliation, racial profiling, domestic security and human rights in the United States (2004).

Stonewalled. Police abuse and misconduct against Lesbian, Gay, Bisexual and Transsexual people in the U.S. (2005).

Uluslararası Af Örgütü İsviçre Şubesi

Polizei, Justiz und Menschenrechte. Polizeipraxis und Menschenrechte in der Schweiz (2007).

Ek D: İnsan Hakları Sözleşmeleri ve Standartları

Türkiye'nin taraf olduğu yapılar tarafından hazırlanmış olmaları nedeniyle burada bahsi geçen uluslararası ve bölgesel sözleşme ve diğer belgelerin adları Türkçe verilmiştir. Kısaltmalar ise büyük bir kısmının yaygın kullanıma geçmiş olması nedeniyle İngilizce bırakılmıştır.

Birleşmiş Milletler

Bu belgelerin hepsine BM resmi dillerinde www.ohchr.org adresinden ulaşılabilir.

12 Aralık 1996 tarihli ve A/RES/51/59 sayılı Genel Kurul kararı

Cenevre Sözleşmeleri

- Savaş esirlerine yapılacak muameleye ilişkin Üçüncü Cenevre Sözleşmesi
- Savaş zamanında sivillerin korunmasına ilişkin Dördüncü Cenevre Sözleşmesi
- Cenevre Sözleşmelerine ek Cenevre Protokolü I ve II.

Çocuk Hakları Sözleşmesi (CRC)

Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICESCR)

Herhangi Biçimde Alıkonan ya da Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunması için İlkeler Bütünü (İlkeler Bütünü)

Her Türlü Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılmasına İlişkin Uluslararası Sözleşme (ICERD)

İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi (UDHR)

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da

Cezanın Etkili Soruşturulması ve Belgelendirilmesine dair İlkeler

İşkence ve Diğer Zalimane, İnsanlık Dışı veya Onur Kırıcı Muamele ya da Cezaya karşı Sözleşme (CAT)

- Seçmeli Protokol (OPCAT)

Kadınlara karşı Her Türlü Ayrımcılığın Önlenmesi Sözleşmesi (CEDAW)

Kamu Görevlileri için Davranış Kuralları

Kolluk Kuvvetleri için Davranış Kuralları (BM Davranış Kuralları)

- Kuralları kabul eden 17 Aralık 1979 tarihli ve 34/169 sayılı Genel Kurul Kararı.
- Kolluk Kuvvetleri Davranış Kurallarının Etkili Uygulanması için Rehber

Kurallar. Ekonomik ve Sosyal Konsey tarafından 24 Mayıs 1989 tarihinde 1989/61 sayıyla kabul edilen ve Genel Kurul tarafından 16 Aralık 1989 tarihinde ve 44/162 sayılı kararla onaylanan karar.

Mahpuslara Yönelik Muamele için BM Standart Asgari Kuralları (Standart Asgari Kurallar)

Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi (ICCPR)

'Milano Eylem Planı' (7. Suçun Önlenmesi ve Suçlulara yönelik Muamele hakkında BM Kongresi. Genel Kurul A/RES/40/32 sayılı kararıyla, 29 Kasım 1985).

Savcıların Görevi hakkında Rehber İlkeler

Suç ve Güç Suiistimali Mağdurlarına Sağlanacak Adaletin Temel İlkeleri Bildirgesi

Yasa Dışı, Keyfi ve Yargısız İnfazın Etkili Önlenmesi ve Soruşturulmasına Dair BM İlkeleri. Ekonomik ve Sosyal Konsey'in 24 Mayıs 1989 tarihli ve 1989/65 sayılı kararıyla kabul edilmiştir.

Güç ve Ateşli Silahların Kullanılması hakkında Temel İlkeler (Temel İlkeler)

Zorla Kaybedilmeye karşı Bütün Kişilerin Korunmasına dair Bildirge

Zorla Kaybedilmeye karşı Bütün Kişilerin Korunmasına dair Uluslararası Sözleşme

Genel Yorumlar

Genel Yorumlar uluslararası insan hakları sözleşmelerinde ortaya konan standartlarla ilgili genel tavsiyelerin, bağlayıcı olmamakla birlikte yetkili yorumlamalarıdır. Kaynak kitapta sözü edilen Genel Yorumlar çoğunlukla İnsan Hakları Komitesi tarafından hazırlanmış, bazıları ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Kadına Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, İşkence Karşısı Komite ve Çocuk Hakları Komitesi tarafından hazırlanmıştır. Bu kitapta verilen Genel Yorumlar, Compilation of General Comments (Genel Yorumlar Derlemesi) ve General Recommendations adopted by the Human Rights Treaty Bodies (İnsan Hakları Sözleşmeleri Organlarıncı Benimsenen Genel Tavsiyeler) (HRI/GEN/1/ Rev.8, 8 Mayıs 2006) adlı yayınların içinde bulunabilir. Edinmek için: www.ohchr.org/english/bodies/icm-mc/documents.htm.

Avrupa Konseyi

Avrupa Polis Etiği Kuralları

Tavsiye No. (2001)10 ve açıklama zaptı. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından 19 Eylül 2001'de kabul edilmiştir. Edinmek için: http://www.coe.int/T/E/Human_Rights/Police/9_Network_Conference/07_codepoliceethics.pdf

Ek E: Terimler Listesi

Açık ve kapalı el teknikleri	Cop ya da kelepçe gibi teçhizatın kullanılmasını gerektirmeyen teknikler. Açık el teknikleri arasında örneğin polisin avucunun içiyle, kelimenin tam anlamıyla 'açık el' ile birini kenara itmesi sayılabilir. Kapalı el teknikleri ise polis memurlarının örneğin bir kavgada yumruklarını ('kapalı el') kullanmasıdır. Sert boş el teknikleri karate ve judo teknikleri ile kişinin kolunu arkaya kıvrımak gibi çeşitli teknikleri kapsar.
Adli tıp bilgileri	Fotoğraflar, parmak izleri, kulak izleri, DNA, belirli bir suç için kullanılan aletlerin bıraktıkları izler, bilişim teknikleri, kimyasal analizler, yangın soruşturması vb., aslında şüpheli ya da tanık mülakatında elde edilmemiş suçla ilgili her tür 'fiziksel' bilgiyi içerir. Temel forensik soruşturmalarını (parmak izleri, izler vb.) genellikle özel eğitilmiş polis memurları yürütür. Bu tür bilgilerin toplanması genellikle olay yeri ile sınırlıysa da bu şart değildir.
Amparo	Bkz. 'habeas corpus'
Angajman (Temas)	Angajman karşılıklı bir gündem tanımlamaya yönelik etkin ve samimi çaba gerektiren, farklar yerine ortak yönleri bulma arayışını ifade eder. Angajman, Uluslararası Af Örgütü bünyesinde net olarak tanımlanmamıştır. 2003 tarihli ICM'e göre polise yönelik tercih edilen yaklaşım farklı polis kurumları ve aktörleri ile çeşitli angajman düzeyleri ve türleridir ve çok çeşitli faaliyetleri kapsamakta, iki yönlü diyalog önermekte ve "risk değerlendirmesi" ihtiyacını ve Uluslararası Af Örgütü'nün güvenilirliği için temel olan insan hakları ihlallerini kınama yetisinin korunmasını kapsamaktadır.
Çekişmeci	Bkz. 'suçlayıcı'
Davranış Kuralları	Bunlar genellikle işkence yasağı gibi insan hakları ilkelerini içerir ve genellikle memurların açıkça yasa dışı olan emirlere uymamaları gerektiğine hükmeder. Bazı Davranış Kuralları son derece detaylı iken bazıları ise çok geneldir. İnsan hakları odaklı polislik Devletlerin polis davranışlarını yöneten kural ve düzenlemelerinin aleni olmasını gerektirir. Ayrıca, bu yönetmelikler ya Polis Yasası'na ya da başka yasalara ilişkin olarak yasal olarak bağlayıcı olmalıdır. Kuralları bazen (Polis) Etik Kuralları olarak da adlandırılır (aşağıda).
Denetim	Denetim polis operasyonları öncesi, sırası ve sonrasında, devamlı hesap verebilirlik ile ilgilidir. Denetim doğrudan ya da uzaktan olabilir, örneklemelere ya da (teorik olarak) her bir polis eylemine dayalı olabilir ve bağımsız ya da örgüt içinde yapılabilir. Gözaltı mekanları, bu mekanların idaresinden sorumlu mercilerden bağımsız bir merci tarafından atanmış ya da buna karşı sorumlu

uygun nitelikli ve deneyimli kişilerce düzenli olarak ziyaret edilmelidir. Gözaltındaki kişiler bu ziyaretçilerle serbestçe ve gizlilik içinde iletişim kurabilmelidir (Standart Asgari Kurallar, 55. Kural; İlkeler Bütünü, 29. İlke).

Disiplin yönetmelikleri

Bunlar genellikle şu konulara hükmeder:

- Memurların uyması gereken normlar;
- İyi çalışmalar ve davranışlar için ödül ve disiplin yönetmeliğinin ihlali durumları için yaptırımlar;
- Disiplin yönetmeliği ya da yasa ihlallerinin rapor edilmesi için usuller;
- Hangi memurların disiplin usulünün uygulanması için emir verebileceği;
- Şikayetlerin dinlenmesi için oluşturulmuş çeşitli kurul ve soruşturma mekanizmaları;
- Disiplin usullerine tabi tutulan polislerin hakları, temyiz hakkı dahil.

Düzen

Kurulu bir otorite altında barışçıl bir uyum durumudur. Kamu düzeninin korunması temel polis işlevlerinden biridir.

Etik Kurallar

Etik Kurallar genellikle doğrudan insan hakları ile ilişkili olmayan, polis kıyafeti, işe vaktinde gelme, sigara içmeme vb. konuları içerir. Genellikle bunların polisin mesleki değerler sistemi ve polislik onurunun gelişmesine yardımcı oldukları düşünülür. Bunlar genellikle yasa statüsünde değildir. Ancak bazen Etik Kurallar, Davranış Kuralları anlamında kullanılır (yukarıda).

Geleneksel adalet

Geleneksel adalet sistemleri, Devlet adalet düzenlemelerinin aksine, düzenin korunması ve çatışmaların çözülmesinde bazen yerel toplulukları destekleyebilir. Sıklıkla geleneksel adalet topluluğunun barışçı uyumunu tehdit edebilecek çatışma ve sorunları bireylerin (seçilmiş ya da miras yoluyla liderler) çözdüğü bir tür mahkeme işlevinden oluşur. Bu işlev aile içi anlaşmazlıklar, hırsızlıklar, şiddet vb. konuları kapsayabilmektedir. Bazı ülkelerde uluslararası insan hakları standartlarına uygun herkesin erişebildiği bir resmi yargı sisteminin kurulması imkansız görülebilir. Resmi kurumların kilometrelerce uzakta olduğu, bir suç eylemini bildirmenin günlerce seyahat etmeyi gerektirdiği ülkelerde geleneksel sistemler bu boşluğu doldurabilir ve cezasızlığı engelleyebilir. Ancak, geleneksel sistemlerin kendi içinde insan haklarını ihlal eden yönleri olabileceği; örneğin birçoğunun kadın, çocuk ve gençlere karşı ayrımcı oldukları unutulmamalıdır.

Genel Yorumlar

Genel Yorumlar uluslararası insan hakları sözleşmelerinde ortaya konan standartlarla ilgili genel tavsiyelerin, bağlayıcı olmamakla birlikte otoriter yorumlamalarıdır. Kaynak kitapta sözü edilen Genel Yorumlar çoğunlukla İnsan Hakları Komitesi tarafından verilmiş, bazıları ise Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Komitesi, Irk Ayrımcılığının Ortadan Kaldırılması Komitesi, Kadına Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi, İşkence Karşıtı Komite ve Çocuk Hakları Komitesi tarafından verilmiştir.

Habeas corpus

Tutuklu/gözaltındaki kişinin, tutuklama ve/veya gözaltının hukukiliğine karar verilmesi için soruşturmayı mahkemeye götürme hakkı olduğu anlamına gelir (Amparo da denir). Bu ilke Herhangi Biçimde Alıkonan

	ya da Hapsedilen Tüm Kişilerin Korunması için İlkeler Bütünü'ndeki 32. ilke'de ortaya konmuştur.
Hesap verebilirlik	<p>'Hesap verebilirlik' için verilebilecek basit tanım "Birinin eylem ya da davranışlarını açıklama zorunluluğu" olmasıdır. Kimin, kime, ne zaman, nasıl ve hangi konuda hesap verebilir olduğuna dair bir dizi normatif talimat içerir. Hesap verebilirlik yükümlülük kavramıyla yakından ilişkilidir. Bir eylemin (ya da eylemsizliğin) bir kişi ya da kurumla ilişkilendirilmesi anlamına gelir. Hesap verebilirlik görev ihlallerini düzeltme gerekliliğini ifade etmektedir. Hesap verebilirlik ve şeffaflık birbirine bağlıdır. Etkin hesap verebilirlik için dengeli ve aşağıdaki aktör ve kurumları içeren bir sistemi gereklidir:</p> <p>Devlet bünyesinde</p> <ul style="list-style-type: none"> • Yürütme • Yasama (demokratik) • Yargı (yasal) <p>Kamuya açık Bağımsız (Uluslararası)</p>
Hukuk devleti	Devlet de dahil olmak üzere, kamusal ya da özel tüm kişi, kurum ve kuruluşların kamuoyunun bilgisine sunulmuş, eşit şekilde uygulanmış ve bağımsız olarak kararlaştırılmış, uluslararası insan hakları norm ve standartlarına uygun yasalar karşısında eşit düzeyde hesap verebilir olduğu yönetim ilkesidir. Ayrıca hukukun üstünlüğü, yasalar karşısında eşitlik, yasalar karşısında hesap verebilirlik, yasanın uygulanmasında adalet, karar verme sürecine katılım, yasal belirlilik, keyfilikten kaçınılması ve yasal şeffaflık ilkelerine uygunluğu güvence altına alacak önlemler gerektirir (BM tanımı).
İç gerilimler	Genellikle şunları içerir: <ul style="list-style-type: none"> • Ciddi gerilimler (siyasi, dini, ırksal, sosyal, ekonomik vb.) • Silahlı çatışma ya da iç gerilimlerin tekrarları
İç karışıklıklar	Ulusal bir silahlı çatışmanın olmadığı ancak ülke içinde bir anlaşmazlığın var olduğu, genelde belirli bir ciddiyet ve sürede şiddet eylemlerinin söz konusu olduğu durumlardır. Bu durumlar, hazırlıksız isyanlardan örgütlü ya da örgütsüz gruplar ile iktidar güçleri arasındaki mücadelelere kadar değişen çeşitli biçimler alabilir. Her zaman açık çatışmaya varmayan böyle durumlarda iç düzeni yeniden sağlamak için iktidar güçleri kapsamlı polis güçleri ve hatta silahlı kuvvetler görevlendirir. Çok sayıda mağdurun varlığı insani kuralların asgari düzeyde uygulanmasını gerektirmiştir (ICRC'nin tanımı).
İkincillik	Polis mevcut koşullar altında en zorlayıcı olmayan yöntemleri (soruşturma yöntemleri, güç kullanımı yöntemleri) kullanmaya çalışmalıdır.
Kamu Denetçisi	Bkz. 'Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları'
Kolluk Kuvvetleri	"Kolluk kuvvetleri" terimi atanmış ya da seçilmiş, polis yetkilerini, özellikle de tutuklama ve gözaltı yetkilerini kullanan tüm kolluk güçlerini içerir.

Polis yetkilerinin, üniformalı olsun olmasın, askeri organlar tarafından ya da Devletin güvenlik güçlerince kullanıldığı ülkelerde kolluk kuvvetleri teriminin tanımı bu hizmetlerdeki tüm memurları da içerecek şekilde anlaşılmalıdır (Kolluk Kuvvetleri Davranış Kuralları'ndan alınan tanım).

'Mavi sessizlik duvarı'

Sıklıkla sadakati dürüstlükten üstün gören polis kültürünün önemli bir yönünü açıklamak için kullanılan bir benzetmedir. Polislerin meslektaşlarına asla ihanet etmemesi beklenir; yani görev ihlalleri hakkında hiç kimseye, özellikle de dışarıya bilgi vermemeleri söz konusudur.

Olay yeri (Suç mahalli)

Suçun işlendiği ya da delillerin toplanması gereken yer. Bir suç için birden fazla olay yeri olabilir (örneğin kişi evinde öldürülmüş ancak başka bir yere taşınmış olabilir). Olay yeri delillerin toplanması için çok önemlidir; çünkü olayı ve kimlerin orada bulunduğunu aydınlatacak ipuçları verebilecek ayak izleri, parmak izleri, saç vb. DNA materyalleri orada bulunur. Dolayısıyla polis soruşturmayı yürütürken olay yerinin güvence altına alınması son derece önemlidir.

Operasyonel bağımsızlık

(Siyasi) tarafsızlık ve yansızlığı, dolayısıyla polisin rastgele olmayan hukuki ve profesyonel kararlar vermesini sağlamak için -diğer bir deyişle kamu yararına uygun hareket edebilmesi için- polis liderliği mevcut bütçe ve yasal çerçeve içerisinde kaynakların tahsisine ve hukuk ve nizam durumlarına nasıl karşılık verileceğine karar verme yetkisine sahip olmalıdır. Buna operasyonel bağımsızlık denir.

Avrupa Polis Etiği Yönetmeliği'ne göre operasyonel bağımsızlık örgütün tamamına yayılmalıdır. Polis yetkilerini kullanırken siyasi nitelikli talimatlar almamalıdır. Operasyonel bağımsızlık hukukun üstünlüğü ilkesinin önemli bir özelliğidir ve polis operasyonlarının hukuka uygun yürütülmesini ve yasaların yorumlanması gerektiğinde bunun tarafsız ve profesyonel bir şekilde yapılmasını güvence altına almayı amaçlar. Operasyonel bağımsızlık polisin eylemleri/eylemsizlikleri için tam olarak hesap verebilir olmasını gerektirir.

Özen gösterme yükümlülüğü

Devletler kendi sınırları içinde ve etkili kontrol ve yetki sahibi oldukları topraklarda insan hakları standartlarına saygılı olmak ve bunları uygulamakla yasal olarak yükümlüdür. Buna kişilerin haklarının Devlet görevlileri ve diğerleri tarafından ihlal edilmesini engelleme ve insan haklarından tam olarak yararlanılmasını teşvik etme zorunluluğu dahildir. Bir vatandaş diğerlerinin haklarını, özellikle de yaşama hakkını ve güvenliğini ihlal ediyorsa, Devlet uluslararası hukuk gereğince bun engellemekle yükümlüdür. Bu ihlal gerçekleşiyse, Devlet uluslararası hukuk uyarınca, insan hakları standartlarına uygun şekilde bu ihlalleri soruşturma ve kovuşturmakla yükümlüdür. Bu ilke özen gösterme kavramının temelidir.

Polis

Güç kullanma, tutuklama ve gözaltı yetkisine sahip devlet memurları; şu görevleri yerine getirirler:

- düzeni korumak ve sağlamak
- suçu engellemek ve tespit etmek
- halka yardımcı olmak

Polisin görevleri	Genellikle polisin görevlerinin şunları içermesi kabul görmüştür: <ul style="list-style-type: none"> • suçun engellenmesi ve tespit edilmesi, • kamu düzeninin korunması, • halka yardımcı olmak.
Polislik	Polisin yaptığı iş (yasalara uyulmasını sağlamak).
Polis teşkilatları	Polisin örgütsel yapısı. Bazen 'polis güçleri' ya da 'polis kuvvetleri' olarak adlandırılır.
Profesyonel Polis Grubu	Uluslararası Af Örgütü'ne üye polis memurları örgütün hedeflerini desteklemek için bir grup olarak örgütlenirler.
Profilleme (etnik, ırksal)	Kişi ya da grupların polis tarafından, kısmen bile olsa, ırk, etnik köken, uyruk ya da din nedeniyle, bu gruplardan birine mensup kişileri tespit edilmiş bir suç olayına ya da planına bağlayan, yere ve zaman göre güvenilir bilgi olmaksızın hedef alınması (Uluslararası Af Örgütü ABD Şubesi'nin tanımı).
Rızaya dayalı polislik	Düzenin korunması ve güvenliğin sağlanması Devletin temel işlev ve sorumluluklarıdır. Ancak polis ve kamuoyu düzenin korunması ve güvenliğin sağlanması için birbirine bağımlıdır. 'Rızaya dayalı polislik' polis işlevlerini gerçekleştiren (özellikle yasaların uygulanması) ve polis yetkilerini kullanan polis teşkilatının kamuoyu tarafından kabullenildiği anlamına gelir. Halk ilkesel olarak ulusal yasalara uymak, düzene uygun davranmak ve aksi halde polis müdahalesini (ya da diğer ıslah önlemlerini) kabullenmeye niyetlidir. Halk polisin otoritesini kabul etmiyorsa yani buna uymuyorsa, polis güce dayanmak dışındaki işlevlerini gerçekleştiremez. Diğer taraftan polisin çalışmalarını yöneten yasalara uymayı ve görevlerini özen gösterme yükümlülüğü ile yerine getirmeyi kabul eder. Buna bazen 'toplumsal sözleşme' denir: Fransız filozof Rousseau tarafından ortaya atılan kavram insanların bazı sorumlulukları Devlete devretme konusunda anlaşması anlamına gelir.
Soruşturmacı (medeni hukuk)	Soruşturmacı medeni hukuk (Roma hukuku) sisteminde polis ve savcılık, yargıçlarla birlikte, nesnel hakikat arayışındaki tarafsız ve nesnel 'hukuk hizmetkarları' olarak görülür. Ön mahkeme yargıç ya da soruşturmayı yürüten sulh hakimi cezai soruşturmanın birincil sorumlusudur ve davanın olgularının belirlenmesinde etkin bir şekilde rol alırlar. Yargılamadan ise bir ya da iki yargıç sorumludur. Sistem sanık üzerine kuruludur.
Standart Operasyonel Prosedür (SOP)	Bu ve 'talimatlar', 'düzenlemeler', 'operasyonel yönetmelikler' ya da 'kurallar' gibi diğer terimler farklı ülkelerde, özellikle de tutuklama ve güç kullanımı gibi polis yetkileri söz konusu olduğunda, polis işlevlerinin gerçekleştirilmesi için kullanılan prosedürleri ifade eder. Standart operasyonel prosedürler genellikle ilgili bakanlıkların personeli tarafından hazırlanırsa da aşağıdan yukarıya geliştirilebilir ve ardından bir bakanlık tarafından onaylanabilir - onaylandığında yürürlüğe girer. SOP, ulusal yasalara, uluslararası insan hakları standartlarına, ulusal Davranış yönetmeliklerine ve polis uygulamalarının genel kavramlarına dayalı olmalıdır. Örneğin ulusal yasalar gecikme halinde delillerin kaybolması riski varsa izinsiz mülk araması yapılmasına izin veriyorsa olabilir. SOP bu

türden bir aramanın tam olarak hangi koşullar altında yapılabileceğine yönelik ilkeleri ve gerekli raporlama prosedürlerini sunmalıdır. SOP genellikle yasa biçiminde değildir.

**Suçlayıcı
(ortak hukuk)**

Suçlayıcı ortak hukuk sisteminde, ki buna çekişmecî sistem de denir, iki taraf da (savunma ve davacı) mahkemede aynı konumdadır ve yargılama sırasında ('özel') hakikati arayan eşit taraflar olarak görülürler. Yargıç, bazen bir jüri yardımıyla, sürece arabuluculuk yapmak ve himaye etmek için -taraflar arasında yansız bir hakem olarak- bulunur. Savcının soruşturmasının amacı yargıç ya da jüriyi sanığı suçlu bulmaya yeterli kanıtın bulunduğuna ikna edecek bilgileri edinmektir.

Takdir

Bir polis memuru görev başındayken genellikle geniş takdir yetkisine sahiptir ve hangi kural dışı davranışlara müdahale edip etmeyeceğine tek başına -tabii ki yasa ve politikalar dahilinde kalmak kaydıyla- karar verir; çünkü her suç polis müdahalesi gerektirmediği gibi polis müdahalesi de her sorun için en iyi çözüm değildir.

Yürütme

Genellikle Devlet sisteminin yürütme oranını ifade eder. Polis yürütme organının bir parçasıdır. Polis için ise bu terim üniformalı polis memurlarını ('yürütme görevlileri') sivil ya da genellikle üniformasız polis memurlarından ayırmak için kullanılır.

**Ulusal insan hakları
kuruluşları (UİHK)**

UİHK'lar genel insan hakları kaygılarının ve bireylerin karşılaştıkları insan hakları ihlalleri ile ilgili şikayetlerini etkili bir şekilde soruşturarak ve buna göre tavsiyelerde bulunarak insan haklarını geliştirmek ve korumak için kurulmuştur. Bu UİHK'lar yarı devlet kurumu statüleri dolayısıyla sivil insan hakları örgütlerinden ayrılır ve devletin yargı, yürütme işlevleri ve varsa halk temsilcileri arasında eşsiz bir konuma sahiptir. 'Paris İlkeleri' olarak adlandırılan belge Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları'nın statü ve işleyişine yön veren ilkeleri ortaya koymaktadır. UİHK'lar aynı zamanda Kamu Denetçisi olarak da bilinirler.

Ek F: Kısaltmalar

ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ACPO	Association of Chief Police Officers (Polis Şefleri Birliği)
AI (UAÖ)	Uluslararası Af Örgütü (STK)
AI Hollanda	Uluslararası Af Örgütü Hollanda Şubesi
BM	Birleşmiş Milletler
CAJ	Committee on the Administration of Justice (STK)
CAT	İşkenceye karşı Sözleşme
CEDAW	Kadına Yönelik Ayrımcılığın Ortadan Kaldırılması Komitesi
CHRI	Commonwealth Human Rights Initiative (STK)
CPT	İşkencenin Önlenmesi Komitesi
EPCTF	Avrupa Emniyet Müdürleri Çalışma Grubu
ESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar
GFN-SSR	Global Facilitation Network for Security Sector Reform (Güvenlik Sektörü için Küresel Kolaylaştırma Ağı)
HRC	İnsan Hakları Komitesi
HRW	Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü) (STK)
IH	İnsan Hakları
İHE	İnsan Hakları Eğitimi
IACP	International Association of Chiefs of Police (Uluslararası Emniyet Müdürleri Birliği)
ICCPR	Uluslararası Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi
ICESCR	Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Uluslararası Sözleşmesi
ICHRP	International Council on Human Rights Policy (Uluslararası İnsan Hakları Politikası Konseyi) (STK)
ICM	Uluslararası Af Örgütü Konseyi (UAÖ terminolojisi)
ICP	Uluslararası Politika Komitesi (eski ismi: SCRA) (UAÖ terminolojisi)
IEC	Uluslararası Yürütme Kurulu (UAÖ terminolojisi)
LGBT	Lezbiyen, Gey, Biseksüel ve Transseksüel bireyler

OHCHRi	İnsan Hakları Yüksek Komiserliği
OPCAT	BM İşkenceye Karşı Sözleşmeye ek Seçmeli Protokol
PERF	Police Executive Research Forum
PLAN	Orantılılık, Yasallık, Hesap Verebilirlik ve Gereklilik
SAPS	Güney Afrika Polisi
SARPPCO	Güney Afrika Emniyet Müdürleri Bölgesel İşbirliği Örgütü
SCRA	Araştırma ve Eylem Daimi Komitesi. Bu terim artık kullanılmamaktadır. şimdi: ICP – Uluslararası Politika Komitesi (UAÖ terminolojisi)
SOP	Standart Operasyonel Prosedür
STK	Sivil Toplum Kuruluğu
UDHR	İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi
UİHK	Ulusal İnsan Hakları Kuruluğu
UNDP (BMKP)	Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı
VAW	Kadına Yönelik şiddet
WOLA	Washington Office on Latin America (STK)

Ek G: Konuyla ilgili internet siteleri

Bu kuruluşlardan, Türkçe yayınları bulunan ve Türkiye’de faaliyet gösteren bazılarının adı Türkçe olarak da verilmiştir.

STK’lar ve akademik siteler

www.altus.org

- (Aşağıda ayrıca verilen Vera Institute dahil) altı STK’dan oluşan bir ittifak olan Altus

www.apr.ch

- Association for the Prevention of Torture (İşkencenin Önlenmesi Derneği)

www.cinat.org

- Coalition of International NGOs against Torture

www.caj.org.uk

- Committee of the Administration of Justice

www.humanrightsinitiative.org

- Commonwealth Human Rights Initiative

www.hrw.org

- Human Rights Watch (İnsan Hakları İzleme Örgütü)

www.icrc.org

- International Committee of Red Cross (Uluslararası Kırmızı Haç Komitesi)

www.ichrp.org

- International Council on Human Rights Policy

www.justiceinitiative.org

- Open Society Justice Initiative (Açık Toplum Adalet Girişimi)

www.cacole.ca

- Canadian Association for Civilian Oversight of Law Enforcement

www.newtactics.org

- New Tactics in Human Rights

www.nhri.net

- National Human Rights Institutions Forum (Ulusal İnsan Hakları Kuruluşları Forumu)

www.parc.info

- Police Assessment Resource Center

www.penalreform.org

- Penal Reform International (Uluslararası Ceza Reformu)

www.policeaccountability.co.za

- 16 Afrika ülkesinde polis hesap verebilirliği ve denetim ile ilgili internet sitesi

www.policeaccountability.org

- Nebraska Üniversitesi polis hesap verebilirliği kaynak sitesi

www.saferworld.org.uk

- Saferworld; polis ile temasa geçme ve toplum temelli polislik hakkında

www.ssronline.org

- Security Sector Reform, Cranfield Üniversitesi, Birleşik Krallık

www.vera.org

- Vera Institute of Justice

www.wola.org

- Washington Office on Latin America (WOLA)

Avrupa Konseyi siteleri

www.coe.int

- Avrupa Konseyi ana sayfası

www.coe.int/T/E/Human_Rights/Police/

- İnsan Hakları, Polis ve İnsan Hakları Programı

www.coe.int/T/E/Legal_affairs/Legal_co-operation/

- Hukuki İşler, Hukuki İşbirliği

www.grootaarts.nl/epphr

- Avrupa Polis ve İnsan Hakları Platformu (Platform, Avrupa Konseyi'nin bir parçası değildir ancak Avrupa Konseyi Polis ve İnsan Hakları Programı'nı desteklemek için çalışmaktadır)

Meslek örgütleri ve devlet siteleri

Bu internet sitelerini özellikle ek bilgi kaynağı olarak sunmaktayız. İçeriklerinin güvenilirliği ve faydalılığı hakkında genel bir hükümde bulunamayız.

www.acpo.police.uk

- Polis Şefleri Müdürleri Birliği (Birleşik Krallık)

www.theiacp.org

- Uluslararası Emniyet Müdürleri Birliği

www.sepca-bg.org

- Güneydoğu Avrupa Emniyet Müdürleri Birliği

www.enp.nl

- Avrupa Kadın Polisler Ağı

www.iawp.org

- Uluslararası Kadın Polisler Birliği

www.cmc.qld.gov.au

- Suç ve Görev İhlali Komisyonu, Queensland, Avustralya (kamu sektörünün tamamını ve özellikle polis denetimini hedef alır)

www.ncjrs.org

- Adalet Bakanlığı Belgeleme Merkezi, ABD (çok sayıda tam metin belge bulunmaktadır)

www.cops.usdoj.gov

- Toplum Destekli Polislik Teşvik ve Kaynak sitesi, ABD Adalet Bakanlığı

Güney Afrika Emniyet Müdürleri Bölgesel Konsey Örgütü (SARPCCO) ve Avrupa Emniyet Müdürleri Çalışma Grubu'nun (EPCTF) kendi internet sitesi bulunmamaktadır.

Ek H: Karışıklıklar, gerilimler ve silahlı çatışmalara yönelik uluslararası hukuk

1) Crawshaw, R., ve ark., 1998, *Human rights and policing. Standards for good behaviour and a strategy for change.*
 2) 'İç karışıklık ve gerilim durumunda davranış kuralları' taslağı ve 'Asgari insani standartlar bildirgesi' taslağı ICRC'den edinilebilir. İki metin de mevcut norm ve değerleri yeniden vurgulamayı amaçlamaktadır.

Silahlı çatışma (uluslararası ya da ulusal) başladığında uluslararası insancıl hukuk ya da savaş hukuku yürürlüğe girer. Hukukun bu dalının amaçları düşmanlıkların gidişatını düzenlemek ve silahlı çatışma mağdurlarını korumaktır. Bu durum, örneğin 1949'da kabul edilen dört adet Cenevre Sözleşmesi ve 1977'de kabul edilen ek Protokolleri ile ifade edilmiştir.¹ Bu sözleşmelerin hükümlerinin çoğunluğu uluslararası silahlı çatışmaları ya da ülkeler arasındaki savaşları konu alır. 1949 Cenevre Sözleşmeleri'nin hepsinde yer alan 3. Madde (Ortak 3. Madde) ile Ortak Madde'nin sunduğu korumayı genişleten ve geliştiren Ek Protokol II, ulusal silahlı çatışmaların mağdurlarını korumayı amaçlar. Ek Protokol muhalif silahlı güçlerin ülkenin bir bölümünde kontrolü elinde tuttuğu yoğun ulusal silahlı çatışmalara uygulanırken (Madde 1.1) Ortak 3. Madde her tür ulusal silahlı çatışma için geçerlidir. EK Protokol'de (Madde 1.2) protokolün iç karışıklık ve gerilimlere uygulanamayacağı özellikle belirtilmiştir.²

Düzensizlik ya da çatışma durumu 'kategorileri':

İç karışıklık ve gerilimler:	İnsan hakları hukuku geçerlidir.
Ulusal silahlı çatışmalar:	
• Düşük yoğunluklu	Cenevre Sözleşmesi Ortak 3. Maddesi geçerlidir; insan hakları hukuku geçerlidir.
• Yüksek yoğunluklu	Ortak 3. Madde geçerlidir; 1977 Ek Protokol II geçerlidir; insan hakları hukuku geçerlidir. Çekinceler uygulanabilir.
Uluslararası silahlı çatışma:	Tüm uluslararası insancıl hukuk hükümleri geçerlidir; insan hakları hukuku geçerlidir. Çekinceler uygulanabilir.

Bazı "eşiklerin" aşılması durumunda bunun kurulmasının zor olabileceği unutulmamalıdır; örneğin bir iç **karışıklık** ulusal bir silahlı çatışmaya yükseldiğinde. Gündelik dilde karışıklık ve gerilim kavramları genelde bir arada kullanılır.

Uluslararası Kızıl Haç Komitesi (ICRC) iç karışıklıkları tanımlayan ilkeleri ortaya koymuştur: “Ulusal bir silahlı çatışmanın olmadığı ancak ülke içinde belli bir ciddiyet ve sürede devam eden şiddet eylemlerini içeren bir anlaşmazlığın var olduğu durumlardır. Bu durumlar hazırlıksız isyanlardan örgütlü ya da örgütsüz gruplar ile iktidar güçleri arasındaki mücadelelere kadar değişen çeşitli biçimler alabilir. Her zaman açık çatışmaya varmayan böyle durumlarda iç düzeni yeniden sağlamak için iktidar güçleri kapsamlı polis güçleri ve hatta silahlı kuvvetler görevlendirir. Çok sayıda mağdurun varlığı insancıl kuralların asgari düzeyde uygulanmasını gerektirmiştir.”³

İç gerilimler genelde şunları kapsar:⁴

- Ciddi gerilim durumları (siyasi, dini, ırksal, sosyal, ekonomik vb.)
- Silahlı çatışma ya da iç gerilimlerin tekrarları

ICRC iç karışıklık ve gerilimlerin özelliklerini listelemiştir.⁵ Bunlar:

1. Kitlesele tutuklamalar;
2. Güvenlik nedeniyle çok sayıda kişinin gözaltına alınması;
3. İdari gözaltı, özellikle uzun süreli;
4. Muhtemel kötü muamele, işkence ya da maddi ya da psikolojik gözaltı koşullarının gözaltındakilerin fiziksel, ruhsal ya da ahlaki bütünlüğüne muhtemelen ciddi ölçüde zarar veriyor olması;
5. Gözaltındakilerin uzun süre hücre hapsinde tutulması;
6. Yukarıda sözü edilen şekilde özgürlüğü elinden alınmış kişilerin akrabaları ya da yakınlarına yönelik baskıcı önlemler;
7. Olağanüstü hal ya da de facto bir durumun ilanı üzerine temel adli teminatların askıya alınması
8. Sürgün, iltica, tahsisli oturma izni, yer değiştirme gibi kişisel özgürlükleri kısıtlayan geniş çaplı önlemler;
9. Zorla kaybedilenlerle ilgili iddialar;
10. Savunmasız kişileri tehdit eden ya da sivil nüfusta korku yaratan şiddet olaylarında (örneğin tecrit ve rehin alma) artış.

İç karışıklıklar ve gerilimler silahlı çatışmalara yol açabilir.

Yukarıda belirtildiği gibi ulusal silahlı çatışma durumlarında Cenevre Sözleşmesi Ortak 3. Madde'si ile Ek Protokol II geçerlidir. Ortak 3. Madde koruma altına aldığı kişileri “*silah bırakmış silahlı güçler ve hastalık, yaralanma, gözaltı ya da başka bir nedenle savaşamaz halde olanlar dahil, düşmanlıkta etkin rol almayan kişiler*” olarak tanımlamıştır. “*Bu kişilere her koşulda insanca muamele edilmeli, ırk, renk, din ya da inanç, cinsiyet, doğum ya da servet ya da benzeri ölçütlere dayalı ayrımcılık yapılmamalıdır.*” Madde her zaman ve her yerde, koruma altına aldığı kişilere yönelik yasak davranışları belirlemektedir. Yasak eylemler cinayet, işkence, rehin alma, kişisel bütünlüğe saldırı ve yerleşik bir mahkemede yargılanmadan hüküm giydirmeye ve infazdır. Bu madde gereğince yaralı ve hastalar toplanmalı ve bakılmalıdır ve son hükümlere göre (ICRC gibi) tarafsız bir kurum çatışmanın taraflarına hizmet sunmasına izin verilir.

3) Alıntı: Rover, C. de, 1998, To serve and to protect, s. 204.

4) A.g.e.

5) A.g.e.

6) 'Cenevre sözleşmesi ek protokolü' (Ek Protokol II) uluslararası olmayan silahlı çatışma mağdurları için geçerlidir. 1. Maddesi "[2. Protokol] Mevcut koşullarında ya da uygulamalarında değişiklik yapmadan 12 Ağustos 1949 Cenevre konvansiyonlarında ortak olan 3. Madde'ye ek olarak hazırlanan 12 Ağustos 1949 Cenevre konvansiyonuna Ek olan Protokolün 1. Maddesi'nde kapsama alınmayan ve uluslararası silahlı çatışma kurbanlarının korunması (protokol I) ile ilgili olarak, akit Devletlerin topraklarında yer alan silahlı kuvvetlerle muhalif silahlı kuvvetler ya da toprakların belli bir bölümünde sürekli ve kararlaştırılmış askeri operasyonlar yürütmelerini sağlayacak ve bu protokolü uygulamalarına neden olacak derecede kontrol sağlamış diğer örgütlerin silahlı güçleri arasında meydana gelen her türlü silahlı çatışmada geçerli olacaktır." Bunun Protokol'ün Devlet kurumlarının dahil olmadığı silahlı çatışmalara ya da belirli bir bölgede kontrol sahibi olmayan silahlı grupların dahil olduğu silahlı çatışmalara uygulanmayacağı anlamına geldiği unutulmamalıdır. Ancak, 3. Madde bu durumlara uygulanır.

7) 1977 Cenevre Protokolü I, Madde 43.3.

8) Buna Savaş Suçlarına yönelik Muameleye İlişkin 1949 tarihli Cenevre Sözleşmesi III, Savaş Zamanında Sivillerin Korunmasına İlişkin tarihli 1949 Cenevre Sözleşmesi IV hükümlerinin birçoğu ve Cenevre Sözleşmesi'ne Ek 1977 Cenevre Protokolü I hükümleri de dahildir.

Ek Protokol II ise 28 maddeden oluşur ve yukarıda da belirtildiği gibi Ortak 3. Madde'den daha kapsamlıdır.⁶ 4. Madde'ye göre düşmanlıklarda doğrudan rol almayan ya da rol almayı bırakmış tüm kişiler, özgürlükleri kısıtlanmış ya da kısıtlanmamış olsun, kişilik, onur, düşünce ve dini uygulamalarına saygı duyulması hakkına sahiptir. Bu kişilere ayırım yapmaksızın insanca muamelede bulunulmalıdır. Hayatına kasit, işkence, toplu ceza ve rehlin alma gibi bir dizi eylem tamamen yasaktır.

Ulusal bir silahlı çatışma uluslararası bir silahlı çatışmaya dönüşürse Cenevre Sözleşmesi ve Ek Protokol I tamamen geçerlidir. Uluslararası silahlı çatışma durumunda çatışanlar ile siviller arasında ayırım önemlidir. Genel olarak uluslararası silahlı çatışmanın taraflarından birinin silahlı güçlerinin üyeleri (sağlık ve din personeli hariç) çatışmacıdır ve karşı tarafın ele geçirdiği tüm çatışmacılar savaş mahkumudur. Bu silahlı güçler örgütlü olmalı, emrindekilerin davranışları için ilgili tarafa karşı sorumlu bir kumanda altında olmalı ve silahlı çatışmada uygulanan uluslararası hukuk kurallarına uygunluk sağlayan bir iç disiplin sistemine tabi olmalıdır. Siviller ise çatışmacı sınıfına girmeyen kişilerdir. Sivil polis güçleri silahlı güçler değildir, yani sivil polis güçleri sivil statüsündedir ve bu güçlerin üyeleri çatışmacı değil sivil statüsündedir. Dolayısıyla diğer sivillerin sahip olduğu tüm korunma haklarına sahiptirler. Çatışma taraflarından biri yarı askeri ya da silahlı emniyet teşkilatı ile silahlı kuvvetlerini birleştirdiğinde çatışmanın diğer taraflarına bilgi vermelidir. Bu durumda polis memurları çatışmacı statüsündedir.⁷

Cenevre Sözleşmesi 2. Protokolü de (ulusal) silahlı çatışmaya bağlı sebeplerle özgürlüğü elinden almış kişilere yönelik hükümler içerir (Madde 5). Ayrıca, uluslararası silahlı çatışmalar sırasında özgürlüğü elinden alınmış kişilerin korunması için de hükümler bulunmaktadır.⁸

ABD

Kosta Rika

Endonezya

Çin

Kazakistan

Brezilya

Cezayir

Uruguay

Türkiye

Nijerya

Güney Afrika

Mısır

Aruba

İran

Avustralya

Vietnam

Hırvatistan

Rusya Federasyonu

Hollanda

Kongo Demokratik Cumhuriyeti

POLİSLİK FAALİYETLERİNİ ANLAMAK

Polislik Faaliyetlerini Anlamak – İnsan hakları savunucuları için bir kaynak, polislik faaliyetleri üzerinde çalışan ve böyle bir çalışma başlatmayı düşünen insan hakları savunucuları için polislik konularında genel bilgileri sunmaktadır.

Bu kaynak kitabın temelindeki düşünce; polisin davranışlarına etkili bir şekilde müdahale edebilmek için polislik faaliyetleri ve gerçekleştiği bağlamı, hem polisin çalışmalarına yön veren hukuki normlar açısından, hem de polisin bu normları hayata geçirmek için geliştirdiği uygulama yöntemleri açısından derinlemesine anlamak gerektiğidir. Böylesi bir bilgiyle donanmış olan insan hakları savunucuları, polis teşkilatlarını insan hakları bağlamlara göre değerlendirebilir. Bu tür bir değerlendirme hem polisin insan haklarına uyumunu iyileştirmeye yönelik etkili bir araştırma ve kampanya stratejisi geliştirmek için, hem de kimin hedef alınacağına ve tercih edilecek yaklaşımın çatışmacı ve/veya katılımcı mı olacağına karar vermek için son derece önemlidir.

Anneke Osse, Hollanda polisi için 10 yıl polis meslek etiği, yolsuzluğun önlenmesi ve insan hakları alanlarında eğitmen ve yönetim danışmanı olarak çalıştı. 2004'te Hollanda'da Uluslararası Af Örgütü'nün Polis ve İnsan Hakları Programı'na katıldı.

Bu kaynak kitaba eşlik edecek bir de web sayfası hazırlandı. www.amnesty.nl/policeandhumanrights adresindeki sayfada indirebilen belgeler, güncellemeler ve etkinliklerin yanı sıra görüş ve deneyimlerin paylaşılabilceği bir forum da bulunuyor.

Kitabın orijinalinin bir kopyasını almak isterseniz lütfen amnesty@amnesty.nl adresine yazın. Kitabın Türkçe basımının kopyasını almak isterseniz lütfen posta@amnesty.org.tr adresine yazın.

Uluslararası Af Örgütü Türkiye Şubesi
Hamalbaşı Cad. No:22 Daire:2-3-4
Beyoğlu, İstanbul
www.amnesty.org.tr
posta@amnesty.org.tr

ULUSLARARASI
AF ÖRGÜTÜ

